

KOMPAS

Príručka výchovy a vzdelávania mládeže k ľudským právam

Autori

Patricia Brander	Bárbara Oliveira
Rui Gomes	Jana Ondráčková
Ellie Keen	Alession Surian
Marie-Laure Lemineur	Olena Suslova

Preklad publikácie Kompas – Príručka výchovy a vzdelávania mládeže k ľudským právam bol vydaný so súhlasom a finančnou podporou Rady Európy.

Vydavateľ: Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, Stromová 1, 813 30 Bratislava, www.minedu.sk

Z anglického originálu COMPASS – A Manual on Human Rights Education with Young People preložili Anna Antalová a Jana Nagyová.

Obsahová a terminologická redakcia: Peter Drál, Nadácia Milana Šimečku a Jana Kviečinská, Inštitút pre moderné Slovensko

Externá konzultácia: Ditta Dolejšiová

Odborná spolupráca: Viliam Dolník a Miroslav Kusý (teoretická časť), Martina Čujová, Soňa Holúbková, Tomáš Pešek, Zuzana Polačková, Tibor Škrabský (praktická časť) a Iuventa

Jazyková redakcia: Božena Mitterová

Koordinátor slovenského vydania: Mária Bóna

Korektor: Andrej Lelič

Kresby: Pancho

Grafická úprava originálu: Art Factory

Grafická úprava slovenského vydania, sadzba: ALDO

Tlač: ZŠŠP

Vydanie prvé, jún 2008

ISBN 978-80-969407-2-1

Copyright © 2001 by Council of Europe, on the English version „COMPASS – A manual on human rights education with young people“

ISBN 92-871-4880-5

Translation © 2007 by Anna Antalová, Jana Nagyová

Slovak edition © 2007 by Ministerstvo školstva Slovenskej republiky

Drawings: © 2002 by Pancho

Photos: s. 132 © MTI (Nelson Mandela)

s. 132 © David King Collection (Jevgenija Ginzburg)

s. 133 © MTI (Martin Luther King)

s. 133 © MTI (Mahátma Gándhí)

s. 134 © Gamma Press (Daw Aung San Suu Kyi)

s. 134 © Tibet Information Network (Ngawang Sandrol)

Za obsah príručky zodpovedajú jej autori. Tento obsah nemusí reprezentovať názory Rady Európy ani Ministerstva školstva Slovenskej republiky.

Materiál z tejto publikácie je povolené reprodukovat' výlučne na nekomerčné výchovno-vzdelávacie účely a pod podmienkou riadneho uvedenia zdroja.

Kresby Pancha sú výhradným autorským právom umelca. Povolenie na ich reprodukovanie si treba vyžiadať priamo od umelca s výnimkou prípadov, keď sa použijú priamo počas aktivít uvedených v tejto príručke.

Informácie o ďalších jazykových verziách vrátane kompletného textu príručky v anglickom, francúzskom, ruskom a arabskom jazyku nájdete na stránkach: <http://www.coe.int/compass>.

Obsah

Podakovanie	8
Predslov	9
Úvod	10
Časť 1 – Výchova k ľudským právam a Kompas: Stručný sprievodca pre užívateľov	15
Výchova a vzdelávanie k ľudským právam	17
Čo je to výchova a vzdelávanie k ľudským právam	17
Výsledky výchovy a vzdelávania k ľudským právam	18
Vedomosti, zručnosti a postoje	19
Široké chápanie	20
Výchova k ľudským právam s mladými ľuďmi	20
Formálne a neformálne vzdelávacie prostredie	21
Výchova k ľudským právam ako východisko pre konanie	22
Medzinárodná podpora výchovy k ľudským právam	23
Výchova k ľudským právam a iné výchovno-vzdelávacie oblasti	25
Svet ľudských práv	25
Čo je to „problém ľudských práv“?	25
Témy obsiahnuté v tejto príručke	26
Výchova k občianstvu	27
Osobnostná a sociálna výchova	27
Globálne vzdelávanie	28
Interkultúrne vzdelávanie	28
Rozvojové vzdelávanie	29
Environmentálna výchova	30
Výchova k mieru	30
Právna výchova	30
Používanie Kompassu naprieč Európou	31
Čo je Európa a kde je Európa?	31
Kniha pre Európu?	32
Európsky sen	33
Mládežnícka práca a zastúpenie mladých ľudí	34
Dohovor o právach dieťaťa	35
Tvorba manuálu	35
Používanie príručky v rôznych kultúrach a jazykoch	36
Ako používať KOMPAS?	38
Ako pracovať s príručkou	38
Výchovno-vzdelávacie prístupy	39
Časté otázky o výchove k ľudským právam	44
Rady pre používateľov	45
Rady na vedenie aktivít	48
Skupinová práca	48
Techniky skupinovej práce	48
Všeobecné rady na vedenie aktivít	52
Keď sa veci nevyvíjajú tak, ako ste očakávali	53
Zvládanie konfliktu v skupine	55
Metódy a techniky na podporu efektívneho skupinového učenia	55
Metódy a techniky na rozvíjanie zručností diskutovať	58
Metódy a techniky na rozvoj zručností pri kolektívnom rozhodovaní	59
Aktivity vhodné na hodnotenie	62
Časť 2 – 49 praktických aktivít a metód pre výchovu k ľudským právam	67
Prehľad aktivít	68

Malý slovník globalizácie	69
Príbeh dvoch miest	71
Dostupnosť liekov	80
Zahraj to!	86
Každý rovný – všetci iní	88
Ashiqueho príbeh	91
Pozor, sledujeme vás!	95
Môžem vstúpiť?	98
Práva detí	103
Rozdielne mzdy	107
Máme na výber?	111
Domáce záležitosti	114
Kreslím si slovo	120
Vzdelanie pre všetkých?	122
Predvolebná kampaň	127
Bojovníci za práva	130
Titulná stránka	135
Záhrada za jednu noc	139
Hrdinky a hrdinovia	142
Horoskop chudoby	145
Len jedna minúta	150
Nech je počuť každý hlas!	153
Porozprávajme sa o sexe!	156
Život v dokonalom svete	160
Makahovia – lovci veľrýb	166
Vzájomné väzby	173
Rodinný rozpočet	177
Naše budúcnosti	182
Cesta do Krajiny rovnosti	185
Hry s obrázkami	188
1. Čo vidíte?	188
2. Čo vidíte na Panchovi?	191
3. Časť obrazu	192
4. Titulky k obrázkom	193
5. Rečové bubliny	193
Hraj!	194
Elektráreň	198
Odpoveď rasizmu	201
Právne Bingo!	206
Len sa pozri, čo dokáže!	209
Šport pre všetkých	214
Urob krok vpred!	217
Vplyv internetu	222
Jazyková bariéra	228
Bitka o bohatstvo a moc	231
Sieť života	235
Voliť či nevoliť?	238
Schôdza odborov	244
Násilie v mojom živote	248
Keď príde zajtrašok	250
Kde stojíš?	254
Kto sú ja?	257
Práca a deti	260
Kalendár ľudských práv	263
Časť 3 – Aktívna podpora ľudských práv	267
Aktívna podpora ľudských práv	269

Prečo je potrebné konať	269
Jednoduché formy aktivizmu	270
Príprava plánu činnosti	276
Časť 4 – Doplnujúce informácie o ľudských právach	281
Chápanie ľudských práv	283
Čo sú ľudské práva	283
Historický náčrt	285
Ľudské práva vo svete	287
Ako môžeme využívať svoje práva?	287
Dilemy a zneužívanie ľudských práv	289
Ďalší rébus	290
Vývoj ľudských práv	291
Aké máme práva?	291
Zákonná ochrana ľudských práv	296
Kľúčové medzinárodné dokumenty	296
Vymáhanie ľudských práv	300
Stačí to?	304
Aktivizmus a úloha mimovládnych organizácií	305
Príklady úspešného aktivizmu	307
Otázky a odpovede	310
Chytáky	312
Časť 5 – Doplnujúce informácie o všeobecných témach	315
Deti	317
Občianstvo	322
Demokracia	326
Diskriminácia a xenofóbia	331
Vzdelanie	345
Životné prostredie	350
Rovnosť mužov a žien	354
Globalizácia	358
Zdravie	362
Bezpečnosť	367
Médiá	372
Mier a násilie	376
Chudoba	382
Sociálne práva	386
Šport	391
Poznámky	396
Prílohy – Medzinárodné právne nástroje na ochranu ľudských práv a formulár na hodnotenie	399
<i>Stav ratifikácie najdôležitejších medzinárodných dokumentov o ľudských právach</i>	401
<i>Všeobecná deklarácia ľudských práv</i>	402
<i>Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach</i>	405
<i>Medzinárodný dohovor o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach</i>	405
<i>Dohovor o právach dieťaťa</i>	406
<i>Európsky dohovor o ľudských právach</i>	407
<i>Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení Protokolu č. 11</i>	408
<i>Európska sociálna charta</i>	414
<i>Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín</i>	415
<i>Európska charta regionálnych a menšinových jazykov</i>	416
Formulár na hodnotenie	417

Podakovanie

Podakovanie autorov Kompasu si zasluhuju:

- členovia referenčnej skupiny za zanietenie, ochotu a podporu;
- Sunduss al-Hassan, Henrik Eisfeld, Dariusz Grzemny, Dilwar Hussain, Dr. Mónika Máдай, Ivan Ivanov, Yael Ohana, Tavs Qvist, Györgyi Tóth a Arjos Vendrig za pripomienky a námety k textu;
- Jeroen Schokkenbroek z Generálneho riaditeľstva pre ľudské práva Rady Európy za pozorné čítanie a užitočné pripomienky;
- Nadia Banno Gomes, Teresa Cunha, Laura De Witte, Deepak G. Naik, Eugen Gherga, Erzsébet Kovács, Anna Rogowska, Nana Saginashvili a mnohí ďalší za užitočné pripomienky a návrhy;
- Sekcia UNESCO pre ľudské práva, mier, demokraciu a toleranciu za motiváciu a cenné rady;
- mládežnícke organizácie, národné rady mládeže, Nadácia pre ľudské a humanitárne práva (Libanon), Nadácia Charlesa Malika a mnohé ďalšie organizácie za poskytnutie podkladových materiálov;
- užívatelia a čitatelia pracovných verzií textu na internete, vrátane tých, ktorí sú skeptickí k hodnote tejto príručky;
- členovia Human Rights Education Associates za komentáre a návrhy k názvu príručky;
- monitorovacia skupina Programu vzdelávania mládeže k ľudským právam za podporu a námety;
- všetci, ktorí – občas aj nedobrovoľne – prispeli k tvorbe obsahu tejto príručky;
- Michael Hughes z British Council v Budapešti za to, že bol oveľa viac než len korektorom anglickej verzie.

Ďakujeme Medzinárodnej únii železníc a najmä Inter Rail za finančnú pomoc prostredníctvom Fondu solidarity pre mládežnícku mobilitu.

Vopred sa ospravedlňujeme, ak sme na niečo zabudli a niekoho vynechali. Zároveň vyjadrujeme poľutovanie, že sme nemohli použiť všetky materiály a námety, ktoré sme dostali.

Council of Europe
The Secretary General

Predslov

Ľudské práva sú neodňateľné a nedeliteľné práva, ktoré patria všetkým ľuďom jednoducho preto, lebo sú ľudské bytosti. Jednou z najväčších výziev 21. storočia je zabezpečiť, aby každý človek mohol uplatňovať svoje ľudské práva bez ohľadu na to, v ktorej časti sveta žije. V posledných rokoch sa v tejto oblasti dosiahol významný pokrok.

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ECHR) a zmluva Rady Európy sú všeobecne pokladané za najefektívnejšie regionálne systémy na ochranu ľudských práv. Slovensko sa v roku 1993 stalo členom Rady Európy a podpísalo – ako jednu z podmienok členstva v Rade – Európsky dohovor o ľudských právach. To znamená, že ľudské práva každého človeka žijúceho na území Slovenska – bez ohľadu na jeho štátnu príslušnosť alebo pôvod – sú chránené podľa Európskeho dohovoru. Na jeho dodržiavanie dohliada Európsky súd pre ľudské práva.

Nestačí však presadzovať ľudské práva len prostredníctvom legislatívnych nástrojov a procesov. Aj preto Rada Európy spolupracuje s tretím sektorom a verejnými inštitúciami, ktoré presadzujú a obraňujú ľudské práva vo svete a bojujú proti nespravodlivosti, útlaku a diskriminácii.

Rada Európy od roku 2000 spolupracuje na celoeurópskom mládežníckom programe výchovy k ľudským právam. K rozvoju tohto programu výraznou mierou prispel aj Kompas. Na jeho prípravu pracoval medzinárodný tím odborníkov z viacerých oblastí. Kompas neponúka hotové riešenia, ako predchádzať porušovaniu ľudských práv, ale pestrú paletu tvorivých spôsobov, ako sa mladí ľudia a mladí dospelí, ale aj tí, ktorí s nimi pracujú v oblasti formálneho aj neformálneho vzdelávania, môžu naučiť riešiť problémy ľudských práv, kdekoľvek sa s nimi stretnú.

Vydať takúto obsiahlu knihu o výchove mládeže k ľudským právam v slovenskej verzii sa podarilo len vďaka zánieteniu a investícii Ministerstva školstva Slovenskej republiky, ktoré sa jednoznačne hlási k poslaniu Rady Európy. Chcem sa poďakovať vydavateľom a všetkým vládnym aj mimovládnym partnerom, ktorí obhajujú ústrednú myšlienku Kompasu: obrana ľudských práv vyžaduje spoluprácu a presvedčenie každého človeka.

Terry Davis
Generálny tajomník Rady Európy

Úvod

Práve ste otvorili Kompas, príručku výchovy a vzdelávania mládeže k ľudským právam.

Veríme, že vám ponúkne inšpiráciu, nápady a povzbudenie na cestu k výchove mladých k ľudským právam. Kompas vznikol v rámci Programu výchovy mládeže k ľudským právam Direktoriátu mládeže a športu Rady Európy, ktorý bol uvedený do praxe v roku 2000 pri príležitosti 50. výročia prijatia Európskeho dohovoru o ľudských právach. Program sa snaží postaviť ľudské práva do stredobodu pozornosti pri práci s mládežou, a tým prispieť k ich začleneniu do bežnej výchovy a vzdelávania.

Výchova k ľudským právam, inými slovami vzdelávacie programy a aktivity zamerané na podporu rovnosti v ľudskej dôstojnosti, má nevyčísliteľnú hodnotu vo formovaní európskeho rozmeru občianstva, ktorý by mal byť zmysluplný pre všetkých Európanov. V spolupráci s ďalšími programami Direktoriátu pre mládež a šport Rady Európy – interkultúrnym učením, zvyšovaním účasti, posilňovaním menších a mladých ľudí menšinového pôvodu – môže výchova a vzdelávanie k ľudským právam motivovať k aktivite a spolupráci. Jednotlivci zapojení do neformálneho vzdelávania mládeže by mali byť schopní zhodnotiť vývoj, uplatňovanie a problematické aspekty ľudských práv s ohľadom na ich univerzálnosť, nedeliteľnosť a neodňateľnosť. Zároveň by mali vedieť posúdiť, aký význam majú ľudské práva pre dnešných mladých ľudí.

Direktoriát – predovšetkým prostredníctvom Európskych mládežníckych centier a Nadácie Európskej mládeže – získal uznanie pre svoju odbornosť a skúsenosti pri rozvíjaní vzdelávacích prístupov a materiálov vhodných na formálne i neformálne vzdelávanie a pre rôzne kultúrne prostredia. Spolupráca s ďalšími aktérmi a projektmi, napríklad v rámci kampane Každý iný – všetci rovní, ako aj dlhodobé tréningové programy prispeli k rozvoju takých projektov, ktoré majú dopad predovšetkým na miestnu úroveň, a zároveň si pritom zachovávajú európsky charakter.

Nedávne udalosti v Európe a na iných miestach vo svete ohrozujú základy mierového spolunažívania a ľudských práv. Ukazuje sa, že naliehavo potrebujeme viditeľnejší, otvorenejší a uvedomelejší prístup k výchove a vzdelávaniu k ľudským právam.

V tomto kontexte si Program výchovy mládeže k ľudským právam kladie za cieľ:

- uviesť výchovu k ľudským právam do stredobodu mládežníckej práce;
- oceniť a ďalej rozvíjať neformálne vzdelávanie mládeže ako nenahraditeľnú súčasť výchovy a vzdelávania k ľudským právam;
- oceniť význam mládežníckych organizácií ako základného zdroja výchovy k ľudským právam a občianskej spoločnosti v Európe;
- podporovať široké chápanie ľudsko právneho vzdelávania zároveň s rešpektovaním rôznorodosti mládeže a rozmanitých sociálno-kultúrnych kontextov súčasnej Európy;
- rozvíjať nové siete združovania a spolupráce partnerov vo formálnom aj neformálnom vzdelávaní;
- usilovať sa o maximálne možné „viacnásobný efekt“ zapojením rôznych aktérov a partnerov na národnej aj miestnej úrovni;
- poskytnúť ľuďom z praxe v celej Európe nové vzdelávacie nástroje a siete pre mládežnícke aktivity založené na výchove k ľudským právam;
- využiť získané skúsenosti v interkultúrnom a neformálnom vzdelávaní, pri podpore aktívnej účasti mládeže na živote spoločnosti a vo výskume;
- zohľadňovať inovatívne výchovno-vzdelávacie prístupy a vplyv médií.

Kompas pre ľudí zaoberajúcich sa výchovou k ľudským právam

Kompas je hlavným nástrojom tohto programu, ktorý sa taktiež venuje podpore miestnych pilotných projektov, národných a regionálnych tréningových kurzov a špecifických aktivít zameraných na rôzne formy násillia. Nechce byť len ďalšou príručkou v rade ani hazardovaním s neodskúšanými prístupmi v ľudsko právnom vzdelávaní; jeho hlavným cieľom je skôr umožniť širší prístup k tejto oblasti vzdelávania, byť užitočnou a ľahko použiteľnou pomôckou pre pedagógov, facilitátorov, lídrov,

učiteľov, dobrovoľníkov a trénerov pracujúcich s mladými ľuďmi. Má byť skromnou (ale v mnohých ohľadoch predsa len ambicióznou) odpoveďou na otázku, ktorú si mnohí z nich často kladú: „AKO na to?“.

Skúsenosti získané v roku 1995 počas vzdelávacích aktivít v rámci Európskej mládežníckej kampane proti rasizmu a intolerancii *Každý iný – všetci rovní* ukázali, že úspech európskych vzdelávacích projektov závisí od:

- poskytnutia vhodných a ľahko dostupných vzdelávacích metód a nástrojov, akým je napríklad vzdelávací balík *Každý iný – všetci rovní*;
- dostupnosti takýchto materiálov v národných jazykoch užívateľov;
- prítomnosti školiteľov a multiplikátorov (doslova „znásobovateľov“, šíriteľov), ktorí ich môžu ďalej rozširovať na národnej, regionálnej aj miestnej úrovni.

Kompas je odpoveďou na všetky tieto potreby. Rada Európy ho pôvodne vydala v angličtine, francúzštine a ruštine. Zároveň však odporučila jeho preklad do ďalších jazykov aj s vhodnými úpravami podľa odlišných kontextov. Organizovanie národných a regionálnych tréningových kurzov by malo trénerom a pedagógom pomôcť oboznámiť sa s príručkou, aby sa zaručilo jej rozširovanie do škôl, združení a mládežníckych skupín na miestnej úrovni. Kompas má význam iba vtedy, ak sa stane nástrojom povzbudzujúcim k aktivite.

Otvorený proces tvorby

Ukázalo sa, že tvorba takejto príručky je mimoriadne náročná úloha. Jej tematické rozpätie je rozsiahle – výchova a vzdelávanie k ľudským právam zahŕňa v podstate všetky stránky dnešného života; navyše jeho geografický a kultúrny rozsah je mimoriadne rôznorodý. Veľké rozdiely existujú v pracovnom prostredí a formálnom aj neformálnom vzdelávacom kontexte jeho potenciálnych užívateľov. Od samého začiatku bolo treba zohľadniť nasledujúce problematické aspekty:

- Je možné rešpektovať prirodzenú univerzálnosť ľudských práv a zároveň zohľadňovať špecifické podmienky a kultúrnu rozmanitosť Európy?
- Je skutočne možné používať tú istú príručku a metódy v rôznych krajinách?
- Existuje niečo v rámci ľudských práv alebo výchovy a vzdelávania v tejto oblasti, čo je špecifické iba pre Európu?
- Je realistické pokúšať sa vytvoriť jednu príručku, ktorá bude vhodná pre formálne aj neformálne vzdelávanie?
- Koľko by toho mal užívateľ vedieť vopred?
- Je možné byť v tejto oblasti vôbec ešte inovatívny?
- Bude cieľová skupina príručky pripravená používať ju?
- Má pri výchove a vzdelávaní k ľudským právam vôbec význam zostavovať niečo špeciálne pre mládež?

Aj keď nebolo možné odpovedať na všetky tieto otázky a potlačiť všetky obavy a riziká, proces tvorby priniesol aspoň niektoré odpovede a uvedené obavy sa snažil zohľadňovať. Jeho výsledkom je dielo, ktoré čerpá z príspevkov a poznatkov:

- ľudsko právneho vzdelávania;
- interkultúrneho učenia;
- mládežníckej práce;
- pedagogiky a didaktiky;
- ľudsko právnych organizácií.

Odborná spolupráca a autorský tím

Na základe otvorenej výzvy rozosielanej e-mailom a zverejnenej na internete vznikla poradná skupina, ktorej úlohou bolo poskytovať autorom odbornú pomoc. Skupina taktiež navrhla obsah a základné vzdelávacie prístupy príručky a proces tvorby obohacovala o ďalšie pohľady a skúsenosti z iných vzdelávacích materiálov.

Poradnú skupinu tvorili:

- Dr. Elie Abouaoun, Libanon, Nouveaux Droits de l’Homme-International;
- Anatolij Azarov, Ruská federácia, Moskovská škola ľudských práv;
- Patricia Brander, Dánsko, konzultantka so skúsenosťami z kampane Každý iný – všetci rovní;
- Ellie Keen, Veľká Británia, Human Rights Education Associates a Amnesty International;

- Corina Michaela, Leca, Moldavsko, SIEDO – Nezávislá spoločnosť pre vzdelávanie a ľudské práva;
- Marie-Laure Lemineur, Španielsko a Francúzsko, konzultantka so skúsenosťami z práce pre Mierovú univerzitu OSN (Kostarika);
- Brigitte Mooljee, Veľká Británia, Citizenship team pri Ministerstve školstva a práce;
- Louise Nylin, Švédsko a USA, konzultantka pôsobiaca pri Rozvojovom programe OSN a Dekáde OSN pre výchovu k ľudským právam;
- Bárbara Oliveira, Švédsko a Mozambik, konzultantka, bývalá koordinátorka mládeže pre Amnesty International v Južnej Afrike;
- Eunice Smith, Sekcia pre ľudské práva, mier, demokraciu a toleranciu UNESCO;
- Alessio Surian, Taliansko, Európska federácia pre interkultúrne učenie;
- Olena Suslova, Ukrajina, Informačné a poradenské centrum pre ženy;
- Wim Taelman, Belgicko, Flámska asociácia pre výchovu k ľudským právam;
- Andrej Jurov, Ruská federácia, Hnutie mládeže za ľudské práva, Poradný výbor Európskeho mládežníckeho centra a Nadácie Európskej mládeže;
- Nancy Flowers*, USA, konzultantka, Human Rights Education Resource Center, University of Minnesota;
- Jana Ondráčková*, Česká republika, autorka programu vzdelávania v oblasti ľudských práv a koordinátorka Českého helsinského výboru;
- Vedrana Spajic-Vrkaš*, Chorvátsko, Filozofická fakulta Chorvátskej univerzity v Záhrebe.

Poradná skupina sa stretla v apríli 2001 v Európskom mládežníckom centre v Budapešti. Na veľmi intenzívnom a plodnom stretnutí vznikla základná osnova a štruktúra Kompasu vrátane hlavných tém, ktoré mali byť ďalej rozpracované. Taktiež boli predložené návrhy k procesu tvorby a k overovaniu aktivít. Ôsmi členovia autorského tímu Kompasu boli zároveň členmi odbornej skupiny. Ďalší členovia počas celého procesu tvorby plnili úlohu poradcov a supervízorov, pričom pracovali na báze dobrovoľnosti.

Autori si rozdelili prácu tak, aby umožňovala čo najviac vzájomnej spolupráce a interakcie, výmenu nápadov a skúseností pri realistickom časovom pláne a jasnom rozdelení úloh a zodpovednosti. Každá časť príručky a každá aktivita mala okrem autorov aj dvoch alebo troch recenzentov, ktorí ich čítali a pripomienkovali skôr než sa dostali k ostatným členom tímu. Celý autorský tím sa stretol celkom trikrát: v máji, júni a septembri 2001.

Overovanie a dokončovanie

Konečné návrhy textov boli umiestnené na internete, kde boli prístupné užívateľom Programu vzdelávania mládeže k ľudským právam a trénerom z Direktoriátu pre mládež a šport. Prístup k textom využili na ich pripomienkovanie a predkladanie návrhov na vylepšenie. Hoci boli texty na internete prístupné len krátky čas, na procese pripomienkovania sa aktívne a inovatívne podieľali mnohí užívatelia.

Autori požiadali mládežnícke organizácie, národné rady mládeže a ďalších partnerov Direktoriátu, aby im poskytli informácie a odkazy na vzdelávacie materiály v oblasti ľudských práv, ktoré sú dostupné v ich krajinách a národných jazykoch. Rozsah odpovedí bol rôzny, pričom niektoré boli tak obsiahle, že sa autori rozhodli zahrnúť niektoré odkazy len do elektronickej verzie Kompasu.

Zvláštnu pozornosť autori venovali konzultáciám s mládežníckymi organizáciami, ktoré majú špecifickú odbornú skúsenosť v jednotlivých témach obsiahnutých v príručke. Ich pripomienky a návrhy sa ukázali ako mimoriadne užitočné.

Na rozhodovaní o názve príručky sa vďaka rozšíreniu výzvy prostredníctvom siete Human Rights Education Associates zúčastnil veľký počet jej členov, ktorí mali možnosť vybrať z viac ako dvadsiatich návrhov. Aby boli jednotlivé časti príručky štylisticky podobné a zároveň obsahovo prepojené, práca autorského tímu prešla úpravou troch editorov. Ellie Keen bola zodpovedná za kapitoly 1, 3 a 4, Marie-Laure Lemineur za doplňujúce informácie a Patricia Brander pracovala na aktivitách a súvisiacich textoch. O konečnú redakčnú úpravu sa postaral koordinátor projektu Rui Gomes z Európskeho mládežníckeho centra v Budapešti .

* boli prizvaní na stretnutie, ale nemohli sa ho zúčastniť

Čo nájdete v KOMPASE?

Autorský tím dostal od poradnej skupiny mandát pripraviť čo najkompletnejší a najobsažnejší text, aby v príručke každý našiel to, čo ho zaujíma a čo potrebuje pre svoju prácu. Príručka mala byť spracovaná tak, aby:

- užívatelia nemuseli čítať celú príručku a boli schopní viesť ktorúkoľvek aktivitu bez toho, aby museli čítať časti, ktoré priamo nesúvisia s ich prostredím či situáciou;
- obsahovala aspoň základné doplňujúce informácie pre tých, ktorí sa pri niektorej z tém necítia sebaisto (Kompas by im mal stačiť);
- bola predovšetkým praktická a opiera sa o zážitkové aktivity;
- bola atraktívna, odrážala záujmy mladých ľudí v Európe a rozvíjala nielen ich vedomosti a schopnosti, ale aj sociálne zručnosti a postoje;
- sa sústreďovala na hodnoty a sociálne otázky, a nielen na formálne práva zakotvené v medzinárodných dohovoroch;
- bola použiteľná vo formálnom aj neformálnom vzdelávaní;
- ponechala doplňujúce informácie naozaj len ako doplnok a nedávala ich do popredia, aby sa užívatelia dostali čo najrýchlejšie k aktivitám, a pritom si boli vedomí, že v prípade potreby ich majú k dispozícii.

Výsledný Kompas má túto štruktúru:

- 1. kapitola:** zoznamuje čitateľa s tým, čo rozumieme pod pojmom výchova a vzdelávanie k ľudským právam. Mala by ho motivovať, inšpirovať a vysvetliť mu, ako možno Kompas a jeho vzdelávacie prístupy využiť čo najlepšie;
- 2. kapitola:** prináša 49 aktivít na rôznych stupňoch náročnosti, ktoré pokrývajú rôzne témy a venujú sa rôznym typom práv;
- 3. kapitola:** obsahuje námety a tipy pre tých, ktorí sa chcú aktívnejšie podieľať na presadzovaní ľudských práv;
- 4. kapitola:** poskytuje základné informácie o ľudských právach, medzinárodných normách a dokumentoch;
- 5. kapitola:** prináša doplňujúce informácie k jednotlivým témam;
- Prílohy:** obsahujú základné informácie o právnych dokumentoch, pretože ľudské práva s nimi úzko súvisia.

Výber tém

Poradná skupina pôvodne vybrala 63 tém, ktoré sa v Kompase mali objaviť, a to od terorizmu až po eutanáziu. Pre autorský tím bolo náročné rozhodnúť sa, akým spôsobom tieto témy zoradiť do logického rámca. Nakoniec sa autori rozhodli pre pätnásť tém – deti, občianstvo, demokracia, diskriminácia a xenofóbia, vzdelanie, životné prostredie, rovnosť mužov a žien, globalizácia, zdravie, bezpečnosť, médiá, mier a násilie, chudoba, sociálne práva a šport. Bolo to ťažké rozhodovanie, ale tím dospel k záveru, že na základe týchto tém bude možné najužitočnejšie rozčleniť aktivity v 2. kapitole. Autori sa snažili upozorniť aj na akékoľvek otázky alebo pochybnosti, ktoré ich pri spracovávaní jednotlivých tém sprevádzali. Kvôli aktivitám bola pridaná aj šestnásť téma, ku ktorej nie sú uvedené žiadne doplňujúce informácie – ľudské práva. K tejto téme sa vzťahujú všetky aktivity, ktoré rozvíjajú dôležité postoje a povedomie o všetkých ľudských právach.

Problém etnocentrizmu

Najzávažnejšia výzva pri tvorbe Kompasu súvisela s etnocentrizmom. Zloženie autorského tímu, ktorého členovia pochádzajú z rôznych krajín a majú rôznorodé skúsenosti, malo zabezpečiť, aby sa do Kompasu premietla znalosť najrôznejších jazykových, vzdelávacích a sociálnych prostredí. Kompas by mal byť skutočne európsky a interkultúrny.

Nemožno jednoznačne povedať, do akej miery bol tento zámer reálny a prakticky uskutočniteľný. Autori občas zistili, že čítajú texty v rôznych jazykoch, pritom však pochádzajú z toho istého zdroja alebo sa naň odvolávajú. Keďže originálna verzia Kompasu bola písaná v angličtine, autorov celkom prirodzene viedla k orientácii na literatúru a internetové stránky v angličtine. Napriek tomu, že nebolo ľahké vyhnúť sa jednostrannosti – taktiež nevyhnutnému dôsledku globalizácie! – už samotné vedomie tohto rizika snáď pomohlo zmierniť možné nedostatky. Bolo by preda nemožné, aby Kompas písal päťdesiatčlenný tím v päťdesiatich rôznych jazykoch!

Karikaturista Pancho zhrnul všetky tieto dilemy autorského tímu, keď na požiadavku kresliť Európanov pre európske publikum reagoval otázkou: „Ale ako mám nakresliť Európana?“

O použitých metódach

Zámerom tímu autorov nebolo vytvoriť niečo „nové“, ale skôr zostaviť príručku, ktorú môžu jednoducho používať všetci tí, ktorí pracujú s mladými ľuďmi a zaujímajú sa o ľudské práva. V tejto oblasti pritom už existuje mnoho iných vynikajúcich materiálov.

Tie celkom prirodzene poslúžili ako inšpirácia aj autorskému tímu Kompas. Všade, kde je to možné, na ne upozorňujú odkazy a referencie. Ospravedľujeme sa, ak sme na niečo zabudli alebo niečo vynechali. Kompas tiež využíva, upravuje a opakuje niektoré už osvedčené metódy a postupy, pretože má byť praktickým a ľahko použiteľným nástrojom. A ak sa niektorá metóda už v minulosti ukázala ako účinná, bolo by škoda ju nevyužiť.

Úprava či adaptácia je kľúčovým slovom aj pre túto príručku. Napriek tomu, že niektoré aktivity sa môžu javiť ako hotové riešenia, aktívni užívatelia príručky by sa mali rozhliadnuť okolo seba a pred vykročením vpred ich najskôr prispôbiť vlastným podmienkam. V jednotlivých častiach sú uvedené konkrétne návrhy, ako možno adaptovať jednotlivé aktivity, aby vyhovovali záujmom mladých ľudí, zodpovedali konkrétnemu vzdelávaciemu prostrediu, zapadali do časového rámca atď.

Kompas ponúka možné cesty a spôsoby, ktoré berú ohľad na rôzne kultúrne a sociálne hodnoty mladých ľudí v Európe. Rôznorodosť prístupov je jeho silnou stránkou a zárukou toho, že ľudské práva sa nestanú dogmou, ktorá je komukoľvek vnucovaná.

Práca na miestnej úrovni

Zostavenie Kompas je len prvým krokom. V nadväznosti na jeho vydanie by mali byť organizované školenia a kurzy pre mládežníckych pracovníkov a učiteľov na regionálnej aj národnej úrovni. ďalším krokom je preklad Kompas do ďalších jazykov. Aktuálne informácie o ďalšom postupe – čo, kedy a kde – nájdete na webovej stránke <http://www.coe.int/compass>.

Čo sa nezmestilo – a čo bude ďalej

Vyššie dvadsať cvičení, ktoré pripravil autorský tím, sa už do Kompas nezmestilo, pretože v ňom jednoducho nebolo dost miesta. Z rovnakého dôvodu bolo nevyhnutné radikálne okresať aj strany s doplňujúcimi informáciami. Mnohé z týchto textov sa dostanú k užívateľom aspoň prostredníctvom interaktívnej verzie Kompas, ktorá je od roku 2003 dostupná na stránke www.coe.int/compass. Táto verzia Kompas umožňuje interaktívne prepájanie medzi aktivitami a textami, a pokiaľ to bolo možné, zahrnuli sme do nej aj návrhy a námety odporučené užívateľmi.

Do tejto príručky sa nedostal ani súbor fotografií, filmografia a piesne s tematikou ľudských práv. Kompas by mal najmä ukázať smer, poskytnúť východiská, orientáciu a odkazy na ďalšie zdroje. Nie všetko sa doň zmestí. Program výchovy mládeže k ľudským právam má pred sebou ešte dlhú cestu a Kompas nie je jediným materiálom, ktorý je záujemcom k dispozícii.

Kompas však môže byť vaším odrazovým mostíkom. Pri práci s ním vám želáme veľa úspechov a zábavy!

Časť 1

Výchova k ľudským právam a Kompas: Stručný sprievodca pre užívateľov

Obsah tejto časti:

<i>Podakovanie</i>	8
<i>Predslov</i>	9
<i>Úvod</i>	10
Časť 1 – Výchova k ľudským právam a Kompas: Stručný sprievodca pre užívateľov	15
Výchova a vzdelávanie k ľudským právam	17
<i>Čo je to výchova a vzdelávanie k ľudským právam</i>	17
<i>Výsledky výchovy a vzdelávania k ľudským právam</i>	18
<i>Vedomosti, zručnosti a postoje</i>	19
<i>Široké chápanie</i>	20
<i>Výchova k ľudským právam s mladými ľuďmi</i>	20
<i>Formálne a neformálne vzdelávacie prostredie</i>	21
<i>Výchova k ľudským právam ako východisko pre konanie</i>	22
<i>Medzinárodná podpora výchovy k ľudským právam</i>	23
Výchova k ľudským právam a iné výchovno-vzdelávacie oblasti	25
<i>Svet ľudských práv</i>	25
<i>Čo je to „problém ľudských práv“?</i>	25
<i>Témy obsiahnuté v tejto príručke</i>	26
<i>Výchova k občianstvu</i>	27
<i>Osobnostná a sociálna výchova</i>	27
<i>Globálne vzdelávanie</i>	28
<i>Interkultúrne vzdelávanie</i>	28
<i>Rozvojové vzdelávanie</i>	29
<i>Environmentálna výchova</i>	30
<i>Výchova k mieru</i>	30
<i>Právna výchova</i>	30
Používanie Kompasu naprieč Európou	31
<i>Čo je Európa a kde je Európa?</i>	31
<i>Kniha pre Európu?</i>	32
<i>Európsky sen</i>	33
<i>Mládežnícka práca a zastúpenie mladých ľudí</i>	34
<i>Dohovor o právach dieťaťa</i>	35
<i>Tvorba manuálu</i>	35
<i>Používanie príručky v rôznych kultúrach a jazykoch</i>	36
Ako používať KOMPAS?	38
<i>Ako pracovať s príručkou</i>	38
<i>Výchovno-vzdelávacie prístupy</i>	39
<i>Časté otázky o výchove k ľudským právam</i>	44
<i>Rady pre používateľov</i>	45
<i>Rady na vedenie aktivít</i>	48
<i>Skupinová práca</i>	48
<i>Techniky skupinovej práce</i>	48
<i>Všeobecné rady na vedenie aktivít</i>	52
<i>Keď sa veci nevyvíjajú tak, ako ste očakávali</i>	53
<i>Zvládanie konfliktu v skupine</i>	55
<i>Metódy a techniky na podporu efektívneho skupinového učenia</i>	55
<i>Metódy a techniky na rozvíjanie zručností diskutovať</i>	58
<i>Metódy a techniky na rozvoj zručností pri kolektívnom rozhodovaní</i>	59
<i>Aktivity vhodné na hodnotenie</i>	62

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam

Čo je to výchova a vzdelávanie k ľudským právam?

„...výchovno-vzdelávacie programy a aktivity, ktoré sa spoločne s inými programami, podporujúcimi interkultúrne učenie, aktívnu účasť a posilňovanie postavenia menších, zameriavajú na podporu rovnosti v ľudskej dôstojnosti.“

Oficiálna definícia Programu výchovy mládeže k ľudským právam Rady Európy

Dlhodobý zámer

Existuje veľa definícií a množstvo rôznych prístupov, ale výchovu k ľudským právam možno najlepšie definovať z hľadiska cieľov, ktoré chce dosiahnuť. Dlhodobým zámerom takýchto výchovno-vzdelávacích programov je budovať kultúru, v ktorej sú ľudské práva chápané, chránené a uznávané. V tomto ohľade každý človek, ktorý pracuje s inými ľuďmi má na pamäti tento zámer a podniká kroky na jeho dosiahnutie, sa zároveň zapája do výchovy a vzdelávania k ľudským právam – bez ohľadu na to, kde a ako tak robí.

Pohľady na to, ktorý spôsob je najlepší či najvhodnejší na dopracovanie sa k tomuto, sa môžu odlišovať, ale tak by to malo byť. Neexistujú na svete dvaja ľudia, dve skupiny či dve kultúry, ktoré by mali rovnaké požiadavky a rovnako žiaden výchovný postup nemôže vyhovovať všetkým. To len dokazuje, že účinná výchova k ľudským právam sa musí sústreďovať predovšetkým na tých, ktorých učí: musí vychádzať z potrieb, preferencií, schopností a túžob každého jednotlivca v každej spoločnosti.

Výchova a vzdelávanie, ktoré sa orientujú na tých, ktorých vychovávajú a vzdelávajú, uznáva hodnotu osobného činu a osobnostnej zmeny a taktiež zohľadňuje sociálne prostredie, v ktorom sa učiaci jednotlivci nachádzajú. To však neznamená, že pedagóg musí pracovať v izolácii, alebo že sa nemôže učiť od tých, ktorí pracujú v odlišných prostrediach. To, čo spája všetkých vzdelávateľov k ľudským právam na celom svete, je spoločný zámer – túžba vytvárať a obývať svet, v ktorom sú ľudské práva rešpektované a oceňované. Existujú rôzne príručky, odskúšané metódy a vzdelávacie materiály a veľké množstvo ľudí pracujúcich v tejto oblasti – to všetko nám môže pomôcť pri dosiahnutí spoločného cieľa. Táto príručka chce byť ďalším príspevkom v tejto snahe.

? Čo si pod výchovou a vzdelávaním k ľudským právam predstavujete vy?

Rozmeňme si to na drobné

Dlhodobá perspektíva je dôležitá, no z praktických dôvodov niekedy potrebujeme stáť nohami pevne na zemi. Preto je užitočné rozmeniť si dlhodobý zámer na drobné, konkrétnejšie čiastkové ciele: pozrieť sa na jednotlivé zložky, ktoré tvoria kultúru ľudských práv a potom pouvažovať, ako by sme každú z nich mohli uchopiť. Kultúra ľudských práv totiž nie je len kultúra, v ktorej každý pozná

„Vzdelanie musí smerovať k plnému rozvoju ľudskej osobnosti a k posilneniu úcty k ľudským právam a základným slobodám. Musí podporovať porozumenie, znášanlivosť a priateľstvo medzi všetkými národmi, rasovými a náboženskými skupinami, ako aj aktivity Organizácie spojených národov na zachovanie mieru.“

Všeobecná deklarácia ľudských práv, článok 26

„Aj tisíc kilometrov dlhá cesta sa začína prvým krokom.“

Lao-C'

svoje práva. Poznanie ešte automaticky neznamená rešpektovanie a bez rešpektovania bude vždy dochádzať aj k porušovaniu. Kultúra ľudských práv je sieťou do seba zapadajúcich postojov, presvedčení, spôsobov správania, noriem a predpisov. Ich pochopenie nám poskytne oporné body, od ktorých sa môžeme odraziť v našej práci.

Cesta ku kultúre ľudských práv

Nasledujúce body vychádzajú zo základných rysov kultúry ľudských práv a od nich sa odvíjajú všeobecné ciele výchovy k ľudským právam:

- posilňovanie rešpektu k ľudským právam a základným slobodám;
- rozvíjanie sebaúcty a úcty k iným a zmyslu pre ľudskú dôstojnosť;
- rozvíjanie postojov a správania, ktoré povedú k rešpektovaniu práv iných;
- zabezpečenie skutočnej rovnosti medzi mužmi a ženami, rovných príležitostí pre ženy vo všetkých oblastiach;
- rešpektovanie, porozumenie a oceňovanie kultúrnej rozmanitosti, a to najmä voči rôznym národným, etnickým, náboženským, jazykovým a iným menšinám a komunitám;
- posilňovanie ľudí k aktívnejšiemu občianstvu;
- podpora demokracie, spoločenského rozvoja, sociálnej spravodlivosti, spolunažívania, solidarity a priateľstva medzi ľuďmi a národmi;
- podpora činnosti medzinárodných inštitúcií zameraných na vytváranie kultúry mieru, ktorá je založená na univerzálnych hodnotách ľudských práv, na medzinárodnom porozumení, tolerancii a nenásilí.

Výsledky výchovy a vzdelávania k ľudským právam

Aké sú ciele práce s mojou skupinou?

Stanovili sme si všeobecný zámer výchovy k ľudským právam a niektoré dlhodobé ciele. Môžeme sa však presunúť ešte bližšie a porozmýšľať o potrebách jednotlivých skupín a spoločenstiev v našom bezprostrednom okolí: meňme svet svojou prácou doma!

V súčasnom svete neustále dochádza k porušovaniu ľudských práv. V ideálnom prípade by stačilo, keby ste členom svojej skupiny vštepovali zmysel pre rešpekt k iným ľuďom a dúfali, že v budúcnosti prinajmenšom nebudú patriť medzi tých, ktorí porušujú práva ostatných ľudí. Toto je jeden z dôležitých aspektov práce pedagóga pri výchove k ľudským právam.

Môžeme sa však usilovať aj viac: skúsme inšpirovať mladých ľudí, s ktorými pracujeme, aby nepôsobili len na seba, ale aj na svet okolo seba. Pokúsme sa ich podnecovať k tomu, aby sa stali malými pedagógmi a aktivistami, ktorí budú sami pomáhať pri obrane ľudských práv – a to aj vtedy, ak sa ich tieto problémy osobne netýkajú. Tento cieľ určite nie je nedosiahnuteľný. Neočakávajme, že mladí ľudia, venujú svoj život obrane ľudských práv. Chceme však, aby si boli vedomí existujúcich problémov, aby sa o ne zaujímali a pokiaľ budú mať pocit, že je to potrebné, aby boli schopní konaním zmeniť stav vecí.

Na základe tejto myšlienky môžeme rozdeliť ciele jednotlivých modelov výchovy k ľudským právam na tri hlavné oblasti:

- uvedomiť si existenciu ľudských práv a porozumieť im, aby sme boli schopní rozpoznať, keď dochádza k ich porušovaniu;

- rozvíjať zručnosti a schopnosti, ktoré sú nevyhnutné na obranu ľudských práv;
- rozvíjať rešpekt pre ľudské práva, aby sme vedome neporušovali práva iných.

? Čo považujete za hlavné problémy mladých ľudí, s ktorými pracujete?

Vedomosti, zručnosti a postoje

Aký typ vedomostí je potrebný, aby mladí ľudia lepšie porozumeli problematike ľudských práv? Aké zručnosti a postoje budú potrebovať, aby dokázali ľudské práva brániť?

Odpovede na tieto otázky nájdete v nasledujúcich zoznamoch. Sú v nich vymenované ciele, ktoré sme využili pri zostavovaní tejto príručky.

Vedomosti a porozumenie

- Kľúčové pojmy, medzi ktoré patrí sloboda, spravodlivosť, rovnosť, zodpovednosť, ľudská dôstojnosť, nediskriminácia, demokracia, univerzálnosť, práva a povinnosti, vzájomná závislosť a solidarita.
- Vedomie, že ľudské práva poskytujú rámec pre vyjednávanie a dohodu na normách správania v rodine, škole, miestnom spoločenstve a v širšom svete.
- Úloha ľudských práv v živote každého z nás, ich historický vývoj aj budúce postavenie v rôznych spoločenstvách ako aj v živote ľudí na celom svete.
- Rozdiel medzi občianskymi/politickými a sociálnymi/ekonomickými právami.
- Odlišné spôsoby vnímania a prežívania ľudských práv v rôznych spoločnostiach, rozličných skupinách v rámci jednej spoločnosti a rôzne zdroje legitimacy – vrátane náboženských, morálnych a právnych zdrojov.
- Hlavné spoločenské zmeny, historické udalosti a dôvody, ktoré viedli k uznaniu ľudských práv.
- Základné medzinárodné dokumenty zaisťujúce ochranu ľudských práv – napríklad Všeobecná deklarácia ľudských práv, Dohovor o právach dieťaťa, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.
- Miestne, národné a medzinárodné orgány, mimovládne organizácie a jednotlivci venujúci sa podpore a ochrane ľudských práv.

Zručnosti

- Aktívne počúvanie a komunikácia: schopnosť vypočuť si rôzne názory, obhájiť vlastné práva a práva iných ľudí.
- Kritické myslenie: vyhľadávanie potrebných informácií, kritické hodnotenie faktov, uvedomenie si predsudkov, rozpoznanie rôznych foriem manipulácie a rozhodovania na základe zdôvodneného úsudku.
- Schopnosť spolupráce a pozitívneho prístupu ku konfliktu.
- Schopnosť zapojiť sa do spoločenských skupín a organizovať ich
- Konanie zamerané na ochranu ľudských práv na miestnej aj globálnej úrovni.

učenie sa o ľudských právach

učenie sa pre ľudské práva

učenie sa prostredníctvom ľudských práv

„Slovo *výchova* v sebe zahŕňa celý proces spoločenského života, prostredníctvom ktorého sa jednotlivci i sociálne skupiny v rámci národných a medzinárodných spoločenstiev a v ich prospech učia vedome rozvíjať všetky svoje schopnosti, postoje, nadanie a vedomosti.“

Odporúčania UNESCO, 1974

„Počujem a zabudnem. Vidím a zapamätám si. Konám a pochopím.“

Konfucius

Postoje a hodnoty

- Zmysel pre zodpovednosť za vlastné konanie, odhodlanie pracovať na osobnom rozvoji a spoločenských zmenách.
- Zvedavosť, otvorená myseľ a oceňovanie rozmanitosti.
- Empatia a solidarita s inými, odhodlanie podporovať tých, ktorých práva sú ohrozené.
- Zmysel pre ľudskú dôstojnosť, hodnotu samého seba aj iných bez ohľadu na sociálne, kultúrne, jazykové alebo náboženské rozdiely.
- Zmysel pre spravodlivosť, snaha dosiahnuť ideály slobody, rovnosti a rešpektovania rozmanitosti (diverzity).

Široké chápanie

V tejto príručke chápeme výchovu k ľudským právam v širokom zmysle – a to vo viacerých významoch. V prvom rade sme sa usilovali v rovnakom rozsahu zahrnúť každú z troch oblastí: vedomosti, zručnosti a postoje. Po druhé, aktivity sme navrhli so zreteľom na široké spektrum jednotlivcov – pre rôzne vekové kategórie aj rôzne vzdelávacie prostredia. Po tretie sme sa prostredníctvom aktivít zúčastneného a zážitkového učenia usilovali prepojiť výchovu k ľudským právam s miestnymi a globálnymi problémami, ako napríklad sociálny a ekonomický rozvoj, životné prostredie, vzťahy medzi kultúrami a udržiavanie mieru. Nemyslíme si, že výchovu k ľudským právam možno chápať oddelene od ostatných otázok.

Kľúčové je využívanie takých aktivít, do ktorých sa účastníci aktívne zapoja. Výskumy dokázali, že spolupráca v malých skupinách pomáha vytvárať vnútornú súdržnosť (kohéziu) a obmedzovať predpojatosť medzi členmi skupiny. Skupinová spolupráca taktiež uľahčuje porozumenie zložitejším pojmom a rozvíja zručnosti potrebné na riešenie problémov. Účastníci sú schopní navrhovať riešenia, ktoré sa vyznačujú väčšou mierou tvorivosti a sú lepšie uplatniteľné v praxi. Takéto výsledky práce v skupinách sú zároveň dôležitými cieľmi výchovy k ľudským právam. Preto potrebujeme, aby sa mladí ľudia sami zapájali v každom okamihu procesu učenia. Ako pedagógovia by sme nemali predpokladať, že sme vlastníkami zjavných právd, ktoré musíme odovzdávať svojim pasívnym žiakom. Takýto prístup by mohol výchovu k ľudským právam veľmi ľahko premeniť na najhoršiu formu „ideologickej“ výchovy. Vo svojej podstate je metodológia príručky založená na myšlienke, že mladí ľudia prinesú do vzdelávacieho procesu bohaté skúsenosti, na ktoré je potrebné aktívne nadväzovať, aby boli vzdelávacie aktivity zaujímavé a účinné. Otázky, často dokonca aj konflikty, treba pokladať za základný zdroj vzdelávania, ku ktorému možno pristupovať pozitívnym spôsobom.

Výchova k ľudským právam s mladými ľuďmi

Presvedčenie, že výchova k ľudským právam by sa mala zameriavať na mladých ľudí, neustále silnie. Nielen preto, že je to dôležité pre spoločnosť, ale aj preto, že práve mladí ľudia oceňujú ten typ aktivít, ktoré táto práca využíva, a ktoré sú pre nich samotných prospešné. Dnešné spoločnosti, a predovšetkým ich mladí ľudia, sa stále viac stretávajú s problémami sociálneho vylúčenia, s náboženskými, etnickými a národnostnými rozdielmi a s výhodami aj nevýhodami rastúcej globalizácie. Výchova k ľudským právam sa zaoberá týmito dôležitými témami a môže poskytnúť orientáciu v spleti rôznych predstáv, presvedčení, hodnôt a postojov v modernej multikultúrnej spoločnosti. Pomáha jednotlivcom nachádzať spôsoby, ako možno tieto rozdiely pozitívne využiť.

Snáď ešte dôležitejšia je skutočnosť, že mladým ľuďom nie sú ľudské práva ľahostajné a preto sami predstavujú hlavný zdroj ľudsko právneho vzdelávania. Pritom sú dnes často terčom kritiky za svoju apatiu a nezáujem o politiku. Z početných výskumov však vyplýva, že opak je pravdou. Napríklad výskum Európskej komisie z roku 2001 upozornil na to, že mladí ľudia sa aktívne zapájajú do života spoločnosti – v neposlednom rade prostredníctvom združení a mládežníckych klubov. V krajinách Európskej únie v priemere viac než 50 % mladých ľudí sa podieľa na činnosti nejakého združenia alebo je aspoň jeho členom. (Medzi jednotlivými krajinami však existujú výrazné rozdiely).

Čo sa týka záujmu o politické otázky, výskum postojov mladých ľudí k Európskej únii ukázal, že otázky ľudských práv patria medzi hlavné priority. Okrem problematiky nezamestnanosti a kriminality, ktoré zaujali prvé miesta, mladí ľudia si najviac želajú, aby sa vlády ich krajín zaoberali ochranou ľudských práv, životného prostredia, bojom proti rasizmu a nerovnosti medzi mužmi a ženami.

? **Viete zo svojej skúsenosti, že sa mladí ľudia nezaujmajú o politické otázky? Ak áno, prečo si myslíte, že je tomu tak?**

Skúsenosti z celého sveta ukazujú, že mladí ľudia sa venujú politickým otázkam a energicky sa zasaďujú za ich riešenie vtedy, keď majú možnosť prebrať spoluzodpovednosť za to, čo robia a akým spôsobom sa učia, a ak sa im tieto otázky predostrú vhodným a zaujímavým spôsobom.

Ako pedagógovia musíme ich energiu využiť. To, že mladí ľudia prijímajú myšlienky ľudských práv, budú ich ďalej šíriť, je zrejmé z mnohých prebiehajúcich programov pre mládež – od malých provízorne pripravených projektov v jednotlivých mládežníckych alebo školských kluboch, až po veľké medzinárodné programy realizované Radou Európy a inými organizáciami.

? **Aké témy najskôr zaujmú členov vašej skupiny?**

Formálne a neformálne vzdelávacie prostredie

Najvhodnejší spôsob zapojenia účastníkov a organizácie do vzdelávacieho procesu do veľkej miery závisí od prostredia, v ktorom pedagóg pracuje. Podľa toho, či pôsobíte v rámci formálneho, informálneho alebo neformálneho vzdelávacieho prostredia, máte viac či menej slobody, čo sa týka obsahu vzdelávania, časového rozvrhu a typu aktivít. Aktivity uvedené v tejto príručke sú navrhnuté tak, aby sa dali použiť vo všetkých týchto prostrediach: v mládežníckych kluboch, na školách, v letných táboroch, na neformálnych stretnutiach a pod.

Celoživotné (informálne) vzdelávanie je celoživotným procesom, v ktorom si každý jednotliviec osvojuje postoje, hodnoty, zručnosti a vedomosti pod vplyvom rôznych zdrojov a podnetov z okolitého prostredia a každodennej skúsenosti (z rodiny, susedstva, trhu, knižnice, médií, zo skúseností získaných pri práci, hre atď.).

Formálne (inštitucionálne) vzdelávanie sa odohráva v rámci štruktúrovaného vzdelávacieho systému, ktorý zahŕňa všetky inštitúcie od základnej školy až po univerzitu, vrátane špecializovaných programov odborného a profesijného výcviku.

Neformálne (nonformálne) vzdelávanie sa vzťahuje na akýkoľvek plánovaný program osobného a sociálneho vzdelávania pre mladých ľudí, ktorý má za cieľ rozvíjať ich zručnosti a schopnosti a prebieha mimo rámca učebných osnov formálneho vzdelávania.

„Na zaručenie výsledkov učenia a umožnenie plnohodnotného rozvoja tých, ktorí sa učia, sú obzvlášť cenné aktívne prístupy s aktívnou účasťou.“

Z Jomtienskej deklarácie, 1990

„Vzdelanie je to, čo zostane, keď zabudneme, čo sme sa naučili.“

B. F. Skinner

„učenie... [je]... proces, ktorý sa nevzťahuje len na funkciu školy alebo iné organizované vzdelávacie prostredie. Toto chápanie je založené na myšlienke a poznaní, že pozoruhodné množstvo zmysluplných skúseností sa odohráva v procese učenia mimo formálneho vzdelávacieho systému: na pracovisku, v rodinách, rôznych organizáciách a knižniciach...“

Dr. Pasi Sahlberg, Stavanie mostov v učení – Uznanie a hodnota neformálneho vzdelávania v mládežníckych aktivitách.

Neformálne vzdelávanie, ako ho realizujú mnohé mládežnícke organizácie a skupiny, je dobrovoľné;

- prístupné každému (v ideálnom prípade);
- organizovaný proces s výchovno-vzdelávacími cieľmi;
- zameraný na tých, čo sa učia a s ich aktívnou účasťou;
- zamerané na osvojovanie životných zručností a prípravu na aktívne občianstvo;
- založené na tom, že zahŕňa individuálne aj skupinové učenie s kolektívnym prístupom;
- holistické (celostné) a orientované na samotný proces učenia;
- založené na skúsenosti a činnosti, vychádza z potrieb účastníkov.

Informálne, formálne a neformálne vzdelávanie sú vzájomne sa dopĺňujúce a posilňujúce zložky celoživotného procesu učenia. Kompas nebol navrhnutý ako „kurz“ výchovy k ľudským právam. Jednotlivé aktivity sa preto dajú úspešne použiť v najrôznejšom kontexte, vo formálnom aj menej formálnom prostredí, na pravidelnej aj nepravidelnej báze.

Výchova k ľudským právam ako východisko pre konanie

Jadrom výchovy k ľudským právam je rozvoj kritického myslenia, schopnosti zvládnuť konflikt a vedieť konať. Táto príručka podporuje aktivity založené na solidarite a chce mladých ľudí inšpirovať na organizovanie podujatí v miestnom spoločenstve. Aktivity tohto typu sú dôležité pre rozvoj zručností a schopností úzko spätých s výchovou k ľudským právam, ale aj preto, že sú prostriedkom na rozvoj kultúry ľudských práv. Mladí ľudia tak môžu priamo meniť svet okolo seba, a to je aj základným zámerom tejto príručky. Z tohto dôvodu sme do nej zahrnuli aj samostatnú kapitolu zameranú na aktívne konanie (3. kapitola), ktorá poskytuje celý rad jednoduchých námetov na komunitné aktivity pri presadzovaní ľudských práv.

Všetky aktivity v 2. kapitole boli zároveň navrhnuté s cieľom rozvíjať určité kľúčové zručnosti užitočné pre organizovanie a realizáciu aktivít v miestnom spoločenstve. V súlade s odporúčaniami projektu Rady Európy, *Výchova k demokratickému občianstvu* (Education for democratic citizenship) sme sa snažili uplatniť pluralistický prístup a perspektívu na **učenie prostredníctvom činnosti (learning by doing)**. *Výchova k ľudským právam* je tu chápaná ako každodenná prax, ktorá by mala byť založená na zážitkovom (skúsenostnom) učení a učení sa prostredníctvom činnosti, aby mobilizovala schopnosti a iniciatívu v nepretržitom a meniacom sa procese.

Tento spontánny proces premeny možno podporovať vhodnými pedagogickými postupmi. Nasledujúce odporúčania pre vzdelávacie politiky sú prevzaté z publikácie *Výchova k demokratickému občianstvu: perspektíva celoživotného učenia* (Education for democratic citizenship: a lifelong learning perspective):

- priamo zapájať ľudí z praxe do navrhovania, monitorovania, realizácie a vyhodnocovania svojich vlastných inovácií vo vzdelávaní;
- podporovať hľadanie riešení konkrétnych sociálnych problémov s využitím znalostí a praktických skúseností ľudí z praxe;
- podporovať zmeny vo vzdelávaní, ktoré sú iniciované zdola nahor;
- podporovať väčšiu nezávislosť v oblasti vzdelávania, ktorá uľahčí inovácie konkrétnych spôsobov konania a spolupráce s miestnou komunitou, občianskou spoločnosťou a sociálnymi partnermi;
- podporovať vytváranie sietí (networking), spoločných projektov a aktivít, ako aj komunikácie medzi ľuďmi z praxe a ľuďmi z rozhodovacími právomocami.

„Nikdy sa nebojte zdvihnúť hlas... proti nespravodlivosti a klamstvu a chamtivosti. Keby tak urobili všetci ľudia... na svete, náš svet by sa zmenil.“

William Faulkner

Medzinárodná podpora výchovy k ľudským právam

Rada Európy

Pre členské štáty Rady Európy sú ľudské práva viac než len proklamáciou: ľudské práva sú súčasťou právneho rámca a preto by mali byť neoddeliteľnou súčasťou vzdelávania mladých ľudí. Európske národy výrazne prispeli k prijatiu najdôležitejšej deklarácie ľudských práv dvadsiateho storočia – Všeobecnej deklarácie ľudských práv, ktorú schválilo Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov na svojom zasadnutí 10. decembra 1948. Európsky dohovor o ľudských právach, ktorý je záväzným právnym dokumentom pre všetky členské štáty Rady Európy, čerpal svoje princípy a inšpiráciu z tohto dokumentu OSN a bol prijatý o dva roky neskôr.

Odporúčanie č. R(85)7 členským štátom Rady Európy (prijaté Radou ministrov 14. mája 1985) sa vzťahuje na vyučovanie a učenie o ľudských právach na školách. Tento dokument zdôrazňuje, že všetci mladí ľudia by mali spoznávať ľudské práva ako súčasť svojej prípravy na život v pluralitnej demokracii. Tento prístup je zohľadňovaný rôznymi európskymi krajinami a inštitúciami.

Na úrovni Európskej Únie odporučila Európska rada na svojom stretnutí v decembri 1977 v Luxemburgu, aby sa všetky štáty usilovali o:

- posilnenie úlohy občianskej spoločnosti pri podpore a ochrane ľudských práv;
- podporu aktivít a rozvoj technickej pomoci v oblasti ľudských práv;
- posilnenie tréningových a vzdelávacích programov, ktoré sa týkajú ľudských práv.

Mládežnícka politika Rady Európy

V apríli 1988 sa európski ministri zodpovední za problematiku mládež stretli v Bukurešti a dohodli nasledujúce ciele Rady Európy v oblasti mládežníckej politiky³:

- podporovať združovanie a všetky ďalšie činnosti, ktoré zosobňujú idey demokracie a pluralizmu a pomáhať mladým ľuďom, aby sa mohli lepšie zapájať do života miestnych spoločností;
- prispôsobiť existujúce modely partnerstiev sociálnym zmenám a takým mládežníckym organizáciám a spôsobom mládežníckej práce, ktoré doposiaľ neboli dostatočne zastúpené, a ďalej rozvíjať koncepciu aktívnej účasti (participácie) mladých ľudí;
- naplno využiť cenný príspevok mladých ľudí ako aktívnych a zodpovedných občanov;
- rozvíjať vzdelávacie projekty aktívneho občianstva, ktoré umožňujú rýchlejšie a efektívnejšie zapájanie mladých ľudí do života miestneho spoločenstva a zároveň rešpektujúce odlišnosti
- na všetkých úrovniach, od miestnej až po európsku, v praxi uplatňovať medzisektorovú (prierezovú), integrovanú a súdržnú mládežnícku politiku založenú na princípoch Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Európskej sociálnej charty.

Organizácia Spojených národov

V decembri 1994 Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov oficiálne vyhlásilo desaťročie 1995 – 2004 za Dekádu výchovy k ľudským právam. Stalo sa tak po odporúčaní zo Svetovej konferencie o ľudských právach, ktorá sa konala roku 1993 vo Viedni. Na konferencii bol prijatý záver, že výchova k ľudským právam a verejné informácie o nich sú nevyhnutné pre dosiahnutie stabilných a harmonických vzťahov medzi spoločenstvami a k pestovaniu vzájomného porozumenia, tolerance

„Ľudské dejiny sa čoraz viac stávajú pretekmi medzi vzdelaním a katastrofou.“

H. G. Wells

a mieru. Viedenská konferencia odporučila, aby sa jednotlivé štáty „usilovali odstraňovať negramotnosť a nasmerovali vzdelávanie na celkový rozvoj ľudskej osobnosti a posilňovanie rešpektu k ľudským právam a základným slobodám“. Všetky štáty a inštitúcie vyzvala, aby zaradili otázky ľudských práv, humanitárneho práva, demokracie a zákonnosti štátu do učebných osnov všetkých formálnych aj neformálnych vzdelávacích inštitúcií. Na túto výzvu reagovala Organizácia spojených národov vyhlásením vyššie spomenutej Dekády. V decembri 2004 vyhlásilo Valné zhromaždenie OSN Svetový program výchovy k ľudským právam (od roku 2005 doteraz). Program vychádza z dosiahnutých výsledkov desaťročia a „usiluje sa podporovať spoločné pochopenie základných princípov a metód výchovy k ľudským právam, poskytovať konkrétny rámec pre aktivity a posilňovať partnerstvo a spoluprácu od medzinárodnej úrovne až po najzákladnejšiu – grass roots.“

UNESCO

Ďalšou významnou oblasťou záujmu je rastúci multikultúrny a mnohonáboženský charakter moderných spoločností. „Naučiť sa žiť spolu“ v rámci jednej spoločnosti je kľúčovou myšlienkou vzdelávania ako „nevyhnutnej utópie“, ktorú odporučila správa UNESCO o vzdelávaní pre 21. storočie z roku 1996⁴. Ľudské práva tvoria jadro koncepcie obsiahnutej v správe UNESCO – napríklad v schopnosti sprostredkovať riešenie konfliktu a nachádzať spoločné názory pri analýze problémov a plánovaní budúceho smerovania.

Veľmi dôležitá je podpora nenásilnej zmeny, ktorá predstavuje naliehavý problém v rámci jednej spoločnosti ako aj vo vzájomných vzťahoch medzi rôznymi spoločnosťami. Mala by sa stať najdôležitejším cieľom vzdelávacieho úsilia.

Odkazy

Dr. Pasi Sahlberg, Building Bridges for Learning - The Recognition and Value of Non-Formal Education in Youth Activity, study for the National Board of Education (Finland) and for the European Youth Forum, European Youth Forum, December 1999.

Staying Alive, Information paper of the European Youth Forum for the General Assembly, 2000.

Chisholm, Lynne, Towards a revitalisation of non-formal learning for a changing Europe, Report of the symposium on non-formal education, Council of Europe Directorate of Youth and Sport, 2000

Výchova k ľudským právam a iné výchovno-vzdelávacie oblasti

Svet ľudských práv

Ľudské práva ovplyvňujú náš život po všetkých stránkach. Ich porušovanie je zdrojom takmer každého problému súčasného sveta: násilia, chudoby, globalizácie, životného prostredia, ekonomickej nerovnováhy a bezprávia, nehovoriac o vojnách a násilných konfliktoch, ktoré ničia našu planétu.

Hoci boli ľudské práva vo svojej pôvodnej, široko koncipovanej podobe späté s občianskou a politickou sférou, v súčasnosti sú vnímané v širších súvislostiach a zahŕňajú aj sociálne, kultúrne a ekonomické záležitosti. Dnes sa dokonca hovorí o tretej generácii práv, ktoré berú do úvahy aj kolektívne práva a otázky týkajúce sa budúcich generácií ľudstva. To všetko má významný vplyv na našu pedagogickú prácu. Znamená to, že výchova a vzdelávanie zaoberajúce sa takými témami ako globalizácia, životné prostredie, zachovávanie mieru či vzťahy medzi kultúrami, predstavuje taktiež určitú formu výchovy k ľudským právam. Prispievajú totiž k tvorbe kultúry, v ktorej sú ľudské práva rešpektované.

? Aké zásadné zmeny v oblasti ľudských práv sa vo vašej krajine uskutočnili počas posledných 20 rokov?

V príručke sa usilujeme obsiahnuť celé spektrum tém spojených s ľudskými právami. V tejto kapitole sa pozrieme na to, aký vzťah majú mnohé z nich, ak nie väčšina, k iným oblastiam výchovy a vzdelávania. Poukážeme na ich spojitost s rozvojovým vzdelávaním, výchovou k mieru, environmentálnou výchovou, výchovou k občianstvu a tak ďalej. Každý, kto sa venuje tej či onej oblasti, téme, by mal na nasledujúcich stranách nájsť zaujímavé podnety.

Čo je to „problém ľudských práv“?

Za problém ľudských práv možno označiť takmer všetko, čo sa týka porušovania práv. Medzinárodné spoločenstvo dnes uznáva tri „generácie“ práv, ktoré pokrývajú rôzne aspekty ľudskej činnosti:

Práva prvej generácie (Práva slobody)

Patria sem občianske a politické práva, napríklad právo na slobodu prejavu, slobodu združovania, právo na život, spravodlivý súdny proces, účasť na politickom živote spoločnosti a tak ďalej. Tieto témy (aj keď nielen tieto) sú zvyčajne súčasťou formálneho vzdelávania v predmetoch ako občianska výchova, politická výchova, výchova k demokracii alebo právna výchova.

Práva druhej generácie (Práva rovnosti)

Patria sem sociálne, ekonomické a kultúrne práva, napríklad právo na primeranú životnú úroveň, na prácu, na členstvo v odboroch, na zdravotnú starostlivosť a na vzdelanie. Tieto oblasti sú však v rámci formálneho

„Práva všetkých ľudí sú ohrozené, keď sú ohrozené práva jedného človeka.“

John Kennedy

vzdelávania často opomínané. Napríklad ekonomické vzdelávanie sa nimi príliš nezaobrá, aj keď by sa bezpochyby malo. Niekedy sa tieto témy objavujú v rámci tzv. „skrytého kurikula (učebných osnov) čiže mnohých menej formálnych aktivít organizovaných školou alebo mládežníckymi skupinami, v práci učiteľov či v osobnostnej, sociálnej alebo zdravotnej výchove. Napriek tomu sa stále častejšie ukazuje, že práva druhej generácie sú pre občianstvo rovnako dôležité ako tradične uznávané práva prvej generácie.

Práva tretej generácie (Práva solidarity)

Tieto práva sa často označujú ako „rodiace sa“, pretože ešte nie sú celkom prijímané a uznávané. Vzťahujú sa na **kolektívne** práva spoločenstiev alebo národov. Patrí sem napríklad právo na trvalo udržateľný rozvoj, na mier, alebo na zdravé životné prostredie. Stále viac vzdelávacích oblastí sa venuje týmto právam – napríklad environmentálna výchova, výchova k mieru alebo rozvojové vzdelávanie.

(Viac informácií o jednotlivých generáciách práv nájdete v 4. kapitole tejto príručky.)

Boli niektoré z tém, ktorými ste sa zaoberali so svojou skupinou, problémami ľudských práv?

Témy obsiahnuté v tejto príručke

V príručke je spracovaných 16 všeobecných tém, ktoré sa týkajú problematiky ľudských práv. Každá z nich môže byť vnímaná v priamej súvislosti s jednou alebo aj viacerými generáciami ľudských práv.

▪ Ľudské práva všeobecne	▪ Globalizácia
▪ Deti	▪ Zdravie
▪ Občianstvo	▪ Ľudská bezpečnosť
▪ Demokracia	▪ Médiá
▪ Diskriminácia a xenofóbia	▪ Mier a násilie
▪ Vzdelávanie	▪ Chudoba
▪ Životné prostredie	▪ Sociálne práva
▪ Rodová rovnosť	▪ Šport

Žiadna z týchto tém nie je dôležitejšia ako ostatné. Práve naopak, sú natoľko späté, že záujem o ktorúkoľvek z nich vás privedie k všetkým ostatným. To je priamy dôsledok **nedeliteľnosti, vzájomnej podmienenosti a prepojenosti ľudských práv**. Žiadnym z nich sa nedá zaoberať izolovane, pretože sú všetky spolu rôznymi spôsobmi poprepávané.

Túto vzájomnú podmienenosť znázorňuje schéma nižšie. Nakresliť by sa však dali aj iné schémy: napríklad slová vo vonkajšom kruhu by sa dali usporiadať aj v náhodnom poradí, a napriek tomu by sa medzi nimi dali rozpoznať vzájomné vzťahy. Témy uvedené vo vonkajšom kruhu vzájomne splyvajú a rovnako splyvajú aj výchovno-vzdelávacie oblasti v prostrednom kruhu. Dokonca ani práva prvej, druhej a tretej generácie nie sú jasne rozlíšené. Napríklad právo na vzdelanie je tradične uvádzané ako súčasť druhej generácie práv, lenže vzdelávanie je potrebné rovnako tak na skutočnú politickú participáciu (právo prvej generácie) ako aj na trvalo udržateľný rozvoj (právo tretej generácie).

Nasledujúci rozbor je preto potrebné vnímať len ako jednu z mnohých možností opisu, ktorého cieľom je objasniť, akým spôsobom sa rôzne témy vzťahujú s rozličnými oblasťami výchovy a vzdelávania a ako sa tieto výchovno-vzdelávacie oblasti navzájom prekrývajú.

Výchova k občianstvu

Výchova k občianstvu podporuje rozvoj mladých ľudí ako aktívnych a zodpovedných občanov. V roku 1997 Rada Európy odštartovala projekt "Výchova k demokratickému občianstvu". Správa o tomto projekte z roku 2000 vyzdvihla význam sociálnej spravodlivosti a rovnosti práv pre občianstvo. T. H. Marshall vo svojej knihe *Citizenship and Social Class* (Občianstvo a spoločenská trieda), ktorá vyšla v nakladateľstve Cambridge University Press v roku 1950, tvrdí, že skutočné občianstvo musí zaistiť prístup k trom typom práv. Z toho odvodzuje tri zložky občianstva:

- **občiansku**, ktorá zahrňuje práva týkajúce sa osobných slobôd;
- **politickú**, t.j. právo zúčastňovať sa na výkone politickej moci, voliť a byť zvolený;
- **sociálnu**, ktorá sa vzťahuje k právu na primeranú životnú úroveň a rovný prístup k vzdelaniu, zdravotnej starostlivosti, bývaniu a právo na minimálny príjem.

Osobnostná a sociálna výchova

V mnohých krajinách existuje v určitej podobe výchova, ktorá sa zaoberá úlohou jednotlivca v spoločnosti. Zároveň pomáha pripravovať mladých ľudí na niektoré situácie, ktorým budú v živote čeliť. Táto výchova sa môže prekrývať s otázkami občianstva, ale môže tiež obsahovať voľnočasové aspekty života jednotlivca – vrátane športu, klubov a združení, hudby, umenia a ďalších foriem kultúry. Môže sa tiež zaoberať otázkami osobných vzťahov. Ľudské práva do týchto otázok zasahujú dvoma základnými spôsobmi. Po prvé tým, že osobný rozvoj a vzťahy obsahujú morálne a sociálne aspekty, ktoré musia byť v súlade s hodnotami ľudských práv. Po druhé tým, že právo zapájať sa do kultúrneho života je zahrnuté aj vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv OSN a v ďalších medzinárodných dohovoroch. Aj keď mladí ľudia, s ktorými pracujete, sú schopní toto právo uplatňovať, na svete žije mnoho ich vrstovníkov, ktorým nie je priznávané.

„Každý má právo slobodne sa zúčastňovať na kultúrnom živote spoločnosti, tešiť sa umeniu a podieľať sa na vedeckom pokroku a jeho prínosoch.“

Všeobecná deklarácia ľudských práv, článok 27

„Najväčším zlom dnešného sveta je ľahostajnosť. Vedieť a nekonať je spôsob súhlas s bezpráviem. Naša planéta sa zmenšila. To, čo sa deje v iných krajinách, sa nás dotýka.“

Elie Wiesel

Hodnotová a mravná výchova

Hodnotová výchova je v mnohých krajinách taktiež bežnou súčasťou učebných osnov. Často však vyvoláva dve základné otázky: k akým hodnotám by táto výchova mala vychovávať a ako si môžeme byť istí, že tieto hodnoty nie sú dôležité len pre našu vlastnú kultúru? Toto sú bežné problémy, s ktorými sa musia vyrovnávať tí, ktorí v tejto oblasti výchovy pôsobia. Ľudské práva predstavujú vhodný prostriedok k ich riešeniu. Nielen preto, že sú založené na hodnotách, ktoré sú spoločné pre všetky veľké náboženstvá a kultúry, ale tiež preto, že sú uznávané ako univerzálne takmer vo všetkých krajinách sveta. Nikoho nemožno kritizovať za to, že učí o hodnotách ľudských práv!

Globálne vzdelávanie

Problematika globalizácie zaujíma v myšlienkach mladých ľudí popredné miesto, a preto je zahrnutá ako samostatná téma aj v tejto príručke. Všeobecné označenie globálne vzdelávanie zvyčajne pokrýva oblasti, ktoré sa venujú rôznym spôsobom života a rozmanitým vzorcom správania na celom svete.

Táto oblasť výchovy je dôležitá, pretože nazerá na postavenie jednotlivca nielen v jeho alebo jej vlastnej komunite alebo spoločnosti, ale v rámci sveta ako celku.

Môže byť príležitosťou na kladenie mnohých otázok súvisiacich s ľudskými právami a prostredníctvom nej možno upozorňovať na porušovanie práv v rôznych častiach sveta. Globálne vzdelávanie umožňuje mladým ľuďom uvedomiť si následky vlastného konania a zväziť individuálnu zodpovednosť za svoje činy.

V roku 1984 bol pôvodne ako Univerzita svetového mieru (The World Peace University) založený Ústav globálnej výchovy (The Institute of Global Education), nezisková mimovládna organizácia OSN. Jeho cieľom je „pomáhať pri spoluvytváraní sveta, kde je mier a dostatok potravín spôsobom života, kde existuje zodpovednosť k životnému prostrediu, kde víťazí sociálna spravodlivosť a kde jednotlivec dosahuje najvyšší stupeň seberealizácie v rámci spoločenstva spolupráce.“

Interkultúrne vzdelávanie

Prirodzená spojitosť existuje medzi globálnym a interkultúrnym vzdelávaním, ktorého predmetom záujmu sú spôsoby interakcie medzi rôznymi kultúrami, spoločnosťami a sociálnymi skupinami. Pre všetky dnešné spoločnosti je charakteristická rastúca miera multikulturalizmu a kultúrnej rozmanitosti. To vedie k tomu, že uznanie a rešpektovanie práv menšín je stále dôležitejšie. Sme nútení prehodnocovať staré koncepcie národných štátov ako kultúrne homogénnych celkov. Dvojaký proces európskej integrácie a rastúca vzájomná ekonomická a sociálna závislosť rôznych svetových regiónov spôsobuje, že tieto predstavy sú dnes už zastaralé. Dokonca aj v tých krajinách sveta, kde nemusia riešiť otázku prisťahovalectva, je príčinou existujúcich konfliktov v rámci jednej spoločnosti stále častejšie nedostatok porozumenia medzi ľuďmi rôznych národností alebo odlišných spôsobov života. Konflikty v Severnom Írsku, bývalej Juhoslávii alebo na Kaukaze sú smutnými príkladmi neschopnosti žiť s inými kultúrami a rešpektovať ich.

Interkultúrne vzdelávanie je tiež účinným spôsobom, ako sa možno zamerať na moderné fenomény rasizmu, rasovej diskriminácie a neznášanlivosti.

Direktoriát Rady Európy pre mládež a šport, najmä prostredníctvom Európskych mládežníckych centier a Európskej Nadácie mládeže, venuje oblasti interkultúrneho vzdelávania značnú pozornosť.

Kampaň Každý iný – všetci rovní (All Different – All Equal) bola namierená proti rasizmu, xenofóbii, antisemitizmu a neznášanlivosti, reaguje na nárast rasovej nenávisťi voči menšinám. Kampaň sa usilovala „spojiť mladých ľudí a poskytnúť mimoriadny podnet k boju proti všetkým formám neznášanlivosti“.

Aby sa do kampane mohli zapojiť mládežnícki pracovníci a pedagógovia, bola pre ňu vydaná vzdelávacia príručka Každý iný – všetci rovní. Tá stanovila dva základné smery interkultúrnej výchovy:

- pomôcť mladým ľuďom získať schopnosť rozoznať nerovnosť, nespravodlivosť, rasizmus, stereotypy a predsudky;
- sprostredkovať im poznatky a zručnosti, ktoré im pomôžu bojovať proti bezpráviu a prispieť k zmene, kedykoľvek sa s ňou v spoločnosti stretnú.

Ciele a zásady interkultúrneho vzdelávania sú rôznymi spôsobmi sledované v rámci *interkultúrneho učenia (intercultural learning – ICL)*. Tento termín sa častejšie používa v neformálnom vzdelávaní, najmä na európskej úrovni pri práci s mládežou.

Výchova proti rasizmu

Východiskom výchovy proti rasizmu je presvedčenie, že žijeme v multikultúrnej a demokratickej spoločnosti, v ktorej majú všetci občania právo na rovnaké zaobchádzanie a spravodlivosť. Predsa však neopomína reálnu existenciu rasizmu a rasistických postojov, ktoré sú prítomné v každej modernej spoločnosti, a vplyv, ktorý môžu mať na isté skupiny mladých ľudí, najmä z menšinového prostredia. Najmä žiaci a študenti inej farby pleti môžu mať negatívne skúsenosti počas vyučovania ako aj znížené možnosti uplatnenia v budúcom živote. Výchova proti rasizmu sa zameriava na individuálne aj inštitucionálne rasistické prejavy, jazyk a prax a snaží sa zvyšovať všeobecné povedomie o škodlivých dôsledkoch rasizmu v modernej spoločnosti. Usiluje sa o vytváranie multirasovej a vzájomne previazanej spoločnosti, v ktorej sú rešpektované a chránené práva všetkých občanov.

Rozvojové vzdelávanie

Rozvojové vzdelávanie úzko súvisí s globálnym vzdelávaním, pričom zvláštny dôraz kladie na práva tretej generácie – trvalo udržateľný rozvoj, právo na zdravé životné prostredie a na mier. Mimoriadny význam prisudzuje aj témam, ktoré sa týkajú vzájomnej interakcie rôznych spoločností a rôznych spôsobov ich rozvoja. Práve preto sme na predchádzajúcej schéme naznačili prepojenie medzi rozvojovým a interkultúrnym vzdelávaním. Rozvojové vzdelávanie je holistické v tom zmysle, že svet chápe ako jeden vzájomne prepojený celok a je orientované na budúcnosť.

Asociácia rozvojového vzdelávania (Development Education Association) je britská organizácia, ktorá v tejto oblasti pracuje už takmer desať rokov. Rozvojové vzdelávanie definuje ako celoživotný proces učenia, ktorý:

- skúma vzťahy medzi ľuďmi žijúcimi v „rozvinutých“ krajinách Severu a ľuďmi z „rozvojových“ krajín Juhu. Umožňuje tak porozumieť nielen ich vlastným životom, ale aj životom ľudí na celom svete;
- prehľbuje porozumenie ekonomickým, sociálnym, politickým a environmentálnym silám, ktoré ovplyvňujú naše životy;
- rozvíja zručnosti, postoje a hodnoty ako nutný predpoklad spolupráce pri zasadzovaní sa o spoločenskú zmenu ako nutnú podmienku na získanie kontroly nad vlastnými životmi.

„Interkultúrne vzdelávanie navrhuje postupy ako objavovať vzájomné vzťahy a odstraňovať bariéry.“

Vzdelávaci balík Každý iný – všetci rovní

„Výchova by mala podporovať primeraný rozumový a citový rozvoj jednotlivca. Mala by rozvíjať zmysel pre sociálnu zodpovednosť a solidaritu so znevýhodnenými skupinami a viesť k dodržiavaniu princípu rovnosti v každodennom správaní.“

Odporúčanie UNESCO týkajúce sa vzdelávania k medzinárodnému porozumeniu, spolupráci a mieru a výchovy k ľudským právam a základným slobodám.

„Neexistuje cesta k mieru. Mier je cestou.“

Máhatmá Gándhí

Environmentálna výchova

Hľadanie metód trvalo udržateľného rozvoja je jednou z kľúčových úloh rozvojového vzdelávania a celkom prirodzene tak vedie k záujmu o budúci stav životného prostredia. Z tohto pohľadu musia byť otázky ďalšieho ekonomického rozvoja – predovšetkým v rozvojových krajinách – porovnávané s cenou, ktorú za ňu ľudstvo a príroda zaplatia. Environmentálna výchova sa usiluje upriamiť pozornosť verejnosti na tieto otázky a motivovať k väčšej starostlivosti a úcte k svetovému prírodnému bohatstvu.

To environmentálnu výchovu spája s otázkami ľudských práv. Keďže život ľudstva závisí od zdravého a trvalo udržateľného životného prostredia, úvahy o právach ľudí na celom svete i právach budúcich generácií stavajú environmentálne otázky do popredia. Niektorí odborníci dnes dokonca hovoria o potrebe oficiálneho uznania samostatného ľudského práva na životné prostredie.

Výchova k mieru

Prírodné bohatstvo sveta nie je rozdelené rovnomerne. Preto vždy bolo – a niet pochyb, že aj bude – zdrojom násilných konfliktov medzi jednotlivcami a celými spoločnosťami. Dôvodov na konflikty je však žiaľ oveľa viac. Pedagógovia, ktorí pracujú s témou mieru sa zaujímajú o spravodlivejšie a citlivejšie spôsoby zdieľania prírodných zdrojov ako prostriedkov riešenia niektorých konfliktov vo svete. V centre ich pozornosti sú však skôr samotné konflikty, presnejšie ich štrukturálne príčiny. Výchova k mieru však mier nechápe len ako absenciu vojny. Mieru možno porozumieť len hľadaním spravodlivosti a pochopením štrukturálnych foriem vykorisťovania a bezprávia.

Len málo ľudí je potrebné presvedčať o potrebe výchovy k mieru – t.j. o nevyhnutnosti lepšieho porozumenia konfliktov, rešpektu k iným ľuďom, ktorý znižuje pravdepodobnosť násilných stretov a zároveň umožňuje získavanie zručností, ktoré napomáhajú zvrátiť potenciálne nebezpečné situácie. Svet potrebuje skutočné právo na život pre každého a skutočný rešpekt voči každému, vrátane tých, ktorí sa dopustili chýb. Výchova a vzdelávanie k tolerancii, interkultúrnemu porozumeniu a predovšetkým k pochopeniu prirodzenej a univerzálnej povahy základných ľudských práv sú dôležitou cestou k dosiahnutiu tohto cieľa.

Obdobie rokov 2001 až 2010 bolo vyhlásené za Medzinárodnú Dekádu kultúry mieru a nenásilia pre deti sveta (OSN, dokument A/RES/53/25). Medzinárodná asociácia pre výskum mieru založená s podporou UNESCO vytvorila komisiu pre výchovu k mieru združujúcu pedagógov, ktorí spoločne podporujú rozvoj takejto kultúry.

Právna výchova

Právna výchova je zo všetkých vyššie spomenutých výchovno-vzdelávacích oblastí pravdepodobne „najformálnejšia“. Neorientuje sa len na učenie o existujúcich právach. Zameriava sa taktiež na rozvíjanie rešpektu k právnemu poriadku a k základným princípom spravodlivosti, ktoré sú zakotvené v medzinárodných dohovorochoch o ľudských právach.

Spojitosť medzi právnou výchovou a ľudskými právami možno pozorovať v dvoch základných rovinách: jednak v špecifických „zákonných“ právach, ktoré chránia jednotlivcov pred nespravodlivými súdmi, a taktiež v rovine medzinárodného práva. Inštitúcie OSN, Európsky súd pre ľudské práva a ďalšie regionálne orgány sú inštitúciami chrániacimi naše ľudské práva. Pokiaľ ale majú byť vo svojich snahách úspešné, musíme o nich vedieť a využívať ich. Samy po nás pátrať nebudú.

Používanie Kompasu naprieč Európou

Čo je Európa a kde je Európa?

Historici by nám isto pripomenuli, že pôvodne, v časoch starovekého Grécka, „Európa“ znamenala pravdepodobne to, čo dnes nazývame Balkán. Súčasná Európa je síce omnoho rozľahlejšia, no určite nie je ľahšie definovateľná. Európa v politickom zmysle pokrýva územie viac než 10 miliónov štvorcových kilometrov a geograficky sa rozprestiera až po územie Ázie. Jej podnebie siaha od subtropov v južných regiónoch až po polárne oblasti na severe. Je miestom zrodu vyše 200 dodnes živých jazykov a domovom ľudí, ktorí hovoria ešte mnohými ďalšími. Zahŕňa 50 štátov, v ktorých žije takmer 800 miliónov obyvateľov.

Na území Európy nájdeme všetky hlavné náboženstvá. Tento kontinent sa spája so zrodom demokracie, ale zároveň s najhoršími príkladmi fašizmu a totality, aké kedy svet poznal. Minulosť Európy je poznačená holokaustom, kolonializmom a otrokárstvom a v súčasnosti je v nej sústredených toľko jadrových zbraní, že by stačili na zničenie všetkého života na zemi. Na druhej strane sa tu každoročne usporadúva ceremoniál odovzdávania Nobelovej ceny za mier a svoje stále sídlo tu má stály súdny dvor pre ľudské práva, ktorý uznáva celý svet.

Európske krajiny

Dnešná Európa sa skladá zo štátov, z ktorých niektoré nemajú ani 10 rokov, kým ďalšie majú už celé stáročia takmer nemenné hranice. Niektoré sa menia ešte aj dnes v dôsledku konfliktov, ktoré ohrozujú ich nestabilné hranice. V Európe teda žijú ľudia, ktorí každodenne čelia násiliu a konfliktom a na tom istom kontinente zároveň mnoho ďalších žije v mieri, bezpečí a často aj blahobyte.

Čo robí krajinu európskou?

V každej európskej krajine žijú milionári; a v každej sú milióny ľudí, ktorí žijú pod hranicou chudoby. Každá krajina je vnútorne rôznorodá a zároveň sa jednotlivé krajiny od seba vzájomne odlišujú. Učitelia v jednej časti Európy môžu za jeden deň zarobiť viac než ich kolegovia v inej časti zarobia za mesiac. Učitelia v ďalšej časti ani nemusia po mnoho mesiacov dostávať vôbec žiadnu mzdu.

Európa je skutočne miestom rozmanitosti.

Jedna Európa? Dve Európy...?

Môžeme zjednodušene povedať, že existuje východná Európa a západná Európa? Severná a južná Európa? A čo stredná Európa?

Môžeme Európu rozdeliť na kresťanskú a moslimskú?

Alebo na bohatú a chudobnú, Európu žijúcu v mieri a Európu zmietanú vojnami, Európu demokratickú a Európu zničenú totalitou, pravicovú a ľavicovú, amerikanizovanú a sovietskovanú Európu?

? Do ktorej „časti“ Európy patríte? Ste „typickým“ obyvateľom tejto časti Európy?

Ak sa vám niektoré z týchto rozdelení zdajú byť správne, alebo aspoň užitočné pre zmapovanie potrieb ľudí v rôznych častiach Európy, potom posúďte, ako by do týchto všeobecných kategórií mohli „zapadnúť“ niektoré z nasledujúcich skupín. Zodpovedajú ich **potreby** „stereotypným“ potrebám krajiny alebo časti Európy, v ktorej práve žijú?

- Podnikatelia na Balkáne;
- Komunity Bengálcov vo východnom Londýne;
- Ľudia sužovaní terorizmom a násilím v Baskicku alebo Severnom Írsku;
- Horskí farmári v Španielsku, Taliansku, Rumunsku a Gruzínsku, ktorých živobytie závisí od podnebia;
- Rómske komunity v Maďarsku, na Slovensku, v Grécku či Francúzsku;
- Islamofóbi alebo antisemiti v Nemecku, Rusku, Litve, Švédsku, Poľsku alebo akejkoľvek inej krajine tohto kontinentu;
- Rybárske komunity v Škótsku, Nórsku, Chorvátsku alebo Estónsku;
- Pristáhovaleckí robotníci v Belgicku a Fínsku;
- Utečenci a žiadatelia o azyl na Ukrajine alebo v Poľsku;
- Moslimovia, politici, aktivisti v oblasti ľudských práv, učitelia, mládežnícki lídri, nízki ľudia, plešatí muži, matky s deťmi a bezdetné ženy.

Z týchto príkladov vidíme, že žiadne z navrhovaných rozdelení nie je primerané alebo dostatočne jasné na opísanie mnohotvárnosti každej krajiny, komunity, a už vôbec nie jednotlivcov. Celú Európu spájajú určité spoločné potreby, no na druhej strane každá malá komunita v rámci ktoréhokoľvek štátu má taktiež rôznorodé potreby. Európa ako celok a rovnako aj každá európska krajina je malým svetom kultúrnej a sociálnej rozmanitosti.

Kniha pre Európu?

Prečo teda vytvárať jednu príručku pre celú Európu? Môže dostatočne napĺňať potreby všetkých ľudí tohto pestrého kontinentu?

V tejto časti ponúkame možné odpovede na tieto otázky a objasňujeme spôsoby, ktorými sme pristupovali k niektorým problémom, čo nás pri tom postretli. Snažíme sa tiež zdôvodniť, čo nás viedlo k presvedčeniu, že takáto úloha je nielen realistická, ale dokonca nevyhnutná. Vedť Európa má nielen rôznorodú kultúru, ale aj veľa spoločných čŕt. Nachádzanie spoločného a pochopenie toho, čo nás odlišuje, môže byť rovnako dôležité ako zachovávanie vlastnej svojbytnej identity.

? Prišli ste niekedy do kontaktu so skupinami mladých ľudí v iných častiach Európy? Čo mali vaše skupiny spoločné?

Ľudské práva ako spoločný základ

Ľudské práva tvoria historický a myšlienkový základ Rady Európy a sú spoločnou črtou celého kontinentu. Nevzťahujú sa samozrejme výlučne na Európu, ale sú celkom určite jedným z najdôležitejších zjednocujúcich faktorov a s narastajúcim počtom členov Rady Európy sa stanú ešte významnejšími.

„...najskôr prišli po komunistov; nepovedal som nič, pretože nie som komunista. Potom prišli po Židov; neozval som sa, lebo nie som Žid. Potom prišli po robotníkov, členov odborových zväzov; nebol som odborár. Potom prišli po katolíkov; nepovedal som nič, pretože ja som protestant. A nakoniec si prišli po mňa – a nezostal už nikto, kto by sa ozval.“

Kňaz Martin Niemöller

Každá krajina, ktorá vstúpila do Rady Európy, sa zároveň zaviazala dodržiavať základné práva a slobody ustanovené v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Pre bežných občanov európskych krajín to znamená, že tieto práva a slobody sú aspoň do určitej miery **chránené** celým spoločenstvom európskych štátov.

Ale ani existencia Európskeho súdu pre ľudské práva nedokáže sama osebe zabezpečiť skutočnú a pre každého občana presvedčivú ochranu ľudských práv, ak ich každý jednotlivec nebude aktívne dodržiavať. Občania musia vedieť o existencii týchto práv, musia byť schopní brániť ich, keď sú porušované a musia ich rešpektovať v každodennom živote. Toto je úloha výchovy a vzdelávania a úloha pre celú Európu.

Občania sveta

Vedieť, ako sa postaviť za svoje vlastné práva a ako ich chrániť, je dôležité, ale nie je to všetko. V tejto príručke zastávame názor, že ľudské práva sú celosvetovou otázkou a mladí Európania si to ako občania tohto sveta, musia uvedomovať, ak majú byť ľudské práva rešpektované nielen v tejto časti sveta, ale kdekoľvek na zemi.

Každá krajina Európy by sa samozrejme mala usilovať o zlepšenie ochrany práv svojich občanov. Žiadna krajina totiž nemá úplne čistý štít, pokiaľ ide o ich dodržiavanie. Výchova k ľudským právam sa však netýka len **našich** práv, ale aj práv iných ľudí. Jednou z úloh tejto príručky je preto zvyšovať povedomie o otázkach ľudských práv, aby boli mladí ľudia (v Európe) schopní vylepšovať svoje bezprostredné právne prostredie. Ďalšou úlohou je podnecovať ich záujem o tieto otázky v širšom kontexte a viesť ich k zvažovaniu skutočných aj možných dôsledkov ich vlastného správania.

Mladí ľudia na celom svete a najmä v Európe sa vždy veľkoryso obetovali pre záležitosti ľudských práv a v ľudskoprávnej výchove. V časoch fašizmu a totality často práve mladí ľudia a študenti stáli na čele protestov proti útlaku a prenasledovaniu. Mládežnícke organizácie a združenia vždy zohrávali kľúčovú úlohu pri zbližovaní mladých ľudí v Európe a pri obhajovaní ich práv. Práca medzinárodných mimovládnych mládežníckych organizácií často vychádza z ideálov solidarity, spolupráce, mieru a ľudských práv a jej súčasťou je spájanie mladých ľudí – v Európe aj mimo nej.

Je načasе tieto skúsenosti šíriť k ďalším mladým ľuďom v celej Európe a rozvíjať porozumenie otázkam ľudských práv na kontinente aj za jeho hranicami. Mali by sme hlbšie pochopiť, akým spôsobom môžu naše aktivity pomôcť pri ochrane ľudských práv všetkých ľudí na svete. A to je tiež úloha pre celú Európu.

Európsky sen

Nikto samozrejme nechce, aby jednotlivé krajiny a kultúry Európy stratili svoju svojbytnú identitu. Avšak pri tvorbe tejto príručky sme vychádzali z toho, že **žiadna** z európskych či svetových kultúr nie je v zásadnom rozpore, a ani nemôže byť poškodená rozvíjajúcou sa kultúrou ľudských práv. Jej hodnoty totiž už existujú v každej krajine a jednotlivé kultúry len získajú, ak ňou budú posilnené tak, že každý jednotlivec bude mať možnosť k nim pozitívne prispieť.

Dúfali sme aj v to, že spoločné záujmy a úsilie prispejú k spájaniu mladých ľudí na našom kontinente, aby nazerali jeden na druhého ako na rovnocenných partnerov, ktorí zdieľajú spoločnú realitu a sú spoluzodpovední za jej budúcnosť. Sibír by sa napríklad mohla spojiť s Portugalskom pri ochrane práv žien. Mladí ľudia v Albánsku a Luxembursku by mohli vytvoriť spoločnú internetovú stránku a upriamiť svetovú pozornosť na problém detskej práce. Školy na Malte a v Dánsku by mohli naplánovať

„Nespravodlivosť kdekoľvek na svete je hrozbou pre celý svet.“

Martin Luther King

„Vyrvalosť je mocnejšia ako násilie; a mnoho vecí, ktoré nemožno zdolať naraz, sa poddá postupne, krôčik po krôčiku.“

Plutarchos

súbežné pouličné podujatia, aby upozornili na problém šikanovania na školách v rôznych krajinách.

Mladí ľudia majú o takéto témy záujem a môžu nám tak ukázať cestu. Dokážu vyvrátiť kritiku svojho domnelého individualizmu a apatie – presne ako sa to po stáročia darilo iným mladým generáciám. Dokážu usvedčiť z omylu tých, čo hlásajú, že **neexistuje žiadna alternatíva** a dodať novú energiu mierovému zápasu za ľudské práva na celom svete. Mladí ľudia nie sú iba cieľovou skupinou tejto príručky: sú jej hlavnou nádejou a základným zdrojom.

Mládežnícka práca a zastúpenie mladých ľudí

Hoci sú aktivity v tejto príručke vhodné aj na použitie vo formálnom vzdelávaní, naším zámerom bolo vytvoriť predovšetkým publikáciu, ktorú by mohli využívať najmä mládežnícki pracovníci mimo formálneho vzdelávacieho systému. Povaha a rozsah takejto práce sa samozrejme odlišuje od jednej krajiny k druhej. Navrhnutím rôznych metód a rozpracovaním rôznorodých tém sme sa chceli zamerať na odlišné potreby rôznych mládežníckych skupín a združení v každej európskej krajine. Aktivity uvedené v tejto príručke ponúkajú užitočné podnety, ktoré sú použiteľné nielen vo formálnom vzdelávaní, ale aj pri práci v mimoškolských kluboch, skautských skupinách, cirkevných spolkoch, vysokoškolských kluboch či v skupinách a kluboch venujúcich sa ľudským právam.

Ťažiskom práce s mládežou je predovšetkým osobnostný a sociálny rozvoj mladých ľudí. Možno preto väčšina aktivít v príručke venuje týmto aspektom väčšiu pozornosť, oproti tradičnému vzdelávaciemu cieľu, ktorým je rozširovanie vedomostí. Pri zostavovaní aktivít sme kládli dôraz najmä na upútanie záujmu mladých ľudí o tieto témy a o využitie zážitkového (skúsenostného) učenia, aby sme u nich vzbudili pocit rešpektu k ľudským právam. Chceli sme, aby aktivity oslovili najmä tých mladých ľudí, ktorých neoslovujú metódy používané v rámci formálneho vzdelávacieho systému.

? Využívate vo svojej práci zážitkové učenie?

Vo vzdelávacom prostredí a inštitúciách, ktoré využívajú metódy založené skôr na vedomostiach než na zážitku alebo zručnostiach, môže byť tento prístup menej známy. Z tohto dôvodu sme na úvod zaradili aj niekoľko východísk a základných informácií o vzdelávacích prístupoch, o ktoré sa príručka opiera (pozri časť **Ako používať Kompas**). Považujeme to za dôležitú podmienku toho, aby s ňou vedeli pracovať nielen mladí ľudia kdekoľvek v Európe, ale aj učitelia a skupinoví vedúci alebo mládežnícki pracovníci, ktorí dostatočne nepoznajú tieto metódy práce.

Skromne dúfame, že príručka pomôže preklenúť metodologickú priepasť medzi formálnym a neformálnym vzdelávaním. V oboch prostrediach je pritom dôležité zapájať mladých ľudí, ktorých pozornosť sa snažíme získať. V oblasti ľudských práv to platí dvojnásobne, keďže pri nich je aktívna účasť zásadnou požiadavkou. Každá aktivita sa snaží mladých ľudí zapojiť a poskytuje zaujímavý a atraktívny spôsob zoznamovania sa s otázkami ľudských práv v akomkoľvek prostredí.

? Ako zapájate mladých ľudí do svojich aktivít?

Taktiež sme sa snažili umožniť mladým ľuďom, aby mohli sami prispieť k riešeniu otázok, ktoré sa ich týkajú. Z tohto dôvodu sme do príručky zaradili aj časť **Aktívna podpora ľudských práv**. Väčšina návrhov v tejto časti sa v žiadnom prípade neobmedzuje iba na „aktivizmus“ v oblasti ľudských práv. Zväčša ide o bežné mládežnícke aktivity, ktoré už mnoho skupín robí aj v iných oblastiach. Sú to aktivity, ktorých sa všetci mladí ľudia radi zúčastňujú.

Dohovor o právach dieťaťa

Všetky európske krajiny podpísali a ratifikovali Dohovor o právach dieťaťa. Tým sa zaviazali riadiť sa ním a pravidelne informovať o svojom napredovaní k úplnému dodržiavaniu detských práv. Dohovor je pre túto príručku dôležitý kvôli vekovému rozmedziu cieľovej skupiny. Príručka je však rovnako určená mladým ľuďom nad 18 rokov, čo je horná veková hranica, na ktorú sa dohovor vzťahuje.

Dohovor si však zaslúži pozornosť najmä v súvislosti s metodikou príručky. Jeho jadrom, zakotveným vo viacerých článkoch (najmä v článkoch 3 a 12) je myšlienka, že mladí ľudia majú právo vyjadrovať svoje názory vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ich týkajú a ich stanoviskám má byť venovaná náležitá pozornosť. Táto myšlienka sa však v jednotlivých európskych krajinách neuskutočňuje v rovnakej miere. V niektorých majú mladí ľudia naozaj príležitosť zúčastňovať sa na rozhodovaní o záležitostiach, ktoré sa ich bezprostredne dotýkajú. V iných krajinách sa tento proces rozvíja pomalšie.

? Máte u vás v škole alebo združení výťažok Dohovoru o právach dieťaťa?

Je zrejmé, že existujúce možnosti zapájania mladých ľudí do určitej miery ovplyvňujú rozsah, v akom sú schopní ovplyvňovať konkrétne rozhodnutia a tiež určujú vhodnosť istých aktivít na úkor iných. V každom prípade však základný cieľ - pristupovanie k mladým ľuďom ako k ľudským bytostiam, ktoré si zaslúžia skutočnú úctu a sú si v tomto zmysle rovní s ostatnými členmi dospeléj populácie – zostáva platný v každej časti Európy.

Tvorba manuálu

Kompas vytváral tím ôsmich ľudí, ktorých úlohou bolo zhromaždiť podkladové materiály a navrhnuť jednotlivé aktivity. Ako sa často stáva, autorský tím musel v procese tvorby prekonávať viaceré nástrahy, ktorých prekonávanie bolo skutočnou výzvou – v neposlednom rade preto, že termíny odovzdania rukopisu boli veľmi prísne. Aby sme zaistili čo najväčšiu výmenu skúseností, každý spoluautor vytváral texty, ktoré museli zhodnotiť a schváliť ďalší dvaja členovia autorského tímu. Podobne každú tému alebo kapitolu spoločne spracovávali aspoň dvaja autori.

Autorský tím reprezentoval Európu v celej jej vnútornej rozmanitosti: autori pochádzali zo severu, juhu, východu aj západu (a zo stredu) Európy. Naša minulosť, tradície, jazyky, oblečenie a hudobný vkus sa striedavo stretávali a prekrývali. Každý z nás chcel mierne odlišné veci alebo ich chcel robiť mierne odlišným spôsobom – pretože lepšie ako všetci ostatní poznal potreby vlastnej krajiny.

Nikto z nás však nepoznal potreby všetkých – ani vo svojej vlastnej krajine – a to bol dôvod, prečo bol každý člen tímu nepostrádateľný, a prečo ani celá skupina na všetko nestačila.

Jeden náš odborný konzultant z postkomunistickej krajiny celkom na začiatku poznamenal, že **krajiny západnej Európy sa zaoberajú právami menšín; zatiaľ čo krajiny strednej a východnej Európy sa skôr zaujímajú o práva väčšiny**. Niektorí s týmto tvrdením nesúhlasili: mali pocit, že „ich časť“ Európy nezapadá do žiadneho z týchto stereotypov. Iným sa zdalo, že toto zovšeobecnenie – ako mnohé zovšeobecnenia – skrýva v sebe kúsok pravdy. Snažili sme sa to zohľadniť. Ktokoľvek z nás však mohol rovnako vysloviť inú podobnú poznámku: „**Ľudia v južnej Európe / v moslimskej Európe / vo vidieckych oblastiach / v hlavných mestách / vo vojnovi zmietanej Európe... sa zaujímajú o...**“.

Tá poznámka nám pripomenula, že bez ohľadu na naše spoločné zámery nie sú rozdiely medzi našimi kultúrami menej významné než rozdiely medzi **namí**, ich predstaviteľmi. Proces tvorby

„Mladí ľudia nie sú len budúcnosť... sme aj prítomnosť.“

Stanovisko detí a mládeže na európsko-stredoázijskými konzultáciách pre mimoriadne zasadnutie o právach dieťaťa, Budapešť 2001.

príručky sme končili v spoločnej nádeji a s vierou, že otázky, ktoré nás všetkých zaujímali, by mohli – a mali – zaujímať aj iných ľudí, nech už žijú kdekoľvek, pretože sa týkajú celého sveta. A zároveň sme proces tvorby opúšťali s otázkou, či sa nám podarilo rovnomerne pokryť **celú** Európu. Ale to by bola tak či tak nesplniteľná úloha.

Používanie príručky v rôznych kultúrach a jazykoch

S tvorbou príručky pre také široké publikum sú spojené dva hlavné problémy. Prvým je prílišná všeobecnosť: obava, že aktivity nemusia byť dostatočne špecifické, aby zodpovedali konkrétnym záujmom určitých skupín alebo obyvateľov. Druhým problémom je naopak prílišná špecifickosť, teda obava, že niektoré otázky nie sú dôležité pre všetky cieľové krajiny. Prípadne sú natoľko citlivé, že v niektorých krajinách nemôžu byť otvárané.

Témy zahrnuté do príručky sú určite dôležité a priamo sa dotýkajú všetkých ľudí bez ohľadu na geografickú polohu ich bydliska. Môže sa však stať, že spôsob, akým sú prezentované, alebo spôsobom, ktorým sú vytvorené niektoré aktivity, bude pre niektoré skupiny a ich organizátorov menej vhodný. V takých prípadoch by vedúci skupiny nemal len preberať a slepo nasledovať navrhovaný postup, ale sám by sa mal rozhodnúť, ako možno niektorú aktivitu vylepšiť, prispôbiť alebo aktualizovať svojej situácii. V tom im môžu pomôcť nižšie uvedené návrhy na vylepšenie.

Táto príručka by mala byť braná ako východisko, ako živá výchovno-vzdelávacia pomôcka, ktorá je otvorená novým myšlienkam, úpravám a návrhom na vylepšovanie.

Návrhy na úpravy:

- Pri témach, ktoré sú vo vašej spoločnosti kontroverzné, alebo by mohli vyvolať odpor zo strany nadriadených či úradov, zvážte, či na ne možno nazrieť v kontexte inej spoločnosti alebo v historických súvislostiach, bez priameho porovnávania s vašou súčasnou situáciou. Na druhej strane, ak je otázka kontroverzná alebo ľudí rozdeľuje, práve túto skutočnosť môžete využiť. Podnecujte účastníkov, aby preskúmali rôzne uhly pohľadu. Taktiež môžete požiadať o názor niekoho, kto sa na vec pozerá z hľadiska menšiny.
- Ak navrhované aktivity používate vo formálnom vzdelávacom prostredí, kde ste pod tlakom rozvrhu hodín a kde sa hlavný dôraz kladie na obsah, budete možno viac využívať doplňujúce informácie alebo iné údaje, ktoré nájdete vy alebo vaši študenti. Niektoré aktivity môžete aj rozdeliť (napríklad na dva dni).
- Ak máte v prostredí, v ktorom pôsobíte, iba obmedzené možnosti na začlenenie výchovy k ľudským právam, môžete nájsť viacero spôsobov ako využiť niektoré aktivity na iných predmetoch, napríklad na zemepise, dejepise, občianskej výchove, politológii, atď. Niektoré aktivity budete z tohto dôvodu musieť upraviť.
- Ak zistíte, že mladí ľudia nepovažujú niektorú tému za dôležitú alebo nevidia jej spojitosť so svojou bezprostrednou situáciou, požiadať ich, aby sa práve nad touto otázkou zamysleli a hľadali spôsoby, ktorými by daná téma mohla ich život ovplyvniť. V skutočnosti majú **všetky** témy obsiahnuté v tejto príručke význam pre **všetkých** mladých ľudí!
- Pri niektorých aktivitách možno budete chcieť pridať ďalšiu informáciu, ktorá je pre vašu skupinu alebo spoločnosť významná, prípadne vás napadne iný postup, ktorý je pre skupinu vhodnejší. Buďte flexibilní: umožnite účastníkom, aby navrhovali úpravy, rozširujte a skracujte časový rámec alebo doplňujúce informácie. Využite námety na ďalšiu činnosť, ak skupina

o danú tému prejaví hlbší záujem. Niekedy možno budete musieť doplniť poskytované informácie alebo ich prispôbiť vašej situácii.

- Zvážte možné úskalia zapájania mladých ľudí do verejných aktivít – napríklad za napätých spoločenských alebo politických okolností.
- Ak to je možné, zdieľajte s mladými ľuďmi všetky problémy, na ktoré narazíte. Ocenia možnosť vyjadriť svoj názor a lepšie pochopia všetky prekážky a obmedzenia, s ktorými sa musíte vyrovnávať. ***Dôverujte im!***

Ako používať KOMPAS?

Existuje mnoho rôznych spôsobov, ako možno ľudské práva vyučovať aj ako sa o nich možno učiť. Prístup, ktorý si k tejto téme zvolíte, závisí od mnohých okolností: či pracujete v oblasti formálneho alebo neformálneho vzdelávania, od politických, sociálnych a ekonomických podmienok vašej krajiny, od veku mladých ľudí, s ktorými pracujete a od ich záujmov a motivácie učiť sa o ľudských právach. Záleží samozrejme aj na vašich predchádzajúcich skúsenostiach z oblasti ľudských práv, na vašom vzťahu k cieľovým skupinám aj „štýle učenia“.

Možno pracujete s mládežou, možno ste školiteľom, učiteľom alebo tútorom vo vzdelávaní dospelých, moderátorom workshopov, členom cirkevnej debatnej skupiny alebo ste jednoducho mladým človekom, ktorý sa zaujíma o ľudské práva. Nech už ste ktokoľvek a pracujete kdekoľvek, v tejto príručke si určite nájdete niečo pre seba. Pri jej zostavovaní sme u užívateľov nepredpokladali žiadne skúsenosti s výukou alebo vedením školení ani žiadne vedomosti o ľudských právach.

V tejto časti príručky vysvetľujeme, čo máme na mysli, keď hovoríme o aktívnej účasti, kooperatívnom a zážitkovom učení, a prečo používame tieto vzdelávacie prístupy. Ukazujeme, akým spôsobom môžete využívať jednotlivé aktivity vo formálnom a neformálnom vzdelávacom prostredí, a rovnako sa snažíme odpovedať na často kladené otázky. V časti **Rady pre vedenie aktivít** opisujeme, ako sú aktivity prezentované a ako si z nich možno vybrať. Uvádžame aj námety do diskusie a na skupinovú prácu, ako aj vedenie aktivít, vrátane ich následného rozboru a vyhodnotenia.

KOMPAS by mal slúžiť ako prispôsobiteľný zdroj inšpirácie. Podpora ľudských práv je tvorivý a nikdy nekončiaci proces, ktorého neoddeliteľnou súčasťou ste aj vy ako užívateľ tejto publikácie. Veríme, že prijmete myšlienky a nápady, ktoré vám ponúkame, a že ich využijete a rozviniete takým spôsobom, aby vyhovovali vašim potrebám aj potrebám mladých ľudí, s ktorými pracujete. Dúfame tiež, že zhodnotíte, čo ste sa naučili a poskytnete nám spätnú väzbu, aby sme mohli vaše skúsenosti začleniť do ďalšieho vydania príručky. Na konci knihy nájdete [formulár na spätnú väzbu](#).

Ako pracovať s príručkou

Odporúčame vám, aby ste si zbežne prelistovali celú príručku a získali tak celkový prehľad o jej obsahu. Príručka nemá žiaden odporúčaný začiatok. Naopak predpokladáme, že si vyberiete tie časti, ktoré sú pre vás dôležité.

V 2. kapitole nájdete 49 aktivít, ktoré vám na rôznych úrovniach náročnosti pomôžu preskúmať všeobecné témy a ľudské práva. Tieto aktivity sú nástroj pre vašu prácu s mladými ľuďmi. 4. a 5. kapitola obsahuje pomocný materiál: doplňujúce informácie o jednotlivých témach, definície ľudských práv a informácie o ich vývoji. Príručka taktiež zahŕňa dôležité deklarácie a dohovory o ľudských právach, uvádza zoznam literatúry a odkazy na ďalšie zdroje.

V príručke je dostatok materiálu, aby ste mohli začať pracovať s výchovou mladých ľudí k ľudským právam. Majte na pamäti, že ak chcete začať, vôbec nemusíte byť „odborníkom“ na ľudské práva. Samotný záujem o túto oblasť je základom úspechu. Nemusíte dokonca byť ani vyštudovaným učiteľom alebo kvalifikovaným školiteľom. Aby ste však z aktivít vyťažili čo najviac, potrebujete porozumieť výchovno-vzdelávacím prístupom, na ktorých sú založené.

Výchovno-vzdelávacie prístupy

Skôr ako začnete pracovať s aktivitami, je dôležité, aby ste porozumeli výchovno-vzdelávacím prístupom, z ktorých sme vychádzali. Výchova a vzdelávanie k ľudským právam sa usiluje o osobnostnú aj spoločenskú zmenu. Snaží sa rozvíjať tie zručnosti mladých ľudí, ktoré im umožnia stať sa aktívnymi občanmi a zapájať sa do verejného života pri podpore a ochrane ľudských práv. Preto sa zameriavame na proces rozvíjania vedomostí, zručností, hodnôt a postojov. V tomto procese:

- vychádzame z toho, čo už ľudia vedia, z ich názorov a skúseností, a na tomto základe im umožňujeme spoločne hľadať a nachádzať nové myšlienky a zručnosti;
- podnecujeme mladých ľudí, aby sa zapájali do diskusií a čo najviac sa učili od seba navzájom;
- povzbudzujeme mladých ľudí, aby svoje poznatky premenili na jednoduché, ale účinné činnosti, ktorými môžu vyjadriť svoj odmietavý postoj k nespravodlivosti, nerovnoprávnosti a k porušovaniu ľudských práv.

V príručke sú opísané vedomosti, zručnosti a postoje človeka, ktorý ľudským právam rozumie. Tieto schopnosti, predovšetkým komunikačné zručnosti, kritické myslenie, schopnosť obhájiť vlastné stanovisko, hodnoty tolerancie a rešpektu sa nedajú vyučovať – človek si ich osvojuje vlastnou skúsenosťou. Preto aktivity v tejto publikácii podporujú spoluprácu, aktívnu účasť a učenie zážitkom. Chceme podnietiť mladých ľudí, aby mysleli, cítili a konali svojou myšliou, srdcom a činmi. Vedomosti o ľudských právach sú síce dôležité, no nestačia. Je nevyhnutné, aby mladí ľudia hlbšie porozumeli tomu, ako sa ľudské práva odvíjajú z ľudských potrieb, a prečo ich treba chrániť. Napríklad tí mladí ľudia, ktorí nemajú priamu skúsenosť s diskrimináciou, si môžu myslieť, že sa ich tento problém vôbec netýka. Z hľadiska ľudských práv je však takýto postoj neprijateľný. Ľudia sú zodpovední za ochranu práv ostatných ľudí.

Nezáleží na tom, či diskutujete o práve na život alebo o slobode prejavu. Všetky ľudské práva majú vzťah k demokratickým hodnotám, úcte a k tolerancii. Tieto zručnosti a postoje si možno osvojiť len takým spôsobom a v takom prostredí, v ktorom sú tieto hodnoty uznávané. To je potrebné zdôrazniť hneď na začiatku.

Kooperatívne učenie

Kooperácia je spoločná práca na dosiahnutie spoločných cieľov. Pri kooperatívnom učení ľudia spoločným úsilím dosahujú výsledky, ktoré prinášajú úžitok im samotným aj všetkým členom skupiny.

Kooperatívne učenie umožňuje dosahovať lepšie výsledky a vyššiu produktivitu; vytvára vzťahy založené na vzájomnej podpore, starostlivosti a oddanosti; zvyšuje psychohygienu a sebadôveru a zlepšuje sociálne zručnosti. To je presný opak súťaživého učenia, v ktorom sa jednotlivci usilujú o také ciele, ktoré môže dosiahnuť iba jeden alebo len niekoľko členov skupiny. Súťaživé (kompetitívne) učenie vedie k záujmu len o seba samého, neúcte k ostatným a k povýšenosti víťazov, zatiaľ čo porazení často strácajú motiváciu a sebavedomie.

Základnými prvkami kooperácie sú pozitívna vzájomná závislosť, interakcie tvárou v tvár, individuálna a skupinová zodpovednosť a zručnosti v medziľudských vzťahoch (interpersonálne zručnosti). Kooperatívne učenie možno najúčinnejšie podnietiť prostredníctvom organizovanej skupinovej práce.

Aktívna účasť

Aktívna účasť (participácia) pri výchove a vzdelávaní k ľudským právam znamená, že mladí ľudia sami rozhodujú, čo a akým spôsobom sa budú o ľudských právach učiť. Aktívnou účasťou si mladí ľudia

Nezáleží len na tom, čo robíte, ale aj ako to robíte. To prináša výsledky.

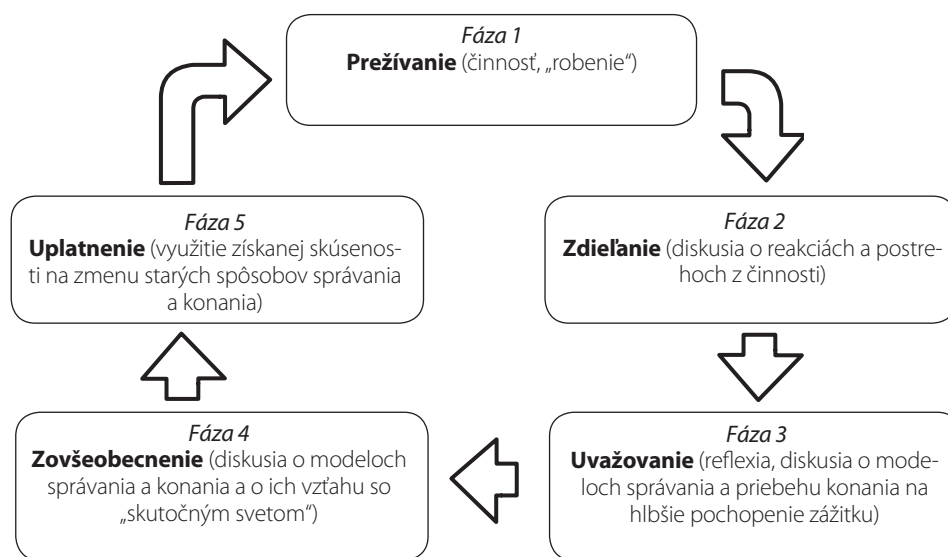
rozvíjajú rôzne schopnosti vrátane schopnosti prijímať rozhodnutia, načúvať iným, súcitiť a rešpektovať ostatných a preberať zodpovednosť za vlastné rozhodnutia aj činy. Úlohou učiteľa alebo školiteľa je uľahčovať, „facilitovať“ zapájanie mladých ľudí do procesu učenia (výrazy *facilitátor* a *facilitácia* sú podrobne vysvetlené nižšie). V školách môže byť ideálna aktívna účasť obmedzená dĺžkou vyučovacej hodiny alebo učebnými osnovami, kvôli čomu treba upraviť aj niektoré uvádzané aktivity.

Aktivity zahrnuté v tejto príručke si vyžadujú aktívnu účasť. Mladí ľudia sa musia zapájať; nemôžu iba sedieť a pasívne pozorovať dianie okolo seba. V tomto smere metodika príručky v mnohom vďačí práci Augusta Boala a ďalších priekopníkov, ktorí si uvedomili rastúci význam neformálneho vzdelávania.

Možno je jedinou a najdôležitejšou úlohou výchovy k ľudským právam je nájsť oblasti, v ktorých môžu byť mladí ľudia aktívnymi účastníkmi a ovplyvňovať formu aj výsledky svojej činnosti. Už z jej samotnej podstaty vyplýva, že výchovu k ľudským právam nemožno nikomu vnucovať. Je skutočne na každom školiteľovi, učiteľovi, trénerovi či vedúcom skupiny, aby našiel ten správny moment a vytvoril priestor a príležitosti na povzbudenie k aktívnej účasti.

Zážitkové učenie

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam, podobne ako napríklad rozvojové vzdelávanie, výchova k mieru či výchova k občianstvu, využíva metodológiu zážitkového (skúsenostného) učenia, alebo skrátka učenia (sa) zážitkom. Táto metóda je založená na cykle učenia s piatimi fázami:

V piatej fáze si ľudia skúšajú praktické činnosti, ktoré by mohli súvisieť s preberanou témou. Je veľmi dôležité, aby účastníci mali ozajstnú príležitosť na zapojenie. Tieto činnosti nie sú len logickým vyústením procesu učenia, ale aj významným prostriedkom na upevnenie nových vedomostí, zručností a postojov, ktoré tvoria základ pre ďalší cyklus.

Aktivity ako prostriedky zážitkového učenia

Keď budete využívať aktivity tejto príručky, mali by ste mať stále na pamäti vyššie uvedený cyklus učenia.

Tieto aktivity si vyžadujú aktívnu účasť a skutočné zapojenie, aby mohli všetci účastníci získavať skúsenosti, prostredníctvom ktorých sa učia nielen hlavou, ale aj srdcom a vlastnými činmi. Tieto typy

aktivít sa niekedy označujú ako „hry“, pretože sú zábavné a ľudia ich hrajú s nadšením. Mali by ste však pamätať na to, že tieto aktivity alebo hry nie sú „len na zábavu“, ale sú užitočnými prostriedkami na dosiahnutie výchovno-vzdelávacích zámerov.

Neobmedzujte sa len na „robenie“ aktivít (1. fázu cyklu učenia). Je nevyhnutné, aby po samotných aktivitách nasledoval rozbor a vyhodnotenie, ktoré účastníkom umožnia zamyslieť sa nad tým, čo sa vlastne odohralo (2. fáza), vyhodnotiť svoj zážitok (3. a 4. fáza) a napokon sa rozhodnúť, čo budú robiť ďalej (5. fáza). Týmto spôsobom sa v procese učenia dopracujú opäť k 1. fáze nasledujúceho cyklu.

V školskom prostredí môžu tieto aktivity prelomiť umelé hranice medzi vyučovacími predmetmi, umožniť ich hlbšie prepojenie navzájom ako aj s inými oblasťami záujmu, a tým prispieť k celostnému (holistickému) prístupu k preberanej téme. V neformálnom vzdelávacom prostredí môžu aktivity vzbudiť záujem o dané témy využitím „nedidaktických“ spôsobov učenia, ktoré sú pre mladých ľudí často omnoho prijateľnejšie.

Aktivity ľuďom pomáhajú:

- **motivovať ľudí** k učeniu, pretože sú zábavné;
- **rozvíjať ich vedomosti, zručnosti, postoje a hodnoty**. Hry vytvárajú bezpečné prostredie, v ktorom môžu mladí ľudia experimentovať s novými spôsobmi správania a taktiež robiť chyby bez toho, aby museli znášať rovnaké dôsledky ako v skutočnom živote;
- **meniť sa**. Aktivity sú jedným zo spôsobov, ako ľuďom ukázať, že každý môže zmeniť seba alebo svoj vzťah k iným ľuďom;
- **zapájať sa**. Aktivity povzbudzujú zapojenie menej výrečných a menej dominantných členov skupiny;
- **prijatť zodpovednosť**. Účastníci prispievajú do hry vlastnými skúsenosťami a zručnosťami, každá skupina pracuje s hrou na svojej úrovni a svojím vlastným spôsobom;
- **podporovať samostatnosť a zvyšovať sebadôveru**. Aktivity poskytujú spôsob, ktorým možno znižovať závislosť od vodcu skupiny ktorý „všetko vie“. Účastníci sú nútení prijať určitú zodpovednosť za to, aby ich rola v aktivite bola odohraná;
- **pocítiť solidaritu s druhými**. Aktivity podporujú súdržnosť skupiny a vedomie skupinovej identity a solidarity.

Aktivity poskytujú rámec pre získavanie skupinových zážitkov, ktoré vám umožnia pracovať podľa vlastných možností a tiež možností daných skúsenosťami a schopnosťami mladých ľudí. Ak sú citlivo vedené, môžu byť účinnou metódou učenia zároveň s plnením konkrétnych úloh.

Vedenie aktivít

V príručke občas používame slovo „facilitátor“ na pomenovanie tých jednotlivcov, ktorí pripravujú, uvádzajú a vedú aktivity. Facilitovať znamená pomáhať, uľahčovať. Facilitátor pomáha druhým objavovať, čo už vedia, podnecuje ich k ďalšiemu učeniu a rozvinúť svoj vlastný potenciál. Facilitácia znamená vytváranie takého prostredia, v ktorom sa ľudia učia, experimentujú, objavujú a rozvíjajú. Je to proces zdieľania, teda odovzdávania a prijímania. Preto by ste nemali vystupovať ako „expert“, ktorý svoje vedomosti a zručnosti iba odovzdáva ostatným. Prostredníctvom zdieľanej skúsenosti sa môže rozvíjať každý jednotlivec, účastníci aj facilitátori.

Možnosti na prácu s mladými ľuďmi v atmosfére rovnosti a vzájomnosti sa v Európe rôznia, rovnako medzi krajinami aj v rámci nich. Vo formálnom vzdelávaní nachádzame rozdiely vo filozofii a cieľoch vzdelávania, spôsoboch práce v triede aj v učebných osnovách. Pre žiakov a študentov nie je obvyklé, aby sami rozhodovali o tom, čo sa chcú učiť, a ani učitelia nevystupujú v úlohe facilitátora,

hoci výnimky určite existujú. V neformálnom vzdelávaní nachádzame rovnako veľké rozdiely, a to nielen v cieľoch a filozofii jednotlivých organizácií, ale aj v aktivitách a príležitostiach, ktoré poskytujú. Tieto odlišnosti sú očividné medzi krajinami aj v rámci jednotlivých krajín.

Všetci pôsobíme v rámci určitých vzdelávacích a sociálnych noriem, ktoré platia v našich spoločnostiach. Ľahko prehliadame a zabúdame na svoj vlastný etnocentrizmus a spôsob, akým jednáme s mladými ľuďmi, považujeme za samozrejmy a normálny. Preto pre vás môže byť užitočné zamyslieť sa nad svojím štýlom a zvyklosťami, aby ste si mohli ďalej rozvíjať svoje facilitačné zručnosti.

Štýly myslenia, učenia a vyučovania

Každý z nás je jedinečný, každý rozmýšľa a učí sa odlišnými spôsobmi. Všetci síce používame zmes rôznych štýlov myslenia a učenia, no každý z nás dáva prednosť určitému spôsobu mentálneho zobrazovania okolitého sveta (štýl myslenia) a určitému štýlu učenia. Ako facilitátori by sme si toho mali byť vedomí a používať širokú škálu prístupov, aby sme povzbudzovali záujem mladých ľudí a rozvíjali ich nadanie.

Je nutné zdôrazniť, že nasledujúci prehľad zahŕňa najviac uprednostňované štýly, nie je teda vyčerpávacím zoznamom všetkých štýlov učenia a myslenia. Každý z nás používa všetky štýly, ale jednému z nich vždy dáva prednosť. Viac informácií nájdete v práci Davida Kolba, ktorú uvádzame v zozname literatúry na konci tejto časti.

? Ktorý z nasledujúcich štýlov uprednostňujete?

Prehľad **štýlov myslenia:**

- **Vizuálne typy** ľudí majú sklon k vnímaniu sveta v obrazoch. Môžu používať výrazy typu: „Keď sa na to pozriem z tohto pohľadu, tak vidím, čo myslíš“.
- **Sluchové (auditívne) typy** si najviac pamätajú to, čo počujú a používajú výrazy typu: „To znie ako zaujímavý nápad“.
- **Kinestetické typy** si pamätajú veci prostredníctvom pocitov, a to telesných aj emocionálnych. Môžu používať výrazy ako „Cítim to rovnako ako ty“.

Prehľad **štýlov učenia sa:**

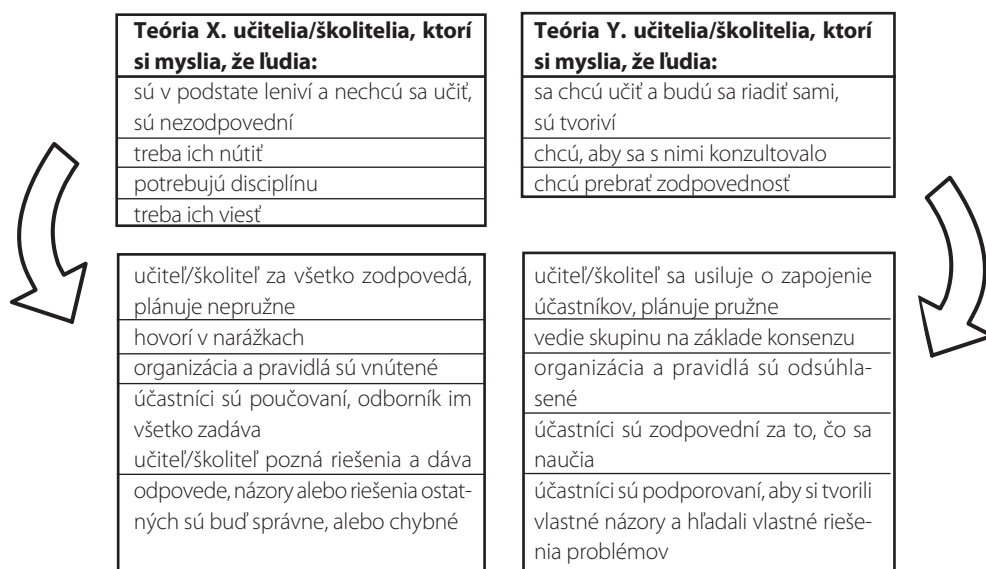
- **Aktivisti** sa najlepšie učia z činností, ktoré im prinášajú nové zážitky a skúsenosti, vďaka ktorým riešia nové problémy. Dokážu sa nadchnúť pre hry, skupinovú prácu a hranie rolí. Majú radi situácie, keď sú „hodení do vody“ a musia plávať, teda keď sa náhle ocitnú pred problémom, ktorý musia rýchlo vyriešiť. Vzpierajú sa pasívnemu učeniu aj individuálnej práci, ako je samostatné čítanie, písanie a premýšľanie, ako aj úlohám vyžadujúcim pozornosť k detailom.
- **Myslitelia** sa najlepšie učia vtedy, keď majú možnosť premýšľať pri svojej činnosti. Radi skúmajú do detailu, prehodnocujú, čo sa stalo a čo sa naučili. Nechcú byť v centre pozornosti. Protestujú, ak musia robiť skratkovité závery kvôli nedostatočným údajom, alebo ak sú nútení pracovať rýchlo a povrchné.
- **Teoretici** sa najlepšie učia, ak je objekt ich skúmania súčasťou systému, modelu, koncepcie alebo teórie. Dávajú prednosť jasne vymedzeným situáciám so zreteľným cieľom a radi sa zaoberajú zaujímavými myšlienkami a pojmami. Neobľubujú situácie, v ktorých sa kladie dôraz na emócie a pocity.
- **Pragmatici** sa najlepšie učia pri činnosti, v ktorej je zřejmý vzťah medzi obsahom a reálnym problémom, a ak majú možnosť uplatniť to, čo sa naučili. Vzpierajú sa učeniu, ktoré im pripadá

príliš vzdialené od reality, pretože to je pre nich „len teória a všeobecné princípy“. V takých situáciách majú pocit, že sa pohybujú v začarovanom kruhu, z ktorého niet úniku.

Štýly učenia

Rôzni ľudia majú rôzne štýly učenia. Váš prístup v úlohe facilitátora závisí od vašich hodnôt, od presvedčení a domniek, vašej osobnosti, predchádzajúcich skúseností z vyučovania aj vlastného učenia a najmä od sebadôvery pri práci s mladými ľuďmi a pri téme ľudských práv.

Toto sú samozrejme dva krajné póly v štýle vyučovania či školenia. Netreba zdôrazňovať, že pre výchovu k ľudským právam je vhodný prístup a východiská teórie Y. Medzi ciele výchovy k ľudským právam patrí rozvíjanie hodnôt, ako je rešpekt, rovnosť, spolupráca a demokracia. Tieto hodnoty môžeme šíriť len takými postupmi, ktoré sú sami na nich založené.

? **Spomeňte si na vlastné skúsenosti. Ako sa vám učilo pod vedením týchto dvoch typov učiteľov?**

Používanie Kompasu vo formálnom a neformálnom vzdelávaní

Mohlo by sa zdať, že výchovno-vzdelávací prístup tejto príručky a typy ponúkaných aktivít sa dajú ľahšie uplatniť v neformálnom ako vo formálnom vzdelávaní. V neformálnom prostredí býva vzdelávanie otvorenejšie a viac sa zameriava na osobnostný a sociálny rozvoj mladých ľudí. Záujmy mladých ľudí sú východiskom celej práce. Neformálne vzdelávanie umožňuje väčšiu mieru zapojenia aj väčšiu pružnosť a mladým ľuďom tak ponúka praktický prístup k otázkam ľudských práv.

V prostredí neformálneho vzdelávania môžete vychádzať z toho, čo sa deje vo vašej blízkosti, alebo čo niekto videl povedzme v televízii. Ak chcete vziať aktivitu do vlastných rúk a sami podnietiť záujem o ľudské práva, navrhňte sledovanie filmu alebo videa. Výborné typy na užitočné filmy nájdete v knihe Dominique Chancel *Europe on Screen: Cinema and the teaching of history* (Európa na plátno: film a výuka dejepisu, Rada Európy, január 2001). Môžete tiež vylepiť plagáty alebo použiť obrázky, ktoré rozprúdia spontánnu diskusiu. Prípadne usporiadajte hudobný večer, na ktorom sa budú prehrávať piesne volajúce po ľudskej slobode. Potom môžete nadviazať niektorou z aktivít, ktoré sa všeobecne zaoberajú ľudskými právami, napríklad *Kde stojíš?* alebo *Hraj!* (sú v 2. kapitole príručky).

Učebné osnovy vo formálnom vzdelávaní sú často viazané na schválený súbor vedomostí, ktoré si musia žiaci a študenti osvojiť, a ktoré sú preverované v testoch a na skúškach. Aj keď je osobnostný a sociálny rozvoj považovaný za dôležitý, nie je naň vždy kladený taký dôraz ako na osvojovanie vedomostí. Tie sa považujú za prípravu na budúce povolanie alebo na ďalšie štúdium. To však neznamená, že by sa aktivity v tejto príručke (alebo väčšina z nich) nedali upraviť tak, aby sa hodili do učebných osnov rôznych predmetov na základných, stredných aj vysokých školách po celej Európe. Pri navrhovaní mnohých z nich mali ich tvorcovia v skutočnosti na mysli práve prostredie školskej triedy.

Riešenie problémov a konfliktov ako základ výchovy k ľudským právam

Otázky ľudských práv často vyvolávajú sporné reakcie. Ľudia majú rôzne rebríčky hodnôt, a preto vnímajú práva a povinnosti odlišným spôsobom. Tieto rozdiely, ktoré sa prejavujú ako názorové konflikty, sú základom našej práce.

Dva dôležité ciele výchovy k ľudským právam sú, po prvé, vybaviť mladých ľudí schopnosťou uznať – aj keď nie nevyhnutne odsúhlasiť – odlišný názor na určitý problém, a po druhé, pomôcť im rozvinúť schopnosť nájsť také riešenia problémov, na ktorých sa všetci zhodnú.

Táto príručka a uvádzané aktivity vychádzajú z presvedčenia, že názorové konflikty môžu byť v procese učenia využité konštruktívnym spôsobom, a to za predpokladu, že máte dostatok sebadôvery a zručností na zvládnutie možných konfliktov v skupine. Podobne ako pri mnohých neformálnych výchovno-vzdelávacích aktivitách, ani tu nie je cieľom dosiahnuť jednomyseľný súhlas, ale skôr aby sa všetci účastníci poučili aj zo samotného procesu riešenia názorových konfliktov (napr. schopnosti naslúchať druhým, vyjadrovať vlastné názory, rešpektovať odlišné názory, atď.).

Napríklad aktivita, *Hraj!* (v 2. kapitole) sa zameriava na rozvíjanie zručností pri riešení konfliktov.

Časté otázky o výchove k ľudským právam

Nasledujúce odpovede sú síce krátke, ale dúfame, že vám zodpovedia aspoň niektoré z otázok, ktoré zvyčajne kladú začiatočníci vo výchove k ľudským právam.

❓ Nemali by sa mladí ľudia učiť skôr o zodpovednosti než o právach?

Odpoveď: Táto príručka sa zameriava rovnako na práva ako na zodpovednosť. Aktivity sú vytvorené tak, aby ukázali, že vzťah medzi právami jednotlivca a právami iných ľudí nie je vždy jednoznačný, a že každý má zodpovednosť za rešpektovanie práv druhých.

❓ Čo ak mi účastníci položia otázku, na ktorú nebudem vedieť odpovedať?

Odpoveď: Nikto nemôže vedieť všetko! Je úplne v poriadku, ak povie, že niektoré veci nevie, a potom necháte hľadanie odpovedí na samotných účastníkoch. Vždy by ste mali zvážiť, či nie je lepšie vrátiť otázku skupine a opýtať sa: A čo si o tom myslíte vy?

Každý by mal pamätať na to, že odpovede na otázky týkajúce sa ľudských práv sú zriedkakedy jednoduché. Na zložité morálne otázky nemožno odpovedať len „áno“ alebo „nie“. Z hľadiska vzdelávania je položitie otázky rovnako dôležité ako nájsť odpoveď. Tým, že mladým ľuďom predstavíme zložité otázky a umožníme im, aby o nich rozmýšľali, ich vybavujeme vedomosťami, zručnosťami a postojmi, ktoré im umožnia zaoberať sa podobnými problémami v ďalšom živote.

? Čo robiť, ak nemáme kopírku alebo dostatok materiálu?

Odpoveď: Mnohé aktivity tejto príručky sú navrhnuté tak, aby k nim nebolo treba drahé materiály ani kopírku. Pre niektoré však budete potrebovať kartičky s rolami či háčky s informáciami pre skupinovú prácu. Ak nemáte kopírku, vytvorte ich a skopírujte pomocou kopírovacieho papiera. Keď budete tvoriť, vždy nájdete vlastné riešenia.

? Nebudú sa rodičia, riaditelia škôl a lídri komunit stavať proti výchove k ľudským právam, pretože ju budú považovať za politickú agitáciu, ktorá vyvolá vzdorovité správanie?

Odpoveď: Výchova k ľudským právam vychováva občanov, ktorí sú schopní zapojiť sa do spoločnosti a podieľať sa na rozvoji svojej krajiny. Je dôležité rozlišovať medzi rozvojom zručností na zapojenie sa do verejného života a straníckou politikou. Výchova k ľudským právam podporuje prostredníctvom diskusie a aktívnej účasti rozvíjanie kritického myslenia, zvedavosti a racionálneho správania. V tomto ohľade je spätá s občianskou a politickou výchovou a mladým ľuďom umožňuje nachádzať súvislosti medzi ľudskými právami, sociálnymi otázkami, vzdelávaním a politikou. V dôsledku toho sa môže stať, že sa zapoja do miestnych či celoštátnych politických strán – čo je len uplatňovaním ich práva zapojiť sa do politického života a slobody myslenia, združovania a prejavu. Mala by to však byť ich vlastná voľba.

? Nemala by byť vláda zodpovedná za vytvorenie podmienok na vzdelávanie k ľudských právam?

Odpoveď: Členské krajiny Organizácie Spojených národov sú povinné podporovať všetky formy výchovy k ľudským právam. To znamená vo formálnom, neformálnom aj informálnom vzdelávaní. (Rozdiel medzi týmito formami vysvetľujeme nižšie). Napriek tomu mnohé vlády spravili veľmi málo na podporu výchovy k ľudským právam a na začlenenie ľudských práv do učebných osnov. Avšak jednotliví učitelia a mimovládne organizácie dokážu urobiť veľa pre jej podporu a rozvoj, a to svojou individuálnou prácou v škole a iných vzdelávacích programoch alebo aj lobovaním a vyvíjaním tlaku na vládu, aby si plnila svoje povinnosti.

? Čo ak v našej krajine nedochádza k žiadnemu porušovaniu ľudských práv?

Odpoveď: Výchova k ľudským právam sa netýka len ich porušovania. V prvom rade sa zameriava na to, aby sa ľudské práva chápali ako spoločná hodnota pre všetky ľudské bytosti, a aby si uvedomili potrebu ich chrániť. Napokon, žiadna krajina sa nemôže pochváliť, že v nej nedochádza k porušovaniu práv. Jednoduchým spôsobom, ako možno zistiť skutočný stav, je pozrieť sa na bezprostredné sociálne okolie alebo komunitu a pýtať sa. Kto je vylučovaný? Kto žije v extrémnej chudobe? Ktorým deťom sú upierané ich práva? Ďalšia možnosť je pozrieť sa na úlohu vlastnej krajiny pri porušovaní alebo podpore ľudských práv v iných krajinách (napr. životné prostredie a právo na rozvoj, obchod so zbraňami, celosvetová chudoba atď.).

Rady pre používateľov

Túto príručku a aktivity, ktoré obsahuje, možno použiť vo vyučovaní alebo pri mimoškolskej činnosti, počas tréningového kurzu alebo na seminári, v letných táboroch, mládežníckych kluboch či v práci so skupinami mladých ľudí. Môžete ich použiť dokonca aj pri práci s dospelými.

Ako si vybrať aktivitu

Mali by ste si vybrať takú aktivitu, ktorá zodpovedá úrovni vašej skupiny a zapadne do časového rámca, ktorý máte k dispozícii. Dôkladne, aspoň dvakrát si prečítajte opis aktivity a skúste si predstaviť, ako by mohla vaša skupina reagovať, čo by mohli jej členovia na to povedať. Uistite sa, že máte všetky potrebné materiály. Preverte si, či máte dostatok priestoru, najmä ak sa budú účastníci deliť na menšie pracovné skupiny.

Opäť zdôrazňujeme, že návody na jednotlivé aktivity sú len usmernenia. Mali by ste ich využiť tak, aby to vyhovovalo vašim potrebám. Naozaj nie je možné vytvoriť aktivitu, ktorá by úplne vyhovovala každej situácii po celej Európe. Preto očakávame, že si ich prispôbíte. Môžete napríklad prevziať základnú myšlienku z jednej a metódu z inej aktivity.

Všetky aktivity sú opísané jednotným spôsobom. Pre lepšiu orientáciu používame jednotné ikony a nadpisy.

Kľúč k symbolom a nadpisom pri opise aktivít

<i>Stupeň náročnosti</i>	Stupne 1–4 označujú všeobecnú úroveň zručností potrebných na účasť a/alebo náročnosť prípravy.
<i>Témy</i>	Všeobecné témy, ktorým sa aktivita venuje (napr. chudoba, životné prostredie, mier a násilie, rovnosť mužov a žien).
<i>Charakteristika</i>	Poskytuje stručné informácie o type aktivity a probléme, na ktorý sa zameriava.
<i>Práva</i>	Práva, na ktoré sa aktivita zameriava (napr. právo na život alebo sloboda prejavu).
<i>Veľkosť skupiny</i>	Kolko osôb potrebujete na realizáciu aktivity.
<i>Čas</i>	Odhadovaný čas v minútach, ktorý potrebujete na realizáciu celej aktivity vrátane diskusie. Ak je veľkosť skupiny „akákoľvek“, potom odhadovaný čas platí pre skupinu 15 osôb.
<i>Ciele</i>	Výchovno-vzdelávacie ciele súvisiace so získavaním vedomostí, zručností a hodnôt.
<i>Pomôcky</i>	Zoznam pomôcok potrebných na realizáciu aktivity.
<i>Príprava</i>	Zoznam činností, ktoré musíte urobiť pred samotným začiatkom aktivity.
<i>Pokyny</i>	Zoznam jednotlivých krokov na realizáciu aktivity.
<i>Rozbor a vyhodnotenie</i>	Návrhy otázok, ktoré vám môžu pomôcť pri rozbere a vyhodnotení aktivity (2. až 4. fáza v cykle učenia).
<i>Rady pre vedenie aktivity</i>	Usmerňujúce poznámky. Rady a pokyny, otázky, problémy, ktorých by ste si mali byť vedomí. Zdroje, v ktorých môžete získať dodatočné informácie.
<i>Variácie</i>	Návrhy na úpravu aktivít pri použití v odlišných situáciách.
<i>Návrhy na pokračovanie</i>	Návrhy, čo robiť ďalej. Prepojenia na iné aktivity.
<i>Námety na ďalšiu činnosť</i>	Návrhy ďalších krokov pri konkrétnych činnostiach.
<i>Významné dátumy</i>	Dôležité dátumy týkajúce sa ľudských práv.
<i>Ďalšie informácie</i>	Dodatočné informácie súvisiace s danou aktivitou.
<i>Podklady</i>	Kartičky s rolami, podrobnejší materiál s doplnujúcimi informáciami, diskusné karty atď.

Náročnosť

Aktivity sú označené od 1. stupňa po 4. stupeň náročnosti, ktoré označujú všeobecnú úroveň zručností potrebných na zapojenie v danej aktivite a náročnosť prípravy. Vo všeobecnosti sa dá povedať, že čím vyššiu úroveň zručností aktivita vyžaduje, tým je časovo náročnejšia. Cvičenia 1. stupňa vyžadujú malú prípravu, zatiaľ čo cvičenia 4. stupňa vyžadujú oveľa dôkladnejšiu a časovo náročnejšiu prípravu.

- **1. stupeň** – Tieto aktivity sú krátke, jednoduché, vhodné na začiatok. Do tejto kategórie patria lámače ľadov (icebreakers) na prelomenie bariér a energizéry na zvýšenie aktivity a koncentrácie skupiny. Podporujú vzájomnú interakciu a komunikáciu medzi účastníkmi.
- **2. stupeň** – Do tejto kategórie patria jednoduché aktivity, ktoré majú vyvolať záujem o určitú tému. Od účastníkov nevyžadujú vedomosti o ľudských právach ani rozvinuté osobné zručnosti alebo zručnosti potrebné na skupinovú prácu. Mnohé z aktivít na tejto úrovni pomáhajú rozvíjať komunikačné zručnosti a zručnosti pre skupinovú prácu, zároveň vzbudzujú záujem o ľudské práva.
- **3. stupeň** – Tieto aktivity sú časovo náročnejšie a rozvíjajú hlbšie porozumenie a vniknutie do podstaty problémov. Vyžadujú vyššiu úroveň zručností v diskusiách alebo skupinovej práci.
- **4. stupeň** – Tieto aktivity sú dlhšie, vyžadujú dobre rozvinuté zručnosti pre skupinovú prácu a diskusiu, sústredenie a spoluprácu účastníkov. Ich príprava je taktiež dlhšia. Majú väčší tematický záber, vedú k hlbšiemu pochopeniu určitej témy alebo problému.

Širšie súvislosti

Jednotlivé aktivity v príručke sú vytvorené tak, aby podnecovali skúmanie ľudských práv a hľadanie súvislostí medzi jednotlivými právami a ďalšími priezovými témami. V opise každej aktivity sú vždy vyznačené tri „témy“ z týchto šestnástich:

1. Ľudské práva všeobecne

2. Deti

3. Občianstvo

4. Demokracia

5. Diskriminácia a xenofóbia

6. Vzdelanie

7. Životné prostredie

8. Rovnosť mužov a žien

9. Globalizácia

10. Zdravie

11. Bezpečnosť

12. Média

13. Mier a násilie

14. Chudoba

15. Sociálne práva

16. Šport

Rady na vedenie aktivít

V príručke používame termín facilitátor na označenie ľudí (trénerov, učiteľov, pracovníkov s mládežou, mladých dobrovoľníkov – alebo kohokoľvek), ktorí koordinujú prácu a vedú jednotlivé aktivity. Tento termín poukazuje nato, že výchova k ľudským právam vyžaduje demokratický prístup a aktívnu účasť.

Predpokladáme, že pracujete v skupine mladých ľudí, napríklad v triede, mládežníckom klube, tréningovom kurze, letnom tábore alebo na seminári.

Skupinová práca

Skupinová práca je činnosť, pri ktorej ľudia spolupracujú, spájajú svoje individuálne zručnosti a nadanie a využívajú svoje silné stránky pri plnení konkrétnej úlohy. Skupinová práca:

- **Podnecuje zodpovednosť.** Ak majú ľudia pocit, že sú „vlastníkmi“ toho, čo robia, pracujú zvyčajne odhodlanejšie a snažia sa dosiahnuť dobrý výsledok.
- **Rozvíja komunikačné zručnosti.** Ľudia musia načúvať, aby rozumeli tomu, čo im iní vravia, musia byť vnímaví k myšlienkam iných a schopní formulovať vlastné myšlienky.
- **Rozvíja spoluprácu.** Ľudia skoro zisťujú, že ak sa usilujú o spoločný cieľ, je lepšie spolupracovať než medzi sebou súťažiť.
- **Vyžaduje zručnosť rozhodovať vo vzájomnej zhode.** Ľudia sa rýchlo naučia, že najlepšie rozhodnutia vznikajú po preskúmaní všetkých dostupných informácií a hľadanií riešenia, ktoré uspokojí všetkých. Ak sa niekto cíti vynechaný z rozhodovacieho procesu, môže narušovať skupinovú prácu a nerešpektovať rozhodnutia, ktoré prijal zvyšok skupiny.

Techniky skupinovej práce

V 2. kapitole príručky sú uvedené techniky ako „brainstorming“, teda burza nápadov alebo hranie rolí. Obe techniky vysvetľujeme v nasledujúcich poznámkach a zároveň ponúkame niekoľko rád na ich používanie.

Majte na pamäti, že úspešná skupinová práca sa musí orientovať na konkrétnu úlohu. Musíte formulovať jasnú otázku, na ktorú treba nájsť odpoveď, alebo jasne definovať problém, ktorý chcete vyriešiť.

Brainstorming

Brainstorming, niekde označovaný aj ako burza nápadov (alebo „búrka nápadov“), je jedným zo spôsobov uvedenia novej témy. Podporuje kreativitu a umožňuje rýchlo získať veľké množstvo nápadov. Môžeme ho využiť pri riešení konkrétneho problému alebo hľadaní odpovede na nejakú otázku.

Postup:

- Zvoľte tému brainstormingu a sformulujte ju do otázky, ktorá môže mať mnoho možných odpovedí.
- Napíšte otázku na viditeľné miesto, aby ju každý videl.
- Požiadajte ľudí, aby na ňu odpovedali a svoje myšlienky písali tak, aby na ne každý videl, napríklad na tabuľu. Mali by to byť len heslá alebo krátke vety.
- Zastavte brainstorming, keď sa minú nápady,
- Prejdite všetky odpovede a pýtajte sa, či k nim niekto nechce niečo poznamenať.

Pamätajte:

- Zapište KAŽDÝ nový návrh. Tie najkreatívnejšie návrhy sa často ukážu ako najužitočnejšie a najzaujímavejšie!
- Kým brainstorming nie je ukončený, nikto by nemal nič pripomienkovať alebo posudzovať. Rovnako by nikto nemal opakovať už raz zapísané návrhy.
- Posmeľte každého, aby sa zapojil.
- Vlastné návrhy predložte len v prípade, že chcete skupinu povzbudiť k väčšej aktivite.
- Ak je návrh nejasný, požiadajte o vysvetlenie.

Písanie na stenu

Písanie na stenu je forma brainstormingu. Účastníci zapisujú svoje nápady na malé kúsky papiera (napríklad na lepiace papieriky) a lepia ich na stenu. Výhodou tejto metódy je, že ľudia môžu sedieť a potichu rozmýšľať bez toho, aby ich ostatní svojimi myšlienkami ovplyvňovali. Papieriky potom môžete ľubovoľne premiestňovať a vytvárať skupiny podobných nápadov.

Diskusia

Diskusie sú vhodným nástrojom na to, aby facilitátori aj účastníci zistili, aké majú postoje k určitým témam. To je vo výchove k ľudským právam veľmi dôležité, pretože okrem poznania faktov, si účastníci potrebujú tému tiež prebrať a analyzovať sami pre seba. Správy, plagáty a prípadové štúdie sú vhodné prostriedky na vyvolanie diskusie. Začnite otázkou: „Čo si myslíte o...?“.

Osie hniezda

Táto metóda je užitočná vtedy, ak sa počas diskusie v celej skupine neobjavili žiadne nápady. Požiadajte účastníkov, aby si tému prediskutovali vo dvojiciach počas minútky či dvoch, a potom ich vyzvite, aby sa o svoje myšlienky podelili so zvyškom skupiny. Rýchlo zistíte, že atmosféra pripomína osie hniezdo, diskusia je živá a účastníci „bzučia“ nápadmi!

Práca v malých skupinách

Práca v malých skupinách je protipólom práce celej skupiny. Je to metóda, ktorá podnecuje každého zapojiť sa a aktívne spolupracovať. Veľkosť malej skupiny závisí od konkrétnych podmienok, napríklad veľkosť celej skupiny, s ktorou pracujete, či priestoru, ktorý máte k dispozícii. V malej skupine môžu byť dvaja - traja ľudia, ale skupina najlepšie funguje so šiestimi až ôsmimi členmi. Práca v malých skupinách môže trvať pätnásť minút, hodinu alebo celý deň, a to vždy v závislosti od zadanej úlohy.

Zväčša nie je veľmi produktívne, ak skupine iba povieť, aby „diskutovala o probléme“. Nech je téma akákoľvek, podstatné je, aby bola práca jasne definovaná a aby sa účastníci zameriavali na dosiahnutie určitého cieľa, ktorý následne zreferujú celej skupine. Úlohu zadajte ako problém, ktorý treba vyriešiť, alebo vo forme otázky, ktorú treba zodpovedať.

Zoraďovanie

Zoraďovanie podľa dôležitosti je metóda, ktorá dobre funguje, ak chcete poskytnúť konkrétne informácie a vyvolať cieľnú diskusiu v malých skupinách.

Rebríkové zoradenie

najdôležitejšie
najmenej dôležité

Diamantové zoradenie

Pre každú malú skupinu si pripravte sadu kariet s výroky. V každej sade by malo byť deväť kariet. Pripravte si deväť krátkych, jednoduchých výrokov k téme, o ktorej chcete diskutovať. Na každú kartu napíšte jeden výrok.

Skupiny by mali o každom výroku diskutovať a zoradiť ich podľa dôležitosti. Toto poradie môže mať formu rebríčka alebo diamantu (kosoštvorca). Pri zoradovaní do rebríčka umiestnime najdôležitejší výrok hore, druhý najdôležitejší pod neho a tak ďalej až po najmenej dôležitý na samom spodku.

Pri diamantovom zoradovaní sa účastníci dohodnú, ktorý výrok je najdôležitejší, pod neho umiestnia druhé dva najdôležitejšie, potom ďalšie tri menej dôležité výroky a tak ďalej do tvaru diamantu. Pretože väčšina problémov nie je jednoznačná, diamantové zoradenie býva vhodnejšie. Táto metóda je pre účastníkov zároveň prijateľnejšia, keďže poskytuje väčšiu možnosť na dosiahnutie zhody. Metódu zoradovania môžete obmeniť tak, že napíšete len osem výrokov a jednu kartu necháte prázdnu, aby na ňu mohli účastníci sami napísať deviaty výrok.

Hranie rolí

Hranie rolí je krátka dramatizácia, ktorú hrajú účastníci. Aj keď ľudia zväčša hrajú na základe vlastných životných skúseností, hranie samotné je do veľkej miery improvizované. Cieľom aktivity je navodiť určité okolnosti alebo udalosti, ktoré nie sú účastníkom dôverne známe. Hranie rolí môže prehĺbiť porozumenie týmto situáciám a vzbudiť empatiu k tým, ktorí sa v nich skutočne nachádzajú.

- Hranie rolí sa od simulácie líši improvizáciou. Simulácia síce tiež pozostáva z krátkych dramatizácií, tie však postupujú podľa scenára.
- Význam hrania rolí spočíva v napodobňovaní skutočného života. Môže vyvolať otázky, na ktoré neexistujú jednoduché odpovede, napríklad o správnom či nesprávnom správaní určitej postavy. Hlbšie preniknutie do problematiky môžete dosiahnuť výmenou rolí.

Hranie rolí sa musí používať citlivo. Je veľmi dôležité, aby mali účastníci na záver dostatok času vystúpiť zo svojich rolí. Vždy rešpektujte pocity jednotlivcov a zloženie skupiny. Napríklad pri hraní rolí o ľuďoch s postihnutím berte do úvahy, že niektorí účastníci môžu mať sami určité postihnutie (aj keď nemusí byť viditeľné) alebo môžu mať príbuzných či blízkych priateľov s postihnutím. Títo účastníci by sa nemali cítiť dotknutí ani vylúčení a nemali by sme ich nútiť verejne vystupovať, ak sami nechcú. Ak taká situácia nastane, nezľahčujte ju (ospravedlňte sa, preformulujte problém na názorný príklad atď.). Rovnako si buďte vedomí rizika stereotypného zobrazovania. Pri hraní rolí účastníci podľa svojich „schopností“ hrajú alebo napodobňujú, čo si myslia o iných ľuďoch. Aj preto sú tieto aktivity zábavné! Počas rozboru je vždy dobré vrátiť sa k problému stereotypného zobrazovania a opýtať sa: „Myslíte si, že ľudia, ktorých ste hrali sú skutočne takí?“ Vždy má zmysel účastníkom pripomínať, že informácie treba neustále kriticky posudzovať. Skúste sa preto účastníkov spýtať aj na to, odkiaľ majú informácie, na základe ktorých stvárňovali danú postavu.

Simulácie

Simulácie môžeme chápať ako rozšírené hranie rolí, do ktorého sa zapájajú všetci prítomní. Účastníkom umožňujú prežiť náročné situácie a byť pritom v bezpečnom prostredí. Často si vyžadujú zapojenie emócií, a preto sú veľmi účinným prostriedkom. Ľudia sa pri nich učia nielen hlavou a rukami, ale aj srdcom.

Záverečný rozbor je pri simulačných hrách obzvlášť dôležitý. Aktéri by mali diskutovať o svojich pocitoch, o dôvodoch svojho konania, o prípadnej nespravodlivosti, ktorú pociťovali aj o svojich názoroch na dosiahnuté riešenie. Rozbor by mal pomôcť pri hľadaní podobností medzi zážitkom zo simulácie a skutočnou situáciou vo svete.

Obrázky: fotografie, komiksy, kresby, koláž

„Lepšie raz vidieť ako stokrát počuť.“ Obrázky sú účinným prostriedkom na poskytovanie informácií aj vyvolanie záujmu. Pamätajte, že kresba je dôležitým prostriedkom sebvýjadrenia a komunikácie nielen pre tých ľudí, ktorí dávajú prednosť vizuálnemu štýlu myslenia, ale aj pre tých, ktorí sa nevedia veľmi dobre verbálne vyjadrovať. Nápady na aktivity, ktoré využívajú obrázky a kresby sú uvedené v časti Obrázkové hry.

Rady na vytvorenie zbierky obrázkov

- Obrázky sú tak všestrannou pomôckou, že sa oplatí vytvoriť si vlastnú zbierku. Obrázky môžeme získať z nespočetných zdrojov, napríklad z novín, časopisov, plagátov, turistických sprievodcov, pohľadníc a blahoželaní.
- Obrázky vystrihnite, nalepte na karty a prekryte priehľadným plastovým obalom (predáva sa ako obal na knihy), aby vám dlho vydržali a ľahšie sa s nimi narábalo. Ak budú všetky karty jednej veľkosti, zbierka bude vyzeráť ako jedna sada. Veľkosť A4 je ideálna, ale dobrý a praktický kompromis je aj menší formát A5.
- Na zadnú stranu každého obrázku si môžete zapísať číslo a poznamenať zdroj. Pôvodný názov alebo iné užitočné informácie si zapíšete inde. Takto budú mať účastníci pred sebou len obrázok, na ktorý budú reagovať, a iné informácie nebudú odpútať ich pozornosť.
- Pri výbere obrázku sa snažte o rôznorodosť. Berte do úvahy pohlavie, rasu, národnosť, schopnosti a prípadné postihnutie, vek, krajinu pôvodu a kultúru vrátane rôznych subkultúr. Pokúste sa zostaviť zbierku obrázkov zo severu, juhu, východu aj západu, z rôznych prírodných, sociálnych a kultúrnych prostredí. Nezapúdajte, že vnímanie obrázkov môže byť skreslené ich veľkosťou či farbou. Preto sa usilujte zostaviť svoju zbierku tak, aby z nej bol pokiaľ možno rovnorodý súbor.

Filmy, videá a rozhlasové hry

Filmy, videá a rozhlasové hry sú účinným prostriedkom pre výchovu k ľudským právam a medzi mladými ľuďmi sú veľmi obľúbené. Diskusia po zhliadnutí filmu býva vhodným východiskom pre ďalšiu prácu. Diskutujte o bezprostredných reakciách na film, nakoľko bol realisticky stvárnený, či v ňom boli jednotlivé postavy verne zobrazené, alebo či sa film snažil presadzovať určité politické alebo mravné hľadisko.

Noviny, rozhlas, televízia, internet

Médiá sú spoľahlivým zdrojom dobrých námetov na diskusiu. Vždy môžete diskutovať o obsahu aj o spôsobe, akým je prezentovaný, analyzovať skreslenia, predsudky a stereotypy.

Fotografovanie a filmovanie

Vďaka videokamerám a digitálnym fotoaparátom je dnes natáčanie filmov a fotografovanie pre každého omnoho dostupnejšie. Fotografie a filmy mladých autorov živo zobrazujú ich názory a postoje a sú vynikajúcim materiálom na vystavovanie a premietanie. Tzv. filmové listy sú osvedčeným

spôsobom prekonávania bariér a predsudkov. Umožňujú ľuďom, ktorí by sa inak nemohli stretnúť tvárou v tvár, aby sa „porozprávali“ o tom, ako žijú a čo je pre nich dôležité.

Všeobecné rady na vedenie aktivít

Spoločné vedenie aktivít (kofacilitovanie)

Ak je to možné, vedte aktivitu vždy vo dvojici. Je to výhodné a praktické, pretože zodpovednosť za pomoc pri práci v malých skupinách alebo pri riešení individuálnych potrieb zdieľate s ďalšou osobou. Ak aktivitu vedú dvaja ľudia, lepšie sa mení jej tempo či rytmus, aby bol obsah stále zaujímavý a účastníci zostali pozorní. Dvaja facilitátori si môžu vzájomne pomáhať, ak sa veci nevyvíjajú podľa plánu. Rovnako je užitočnejšie hodnotiť činnosť s ďalším človekom, než ju robiť sám. Ešte lepšie ako pracovať vo dvojici, je rozvíjať aktivity v tíme, prípadne zahrnúť niektorých mladých účastníkov už do ich prípravy.

Časová koordinácia

Plánujte dôsledne a nesnažte sa do času, ktorý máte k dispozícii, vtesnať priveľa aktivít. Ak určitá aktivita trvá dlhšie, ako ste predpokladali, skúste ju skrátiť, aby ste mali dostatok času na diskusiu (pozri časť o cykle učenia). Na druhej strane, ak máte k dispozícii viac času, nepokúšajte sa diskusiu natahovať a radšej si urobte prestávku alebo zaradte rýchly a zábavný energizér.

Vytvorte prostredie istoty

Účastníci musia cítiť, že môžu voľne skúmať a objavovať, slobodne komunikovať a vymieňať si názory. Buďte autentickí, priateľskí, povzbudzujte a vtipkujte. Nepoužívajte žargón alebo jazyk, ktorému účastníci nerozumejú.

Stanovte základné pravidlá

Je dôležité, aby každý v skupine chápal základné pravidlá zúčastneného a zážitkového učenia. Napríklad každý by mal prebrať svoj podiel zodpovednosti za to, aby mali všetci možnosť zapojiť sa, prehovoriť a načúvať ostatným. Nikto by nemal byť donútený hovoriť o niečom, čo mu nie je príjemné. Tieto základné pravidlá môžete prediskutovať a odsúhlasiť hneď na prvom stretnutí s triedou alebo skupinou.

Dávajte jasné pokyny

Vždy sa uistite, či každý porozumel vašim pokynom a vie, čo má robiť. Najjednoduchšie je vyzvať účastníkov, aby kládli otázky a spísať najdôležitejšie body. Nebojte sa otázok. Sú veľmi užitočné a poskytnú vám (a celej skupine) príležitosť všetko si vyjasniť. Ak sa nikto nič nepýta, často to býva kvôli všeobecnej neistote alebo zmätku („Bojím sa opýtať, pretože sa zdá, že všetci ostatní rozumejú.“).

Vedenie diskusie (facilitácia)

Diskusie je pre výchovu k ľudským právam kľúčová. Venujte mimoriadnu pozornosť tomu, aby sa do nej zapojil každý, kto si to želá. Používajte slová, výrazy a jazyk, ktorý je skupine blízky, a vysvetlite slová, ktoré účastníci nepoznajú.

Povzbudzujte účastníkov, aby vyslovili svoje názory. Zaistite rovnováhu globálnych a lokálnych aspektov skúmaného problému, aby účastníci videli, že sa priamo dotýka ich vlastného života.

Rozbor a vyhodnotenie

Poskytnite účastníkom dostatok času na ukončenie aktivity, a ak treba, vystúpte zo svojej roly skôr, ako budete diskutovať o tom, čo sa odohralo a čo sa naučili. Na konci každej aktivity sa pohovárajte o tom, čo sa účastníci naučili a ako to súvisí s ich životom, komunitou a širším okolím. Bez takejto reflexie sa ľudia zo získaných skúseností veľa nenaučia.

Pri rozbere a vyhodnotení vám odporúčame, aby ste kládli účastníkom otázky súvisiace s týmito aspektmi:

- čo sa počas aktivity odohrávalo a ako sa pri tom cítili;
- čo sa naučili sami o sebe;
- čo sa naučili o témach, ktorým sa aktivita venovala;
- ako možno napredovať a využiť, čo sa naučili.

Zhodnotenie

Je dôležité, aby ste svoju prácu a učenie pravidelne hodnotili. Zhodnotenie môžete zaradiť na koniec jednodňového seminára alebo po ukončení série dvoch či troch stretnutí alebo vyučovacích hodín. Môže sa stať, že skupine sa bude zdať hodnotenie nudné, najmä ak ste často diskutovali. Majte preto na pamäti, že opakovanie nemusí mať iba formu diskusie; môžete využiť aj iné techniky vrátane reči tela, kreslenia, vytvárania živých sôch, atď.

Ak vám niekto s vedením aktivít pomáhal, nájdite si chvíľku na odpočinok a na zhodnotenie celého priebehu akcie. Hovorte o tom:

- ako z vášho pohľadu aktivita prebiehala: príprava, načasovanie atď.;
- čo sa účastníci naučili a či dosiahli ciele učenia;
- aké sú výstupy: ako teraz skupina nadviaže na ukončenú aktivitu;
- čo ste sa vy sami naučili o preberaných témach a o vlastnom vedení.

Ked' sa veci nevyvíjajú tak, ako ste očakávali

Aktivity zriedkakedy prebiehajú presne tak, ako ste očakávali, alebo ako sú prezentované a opísané v tejto príručke! To je odmena a zároveň aj výzva práce s aktivitami zúčastneného učenia. Musíte pri nej citlivo reagovať na to, čo sa deje a zároveň rozmyšľať za pochodu.

Načasovanie

Môže sa stať, že všetci sú veľmi zaujatí aktivitou, ale už vám nezostáva čas. Dohodnite sa s účastníkmi, či aktivitu zastavíte okamžite, o 5 minút alebo túto situáciu vyriešite iným spôsobom.

Strata energie

Občas, najmä pri dlhších aktivitách, treba zaradiť energizér alebo urobiť si krátku prestávku.

Zložité diskusie

Občas sa pri diskusií „zaseknete“ a musíte zisťovať príčinu. Dôvodov môže byť niekoľko, napríklad že téma sa už vyčerpala alebo je príliš nabitá emóciami. Rozhodnite sa preto, či narušíte priebeh diskusie otázkou, a tým zmeníte smer diskusie alebo či pokročíte ďalej. Uvedomte si, že nemusíte účastníkom odpovedať na všetky otázky alebo problémy. Skupina si musí sama nájsť odpovede, a to tak, že jej členovia budú načúvať pocitom a názorom ostatných. Môžu sa vás samozrejme opýtať na váš názor alebo požiadať o radu, no konečné rozhodnutie musí skupina spraviť sama.

Spätná väzba

Spätná väzba je komentár k niečomu, čo niekto povedal alebo urobil. Môže byť pozitívna alebo negatívna. Poskytovanie a prijímanie spätnej väzby je zručnosť a našou úlohou je pomôcť členom skupiny naučiť sa ju ovládať. Príliš často je spätá väzba prijímaná ako deštruktívna kritika, aj keď tak vôbec nemusela byť myslená. Kľúčové slová v súvislosti so spätou väzbou sú „rešpekt“ a „argumenty“.

Pri dávaní spätnej väzby je dôležité, aby ste daného človeka rešpektovali, zamerali sa na to, čo povedal alebo urobil, a svoj názor podporili argumentmi. Je lepšie povedať: „Vôbec nesúhlasím s tým, čo si teraz povedal, pretože...“ než: „Ako môžeš byť taký hlúpy, nevidíš, že...?“ Dávať negatívnu spätú väzbu je veľmi ľahké a môže zraňovať.

Vašou úlohou je nájsť spôsoby, ktorými zaistíte, aby bola spätá väzba motivujúca. Postarajte sa o to, aby:

- ľudia začínali spätú väzbu pozitívnym výrokom;
- rešpektovali druhých a zdržali sa akýchkoľvek znevažujúcich poznámok;
- sa zamerali na správanie človeka, a nie na človeka samotného;
- uvádzali dôvody na to, čo hovoria;
- prebrali zodpovednosť za to, čo hovoria, a vyjadrovali sa v prvej osobe.

Prijímanie spätnej väzby je obzvlášť ťažké, ak sa ňou vyjadruje nesúhlas. Vašou úlohou pomôcť účastníkom, aby sa poučili zo svojej skúsenosti a podporiť ich v prípade, že sa cítia ponížení. Nabádajte ich, aby spätnú väzbu pozorne počúvali bez toho, aby začali okamžite obhajovať seba alebo svoje postoje. Je veľmi dôležité, aby účastníci presne rozumeli tomu, čo sa snaží povedať ten, kto dáva spätnú väzbu. Každý musí mať dostatok času premyslieť si, čo bolo povedané, než spätnú väzbu prijme alebo odmietne.

Vzdor účastníkov

Zapájanie do aktivít zúčastneného učenia je veľmi náročné a pri používaní rôznych techník, napríklad diskusií, kreslenia, hrania rolí alebo hudby, sa celkom určite stretnete s tým, že nie všetky aktivity budú vždy vyhovovať všetkým účastníkom. Ak účastník nájde na tom, že sa mu daná aktivita nepáči, a dokáže vysvetliť prečo, môžete sa navzájom dohodnúť a prispôsobiť jeho potrebám.

„Vzdorom“ myslíme úmyselne rušivé správanie. Každý facilitátor raz zažije vzdor zo strany účastníkov. Máva viacero podôb. Neistý mladý človek môže vyrušovať vŕzganím stoličky, pohmkávaním alebo rozprávaním sa so susedom. Menej nápadné spôsoby vyrušovania sa môžu prejavovať ne miestnymi otázkami alebo vtipkovaním o čomkoľvek. Ďalšia „hra“, ktorú môžu vzdorujúci účastníci hrať, je „podrývanie vašej autority“ poznámkami typu „Vy tomu nerozumiete, už dávno nie ste mladý“, alebo „Dost bolo diskusií, prečo nemôžeme robiť len aktivitu?“ Tretí druh „hry“ je vyhýbanie sa učeniu výhovorkami typu: „Áno, ale...“.

Samozrejme, najlepšie je, ak dokážete vzdoru predísť. Napríklad:

- vnímajte každého člena skupiny a akékoľvek citlivé emócie, ktoré môžu byť vyvolané nejakou aktivitou alebo jej časťou napríklad pri hraní rolí alebo pri simulačnej hre;
- presvedčte všetkých, že v žiadnom prípade nebudú musieť pod tlakom o sebe prezradiť niečo, čo im nie je príjemné;
- dajte účastníkom čas, aby sa pred každou aktivitou „rozohrali“ a po jej skončení „vychladli“;
- nezabudnite ponechať dostatok času na rozbor a diskusiu, aby každý pocítil, že jeho názor a účasť sa cení.

Sami sa musíte rozhodnúť, aké sú najlepšie spôsoby na riešenie zložitých situácií. Majte však vždy

na pamäti, že väčšinou je najlepšie problém verejne otvoriť a nechať celú skupinu, aby našla jeho riešenie. Nepúšťajte sa do dlhých diskusií alebo hádok s jedným členom skupiny. Môžete tým vyvolať odpor alebo frustráciu u ostatných účastníkov a spôsobiť tak stratu ich záujmu.

Zvládanie konfliktu v skupine

V skupinách môžu nastať konflikty. To je normálne a vašou úlohou je pomôcť účastníkom zvládať ich. Konflikty môžu vzniknúť vtedy, keď účastníci cítia neistotu pri riešení emocionálnych alebo hodnotových otázok, ak nemajú dostatočné zručnosti pre skupinovú prácu alebo majú úplne odlišné prístupy k téme či zastávajú protichodné hodnoty. Pokúste sa zostať nestranný a nepúšťajte sa do konfliktov s jednotlivcami.

- Pamätajte, že konflikt môže byť užitočný a konštruktívny, ak je dobre riadený.
- Venujte dostatok času rozboru a diskusií. Ak treba, vyčleňte si na ne viac času.
- Pomôžte ľuďom objasniť si stanoviská, názory a záujmy.
- Uvoľňujte napätie v skupine. Napríklad všetkých požiadať, aby sa tri minútky rozprávali v malých skupinách, alebo povedzte niečo, čo zasadí situáciu do inej perspektívy.
- Nabádajte všetkých, aby sa navzájom počúvali.
- Zdôrazňujte, čo ľudí spája, a nie to, čo ich rozdeľuje.
- Hľadajte konsenzus. Pomôžte účastníkom nájsť spoločné záujmy namiesto kompromisov, ktoré by ich nútili meniť postoje.
- Hľadajte také riešenia problému, ktoré zabránia „znovuotvoreniu“ konfliktu.
- Ponúknite účastníkom konfliktu, že sa s vami môžu neskôr porozprávať v súkromí.

Ak sa objavia vážnejšie a hlbšie konflikty, možno bude lepšie odložiť riešenie problému a nájsť inú, vhodnejšiu príležitosť na riešenie problému. Zatiaľ môžete zvážiť, ako sa k problému postavia z iného uhla pohľadu, napríklad pomocou krátkej hry, povedzme **Päsť a dlaň** v tejto kapitole. Tým, že riešenie konfliktu odložíte, poskytnete účastníkom čas na rozmýšľanie a dosiahnete to, že prídu s novými pohľadmi na vec alebo s novými riešeniami.

Konflikty, ktoré sa v skupine objavia, ako aj spôsoby ich riešenia možno využiť na lepšie pochopenie a vniknutie do príčin a problémov širšieho okolia. Aj opak je pravdou; diskusia o medzinárodných konfliktoch môže pomôcť lepšie pochopiť konflikty na miestnej úrovni.

Ďalšie informácie o zvládaní konfliktov nájdete v aktivite **Hraj!** v 2. kapitole.

Metódy a techniky na podporu efektívneho skupinového učenia

Opísali sme skupinovú prácu a jej rolu pri zážitkovom učení. V ďalšej časti sa budeme venovať všeobecným aktivitám na 1. a 2. stupni náročnosti, ktoré podporujú predovšetkým zručnosti skupinovej práce. Sú to aktivity, ktoré sa dajú výborne využiť na prelomenie počítačových bariér v skupine (icebreakery) a na povzbudenie jej činnosti (energizéry). Spolu s ďalšími aktivitami v príručke sú to dobré metódy na uvedenie tematiky ľudských práv. Nezaškodí, ak sa do aktivít na prelomenie bariér zapojíte aj vy.

Kľúčovými zručnosťami dobrej skupinovej práce sú zodpovednosť, komunikácia a spolupráca.

Zoradte sa

Hoci ide o veľmi jednoduchú aktivitu, má všetky znaky a postupy, ktoré ľuďom pomáhajú naučiť sa preberať zodpovednosť v rámci skupiny. Výborne pomáha pri lámaní úvodných bariér – „roztápaní ľadu“.

Stupeň náročnosti: 1

Veľkosť skupiny: akákoľvek

Čas: 15 minút a viac

Pokyny

- Požiadajte členov skupiny, aby sa zoradili podľa výšky: najnižší účastník dopredu, najvyšší dozadu. Nemali by sa rozprávať, ale môžu používať posunky a zvuky.
- Keď sú hotoví, skontrolujte, či sa zoradili správne.
- Cvičenie opakujte podľa ďalších kritérií, ktoré sú zábavné, ale nie urážlivé, napríklad podľa veku, mesiaca narodenia (od januára do decembra), podľa veľkosti topánok, atď.

Rozbor a vyhodnotenie

Pomôžte skupine analyzovať, ako spolupracovali a ako funguje dobrá skupinová práca. Tu je niekoľko možných otázok:

- Na aké problémy ste narazili pri zoraďovaní?
- Čo skupinu spomaľovalo?
- Potrebovali ste vodcu? Fungoval niekto medzi vami ako vodca? Ako ste si ho vybrali?
- Akú zodpovednosť mali jednotliví členovia skupiny pri riešení problému?
- Ako by nabudúce mohla skupina rýchlejšie vyriešiť problém?

Pokračuj, počúvam

Aktivita sa zameriava na schopnosť počúvať, ale pomáha tiež rozvíjať logické myslenie a sebadôveru pri vyjadrovaní vlastných názorov.

Stupeň náročnosti: 1

Veľkosť skupiny: akákoľvek

Čas: 35 minút

Pokyny

- Začnite brainstormingom (burzou nápadov) na tému: čo musí vedieť dobrý poslucháč.
- Požiadajte členov skupiny, aby vytvorili trojice: jeden bude hovorca, druhý poslucháč a tretí pozorovateľ.
- Povedzte hovorcom, že majú 5 minút na to, aby vyjadrili svoj názor na nejakú tému, ktorá ich zaujíma (napríklad trest smrti za zločiny proti ľudskosti, hranice slobody slova alebo akákoľvek iná téma, ktorá vyžaduje opis, rozbor problému a názor).
- Poslucháči musia počúvať a usilovať sa porozumieť, o čo ide, prečo sa hovorca o danú tému zaujíma a aký je jeho názor na ňu.
- Pozorovatelia sledujú schopnosť poslucháčov aktívne počúvať. Nezapájajú sa do diskusie, ale pozorne ju sleduje, pričom sa zdržiava akýchkoľvek odporúčaní a rád, až kým nedostane slovo.
- Po piatich minútach aktivitu ukončíte a požiadajte pozorovateľov, aby vyjadrili svoje postrehy. Vymeňte úlohy v skupinách, aby každý mal šancu stať sa hovorcom, poslucháčom a pozorovateľom.

Rozbor a vyhodnotenie

Porozprávajte sa o ukončenej aktivite. Užitočné otázky:

- Podarilo sa hovorcovi úspešne vyjadriť svoje myšlienky a pocity k danej téme? Pomáhalo mu, že hovoril pred niekým, kto vie dobre aktívne počúvať?
- Aké to bolo v úlohe poslucháča? Bolo ťažké počúvať a neprerušovať, nekomentovať a nevnašať vlastné názory?

Rady na vedenie aktivity

Skupiny môžu na začiatku aktivity prísť s niektorými z nasledujúcich vlastností dobrého poslucháča. V ideálnom prípade budú na konci aktivity schopní vymenovať ich všetky – ba aj viac.

Dobrý poslucháč:

- prejavuje rešpekt, udržiava priamy očný kontakt s hovoriacim a nevrťí sa;
- dáva najavo, že pozorne počúva, a občas prikývne alebo povie: „Pokračuj, počúvam“;
- hovoriaceho neprerušuje;
- neponáhľa sa prerušiť ticho, ale ponecháva hovoriacemu možnosť zamyslieť sa a po odmlke pokračovať v prejave;
- nestrháva pozornosť z hovoriaceho na seba komentármi alebo prejavmi nesúhlasu;
- používa otvorené otázky na posmelenie hovoriaceho, aby hovoril ďalej alebo tému rozvinul;
- z času na čas zhŕňa alebo opakuje hovorcove výroky, aby dal najavo, že porozumel;
- reaguje na pocity, ktoré sa môžu ukrývať za slovami hovoriaceho, a dáva najavo, že chápe, ako sa hovoriaci cítí.

Ľudský stroj

Cieľom tohto neverbálneho cvičenia je ukázať, ako na seba môžu členovia skupiny reagovať a spojiť individuálne úsilie do jednotne fungujúceho celku.

Stupeň náročnosti: 1

Veľkosť skupiny: 6 a viac

Čas: 15 minút

Pokyny

1. Požiadajte účastníkov, aby sa postavili do kruhu.
2. Vysvetlite im, že pomocou vlastných tiel musia vytvoriť jeden veľký mechanický stroj.
3. Požiadajte jedného člena skupiny, aby začal. Ten si zvolí jednoduchý, pravidelne sa opakujúci pohyb, napríklad začne rytmicky dvíhať a spúšťať rameno. Pohyb sprevádza nejakým zvukom, povedzme dlhým hvizdnutím.
4. Požiadajte druhého člena skupiny, aby sa postavil tesne k prvému alebo sa ho aj dotkol. Zvolí si vlastný pohyb a zvuk. Môže sa napríklad pohojdávať a pritom vydávať zvuky ako „šš-šš“, pričom sa prispôsobí rytmu prvého.
5. Vyzvite postupne ďalších členov skupiny, aby sa pripájali k prvým dvom. Môžu sa pripojiť ku ktorejkoľvek časti stroja. Každý z nich pridá vlastný pohyb a zvuk.
6. Na konci by mala byť spojená celá skupina a mala by sa pohybovať mnohými vzájomne prepojenými spôsobmi a vydávať pritom mnoho rôznych zvukov.
7. Keď sú všetci zapojení a veľký ľudský stroj hladko beží, môžete ho ľubovoľne ovládať – nariadte, aby stroj pracoval rýchlejšie, hlasnejšie, jemnejšie atď.

Rozbor a vyhodnotenie

Skúste sa skupiny opýtať:

- Aké podobnosti vidia medzi „strojom“ a efektívnou skupinou v procese učenia?
- Aké zručnosti potrebovali? Zodpovednosť? Schopnosť počúvať a reagovať? Spolupracovať? Čo ešte?

Päť a dľaň

Hra pomáha rozvíjať schopnosť spolupráce.

Stupeň náročnosti: 2

Veľkosť skupiny: 8 a viac

Čas: 40 minút

Hodnotenie

A	B	A	B
Päť	Dľaň	4	0
Dľaň	Dľaň	3	3
Päť	Päť	0	0
Dľaň	Päť	0	4

Pokyny

1. Pripravte si bodovaciu tabuľku (pozri vľavo) a pripevnite ju na viditeľné miesto.
2. Požiadajte účastníkov, aby vytvorili dvojice. Jeden z dvojice je A, druhý je B.
3. Obaja si schovávajú ruky za chrbát a spoločne rátajú do troch.
4. Na číslo 3 musia obaja súčasne natiahnuť pravú ruku pred seba a ukázať päť alebo dľaň.
5. Požiadajte dvojice, aby si zapisovali body. Bodové hodnotenie kombinácií je uvedené v tabuľke.
6. Hrajte desať kôl.
7. Na konci zráťajte body jednotlivcov a spoločné body dvojíc.

Rozbor a vyhodnotenie

Môžete položiť niekoľko otázok, napríklad aj tieto:

- Ktorá z dvojíc získala najviac bodov? Akú taktiku používala?
- Kto má najnižší počet bodov? Aký je to pocit? Čo sa stalo?
- Dohodli sa niektoré dvojice, ako budú spolupracovať? Ak áno, porušil niekto dohodu? Prečo? Ako sa pri tom cítil ten druhý z dvojice?
- Porovnajte skóre tých dvojíc, ktoré spolupracovali, s tými, v ktorých jednotlivci súťažili proti sebe. Priniesla spolupráca nejaké výhody? Ak áno, aké? (Celkový počet bodov? Dobrý pocit? Utuženie priateľstva?)

Metódy a techniky na rozvíjanie zručností diskutovať

Diskusia je okrem iného spôsob, ako sa učiť počúvať, striedavo hovoriť a počúvať, ale aj posilňovať ďalšie zručnosti, ktoré sú potrebné pri práci v skupine, napríklad rešpektovať práva iných ľudí. Aby sa na práci mohli aktívne zúčastňovať všetci členovia, je dôležité vytvárať skupiny primeranej veľkosti. Ak pracujete s veľmi veľkou skupinou – povedzme s 15 až 20 ľuďmi – môžete ju rozdeliť na menšie skupiny. Je vhodnejšie posadiť účastníkov diskusie do kruhu alebo polkruhu, kde budú na seba všetci vidieť. To podporí ich aktivitu a vzájomnú interakciu. Skupina by mala rozobrať a vopred sa dohodnúť na nasledujúcich pravidlách diskusie:

- Hovorí vždy len jeden.
- Nie je prípustné akékoľvek odsudzovanie alebo zosmiešňovanie.
- Každý hovorí sám za seba a na základe vlastnej skúsenosti; to znamená, že nezovšeobecňuje v mene ostatných a hovorí v prvej osobe jednotného čísla.
- Nezabúdajte, že vždy môže existovať viacero „správnych“ odpovedí.

- Dohodnite sa na zachovaní diskretnosti, ak budete hovoriť o citlivých témach.
  - Každý má právo zostať ticho a nezapájať sa do diskusie na určité témy, ak si to sám neželá.
- Pri vedení diskusií vám môžu pomôcť nasledujúce stratégie:

Mikrofón

Účinná stratégia najmä v skupine, ktorej členovia majú problém navzájom sa počúvať.

Pokyny

Skupina sa posadí do kruhu. Jej členovia si podávajú starý mikrofón alebo nejaký predmet, ktorý ho svojím tvarom pripomína. Hovoriť môže len ten, kto práve drží mikrofón. Ostatní počúvajú a pozerajú sa na hovoriaceho. Keď skončí, podá mikrofón ďalšiemu záujemcovi o slovo.

Čiara

Táto aktivita povzbudzuje účastníkov, aby vyjadrili svoj názor, počúvali ostatných a dokázali zmeniť svoj názor vo svetle nových poznatkov. Hra sa dá rôzne obmieňať.

Pokyny

1. Pripravte si 3 – 4 protirečivé (kontroverzné) výroky, ktoré sa týkajú témy, s ktorou pracujete. Napríklad: „Sloboda prejavu by nemala byť nijako obmedzená.“
2. Na podlahu nakreslite kriedou čiaru, prípadne použite (lepiacu) pásku.
3. Vysvetlite, že jedna strana od čiary predstavuje súhlas s uvedeným výrokom, druhá nesúhlas. Vzdialenosť od čiary vyjadruje mieru súhlasu či nesúhlasu; čím ďalej od čiary, tým silnejší je súhlas alebo nesúhlas. Hranicami sú steny miestnosti. Postavenie na čiare znamená, že dotýčný nemá na vec vlastný názor.
4. Prečítajte prvý výrok.
5. Požiadajte členov skupiny, aby sa postavili podľa toho, aký názor majú na daný výrok.
6. Požiadajte ľudí, aby vysvetlili, prečo sa postavili tam, kde sú.
7. Umožnite hovoriť všetkým, ktorí sa chcú vyjadriť. Potom sa spýtajte, či chce niekto zmeniť postavenie.
8. Keď sa presunú všetci, čo chceli, opýtajte sa ich, aké dôvody ich k tomu viedli.
9. Položte ďalšiu otázku.

Metódy a techniky na rozvoj zručností pri kolektívnom rozhodovaní

Dospieť ku kolektívnemu rozhodnutiu prostredníctvom konsenzu (zhody) je veľmi zdĺhavý proces a vyžaduje od ľudí veľmi dobré komunikačné schopnosti, vnímavosť voči potrebám druhých, predstavivosť, dôveru a trepezivosť. Len potom dokážu ľudia úprimne rozobrať danú tému, vyjadriť svoj názor bez strachu, že ich iní odsúdia alebo vysmejú, a pod vplyvom rozumných argumentov budú schopní slobodne zmeniť názor.

Snaha spoločne sa dopracovať k zhode má za cieľ ukázať, koľko rôznych názorov v skupine existuje a dať účastníkom príležitosť uvažovať o nich tak, aby konečné rozhodnutia vychádzali zo vzájomne dohodnutých spoločných záujmov. Usmerňovať proces rozhodovania na základe vzájomnej zhody nie je jednoduché.

Proces rozhodovania sa môže skončiť rôzne:

- **Jedna strana presvedčí druhú.** Samozrejme, väčšina ľudí je presvedčená, že presne toto sa

deje, keď o veci rozhodne väčšina hlasovaním. Tu však hrozí, že nejaký dôležitý názor zostane nepovšimnutý. Keď sa zhoda dosiahne presvedčaním, znamená to, že v podstate všetci členovia skupiny súhlasia s tým, že argumenty v prospech istého názoru sú tak pôsobivé a presvedčivé, že sa vzdajú svojho predchádzajúceho názoru.

- **Jedna strana ustúpi.** Niekedy sa ľudia rozhodnú, že nemá zmysel bojovať, nestojí im to za vynaloženú energiu a rozhodnú sa vzdať svojho stanoviska. Názor tých, čo nesúhlasia, je v procese rozhodovania kľúčový. Často sa stáva, že jeden jediný človek pozná kľúčovú informáciu, ktorá môže byť rozhodujúca. Ľudia by mali byť schopní slobodne zmeniť názor, keď sa dozvedia novú dôležitú informáciu. Keď sa treba dopracovať k zhode, účastníci by mali byť schopní rozobrať viacero stanovísk a nemali by mať pocit, že ak zmenia názor, tak zradia svoju stranu.
- **Obe strany sa zhodnú na novom riešení.** Nesúhlas sa dá občas prekonať tak, že obe strany prestanú obhajovať svoje doterajšie stanoviská a pokúsia sa nájsť iné riešenie, ktoré obe strany uspokojí. Často sa pritom ani jedna skupina ničoho nemusí vzdať a pritom obe majú pocit, že „vyhrali“.
- **Skupina preformuluje problém.** Úprimné hľadanie zhody často vyústi do poznania, že konflikt je spôsobený iba nejednoznačnými významami alebo nesprávnym pochopením stanoviska druhej strany. Niekedy si obe strany uvedomia, že svoje stanoviská nadsadili, a počas toho, ako sa usilujú dopracovať k zhode, zmierňujú svoje postoje a nachádzajú obojstranne prijateľný pohľad na daný problém.
- **Každá strana trochu ustúpi.** Keď ľudia hľadajú, čo majú spoločné, môžu dospieť k dohode, ktorá uspokojí väčšinu potrieb oboch strán. Protikladom by bolo riešenie, ktoré vyhovovalo všetkým potrebám jednej strany a žiadnej z potrieb druhej strany.
- **Obe strany sa dohodnú, že si dajú prestávku.** Niekedy sa všetci zúčastnení zhodnú, že ešte nemajú dostatok informácií, aby mohli prijať rozumné rozhodnutie, alebo sú príliš rozčúlení, aby dospeli k vyhovujúcemu riešeniu. Môžu sa rozhodnúť odložiť problém do doby, keď sa budú schopní rozhodovať racionálne na základe nových poznatkov alebo postojov.

Uzly

Výborná aktivita na prelomenie bariér a zvýšenie energie. Vyžaduje spoluprácu a rozhodovanie.

Stupeň náročnosti: 1

Veľkosť skupiny: 10 – 20

Čas: 10 minút

Pokyny

Požiadajte členov skupiny, aby sa postavili do kruhu tesne jeden vedľa druhého s rukami natiahnutými pred seba.

- Každý člen chytí za ruky dvoch oproti stojacich ľudí tak, aby každý držal dvoch ľudí. Nikto sa nesmie držať za ruky so svojím bezprostredným susedom. (Keď sa všetci držia za ruky, vyzerá to ako jeden veľký uzol rúk!)
- Teraz ich požiadajte, aby uzol rozviazali, pričom sa nesmú pustiť!
- Poznámka: budú musieť podliezať a preliezať jeden cez druhého. Chce to istú dávku trpezlivosti, ale prekvapivým výsledkom bude jeden alebo dva veľké kruhy.

Rozbor a vyhodnotenie

- Spýtajte sa skupiny, ako spolupracovali pri rozmotávaní uzla.

- Bol to demokratický proces?
- Koľkými rôznymi spôsobmi sa mohli dopracovať k riešeniu?
- Dával každý člen skupiny návrhy, ako postupovať, alebo sa niekto ujal iniciatívy a viedol postup rozmotávania?

Body dole!

Tento energizér vyžaduje spoluprácu a skupinové rozhodovanie. Je vhodná aj na prelomenie bariér.

Stupeň náročnosti: 1

Veľkosť skupiny: 6 – 25

Čas: 15 minút

Pokyny

1. Vysvetlite účastníkom, že v tejto hre má každý deväť bodov, ktorými sa môže dotknúť podlahy: 2 nohy, 2 ruky, 2 lakty, 2 kolena, 1 čelo.
2. Požiadajte účastníkov, aby sa rozptýlili po miestnosti. Vyvolávajú čísla od 1 do 9, každý sa musí dotknúť dlážky toľkými bodmi, aké číslo práve poviete. Zopakujte ešte dvakrát.
3. Teraz účastníkov požiadajte, aby vytvorili dvojice. Vyvolávajú čísla od 2 do 18. Dvojice musia spoločne položiť na dlážku správny počet bodov. Zopakujte ešte dvakrát.
4. Opakujte hru v skupinkách po štyroch, ôsmich a nakoniec šestnástich, aby všetci museli navzájom spolupracovať.

Rady na vedenie aktivity

- Skúste účastníkov vyzvať, aby komunikovali bez slov.
- Keď pracujete so štvoricami, môžete začínať od čísla 2, čo znamená, že dvaja musia stáť na jednej nohe a zdvihnúť na ruky ďalších dvoch.
- Najvyššie číslo pre štvoricu bude 36, čiže 4 x 9, najnižšie pravdepodobne 4.
- Pri akejkolvek veľkosti skupiny môže byť najvyššie vyvolávané číslo 9 x počet členov v skupine.

Dvojice do štvoric

Aktivita vyžaduje diskusiu a vyjednávanie.

Stupeň náročnosti: 1

Veľkosť skupiny: 4 a viac

Čas: 45 minút

Pokyny

1. Požiadajte ľudí, aby vytvorili dvojice a zadajte im úlohu, ktorá okrem diskusie vyžaduje aj prijatie spoločného rozhodnutia – napríklad dohodnúť termín spoločného výletu alebo sformulovať definíciu ľudských práv či vybrať tri najdôležitejšie ľudské práva.
2. Na túto úlohu dajte dvojiciam 10 minút.
3. Potom ich požiadajte, aby vytvorili štvorice a zopakovali úlohu v novom zložení.
4. Poznámka: Ak túto aktivitu použijete pri rozhodovaní o nejakej praktickej záležitosti, napríklad na dohodnutie skutočného výletu, mali by ste pokračovať v skupinách po 8 a 16 účastníkov a nakoniec s celou skupinou dohromady. Tak najlepšie dosiahnete dohodu, ktorá bude najlepšie vyhovovať požiadavkám všetkých. Ak túto metódu použijete na definíciu ľudských práv, vytvorte jednu veľkú skupinu už po aktivite vo štvoricach, aby cvičenie nebolo zdĺhavé a nudné.

Rozbor a vyhodnotenie

Niekoľko otázok, ktoré môžete položiť v diskusii o procese prijímania rozhodnutia:

- Táto metóda je zdĺhavá. Stál výsledok za to?
- Má každý člen skupiny pocit, že sa mohol vyjadriť a aktívne ovplyvniť proces rozhodovania (aj v prípade, že výsledok nezodpovedá tomu, čo uprednostňoval)?
- Vyskytli sa nejaké menšinové požiadavky, ktoré nebolo možné uspokojiť (napríklad dátum spoločného výletu)?

Aktivity vhodné na hodnotenie

Počas tréningu alebo akéhokoľvek iného vzdelávacieho programu je dôležité robiť priebežné hodnotenie. Nasledujúce aktivity možno použiť kedykoľvek. Sú zábavné a zároveň umožňujú učiť sa z vlastných skúseností. Môžu zahŕňať kreslenie, modelovanie alebo rozprávanie príbehov.

Koniec dobrý, všetko dobré

Táto aktivita ponúka veľmi rýchly spôsob, ako získať spätnú väzbu. Čím viac kôl prebehne, tým viac sa dozviete.

Stupeň náročnosti: 1

Veľkosť skupiny: akákoľvek

Čas: 3 až 4 minúty na jedno kolo

Pokyny

1. Požiadajte účastníkov, aby si posadali do kruhu.
2. Stručne im pripomeňte, čo všetko robili.
3. Vyberte si niektorú dvojicu výrokov zo zoznamu nižšie.
4. Postupne sa pýtajte účastníkov a žiadajte jedného po druhom, aby doplnili výrok. Nie sú povolené žiadne komentáre ani diskusia.
5. Ak máte čas alebo chcete získať viac spätnej väzby, postup opakujte s ďalšími výrokmami.

Príklady výrokov:

- Najlepšie na tejto aktivite bolo... A najhoršie bolo...
- Najzaujímavejšou vecou bolo... Najnudnejšie bolo...
- Mne bolo najneprijemnejšie... Najviac oceňujem...
- Najzábavnejšie bolo... Najväznejšie bolo...
- Bol by som rád, keby tam bolo viac... alebo menej (čoho)...
- Mne sa najviac páčilo... Najmenej sa mi páčilo...
- Najstejšie som sa cítil, keď sme robili... Najneprijemnejšie som sa cítil, keď...

Hore a dole

Táto metóda je veľmi rýchla a využíva reč tela.

Stupeň náročnosti: 1

Veľkosť skupiny: akákoľvek

Čas: 5 minút

Príprava

Premyslite si 3 – 4 otázky, na ktoré sa chcete opýtať. Napríklad: „Páčila sa ti táto aktivita?“ alebo „Naučil si sa niečo nové?“

Pokyny

1. Položte prvú otázku.
2. Požiadajte účastníkov, aby si premysleli odpoveď a potom ju vyjadrili celým telom. Ak s výrokom rozhodne súhlasia, mali by sa natiahnuť čo najvyššie, môžu sa dokonca postaviť na špičky. Tí, ktorí rozhodne nesúhlasia, by si mali čupnúť alebo dokonca ľahnúť na podlahu. Niektorí môžu zaujať neutrálne stanovisko, niečo „medzi“ týmito dvoma extrémami.
3. Nechajte skupinu vydýchnuť a položte ďalšiu otázku.

Uhol pohľadu

Táto aktivita kombinuje pohyb s možnosťou diskusie.

Stupeň náročnosti: 1**Veľkosť skupiny:** 10 a viac**Čas:** 10 minút**Príprava**

Premyslite si 3 – 4 otázky, na ktoré sa chcete opýtať. Napríklad: „Páčila sa ti táto aktivita?“ alebo „Naučil si sa niečo nové?“

Pokyny

1. Pomenujte štyri steny v miestnosti podľa štyroch možných stanovísk: áno, nie, neviem, chcem sa k tomu vyjadriť.
2. Položte prvú otázku týkajúcu sa aktivity a požiadajte účastníkov, aby prešli k tej stene, ktorá vyjadruje ich uhol pohľadu.
3. Umožnite tým, čo sa chcú vyjadriť, aby sa vyjadrili. Hovoriť môžu len tí, ktorí stoja pri stene označenej „Chcem sa k tomu vyjadriť“.

Predpoveď počasia

Základom tejto aktivity je rozprávanie príbehu. Možno ju použiť na záverečné zhodnotenie ktorejkoľvek aktivity. Dá sa však použiť aj uprostred dlhšieho projektu, pretože ľuďom umožňuje spätné ohliadnutie aj pohľad dopredu

Stupeň náročnosti: 1**Veľkosť skupiny:** 6 a viac**Čas:** 45 minút

Pomôcky: Papier a písacie potreby (podľa potreby)

Pokyny

1. Dajte skupine 5 – 10 minút, aby sa všetci zamysleli nad uplynulým dňom/tréningom/projektom/prácou, aby si odpovedali na tieto otázky: „Baví ma to zatiaľ? Čo mi to dáva? Bude to mať úspech?“.
2. Potom požiadajte jedného účastníka za druhým, aby opísali svoje pocity vo forme predpovede počasia.

Rady na vedenie aktivity

Ak skupina potrebuje ozrejmiť, ako to myslíte, môžete povedať: „Môj deň sa začal nepríjemne, bolo zamračené... potom som musel vytriahnuť dáždňik, aby som nezmokol... ale vy ste mi pomohli držať dáždňik... aj na zajtra hlásia prehánky, ale budúci týždeň čakám slnečné a jasné počasie.“ Môže to znamenať, že

na začiatku aktivity/projektu ste nevedeli, ako to dopadne, potom to bolo naozaj zlé, ale ľudia vás podržali. Neviete síce, ako to bude pokračovať, ale predpokladáte, že nakoniec všetko dobre dopadne.

Uvedený časový rozsah je vypočítaný pre desať až dvanásť ľudí. Vo väčších skupinách potrebujete viac času.

Variácie

- Účastníci môžu namiesto rozprávania svojej predpovede počasia nakresliť.
- Základnú myšlienku môžete obmieňať a projekt zhodnotiť ako komentátor futbalového alebo hokejového zápasu, prípadne nejakým iným spôsobom.

Chytľavý titulok

Hlavnou myšlienkou aktivity je, aby skupina vytvorila titulnú stranu bulvárneho denníka. Titulky majú zhrnúť myšlienky a pocity skupiny k tomu, čo robili.

Stupeň náročnosti: 2

Veľkosť skupiny: 8 a viac

Čas: 45 minút

Pomôcky: Pre každú skupinu budete potrebovať výkres formátu A3 a farebné fixky.

Pokyny

1. Požiadajte účastníkov, aby vytvorili trojice alebo štvorice.
2. Požiadajte ich, aby sa porozprávali o tom, čo práve robili a čo si z projektu alebo aktivity odniesli, potom nech využitím brainstormingu formulujú hlavné udalosti a katastrofy.
3. Každá skupinka by sa mala zhodnúť na 5 – 6 „udalostiach“. Ku každej musia vytvoriť titulok a niekoľko stručných viet, ktorými vystihnú príbeh. Nemajú písať celý príbeh. „Fotografia“ taktiež môže, ale nemusí byť.
  - Skupinky si navzájom ukážu svoje titulné strany.
  - Ak chcete, na záver zaradte prezentáciu alebo diskusiu.

Batoh

Aktivita využíva kreslenie a tvorivosť.

Stupeň náročnosti: 1

Veľkosť skupiny: akákoľvek

Čas: 40 minút

Pomôcky: Papiere a farebné fixky

Pokyny

1. Aktivita je určená na záver workshopu alebo seminára.
2. Požiadajte účastníkov, aby sa nakreslili, ako odchádzajú domov s batohom na chrbte. V Batohu majú všetky veci, ktoré by si chceli vziať so sebou.
3. Mali by si spomenúť na všetko, čo sa naučili a chcú si uchovať. Môžu to byť knihy alebo obrázky, ale tiež pocity, ľudia, myšlienky, nové pohľady na svet, hodnoty či sila, ktorú získali pri prekonávaní ťažkostí.
4. Niečo môžu nechať aj na zemi. To je všetko, čo chcú nechať za sebou. Môžu to byť zlovyky, staré myšlienky, ťažké chvíle, ale tiež zlé jedlo, bezsenné noci – čokoľvek!

Použitá a doporučená literatúra

- Bond, Tim, Games for social and life skills, Hutchinson, 1986, ISBN 0 09 162541 6
- Bradbury, Andrew, Develop your NLP skills, Kogan Page, 1997, ISBN 0-7494-3260-8
- Brandes, Donna, Gamester's handbook Hutchinson Education, 1982, ISBN 0-09-15900-9
- Boud, David, Cohen, Ruth, Walker, David, Using experience for learning, The Society for Research into Higher Education and Open University Press, 1993, ISBN0-335-19095-2
- Claude, Richard Pierre, Methodologies for Human Rights Education, www.pdhre.org
- Dearling, Alan, Armstrong, Howard, The Youth Games Book.1980. The Intermediate Treatment Resource Centre. ISBN 1 85202 008 3
- Kolb, David, The Kolb learning cycle, www.css.edu/users/dswenson/web/PAGEMILL/Kolb.htm
- Siniko, Amnesty International; www.afrika.amnesty.org
- Stanford, Gene, Developing effective classroom groups, Acora Books, Oak House, 1990.
- Transformative Mediation www.colorado.edu/conflict/transform
- Johnson, Roger T., Johnson, David W., An overview of co-operative learning www.clrc.com

Endnotes

- ¹ Excerpts and figures from the "Study on the state of young people and youth policy in Europe", research carried out for the European Commission by IARD; Milan, January 2001.
- ² Source: Euro barometer 47.1, Young people's attitudes to the European Union, European Commission 1998.
- ³ Final declaration of the 5th Conference of European Ministers Responsible for Youth, Bucharest, "Young people: active citizens in a future Europe", April 1998.
- ⁴ "Learning, the Treasure Within" UNESCO report about education in the XXI Century, 1996
- Elso fejezet.pmd 65 2006. 03. 07., 10:34

Časť 2

49 praktických aktivít a metód pre výchovu k ľudským právam

Prehľad aktivít

	Stupeň náročnosti	Tematické oblasti													Strana	
		Deti	Občianstvo	Demokracia	Diskriminácia a xenofóbia	Vzdelanie	Životné prostredie	Rovnosť mužov a žien	Ľudské práva všeobecne	Globalizácia	Zdravie	Bezpečnosť	Médiá	Mier a násilie		Chudoba
Predvolebná agitácia	3				✓				✓						✓	69
Ashiqueho príbeh	3		✓			✓									✓	71
Bitka o bohatstvo a moc	4			✓					✓	✓						80
Bojovníci za práva	2	✓	✓						✓							86
Cesta do Krajiny rovnosti	2			✓					✓	✓						88
Domáce záležitosti	3	✓							✓						✓	91
Dostupnosť liekov	4		✓						✓						✓	95
Elektrárň	3			✓							✓		✓			98
Vytváranie väzieb	2	✓			✓				✓							103
Horoskop chudoby	2			✓			✓								✓	107
Hrdinky a hrdinovia	3	✓		✓									✓			111
Jazyková bariéra	3							✓			✓		✓			114
Len jedna minúta	1		✓						✓			✓				120
Kde stojíš?	2		✓		✓				✓							122
Každý rovný, všetci iní	2		✓	✓					✓							127
Keď príde zajtrašok	2		✓						✓				✓			130
Kreslím si slovo	3						✓		✓			✓				135
Kto sú ja?	3		✓				✓			✓						139
Len sa pozri, čo dokáže!	2		✓		✓			✓								142
Makahovia – lovci veľryb	3								✓					✓	✓	145
Malý slovník globalizácie	2								✓	✓						150
Máme na výber?	3	✓	✓		✓											153
Môžem vstúpiť?	4			✓			✓			✓						156
Násilie v mojom živote	3						✓			✓			✓			160
Naše budúcnosti	4						✓		✓	✓						166
Nech je počuť každý hlas!	4		✓	✓					✓							173
Hry s obrázkami	2								✓		✓		✓			177
Schôdza odborov	2	✓							✓							182
Odpoveď rasizmu	3			✓	✓		✓									185
Pohovorme si o sexe!	1			✓					✓			✓				188
Pozor, sledujeme vás!	3								✓				✓		✓	194
Práca a deti	2		✓						✓				✓			198
Práva detí	3			✓	✓				✓							201
Právne Bingo!	1	✓							✓		✓					206
Príbeh dvoch miest	3			✓											✓	209
Rozdielne mzdy	2			✓						✓					✓	214
Sieť života	2			✓					✓					✓		217
Šport pre všetkých	4								✓	✓		✓				222
Titulná stránka	2			✓	✓						✓					228
Rodinný rozpočet	3								✓		✓			✓		231
Urob krok vpred!	2						✓		✓	✓						235
Volit' či nevolit'?	4		✓	✓					✓							238
Vplyv internetu	3		✓	✓											✓	244
Vzdelanie pre všetkých?	3								✓		✓		✓			248
Záhrada za jednu noc	3										✓	✓	✓			250
Zahraj to!	2		✓						✓					✓		254
Hraj!	2		✓	✓					✓							257
Život v dokonalom svete	2			✓				✓							✓	260
Kalendár ľudských práv																263

Malý slovník globalizácie

...Svet sa zmenšil – Internet – MMF – Obchod – Prejavý násilia... Čo vám napadne, keď počujete slovo „globalizácia“?

Témy	Globalizácia. Sociálne práva. Vzdelanie.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	ľubovoľná
Čas	90 minút
Charakteristika	Aktivita je zameraná na vyhľadávanie informácií a zručnosť kritického uvažovania o prejavoch, príčinách a dôsledkoch globalizácie.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo na prácu. Právo na primeranú životnú úroveň a právo na zdravie. Právo na vzdelanie.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Oboznámiť sa s poznatkami, prejavmi, príčinami a dôsledkami globalizácie a porozumieť im.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> slovníky (aspoň 4); papier veľkosti A3 a A4; lepiaca páska a nožnice; perá a fixky rozličných farieb; rozličné tlačoviny, časopisy, letáky na prípravu koláže; prístup k informačným zdrojom (knihnica, internet); kopírovacie zariadenie (nie je to nevyhnutné); dierkovač, špagát, zošívacia na papier; lepidlo.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> Zozbierajte čo najviac informácií o globalizácii. V prípade potreby môžete použiť odkazy na internetové stránky uvedené v <u>doplňujúcich informáciách o globalizácii</u>. Zozbierajte noviny, časopisy, letáky, brožúrky, kalendáre a pohľadnice, ktoré môžete postríhať pri príprave ilustrácií.
Pokyny	<ol style="list-style-type: none"> Účastníkom vysvetlite, že cieľom cvičenia je vytvoriť slovník alebo súbor pojmov, dátumov, udalostí a osobností súvisiacich s globalizáciou. Začnite hrou na slovné asociácie. Požiadajte účastníkov, aby povedali slovo, ktoré im prvé napadne keď počujú slovo „globalizácia“. Potom pokračujte burzou nápadov („brainstormingom“) o tom, čo všetko by mal takýto slovník obsahovať, napr.: <ul style="list-style-type: none"> definície výrazov, pojmov a bežných anglických skratiek ako napr. ATTAC, IMF, CCC; popis hlavných problémov súvisiacich s globalizáciou; osoby/osobnosti späté s globalizáciou alebo hnutím proti globalizácii; názvy, dátumy a miesta konania podujatí, stretnutí, zhromaždení, konferencií atď.; zoznam nadnárodných spoločností a medzinárodných organizácií; ilustrácie – obrázky a kresby; citáty.

TÉMY

GLOBALIZÁCIA

SOCIÁLNE PRÁVA

VZDELÁVANIE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

ĽUBOVOĽNÁ

ČAS

90 MINÚT

Významný dátum**8. september**

Medzinárodný deň
gramotnosti

- Účastníkom ukážte materiály, ktoré majú k dispozícii a zdôraznite, že ich môžu používať podľa vlastného výberu. Vyzvite ich, aby sa nebáli byť tvoriví. Pri návrhu a tvorbe slovníka môžu plne realizovať vlastné predstavy a nápady. Výsledkom môže byť čokoľvek, nielen slovník, ale aj brožúrka aj plagát!
- Rozdeľte účastníkov do trojčlenných alebo štvorčlenných skupín, v ktorých budú na slovníkoch pracovať.
- Po dokončení práce požiadajte skupiny o prezentáciu svojho diela celej skupine.

Rozbor a vyhodnotenie

Najprv sa účastníkov opýtajte, ako sa im pracovalo a či sa im aktivita páčila. Potom sa porozprávajte o tom, čo sa prostredníctvom cvičenia naučili.

- Námety otázok na rozbor:
- Ktorá z informácií, ktoré ste získali, bola pre vás najprekvapujúcejšia? Prečo?
- Boli všetky získané informácie vo vzájomnej zhode? Vyskytli sa aj protirečivé alebo chybné informácie?
- Čo sú pozitíva a negatíva globalizácie?
- Je potrebné/dokážeme globalizácii zabrániť?
- Aké má globalizácia dôsledky?
- Vnímate nejaké vplyvy globalizácie na váš každodenný život? Vnímate ich ako pozitívum alebo negatívum?
- Ako môže globalizácia pomôcť pri presadzovaní ľudských práv?
- Aké úlohy môžu mládežnícke organizácie zohrávať v globalizovanom svete?

Diskusiu ukončíte tým, že sa s účastníkmi vrátite k úvodnej burze nápadov („brainstormingu“) a požiadate ich, aby do pôvodného zoznamu dopísali nové pojmy a myšlienky, ktoré si pri cvičení osvojili.

Rady na vedenie aktivity

Pri tomto cvičení je mimoriadne dôležité, aby účastníci mali k dispozícii čo najviac zdrojového materiálu a mohli získať maximum informácií. Môžete použiť napríklad noviny a časopisy, internet, rozhlas, video, plagáty, letáky, brožúry aj hudbu.

Na kvalite prezentácie konečného diela až tak nezáleží. Podstatná je interakcia medzi účastníkmi, osvojenie si procesu vyhľadávania informácií a kritická analýza. Pri vysvetľovaní cvičenia nezaбудnite účastníkov upozorniť, že ich prezentácia musí byť stručná a jasná.

Návrhy na pokračovanie

Ak by účastníci prejavili záujem dozvedieť sa viac o globalizácii a o používaní internetu pri presadzovaní ľudských práv, môžete pokračovať cvičením „Vplyv internetu“.

Námety na ďalšiu činnosť

Ak pracujeme v škole, trieda si môže spoločne vytvoriť slovník a uložiť ho v školskej knižnici, aby bol dostupný pre všetkých. Mládežnícka skupina môže zhrnúť všetky individuálne získané informácie a vyhotoviť skupinový plagát.

Skratka ATTAC znamená Asociácia
za zdaňovanie finančných
transakcií na pomoc občanom.¹
Skratka IMF znamená
Medzinárodný menový fond.²
Skratka CCC znamená Kampaň
za čisté oblečenie.³

Príbeh dvoch miest

Počuli ste už o Legolande – o mestečku v Dánsku postavenom z malých umelohmotných lego kociek?
Teraz môžete navštíviť Equaland a Egoaland!

Témy	Sociálne práva. Občianstvo. Životné prostredie.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	4 – 10
Čas	90 minút
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cvičenie je spoločenskou hrou, v ktorej sa účastníci môžu rozhodnúť, v akom meste by chceli žiť a aké vymoženosti by v ňom chceli mať k dispozícii. Aktivity cvičenia sú zamerané na témy: <ul style="list-style-type: none"> ▪ sociálna solidarita; ▪ platenie daní; ▪ hodnoty miestnej demokracie.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo na sociálnu istotu. ▪ Vlastnícke právo. ▪ Právo na zdravé životné prostredie.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rozvíjať pocit zodpovednosti voči spoločstvu. ▪ Porozumieť dôležitosti sociálneho blahobytu pre život celého spoločstva.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podporovať hodnoty solidarity a zodpovednosti. ▪ hracia doska; ▪ kartón alebo papier veľkosti A3 (odporúča sa); ▪ hracia kocka; ▪ kancelárske spinky dvoch farieb (napr. červené a modré) – rovnaký počet z oboch farieb, jedna pre každého účastníka; ▪ nožnice; ▪ odstrániteľná lepiaca guma alebo „Blu-tac“; ▪ 4 súbavy výmenných kariet; ▪ 2 obálky; ▪ peniaze (6000 Emov pre každého hráča, pozri podklady); ▪ 2 kópie kariet s povinnosťami Mestského bankára; ▪ 1 kópia karty s povinnosťami Bankára hry; ▪ papiere a perá; ▪ hodinky alebo stopky; ▪ spätný projektor, priesvitka s pravidlami hry (odporúča sa).
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prečítajte si pokyny a pravidlá, prezrite si hraciu dosku a preštudujte výmenné karty. ▪ Vezmite dva hárky výmenných kariet a povystrihujte ich. Každú súpravu vložte do samostatnej obálky (aby sa nepomiesali) a obálky označte písmenami A a B. (Zvyšné 2 hárky výmenných kariet budete používať ako pomôcku počas zasadnutí Mestskej rady.) ▪ Fotokópiu hracej dosky nalepte na kartón alebo hrubší papier, aby sa nezničila.

TÉMY

SOCIÁLNE PRÁVA

OBČIANSTVO

ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

7 - 13

ČAS

90 MINÚT

- Vyberte troch účastníkov, ktorí budú hrať bankárov. Každé mesto musí mať mestského bankára. Tretí bankár bude Bankárom hry. Obom Mestským bankárom dajte kópiu hárku s povinnosťami Mestského bankára. Bankárovi hry dajte kópiu s povinnosťami Bankára hry. Požiadajte bankárov aby sa označili menovkami, aby ich počas hry hráči ľahko identifikovali.
- Ostatných účastníkov rozdeľte do dvoch rovnakých skupín. Jednej skupine dajte červené kancelárske spinky a druhej modré.
- Požiadajte hráčov, aby si na kúsok papiera napísali svoje meno a aby si menovku pripli spinkou farby svojej skupiny.
- Vytlačte si peniaze! Nakopírujte ich a povystrihujte bankovky. Každý hráč/občan bude potrebovať 6 000 Emov.

Pokyny

1. Účastníkom vysvetlite, že budete hrať spoločenskú hru. Ukážte im hraciu dosku a trasy vedúce do miest A aj B. Ďalej im ukážte políčka, kde sa trasy križujú, políčka, kde si môžu vyzdvihnúť výplatu, kde musia zaplatiť dane a políčka s nápisom „Šanca na zmenu“, kde sa môžu rozhodnúť „prestahovať sa“ do druhého mesta a stať sa jeho občanmi.
2. Vysvetlite pravidlá hry (pozri nižšie časť „Pomôcky“) a presvedčte sa, či ich účastníci pochopili. Dohodnite sa, kedy hru ukončíte.
3. Požiadajte bankárov, aby si vyhotovili jednoduché identifikačné štítky, aby hráči vedeli, komu majú platiť dane.
4. Keď hru dohráte, prejdite k jej rozboru a vyhodnoteniu.

Rozbor a vyhodnotenie

Najprv sa účastníkov opýtajte, ako sa im hra páčila, a potom sa porozprávajte o tom, čo sa prostredníctvom nej naučili.

- Námety otázok na rozbor:
- Páčila sa vám hra? Čo sa vám páčilo a čo nepáčilo?
- Považovali ste na začiatku hry za nespravodlivé, že niektorí hráči musia platiť vyššie dane ako iní? Mali ste ten pocit aj vtedy, keď ste hrali dlhšie?
- Ako prebiehali zasadnutia Mestskej rady? Aké bolo rozhodovanie? Bolo demokratické?
- Ako sa cítili tí, ktorí nesúhlasili s rozhodnutiami Mestskej rady?
- Kto sa presťahoval do druhého mesta? Prečo?
- Venoval niekto vlastné peniaze na verejnoprospešné účely na zasadnutiach Mestskej rady? Prečo?
- Na začiatku hry boli sociálne podmienky v oboch mestách rovnaké. Ako sa zmenili? Nastali počas hry nejaké rozdiely? Aké?
- V ktorom meste by ste chceli žiť? Prečo?
- Oplatí sa platiť vyššie dane pre lepší život celého spoločenstva? Alebo by ste si radšej ponechali celý plat pre seba a kúpili všetko, čo potrebujete a po čom túžite?
- Aká bola situácia v jednotlivých mestách na konci hry? Boli to mestá patriace do krajiny rovnosti (do Equalandu) alebo by ste ich zaradili skôr do krajiny, kde žijú najmä egoistickí ľudia, ktorí myslia len sami na seba (do Egolandu)?

- Kam by ste na stupnici od 1 do 10 (pričom 1 je extrémny EgoLand a 10 extrémny Equaland) zaradili spoločenstvo, v ktorom žijete?

Rady na vedenie aktivity

Je to jednoduchá hra, ktorú zvládne každý, kto obľubuje spoločenské hry. Je však dôležité, aby ste dôkladne vysvetlili pravidlá a ako sa hrá. Účastníkom môžete pomôcť aj tým, že pravidlá napíšete na tabuľu alebo ich premietnete spätným projektorom. Pravidlá môžete aj nakopírovať a účastníkom rozdať.

Najlepšie sa hrá s maximálnym počtom 10 účastníkov (občanov). Na začiatku hry musí byť počet občanov v jednotlivých mestách rovnaký. Ak máte v skupine napr. 16 účastníkov, úlohy bankára môžu zabezpečovať aj dvaja účastníci. Ak pracujete s väčšou skupinou, odporúčame hrať súbežne v dvoch skupinách. V takomto prípade však nezabudnite pripraviť dve súbory všetkých pomôcok a potrieb a zabezpečiť si asistenta, ktorý bude dohliadať na druhú hru!

Dobrá rada: Skôr než si hru zahráte s účastníkmi, vyskúšajte si ju v kruhu svojich priateľov a známych! Získate tým väčší pocit istoty pri vysvetľovaní pokynov a koordinácii celého cvičenia.

Poznámka: Hráčov zodpovedných za vyberanie daní a spravovanie mestských financií sme na účely hry nazvali „bankármi“. V každodennom živote tieto úlohy síce nevykonávajú bankári, ale vo viacerých obľúbených spoločenských hrách sa používa toto pomenovanie. Ak sa vám však slovo „bankár“ nezdá najvhodnejšie, môžete ho nahradiť iným pomenovaním podľa vlastného uváženia (napr. „Správca fondu/financií“).

Návrhy na pokračovanie

Účastníkov môžete napríklad viesť k zamysleniu sa nad tým, ako si predstavujú Equaland svojej budúcnosti. Pozri cvičenie „[Naše budúcnosť](#)“.

Pravidlá hry

Počet hráčov: 7 – 13. Traja účastníci budú zastávať úlohu bankárov. Na začiatku hry musí byť počet hráčov v každom meste rovnaký.

Cieľ hry: Vyhráva hráč, ktorý bude mať na konci hry najviac peňazí.

Postup hry

1. Vyberte troch dobrovoľníkov, ktorí chcú hrať bankárov: jedného bankára pre mesto A, jedného pre mesto B a jedného Bankára hry.
2. Polovica účastníkov hry dostane červené kancelárske spinky a polovica modré.
3. Na začiatku hry sa účastníci rozdelia do dvoch rovnakých skupín. Počet „červených“ a „modrých“ hráčov v jednotlivých skupinách teda bude rovnaký. Jedna skupina sa vydá po trase vedúcej do mesta A, druhá po trase vedúcej do mesta B.
4. Všetci hráči začínajú na políčku „Štart a výplata“.
5. Hráči sa môžu počas hry presťahovať do druhého mesta iba vtedy, keď sa dostanú na políčku „Šanca na zmenu“.
6. Každý hráč začína s platom prislúchajúcim jeho farbe:
  - Modrí hráči: 500
  - Červení hráči: 100

Prvý októbrový pondelok

Svetový deň ľudských obydlií – „Mestá bez chudobných štvrtí“

7. Začína skupina, ktorá kockou hodí najvyšší počet bodov. Potom postupne hádžu všetci hráči v protismere pohybu hodinových ručičiek.
8. Hráč, ktorý je na rade, hodí kockou a postupuje príslušný počet políčok smerom k svojmu mestu. Keď dôjde na príslušné políčko, musí nahlas prečítať príslušný pokyn a splniť ho.
9. Poznámka: Hráč, ktorý dostane pokyn vrátiť sa na určité políčko, musí sa na toto políčko vrátiť, ale už nemusí splniť na ňom uvedený pokyn.
10. Ak hráč dostane pokyn zaplatiť určitú sumu, ale nemá dostatok peňazí, zostáva stáť na políčku a stáva sa žobrákom.
11. Na tom istom políčku môžu stáť súčasne viacerí hráči.

Špecifické políčka

Platenie daní

Hráč, ktorý prechádza políčkom „Platba dane“, musí zaplatiť daň. Hráči musia daň zaplatiť aj vtedy, ak políčkom len prechádzajú a nezastavia sa na ňom. Výška splatnej dane závisí od výšky platu hráča a od mesta, v ktorom žije.

Mesto A	40% – ak je plat 500 alebo viac;
	10% – ak je plat 100 alebo menej;
Mesto B	10% – bez ohľadu na výšku platu;

Poznámka: Nezamestnaní, ktorí nepoberajú podporu v nezamestnanosti, daň neplatia.

Nezamestnaní, ktorí poberajú podporu v nezamestnanosti, platia 10% podpory v nezamestnanosti bez ohľadu na to, v ktorom meste žijú.

Daň sa musí zaplatiť Mestskému bankárovi príslušného mesta (t.j. obyvatelia Equalandu platia bankárovi Equalandu a obyvatelia Egolandu platia bankárovi Egolandu).

Výplata

Hráč, ktorý prechádza políčkom „Štart a výplata“ (nemusí na ňom zastaviť, iba ním prejsť), dostáva od Bankára hry výplatu.

Ak je hráč nezamestnaný a ak v meste funguje systém sociálneho zabezpečenia, dostáva od Mestského bankára podporu v nezamestnanosti.

Šanca na zmenu

Hráč, ktorý sa dostane na políčko „Šanca na zmenu“, sa môže rozhodnúť presťahovať sa do druhého mesta (z *Equalandu do Egolandu* alebo z *Egolandu do Equalandu*). Stačí, ak svoje rozhodnutie oznámi ostatným účastníkom a bankárom. V ďalšom kole už postupuje smerom k druhému mestu.

Hráč, ktorý sa presťahoval do druhého mesta, dostáva naďalej rovnaký plat ako predtým, ale dane už platí podľa daňového systému nového mesta.

Zasadnutia Mestskej rady

Všetci hráči (obyvatelia miest) sa zúčastňujú zasadnutí Mestskej rady. Na týchto zasadnutiach môžu rozhodnúť o zmene politiky mesta (ak to považujú za potrebné).

Zasadnutia sa môžu konať po každom piatom zaplatení dane. Mestskí bankári evidujú, koľko občanov ich mesta prešlo políčkom „Platba dane“. Po prechode každého piateho občana zvolávajú zasadnutie.

Občania mesta môžu rozhodnúť, či chcú alebo nechcú zasadať.

Počas zasadnutia sa hra zastaví. Občania druhého mesta si musia počkať na koniec zasadnutia a až potom môžu pokračovať v hre.

Hráči majú 5 minút na to, aby rozhodli o záležitostiach mesta a o zmene jeho politiky. Možnosti politiky sú uvedené na výmenných kartách, do ktorých občania môžu nahliadnuť a zistiť, aké politiky má mesto „v programe“ (t.j. z čoho si môžu vybrať).

Ak sa hráči rozhodnú zmeniť politiku mesta, musia si z mestských daní zakúpiť výmennú kartu obsahujúcu zmenu, ktorú si želajú uskutočniť. Na každej karte je uvedená cena. Mestská rada môže uskutočniť iba také zmeny, ktoré si môže dovoliť. Mestský bankár zaplatí príslušnú sumu Bankárovi hry. Občania mesta môžu urobiť toľko zmien, koľko len chcú – musia ich však zaplatiť.

Mestská rada, ktorá sa ocitne vo finančnej núdzi, sa môže rozhodnúť odpredať jednu alebo niekoľko predtým zakúpených výmenných kariet Bankárovi hry. Cena za spätné odkúpenie je 50 % pôvodnej ceny.

Bohatí občania môžu dobrovoľne prispieť do mestskej pokladnice na zakúpenie výmenných kariet.

Bankár pomocou malého množstva lepidla „Blu-tac“ nalepí zakúpené výmenné karty na to políčko hracej plochy, ktoré sa Mestská rada rozhodla zmeniť.

Výmenné karty

Hráči majú k dispozícii 17 výmenných kariet. Sú na nich uvedené jednotlivé politiky, ktoré môže Mestská rada na svojich zasadnutiach schváliť. Výmenné karty sa kupujú od Bankára hry za cenu uvedenú na jednotlivých kartách. Po zakúpení výmennej karty ju Mestský bankár nalepí na políčko hracej dosky v súlade s rozhodnutím občanov.

„Vymeniť“ sa môže ktorékoľvek políčko. Ak na políčku v čase jeho „výmeny“ stojí niektorý z hráčov, nový pokyn sa na neho ešte nevzťahuje. Nová politika vstupuje do platnosti až vtedy, keď na vymenené políčko postúpi ďalší hráč.

Na zasadnutiach Mestskej rady sa občania/hráči môžu rozhodnúť o politike mesta a môžu zakúpiť jednu alebo niekoľko výmenných kariet. Za každú kartu však musia zaplatiť.

Žobráci

Hráč, ktorý nemá peniaze na zaplatenie daní či úhradu svojich platobných povinností, zostáva stáť na danom políčku a stáva sa „Žobrárom“. Ak v meste funguje útulok pre bezdomovcov, žobráci môžu – ak chcú – prenocovať v útulku namiesto toho, aby zostávali stáť na príslušnom políčku. Premiestnenie do útulku ich však nezbavuje dlžôb.

Žobrák môže žiadať peniaze od každého hráča, ktorý vstúpi na políčko, kde stojí. Hráči sa môžu rozhodnúť, či žobrákovi dajú alebo nedajú peniaze. Keď už žobrák nazhromaždil dostatok peňazí na zaplatenie svojho dlhu, počká si na ďalšie kolo, zaplatí, hodí kockou a pokračuje ďalej.

Keď príde na rad žobrák, tiež hádže kockou a podľa počtu hodených bodov má tieto šance:

Ak hodí 6 – v kontajneri na odpad nájde 50 Emov;

Ak hodí 5 – nazbiera 20 prázdnych fliaš od piva a dostane za ne 50 Emov – ale iba ak v meste funguje recyklácia odpadu;

Ak hodí 4 – nasledujúci hráč, ktorý popri ňom prejde, mu dá 10 Emov;

Ak hodí 3 – opije sa a prespí ďalšie kolo;

Ak hodí 2 – spí v parku a pod lavičkou nájde 10 Emovú bankovku. Ak mesto zrenovovalo park, nájde 20 Emov;

Ak hodí 1 – okradnú ho a peniaze, ktoré najbližšie dostane alebo získa po hode kockou, musí ich odovzdať Mestskému bankárovi;

Peniaze, ktoré žobrák získa takýmto spôsobom, vypláca bankár mesta, v ktorom žobrák žije.

Kedy sa hra končí?

Pred začiatkom hry sa účastníci dohodnú na jej ukončení. Môžu si vybrať z týchto možností:
Keď prvý hráč absolvuje 20 kôl.

Po uplynutí vopred stanoveného času, napr. 45 minút.

Poznámka: Ak niektoré mesto zbankrotuje, hra sa automaticky končí. Vyhráva hráč, ktorý má na konci hry najviac peňazí.

Ďalšie informácie

Európsky zákonník sociálneho zabezpečenia

Európsky zákonník sociálneho zabezpečenia Rady Európy vstúpil do platnosti v roku 1968. Od júla 2001 ho ratifikovalo 18 členských štátov. Zákonník obsahuje rozličné nástroje na zabezpečenie sociálnej ochrany a záruk, vrátane lekárskej starostlivosti (všeobecnej, odbornej a pohotovostnej), podpory v nezamestnanosti, starobných dôchodkov a invalidných dôchodkov.

PODKLADY

Výmenné karty s textom:

Obnova parku s bazénom a ihriskom pre deti. Náklady: 200 Emov.	Vyčistenie parku. Náklady: 100 Emov.	Cesty sú už dobré, úplne zrekonštruované. Choďte o 3 políčka dopredu. Náklady: 400 Emov.	Cesty sú dobré, výtlky opravené. Vydržia však iba do ďalšieho zasadnutia Mestskej rady. Náklady: 200 Emov.	Pridete o prácu! Fond zamestnanosti vám vypláca 30% platu. Mesto musí mať rezervu vo výške 1000 Emov.
Koniec štrajku pedagógov. Hrajte ďalej! Náklady na zvýšenie plátov: 400 Emov.	Otvorenie nového divadla a kina. Náklady: 400 Emov.	Váš otec je už na penzii, ale poberá dôchodok. Náklady na zriadenie systému starobných dôchodkov: 400 Emov.	Chcete čítať a v meste už máte knižnicu! Hádzajte ešte raz. Náklady na knižnicu: 200 Emov.	Žiadne dieťa už nesmie žiť na ulici. Zriadte detský domov. Náklady na detský domov: 200 Emov.
Ochoriete. Štátna nemocnica je plne dotovaná. Platíte iba 10 Emov. Náklady: 600 Emov.	Ochoriete. Štátna nemocnica nie je dotovaná. Platíte 30 Emov. Náklady: 400 Emov.	Voľný vstup na pláž! Prijemný pobyt! Náklady na dotovanie vstupného: 100 Emov.	Dopravné problémy zjednodušila cesta pre cyklistov. Náklady na cestu pre cyklistov: 150 Emov.	Recyklovaním odpadu sa znižuje množstvo komunálneho odpadu. Choďte o 3 políčka ďalej. Náklady na recyklačný systém: 150 Emov.
Máte problém so zákonom. Vezmite si právneho poradcu. Choďte o 2 políčka dopredu. Náklady: 200 Emov.	V meste už nie sú bezdomovci. Zriadil sa útulok. Náklady na útulok: 200 Emov.			

PODKLADY

Zoznam povinností Mestského bankára

Na začiatku hry nemá ani jedno z miest peniaze. Príjmy miest tvoria dane, ktoré občania zaplatia pri prechode políčkom „Platba dane“.

1. Mestskí bankári si do záznamového hárku zapisujú, koľko hráčov prešlo políčkom „Platba dane“ a po prechode každého piateho hráča zvolajú zasadnutie Mestskej rady.
2. Mestskí bankári vyberú daň od každého občana svojho mesta, ktorý prejde políčkom „Platba dane“. Upozornenie: hráči, ktorí sa presťahovali do druhého mesta, platia dane podľa systému zdaňovania v meste, do ktorého sa presťahovali. Daňový systém je nasledujúci:

Mesto A 40% – ak je plat 500 a viac;
10% – ak je plat 100 a menej;

Mesto B 10% – bez ohľadu na plat.

Nezamestnaní, ktorí nepoberajú podporu v nezamestnanosti, dane neplatia.

Nezamestnaní, ktorí poberajú podporu v nezamestnanosti, platia 10% podpory v nezamestnanosti.

3. Ďalšie povinnosti Mestských bankárov:

- spravovanie mestských financií;
- vyplácanie ceny zakúpených výmenných kariet Bankárovi hry;
- nalepovanie výmenných kariet na to políčko hracej dosky, na ktorom sa občania na zasadnutí Mestskej rady dohodli;
- spravovanie fondu zamestnanosti, ak sa ho mesto rozhodlo založiť;
- vyplácanie podpory v nezamestnanosti občanom, ktorí majú nárok na podporu v prípade, že sa mesto rozhodlo zaviesť systém sociálneho zabezpečenia (podmienkou je, aby mesto malo v čase zavedenia tohto systému v banke minimálne 1 000 Emov);
- sledovanie žobrákov v meste a dohľadanie na férovú hru a na situáciu, keď má žobrák právo hádzať kockou:
Ak hodí 6 – v kontajneri na odpad nájde 50 Emov;
Ak hodí 5 – nazbiera 20 prázdnych fliaš od piva a dostane za ne 50 Emov – ale iba ak v meste funguje recyklácia odpadu;
Ak hodí 4 – nasledujúci hráč, ktorý popri ňom prejde, mu dá 10 Emov;
Ak hodí 3 – opije sa a prespí ďalšie kolo;
Ak hodí 2 – spí v parku a pod lavičkou nájde 10 Emovú bankovku. Ak mesto zrenovalo park, nájde 20 Emov.
Ak hodí 1 – okradnú ho a peniaze, ktoré najbližšie dostane alebo získa po hode kockou, musí ich odovzdať Mestskému bankárovi;

Poznámka: Mestský bankár vypláca žobrákovi peniaze, ktoré mu patria, keď ich nájde v parku alebo v kontajneri na smeti, a berie mu ich v prípade, že ho okradnú.

Záznamy o platbe daní

Keď hráč – občan mesta prejde políčkom „Platba dane“, bankár vyberie daň a na záznamovom hárku zaznačí („odfajkne“) prvú kolónku pri danom hráčovi. Keď prejde piaty hráč, bankár zvolá prvé zasadnutie Mestskej rady. Keď hra pokračuje, v druhom kole opäť začína počítať prechod piatich hráčov atď.

1st Meeting

2nd Meeting

3rd Meeting

4th Meeting

5th Meeting

6th Meeting

PODKLADY**Zoznam povinností Bankára hry**

Na začiatku hry sú všetky peniaze u Bankára hry. Jeho úlohou je:

1. Zabezpečiť bezproblémový priebeh hry:
  - začať hru;
  - dbať na dodržiavanie pravidiel;
  - merať čas počas všetkých zasadnutí Mestskej rady (môžu trvať maximálne 5 minút);
  - ukončiť hru po uplynutí stanoveného času, alebo keď prvý hráč absolvuje určený počet kôl (podľa dohody účastníkov).
2. Zaznamenáva:
  - na začiatku hry mená, farbu a mesto každého hráča;
  - koľkokrát hráči prešli políčkom „Štart a výplata“.
3. Na začiatku hry a pri každom prechode políčkom „Štart a výplata“ hráčom odovzdá výplatu. Pre výšku platu hráča je určujúca jeho farba a nie mesto, v ktorom žije, a to takto:
  - Modrý hráči: 500 Emov;
  - Červení hráči: 100 Emov;
4. Prijíma všetky platby za výmenné karty od Mestských bankárov.

Záznamový hárok

Bankár hry zaznamená červeným alebo modrým perom mená účastníkov v súlade s farbou, ktorú dostali na začiatku hry. Odporúčame používanie „päťčiarkového“ systému záznamov, čo znamená, že za prvé štyri kolá sa zapíšu štyri zvislé čiarky (IIII) a po piatom kole sa preškrtnú piatou čiarkou. V šiestom kole opäť začíname nové „päťčiarkové“ značenie. Takého značenie je prehľadné a umožňuje jednoduchšie sledovanie počtu odohraných kôl. Pri takomto type zaznamenávania bude zápis 12. kola hry vyzeráť takto: IIII IIII II.

Hráči v meste A na začiatku hry

Meno hráča	Počet prechodov cez políčko „Štart“
------------	-------------------------------------

Hráči v meste B na začiatku hry

Meno hráča	Počet prechodov cez políčko „Štart“
------------	-------------------------------------

Príbeh dvoch miest

hracia doska

Cesty sú plné výtlkov. Cestovanie trvá príliš dlho. Vynechávaš jedno kolo.	Deti z ulice ťa okradnú. Strácaš 10 Emov.	Volné políčko.	Ochorieš. Nie sú nemocnice. Vráť sa o 3 políčka naspäť.	Vyhraš v lotérii! Získavaš 50 Emov.
Park je špinavý a musí sa vyčistiť. Vynechávaš jedno kolo, aby si pomohol pri čistení.	Obtážiže ťa opitý bezdomovec. Vynechávaš jedno kolo, aby si to vyriešil.	Park je špinavý a musí sa vyčistiť. Vynechávaš jedno kolo, aby si pomohol pri čistení.	Mestská doprava nepremáva. Vezmi si taxík. Zaplatíš 10 Emov.	Učiteľia štrajkujú za lepšie platy. Vynechávaš jedno kolo, aby si sa postaral o svoje deti.
Tvoj otec odchádza do penzie, ale nepoberá dôchodok. Pomôž mu sumou 20 Emov.	Máš problém so zákonom. Obráť sa na súkromného právnika. Zaplat 50 Emov.	Máš problém so zákonom. Obráť sa na súkromného právnika. Zaplat 50 Emov.	Mestská doprava nepremáva. Vezmi si taxík. Zaplatíš 10 Emov.	Učiteľia štrajkujú za lepšie platy. Vynechávaš jedno kolo, aby si sa postaral o svoje deti.
Tvoj otec odchádza do penzie, ale nepoberá dôchodok. Pomôž mu sumou 20 Emov.	Máš problém so zákonom. Obráť sa na súkromného právnika. Zaplat 50 Emov.	Máš problém so zákonom. Obráť sa na súkromného právnika. Zaplat 50 Emov.	Mestská doprava nepremáva. Vezmi si taxík. Zaplatíš 10 Emov.	Učiteľia štrajkujú za lepšie platy. Vynechávaš jedno kolo, aby si sa postaral o svoje deti.
Tvoj otec odchádza do penzie, ale nepoberá dôchodok. Pomôž mu sumou 20 Emov.	Máš problém so zákonom. Obráť sa na súkromného právnika. Zaplat 50 Emov.	Máš problém so zákonom. Obráť sa na súkromného právnika. Zaplat 50 Emov.	Mestská doprava nepremáva. Vezmi si taxík. Zaplatíš 10 Emov.	Učiteľia štrajkujú za lepšie platy. Vynechávaš jedno kolo, aby si sa postaral o svoje deti.
Tvoj otec odchádza do penzie, ale nepoberá dôchodok. Pomôž mu sumou 20 Emov.	Máš problém so zákonom. Obráť sa na súkromného právnika. Zaplat 50 Emov.	Máš problém so zákonom. Obráť sa na súkromného právnika. Zaplat 50 Emov.	Mestská doprava nepremáva. Vezmi si taxík. Zaplatíš 10 Emov.	Učiteľia štrajkujú za lepšie platy. Vynechávaš jedno kolo, aby si sa postaral o svoje deti.
Tvoj otec odchádza do penzie, ale nepoberá dôchodok. Pomôž mu sumou 20 Emov.	Máš problém so zákonom. Obráť sa na súkromného právnika. Zaplat 50 Emov.	Máš problém so zákonom. Obráť sa na súkromného právnika. Zaplat 50 Emov.	Mestská doprava nepremáva. Vezmi si taxík. Zaplatíš 10 Emov.	Učiteľia štrajkujú za lepšie platy. Vynechávaš jedno kolo, aby si sa postaral o svoje deti.

MESTO B →

MESTO A →

A Manual on Human Rights Education

Zasadnutie Mestskej rady
(po každom piatom zaplatení dane)

Dostupnosť liekov

„Spoločným úsilím všetkých zainteresovaných na celom svete dokážeme veci zmeniť.“
Zackie Achmat, aktivista kampane za medikamentóznú liečbu ľudí žijúcich s AIDS

TÉMY

ZDRAVIE

GLOBALIZÁCIA

DISKRIMINÁCIA

STUPEŇ NÁROČNOSTI

4

VEĽKOSŤ SKUPINY

16 – 40

ČAS

190 MINÚT

- Témy** Zdravie. Globalizácia. Diskriminácia a xenofóbia.
- Stupeň náročnosti** 4
- Veľkosť skupiny** 16 – 40
- Čas** 190 minút
- Charakteristika** Cvičenie je simuláciou súdneho procesu, ktorý sa týkal liekov proti AIDS a konal sa v Južnej Afrike v roku 2001. Je zamerané na témy:
- HIV/AIDS a dostupnosť liekov
  - Ako riešiť prípady pri ktorých dochádza ku konfliktu rôznych práv?
- Práva**
- Právo na život a ľudskú dôstojnosť.
  - Vlastnícke právo.
- Ciele**
- Porozumieť zložitosti problematiky ľudských práv.
  - Porovnať rozličné spôsoby rozhodovania (metóda riešenia sporu medzi protichodnými stranami a metóda hľadania dohody).
  - Rozvíjať komunikatívne zručnosti a schopnosť spolupracovať.
- Pomôcky**
- Veľký hárok papiera a perá;
  - kartičky s rolami pre súdny proces;
  - pokyny na skupinovú prácu, pre každého účastníka jedna kópia;
  - 10 x 6 cm kartičky – jedna červená a jedna zelená pre každého účastníka;
  - priestory na prácu vo veľkej skupine a v malých skupinách.
- Príprava**
- Časť I:
- Pripravte kartičky s rolami pre súdny proces – pre každého účastníka jedna karta
- Časť II:
- Pripravte pokyny na skupinovú prácu – jedna kópiu pre každého účastníka.
  - Pripravte červené a zelené kartičky – po jednej pre každého účastníka.
- Pokyny**

Cvičenie sa skladá z dvoch častí. V Časti I budú účastníci simulovať súdny proces a Časť II je fázou hľadania konsenzu. **Časť I.** Súdny proces (celkom 65 minút):

1. Uvedte účastníkov do situácie. Epidémia HIV/AIDS postihla celý svet. V Južnej Afrike však nadobudla mimoriadne hrozivé rozmery a je obrovským problémom. Milióny chudobných trpia a nezmyselne umierajú v dôsledku AIDS len preto, lebo si nemôžu dovoliť kúpiť drahé lieky, ktoré potrebujú. Ich jedinou šancou je užívanie lacnejších náhrad týchto liekov. Popredné farmaceutické spoločnosti sú však proti ich výrobe a chcú chrániť svoje vlastnícke práva. Preto sa v snahe zabrániť náhradným výrobkom a ich predaju za nižšie ceny spojili a podali žalobu na vládu Juhoafrickej republiky za rozširovanie a predaj lacnejších náhrad liekov proti HIV/AIDS.

2. Účastníkom vysvetlite, že budú simulovať súdny proces, ktorý sa nedávno konal v Južnej Afrike. Najdôležitejšia otázka je, či je ochrana vlastníckeho práva prijateľným argumentom, ak je ohrozené právo na život a ľudskú dôstojnosť určitej skupiny ľudí.
3. Účastníkov rozdeľte do štyroch rovnakých skupín. Jednotlivé skupiny budú predstavovať farmaceutickú spoločnosť Aidshivmed, vládu Juhoafrickej republiky, aktivistov Kampane za medikamentóznú liečbu ľudí žijúcich s AIDS a sudcov.
4. Každéj skupine dajte kartičku s príslušnou rolou.
5. Skupiny majú 25 minút na to, aby si preštudovali svoje roly, pripravili argumenty a sformulovali otázky, ktoré budú klásť počas pojednávania. Každá skupina si určí hovorcu, ktorý ju bude na pojednávaní zastupovať, a jednu, resp. dve osoby, ktoré budú „informačným zdrojom“ hovorcu a budú mu pomáhať pri zodpovedaní otázok počas pojednávania.
6. Keď skupiny dokončia prípravu, zvolajte všetkých účastníkov opäť do veľkej skupiny tak, aby zachovali pôvodné štyri skupiny.
7. Farmaceutická spoločnosť Aidshivmed, vláda Juhoafrickej republiky a aktivisti Kampane za medikamentóznú liečbu ľudí žijúcich s AIDS teraz dostanú 5 minút na to, aby sudcom prezentovali svoje stanoviská, resp. položili svoje otázky. Sudcovia musia jednotlivé skupiny postupne vyzvať k slovu a predstaviť.
8. Teraz majú sudcovia k dispozícii 10 minút na to, aby skupine položili svoje otázky a zhrnuli jednotlivé argumenty a stanoviská.

Časť II. Fáza hľadania konsenzu (celkovo 100 minút):

1. Požiadajte účastníkov, aby sa znova rozdelili do iných štvorčlenných skupín, a to tak, aby v každej z nich bol zástupca jednej z predchádzajúcich štyroch skupín. Čiže v každej skupine musí byť jeden účastník, ktorý bol predtým v skupine farmaceutických spoločností Aidshivmed, jeden zo skupiny predstavujúcej vládu Juhoafrickej republiky, jeden zo skupiny aktivistov Kampane za medikamentóznú liečbu ľudí žijúcich s AIDS a jeden zo skupiny sudcov.
2. Rozdajte pokyny na skupinovú prácu. Presvedčte sa, či každý pochopil, čo má robiť a ako má používať červenú a zelenú kartičku. Skupina má 30 minút na to, aby sa snažila dosiahnuť konsenzus pri vyriešení konfliktných práv.
3. Zvolajte všetkých účastníkov a jednotlivé skupiny požiadajte, aby v rozsahu 5 minút referovali o tom, čo sa im podarilo dosiahnuť počas hľadania konsenzu. Hlavné body a najdôležitejšie návrhy na riešenie zaznamenajte na tabuľu.
4. Keď skupiny dokončia prezentáciu svojich stanovísk/návrhov, prejdite k diskusii o rozhodovacom procese. Môžete použiť nasledovné otázky:
  - Bolo dosiahnutie konsenzu jednoduché?
  - Ktoré sú silné a slabé stránky úsilia dosiahnuť konsenzus?
  - Spôsobovali napätie snaha dosiahnuť dohodu na jednej strane a snaha zapojiť všetkých do rozhodovania na strane druhej?
  - Ktoré otázky vyvolali najbúrlivejšie reakcie?
5. Túto fázu cvičenia môžete ukončiť prečítaním úryvku z rozhodnutia súdu z 19. apríla 2001. „Zámer (...) podporovať dostupnosť lacnejších liekov je chvályhodným úsilím (...), a v kontexte epidémie HIV/AIDS je zároveň najvyšším ústavným záväzkom štátu vyplývajúcim z povinnosti štátu dodržiavať, ochraňovať, podporovať presadzovanie a plniť viacero základných práv, vrátane práva na ľudskú dôstojnosť a na život, ktoré sú považované za východisko všetkých ďalších práv (...). Žaloba podaná navrhovateľmi (t.j. farmaceutickými spoločnosťami) nenapĺňa z právneho hľadiska skutkovú podstatu a zamietá sa.“

Významný dátum Rozbor a vyhodnotenie

1. december

Svetový deň boja proti
AIDS

Vyhodnotenie sa už začalo diskusiou v druhej časti cvičenia. Teraz pokračujte tým, že účastníkov podnietite, aby si znova premysleli celý proces a sformulovali, ktorých najdôležitejších ľudských práv sa proces týkal. Môžete vychádzať z nasledujúcich základných otázok:

- Počuli ste už o tejto kauze?
- Aké bolo vaše pôvodné stanovisko?
- Zmenilo sa vaše stanovisko v priebehu cvičenia?
- Ako by ste porovnali metódy, ktoré ste používali pri rozhodovaní – metódu oponovania a metódu hľadania konsenzu? Ktorou metódou sa vám podarilo dosiahnuť najuspokojivejšie výsledky? Vysvetlite, čo považujete za „najuspokojivejší výsledok“.
- Ktoré základné ľudské práva stáli v pozadí tohto procesu?
- Ako sa týkajú témy tohto cvičenia vašej vlastnej sociálnej reality?
- Čo z toho vyplýva pre ľudí žijúcich vo vašom okolí?

Rady na vedenie aktivity

Toto cvičenie je časovo pomerne náročné, pretože tematika je veľmi komplikovaná a účastníci si ju musia dobre premyslieť. Nie je preto potrebné obe časti cvičenia robiť v ten istý deň. Je možné ich naplánovať ako dva samostatné celky.

Červené a zelené karty slúžia na to, aby účastníkom pomohli dôkladnejšie si uvedomiť, čo uľahčuje a čo sťažuje rozhodovanie. Na konci druhej časti a po diskusii zameranej na dosiahnutie konsenzu budú (v ideálnom prípade) všetci účastníci ukazovať zelenú kartu a budú schopní dohodnúť sa na spoločnom riešení.

Môže sa stať, že sa niektorým skupinám podarí dosiahnuť dohodu, niektorým však nie. Počas následnej diskusie sa zamerajte na výhody a nevýhody rozhodovania zameraného na dosiahnutie dohody. Skupiny, ktorým sa podarilo dohodnúť, požiadajte, aby okrem svojho konečného stanoviska referovali aj o najdôležitejších argumentoch, z ktorých vychádza ich návrh na riešenie. Skupiny, ktorým sa nepodarilo dosiahnuť dohodu, požiadajte, aby referovali o tom, čo ich najviac priblížilo k dohode a čo ich najviac rozdeľovalo.

Upozornenie: Viac informácií o hľadaní dohody nájdete v Kapitole I.

Je dôležité, aby ste sa informovali o aktuálnej situácii ľudí žijúcich s HIV/AIDS v miestnej komunite, a aby ste cvičenie prispôbili, resp. dali do súvislosti so situáciou, v ktorej sa oni nachádzajú/žijú.

Upozornenie: Názov zoskupenia farmaceutických spoločností Aidshivmed nie je skutočný, bol vymyslený na účely tohto cvičenia.

Návrhy na pokračovanie

Prediskutujte aspekty práva na život a ľudskú dôstojnosť vo vzťahu k problematike zdravia a zdravotnej starostlivosti vo vašej krajine.

Informujte sa o globálnych otázkach zdravia a ľudských práv. Navštívte webové stránky alebo si zadovážte publikácie najvýznamnejších mimovládnych organizácií (Lekári bez hraníc – Médecins Sans Frontières, MSF; Kampaň za medikamentóznú liečbu ľudí žijúcich s AIDS – Treatment Action Campaign, TAC; Kresťanská pomoc – Christian Aid) a medzinárodných inštitúcií (Svetová zdravotnícka organizácia, WHO). Zistite, aké konkrétne opatrenia sa robia v záujme podpory zdravia a vyhotovte si ich prehľad na flipchart.

Aktivisti Kampane za medikamentóznú liečbu ľudí žijúcich s AIDS zrealizovali mimoriadne úspešnú kampaň. Žiaľ, nie všetky kampane dosiahnu svoj cieľ. Môže to mať viaceré príčiny vrátane nedostatočnej organizácie a neefektívnej medializácie. Skupina sa môže venovať aj skúmaniu týchto otázok a prostredníctvom cvičenia „Pozor, sledujeme vás“ môžu rozvíjať svoje schopnosti potrebné na efektívnu prípravu kampaní.

Námety na ďalšiu činnosť

Skontaktujte sa s organizáciou/zdravotným centrom vo vašom okolí a zistite, ako by ste im mohli v ich činnosti pomôcť.

Ďalšie informácie

Východiskom tohto cvičenia je skutočná kauza, ktorú riešil Najvyšší súd Juhoafrickej republiky v roku 2001. Juhoafrické združenie výrobcov farmaceutík podalo žalobu na prezidenta Juhoafrickej republiky Nelsona Mandelu a ďalších, vrátane aktivistov Kampane za medikamentóznú liečbu ľudí žijúcich s AIDS za nerešpektovanie ich patentov na lieky proti HIV a dovážanie lacnejších náhrad, tzv. generických liekov na liečbu miliónov trpiacich ľudí.

Sudcovia museli posúdiť konfliktné záujmy a práva oboch strán. Na jednej strane stálo Združenie výrobcov farmaceutík, ktoré sa dožadovalo rešpektovania svojho vlastníckeho práva, práva na rovnaké zaobchádzanie a práva na slobodu podnikania, zamestnania a profesie. Oproti nim stála vláda a aktivisti Kampane za medikamentóznú liečbu ľudí žijúcich s AIDS s argumentom, že povinnosťou štátu je rešpektovať, chrániť, podporovať presadzovanie a plnenie základných ľudských práv svojich občanov vrátane práva na ľudskú dôstojnosť a život.

V tejto historicky významnej kauze súd rozhodol, že vlastnícke právo je právom nižšieho rádu ako právo na ľudskú dôstojnosť a život a ako také sa musí obmedziť. Po tomto výroku súdu výrobcovia farmaceutík žalobu stiahli. Bolo to „skutočné víťazstvo Dávida nad Goliášom nielen pre nás, ľudí žijúcich v Juhoafrickej republike, ale aj pre mnohých ďalších obyvateľov rozvojových krajín bojujúcich za dostupnosť zdravotnej starostlivosti“ (Spoločná tlačová správa mimovládnych organizácií z 19. apríla 2001). „Je to prípad veľmi zriedkavého, ale spravodlivého víťazstva chudobných nad mocnými nadnárodnými spoločnosťami! Našou úlohou teraz bude v spolupráci s výrobcami farmaceutík a vládou dostať lieky k tým, ktorí ich najviac potrebujú.“ (Kevin Watkins, Oxfam)

AIDS a globalizačné trendy

V bohatých krajinách môžu ľudia s HIV/AIDS žiť lepšie a dlhšie, lebo im štát poskytuje antiretrovirálne lieky bezplatne. HIV infikovaní ľudia žijúci v rozvojových krajinách nemajú prístup k liečbe HIV, trpia viac a umierajú skôr. Priemerné ročné náklady na zdravotnú starostlivosť v tejto časti sveta predstavujú okolo 10 dolárov na osobu, pričom náklady na trojitú terapiu takéhoto pacienta v krajinách Európy a Severnej Ameriky sa pohybujú medzi 10 000 až 15 000 dolármi ročne.

Chudoba, nedostatočné vzdelanie a sociálne vylúčenie urýchľujú šírenie epidémie. Toto je však najmä politická výzva pre vlády, medzinárodné organizácie a farmaceutické spoločnosti. Aby bol boj proti AIDS úspešný, treba zmeniť medzinárodné mechanizmy a inštitúcie vrátane tých najdôležitejších, ako sú napr. IMF (Medzinárodný menový fond), WTO (Svetová obchodná organizácia), TRIPS (Dohoda o obchodných aspektoch práv v duševnom vlastníctve), GATS (Všeobecný dohovor o obchodovaní so službami) a Orgán na urovnávanie sporov, ktorý spĺňa funkcie súdu pri WTO.

PODKLADY**Kartičky s jednotlivými rolami na súdny proces.****Kartička s rolou na súdny proces: Aidshivmed**

Členovia vašej skupiny predstavujú vysoko postavených predstaviteľov farmaceutickej spoločnosti Aidshivmed. Spoločnosť je jedným z popredných výrobcov liekov na svete. Zakúpila si práva na obchodovanie s najvýznamnejšími liekmi proti HIV a AIDS. Ak nechcete stratiť dôveru vašich akcionárov, musíte zachovať zisky spoločnosti. Preto chcete ubrániť právo spoločnosti na to, aby mohla slobodne rozhodovať o predajnej cene svojich výrobkov pri zohľadnení nákladov na výskum, výrobu a platy pracovníkov. Ak sa iným farmaceutickým spoločnostiam povolí vyrábať a predávať náhrady vašich výrobkov za nižšiu cenu, ohrozí to vaše zisky aj stabilitu vašej spoločnosti. Preto ste sa v snahe zabrániť štátu, aby toto povolil, spojili s ostatnými poprednými farmaceutickými spoločnosťami a rozhodli sa, že v prípade potreby tieto štáty zažalujete. Práve ste začali súdny proces proti vláde Juhoafrickej republiky.

Prípravte si argumenty na obhájenie svojho stanoviska. Budete mať 5 minút na ich prezentáciu pred súdom.

Kartička s rolou na pojednávanie: Vláda Juhoafrickej republiky.

Členovia vašej skupiny predstavujú vyšších štátnych úradníkov vlády Juhoafrickej republiky. Vaša vláda sa snaží reagovať na požiadavku farmaceutických spoločností, ktoré proti vám začali súdne konanie. Aidshivmed sa snaží zabrániť tomu, aby ktorýkoľvek štát umožnil výrobu a predaj náhrad jej výrobkov za nižšie ceny, ako sú maloobchodné ceny jej výrobkov.

V zásade súhlasíte so stanoviskom spoločnosti Aidshivmed, na druhej strane sa však ľudové hnutia na čele s aktivistami Kampane za medikamentóznou liečbu ľudí žijúcich s AIDS dovolávajú toho, že je ústavnou povinnosťou štátu zabezpečiť finančne dostupné lieky, a to najmä v súvislosti s epidémiou HIV/AIDS. V dôsledku politického tlaku verejnosti ste sa napokon rozhodli povoliť dovoz lacnejších náhrad liekov z krajín ako napríklad Indonézia.

Prípravte si argumenty na obhájenie svojho stanoviska. Budete mať 5 minút na ich prezentáciu pred súdom.

Kartička s rolou na súdny proces: Aktivisti Kampane za medikamentóznou liečbu ľudí žijúcich s AIDS

Členovia vašej skupiny predstavujú juhoafrických aktivistov Kampane za medikamentóznou liečbu ľudí žijúcich s AIDS. Argumentom kampane je, že zodpovednosťou štátu je zabezpečiť pre svojich občanov finančne dostupné lieky, predovšetkým v kontexte epidémie HIV/AIDS. Vláda zareagovala na požiadavky kampane a povolila dovoz lacnejších náhrad liekov.

Môžete argumentovať aj tým, že je zodpovednosťou štátu poskytnúť finančnú podporu pacientom a organizáciám bojujúcim proti ochoreniam HIV/AIDS.

Farmaceutické spoločnosti však chcú zabrániť výrobe a predaju náhrad svojich výrobkov za nižšie ceny a preto začali proti vláde Juhoafrickej republiky súdny proces. Na základe tohto faktu ste sa rozhodli postaviť sa na stranu vlády a spoločnými silami chcete obhájiť povinnosť štátu zabezpečiť finančne dostupné lieky.

Prípravte si argumenty na obhájenie svojho stanoviska. Budete mať 5 minút na ich prezentáciu pred súdom.

PODKLADY

Kartička s rolou na pojednávanie: Sudcovia

Členovia vašej skupiny predstavujú sudcov, ktorí predsedali súdu počas pojednávania o žalobe popredných farmaceutických spoločností proti vláde Juhoafrickej republiky za to, že vláda povolila výrobu a predaj náhrad ich výrobkov za nižšie ceny. Aktivisti Kampane za medikamentóznou liečbu ľudí žijúcich s AIDS obhajujú stanovisko vlády.

Vašou úlohou je vypočúť si argumentáciu všetkých troch strán. Po vypočutí prezentácií nie je vašou úlohou prijať rozhodnutie ani vyniesť rozsudok. Vašou úlohou je, aby ste pomohli objasniť jednotlivé argumenty a zhrnúť tie argumenty, ktoré odzneli na podporu protichodných stanovísk všetkých zúčastnených strán.

Podstatné je nájsť spôsob, ako vyriešiť vymáhanie nárokov týkajúcich sa ľudských práv v konflikte. Kým argumentácia obhajoby (vláda a kampaň) stavia na dovolávaní sa práv na život a ľudskú dôstojnosť, navrhovateľ – žalobca (Aidshivmed) sa domáha svojho vlastníckeho práva. Oficiálny súdny záznam znie:

„Právo na život a právo na ľudskú dôstojnosť sú najdôležitejšími právami zo všetkých ľudských práv a sú základom všetkých ostatných osobných práv. Keďže sa hlásime k spoločnosti založenej na uznávaní ľudských práv, tieto dve práva musíme považovať za najcennejšie zo všetkých. To sa musí prejavovať vo všetkých úkonoch štátu vrátane spôsobu, akým trestá páchatelov trestných činov.“

Verzus

„Právo na vlastníctvo je zaručené Paragrafom 25 Ústavy Juhoafrickej republiky, ktorý stanovuje: „Vlastníctvo 25 (1) Nikto nemôže byť zbavený vlastníctva s výnimkou prípadov upravených príslušným zákonom a žiaden zákon nemôže pripustiť svojvoľné odobratie majetku.“

Pripravte si otázky pre všetky tri strany. Na otázky a odpovede budete mať 10 minút.

Pokyny na skupinovú prácu – Časť II.

Ste štvorčlenná skupina, ktorej každý člen zastupuje jednu zo strán:

- firmu Aidshivmed;
- vládu Juhoafrickej republiky;
- fktivistov Kampane za medikamentóznou liečbu ľudí žijúcich s AIDS;
- skupinu sudcov rozhodujúcich v spore iniciovanom poprednými farmaceutickými spoločnosťami.

Pokyny:

1. Najprv sa predstavte a povedzte, ktorú rolu hráte, resp. ktorú stranu predstavujete.
2. Potom povedzte, aký koniec procesu predpokladáte. Ak si myslíte, že bude ľahké nájsť riešenie, ukážte zelenú kartičku, a naopak, ak si myslíte, že to bude zložité, ukážte červenú kartičku.
3. Vašou úlohou bude pokúsiť sa nájsť uspokojivé riešenie, ktoré je založené na dohode a je prijateľné pre všetky štyri strany. Diskutovať budete postupne v troch kolách pod vedením sudcu, ktorý vyjadrí svoj názor ako posledný.
  - Prvé kolo: vyjadrite svoje stanovisko.
  - Druhé kolo: vyjadrite svoje návrhy na riešenie.
  - Tretie kolo: prediskutujte jednotlivé návrhy na riešenie.
4. Pozorne sa navzájom počúvajte. Na konci každého kola použite farebné kartičky a vyjadrite, čo si myslíte o danom návrhu z hľadiska jeho potenciálu nájsť uspokojivé a pre všetkých prijateľné riešenie.
5. Na konci procesu hľadania dohody si zvolte osobu, ktorá bude referovať o vašich výsledkoch v celej skupine.

Zahraj to!

„Ukáž mi, ako si predstavuješ ľudské práva.“

Témy	Ľudské práva všeobecne. Deti. Občianstvo.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	9 a viac
Čas	90 minút
Charakteristika	Cvičenie prostredníctvom hrania rolí podnecuje účastníkov k: <ul style="list-style-type: none"> ▪ zamysleniu sa nad ich vnímaním ľudských práv; ▪ hľadaniu rôznych spôsobov vyjadrenia nášho vnímania ľudských práv; ▪ Všetky.
Práva	
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Získať prehľad o doterajších poznatkoch účastníkov o ľudských právach. ▪ Rozvíjať komunikačné a interkultúrne zručnosti. ▪ Prehĺbiť zručnosti spolupráce a podporiť tvorivosť.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rekvizity: rôzne oblečenie, hračky, domáce/kuchynské potreby atď; ▪ papier a farebné fixky alebo pastelky; ▪ lepidlo, špagát a kartónový papier.

Pokyny

1. Účastníkom vysvetlite, že cieľom cvičenia je pomocou hrania rolí zachytiť podstatu a hlavné myšlienky jednotlivých ľudských práv tak, aby im porozumeli aj ľudia z iných kultúr alebo hovoriaci iným jazykom.
2. Účastníci nesmú počas hry rozprávať. Budú hrať pantomímu, pri ktorej môžu (podľa vlastného uváženia a potreby) používať rozličné rekvizity.
3. Požiadajte účastníkov, aby vytvorili štvor- až šesťčlenné skupiny. Každé skupine dajte veľký hárok papiera a súpravu farebných fixiek alebo pasteliek.
4. Skupiny budú mať najprv 10 minút na to, aby si pomocou burzy nápadov („brainstormingu“) o ľudských právach dali dohromady všetko, čo ich napadne v súvislosti s ľudskými právami. Následne vyberú dva alebo tri najzaujímavejšie nápady, ktoré by chceli predstaviť formou pantomímy.
5. Dajte skupinám 30 minút na prípravu a nacvičenie scénok. Nezabudnite zdôrazniť, že ide o skupinovú prácu, takže každý člen skupiny by mal byť do tvorby scénky zapojený.
6. Po uplynutí 30 minút skupiny zvolajte, a vyzvite ich, aby predviedli scénky ostatným.
7. Po každom predstavení venujte niekoľko minút reakciám a diskusií.
8. Spýtajte sa divákov, čo scénka podľa ich názoru predstavovala, a aké hlavné myšlienky sa snažila vyjadriť.
9. Na záver vyzvite hercov, aby stručne vysvetlili to, čo sa neobjavilo v spätnej väzbe od divákov. Tento postup opakujte po každom predstavení.

TÉMY

SOCIÁLNE PRÁVA

OBČIANSTVO

ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

7 - 13

ČAS

90 MINÚT

Rozbor a vyhodnotenie

Po odohraní všetkých scénok celú aktivitu vyhodnoťte. Zistite odpovede na nasledujúce otázky:

- Ako účastníci cvičenie vnímali? Bolo ľahšie alebo ťažšie, než si na začiatku mysleli? Čo bolo najťažšie? Čo sa im najťažšie hralo?
- Naučili sa niečo nové o ľudských právach?
- Boli medzi jednotlivými skupinami nejaké podobnosti alebo rozdiely? Vyskytli sa nejaké zásadné rozpory v chápaní ľudských práv? Prečo?

Rady na vedenie aktivity

Pokiaľ účastníci nie sú úplnými začiatočníkmi v problematike ľudských práv, aktivita bude zaujímavejšia, ak sa im na začiatku neposkytne príliš veľa informácií. Hlavným cieľom cvičenia je, aby mladí ľudia predvedli svoje predstavy a poznatky o ľudských právach, ktoré získali na kurze alebo na základe svojich životných skúseností. Túto skutočnosť je vhodné účastníkom pripomenúť ešte na začiatku, aby sa necítili zviazaní tým, že presne nevedia, čo ľudské práva znamenajú.

Účastníkom vysvetlite, že ich úlohou je zobrazit' „ľudské práva všeobecne“, a nielen ilustrovat' jedno či viac konkrétnych ľudských práv. Môžu sa však rozhodnúť vybrať si jedno konkrétne právo, prostredníctvom ktorého ukážu, čo majú ľudské práva spoločné. Na konci scény by účastníci/diváci mali vedieť odpovedať na otázku „čo sú ľudské práva?“ – alebo sa aspoň priblížiť k jej zodpovedaniu.

Môže sa stať, že niektorí účastníci budú mať pocit, že nie sú dobrí herci, a preto sa nebudú chcieť aktívne zapojiť do hry. Vysvetlite im, že existuje dosť rôznych rolí pre každého a že scéna by mala byť spoločným dielom, s ktorým sa všetci vedia stotožniť. Nezvyčajné rekvizity môžu scény oživiť a podporiť tvorivosť – rekvizitou môže byť všeličo od panvíc, autíčok, klobúkov, po vankúše, kamene, kryty z koša na odpadky a pod.

Variácie

Cvičenie môžete urobiť aj ako výtvarnú aktivitu. Požiadajte skupiny, aby bez použitia slov vytvorili plagát, ktorý bude vyjadrovať podstatu ľudských práv.

Ani tento výtvarný variant aktivity nie je určený ako úvodný. Slúži skôr na utriedenie a vyjasnenie pojmov a myšlienok, s ktorými sa účastníci stretli počas iných cvičení z tejto príručky alebo počas uskutočňovania vlastných výskumov.

Návrhy na pokračovanie

Vyhľadajte divadelné hry alebo literárne diela zaoberajúce sa tematikou ľudských práv a zorganizujte divadelné predstavenie pre členov vašej komunity.

Ak by skupina chcela pokročiť ďalej a podrobnejšie sa venovať niektorým konkrétnym ľudským právam, môžete sa venovať napríklad Dohovoru o právach dieťaťa prostredníctvom cvičenia „Práva detí“.

Námety na ďalšiu činnosť

Účastníci môžu ďalej rozpracovať svoje scény, vzájomne ich prepojiť a pripraviť predstavenie pre verejnosť. Ak sa rozhodnete pre prácu s plagátmi, zorganizujte ich výstavu. Oba nápady sú vhodné na oslavu Dňa ľudských práv.

Významný dátum:

10. december

Deň ľudských práv

Každý rovný – všetci iní

„Všetci ľudia sú si rovní a ako jednotlivci sa líšia. Rovnosť aj odlišnosť je potrebné rešpektovať.“

Témy	Diskriminácia a xenofóbia. Ľudské práva všeobecne. Globalizácia.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	6 – 60
Čas	40 minút
Charakteristika	Základom aktivity je kvíz, ktorý je časovo nenáročný ale dostatočne provokatívny, aby bol zaujímavý pre účastníkov. Môže byť taktiež dobrým základom pre skupinovú diskusiu.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rovnosť pre všetkých v dôstojnosti a právach. ▪ Právo mať práva a slobody bez ohľadu na rasu, farbu, rodu, vierovyznanie atď. ▪ Právo na národnosť.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pochopiť univerzálnosť ľudských práv. ▪ Uvedomiť si etnocentrizmus a predsudky u seba aj u iných ľudí. ▪ Rozvíjať zručnosť kritického a nezávislého myslenia pri spracovávaní informácií.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kvíz (viď podklady); ▪ veľký hárok papiera formátu A3 alebo flipchartový papier a fixky (nie sú nevyhnutné); ▪ spätný projektor (nie je nevyhnutný).
Príprava	Prípravte si pre každého účastníka jednu kópiu kvízu. Môžete ho napísať aj na tabuľu alebo priesvitku a premietnuť pomocou spätného projektoru. Je dôležité, aby text všetci dobre videli.

Pokyny

1. Účastníkom povedzte, že nasledujúce cvičenie je kvíz, ktorého cieľom nie je zistiť, kto čo vie alebo nevie, ale slúži ako východisko na ďalšie úvahy.
2. Rozdajte na papieri napísané dva citáty, resp. ich premietnite. Účastníkom dajte 5 minút na to, aby si ich prečítali.
3. Potom sa začnite pýtať
  - a) odkiaľ je podľa nich prvý citát, z akej knihy alebo dokumentu sú citované úryvky?
  - b) z ktorej krajiny/oblasti sveta pochádza autor druhého citátu.
4. Keď sú všetci hotoví, požiadajte účastníkov, aby vytvorili trojčlenné skupiny a dajte im 20 minút, aby v menších skupinách prediskutovali a zanalyzovali svoje návrhy na odpovede. Požiadajte ich, aby sa zamysleli nad nasledujúcimi otázkami a pripravili si (podľa možnosti) spoločnú odpoveď:
  - Prečo sa vám zdá daná odpoveď vhodná a prečo ostatné nie?
  - Čo tieto texty prezrádzajú o ich autoroch?
  - Aký máte názor na samotné texty?
5. Po ukončení práce v malých skupinách účastníkov požiadajte, aby postupne prezentovali svoje odpovede na prvú otázku a potom ich s celou skupinou prediskutovali. Každá malá

TÉMY

 DISKRIMINÁCIA

 ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

 GLOBALIZÁCIA

STUPEN NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4
 ÚROVEŇ 3
 ÚROVEŇ 2
 ÚROVEŇ 1

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

 6 - 60

ČAS

 40 MINÚT

skupina musí svoju voľbu odpovede odôvodniť. Potom pokračujte prezentáciou odpovedí na druhú otázku a spoločnou diskusiou.

6. Napokon skupine povedzte, že autorom textu je španielsky učenec al-Sa'íd al-Andalúsí, a prejdite k rozboru a vyhodnoteniu cvičenia.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite stručným zhrnutím cvičenia. Keď už budete mať pocit, že skupina je pripravená, vysvetlite význam pojmov „predsudok“ a „etnocentrizmus“. Prediskutujte (spoločne alebo v skupinkách) nasledujúce otázky:

- Prekvapilo vás riešenie?
- Ako ste postupovali pri hľadaní odpovedí? Tipovali ste? Riadili ste sa intuíciou? Alebo ste vychádzali z faktických poznatkov?
- Zmenili ste po skupinovej diskusii svoj názor? Prečo ste ho zmenili? Presvedčili vás ostatní? Presvedčili vás ich argumenty?
- Ako ste obhajovali svoj názor počas diskusií v skupinách? Trvali ste na svojom názore rozhodne alebo nasmelo?
- Prečo autor takto zobrazil ľudí žijúcich na „severe“?
- Čo prezrádza druhý text o autorovi, jeho výzore a kultúre?
- Do akej miery je text odzrkadlením etnocentrického postoja a predsudkov autora? Môžeme s určitosťou tvrdiť, že v tom čase boli severoeurópske kultúry menej „civilizované“ ako kultúra, z ktorej pochádza autor?
- Počuli/čítali ste už podobné charakteristiky? Ako by ste sa cítili, keby vás považovali za podradných, menejcenných ľudí?
- Čo sa stáva, keď ľudí nehodnotíme podľa toho, kým sú v skutočnosti? Vedeli by ste uviesť príklady z histórie? A zo súčasnosti?
- Ako by sme mali bojovať proti predsudkom? Sú vo vašej krajine či v bezprostrednom okolí jednotlivci či skupiny, ktoré sú terčom predsudkov? Aké sú to skupiny?

Rady na vedenie aktivity

Citáty pochádzajú z knihy slávneho učenca z Córdoby (v Andalúzii dnešné Španielsko), ktorý sa narodil v roku 1029 n. l. – teda 420 letopočtu hidžra (letopočet hidžra začína rokom narodenia Mohameda). Al-Sa'íd al-Andalúsí bol slávny učenec známy svojou múdrosťou a vzdelanosťou. Zastával názor, že civilizácia a veda úzko súvisia so znalosťou posvätného Koránu. Okrem teológie bol aj vynikajúcim znalcom arabskej literatúry, medicíny, matematiky, astronómie a ďalších vied.

Nesmieme však zabúdať, že v tom čase bola oblasť Stredozemného mora – najmä okolité arabské krajiny – centrom „civilizácie“. Veda nebola zďaleka taká rozvinutá na „Severe“ (ako al-Sa'íd nazýva severnú Európu) ako v arabskom svete, Perzii, Číne a Indii.

Pripravte sa na to, že niektorým účastníkom budete musieť pomôcť s kritickým čítaním textu. Upozorníte ich, že druhý text odhaľuje niekoľko faktov o samotnom autorovi, jeho výzore a kultúre. Pozorný čitateľ môže z citátu napríklad zistiť, že jeho vlasy boli kučeravé a mal tmavú pokožku. Kritické čítanie je viac ako čítanie s porozumením obsahu. Je to pochopenie obsahu v určitom kontexte, pochopenie osobnosti a tvorby autora a jeho motívov, ktoré významne ovplyvnili vznik textu. Zdôraznite význam kritického čítania pri interpretácii akéhokoľvek textu a pochopení hodnôt, ktoré sprostredkúva. To sa vzťahuje na čítanie všetkých textov, historických rovnako ako novinových správ, poézie či textov piesní.

Významný dátum**21. jún**Svetový deň mieru
a modlitby

Jedným z možných spôsobov ako účastníkom priblížiť problematiku etnocentrizmu je upozorniť ich na to, ako autor, ktorý bol zvyknutý na ľudí s kučeravými vlasmi a tmavou pleťou, vynikajúco vykreslil opak človeka/ludí, ktorých sám považuje za „normálnych“. Dôležité je aj to, aby účastníci počas diskusie pochopili, že kultúrne rozdiely nerobia nikoho „lepším“ ani „horším“ než sú „tí iní“. Poukážte na to, že posudzovať ľudí bez predsudkov je skutočne ťažké, veď každý považuje za „normálnu“ svoju vlastnú kultúru. Uvedomenie si vlastného etnocentrizmu pomáha rozpoznať etnocentrizmus aj u iných a zároveň umožňuje komunikáciu s ľuďmi z iných kultúr.

Na koniec cvičenia si ponechajte časovú rezervu na prediskutovanie ďalších otázok a myšlienok, ktoré sa v priebehu cvičenia vynoria. Môžete napríklad analyzovať či prediskutovať učebné osnovy dejepisu a rozprávať sa o tom, ako veľa/málo my, Európania, venujeme štúdiu iných kultúr.

Poznámka: Úryvky pochádzajú z knihy al-Sa'íd al-Andalusího „Book of the Categories of Nations – Science in the Medieval World“, preklad: Sema'an I. Salem a Alok Kumar, University of Texas Press, Austin, 1991.

Návrhy na pokračovanie

Ak chcete pokračovať v skúmaní univerzálnosti ľudských práv, odporúčame cvičenie z tejto príručky „Zahraj to!“, ktoré ponúka tvorivý spôsob pochopenia tejto problematiky formou dramatizácie.

PODKLADY**Kvíz Každý rovný – všetci iní.**

1. Odkiaľ pochádza nasledujúci text? Z akej knihy alebo dokumentu je tento citát?
„Všetci ľudia na Zemi, od Východu na Západ a od Severu na Juh, tvoria jeden celok. Sú však medzi nimi tri zásadné rozdiely: v správaní, vo výzore a v jazyku.“

Vyberte jednu z týchto možností:

- Deklarácia UNESCO o rasizme, 19581   Herodotova História, 440 pred n. l.   Kniha véd, India, okolo 1 000 pred n. l.
 Správa z mládežníckej kampane Každý rovný, všetci iní, Rada Európy, 1996
 Al-Sa'íd Al-Andalusí, 1029 n. l./420 letopočtu hidžra.   Žiadna z vyššie uvedených

2. Z ktorej krajiny/oblasti sveta pochádza autor nasledujúceho úryvku?

„Ľudia žijúci na ďalekom Severe (Európy...) trpia tým, že sú príliš ďaleko od Slnka. Vzduch je tam stále studený a obloha zamračená. Preto sú ich povahy chladné a správanie neohrabané. Majú urastené telá, bledé tváre a ovisnuté rovné vlasy. Chýba im prenikavé myslenie a ich vnímanie je otupené. Poddávajú sa nevedomosti a lenivosti a sú zamorení únavou a hlúposťou.“

Vyberte jednu z týchto možností:

- Čína   Európa   India   Afrika   Perzia   Žiadna z vyššie uvedených

* Deklarácia mládeže o právach a povinnostiach ľudí, Článok 1. Deklaráciu vytvorila skupina 500 mladých ľudí 80 národností v Paláci Európy v Štrasburgu v súlade s iniciatívou Les Humains Associés a Association for the Declaration dňa 26. augusta 1989 (AD 89). www HUMAINS-ASSOCIES.ORG

Ashiqueho príbeh

Detská práca je nevyhnutným zdrojom príjmu niektorých rodín a spoločstiev. Zakážte ju a jej zákazom najviac utrpí samotné dieťa. Je to naozaj tak?

Témy	Deti. Sociálne práva. Globalizácia.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	5 a viac
Čas	90 minút
Charakteristika	Počas tohto cvičenia sa formou skupinových diskusií skúmajú tieto otázky: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Existencie detskej práce. ▪ Príčiny a možnosti zrušenia detskej práce.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo na ochranu pred škodlivými formami práce a pred vykorisťovaním. ▪ Právo na vzdelanie. ▪ Právo na hru a odpočinok.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prehĺbiť vedomosti o existencii detskej práce. ▪ Rozvíjať kritické uvažovanie o zložitosti problematiky. ▪ Rozvíjať zmysel pre spravodlivosť a pocit zodpovednosti za hľadanie riešení.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kópie Ashiqueho životopisných údajov – pre každého účastníka jedna kópia; ▪ perá a fixky; ▪ flipchartový papier alebo veľké hárky papiera (A3).
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Opíšte tabuľku „Návrhy na riešenie“ na veľký hárok papiera formátu A3 alebo flipchartový papier: jeden hárok pre každú skupinu, jeden na prezentáciu vo veľkej skupine. ▪ Z nižšie uvedených podkladov si pripravte základné informácie, ktorými účastníkov uvediete do témy.

Pokyny

1. Účastníkom povedzte, že cvičenie vychádza z prípadovej štúdie o Ashique, pracujúcom chlapcovi z Pakistanu. Cieľom cvičenia je nájsť možnosti na zmenu jeho situácie.
2. Na zahriatie si zahrajte jedno kolo hry na „skladanie príbehu“. Požiadajte účastníkov, aby popustili uzdu svojej fantázii a vymysleli príbeh jedného dňa života Ashiqueho. Postupujte dokola a každého účastníka požiadajte, aby doplnil ďalšiu vetu k vznikajúcej príbehu.
3. Účastníkov rozdeľte do malých, maximálne päťčlenných skupín. Každému rozdajte po jednej kópii Ashiqueho životopisných údajov. Dajte im 5 minút na ich prečítanie a prediskutovanie.
4. Každé skupine dajte kópiu hárku s „Návrhmi na riešenie“. Vysvetlite, že ich úlohou je uskutočniť burzu nápadov („brainstorming“) na riešenie Ashiqueho situácie a situácie mnohých ďalších pracujúcich detí. Jednotlivé návrhy na riešenie majú zapísať do príslušných stĺpcov podľa toho, či daný návrh vyrieši túto situáciu „do zajtra“, „do budúceho mesiaca“ alebo

TÉMY

DETI

SOCIÁLNE PRÁVA

GLOBALIZÁCIA

STUPEŇ NÁROČNOSTI

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

5 A VIAC

ČAS

90 MINÚT

„v budúcnosti“. Účastníkom dajte 30 minút na vypracovanie zadania a určenie hovorca, ktorý bude návrhy skupiny prezentovať ostatným.

5. Zvolajte účastníkov do veľkej skupiny a postupne prediskutujte návrhy v jednotlivých stĺpcoch a potom ich zosumarizujte na tabuli. Ak sa medzi účastníkmi rozvinie diskusia, ponechajte jej voľný priebeh, ale nezabúdajte na čas!
6. Keď tabuľku dokončíte, prejdite k dôkladnejšej diskusii a rozboru.

Rozbor a vyhodnotenie

Hĺbka diskusie bude vždy závisieť od celkových poznatkov účastníkov. V každom prípade sa však pokúste prediskutovať ich názory na detskú prácu a možné riešenia tohto problému.

Opýtajte sa:

- Čo ste vedeli o detskej práci pred týmto cvičením? Ako ste sa o detskej práci dozvedeli? Odkiaľ ste čerpali informácie?
- Existuje detská práca vo vašej krajine/meste? Akú prácu deti vykonávajú a prečo pracujú?
- Mali by deti pracovať? Mali by mať možnosť rozhodnúť sa, či budú, alebo nebudú pracovať?
- „Detská práca je nevyhnutným zdrojom príjmu rodín a spoločenských. Jej zákazom najviac utrpí samotné dieťa.“ Čo vy na to?
- Aké výhody máme z detskej práce my ako spotrebitelia?
- Bolo pre vás ťažké navrhnúť možné riešenia problému detskej práce? Ktoré z troch stĺpcov – „do zajtra“, „do budúceho mesiaca“ alebo „v budúcnosti“ bolo pre vás najťažšie vyplniť? Prečo?
- V súvislosti s problémom detskej práce bolo vydaných viacero národných aj medzinárodných deklarácií a konalo sa niekoľko konferencií. Prečo je to ešte stále taký veľký problém vo svete?
- Kto by mal byť zodpovedný za riešenie tohto problému? (Vezmite si pero/fixku odlišnej farby a návrhy napíšte na papier.)
- Môžu bežní ľudia ako vy a ja pomôcť riešiť tento problém? Ako a kedy?

Rady na vedenie aktivity

Ak účastníci nevedia príliš veľa o detskej práci, odporúčame začať cvičenie tým, že im v krátkosti poviete o tomto probléme a o jeho dôsledkoch. Zaujímavejšou formou získania týchto informácií je malý kvíz, ktorý môžete pre účastníkov pripraviť pomocou nižšie uvedených štatistických údajov.

Môže sa stať, že účastníci budú mať ťažkosti doplniť niektoré návrhy do prvých dvoch stĺpcov („do zajtra“ a „do budúceho mesiaca“) a môže to u nich vyvolať pocit bezmocnosti a frustrácie. Motivujte ich nasledujúcim citátom:

„Úloha je to veľká, ale nie nezvládnuteľná. Je dôležité, aby sa rozvojové krajiny zaoberali detskou prácou. Ukazuje sa, že skutočným dôvodom pre detskú prácu nie je nedostatok zdrojov, ale nedostatok odhodlania riešiť tento problém. A to nesmieme pripustiť.“

Z rozhodnutia Najvyššieho súdu v kauze M. C. Mehta verzus Štát Tamil Nadu a iní, India, 1986.

Účastníci si zvyčajne uvedomia, že pri hľadaní účinného a dlhodobého riešenia určitého problému je najskôr treba zistiť jeho príčiny. Pri analýze príčin sa často vynoria aj riešenia. Niektorým skupinám však budete musieť priamo poradiť, najmä ak sa pri hľadaní riešení „zaseknú“.

- Môžete im pomôcť jedným alebo viacerými z nasledujúcich námetov:
- zmiernením chudoby tak, aby detská práca už nebola nevyhnutná
- zvýšením platov dospelých tak, aby detská práca už nebola nevyhnutná
- zlepšením vzdelávacieho systému tak, aby bol oň väčší záujem a aby viac vyhovoval potrebám detí
- vytvorením medzinárodných noriem pre zamestnávanie detí
- zákazom výrobkov vyrobených deťmi
- zavedením celosvetových minimálnych štandardov pre zamestnávanie, ktorých dodržiavanie by bolo podmienkou pre členstvo vo Svetovej obchodnej organizácii (WTO).

Aby bolo cvičenie aktuálnejšie a zaujímavejšie, môžete použiť najnovšie novinové správy o detskej práci z domova aj zo zahraničia.

Variácie

Ak by ste chceli ešte pre samotným cvičením prehĺbiť poznatky účastníkov o fenoméne detskej práce, pripravte si kvíz. Na webovej stránke Medzinárodnej organizácie práce (ILO) (<http://www.us.ilo.org/teachin/ilokids/>) a webovej stránke organizácie UNICEF (<http://www.unicef.org/teachers/protection/access.htm>) nájdete množstvo takýchto kvízov.

Návrhy na pokračovanie

Pokúste sa získať podrobnejšie informácie o mládežníckych kampaniach proti detskej práci, ako napríklad „Deti môžu zachrániť deti“, nadácie za ochranu práv detí ktorú založil 12-ročný chlapec z Kanady (www.icomm.ca/freechild/).

Ďalšie informácie

V 5. kapitole, ktorá obsahuje základné informácie o deťoch aj o sociálnych právach, nájdete štatistické údaje o detskej práci, informácie o produktoch vyrábaných deťmi, o medzinárodných dokumentoch a o tom, aké dôsledky môže mať detská práca pre dieťa.

Keďže ide o rozsiahlu tému, k dispozícii máte veľké množstvo informácií. Najdôležitejšie internetové stránky venované tejto problematike sú: Medzinárodná organizácia práce (ILO) www.ilo.org; UNICEF www.unicef.sk a Zachráňte deti www.savethechildren.org.

Významné dátumy

2. december

Medzinárodný deň zrušenia otroctva

12. jún

Medzinárodný deň boja proti detskej práci

PODKLADY

Ashiqueho životopisné údaje

Osobné údaje

Meno: Ashique Hasmit
Vek: 11 rokov
Štátna príslušnosť: Pakistan
Rodina: rodičia, 2 starí rodičia, 1 sestra a 3 bratia
Príjem rodiny: približne 70 eur na mesiac

„Profesijné“ údaje:

Profesia: robotník v továrni na výrobu tehál
Pracovný čas: 12 – 16 hodín denne (s polhodinovou prestávkou) – 6 dní v týždni
Pracovný výkon: približne 600 tehál denne
Mzda: 1,30 eur za 1 000 tehál (avšak 50% z toho je splátka pôžičky jeho rodiny)
Pracuje od veku: 5 rokov

Ďalšie informácie

Ashiqueho rodina sa zaviazala za 2 roky splatiť pôžičku vo výške približne 6 000 pakistanských rupií (t.j. 110 eur). V súčasnosti je však výška dlžoby vrátane úrokov až 280 eur.
 Otec poslal Ashiqueho do školy, ale majiteľ továrne ho po 3 mesiacoch zo školy vybral a odviezol si ho späť pracovať do fabriky. Jeho otec bol za to, čo spravil, potrestaný.
 Príjem rodiny je veľmi nízky a nestačí na to, aby deti mohli chodiť do školy a aby mali primeranú stravu a lekársku starostlivosť.
 Informácie sú z materiálov Medzinárodnej organizácie práce a nadácie Zachráňte deti!

Zdroj

Kampane hnutia Zachráňte deti! www.freethechildren.org.

Návrhy na riešenie

Čo by sa dalo urobiť v Ashiqueho situácii – a samozrejme v situácii ostatných pracujúcich detí?

Do zajtra?	Do budúceho mesiaca?	V budúcnosti?

Pozor, sledujeme vás!

Nikto nespravil väčšiu chybu než tí, ktorí nespravili nič len preto, že mohli spraviť len málo.

Témy	Globalizácia. Sociálne práva. Občianstvo.
Stupeň náročnosti	4
Veľkosť skupiny	ľubovoľná
Čas	150 minút
Charakteristika	V rámci tohto cvičenia účastníci navrhnu informačnú kampaň pre verejnosť o dôsledkoch presídľovania nadnárodných spoločností.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo na spravodlivé a vyhovujúce pracovné podmienky pre každého. Právo na zakladanie odborových organizácií. Právo na sociálne zabezpečenie.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Rozobrať dôsledky presídľovania nadnárodných spoločností na miestnej aj globálnej úrovni. Podporiť aktivizmus v boji za ľudské práva. Rozvíjať tvorivosť a predstavivosť.
Materiál	<ul style="list-style-type: none"> samolepiace štítky, z ktorých si účastníci môžu vyhotoviť nálepky/etikety na kampaň; veľké hárky papiera alebo flipchartové papiere na vyhotovenie plagátov; papiere veľkosti A4 na prípravu letákov (môžu byť aj farebné); lepiaca páska a lepidlo; farebné ceruzky a fixky; nožnice; noviny, časopisy, brožúrky a rôzne iné tlačoviny, vhodné na vystrihovanie obrázkov; Pre každého účastníka pripravte jednu kópiu hárkov: Fakty o kampani a ciele kampane.
Príprava	

Pokyny

1. Účastníkom vysvetlite, že toto cvičenie sa týka globalizácie a špecificky sa zameriava na problematiku presídľovania nadnárodných spoločností.
2. Opýtajte sa účastníkov, čo už vedia o tejto téme a ako nej informujú médiá.
3. Urobte si burzu nápadov („brainstorming“) na tému „čím je charakteristická dobrá informačná kampaň“.
4. Účastníkov rozdeľte do troj- až štvorčlenných skupín.
5. Ako príklad uveďte Východoeurópsku kampaň za čisté oblečenie, ktorej cieľom bolo upozorniť verejnosť na dôsledky globalizácie. Rozdajte kópie hárkov s faktami o tejto organizácii (pozri podklady).
6. Účastníkov uveďte do situácie: Predstavte si, že mimovládna organizácia Východoeurópska kampaň za čisté oblečenie práve získala grant Rady Európy. Predtým táto organizácia mohla z finančných dôvodov pôsobiť iba v malom počte krajín, teraz sa predstavenstvo organizácie

TÉMY

GLOBALIZÁCIA

SOCIÁLNE PRÁVA

OBČIANSTVO

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

4

VEĽKOSŤ SKUPINY

ĽUBOVOĽNÁ

ČAS

150 MINÚT

rozhodlo, že kampaň obnoví a rozšíri ju na celú Európu. Preto sa organizácia rozhodla najatť si vašu skupinu ako konzultantov.

7. Účastníkom rozďajte kópie Cieľov kampane (pozri podklady). Povedzte, že predstavitelia Kampane vás požiadali, aby ste im poskytli tieto východiskové informácie.
8. Každá skupina musí vypracovať návrh na rozšírenie Kampane vo vlastnej krajine. Najprv si vyhotovia stručný návrh celej Kampane a následne ho rozpracujú do podrobností, teda presne opíšu, akým spôsobom budú postupovať pri dosahovaní prvého cieľa – čiže pri informovaní verejnosti. Podrobný opis musí obsahovať nasledovné:
  - časový plán, harmonogram činností;
  - zoznam navrhovaných činností (koncerty, televízne a rozhlasové programy, pouličné divadlo, šírenie letákov, atď.);
  - miesta konania jednotlivých podujatí (školy, verejné budovy atď.);
  - počet potrebných pracovníkov;
  - návrhy materiálov, ktoré sa budú počas kampane používať (nálepky, plagáty, atď.).
9. Zdôraznite, že návrh musí byť stručný a jasný. Účastníkom povedzte, že mimovládna organizácia je pripravená akceptovať akékoľvek návrhy, aj nezvyčajné. Striktne však trvá na tom, aby boli splnené ciele uvedené na hárku Ciele kampane a aby skupina odôvodnila prostriedky, ktorými bude tieto ciele dosahovať. Neskôr budú účastníci prezentovať svoje návrhy predstaviteľom mimovládnej organizácie, ktorá ich bude odporúčať svojmu Predstavenstvu. Dajte účastníkom 60 minút na vypracovanie návrhov.
10. Keď sú návrhy hotové, prejdite k prezentácii.
11. Po prezentácii skupín otvorte spoločnú diskusiu.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite stručným hodnotením aktivity. Postupne sa každej skupiny opýtajte, ako si rozdelili prácu a ako spolupracovali. Zapojili sa všetci? Mali všetci pocit, že sa mohli zapojiť? Potom prejdite k diskusii o problematike globalizácie a opýtajte sa, čo sa účastníci počas cvičenia naučili.

- Aké sú pozitívne a negatívne dôsledky presídľovania spoločností? Aký to má vplyv na miestnu úroveň zamestnanosti? Aký to má vplyv na národnú ekonomiku? A na globálnu ekonomiku?
- Majú robotníci skutočne na výber, či prijať alebo odmietnuť vytvorené pracovné podmienky?
- Kto je zodpovedný za túto situáciu?
- Čo sa dá a čo sa musí urobiť, aby robotníci dostatočne poznali svoje práva?
- Sú kampane ako tá, ktorú ste navrhovali, užitočné? Prečo?
- Čím sa vyznačuje „dobrá“ kampaň?
- Myslíte si, že inštitúcie na ochranu práv robotníkov, napríklad mimovládne organizácie, odborové organizácie, inštitúcie OSN a organizácie pripravujúce kampane proti globalizácii, dokážu situáciu zmeniť?

Rady na vedenie aktivity

V podkladoch o globalizácii nájdete informácie o praktikách presídľovania nadnárodných spoloč-

ností. Skôr než začnete toto cvičenie, zistite, či Východoeurópska kampaň za čisté oblečenie alebo iná podobná organizácia majú svoje zastúpenie vo vašej krajine.

Jedným z cieľov tohto cvičenia je podnecovať a rozvíjať tvorivosť účastníkov. Preto nezabudnite zdôrazniť, že môžu popustiť uzdu svojej fantázii a „vymýšľať“ akékoľvek kampaňové stratégie, pričom však nesmú zabudnúť na to, že musia splniť cieľ, ktorý stanovila mimovládna organizácia.

V 10. bode pokynov k cvičeniu (keď skupiny prezentujú svoje návrhy) môže byť vedúci aktivity členom hodnotiacej komisie. Ešte účinnejšie však je (ak je to možné), prizvať si do komisie ľudí „zvonku“ (takých, ktorí neboli zapojení do prípravy kampane). Cvičenie bude oveľa zaujímavejšie a rozprúdi sa naozajstná diskusia – najmä ak pozvete predstaviteľa niektorej mimovládnej organizácie, ktorá sa angažuje v oblasti globalizácie alebo pripravuje kampane.

Ak sa rozhodnete do komisie pozvať „odborníkov“, odporúčame robiť toto cvičenie v dvoch častiach. V prvej časti účastníci pripravujú návrh kampane a všetky materiály, a druhú venujú diskusií.

Návrhy na pokračovanie

Skontaktujte sa s nejakou organizáciou a ďalej rozvíjajte prácu, ktorú účastníci začali. Keby skupina mala záujem o ďalšie poznatky z oblasti sociálnych a pracovných práv, môžete pokračovať cvičením „Ashiqueho príbeh“, ktoré je zamerané na problematiku detskej práce.

Významný dátum

24. október

Svetový deň informovanosti o rozvoji

PODKLADY

Fakty o Východoeurópskej kampani za čisté oblečenie

Organizácia Východoeurópska kampaň za čisté oblečenie je sieť, ktorá vznikla v roku 1990 v Holandsku s cieľom zlepšiť pracovné podmienky v podnikoch na výrobu športového oblečenia na celom svete. V súčasnosti má svoje zastúpenie v takmer 10 východoeurópskych krajinách, združuje predstaviteľov spotrebiteľských organizácií, odborových zväzov, organizácií na ochranu ľudských práv a práv žien, výskumníkov, záujmových skupín a aktivistov.

Hlavnými problémami na pracovisku sú:

- nízke platy;
- práca bez formálnych náležitostí (bez zmluvy, nepravidelný pracovný čas, povinné a nezaplatené nadčasy, atď.);
- porušovanie práva robotníkov organizovať sa (zastrašovanie aktivistov z radov zamestnancov).

Ciele kampane

Cieľom kampane je:

- Informovať širokú verejnosť o tom, čo sa deje a získať jej podporu.
- Na konkrétnych príkladoch poukázať na dôsledky niektorých sprievodných javov globalizácie, ktoré spôsobujú porušovanie ľudských práv.
- Vyvinúť tlak na podobné spoločnosti, aby viac rešpektovali ľudské práva svojich robotníkov, napríklad tým, že im poskytnú viac informácií o ich právach.
- Aktivizovať sieť jednotlivcov, organizácií a inštitúcií bojujúcich za podobné ciele.

Môžem vstúpiť?

„Utečenec, choď domov! On by aj šiel, keby mohol.“

Témy	Bezpečnosť. Diskriminácia a xenofóbia. Mier a násilie.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	6 – 20
Čas	60 minút
Charakteristika	Toto je aktivita, v ktorej účastníci hrajú roly: skupina utečencov sa pokúša o útek do inej krajiny. Cvičenie je zamerané na: <ul style="list-style-type: none"> ▪ útrapy utečencov; ▪ sociálne a ekonomické dôvody na udelenie alebo zamietnutie azylu.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo na azyl; na možnosť požiadať a získať azyl v iných krajinách z dôvodu prenasledovania. ▪ Právo utečencov nebyť vyhostený (právo na to, aby sa nemuseli vrátiť do krajiny, kde im hrozí prenasledovanie alebo smrť). ▪ Právo na rovnaké zaobchádzanie („nediskrimináciu“).
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Získať poznatky o situácii utečencov a ich právach a pochopiť problematiku utečenectva. ▪ Porozumieť dôvodom na povolenie alebo zamietnutie vstupu utečencov do krajiny. ▪ Rozvíjať solidaritu s ľuďmi, ktorí musia náhle opustiť svoje domovy.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kartičky s popisom rolí; ▪ krieda alebo nábytok na vytvorenie hraničného priechodu; ▪ perá; ▪ papier;
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pre každého účastníka pripravte jednu kópiu hárku s informáciami o problematike utečencov ▪ Pripravte kópie kartičiek s rolami, po jednej pre migračného úradníka, utečencov aj pozorovateľov. ▪ Pripravte scénu: môžete napríklad na dlážku nakresliť čiaru, ktorá bude predstavovať hranicu, alebo rozostavať nábytok do tvaru hraničného priechodu s medzerou pre colnú a pasovú kontrolu. Stôl môžete použiť ako prepážku v kancelárii migračného úradníka. Môžete si vyhotoviť značky a nápisy, ktoré budú obsahovať podmienky pri vstupe do krajiny, colnú kontrolu atď.

Pokyny

1. Účastníkom vysvetlite, že budú hrať roly a situácie v ktorých skupina utečencov opúšťa svoje domovy a snaží sa nájsť útočisko v inej krajine.
2. Začnite burzou nápadov („brainstormingom“) a zistite, čo už účastníci o utečencoch vedia. Informácie napíšte na veľký hárk papiera alebo flipchartový papier, aby ste sa k nim mohli neskôr počas diskusie vrátiť.
3. Účastníkom ukážte pripravenú scénu v miestnosti a prečítajte im nasledujúci text: „Je tmavá, chladná a daždivá noc, nachádzame sa na hraničnom priechode medzi krajinami X a Y. Prichádza

TÉMY

BEZPEČNOSŤ

DISKRIMINÁCIA A XENOFÓBIA

MIER A NÁSILIE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

6 - 20

ČAS

60 MINÚT

veľká skupina utečencov z vojnou postihnutej krajiny X, ktorí by chceli vstúpiť do krajiny Y. Sú hladní, vysilení a je im zima. Majú veľmi málo peňazí a okrem cestovných pasov nemajú žiadne doklady. Migrační úradníci krajiny Y majú rozdielne názory: niektorí by utečencom povolili vstup do krajiny, iní sú proti. Utečenci sú zúfalí a snažia sa rôznymi argumentmi úradníkov presvedčiť.“

4. Účastníkov rozdeľte do rovnakých skupín. Jedna skupina bude predstavovať utečencov z krajiny X, druhá skupina migračných úradníkov krajiny Y a tretia skupina budú pozorovatelia.
5. „Utečencom“ a „migračným úradníkom“ povedzte, aby si pripravili svoje roly a argumenty. Všetkým, aj pozorovateľom, rozdajte karty s rolami a dajte im 15 minút na prečítanie a prípravu.
6. Začnite s hraním rolí. Hru ukončíte podľa vlastného uváženia, 10 minút by však malo stačiť.
7. Dajte pozorovateľom 5 minút na zhrnutie postrehov podľa zadania v rolovej karte.

Rozbor a vyhodnotenie

Požiadate aktérov, aby vám povedali, aký to bol pocit byť utečencom, a ako sa cítili v úlohe migračných úradníkov. Vyzvite aj pozorovateľov, aby vám povedali svoje postrehy. Potom prejdite k diskusií o problematike utečenectva a opýtajte sa, čo sa účastníci naučili.

- Do akej miery sa s utečencami zaobchádzalo spravodlivo?
- Utečenci majú právo na ochranu v zmysle článku 14 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a v zmysle Ženevskej konvencie z roku 1951 o právnom postavení utečenca. Bolo dodržané právo utečencov na ochranu? Ak áno, prečo a akým spôsobom? Ak nie, prečo nie?
- Mal by mať štát právo odmietnuť utečencov?
- Keby ste boli migračným úradníkom, konali by ste rovnako? Čo by ste urobili, keby ste vedeli, že doma ich čaká istá smrť?
- Akým problémom musia utečenci čeliť, keď vstúpia do našej krajiny?
- Čo by sa dalo urobiť na vyriešenie niektorých problémov utečencov v procese ich prijímania?
- Sú vo vašej krajine internované, t.j. vnútroštátne presídlené osoby? A v susedných krajinách?
- Čo sa dá a čo by sa v prvom rade malo urobiť, aby sa z ľudí nestávali utečenci?

Rady na vedenie aktivity

Burza nápadov („brainstorming“) vám pomôže zistiť, čo už účastníci vedia o utečencoch a o príčinách, ktoré ich donútili opustiť svoje domovy. Môžete sa dozvedieť aj to, z ktorých krajín utečenci najčastejšie prichádzajú a do ktorých krajín smerujú. Informácie získané z brainstormingu vám pomôžu pri rozbere a vyhodnotení cvičenia a zároveň vám naznačia, aké ďalšie informácie si musíte pripraviť.

Premyslite si, čo spravíte, ak budete mať v skupine účastníka, ktorý má osobnú skúsenosť s utečenectvom. Zvážte, či je vhodné, aby sa pri hraní rolí dostal do skupiny utečencov. Je možné, že jeho osobná skúsenosť môže byť bolestná.

Počet účastníkov, ktorí hrajú jednotlivé roly, nemusí byť rovnaký. Môžete sa napríklad rozhodnúť, že budete mať iba troch alebo štyroch pozorovateľov a všetci ostatní môžu hrať role „utečencov“ a „migračných úradníkov“.

Kým si „utečenci“ a „migrační úradníci“ svoje roly pripravujú, môžete dať pozorovateľom kópie materiálov s informáciami, aby sa mohli oboznámiť s právami utečencov.

Scéna prebieha za tmavej, studenej a daždivej noci. Ak to bude možné, skúste vytvoriť podobné podmienky a atmosféru – môžete napríklad zhasnúť svetlá, otvoriť okná a pod. Aby ste utečencov ešte viac zmiatli, môžete vyhotoviť nápisy a pokyny na hraniciach v cudzom (dokonca aj vymyslenom)

jazyku. Ak sa rozhodnete pre vymyslený jazyk, nezabudnite informovať „migračných úradníkov“ o význame jednotlivých nápisov a pokynov!

Poznámka: Toto cvičenie sme prebrali z publikácie *Prvé kroky: Úvod do vzdelávania v oblasti ľudských práv*, Amnesty International, Londýn, 1997. Citát „Utečenec, choď domov! On by aj šiel, keby mohol“ bol slogan jednej z kampaní Úradu Vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR).

Variácie

Zahrajte si hranie rolí ešte raz, ale v opačnom obsadení: skupina „migračných úradníkov“ si zahrá „utečencov“ a naopak. Úlohou pozorovateľov bude všímať si rozdiely medzi prvým a druhým hraním rolí. Sústredia sa na tie prvky v hraní rolí, ktoré viedli k zvýšenej ochrane práv utečencov.

Hranie rolí si môžete zopakovať aj tak, že na pomoc utečencom z krajiny X privedete tím pracovníkov Úradu Vysokého komisára OSN pre utečencov.

Ak pracujete s klasickou triedou, môžete pokračovať aj zozbieraním údajov o úlohe Úradu Vysokého komisára OSN pre utečencov (www.unhcr.sk) a následným vypracovaním „oficiálnej správy“, ktorá bude obsahovať nasledujúce body:

- Argumenty, ktoré presvedčili migračných úradníkov, aby utečencom umožnili vstup do krajiny.
- Nevhodné formy správania migračných úradníkov.
- Odporúčania pre krajinu Y na zlepšenie ochrany práv utečencov.

Návrhy na pokračovanie

Získajte ďalšie informácie o utečencoch vo svojej krajine, predovšetkým o ich každodennom živote. Účastníci sa môžu skontaktovať s miestnymi organizáciami, ktoré pracujú s utečencami a pripraviť rozhovor s jej pracovníkmi alebo so samotnými utečencami.

Ak chcete pokračovať v cvičení a sledovať osudy utečencov po ich vstupe do krajiny pri vybavovaní žiadostí o azyl, môžete pokračovať cvičením „Jazyková bariéra“.

Námety na ďalšiu činnosť

Skontaktujte sa s národnými a medzinárodnými organizáciami, ktoré u nás pracujú s utečencami a pouvažujte, ako by ste im mohli pomôcť. Môžu napríklad potrebovať ľudí, ktorí budú pre utečencov zabezpečovať a rozdeľovať veci každodennej potreby.

Ďalšie informácie

Každoročne sú milióny ľudí nútené opustiť svoje domovy a často aj svoju vlasť kvôli prenasledovaniu alebo vojne. Stávajú sa z nich utečenci. Takmer vždy sa musia vysťahovať náhle a opustiť väčšinu svojho majetku. Pri úteku často dochádza aj k rozdeleniu rodín. Mnohí utečenci sa už nikdy nebudú môcť vrátiť do svojich domovov.

Väčšina utečencov hľadá bezpečné útočisko v susedných krajinách a prichádzajú vo veľkých skupinách naraz (tzv. masový prílev). Iní musia pri hľadaní bezpečného útočiska prekonávať veľké vzdialenosti a prichádzajú na letiská a do prístavov ďaleko od svojej vlasti.

V roku 1951 prijala OSN Dohovor o právnom postavení utečencov, ktorý už podpísala viac ako polovica štátov sveta. Vytvorený bol Úrad Vysokého komisára pre utečencov (UNHCR), ktorý dohliada na dodržiavanie tohto Dohovoru a pomáha utečencom predovšetkým poskytovaním humanitnej pomoci.

V zmysle tohto Dohovoru je utečencom každý, kto opustí svoju vlasť a nemôže sa do nej vrátiť, lebo v nej bude prenasledovaný kvôli svojej rasovej príslušnosti, náboženskému vierovyznaniu, národnosti, príslušnosti k určitej spoločenskej skupine alebo kvôli svojim politickým názorom. Najdôležitejším právom utečenca je jeho právo na to, aby ho nevrátili naspäť do krajiny, v ktorej mu hrozí prenasledovanie alebo smrť (právo na nevyhostenie).

To sa vzťahuje aj na situáciu, ak by určitá krajina chcela utečenca vyhostiť do inej krajiny, z ktorej by ho mohli vyhostiť do jeho vlasti.

Inštitúcie akejkoľvek krajiny sú povinné posudzovať žiadosti utečencov, ktorí žiadajú o azyl v príslušnej krajine. To platí pre všetky štáty bez ohľadu na to, či podpísali alebo nepodpísali Dohovor z roku 1951. Dohovor ďalej ustanovuje, že utečenci nesmú byť diskriminovaní a že sa na nich vzťahujú všetky práva platné v krajine, v ktorej dostali azyl.

Názory krajín na to, kto je a kto nie je „naozajstný utečenec“ sa líšia. Bohaté krajiny často tvrdia, že utečenci nie sú obeťami útlaku, ale že si jednoducho chcú zabezpečiť vyššiu životnú úroveň. Nazývajú ich „ekonomickými imigrantmi“. Inštitúcie týchto krajín neraz argumentujú tým, že obavy utečencov sú prehnane alebo neúprimné.

Významný dátum

20. jún

Svetový deň utečencov

Počet utečencov vo svete (údaje v tabulke potrebné aktualizovať podľa najnovších zdrojov)

Región (k 1. januáru 2000)	Utečenci
Afrika	3 523 250
Ázia	4 781 750
Európa	2 608 308
Stredná Amerika a Karibská oblasť	61 200
Severná Amerika	636 300
Oceánia	64 500
Celkom	11 675 380

Zdroj:

Refugees by numbers, 2000 Edition, UNHCR Publications.

Pôvod väčšiny utečeneckej populácie v roku 1999 (údaje v tabulke potrebné aktualizovať podľa najnovších zdrojov)

Krajina pôvodu	Hlavná krajina azylu	Utečenci
<i>Odkiaľ pochádzajú?</i>	<i>Kam smerujú?</i>	
Afganistan	Irán/Pakistan/India	2 562 000
Irak	Irán/Saudská Arábia/Sýria	572 500
Burundská republika	Tanzánia/Konžská demokratická republika	525 700
Sierra Leone	Guinea/Libéria/Gambia	487 200
Somálsko	Etiópia/Keňa/Jemen/Džibutsko	451 600
Bosna a Hercegovina	Juhoslávia/Chorvátsko/Slovensko	448 700
Angola	Zambia/Konžská demokratická republika/Kongo	350 600
Chorvátsko	Juhoslávia/Bosna a Hercegovina	340 400

Zdroj:

Refugees by numbers, 2000 Edition, UNHCR Publications.

Internované osoby, presídlenci

Nie všetci, ktorí sú nútení opustiť svoje domovy, odchádzajú do cudziny. Niektorí z nich sa presídľujú v rámci svojej vlasti. Týchto ľudí nazývame internovanými osobami alebo presídlencami. Tvoria najrýchlejšie sa rozrastajúcu skupinu vysťahovalcov na svete. Napríklad v Európe ich počet (3 252 300) preyšuje počet utečencov (2 608 380), pričom najviac ich žije v Bosne a Hercegovine a v krajinách bývalého Sovietskeho zväzu. Na rozdiel od utečencov, týchto ľudí nechránia žiadne medzinárodné zmluvy a nemajú nárok ani na väčšiu foriem pomoci. O tom, ako možno internovaným alebo presídleným osobám pomôcť a kto by mal zodpovedať za ich blaho v súčasnosti prebieha široká medzinárodná diskusia. Na požiadanie Generálneho tajomníka OSN niektorým skupinám internovaných osôb poskytuje pomoc UNHCR.

PODKLADY

Kartička s rolou pre utečencov

Argumenty a možnosti utečencov

Pripravte si svoje argumenty a taktiku. Závisí od vás, či budete argumentovať ako skupina, alebo či každý člen skupiny prevezme zodpovednosť sám za seba a bude argumentovať individuálne.

Môžete použiť nasledujúce, ale aj akékoľvek iné argumenty podľa vlastného uváženia:

- Máme právo na azyl.
- Naše deti sú hladné. Je vašou morálnou povinnosťou pomôcť nám.
- Ak sa vrátíme, zabijú nás.
- Nemáme peniaze.
- Nemôžeme ísť nikam inam.
- U nás doma som bol lekárom.
- Potrebujeme útočisko dovtedy, kým sa nebudeme môcť bezpečne vrátiť domov.
- Aj iných utečencov ste už prijali do vašej krajiny.

Pred začatím hrania rolí si premyslite nasledujúce možnosti:

- Budete sa ako skupina ochotní rozdeliť, ak vás o to migrační úradníci požiadajú?
- Vráťte sa domov, ak sa vás pokúsia poslať späť?

Budete hrať miešanú skupinu utečencov, takže počas prípravy si každý vytvoríte vlastnú postavu – vyberte si vek, pohlavie, rodinné zázemie, profesiu, finančnú situáciu, náboženské vierovyznanie a predmety, ktoré vlastníte.

Kartička s rolou pre migračných úradníkov

Argumenty a možnosti migračných úradníkov

Pripravte si svoje argumenty a taktiku. Závisí od vás, či budete argumentovať ako skupina, alebo či každý člen skupiny prevezme zodpovednosť sám za seba a bude argumentovať individuálne.

Môžete použiť nasledujúce, ale aj akékoľvek iné argumenty podľa vlastného uváženia:

- Sú zúfalí, nemôžeme ich poslať späť.
- Ak ich pošleme späť, budeme zodpovední za to, ak ich zatknú, ak ich budú mučiť alebo ak ich zabijú.
- Máme zákonnú povinnosť prijať utečencov.
- Nemajú peniaze a budú potrebovať štátnu podporu. Naša krajina si to nemôže dovoliť.
- Môžu dokázať, že sú skutočnými utečencami? Možno sem prišli len preto, aby sa im žilo lepšie.
- Naša krajina je vojenským spojencom aj obchodným partnerom ich krajiny. Nemôžeme sa postaviť na ich obranu.
- Možno majú schopnosti, ktoré sa nám zídu?
- V našej krajine je už dosť utečencov. Musíme sa postarať o vlastných ľudí. Mali by ísť do bohatších krajín.
- Ak ich vpustíme, aj ďalší sa budú dožadovať vstupu.
- Neovládajú našu reč, sú iného vierovyznania a jedia iné jedlá. Nedokážu sa začleniť do spoločnosti.
- Budú z toho politické problémy.
- Môžu byť medzi nimi ukrytí teroristi alebo vojnoví zločinci.

Pred začatím hrania rolí si premyslite nasledujúce možnosti:

- Pustíte všetkých utečencov cez hranicu?
- Pustíte iba niektorých utečencov cez hranicu?
- Rozdelíte ich podľa veku, profesie, finančnej situácie, atď.?
- Alebo urobíte niečo iné?

Kartička s rolou pre pozorovateľov

Vašou úlohou je pozorovať celý priebeh hrania rolí. Po skončení aktivity budete vyzvaní k celkovému zhodnoteniu zahranej situácie. Vyberte si spomedzi vás hovorcu.

Počas pozorovania sledujte najmä:

- Ako sa správajú utečenci a migrační úradníci.
- Argumenty, ktoré používajú a spôsob, akým ich prezentujú.
- Sledujte, či nedochádza k porušovaniu ľudských práv alebo špeciálne práv utečencov.

Musíte sa rozhodnúť, ako budete pri pozorovaní postupovať, aby ste všetko zachytili. Môžete sa napríklad rozdeliť do dvoch podskupín, pričom jedna podskupina bude pozorovať migračných úradníkov a druhá utečencov.

Práva detí

Dieťa bez odvahy je ako obloha bez hviezd.

Témy	Deti. Ľudské práva všeobecne. Vzdelanie.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	ľubovoľná
Čas	60 minút
Charakteristika	Pri tomto cvičení budeme používať metódu hodnotenia v tvare diamantu. Cvičenie bude slúžiť ako východisko k diskusi o Dohovore o právach dieťaťa vrátane týchto tém: <ul style="list-style-type: none"> ▪ základné ľudské práva a špecificky práva dieťaťa v zmysle Dohovoru; ▪ povinnosti a zodpovednosti vyplývajúce z Dohovoru; ▪ spôsoby vymáhania týchto práv.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo dieťaťa poznať svoju rodinu a právo žiť so svojou rodinou. ▪ Právo na ochranu pred ekonomickým vykorisťovaním. ▪ Právo na zvláštne zaobchádzanie počas súdnych konaní.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poskytnúť vedomosti o Dohovore o právach dieťaťa. ▪ Rozvíjať schopnosť kritického spracovania informácií a prepojiť ich s každodennou skúsenosťou. ▪ Rozvinúť pocit zodpovednosti, solidarity, spravodlivosti a rovnosti.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kartičky s výroky – jeden balík pre každú skupinu; ▪ veľký hárok papiera na prípravu nástenky; ▪ fixky; ▪ dostatok miesta na to, aby mohli jednotlivé skupiny pracovať samostatne.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vychádzajte zo skrátenej verzie Dohovoru o právach dieťaťa. Na nástenku si pripravte jeho jednotlivé články. ▪ Prečítajte si nižšie uvedené kartičky s výroky a dajte ich do súvislosti s Dohovorom. Rozhodnite sa, ktoré články by mohli vyvolať najzaujímavejšiu diskusiu v jednotlivých skupinách. Zvážte, ktoré otázky sú pre členov skupiny najvhodnejšie a ktoré môžu byť najproblematickejšie. ▪ Pre každú skupinu pripravte jeden balík kartičiek. Každý z nich vložte do obálky, aby sa nepomiešali.

Pokyny

1. Začnite krátkou informáciou o Dohovore. Opýtajte sa, čo už účastníci o ňom vedia. Pomocou pripravenej nástenky si spolu s nimi prejdite hlavné články Dohovoru.
2. Požiadajte účastníkov, aby vytvorili trojčlenné alebo štvorčlenné skupiny. Rozdajte im obálky, v ktorých máte pripravené kartičky s výroky.
3. Vysvetlite, ako sa postupuje pri hodnotení podľa diamantového tvaru. Každá skupina najprv musí prediskutovať všetkých 9 výrokov a premyslieť si, do akej miery sa jednotlivé výroky týkajú ich vlastného života. Potom výroky usporiadajú do tvaru diamantu podľa poradia dôležitosti. Najprv musia na stôl položiť najdôležitejší výrok. Pod tento výrok, položia vedľa seba ďalšie dva

TÉMY

DETI

ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

VZDELANIE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4
 ÚROVEŇ 3
 ÚROVEŇ 2
 ÚROVEŇ 1

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

ĽUBOVOĽNÁ

ČAS

60 MINÚT

- najdôležitejšie výroky. Pod ne položia do radu ďalšie tri menej dôležité výroky. Do štvrtého riadku umiestnia dve kartičky a do piateho riadku položia jednu kartičku – tú, ktorej výrok považujú za najmenej dôležitý. Takýmto spôsobom budú kartičky zoradené do tvaru diamantu.
4. Dajte skupinám 25 minút, aby sa dohodli na poradí dôležitosti výrokov a aby ich zoradili do tvaru diamantu.
  5. Keď úlohu dokončia, požiadajte účastníkov, aby sa poprechádzali po miestnosti a pozreli si poradia dôležitosti ostatných skupín. Potom prejdite k spoločnému rozboru s celou skupinou.

Rozbor a vyhodnotenie

Na úvod účastníkov požiadajte, aby za jednotlivé skupiny referovali o vlastnom zoradení výrokov. Potom sa ich opýtajte, či sa im aktivita páčila a čo sa počas nej naučili.

- Ako by ste porovnali „diamanty“ jednotlivých skupín? Čo mali spoločné a v čom sa líšili?
- Prečo majú rôzni ľudia rôzne priority?
- Chcela by niektorá zo skupín, na základe prezentácie inej skupiny, prehodnotiť zoradenie kartičiek vo svojom „diamante“? Ktoré argumenty boli najpresvedčivejšie?
- Ktoré ľudské práva sa porušujú vo vašej komunite a prečo?
- Existujú také práva, ktoré nie sú zahrnuté v Dohovore o právach dieťaťa a o ktorých si myslíte, že by tam mali byť?
- Myslíte si, že deti potrebujú mať svoj vlastný Dohovor? Prečo?
- Ak majú svoj vlastný Dohovor deti, nemala by ho mať aj mládež vo veku 18 – 30 rokov?
- Aké špecifické práva by mal obsahovať takýto dohovor o právach mládeže?
- To, že práva detí zaručuje samostatný Dohovor, je jedna vec. Do akej miery si však deti môžu svoje práva vymáhať aj v skutočnosti?
- Akým spôsobom si ľudia vo všeobecnosti vymáhajú svoje práva?
- Ak je aktívna účasť jedným zo spôsobov uplatňovania práv v demokratickom prostredí, čo môžete odteraz urobiť, aby ste začali „uplatňovať svoje práva“ doma, v škole či v klube?
- Na koho sa môžu deti obrátiť, ak vedia o závažnom porušovaní svojich práv?

Rady na vedenie aktivity

V 1. kapitole, v časti *Ako používať Kompas* nájdete ďalšie informácie o používaní metódy diamantového tvaru pri hodnotení. Zdôraznite, že neexistujú správne alebo nesprávne odpovede, ako usporiadať výroky na kartách. Účastníci si musia uvedomiť, že rôzni ľudia majú rôzne skúsenosti, a preto sa líšia aj ich priority. To sa musí rešpektovať. Napriek tomu by sa však mali pokúsiť dosiahnuť zhodu vo svojej skupine o poradí dôležitosti článkov. Veď aj v skutočnom živote musíme o svojich prioritách rozhodovať a pokúšame sa dohodnúť v najlepšom záujme nás všetkých!

Variácie

Namiesto toho, aby ste účastníkov požiadali o zoradenie deviatich článkov, môžete im dať iba osem. Jednu kartičku nechajte prázdnu a umožnite im, aby si deviaty výrok doplnili sami.

Kartičky s výrokmi vložte do klobúka a účastníkov požiadajte, aby si rad-radom z klobúka ťahali po jednej kartičke a aby o nej minútu rozprávali. Potrebnú metodiku nájdete v cvičení „Len jedna minúta“.

Na základe vybraného výroku môžu skupiny taktiež napísať krátky príbeh alebo predviesť krátku

scénku. Prípadne môžu tieto príbehy alebo scény vychádzať z médií: niečo, čo účastníci videli alebo počuli vo filme alebo v divadle, o čom čítali v knihe alebo časopise. Hranie rolí/scény môže zobraziť nejakú príhodu alebo udalosť. Po jej odohraní môžu účastníci ďalej improvizovať pri hľadaní možných riešení a spôsobov, ktorými by sa dalo danej udalosti alebo porušovaniu určitého práva v budúcnosti zabrániť.

Návrhy na pokračovanie

Pozvite si na besedu niekoho, kto dobre pozná Dohovor o právach dieťaťa – právnik, vedúceho linky detskej istoty, detského psychológa alebo pracovníka z kancelárie ombudsmana. Pred začiatkom besedy si urobte burzu nápadov („brainstorming“) o prípadoch porušovania ľudských práv detí, napríklad týranie, sexuálne vykorisťovanie, zanedbávanie a šikanovanie. Pozvaného hosta sa opýtajte, kto sa vo vašej miestnej komunite zaoberá alebo kto zodpovedá za riešenie takýchto prípadov, napr. rodičia, polícia, linky detskej istoty, sociálni pracovníci atď. Požiadajte hosta aj o radu, čo robiť v prípade, ak sme svedkami porušovania práv, najmä ak ide o závažné prípady, napríklad týranie detí v našom susedstve. Takéto prípady sa musia riešiť opatrne, ohľaduplne a predvídavo.

Deti a mladí ľudia sa často cítia diskriminovaní. Ak sa skupina chce venovať problému diskriminácie, môžete pokračovať aktivitou „Každý rovný – všetci iní“.

Námety na ďalšiu činnosť

Preskúmajte spôsob riadenia školy a učebné osnovy, aby ste zistili, do akej miery škola plní svoje povinnosti vyplývajúce z Dohovoru o právach dieťaťa. Napríklad, či škola poskytuje vzdelávanie podporujúce rozvoj osobnosti dieťaťa, jeho nadania a schopností alebo či nekladie príliš veľký dôraz len na biffovanie na skúšky. Majú žiaci právo slobodne vyjadriť svoj názor ku všetkým záležitostiam, ktoré sa ich týkajú? Venuje sa ich názorom dostatočná pozornosť? Inými slovami, existuje na vašej škole napríklad školská rada alebo školský parlament? Ak áno, nakoľko efektívne pracujú? Rešpektuje sa pri požiadavkách na školskú disciplínu dôstojnosť žiaka? Ako škola postupuje v prípadoch rasistických útokov a šikanovania? Porozprávajte sa o tom, čo by sa dalo zlepšiť a aké opatrenia by sa mohli a mali prijať na vyriešenie problémov na vašej škole. Pozrite si ukážku v 3. kapitole príručky *Aktívna podpora ľudských práv* a naplánujte si svoj vlastný projekt. Nepúšťajte sa do vecí, ktoré by mohli (zbytočne) nahnevať učiteľov. Dajte pozor, aby ste v nich nevyvolali negatívne pocity z toho, že im chcete zasahovať do právomocí!

Ďalšie informácie

V 5. kapitole, v doplňujúcich informáciách k téme Deti nájdete úplné znenie Dohovoru o právach dieťaťa, odkazy na každoročne publikované správy UNICEF o postavení detí vo všetkých krajinách sveta ako aj odkazy na ďalšie knihy a publikácie týkajúce sa práv detí.

Významný dátum

20. november
Svetový deň detí

PODKLADY**Kartičky s výrokmi**

Prípravte si kópie nasledujúcich článkov Dohovoru o právach dieťaťa a rozstrihajte ich na samostatné kartičky.

Dieťa má právo slobodne vyjadrovať svoje názory vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa názorom dieťaťa musí venovať náležitá pozornosť. Dieťa má právo na slobodu prejavu.

Právo dieťaťa na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva sa musí rešpektovať. Dieťa má právo na slobodu združovania a slobodu pokojného zhromažďovania.

Žiadne dieťa nesmie byť vystavené svojvoľnému alebo nezákonnému zasahovaniu do svojho súkromného života, rodiny, domova alebo korešpondencie. Dieťa musí byť chránené pred nezákonnými útokmi na svoju česť a povesť.

Rodičia majú prvotnú zodpovednosť za výchovu a vývoj dieťaťa.

Dieťa má právo na vzdelanie. Štát je povinný zabezpečiť pre všetky deti bezplatné povinné základné vzdelanie. Disciplína v škole sa musí zabezpečovať spôsobom zlučiteľným s dôstojnosťou dieťaťa. Výchova dieťaťa má smerovať k rozvoju osobnosti dieťaťa, jeho nadania a schopností, smerovať k rozvíjaniu úcty k ľudským právam a základným slobodám, k príprave dieťaťa na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu mieru, priateľstva a porozumenia, tolerance a rovnosti a k výchove zameranej na posilňovanie úcty k životnému prostrediu.

Dieťa má právo na odpočinok a voľný čas, na hru a na slobodnú účasť na kultúrnom živote a umeleckej činnosti.

Dieťa má právo na ochranu pred ekonomickým vykorisťovaním a pred vykonávaním akejkoľvek práce, ktorá môže byť pre jeho život a rozvoj nebezpečná. Dieťa má právo na ochranu pred všetkými formami sexuálneho vykorisťovania a sexuálneho zneužívania, pred využívaním detí na prostitúciu alebo na iné nezákonné sexuálne praktiky, a pred využívaním pri výrobe pornografických materiálov.

Štát je povinný prijať primerané opatrenia na zabezpečenie ochrany detí postihnutých ozbrojeným konfliktom a na starostlivosť o ne.

Každé dieťa obvinené z trestného činu musí mať zaručené, že sa bude považovať za nevinné až dovtedy, kým sa podľa zákona nepreukáže jeho vina; že bude mať pri príprave a uplatnení svojej obhajoby právnu pomoc; že nebude nútené vypovedať alebo priznávať vinu; že sa vo všetkých štádiách konania bude plne rešpektovať jeho súkromie; a že sa mu dostane takého zaobchádzania, ktoré zodpovedá jeho veku, okolnostiam a blahu. Za trestný čin spáchaný dieťaťom mladším ako 18 rokov nemôže byť udelený trest smrti ani doživotné väzenie bez možnosti prepustenia.

Rozdielne mzdy

Rovnakú mzdu za rovnakú prácu!

Témy	Sociálne práva. Rovnosť mužov a žien. Diskriminácia a xenofóbia.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	4 a viac
Čas	90 minút
Charakteristika	Táto aktivita je simuláciou, ktorá poukazuje na realitu na trhu práce. Zameriava sa na problematiku: <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozdielných plátov za rovnakú prácu; ▪ diskriminácie na pracovisku; ▪ nízkych plátov pre mladých pracovníkov;
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo na spravodlivú odmenu. ▪ Právo na rovnakú mzdu za rovnakú prácu.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo nebyť diskriminovaný na základe pohlavia a veku. ▪ Konfrontovať účastníkov s problémom diskriminácie na pracovisku. ▪ Analyzovať, či je diskriminácia na základe veku a pohlavia prijateľná. ▪ Podporovať zmysel pre solidaritu, rovnosť a spravodlivosť.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1 kópia „Stupnice platových taríf“. ▪ menovky (nálepky) – jedna pre každého účastníka/pracovníka; ▪ perá; ▪ peniaze (môžete použiť peniaze z podkladov pre cvičenie „Dve mesiace“).
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pripravte menovky – uvediete na nich pohlavie a vek jednotlivých pracovníkov. Ako pomôcku použite údaje zo „Stupnice platobných taríf“. ▪ Rozhodnite, akú prácu budú účastníci vykonávať. Pripravte pomôcky, ktoré budú potrebovať.

Pokyny

1. Účastníkom vysvetlite, že sú vašimi zamestnancami a musia vykonať určitú prácu pre vás, svojho zamestnávateľa. Povedzte im, že sa nemusia obávať: každému zaplatíte!
2. Účastníkom rozdajte menovky náhodným spôsobom.
3. Vysvetlite im, čo majú robiť a presvedčte sa, či každý pochopil svoju úlohu.
4. Prikážte im, aby začali pracovať.
5. Keď sú s prácou hotoví, prikážte im, aby sa postavili do radu pre výplatu. Každému zaplatte podľa veku a pohlavia tak, ako je to uvedené v stupnici platových taríf. Peniaze musíte počítat nahlas, aby každý počul a vedel, kto koľko dostane.
6. Ak sa účastníci začnú vypytovať alebo sťažovať, stručne im povedzte dôvod, ale nenechajte sa vtiahnuť do diskusie.
7. Sami uvážte, ako ďaleko necháte situáciu zájsť, ale keď už bude príliš „horúco“, hru zastavte! Dajte každému čas, aby sa upokojil a aby vystúpil zo svojej roly. Potom si sadnite do kruhu a pristúpte k rozboru cvičenia.

TÉMY

SOCIÁLNE PRÁVA

ROVNOSŤ MUŽOV A ŽIEN

DISKRIMINÁCIA

STUPEŇ NÁROČNOSTI

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

4 ALEBO VIAC

ČAS

90 MINÚT

Rozbor a vyhodnotenie

Diskusiu si rozdeľte na etapy. Začnite rozborom samotnej simulácie:

- Aký to bol pocit dostať viac (alebo menej) ako ostatní pracovníci, hoci každý vykonával presne tú istú prácu?
- Prečo niektorí dostali viac (alebo menej) ako ostatní? Prečo sa to stalo?
- Aký to bol pocit dostať viac ako ostatní? Aký to bol pocit dostať menej ako ostatní?
- Dochádza k takejto forme diskriminácie na pracoviskách vo vašej krajine?

Ďalej si pohovorte o odmeňovaní na základe pohlavia:

- Dá sa niečím odôvodniť, prečo dostáva za tú istú prácu inú mzdu muž a inú žena? Prečo? Prečo nie? Kedy?
- Čo keď muž vykoná danú prácu lepšie ako žena? Je to dostatočný dôvod na to, aby žena dostala zaplatené menej?
- Ak je muž kvalifikovanejší ako žena, tiež z toho vyplýva, že by mal mať zaplatené viac?
- Myslíte si, že existujú práce, ktoré by mali vykonávať výlučne muži? Prečo? Prečo nie? Ak áno, ktoré sú to práce?
- Myslíte si, že existujú práce, ktoré by mali vykonávať výlučne ženy? Prečo? Prečo nie? Ak áno, ktoré sú to práce?
- Myslíte si, že zvýhodňovanie alebo pozitívnu diskrimináciu možno odôvodniť tým, že je potrebné zmeniť postoje spoločnosti?

Na záver prejdite k diskusii o odmeňovaní podľa veku:

- Uplatňuje sa vo vašej krajine prax odmeňovania podľa veku? Ak nie, myslíte si, že by sa mala?
- Ako sa dá odôvodniť uplatňovanie takejto praxe, najmä v prípade mladých ľudí?
- Aký máte názor na tento druh praxe? Je to dobrá alebo zlá prax? Je alebo nie je nevyhnutná? Odôvodnite svoje názory.

Rady na vedenie aktivity

Je veľmi pravdepodobné, že toto cvičenie budete musieť pozmeniť. Ak budete musieť pridať alebo vymazať niektorých pracovníkov zo zoznamu, dbajte na to, aby počet mužov a žien zostal vyvážený a aby sa zachovali rôzne vekové kategórie. Ak je skupina veľká alebo ak sa chcete venovať hlbšej diskusii o uvedených dvoch formách diskriminácie (na základe veku a na základe pohlavia), opláti sa skupinu rozdeliť na dve podskupiny. Jedna podskupina sa môže venovať diskusii o diskriminácii na základe pohlavia a druhá na základe veku.

Aké druhy prác sú vhodné pre toto cvičenie? Každý pracovník musí vykonávať presne tú istú prácu. Pokúste sa vymyslieť takú činnosť, ktorú môžu vykonávať viacerí súčasne. Takto predídete tomu, aby sa ostatní začali nudiť pri čakaní a sledovaní ostatných.

Zvážte nasledovné:

- Ak chcete ísť von, je to možné v danom ročnom období?
- Máte k dispozícii dostatok priestoru?
- Je daná práca zvládnuteľná aj pre ľudí rôzneho veku, pre ženy aj mužov?
- Je táto práca bezpečná?
- Mohla by niektorých účastníkov uviesť do rozpakov alebo mohlo by sa stať, že ju odmietnu vykonať z etických dôvodov?

- Ako dlho potrvá jej vykonanie?
- Vyžaduje si viaceré zručnosti?
- Dá sa viackrát zopakovať?

Príklady možných úloh:

- Zotrite dôkladne tabuľu a úhľadne na ňu napíšte vetu.
- Pozbierajte knihy z poličky a uložte ich do škatule. Škatuľu preneste na druhú stranu miestnosti, tam knihy vybalte a uložte na druhú poličku.
- Poskladajte lietadlo alebo jednoduchú čiapku z papiera.
- Nazbierajte listy z troch rôznych druhov stromov a nalepte ich na kúsok papiera.
- Vyhladajte definíciu určitého slova a napíšte ju na papier. (Ak si zvolíte slová z oblasti ľudských práv, na konci budete mať aj krátky terminologický slovník!).

Ak počas hry nastane chvíľa, že od vás účastníci/pracovníci budú žiadať vysvetlenie, prečo majú rozdielne platy, budete si musieť vymyslieť „dôvody“. Tieto „dôvody“ môžu vychádzať zo skutočných udalostí, ale môžu to byť aj naozaj smiešne dôvody, napríklad:

- Kto sa potkol, dostane menej!
- Kto sa usmieval a vyzeral šťastne, dostane viac!
- Lebo je utorok!

Nižšie uvedené informácie, ako aj doplnujúce informácie v 5. kapitole vám pomôžu pripraviť sa na vedenie diskusie.

Variácie

Ak máte pocit, že toto cvičenie nie je vhodné na simuláciu, môžete využiť údaje a fakty ako východisko na diskusiu. Pre každého pracovníka môžete vytvoriť „pracovný list“, na ktorom uvediete informácie o vykonávanej práci, veku, pohlaví a mzde. Môžete uviesť aj ďalšie informácie, ako napríklad vzdelanie a praktické skúsenosti v odbore. Alebo si môžete vypracovať niekoľko podobných prípadových štúdií o jednotlivých pracovníkoch. Musíte si však uvedomiť, že žiadna diskusia u účastníkov nevyvolá takú silnú emocionálnu reakciu ako samotná simulácia.

Návrhy na pokračovanie

Ak účastnícka skupina obľubuje hranie rolí a chcela by preskúmať úlohu odborov pri ochrane práva pracujúcich na spravodlivú odmenu a pracovné podmienky, môžete vyskúšať aktivitu „Schôdza odborov“.

Ďalšie informácie

Problematika nerovnosti pri odmeňovaní pracovníkov sa v rôznych krajinách líši. To isté platí aj pre problém diskriminácie na základe veku alebo pohlavia. Diskriminácia na rodovom základe nie je ničím iným než prejavom diskriminácie žien. V minulosti boli ženy znevýhodnené v spoločenských, politických aj hospodárskych oblastiach. Medzi príklady diskriminácie žien na pracovisku patrí diskriminácia pri výbere a pohovore s uchádzačmi o zamestnanie, diskriminácia pri kariérom raste a fakt, že ženy dostávajú v priemere nižší plat ako muži. Ak ženy dostávajú za výkon tej istej práce menej ako muži, je to porušenie ich práva na spravodlivú odmenu.

Aj pracujúci mladí ľudia by mali dostávať spravodlivú odmenu. Tu je situácia ešte zložitejšia a líši sa

Významný dátum

1. máj

Medzinárodný deň práce

Právo na spravodlivú odmenu

Medzinárodný dohovor o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach, článok 7

„Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou tohto dohovoru, uznávajú právo každého človeka na spravodlivé a priaznivé pracovné podmienky, čím sa zaručuje najmä:

Európska sociálna charta, článok 7 (5)

Právo detí a mladých ľudí na ochranu v záujme spravodlivého odmeňovania pre mladých pracovníkov a učňov.

Článok 8 (3)

Právo zamestnaných žien na ochranu v záujme zabránenia diskriminácii na základe pohlavia v oblasti odmeňovania.

v každej krajine. Miera nezamestnanosti mladých ľudí je vo všeobecnosti vyššia ako u dospelých.

Hoci sa zásada rovnakej odmeny za rovnakú prácu vo všeobecnosti uznáva, odmeňovanie mladých ľudí sa často považuje za špecifický prípad. Vo viacerých krajinách existujú politiky, ktoré umožňujú, aby sa mladým ľuďom platilo za tú istú prácu menej ako dospelým. Tieto politiky majú dva dôvody. Na jednej strane je to snaha odradiť mladých ľudí od vstupu na trh práce a motivovať ich k tomu, aby zostávali v škole a ďalej získavali kvalitné vzdelanie. Na druhej strane je pre zamestnávateľov stále lákavé zamestnávať neskúsených a nízko kvalifikovaných mladých pracovníkov. Platí to najmä pri neustále sa zvyšujúcom počte mladých ľudí, ktorí odchádzajú zo škôl, a ktorí by sa inak iba „potulovali po uliciach“, dostávali by sa do ťažkostí a boli by tak bremenom pre štát. Úspešnosť tejto politiky z hľadiska znižovania nezamestnanosti mládeže sa odlišuje z krajiny na krajinu.

Európsky výbor pre sociálne práva (orgán poverený dohliadaním pri zavádzaní Európskej sociálnej charty) nepovažuje nízke platy mladých ľudí za nezlučiteľné so zásadou spravodlivého odmeňovania, a to za predpokladu, že platový rozdiel je prijateľný a rýchlo sa znižuje. Napríklad plat mladého človeka nižší o 30% ako nástupný plat dospelého sa v prípade mládeže vo veku 15 a 16 rokov považuje za prijateľný. Avšak platový rozdiel v prípade mládeže vo veku 16 až 18 rokov nemôže presahovať 20%.

Platy mladých ľudí však nie sú vždy nízke. V skutočnosti je mnoho kvalitne vzdelaných mladých ľudí, ktorí zarábajú veľa peňazí – podľa niektorých až priveľa! Sú to napríklad mladí ľudia pracujúci v oblasti nových technológií, ktorí zarábajú oveľa viac ako starší pracovníci tesne pred odchodom do dôchodku.

Odmeňovanie, ktoré všetkým pracovníkom poskytuje minimálne:

spravodlivé mzdy a rovnaké odmeňovanie za prácu rovnakej hodnoty, bez akéhokoľvek rozdielu, predovšetkým ženám zaručuje, aby ich pracovné podmienky neboli horšie ako pracovné podmienky mužov, a aby za rovnakú prácu dostávali rovnakú odmenu.

PODKLADY

Stupnica platových taríf pracovníkov podľa pohlavia a veku

	Pohlavie	Vek	Plat v Emoch
1.	Muž	35 rokov	100
2.	Žena	16 rokov	30
3.	Muž	22 rokov	70
4.	Žena	32 rokov	90
5.	Muž	16 rokov	50
6.	Žena	19 rokov	60
7.	Muž	26 rokov	100
8.	Muž	20 rokov	70
9.	Žena	24 rokov	80
10.	Muž	37 rokov	100
11.	Žena	17 rokov	30
12.	Žena	23 rokov	80

Máme na výber?

„Bojíme sa, čo z našich detí bude zajtra, a pritom zabúdame, že oni sú niekým už dnes.“

Stacia Tauscher

Témy	Mier a násilie. Deti. Diskriminácia a xenofóbia.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	9 – 24
Čas	90 minút
Charakteristika	Toto cvičenie s hraním rolí sa zameriava na: <ul style="list-style-type: none"> ▪ násilie medzi ľuďmi; ▪ šikanovanie.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo na slobodný a bezpečný život. ▪ Právo na dôstojnosť a rovnaké zaobchádzanie. ▪ Deti majú právo na ochranu pred ubližovaním (t.j. telesným aj duševným zneužívaním);
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rozvíjať vedomosti o príčinách a dôsledkoch šikanovania a porozumieť im ▪ Preskúmať, ako sa dá tomuto problému zabrániť. ▪ Rozvíjať empatiu s obeťami šikanovania.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kópie scénok na hranie rolí (jedna scénka pre každú skupinu); ▪ jedna kópia hárku s „Príbehmi o šikanovaní“;
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pripravte miestnosť tak, aby účastníci mali dostatočný priestor na hranie rolí.

Pokyny

1. Účastníkom vysvetlite podstatu a priebeh cvičenia. Povedzte im, že budú pracovať v malých skupinách a predvedú krátke scénky s tematikou šikanovania.
2. Ak to uznáte za potrebné, pomocou krátkej burzy nápadov („brainstormingu“) si overte, či každý rozumie významu pojmu šikanovanie a či všetci vedia, že k nemu môže dochádzať v ktorejkoľvek škole, v mládežníckych kluboch aj na pracoviskách.
3. Účastníkov rozdeľte do troch skupín a každej skupine pridajte jednu scénku. Dajte im 15 minút na prípravu a preskúšanie scénky.
4. Keď sú skupiny pripravené, požiadajte ich, aby svoje scénky postupne predvedli.
5. Komentáre si nechajte až na koniec, keď všetky skupiny skončia svoje vystúpenia a účastníci sa opäť spoja do veľkej skupiny.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite rozborom jednotlivých scénok.

- Kde ste získali námet na prípravu vašich scénok? Vychádzali ste z príbehov alebo filmov o šikanovaní, alebo z vlastných skúseností?
- Boli jednotlivé scénky realistické?
- V scénke č. 1 – čo z toho, čo odznelo, bolo konštruktívne, čiže prispelo k riešeniu situácie, a ktoré veci skôr bránili vyriešeniu danej situácie?

TÉMY

MIER A NÁSILIE

DETI

DISKRIMINÁCIA

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

9 - 24

ČAS

90 MINÚT

Významný dátum**4. jún**

Medzinárodný deň detských obetí násilia

- Čo sa týka scény č. 2 – je ľahké úprimne a otvorene hovoriť s priateľom, ktorý sám šikanuje? Vo všeobecnosti, čo môže mať na situáciu pozitívny vplyv a aká taktika môže situáciu ešte zhoršiť?
- Čo sa týka scény č. 3 – je ľahké úprimne a otvorene hovoriť s priateľom, ktorý je obeťou šikanovania? Ktorý spôsob riešenia situácie považujete za najvhodnejší a zároveň prijateľný aj pre samotnú obeť šikanovania?

Teraz požiadajte troch účastníkov, aby prečítali jednotlivé „Príbehy o šikanovaní“. Spýtajte sa účastníkov, či by k nim chceli niečo povedať a ako by sa šikanovaniu dalo zabrániť.

- Čo si myslíte, aký je to pocit byť obeťou šikanovania?
- Môže si za to sama obeť, že ju šikanujú?
- Pokúšajú sa tí, ktorí šikanujú iných, svojím správaním niečo dokázať?
- Je šikanovanie formou násilia?
- Súvisí šikanovanie s mocou?
- Je šikanovanie nevyhnutnosťou?
- Ak máte kamarátov, ktorí sú obeťou šikanovania, myslíte si, že by ste to mali oznámiť učiteľovi alebo inej zodpovednej osobe aj napriek tomu, že o tom s vami kamarát hovoril dôverne?
- Aké sú najčastejšie predsudky voči ľuďom, ktorí sú obeťou šikanovania?
- Kto je zodpovedný za riešenie problému šikanovania?

Rady na vedenie aktivity

Šikanovanie môže byť priame a nepriame. Za priame šikanovanie považujeme také správanie, keď sa niekomu posmievajú, zapárajú doňho, drgajú alebo ho potahujú, udierajú ho alebo bijú či napádajú, keď mu berú alebo rozhadzujú tašku či iné veci, ak niekoho nútia odovzdávať peniaze alebo iné osobné veci, keď niekoho napádajú alebo ho zastrašujú pre vierovyznanie, farbu pleti, postihnutie alebo jeho zvyky. Za nepriame šikanovanie sa považuje správanie, keď niekto o niekom šíri klebety s cieľom dostať obeť do situácie vylúčenia zo spoločnosti, do sociálnej izolácie. Takéto správanie väčšinou začne jeden alebo viacerí jednotlivci proti konkrétnej obeti alebo obeť. V oboch prípadoch, pri priamom aj nepriamom šikanovaní, je základným motívom fyzické a psychické zastrašovanie, ktoré sa systematicky opakuje a vedie k trvalému spôsobu takéhoto správania.

V prípade, že pracujete so skupinou účastníkov, ktorí pracujú v mládežníckych kluboch, na internátoch a podobných pracoviskách, môžete sa rozhodnúť jednotlivé scény prispôsobiť konkrétnej situácii. Informujte sa o mladých ľuďoch vo vašej skupine a o ich prípadných osobných skúsenostiach so šikanovaním. Pri zohľadnení týchto skutočností vytvorte skupiny a pridajte im jednotlivé scény.

Návrhy na pokračovanie

Zistite, či existujú nejaké miestne programy školenia rovesníkov (mladých dobrovoľníkov) v oblasti mediácie (sprostredkovania) pri konfliktoch. Pozvite si na besedu hosťa a zväzte možnosť zavedenia systému mediátorov – sprostredkovateľov z radov rovesníkov vo vašej škole, na internáte alebo v klube.

Skupina možno bude mať záujem vypracovať pravidlá či zásady školy alebo organizácie proti šikanovaniu. Metóda vytvorenia pravidiel pri predchádzaní rasizmu opísaná v cvičení „Odpoveď rasizmu“ je vhodná aj pri vytváraní pravidiel na prevenciu šikanovania.

Ak skupina obľubuje hranie rolí a chcela by hlbšie preskúmať problematiku riešenia konfliktov, môžete pokračovať cvičením „Hraj!“.

Ďalšie informácie

Ďalšie informácie nájdete na www.bullying.co.uk

Námety na ďalšiu činnosť

Vyhľadajte skupinu alebo združenie, ktoré sa venuje riešeniu šikanovania a ponúknite im pomoc.

Ak sú členovia vašej skupiny mimoriadne kreatívni, navrhните im, aby si napísali vlastné scenáre a zahrli ich ostatným.

Účastníci si taktiež môžu v škole alebo komunite zorganizovať vlastnú diskusiu zameranú na problematiku šikanovania.

Spoločne s priateľmi si môžu v škole alebo komunite vytvoriť skupinu, ktorá bude pomáhať obetiam šikanovania.

PODKLADY

Scénky pre hranie rolí

Scénka č. 1

Istý študent sa obracia na vedúcich predstaviteľov školy a pokúša sa im vysvetliť, že jedného z jeho spolužiakov šikanujú. Riaditeľ je autoritatívny človek verný svojim zásadám, ktorý si myslí, že niekdajšie tradičné normy správania sa dnes už (až tak) nedodržiavajú a vo všeobecnosti nemá príliš dobrú mienku o normách správania dnešných mladých ľudí. Triedny učiteľ nechce prevziať zodpovednosť za túto situáciu. Ostatní učelia problém podceňujú a správanie násilníka nepovažujú za to, čím v skutočnosti je – za šikanovanie. Miestny sociálny pracovník má isté obavy, ale je príliš zaneprázdnený a nemôže okamžite zasiahnuť.

Scénka č. 2

Skupina študentov sa pokúša porozprávať s kamarátom, ktorý šikanuje mladšieho študenta.

Scénka č. 3

Skupinka študentov sa zide, aby sa porozprávali o kamarátovi, ktorého šikanuje skupina starších študentov. Chceli by svojmu kamarátovi pomôcť, a preto rozoberajú všetky možné riešenia.

Príbehy o šikanovaní

Príbeh 1.

Mám 12 rokov a nenávidím chodiť do školy, lebo ma tam nikto nemá rád. Je tam skupinka detí, ktorí mi neustále nadávajú, hovoria mi, že som škaredá a tučná a že by sa moji rodičia mali za mňa hanbiť. Ani moja najlepšia priateľka sa so mnou už nerozpráva a teraz sa kamaráti s niektorými deckami z tejto skupiny. Nenávidím ju. Cítim sa hrozne osamelá a bojím sa, že to, čo hovoria o mojich rodičoch, je pravda.

Zuzana

Príbeh 2.

Tento rok som prestúpila na inú školu a od prvého dňa som cítila, že niektoré dievčatá sa na mňa divne pozerajú. Potom som si uvedomila, že na mňa žiarlia, lebo väčšina chlapcov sa ku mne správala veľmi priateľsky. Teraz chcem prestúpiť na ďalšiu školu, lebo dostávam výhražné odkazy. Dokonca aj doma ma obťažujú po telefóne. Niekoľkokrát mi dokonca vzali učebnice. Minulý týždeň, keď som išla na toaletu, prišli za mnou tri dievčatá a kričali na mňa, ohrozovali ma nožom a povedali mi, aby som išla študovať niekam inam a nadávali mi do prostitútok. Ja to už ďalej nevydržím. Bojím sa a som nahnevaná. Skúšala som o tom hovoriť s riaditeľkou, ale tá nevenovala môjmu problému príliš veľkú pozornosť. Nevie, čo mám robiť.

Jana

Príbeh 3.

Môj najlepší priateľ mi povedal, že ho šikanujú študenti z našej školy. Keďže som mu chcel pomôcť, rozhodol som sa, že za nimi pôjdem a pohovorím si s nimi. Keď som to však urobil, začali šikanovať aj mňa. Teraz nás šikanujú oboch: zosmiešňujú nás, vymýšľajú kruté žarty a vyhrážajú sa nám, že nás zbijú. Obaja sme sa rozhodli, že budeme o tom všetkom mlčať, lebo sa bojíme, že ak o tom niekomu povieme, bude to ešte horšie.

Andrej

Domáce záležitosti

„(...) polícia vždy príde neskoro, ak vôbec príde.“
Tracy Chapman

TÉMY

ROVNOSŤ MUŽOV A ŽIEN

MIER A NÁSILIE

ZDRAVIE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4
ÚROVEŇ 3
ÚROVEŇ 2
ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

6 - 30

ČAS

120 MINÚT

Témy	Rovnosť mužov a žien. Mier a násilie. Zdravie.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	6 – 30
Čas	120 minút
Charakteristika	Toto cvičenie skúma domáce násilie ako jednu z najčastejších, no najmenej diskutovaných foriem násilia.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo na ochranu pred násilím, týraním a znevažujúcim zaobchádzaním. Právo na rovnosť a rovnaké zaobchádzanie. Právo na rovnakú ochranu pred zákonom (alebo spravodlivý prístup súdov).
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Zvyšovať povedomie o domácom násilí a získať poznatky o porušovaní ľudských práv žien. Rozvíjať schopnosti analyzovať prípady porušovania ľudských práv a diskutovať o nich. Prehľbovať empatiu a zvyšovať sebadôveru potrebnú na zaujatie stanoviska voči domácemu násiliu.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> veľké hárky papiera alebo flipchart, perá a fixky na burzu nápadov („brainstorming“) a skupinovú prácu.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> Vyberte si jednu alebo viaceré z nižšie uvedených „výpovedí svedkov trestného činu“ alebo si napíšte vlastné príbehy. Pripravte dostatočný počet kópií tak, aby každý účastník dostal jednu kópiu. Pripravte kópie „Pokynov pre skupinovú diskusiu“ (jedna pre každú skupinu). Zozbierajte informácie o existujúcich centrách a organizáciách poskytujúcich pomoc obetiam domáceho násilia a zistite, ktoré problémy sú najzávažnejšie vo vašej miestnej komunite alebo regióne. Dôkladne zvážte, ktorým otázkam sa chcete venovať, a berte ohľad na osobné skúsenosti účastníkov.

Pokyny

- Účastníkov pripravte na diskusiu prostredníctvom burzy nápadov („brainstormingu“) o „najčastejších formách násilia v našom okolí“. Zaznamenajte všetko, čo účastníci povedia, ale v tejto fáze o ničom nediskutujte. Flipchart alebo tabuľu umiestnite tak, aby na ňu všetci videli. Táto časť by mala trvať viac než 10 minút.
- Požiadajte účastníkov, aby sa rozdelili do malých dvoj- až šesťčlenných skupín tak, aby vytvorili aspoň tri skupiny.
- Rozdajte kópie kartičiek „Výpoveď svedka trestného činu“. K dispozícii sú tri rôzne kartičky/prípady, ten istý prípad môžete prideliť aj viacerým skupinám. Ďalej rozdajte „Pokyny pre skupinovú diskusiu.“
- Účastníkom dajte päť minút na to, aby si prečítali jednu z výpovedí svedka trestného činu. Zdô-

raznite, že diskusia sa musí sústreďovať na túto prípadovú štúdiu. Účastníci si musia uvedomiť, že diskusia o týchto záležitostiach môžu byť veľmi osobné a že nikto nesmie byť nútený povedať viac, než sám uzná za vhodné.

5. Dajte účastníkom jednu hodinu na skupinovú prácu.
6. Nakoniec účastníkov požiadajte, aby sa opäť spojili do veľkej skupiny a spoločne prejdite k rozboru a vyhodnoteniu.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite krátkym zhodnotením priebehu skupinovej práce. Do akej miery boli výpovede svedkov trestných činov realistické a do akej miery boli kladené otázky podstatné? Ak každá skupina pracovala s iným prípadom, požiadajte jednotlivé skupiny, aby stručne referovali o analýze svojich prípadov. Potom sa v diskusii zaoberajte prípadmi v širšom kontexte:

- Do akej miery je domáce násilie rozšírené vo vašej komunite a celkovo v našej krajine?
- Ktoré ľudské práva sa v týchto prípadoch porušujú?
- Aké sú príčiny domáceho násillia?
- Z akého dôvodu je prípadov násillia mužov voči ženám viac než prípadov násillia žien voči mužom?
- Ako by sa dalo domáce násilie zastaviť? Čo by mohli alebo mali urobiť:
  - štátne orgány?
  - miestna komunita?
  - ľudia, ktorých sa týka?
  - priatelia a susedia?
- Porovnajte výsledky skupinovej práce a názory, ktoré účastníci sformulovali počas tejto diskusie s formami násillia, ktoré ste pomenovali počas úvodnej burzy nápadov („brainstormingu“). Boli medzi nimi uvedené aj tieto formy domáceho násillia? Ak nie, prečo tomu tak nebolo?
- Aké ďalšie formy násillia voči ženám ste spomenuli počas diskusie? Doplníte ich do pôvodného zoznamu.

Opýtajte sa, či by mal niekto z účastníkov záujem ďalej pracovať s touto témou a prediskutujte, ako si predstavujú ďalšie kroky, ktoré by chceli podniknúť.

Rady na vedenie aktivity

Uvedomte si, že k tejto téme musíte pristupovať veľmi citlivo. Rešpektujte anonymitu, resp. súkromie účastníkov (niektorí z nich by totiž mohli mať osobnú skúsenosť s domácim násillím vo svojej rodine). Zdôraznite, že nikto nebude nútený k tomu, aby povedal viac, než sám uzná za vhodné. Aktivitu môžete voľne prispôbiť tomu, čo účastníkov zaujíma alebo čo ich trápí.

Cvičenie sme nazvali „domáce záležitosti“, lebo k väčšine násilných činov voči ženám dochádza v domácnostiach alebo medzi ľuďmi žijúcimi vo vzťahu. Jednou z najbežnejších foriem domáceho násillia je fyzické násilie, čo bolo zároveň aj dôvodom výberu „Výpovedí svedkov trestných činov“. Tieto príbehy vychádzajú zo skutočných prípadov obetí a skutočných trestných činov. Ak chcete cvičenie aktualizovať a prispôbiť konkrétnej situácii vo vašom meste alebo krajine, niektoré detaily príbehov môžete pozmeniť. Môžete ich aj nahradiť inými príbehmi.

Účastníci budú mať rozdielne názory na to, čo sa považuje za násilný čin a čo nie. Deklarácia o odstránení násillia páchaného na ženách, ktorú prijalo Valné zhromaždenie OSN v roku 1993, definuje

násilie voči ženám ako „akýkoľvek čin násilia, založený na rodovej nerovnosti, ktorého dôsledkom je, alebo ktorý smeruje k tomu, aby jeho dôsledkom bolo fyzické, sexuálne alebo psychické poškodenie trpiacej ženy, vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo akéhokoľvek odňatia slobody, či už vo verejnom alebo v súkromnom živote“. To zahŕňa, ale neobmedzuje sa len na „fyzické, sexuálne a psychické násilie, ktoré sa vyskytuje v rodine, vrátane bitia, sexuálneho zneužívania dievčat členmi domácnosti, násilie súvisiace s venom, znásilnenie v manželstve, mrzačenie ženských genitálií a iné tradičné praktiky, ktoré škodia ženám, ďalej mimomanželské násilie a násilie súvisiace s vykorisťovaním; fyzické, sexuálne a psychické násilie, ktoré sa vyskytuje v spoločnosti, vrátane znásilnenia, sexuálneho zneužívania, sexuálneho obťažovania a zastrašovania v práci, vo vzdelávacích inštitúciách a všade inde, obchod so ženami a nútená prostitúcia; fyzické, sexuálne a psychické násilie, ktorého sa dopúšťa štát, alebo ktorému štát pasívne prihliada, a to bez ohľadu na to, kde sa toto násilie objavuje“.

Keby ste mali problémy získať informácie o miestnych podporných centrách, na internetovej stránke Európskeho informačného centra proti násiliu nájdete databázu týchto centier: www.wave-network.org

Účastníci mužského pohlavia môžu na toto cvičenie reagovať odmietavo. Majte neustále na pamäti, že cieľom cvičenia nie je vyvolať u mužov alebo chlapcov pocit viny či hanby za činy páchané inými mužmi. Je však dôležité, aby ste si spolu uvedomili a prediskutovali fakt, že niektorí muži sú zástancami utlačateľského patriarchálneho systému, a preto majú svoj podiel na tomto probléme. V tomto kontexte môže byť zaujímavé preskúmať, či má násilie voči ženám aj priame či nepriame dôsledky pre mužov.

Cvičenie môžete ukončiť minútou ticha na počesť obetí domáceho násilia. Takéto citovo intenzívne a dôstojné ukončenie aktivity u účastníkov podporuje pocity empatie a solidarity.

Variácie

Existuje veľa foriem násilia voči ženám (pozri podklady nižšie). Môžete si vypracovať vlastné prípadové štúdie a preskúmať ďalšie aspekty tejto témy.

Návrhy na pokračovanie

Skupina sa môže obrátiť na miestnu políciu a zistiť, ako postupuje pri telefonických žiadostiach o poskytnutie pomoci v prípadoch domáceho násilia. Ďalšou možnosťou je kontaktovať najbližšiu organizáciu alebo centrum na ochranu žien a pozvať na besedu ich zástupcu, ktorý by účastníkom poskytol fakty a údaje o situácii v miestnej komunite alebo regióne.

Ďalšou, v mnohých krajinách takmer tabuizovanou témou, je sexualita – obzvlášť homosexualita. Ak by skupina mala záujem preskúmať túto problematiku, odporúčame cvičenie „Porozprávajme sa o sexe“.

Námety na ďalšiu činnosť

Skontaktujte sa s miestnym útulkom pre ženy alebo obeť domáceho násilia, s miestnym informačným centrom alebo organizáciou na ochranu práv žien a zistite, aké majú potreby a ako by ste im mohli pomôcť.

Podklady

Globálna výzva pre ľudské práva

Práva žien a mladých dievčat sú neodcudziteľné a neodňateľné a sú organickou súčasťou ľudských práv. To však neznamená, že sú automaticky nedotknuteľné alebo zabezpečené. Naopak – násilie

voči ženám je stále obrovským problémom. Najmä mladé ženy sú v oveľa väčšej miere ako muži vystavené riziku porušenia ich základných ľudských práv.

„Násilie voči ženám a mladým dievčatám je obrovským zdravotným aj ľudskoprávnym problémom. Každá piata žena na svete je v určitom období svojho života telesne alebo sexuálne zneužívaná mužom (alebo mužmi). Mnohé z nich, vrátane tehotných žien a mladých dievčat, sú vystavené vážnym, dlhodobým a opakovaným útokom.

Odhaduje sa, že v celosvetovom meradle je násilie častejšou príčinou smrti alebo práceneschopnosti žien v produktívnom veku než rakovina, a častejšou príčinou podlomenia ich zdravia než následky dopravných nehôd a prípadov malárie dohromady. Problém násilia voči mladým ženám je celosvetovým problémom, ktorý nepozná hranice; jednoznačným dôkazom je napríklad obchodovanie so ženami. „Neexistuje jediná krajina na svete, kde by boli ženy úplne chránené pred násilím. Neexistuje taká oblasť v živote ženy, kde by nemohla byť vystavená hrozbe alebo skutočným aktom násilia. Násilie voči ženám nepozná geografické ani vekové hranice, triedne, rasové ani kultúrne rozdiely a prejavuje sa mnohými spôsobmi.“¹

„Násilie voči ženám je jednoznačne politického charakteru, a to v tom zmysle, že predstavuje vážnu prekážku nastolenia rovnosti mužov a žien, keďže udržiava stav rodovej nerovnosti.“² Násilie voči ženám je jednoznačne politického charakteru aj preto, že predstavuje vážnu hrozbu pre demokraciu, keďže – ako sa uvádza v uznesení Rady Európy – „nerovnosť a rozdiely medzi ženami a mužmi v oblasti ľudských práv sú nezlučiteľné so zásadou skutočnej demokracie“.³

Významný dátum

25. november

Medzinárodný deň za odstránenie násilia na ženách

Násilie počas života

Prehľad foriem násilia voči ženám v jednotlivých etapách ich života

Etapa života	Forma násilia
Pred narodením	Prerušenie tehotenstva kvôli ženskému pohlaviu plodu; vplyv týrania počas tehotenstva na pôrod a na narodené dieťa
Novorodenecký vek	Vraždenie novorodencov ženského pohlavia; telesné, sexuálne a duševné zneužívanie
Detstvo	Uzatváranie detských manželstiev; zohavenie ženských genitálií; telesné, sexuálne a duševné zneužívanie, detská prostitúcia a pornografia
Obdobie dospievania a dospelosť	Násilie páchané počas schôdzok a dvorenia (napr. obliekanie kyselinou, znásilnenie počas schôdzky); sexuálny vzťah z ekonomických dôvodov (napr. sexuálny vzťah študentiek so staršími a bohatými mužmi za zaplatenie školského); incest; sexuálne zneužívanie na pracovisku; znásilnenie; sexuálne obťažovanie; nútenie k prostitúcii a pornografii; obchodovanie so ženami; násilie páchané partnerom; násilie v manželstve; násilie a vraždy súvisiace s venom; vražda spáchaná partnerom; psychické týranie; zneužívanie žien s postihnutím; nútené tehotenstvo
Starší vek	Nútenie ovdovených žien k samovražde alebo ich zabitie z ekonomických dôvodov; sexuálne, telesné a psychické týranie

Zdroj: Violence Against Women Information Pack – World Health Organization, 1997⁴

Niekoľko údajov na ilustráciu rozsahu tohto problému

Údaje o násilí voči ženám – a predovšetkým o domácom násilí – sú skutočne šokujúce. Poukazujú na rozsah a globálny charakter tohto problému a jeho malú viditeľnosť. V Európe sa každý deň stane jedna z piatich žien obeťou násilia. Ročne tu v dôsledku domáceho násilia zomiera alebo je vážne zranených viac žien, než ich zomiera v dôsledku rakoviny alebo dopravných nehôd.⁵ V Rusku každý rok v dôsledku domáceho násilia zomrie 14 500 žien.⁶

Štúdiá o domácom násilí v Európskej únii, ktorú v roku 1999 realizovala Európska ženská loby, dospela k záveru, že každá štvrtá žena v Európskej únii zažila určitú formu násilia spáchanú blízkym partnerom; k 95 % všetkých prípadov násilných činov dochádza v domácom prostredí. Fínska štúdiá z roku 1998 poukázala na to, že 52 % žien nad 15 rokov bolo vystavených násiliu alebo telesnému

Dalšie zdroje informácií na internete

Stránka Európskej siete Ženy proti násiliu: www.wave-network.org.

Stránka Európskej ženskej loby: www.womenlobby.org

Na tejto stránke si môžete objednať aj štúdiu „Odhalenie skrytých faktov o domácom násilí páchanom na ženách v Európskej únii“ v angličtine („Unveiling the hidden data on domestic violence in the European Union“).

Stránka Kampane Biela stužka – „najväčšej iniciatívy mužov angažujúcich sa za ukončenie násillia páchaného mužmi na ženách“: www.whiteribbon.ca.

Stránka siete EuroPRO-Fem – európskej siete organizácií a projektov mužov zaoberajúcich sa problematikou dominancie mužov, násillím páchaným na ženách a ich utláčaním: www.europrofem.org.

Zdrojom viacerých uvádzaných štatistických údajov je správa Ingrid Rambergovej „Násillie voči mladým ženám v Európe“ (Violence against young women in Europe), zo seminára Rady Európy v roku 2001. Správa je dostupná v angličtine aj na stránke www.coe.int/hre.

či sexuálnemu obťažovaniu a 20% z nich sa stalo obeťami násillia počas prechádzajúceho roka. Portugalská štúdia z roku 1997 zistila, že 53,3% žien žijúcich na predmestiach veľkých miest, 55,4% žien žijúcich vo veľkých mestách a 37,9% žien žijúcich na vidieku bolo obeťami násillia. Pritom k 43% všetkých násillných činov došlo v rámci rodiny. Belgická štúdia z roku 1998 poukázala na to, že 68% žien je obeťou telesného alebo sexuálneho násillia.⁷

Domáce násillie

Porušovanie práv žien nie je fenomén, ku ktorému by dochádzalo iba v období vojny. Je to jav, ku ktorému dochádza predovšetkým doma. Práve „súkromný“ charakter tejto formy násillia je dôvodom, pre ktorý vždy bolo a stále je veľmi ťažké zasiahnuť a urobiť potrebné kroky.⁸

Výskumy neustále poukazujú na to, že u žien je väčšia pravdepodobnosť zranenia, znásillnenia alebo zavraždenia súčasným alebo bývalým partnerom ako kýmkoľvek iným. Domáce násillie postihuje nielen ženy, ale aj deti a mimoriadne často sú mu vystavené práve dievčatá a mladé ženy.

Výstava „Nemí svedkovia“

Inšpiráciou pre toto cvičenie bola výstava s tematikou domáceho násillia a vražd žien, ktorú zorganizovalo Združenie pre práva žien – NANE (Budapešť, Maďarsko) v budapeštianskom Európskom mládežníckom centre. Súčasťou výstavy boli aj uvedené príbehy Eszter a Kati. Cieľom výstavy bolo zvýšiť povedomie verejnosti o rozsahu a brutalite domáceho násillia a vraždách, a to prostredníctvom príbehov zavraždených žien – „nemých svedkov“.

Myšlienka „nemých svedkov“ pochádza z amerického štátu Minnesota, kde táto iniciatíva nadobudla celonárodné rozmery a je súčasťou hnutia, ktoré chce dosiahnuť úplné odstránenie domácich vražd do roku 2010.

Zorganizovanie výstavy „Nemí svedkovia“ môže byť veľmi praktickým a účinným spôsobom otvorenia otázky domáceho násillia vo vašej komunite, vo vašom meste alebo regióne. Existujú aj publikácie o tom, ako nájsť informácie o „svedkoch“ a ako výstavu pripraviť. Medzi ne patrí aj kniha „Výsledky“, ktorá obsahuje informácie o prvom roku kampane v USA a prináša celú sériu príbehov, ktoré sa dajú použiť ako príklad. Nájdete ju na internetovej stránke www.silentwitness.net, ktorá obsahuje aj rozsiahly zoznam medzinárodných organizácií, ktoré podobné výstavy už zorganizovali.

Poznámka: Prípady Kati a Eszter spracovala Krisztina Morvai v publikácii Teror a családiban – A feleségbántalmazás és a jog (Teror v rodine – Týranie manželiek a právo), Kossuth Kiadó, Budapest, 1998.

(Endnotes)

- 1 *European Women's Lobby.*
- 2 *Fact Sheet: „Violence against women. Council of Europe activity, the Division Equality between Women and Men, DG II, Council of Europe, 2001.*
- 3 *Resolution 1216 (2000) Follow-up action to the United Nations 4th World Conference on Women (Beijing 1995) Parliamentary Assembly of the Council of Europe.*
- 4 *Violence Against Women Information Pack – World Health Organization, 1997 (www.who.int).*
- 5 *Recommendation 1450 (2000) Violence against Women in Europe. Parliamentary assembly of the Council of Europe*
- 6 *The Unicef report on Women in Countries in Transition, September 1999.*
- 7 *European Women's Lobby.*
- 8 *Ending domestic violence; actions and measures. Proceedings of the Forum Bucharest (Romania), 26 – 28 November 1998. Steering Committee for equality between women and men. (EG/BUC (99)1) Council of Europe 2000, s. 13.*

PODKLADY

Výpoveď svedka 1. trestného činu

Eszter

V novembri 1995 sa Eszterin manžel vrátil domov mierne podnapitý. Zistil, že matka s dcérou sú na návšteve u susedov. Rozkázal im, aby sa okamžite vrátili domov. Keď prišli, zamkol dvere a obrátil sa na dcéru: „A teraz sa trocha pohovárám s tvou matkou.“ Vytiahol sekeru, metlu a nôž.

Začal sa hádať s manželkou a obvinil ju, že nemá vypraté, navarené a že sa nestará o domácnosť. Pritom ju neustále mlátil: holými rukami ju tlkol po hlave a tvári. Vytrhol jej chumáč vlasov a kopal do nej bagančou. Potom z nej strhol šaty a do pol pása nahý ju hodil na posteľ, aby ju mohol mlátiť ďalej.

To všetko sa udialo pred očami ich 8-ročnej dcéry, ktorá ho prosila, aby prestal. Napokon prestal. Vyhodil Eszter z posteľe a zaspal.

V tú noc Eszter zomrela.

Výpoveď svedka 2. trestného činu

Kati

Kati sa chcela zbaviť svojho snúbenca, ktorý bol čím ďalej tým agresívnejší. Našla a prenajala si byt v inom meste, ale snúbenec jej naďalej vyvolával a obťažoval ju. Kati na tom bola psychicky stále horšie a horšie.

Jedného dňa si na ňu snúbenec počkal po práci a chcel, aby sa k nemu vrátila. Odvliekol ju do neďalekého lesa, kde ju chcel zaškrtiť jej vlastným pulóvom. Na druhý deň Kati povedala svojim kolegom v práci, že sa bojí, že ju jedného dňa zabije.

O štyri dni neskôr sa snúbenec potúžil niekoľkými pohárikmi. Opäť si na ňu počkal pri práci, a keď ju zbadal, začal ju mlátiť. Rozhodol sa, že s ním pôjde navštíviť príbuzných. Po ceste viackrát zastavili. Nútil ju k sexu, a keď videla, aký je opitý, súhlasila. K ničomu však nedošlo, bol príliš opitý.

Kati sa mu pokúšala povedať, že oňho už nemá záujem. To ho rozzúrilo. Chytil dlhý kožený opasok a zaškrtil ju.

Potom jej mŕtve telo odviekol do priekopy a prikryl ho tromi konármi.

Výpoveď svedka 3. trestného činu

„Z“

„Z“ je žena, ktorá býva vedľa v susedstve. Je vydatá a má dve malé deti. Občas sa jej manžel rozzúri a vtedy ju mláti, väčšinou dľaňami a pästami. Prednedávnom však pritom začal používať aj opasok a rúčku metly. Pred dvoma mesiacmi jej o hlavu rozbil fľašu. „Z“ chce odísť z domu, ale manžel sa jej vyhrážal, že ju zabije, „ak na to čo i len pomyslí“. Musí sa starať o dvoch malých synov a des sa pomyslenia, že by ich mala opustiť.

Včera ju zobrali do miestnej nemocnice, kde povedala, že podliatiny a zlomený nos má z toho, že spadla zo schodov.

Pokyny pre skupinové diskusie

I – Rozbor trestného činu (20 minút)

1. Čo si myslíte o trestnom čine opísanom vo výpovedi?
2. Kde mohlo dôjsť k takému trestnému činu? Mohlo sa to stať aj vo vašom susedstve?
3. Prečo došlo k tomuto trestnému činu?
4. Existuje niečo, čím by sa dal takýto trestný čin vysvetliť?
5. Ako sa mohla obeť ochrániť?

II – Širší sociálny kontext prípadov (40 minút)

1. Viete alebo počuli ste v týchto dňoch o nejakom prípade domáceho násillia?
2. Aké môže mať domáce násillie formy v našej spoločnosti?
3. Čo môžu obeť urobiť, ak potrebujú pomoc?
4. Mala by polícia zakročiť, ak sa dopyčuje o násillie? Alebo by sa ich zásah mal považovať za zasahovanie do súkromia a mali by „nechať, nech všetko vyrieši čas“?
5. Čo môže v takýchto situáciách urobiť žena? Čo môže urobiť muž?
6. Viete aj o takých prípadoch domáceho násillia, ktorých obeťou je muž?
7. Ako by sa dalo zabrániť domácejmu násilliu a úplne ho odstrániť?
8. Čo by mohli resp. mali urobiť:
9. štátne orgány?
10. miestna komunita?
11. ľudia, ktorých sa to týka?
12. priatelia a susedia?

Kreslím si slovo

Nielen umelci majú svoje práva!

Témy	Ľudské práva všeobecne. Médiá. Občianstvo.
Stupeň náročnosti	1
Veľkosť skupiny	8 a viac
Čas	45 minút
Charakteristika	Toto cvičenie je tímovou hrou, v ktorej musia účastníci nakresliť pojem súvisiaci s ľudskými právami.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo na slobodu názoru a prejavu. Právo na slobodu myslenia. Rovnosť v dôstojnosti a právach.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Oboznámiť sa so Všeobecnou deklaráciou ľudských práv. Rozvíjať tímovú spoluprácu a tvorivé myslenie; osvojiť si rozličné možnosti vnímania obrázkov. Podporovať solidaritu a úctu k odlišnosti.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> hárok s jednotlivými článkami Všeobecnej deklarácie ľudských práv; veľký hárok papiera alebo flipchartový papier a fixka na zaznamenanie počtu bodov; háčky papiera formátu A4 a potreby na kreslenie v skupinách – pre každú skupinu jeden hárok na jedno kolo hry; lepiaca páska alebo špendlíky na prichytenie obrázkov.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> Na veľký hárok papiera opíšte články zo skrátenej verzie Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Vyberte práva, s ktorými chcete, aby účastníci počas cvičenia pracovali, a pripravte ich zoznam.

Pokyny

- Požiadajte účastníkov, aby vytvorili štvor- až päťčlenné skupiny a aby si pre svoju skupinu vybrali názov.
- Vysvetlite im, že počas tohto cvičenia budú pracovať v skupinách. Jednému členovi každej skupiny zadajte úlohu nakresliť vybraný článok zo Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Ostatní musia hádať, ktoré právo nakreslil. Skupina, ktorá uhádne ako prvá, získava bod. Vyhráva skupina, ktorá bude mať na konci cvičenia najviac bodov.
- Skupiny požiadajte, aby si vzali svoje papiere a potreby na kreslenie a aby si našli v miestnosti priestor, kde si môžu spolu sadnúť. Skupiny sa musia usadiť tak, aby sa vzájomne nepočuli.
- Z každej skupiny si zavolajte jedného účastníka. Zadajte každému jedno právo z vášho zoznamu, napríklad „zákaz mučenia“ alebo „právo na život“.
- Potom im povedzte, aby sa vrátili k svojim skupinám a nakreslili obrázok, ktorý bude zobrazovať daný pojem, pričom ostatní členovia skupiny musia hádať, o ktoré právo ide. Tí čo kreslia, nesmú používať žiadne čísla ani slová. Nesmú pritom ani hovoriť, iba potvrdiť správnu odpoveď.
- Členovia skupiny môžu len hádať; nesmú klást' otázky.

TÉMY

ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

MÉDIÁ

OBČIANSTVO

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

1

VEĽKOSŤ SKUPINY

8 A VIAC

ČAS

45 MINÚT

7. Po každom kole požiadajte autorov kresieb, aby na papier napísali, aké právo kresba zobrazuje (bez ohľadu na to, či ju dokončili), a aby obrázok odložili nabok.
8. Potom pokračujte druhým kolom: vyberte iných členov každej skupiny a zadajte im iné právo. Zahrajte si 7 až 8 kôl. V každom kole by mal kresliť niekto iný. Pokúste sa zabezpečiť, aby každý mohol aspoň raz kresliť.
9. Nakoniec skupiny požiadajte, aby svoje obrázky zavesili tak, aby sa rôzne interpretácie a zobrazenia jednotlivých práv mohli porovnať a aby ste o nich mohli diskutovať.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite zhrnutím samotného cvičenia a potom diskutujte o tom, čo účastníci vedia o ľudských právach.

- Bolo kreslenie ľudských práv ľahšie alebo ťažšie, než ste predpokladali?
- Podľa čoho ste sa rozhodovali pri zobrazovaní určitého práva? Odkiaľ ste čerpali nápady?
- Ako sa líšia kresby tých istých ľudských práv? Koľko rôznych spôsobov zobrazenia a interpretácií toho istého práva vzniklo?
- Po tom, ako si účastníci prezrú všetky obrázky, sa ich spýtajte: Zistili ste v priebehu tejto hry, koľko toho viete o ľudských právach?
- Myslíte si, že ľudské práva majú nejaký význam aj pre váš vlastný život? Ak áno, ktoré?

Rady na vedenie aktivity

Skôr než prikrôčíte k realizácii tohto cvičenia, prečítajte si Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, aby ste pochopili zmysel jednotlivých práv. Napríklad, že sú medzinárodne zaručené, právne ukotvené, že sú zamerané na ochranu ľudskej dôstojnosti, že chránia jednotlivcov aj skupiny, že nemôžu byť nikomu odobrané, že sú rovnocenné, vzájomne previazané a univerzálne.

Vopred si musíte premyslieť, kedy hárok so Všeobecnou deklaráciou ľudských práv použijete. Ak účastníci Deklaráciu dobre nepoznajú, odporúča sa plagát použiť pred samotným cvičením, aby účastníci získali určitú predstavu o tom, čo vlastne budú musieť hádať. Ak ju však poznajú, plagát stačí použiť na konci cvičenia na podnietenie diskusie o právach, ktoré neboli nakreslené.

Prípravte sa na to, že tím členom skupiny, ktorí sa nepovažujú za dobrých výtvarníkov, sa toto cvičenie bude zdať príliš náročné. Môžete ich uistiť, že od nich neočakávate žiadne umelecké diela a snažte sa o to, aby sa všetci zapojili. Možno budú nakoniec sami prekvapení!

Práva na zobrazenie vyberajte zo skrátenej verzie Deklarácie. Môžete napríklad použiť: právo na život, zákaz mučenia, právo na spravodlivý súdny proces, zákaz diskriminácie, právo na súkromie, právo na vzdelanie, zákaz otroctva, právo na združovanie sa, právo na slobodu prejavu, právo na národnosť, právo na slobodu myslenia a vierovyznania, hlasovacie právo, právo na prácu, právo na zdravie, právo na vlastníctvo, právo na uzatvorenie manželstva a založenie rodiny a právo na slobodný výber manželského partnera.

Variácie

Ak má skupina menej než osem účastníkov, môžete sa spolu zahrať v jednej skupine. Požiadajte niektorého z účastníkov, aby začal kresliť ako prvý. V ďalších kolách môže kresliť vždy ten, kto uhádne.

Významný dátum

10. december

Deň ľudských práv

Návrhy na pokračovanie

Skupina možno prejaví záujem preskúmať niektoré otázky týkajúce sa práv postihnutých ľudí. Môžete tak urobiť prostredníctvom cvičenia „Len sa pozri, čo dokáže!“.

Vzdelanie pre všetkých?

Máte dobrú pamäť? Teraz si ju môžete vyskúšať!

Témy	Vzdelanie. Globalizácia. Občianstvo.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	6 – 30
Čas	90 minút
Charakteristika	Cieľom tohto cvičenia je, aby účastníci vytvorili dvojice pexesových kariet. Zároveň sa môžu zamyslieť nad celosvetovou nerovnosťou v poskytovaní vzdelania a nad tým, ako by sa dalo dosiahnuť „Vzdelanie pre všetkých“.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo na vzdelanie. Právo na všestranný rozvoj osobnosti. Právo na rovnosť bez ohľadu na pohlavie a sociálne postavenie.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Uvažovať o vzdelaní ako o ľudskom práve. Kriticky analyzovať dostupnosť kvalitného vzdelávania na svete. Podporovať zmysel pre zodpovednosť za dosiahnutie „Vzdelania pre všetkých“.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> 1 súbor pexesových hracích kariet pre každú trojicu alebo štvoricu účastníkov; 2 hárky tvrdého papiera alebo tenkého kartónu formátu A4 pre každú trojicu alebo štvoricu účastníkov a lepidlo (nie je nevyhnutné, ale odporúča sa); nožnice; papier a perá na zapisovanie v 2. časti aktivity.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> Oboznámte sa s pexesovými kartami. Prípravte kópie strán s hracími kartami a nalepte ich na tvrdý papier, aby boli trvácejšie. Vystrihnite všetkých 40 kariet. Dôkladne ich premiešajte, aby sa karty, ktoré patria k sebe nenachádzali vedľa seba.

Pokyny

Cvičenie sa skladá z dvoch častí: Prvá časť je samotná pexesová hra a v druhej časti sa účastníci budú rozprávať o jednotlivých otázkach.

Časť 1 – Pexeso (10 minút)

- Účastníkom vysvetlite, že v balíku sa nachádza dvadsať párov kariet. Každý pár sa skladá z jednej textovej a jednej obrázkovej karty. Ich úlohou je nájsť jednotlivé dvojice kariet a spárovať ich. Texty uvedené na kartách vyplývajú z cieľov Svetového fóra vzdelávania na poskytovanie „vzdelania pre všetkých“, alebo vychádzajú z ľudských práv a práva na vzdelanie.
- Vysvetlite postup hry. Požiadajte účastníkov, aby vytvorili malé troj- až štvorčlenné skupiny a na dlážke rozložili kartičky obrázkom dolu. Účastníci budú postupne obracať kartičky – naraz vždy len dve. Ak nájdú textovú kartu (jednu či obe), nahlas ju celej skupine prečítajú. Keď obrátené karty tvoria dvojicu, hráč si ich necháva a môže ísť ešte raz. Ak karty netvoria pár, tak ich hráč obráti späť a nechá na ich pôvodnom mieste. Nasleduje ďalší hráč a ob-

TÉMY

VZDELANIE

GLOBALIZÁCIA

OBČIANSTVO

STUPEŇ NÁROČNOSTI

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

6 - 30

ČAS

90 MINÚT

rátí ľubovoľné dve karty. Je to hra na precvičenie pamäti, lebo účastníci – aby mohli nájsť dvojice – si musia zapamätať, čo na jednotlivých kartách je a aj ich polohu.

3. Vyhráva hráč, ktorý má na konci hry najviac párov kariet.

Časť 2 – Diskusia o jednotlivých otázkach (60 minút)

1. Zoznam jednotlivých tematických okruhov napíšte na tabuľu alebo flipchart. Požiadajte účastníkov, aby nahlas prečítali nadpisy na svojich kartách (nie celý text!) a zaznamenajte ich.
2. Požiadajte účastníkov, aby si vybrali štyri až šesť tém, ktoré ich najviac zaujímajú.
3. Skupinu rozdeľte na malé štvor- až šesťčlenné podskupiny. Každá podskupina si vyberie dve témy, o ktorých by sa najradšej rozprávala. (Pokúste sa zariadiť to tak, aby tú istú tému rozoberali dve rôzne skupiny, lebo takto získate viac názorov na tú istú oblasť. Podskupiny sa budú musieť dohodnúť na tom, o akých témach budú hovoriť.)
4. Keď sa jednotlivé skupiny dohodnú a každá z nich vie, ktoré témy má spracovať, dajte im 20 minút na samotnú diskusiu. Priebeh diskusie bude do istej miery závisieť od textu na karte. Ak bude na karte otázka, skupina ju musí zodpovedať. Ak na nej bude tvrdenie, úlohou účastníkov bude sformulovať kritický postoj.
5. Po uplynutí 20 minút zvolajte podskupiny do veľkej skupiny a požiadajte ich, aby sa s ostatnými podelili o výsledky svojej práce. Postupujte z otázky na otázku. Každé skupine dajte 5 minút na to, aby jej členovia zreferovali svoje názory a ďalších maximálne 5 minút na otázky z pléna.
6. Keď skupiny odreferujú o všetkých otázkach, prejdite k rozboru a vyhodnoteniu.

Rozbor a vyhodnotenie

Keďže rozsiahlu diskusiu o týchto otázkach už máte za sebou, môžete prejsť k vyhodnoteniu samotnej hry a overiť si, čo sa účastníci naučili.

- Páčila sa vám táto pamäťová hra?
- Bol to podľa vás dobrý spôsob, ako začať diskusiu o otázkach vzdelania?
- Ako prebiehali diskusie v skupinách? Mohol sa každý zapojiť?
- Nie je v tejto oblasti priveľa problémov?
- Čo môžete urobiť vy, vaša skupina, vaša komunita, aby ste vzdelanie sprístupnili všetkým vo vašej krajine alebo v rozvojových krajinách?

Rady na vedenie aktivity

Cieľom tejto techniky je vnieść prvok zábavy do procesu získavania informácií, ktoré sú potrebné na následnú diskusiu.

Z metodického hľadiska je toto cvičenie pomerne jednoduché. Podstatné je, aby ste si pred samotným cvičením prečítali všetky karty a vedeli ich spárovať, aby ste počas hry mohli účastníkom poradiť a overiť si, či našli správne dvojice. Pri vysvetľovaní pravidiel hry môžete na ilustráciu ukázať jednu správnu dvojicu kariet.

Na niektorých kartách sú uvedené skratky (napr. SFV – Svetové fórum vzdelávania). Keď budete vysvetľovať pravidlá hry, nezabudnite vysvetliť aj význam tejto skratky (pozri „Ďalšie informácie“ nižšie).

Tretina kariet obsahuje texty, ktoré sa týkajú cieľov iniciatívy „Vzdelanie pre všetkých“, ktoré boli stanovené na Svetovom fóre vzdelávania v Dakare (Senegal) v apríli 2000. Ostatné karty sa týkajú ľudských práv a vzdelania alebo otázok, ktoré sa musia vyriešiť, aby sa mohlo zabezpečiť kvalitné vzdelanie pre všetkých.

Významný dátum**8. september**

Medzinárodný deň
gramotnosti

Variácie

Ak nebudete mať dostatok času na druhú časť, môžete namiesto toho použiť techniku opísanú v cvičení „Len jedna minúta“. Účastníkov požiadajte, aby si každý vybral jednu z tém uvedených na kartách, ktoré získali, a aby o nej hovoril jednu minútu bez zaváhania a opakovania sa. Túto metódu odporúčame použiť aj vtedy, ak máte pocit, že si skupina musí zlepšiť svoje zručnosť prezentovať svoje názory pred publikom.

Návrhy na pokračovanie

Ďalšie spracovanie rôznorodých tém, ktoré sa vynorili počas pamäťovej hry, umožňujú mnohé ďalšie cvičenia. Ak sa napríklad chcete venovať skúmaniu rozpočtov na vzdelanie a ďalšie sociálne potreby a rozpočtov na zbrojenie, môžete zaradiť cvičenie „Rodinný rozpočet“. Otázky týkajúce sa detskej práce a nedostatočného prístupu ku vzdelaniu môžete preskúmať prostredníctvom cvičenia „Ashiqueho príbeh“.

Námety na ďalšiu činnosť

Na kartách sú uvedené aj také problémy, ktoré bránia realizácii projektu „Vzdelanie pre všetkých“. Skupina si môže vybrať ktorýkoľvek z týchto problémov, preskúmať ho, snažiť sa nájsť možnosti jeho riešenia a napokon uskutočniť potrebné kroky. V 3. kapitole nájdete niekoľko praktických nápadov ako postupovať.

Môžete napríklad napísať list poslancom parlamentu a opýtať sa ich, čo vaša krajina robí v záujme splnenia cieľov vytýčených na Svetovom fóre vzdelávania.

Ďalšie informácie

Právo na vzdelanie je jedným z uznávaných sociálnych a ekonomických práv. Avšak napriek tomu, že vlády vo všeobecnosti uznávajú toto právo a zaväzujú sa poskytovať bezplatné základné vzdelanie pre všetkých, vzdelanie v skutočnosti nie je bezplatné pre všetkých, ale iba pre menšiu skupinu ľudí.

V roku 2000 sa na Svetovom fóre vzdelávania v Senegale zišli predstavitelia medzinárodného spoločenstva s cieľom vyriešiť tento problém. Cieľom konferencie bolo oboznámiť účastníkov s tým, čo sa v oblasti poskytovania základného vzdelania podarilo dosiahnuť od roku 1990 a potvrdiť záväzok štátov zabezpečiť „Vzdelanie pre všetkých“. Takmer 1 100 účastníkov zo 164 krajín prijalo Dakarský rámcový akčný plán, v ktorom sa zaviazali zabezpečiť bezplatné kvalitné základné vzdelávanie pre všetkých do roku 2015. Na zachovanie globálneho charakteru iniciatívy fórum poverilo koordináciou všetkých medzinárodných aktérov organizáciu UNESCO.

Účastníci skonštatovali, že rôzne krajiny musia riešiť rôzne ťažkosti. Niektoré krajiny napríklad zápasia s problémom nedostatku zdrojov, inde zas chýba politická vôľa. Jedným z výsledkov stretnutia bolo uznanie toho, že v záujme dosiahnutia a udržania cieľov „Vzdelania pre všetkých“ je nevyhnutné vytvoriť partnerskú spoluprácu v rámci jednotlivých krajín, ktorá bude mať zároveň podporu regionálnych a medzinárodných organizácií a inštitúcií.

Počas tohto stretnutia sa mimoriadny dôraz kládol na úlohu vzdelávania v 21. storočí na zabezpečenie udržateľného rozvoja, mieru, efektívnej účasti jednotlivcov na rozvoji spoločnosti a na zdravom ekonomickom rozvoji. Ďalším chvályhodným výsledkom Svetového fóra vzdelávania bolo stanovenie konkrétnych cieľov, konkrétnych termínov ich plnenia a zároveň potrebných krokov, ktoré je potrebné uskutočniť na všetkých úrovniach na zabezpečenie „Vzdelania pre všetkých“. Či sa tieto kroky uskutočnia a či sa tieto ciele dosiahnu je otázka, na ktorú budeme poznať odpoveď iba vtedy, ak sa na všetkých úrovniach spoločnosti bude uvedomele bojovať za dosiahnutie „Vzdelania pre všetkých“.

Zdroj: UNESCO – Vzdelanie pre všetkých: Svetové fórum vzdelávania, Záverečná správa, 2000

Peniaze a vzdelávanie

Nedostatok zdrojov je hlavnou prekážkou toho, aby bolo vzdelanie dostupné pre všetkých. Bez finančných prostriedkov vlády nemôžu plniť svoje záväzky zabezpečiť vzdelanie pre všetkých. Je to však aj otázka kvality. Zle platení učelia a nedostatok učebných materiálov a pomôcok ohrozuje kvalitu vzdelávania. Vzdelávanie bez peňazí nemá zmysel. Ak nie sú peniaze, niet ani vzdelávania! Súhlasíte?

Globalizácia a vzdelávanie

Tí, čo si myslia, že globalizácia vďaka zavádzaniu nových technológií priniesie iba samé výhody pre vzdelávanie, sa mýlia! Rýchla liberalizácia obchodu a s ňou spojené nevyhnutné štrukturálne zmeny – ako sprievodné znaky globalizácie – v mnohých, predovšetkým rozvojových krajinách ohrozujú príjmy do štátnej pokladnice. Za týchto podmienok je často veľmi ťažké financovať vzdelávanie.

Jedlo a vzdelanie

V rozvojových krajinách existuje všeobecne rozšírený názor, že jedlo a vzdelanie patria k sebe, keďže hladný študent sa nedokáže dobre sústrediť. Jedlo sa často používa ako motivácia pre rodičov, aby svoje deti posielali do školy. Keby deti nedostávali v škole jesť, tak by ich radšej poslali pracovať.

Vzdelávanie a internet

V mnohých krajinách sa informačné technológie (IT) stali neoddeliteľnou súčasťou vzdelávacieho procesu. IT sa považujú za nevyhnutnosť pri výskumoch aj pri vypracúvaní domácich úloh. Mnohí zastávajú názor, že internet otvoril nové cesty pre vzdelávanie. Niektoré cesty však zatvoril. Zväčšili sa rozdiely medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami. V mnohých krajinách nielenže nepoznajú počítače, ale nemajú ani elektrinu.

Vzdelávanie a alkohol

Nadmerné požívanie alkoholu je veľkým problémom v mnohých školách a univerzitách. Požívanie alkoholu znemožňuje študentom učiť sa a zvyšuje výskyt násilností. Školský poriadok väčšiny škôl žiakom zakazuje nosiť alkohol do školských priestorov, ale zdá sa, že to nestačí. Čo by sa podľa vás malo urobiť v záujme vyriešenia tohto problému?

Stredoškolské a vysokoškolské (univerzitné) vzdelanie

V zmysle ľudských práv sú štáty povinné bezplatne poskytovať iba základné vzdelanie. Ich záväzok sa nevzťahuje na stredoškolské a vysokoškolské vzdelávanie. Mala by sa podľa vás povinnosť štátov poskytovať bezplatné vzdelávanie rozšíriť aj na vysokoškolskú úroveň? Ak áno, nakoľko je táto predstava realistická?

Učítelia a vzdelávanie

Kvalita učiteľov/lektorov je niekedy problémom. Nie vždy sú dostatočne skúsení alebo kvalifikovaní, aby sa z nich stali špičkoví pedagógovia. Z tohto dôvodu sa stanovili minimálne požiadavky pre učiteľov/lektorov, a to: vysokoškolský diplom pre učiteľov na školách a doktorát pre univerzitných lektorov. Sú podľa vás tieto požiadavky realistické alebo len ďalej prehĺbia problém nedostatku učiteľov?

Vzdelávanie a životné prostredie

Životný štýl ľudí žijúcich vo väčšine európskych krajín sa nedá dlhodobo udržať. Aby ľudia dokázali uvedomelo meniť svoj životný štýl, musia pochopiť ekologické, ekonomické, politické a historické súvislosti. Musia si vybudovať interkulturné schopnosti, pocit zodpovednosti a musí im na týchto otázkach záležať. Ako by ste zahrnuli vzdelávanie o udržateľnom rozvoji do učebných osnov?

Bezplatné vzdelanie

Štáty sú povinné zabezpečiť bezplatné základné vzdelanie pre všetkých. Realita je však v mnohých krajinách taká, že ak rodina nemá dostatok prostriedkov na zaplatenie poplatkov alebo učebných materiálov, ich deti nemôžu chodiť do školy!

Disciplína a vzdelávanie

Školy a univerzity v rôznych krajinách používajú rôzne metódy na udržanie disciplíny, ako napríklad telesné tresty, dočasné vylúčenie, prácu navyše, vylúčenie alebo zapojenie do činností študentskej rady. Aký je podľa vás najlepší spôsob udržania disciplíny vo vzdelávacej inštitúcii?

Ženy a vzdelávanie

V rozvojových krajinách chodí do školy takmer 86% chlapcov, ale iba 78% dievčat. Takmer 60% detí, ktoré do školy nechodia, sú dievčatá. Jedným z cieľov, ktoré si vytýčilo Svetové fórum vzdelávania, je odstránenie rozdielov medzi pomerom dievčat a chlapcov na základných aj stredných školách do roku 2005 a dosiahnutie rovnosti vo vzdelávaní medzi mužmi a ženami do roku 2015.

Mier a vzdelávanie

„Mier sa začína doma“. Vzdelávacie inštitúcie často považujeme za druhý domov študentov. Vzdelávanie a výchova k mieru by preto mali byť súčasťou formálnych učebných osnov a mali by mať svoje miesto aj v neformálnom vzdelávaní. Do akého vyučovacieho predmetu alebo akým iným spôsobom by ste zaradili výchovu a vzdelávanie k mieru do formálnych učebných osnov?

Vzdelávanie a rovnosť

Údaje o predškolskej dochádzke sa vo svete pohybujú medzi krajnými hodnotami od 100% na Bermudách, v Malajzii, Belgicku a Švédsku do maximálne 2% v krajinách trpiacich ozbrojeným konfliktom alebo ekonomickými problémami. Jedným z cieľov Svetového fóra vzdelávania je zabezpečiť, aby všetci mladí ľudia a aj dospelí mali rovnaký prístup k rôznym výchovným a vzdelávacím programom, ktoré vyhovujú ich vzdelávacím potrebám.

Šport a vzdelávanie

A) Telesná výchova nemusí byť povinným predmetom počas celej školskej dochádzky. Ak nie je dostatok času na iné predmety, tak musia mať prednosť pred telesnou výchovou.
B) Telesná výchova musí byť v rozvrhu počas celej školskej dochádzky. Naučí nás mnoho vecí, ktoré si na iných predmetoch nemôžeme osvojiť, ako napríklad schopnosť spolupracovať alebo harmonicky telesný a duševný rozvoj. S ktorým z týchto výrokov súhlasíte?

Vzdelávanie a zbrojenie

Napriek tomu, že vzdelanie a zbrojenie sa na prvý pohľad javia ako dve úplne odlišné oblasti, v skutočnosti spolu úzko súvisia. V mnohých vojensky vyspelých krajinách sa veľká časť rozpočtu používa na vojenské účely a na sociálnu oblasť, najmä vzdelávanie, nezostáva dost peňazí.

Sociálne vylúčenie a vzdelávanie

Nie každý môže byť zaradený do štátneho vzdelávacieho systému. Deti žijúce na ulici, chudobné deti a deti pracujúce na plný úväzok väčšinou nie sú súčasťou systému verejného školstva. Rumunská iniciatíva „Návrat do školy“ zabezpečuje vzdelávanie pre tie deti, ktoré sú z nejakých dôvodov vylúčené zo školského systému. Tým im umožňuje vzdelávať sa a zvýšiť si svoje neskoršie šance na prácu.

Vzdelávanie a menšiny

Zabezpečenie účasti žiakov menšinového pôvodu na školskom a univerzitnom vzdelávaní je častým problémom multikultúrnych spoločností. Okrem diskriminácie jednotlivcov sú pre vzdelávací systém veľkou výzvou aj náboženské a jazykové rozdiely. Aké zmeny vo vzdelávacom systéme a učebných osnovách by ste urobili, aby viac vyhovovali požiadavkám menšín?

Celoživotné vzdelávanie

V krajinách, v ktorých neexistuje ani najzákladnejšie vzdelanie, je negramotnosť dospelých obrovským problémom. Jedným z cieľov Svetového fóra vzdelávania je zvýšiť mieru gramotnosti dospeljej populácie o 50% do roku 2015. Viaceré európske krajiny sa zaviazali poskytovať celoživotné vzdelávanie, a napriek tomu dospelým nezabezpečujú vhodné príležitosti na ďalšie vzdelávanie. Čo si myslíte, aké by mali byť priority vlád v oblasti vzdelávania?

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam

Zavedenie výchovy a vzdelávania k ľudským právam do formálneho aj neformálneho vzdelávacieho prostredia sa považuje za zodpovednosť vlády. Prečo by potom v občianskej spoločnosti mali byť mimovládne organizácie zodpovedné za niečo, čo je zodpovednosťou a povinnosťou vlády?

AIDS/HIV a vzdelávanie

„Prvou bitkou, ktorú musíme vyhrať v boji proti AIDS, je zbúranie steny mlčanica a nálepkovania, ktoré túto chorobu obklopujú.“ (Kofi Annan)
Ak chceme ukončiť diskrimináciu a zabrániť ďalšiemu šíreniu epidémie, musíme prelomiť mlčanica. Kríza šíriacej sa epidémie AIDS/HIV by sa mala stať stredobodom národných vzdelávacích programov. Ako sa môžu vzdelávacie inštitúcie zapojiť do boja proti AIDS/HIV?

Predvolebná kampaň

Dokážete ostatných presvedčiť?

Témy	Demokracia. Občianstvo. Ľudské práva všeobecne.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	ľubovoľná
Čas	45 minút
Charakteristika	Diskusné cvičenie na témy: <ul style="list-style-type: none"> ▪ práva a povinnosti súvisiace s demokraciou; ▪ demokratická diskusia.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo zúčastňovať sa na demokratickom procese. ▪ Právo na slobodu prejavu a vlastný názor.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zamyslieť sa nad niektorými protirečivými stránkami demokratickej spoločnosti. ▪ Precvičiť si a ďalej rozvíjať zručnosť počúvať, diskutovať a presvedčať. ▪ Rozvíjať spoluprácu.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ voľný priestor; ▪ kartónový papier formátu A4 a farebné perá na vyhotovenie značiek; ▪ lepiaca páska; ▪ kartičky a perá na vyhotovenie poznámok (nie sú nevyhnutné).
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Urobte dve značky – „Súhlasím“ a „Nesúhlasím“ – a nalepte ich na opačné konce dlhej steny. Dbajte na to, aby pozdĺž steny bolo dost' miesta, kde sa účastníci postavia do radu. ▪ Do stredu miestnosti umiestnite dve stoličky vo vzdialenosti približne 50 cm od seba, aby sa účastníci mohli okolo nich pohybovať.

Pokyny

1. Účastníkov upozornite na značky nalepené na oboch koncoch steny a vysvetlite, že im prečítate výrok, s ktorým môžu vo väčšej či menšej miere súhlasiť.
2. Vyberte si jeden z nižšie uvedených výrokov a prečítajte ho účastníkom.
3. Účastníkov požiadať, aby sa rozostavili pozdĺž steny medzi dve krajné značky podľa toho, do akej miery súhlasia, alebo nesúhlasia s prečítaným výrokom. Ak s ním úplne súhlasia, prípadne vôbec nesúhlasia, mali by sa postaviť na úplný koniec steny pod príslušnú značku. Inak by sa mali postaviť niekde medzi dve krajné značky.
4. Keď sa účastníci rozmiestnili pozdĺž čiar, požiadať dvoch účastníkov, ktorí stoja na dvoch krajných koncoch radu, aby sa posadili na stoličky uprostred miestnosti. Ostatných vyzvite, aby sa postavili za tú osobou, ktorá predstavuje názor, ku ktorému sa prikláňajú. Nerozhodnutí účastníci sa postavia do stredu.
5. Dajte účastníkom sediacim na stoličkách po jednej minúte, aby odôvodnili, prečo súhlasia alebo nesúhlasia s daným výrokom. Nikto ich pritom nesmie prerušiť, ani im pomáhať. Každý si ich musí v tichosti vypočuť.
6. Po uplynutí jednej minúty požiadať ostatných účastníkov, aby sa postavili za jedného alebo druhého rečníka (každý sa musí rozhodnúť). Takto sa vytvoria dve skupiny – jedna skupina „za“

TÉMY

DEMOKRACIA

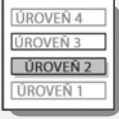

OBČIANSTVO

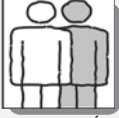
ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

ĽUBOVOĽNÁ

ČAS

45 MINÚT

- daný výrok a jedna skupina „proti“ nemu. Dajte skupinám desať minút na to, aby si (vzájomne sa nerušiac) pripravili argumenty na obhájenie svojho názoru a aby si vybrali iného hovorca (nie predchádzajúceho rečníka), ktorý bude argumenty prezentovať.
7. Po uplynutí 10 minút zvolajte celú skupinu do miestnosti. Dvoch nových hovorcov požiadajte, aby zaujali svoje miesta na stoličkách. Ich „prívrženci“ sa postavia okolo nich.
  8. Dajte hovorcovi po tri minúty na to, aby prezentovali svoje argumenty. Po uplynutí tohto času môžu stúpenci na oboch stranách prehodnotiť svoje stanovisko a v prípade, že ich argumenty druhej skupiny presvedčili, môžu prejsť k druhej skupine.
  9. Teraz dajte skupinám ďalších päť minút na to, aby ďalej pracovali na svojich argumentoch a aby si zvolili ďalšieho – tretieho – hovorca, ktorý ich bude prezentovať. A znova, po argumentácii jednotlivých skupín účastníkom umožnite, aby prešli na opačnú stranu, ak zmenili svoje stanovisko.
  10. Napokon účastníkov požiadajte, aby znova vytvorili veľkú skupinu a prejdite k rozboru.

Rozbor a vyhodnotenie

Rozoberte s účastníkmi priebeh a zmysel diskusie ako metódy a hovorte aj o hodnote pluralitnej spoločnosti. Dbajte na to, aby účastníci neskĺzli späť k diskusii o predchádzajúcom výroku.

- Zmenil niekto z vás svoj názor počas diskusie? Ak áno, ktoré argumenty vás presvedčili?
- Myslíte si, že vás okrem konkrétnych argumentov ovplyvňovali aj iné skutočnosti, napríklad nátlak kamarátov, citový náboj prejavu alebo rivalita?
- Malo pre tých, ktorí počas diskusie nezmenili svoj názor, vôbec nejaký význam diskutovať o týchto otázkach? Dokážete si predstaviť taký argument, ktorý by vás bol presvedčil, aby ste zmenili svoj názor?
- Prečo majú ľudia rôzne názory? Čo by sa s tým dalo v demokratickej spoločnosti robiť?
- Mali by sa v demokratickej spoločnosti tolerovať všetky názory?

Rady na vedenie aktivity

Prvá časť tejto aktivity, keď sa účastníci postavia do radu, by nemala trvať viac ako niekoľko minút. Jej jediným cieľom vlastne je, aby každý zaujal a vyjadril svoje počiatočné stanovisko a videl, akú má voči ostatným pozíciu.

Cieľom cvičenia je precvičovanie komunikačných a presvedčovacích zručností a zároveň uvažovanie o samotných výrokoch. Preto musíte účastníkov podnecovať, aby neuvažovali iba o obsahu a spôsobe prezentovania svojich názorov, ale aj o tom, aký typ a forma argumentácie by boli najvhodnejšie na presvedčenie ľudí stojacich na druhej strane. Cieľom každej skupiny je, aby na svoju stranu získala čo najviac ľudí. Chvilku na nadýchnutie medzi jednotlivými prezentáciami môžu účastníci využiť na to, aby si premysleli stanovisko druhej strany a vymysleli stratégiu, ako by ho mohli oslabiť.

Okrem nižšie uvedených výrokov môžete použiť aj iné výroky podľa vlastného výberu, ktoré sú vhodným východiskom na diskusiu. Podstatné je, aby ste si zvolili výrok, ktorý bude pre vašu skupinu dostatočne kontroverzný a vyvolá diskusiu.

Upozornenie: Na prediskutovanie jedného výroku budete potrebovať približne 30 minút pri zachovaní všetkých navrhovaných krokov opísaných v pokynoch. Ak chcete prediskutovať viacero výrokov, musíte si podľa toho zabezpečiť čas.

Čo sa týka sledu jednotlivých udalostí, odporúčame, aby ste boli pružní a cvičenie prispôbili

aktuálnej situácii – v závislosti od silných a slabých stránok skupiny a živosti diskusie. Napríklad:

- Skupinám môžete dať jednu či dve prestávky navyše na prípravu argumentov, aby svoje stanoviská mohli vysvetliť viacerí rečníci.
- Bez ohľadu na to, či skupina toto cvičenie pozná alebo nepozná, momentom prekvapenia môže vždy byť iný spôsob výberu prvého rečníka. Môžete napríklad vybrať účastníkov, ktorí sú tretí z oboch strán radu.
- Môžete sa rozhodnúť, že počas jednej prestávky na prípravu argumentov „prívržencov“ oboch rečníkov požiadate, aby spolupracovali s opozičným rečníkom – iným slovom, aby si pripravili argumenty proti vlastnému stanovisku. Je to osvedčený spôsob ako účastníkov priviesť k tomu, aby brali do úvahy aj protichodné názory, a okrem toho sa z toho môže vyvinúť zaujímavý variant cvičenia, keď účastníci nebudú mať najmenší záujem zmeniť svoj názor.

Účastníkom môžete dovoliť používať hárok papiera (veľkosti pohľadnice), kde si môžu stručne zaznamenať svoje argumenty a používať ho aj pri argumentácii.

Môžete iniciovať diskusiu aj na otázku, či by „pluralizmus“ alebo sloboda prejavu mali byť v tolerantnej spoločnosti do istej miery obmedzované, t.j. či by sa mali povoliť napríklad fašistické a nacionalistické demonštrácie.

Návrhy na pokračovanie

Ak budete mať záujem ďalej skúmať proces formovania a zmeny názorov, môžete pokračovať cvičením „Titulná stránka“.

Námety na ďalšiu činnosť

Ak si vyberiete výrok týkajúci sa hlasovania, môžete pokračovať cvičením, v ktorom účastníci preskúmajú hlasovacie návyky svojej vlastnej komunity – pozri cvičenie „Volit' či nevolit'?“.

Výroky do diskusie

- Je našou morálnou povinnosťou uplatniť si svoj hlas vo voľbách
- Musíme dodržiavať všetky zákony, aj tie nespravodlivé.
- V demokracii majú moc jedine politici.
- Ľudia majú takých vodcov, akých si zaslúžia.
- Každodenná kontrola činnosti vlády je povinnosťou občanov.

Významný dátum

24. október

Deň Organizácie
Spojených národov

Bojovníci za práva

„Je to ideál, pre ktorý sa oplatí žiť a bojovať.“
Nelson Mandela

TÉMY

 ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

 MÉDIÁ

 OBČIANSTVO

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4
ÚROVEŇ 3
ÚROVEŇ 2
ÚROVEŇ 1

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

 ĽUBOVOLNÁ

ČAS

 60 MINÚT

Témy

Ľudské práva všeobecne. Médiá. Občianstvo.

Stupeň náročnosti

2

Veľkosť skupiny

ľubovoľná

Čas

60 minút

Charakteristika

Cieľom tohto cvičenia je pomocou informačných kartičiek vzbudiť záujem o bojovníkov za ľudské práva. Témy sa zameriavajú na:

- politický útlak;
- aktivistov v boji za ľudské práva v 20. storočí;
- boj za ľudské práva v rôznych krajinách .

Práva

- Sloboda prejavu a právo na vlastný názor.
- Právo na spravodlivý súdny proces.

Ciele

- Oboznámiť sa s osobnosťami, ktoré v jednotlivých krajinách bojovali za ľudské práva.
- Naučiť sa získavať a triediť informácie, rozvíjať schopnosť tímovej spolupráce.
- Rozvíjať pocit zodpovednosti za ľudské práva, záujem o ľudské práva a rešpektovanie ľudských práv.

Pomôcky

- súprava 30 informačných kartičiek pre každú skupinu;
- nožnice;
- obálky;
- podľa vlastného uváženia: lepidlo a kúsok kartónového papiera na podlepenie kartičiek.

Príprava

- Pripravte miestnosť na skupinovú prácu.
- Pripravte kópie pomôcok tak, aby ste mali pre každú skupinu jednu súpravu.
- Každú sadu postrihajte a pomiešajte tak, aby kartičky neboli v pôvodnom poradí, a vložte ju do obálky. Dbajte na to, aby sa vám jednotlivé súpravy nepomiešali.

Pokyny

1. Účastníkov požiadajte, aby sa rozdelili do malých, troj- až štvorčlenných skupín a každej skupine dajte súpravu kartičiek.
2. Požiadajte ich, aby si kartičky rozložili lícom dole na dlážke (alebo na stole).
3. Vysvetlite, že kartičky opisujú udalosti zo života šiestich aktivistov za ľudské práva. Cieľom každej skupiny bude priradiť jednotlivé udalosti k príslušnej osobnosti a takto vytvoriť jej stručnú charakteristiku.
4. Vysvetlite, že ku každej postave patrí súbor piatich informačných kartičiek (t.j. jedna A, jedna B, jedna C, jedna D a jedna E kartička).

5. Jednotlivým skupinám povedzte, aby si postupne po jednom ťahali kartičky, až kým sa neminú.
6. Účastníkom dajte niekoľko minút, aby si kartičky v tichosti prečítali.
7. Nechajte ich pracovať. Každé skupine umožnite vytvoriť vlastnú stratégiu na zostavenie charakteristiky jednotlivých osobností. Budú na to potrebovať približne 15 – 20 minút.
8. Potom účastníkov zvolajte do veľkej skupiny a požiadajte jedného člena prvej skupiny, aby vlastnými slovami predstavil jednu z osobností. Potom tento postup opakujte so všetkými skupinami a všetkými osobnosťami. Vždy jeden člen skupiny predstaví jednu osobnosť komplexne, a ostatné skupiny si môžu overiť, či sa im podarilo informačnú „skladačku“ správne poskladať.

Rozbor a vyhodnotenie

Účastníkov sa opýtajte:

1. Bolo toto cvičenie pre vás jednoduché? Aké stratégie použili jednotlivé skupiny pri triedení súpravy kartičiek?
2. O ktorých osobnostiach ste už počuli a ktoré z nich boli pre vás neznáme? Prečo sú niektoré z týchto osobností známejšie ako iné?
3. Prekvapili vás niektoré informácie? Čo na vás najviac zapôsobilo?
4. Účastníkov požiadajte, aby vybrali citát, s ktorým sa najviac stotožňujú, a spýtajte sa, ako by sa boli sami zachovali na mieste tejto osobnosti.
5. Aké majú ľudia možnosti konať?

Rady na vedenie aktivity

O týchto osobnostiach je k dispozícii obrovské množstvo informácií a stručné životopisy uvedené v tomto cvičení umožňujú iba veľmi plytký (a subjektívny) pohľad na túto problematiku. Okrem uvedených osobností sú stovky ďalších aktivistov, ktorých by sme mohli taktiež zaradiť do nášho zoznamu. Tento zoznam má slúžiť len ako príklad.

Návrhy na pokračovanie

Odporúčame, aby ste na toto cvičenie nadviazali tým, že vyzvete účastníkov, aby vyhľadali informácie o ďalších aktivistoch pre ľudské práva. Takto si môžu vytvoriť vzťah k osobnosti, ktorá sa v minulosti zúčastnila boja za ľudské práva. Skupina si môže začať vytvárať vlastnú „galériu portrétov“ spomedzi aktivistov za ľudské práva. Portréty šiestich osobností, ktoré uvádzame v tomto cvičení, môžu slúžiť ako východisko: ich fotografie môžete nalepiť na kartónový papier spolu s citátmi a stručným životopisom a zavesiť ich na nástenku. Účastníkov môžete požiadať, aby si pripravili podobné informácie o iných osobnostiach a materiál zaradili do vašej galérie. Šesť osobností uvedených v cvičení sú aktivisti v oblasti občianskych a politických práv, ale účastníci môžu rozšíriť svoje bádanie aj na oblasť sociálnych a ekonomických práv. V občianskej spoločnosti existujú viaceré spôsoby, prostredníctvom ktorých môžu občania vyjadrovať svoje názory a bojovať za svoje práva. Ak by ste ich chceli podrobnejšie preskúmať, môžete pokračovať cvičením „Vytváranie väzieb“.

Námety na ďalšiu činnosť

Zistite si informácie o súčasných politických väzňoch alebo aktivistoch – napríklad tých, ktorých organizácia Amnesty International označila za „väzňov svedomia“. Napíšte list alebo zorganizujte verejnú informačnú kampaň o takomto väzňovi s cieľom vyvinúť nátlak na jeho prepustenie z väzby.

Významné dátumy

10. december

Deň ľudských práv

24. október

Deň Organizácie
Spojených národov

Ďalšie informácie

Niekoľko internetových stránok, kde môžete nájsť ďalšie informácie o aktivistoch v boji za ľudské práva:

www.speaktruthtopower.org.
www.universalrights.net/heroes.
www.globalyouth.org.
www.hrw.org.

Skupina Amnesty International vo Veľkej Británii pripravila vlastnú historickú nástenku bojovníkov za ľudské práva, ktorú si môžete objednať na ich internetovej stránke www.amnesty.org.uk.

PODKLADY

Informačné kartičky

A

„Bojoval som proti nadvláde bielych a bojoval som aj proti nadvláde čiernych. Živil som v sebe myšlienku demokratickej a slobodnej spoločnosti, v ktorej žijú všetci v harmónii a majú rovnaké šance. Je to ideál, pre ktorý sa oplatí žiť a bojovať. Ale ak bude treba, za túto myšlienku som pripravený položiť aj svoj život.“

Nelson Mandela

A

„V dôsledku istých bolestivých, ale zároveň podnecujúcich stretnutí som na vlastnej koži zakúsila, ako sa z hlbín morálneho úpadku zrazu prederie výkrik „Je to moja vina!“ a ako sa týmto výkrikom pacient dožadoval svojho práva byť opäť považovaný za ľudskú bytosť.“

Jevgenija Ginzberg

B

Narodil/a sa v dedine neďaleko Umtaty a vo veku 76 rokov bol/a v prvých demokratických voľbách Juhoafrickej republiky zvolený/á za prezidenta tejto krajiny. Až do tohto okamihu – a aj po ňom – svoj života zasvätil/a

B

Narodil/a sa v roku 1906 v Rusku a zomrel/a v Moskve v roku 1977. Žil/a bežným životom učiteľa/ky a novinárka/ky, až kým ho/ju počas vykonštruovaného súdneho procesu za stalinského režimu neoznačili za teroristu/ku. Osemnásť rokov svojho života strávil/a

C

boju proti apartheidu – rasistickému systému, ktorý zaviedla predchádzajúca vláda bielych na utlačanie väčšinového čierneho obyvateľstva. Bol/a vystavený/á rôznym formám prenasledovania: mal/a zakázané zúčastňovať sa rôznych stretnutí, bol/a nútený/á skrývať sa a napokon bol/a

C

v krutých podmienkach väzenského tábora – tzv. gulagu na Sibíri, lebo odmietol/la obviňovať z trestných činov osoby, ktoré sa ich nedopustili. Prvý rok strávil/a sám/sama zatvorený/á vo vlhkej cele, kde mal/a zakázané cvičiť, rozprávať, spievať a cez deň si ľahnúť. Neskôr ho/ju

D

vo veku 44 rokov zatknutý/á a odsúdený/á na doživotné väzenie. Nasledujúcich 28 rokov strávil/a vo väzení odlúčený/á od svojej rodiny a detí.

D

premiestňovali z jedného sibírskeho pracovného tábora do druhého, až ho/ju napokon za trest, že pomohol/hla jednému zo spoluväzňov, previezli na to najpríšernejšie miesto, odkiaľ sa iba málokto vrátil živý.

©MTI

©David King Collection

A

„Snívam o tom, že jedného dňa tento národ precitne a bude žiť v súlade so svojou vierou. Za samozrejme považujeme pravdy ako: Všetci ľudia sú si od narodenia rovní. Snívam o tom, že moje štyri deti budú jedného dňa žiť v krajine, kde ich nebudú posudzovať podľa farby pokožky, ale podľa charakteru.“

Martin Luther King

A

„Nenásilie je najväčšia sila, akú má ľudstvo k dispozícii. Je mocnejšie ako najmocnejšia ničivá zbraň, akú kedy vytvorila ľudská vynaliezavosť.“

Mahátma Gándhí

B

Narodil/a sa v roku 1929 v Atlante, štáte Georgia, v čase, keď podľa zákona museli čierni obyvatelia sedieť v autobusoch, divadlách a kinách na vyhradených sedadlách a vodu mohli piť len zo studní, ktoré boli pre nich určené. Keď mal/a 28 rokov, stal/a sa spoluzakladateľom/kou

B

Narodil/a sa v roku 1869 hinduistickým rodičom, ktorí žili v Gujarate v čase, keď bola India ešte v područí Britského impéria. Stál/a na čele boja za nezávislosť a nikdy nestratil/a svoju pevnú vieru v

C

organizácie čiernych cirkví, ktorá podporovala pokojné pochody, demonstrácie a bojkoty proti rasovej segregácii. Organizácia sa zúčastnila protestu v Birminghame, v štáte Alabama, počas ktorého ulice zaplnili

C

nenásilný protest a náboženskú znášanlivosť, hoci ho/ju viackrát zatkli a uväznili. Vždy, keď Indovia násilne vystúpili proti sebe alebo proti britskej nadvláde, držal/a protestnú hladovku, až kým násilnosti neskončili. Viedol/a 388 km dlhý pochod Indiou a

D

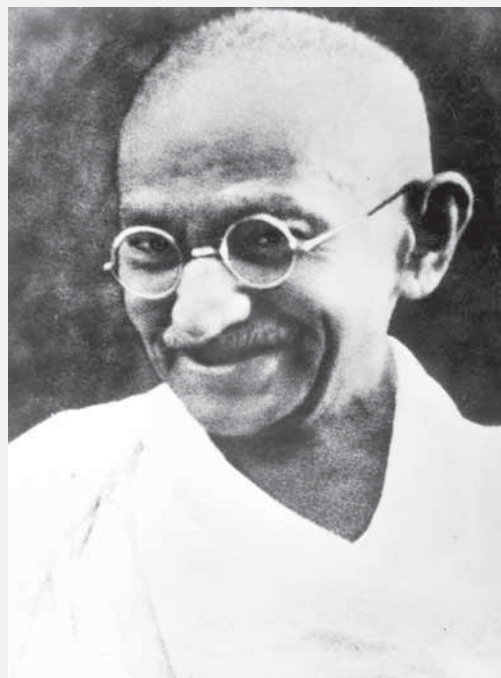
stovky spievajúcich detí na podporu protestujúcich. Proti demonštrantom nastúpila polícia so psami a hasiči s vysokotlakovými vodnými delami. Jeho/Ju zatkli a uväznili.

D

svojich následníkov presvedčal/a, aby sa nebránili brutálnym útokom polície a vojakov. Zo svojho života, ktorý zasvätil/a mieru, strávil/a 2 338 dní vo väzení.

©MTI

©MTI

A

„My sa nesnažíme vojenský režim rozvrátiť ani zničiť; to oni nás stále zastrašujú tým, že nás zničia, ale... cieľom nášho hnutia je vytvoriť takú spoločnosť, ktorá poskytne bezpečie všetkým našim ľuďom vrátane armády.“

Daw Aung San Suu Kyi

A

„Ach, túto smutnú pieseň, ktorá vo mne znie, posielam tým, ktorí pomáhajú uväzneným. Tie pocity v tejto temnej dobe – nikdy nezabudnem na to hrozné utrpenie. Nech už toto väzenské utrpenie nemusí nikdy zažiť žiadna živá duša.“

Ngawang Sangdrol

B

Narodil/a sa v Barme (Mjanmarsku) v roku 1945 ako dieťa národného hrdinu – zákerne zavraždeného bojovníka za oslobodenie spod koloniálnej nadvlády. Stal/a sa populárnym vodcom demokratického boja proti

B

Budhistický/a mních/mníška, ktorý/á verí, že Tibet by mal byť nezávislý od Číny a ktorý/á bol/a čínskymi úradmi prvýkrát uväznený/á vo veku 10 rokov. Jeho/jej jediným prečinom bolo, že sa zúčastnil/a

C

krutému vojenskému režimu a takmer sa stal/a obeťou úkladnej vraždy, keď jeden z vojenských oddielov dostal rozkaz namieriť na neho/ňu zbraň. Šesť rokov života prežil/a v domácej väzbe bez toho, aby proti nemu/nej bolo vznesené akékoľvek obvinenie zo spáchania trestného činu, úplne odrezaný/á od okolitého sveta. Dokonca aj po jeho/jej prepustení mu/jej vládla

C

pokojnej demonstrácie za nezávislosť Tibetu. Keď mal/a 15 rokov, opäť ju/jeho zatkli a odsúdili na 3 roky väzenia. Rozsudok prvýkrát predĺžili preto, že vo väzení spieval/la pieseň o nezávislosti, a potom o ďalších 8 rokov, lebo

D

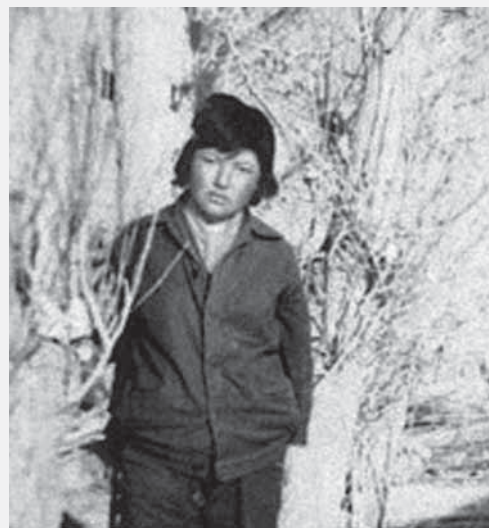
bránila v tom, aby navštívil/a svojho/svoju umierajúceho/cu manžela/ku. V roku 2001 bol/a ešte stále uväznený/á vo vlastnom dome pod prísny dozorom a bez telefónnej linky.

D

stojac v daždi na väzenskom dvore, vykrikol/la „Slobodu Tibetu!“ V súčasnosti trpí vážnym ochorením ľadvín, ktoré je dôsledkom mučenia vo väzení.

© Gamma Press

© Tibet Information Network

Titulná stránka

„Správy sa šírením znásobujú.“

Tibetské príslovie

Témy	Médiá. Globalizácia. Životné prostredie.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	10 – 24
Čas	180 minút
Charakteristika	Toto cvičenie je simuláciou, účastníci rozdelení do skupín predstavujú novinárov, ktorí pripravujú titulnú stránku svojich novín do tlače. Účastníci budú skúmať: <ul style="list-style-type: none"> ▪ predsudky, stereotypy a objektivitu v médiách; ▪ obrázky a úlohu médií v oblasti ľudských práv.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo na slobodu myslenia a vyjadrenie názoru. ▪ Právo na súkromie. ▪ Právo na rozvoj, život a zdravie.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vzbudiť záujem o problematiku ľudských práv prostredníctvom práce s obrázkami. ▪ Skúmať médiá a ich prístup k otázkam ľudských práv. ▪ Rozvíjať zručnosti komunikácie a spolupráce.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ veľká miestnosť, v ktorej je dostatok priestoru na prácu v dvoch alebo troch malých skupinách a na prácu vo veľkej skupine; ▪ 40 fotografií z novín; ▪ papier a perá na zapísanie poznámok; ▪ veľké hárky papiera formátu A3 alebo flipchartový papier a fixky; ▪ nožnice a lepidlo pre každú skupinu; ▪ stoly, ktorých pracovná plocha je dostatočne veľká, aby si pracovné skupiny mohli rozložiť všetky papiere a pomôcky.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vyberte 40 alebo 45 obrázkov z obrázkových časopisov alebo novín. ▪ Upozornenie: Budete potrebovať súpravu tých istých 40 fotografií pre každú pracovnú skupinku. Preto budete musieť kúpiť toľko výtlačkov novín, koľko budete mať skupín, alebo zabezpečiť ich nakopírovanie. ▪ Rozložte jednu súpravu fotografií na stôl.

Pokyny

1. Účastníkom vysvetlite podstatu cvičenia. Vyzvite ich, aby sa vžili do úlohy tímu novinárov, ktorí večer pracujú v redakcii na titulnej stránke svojich novín. Hoci ide o miestne noviny slúžiace účelom miestnej komunity, svojich čitateľov informujú aj o aktuálnych celosvetových problémoch vrátane ľudských práv.
2. Účastníkov rozdeľte do osemčlenných pracovných skupín. Každá skupina sa vžije do práce redakčného tímu. Úlohou je navrhnúť a redakčne pripraviť titulnú stránku nasledujúceho čísla novín, ktoré vyjdú na druhý deň ráno.
3. Požiadajte skupiny, aby si vybrali názov pre svoje noviny.

TÉMY

MÉDIÁ

GLOBALIZÁCIA

ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

10 - 24

ČAS

180 MINÚT

4. V rámci celej skupiny stručne prediskutujte charakteristické črty a obsah typickej titulnej stránky.
5. Účastníkom ukážte súpravu fotografií. Požiadajte ich, aby si ich v tichosti prezreli a aby sa v tejto fáze zdržali akýchkoľvek poznámok a pripomienok. Vysvetlite im, že to sú obrázky, s ktorými budú musieť pracovať. Môžu ich použiť a interpretovať podľa vlastného uváženia.
6. Potom jednotlivé „redakčné tímy“ vyzvite, aby sa pustili do práce. Každéj skupine dajte papier, ceruzky, lepidlo a nožnice – fotografie zatiaľ nie.
7. Oboznámte ich s postupom. Skupiny budú mať hodinu času, aby si vymysleli štyri alebo päť aktuálnych správ, o ktorých chcú informovať, aby k nim napísali titulky, vybrali fotografie a navrhli celkový vzhľad titulnej stránky. Vysvetlite im, že od nich neočakávate dlhé články: stačí, ak si pripravia titulky a podtitulky. Namiesto vyrozprávania celého príbehu sa musia skôr zamerať na dojem, aký titulná stránka vyvolá. Navrhnite, aby začali diskusiou o témach a problémoch, o ktorých chcú informovať. Povedzte im, že „tlačové oddelenie“ im dodá fotografie do desiatich minút.
8. Asi po desiatich minútach naozaj dajte každej skupine súpravu fotografií.
9. Keď jednotlivé tímy dokončia prípravu titulnej stránky, požiadajte ich, aby ju položili na miesto, kde si ju môžu všetci prezrieť. Potom prejdite k rozboru a vyhodnoteniu.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite tým, že si rozoberiete priebeh samotného cvičenia, a potom prejdite k diskusii o médiách, o problematike ľudských práv a angažovanosti ako takej.

- Ako si jednotlivé skupiny zorganizovali prácu? Ako sa rozhodovali o tom, ako úlohu zrealizovať a ktoré informácie zaradiť? Mal každý pocit, že je zapojený a mohol prispieť k spoločnému dielu?
- Ako ste si vybrali témy alebo problémy pre vašu prácu? Čo bolo prvé, téma alebo obrázok? Našli ste si najprv tému a potom k nej našli vhodný ilustračný obrázok? Alebo ste sa inšpirovali nejakým obrázkom a vytvorili k nemu správu?
- Aké témy alebo problémy ste prezentovali? Týkali sa niektoré z nich aj ľudských práv? Vyskytli sa aj také témy, ktoré by ste chceli použiť, ale napokon ste od nich museli upustiť?
- Čo majú titulné stránky jednotlivých novín spoločné? Použili niektoré skupiny tie isté témy alebo fotografie?
- Použili niektoré skupiny ten istý obrázok, ale rôznym spôsobom?
- Akým spôsobom ľudia sledujú správy? V novinách, v televízii, rozhlase alebo na internete? Prečo sledujú alebo nesledujú správy?
- Pokúsili ste sa napodobniť skutočnú titulnú stránku alebo ste sa snažili pripraviť titulnú stránku inak? V čom boli rozdiely?
- Aké typy správ prevládajú v skutočných médiách?
- Venujú médiá vo všeobecnosti dostatok priestoru otázkam ľudských práv?
- Častou témou pri diskusiách o médiách je otázka ich „objektívnosti“. Myslíte si, že sa správy dajú prezentovať objektívne?
- Ktoré témy z oblasti ľudských práv sa objavili na vašich titulných stránkach?
- Akú máte predstavu o mladých ľuďoch žijúcich v iných častiach sveta?
- Chýbala vám v súprave obrázkov niektorá dôležitá téma?

Rady na vedenie aktivity

Keď budete vyberať obrázky na túto aktivitu, dbajte na čo najväčšiu rôznorodosť, aby ste sa vyhli stereotypom. Noviny sú často plné vrážd, vojen a katastrof – pozitívne ladené správy sú čoraz zriedkavejšie. (Napríklad v Afrike sa dejú aj iné veci, nie je tam len vojna a hlad!) Obrázky vyberajte tak, aby si účastníci mohli vybrať obrázky pre „dobré“ aj „zlé“ správy. Mali by byť vyvážené, čo sa týka geografie, počtu mužov a žien, obrázkov mládeže a vecí týkajúcich sa každodenného života mladých, vrátane pozitívnych obrázkov znázorňujúcich, akým spôsobom je možné veci zmeniť k lepšiemu. Môžete zaradiť aj obrázky najaktuálnejších udalostí a osobností, ako aj obrázky zachytávajúce život v multikultúrnej spoločnosti a globalizovanom svete. Ako inšpirácia vám poslúži nasledujúci zoznam (Vychádza zo zoznamu obrázkov, ktoré sme použili v cvičení „Továrň na správy“ opísanom nižšie v časti „Variácie“.)

Moderátorka televízneho spravodajstva	Plážový predavač	Demonštrácia na Filipínskych ostrovoch
Zemeguľa	Trhovisko v Ázii	Jednotky OSN v Juhoslávii
Tím kameramanov v krajine tretieho sveta	Osamelé ženy	Stíhačka
Ženy stavajúce hrádzu	Chudobné štvrte v Bruseli	Partizán
Podpora v nezamestnanosti	Preplnené kontajnery na smeti	Dvaja mŕtvi vojaci
Africký baníci	Triedenie plechovic	Kopa vriec s obilím
Pesticídy	Černošský chlapec s gitarou	Zhromaždenie žien
Reklama na rýchle občerstvenie (hamburger)	Rocková hviezda	Plánované rodičovstvo
Vysušená pôda	Štátna polícia	Prevenca AIDS
Deti hrajúce sa vo vode	Grafity	Dav ľudí
Umývanie auta	Parlament	Hromadná doprava
Horiaca ropa	Drogy	Výstava automobilov
Akcia Greenpeace	Utečenecký tábor	Dopravná zápcha
Kúdoľ dymu z továrenského komína	Deti v azylovom centre	Mladý muž s mikrofónom
Reklama na alkohol	Futbalista	Mobilný telefón
Reklama na Coca-Colu	Akcia Amnesty International	

Keď budete účastníkov oboznamovať s týmto cvičením a hovoriť o charakteristických prvkoch a rozvrhnutí typickej titulnej stránky, upozorníte ich na spôsob písania titulkov (titulok musí vždy vzbudiť pozornosť) a na to, ako sa prezentujú príbehy. Najprv sa zvyčajne uvádza krátke zhrnutie v rozsahu niekoľkých stĺpcových centimetrov, za ktorým nasleduje podrobnejší text celého príbehu. Prediskutujte, ako sa využívajú obrázky na doplnenie príbehu alebo na vzbudenie čitateľovej pozornosti. Poukážte aj na to, čo na obrázkoch nie je! Porozprávajte sa, ako sa obrázky strihajú, aby upriamili pozornosť diváka na to, čo by fotograf alebo obrazový redaktor chcel ukázať. Poukážte aj na to, ako sú písané texty pod obrázkami.

Variácie

Alternatívou tohto cvičenia je príprava televízneho alebo rozhlasového spravodajstva. Ak sa rozhodnete pre televízne spravodajstvo, odporúčame, aby ste používali diapozitívy a premietali ich v miestnosti pri zhasnutom svetle, aby sa navodil pocit skutočného „sledovania televízie“. Existuje séria diapozitívov, ktorá bola vyhotovená práve na účely takéhoto cvičenia. Môžete si ju vypožičať od Európskeho združenia pre interkultúrne učenie (EFIL).

Významný dátum

3. máj

Svetový deň slobody tlače

Návrhy na pokračovanie

Diskutujte o právach, ktoré si skupiny vybrali pri príprave správ. Napríklad môžete hovoriť o tom, aká pozornosť sa im venuje v ozajstných novinách.

Účastníci sa môžu skontaktovať s redakciou miestnych novín alebo miestnym rozhlasovým či televíznym štúdiom a porozprávať sa s novinármi o ich práci, prediskutovať problém objektivnosti a medializáciu otázok súvisiacich s ľudskými právami.

Ak účastníci obľubujú cvičenia, v ktorých musia rýchlo premýšľať, môžete pokračovať aktivitou „Len jedna minúta“, ktorá sa venuje vzťahu ľudských práv a športu.

Námety na ďalšiu činnosť

Mnohé miestne rozhlasové stanice umožňujú komunitným skupinám pripraviť vlastné vysielanie. Vypracujte skupinový projekt, urobte výskum a pripravte rozhlasové vysielanie o témach, ktoré účastníkov zaujímajú, napríklad s titulkom: „Myslite globálne, konajte lokálne.“

Ďalšie informácie

V nasledujúcich bodoch uvádzame niekoľko podnetov na uvažovanie o témach, ktoré sú predmetom tohto cvičenia:

a) Média

1. Rozličné médiá sústavne bombardujú mladých ľudí aj dospelých obrovským množstvom informácií. Môžeme si položiť otázku: Čo si počať s touto záplavou informácií? Znamená to, že sme informovanejší?
2. Média sú čím ďalej tým viac orientované na dosiahnutie zisku a v dôsledku toho sa stále častejšie stretávame so zjednodušenými správami, stereotypným zobrazovaním udalostí a s honbou za senzáciami. Násť kvalitné spravodajstvo je čoraz ťažšie.
3. To, že sa kvalitné správy hľadajú čoraz ťažšie, platí predovšetkým pre správy týkajúce sa problematiky nerovnosti, najmä v prípade rozvojových krajín. Často aj „nezápadné“ správy informujú o veciach a udalostiach iba z perspektívy Západu. Výsledkom sú správy, ktoré bývajú často negatívne a skľučujúce.

b) Problematika ľudských práv

Média bezpochyby zohrávajú dôležitú úlohu pri zvyšovaní povedomia verejnosti o ľudských právach. Musíme si však uvedomiť, akým spôsobom sú tieto témy prezentované a čím je informovanie o nich motivované. Musíme pristupovať kriticky k tomu, čo nám médiá predkladajú alebo naopak nepredkladajú a všimnúť si aj to, akým spôsobom sú informácie a fakty sprostredkované. Napríklad v prípade vojny môžu byť bojujúce strany chápané ako bojovníci za slobodu alebo teroristi podľa toho, aké noviny o nich informujú a aké politické hľadisko zastávajú. O príslušníkoch z iných kultúr sa tiež nemusí písať objektivne. Napríklad Eskimákov môžu prezentovať ako exotických, tvrdých ľudí bojujúcich za zachovanie svojho tradičného spôsobu života v iglu. Len čo sa však začne hovoriť o love veľrýb, hneď sú vykreslení ako „vrahovia“.

c) Angažovanosť

Niektoré obrázky použité počas simulačného cvičenia by mali zobrazovať príležitosti pre ľudí, predovšetkým mládež, zapájať sa do verejného života. Ako učelia či pracovníci s mládežou chceme motivovať mladých ľudí k tomu, aby vykonali niečo pre lepší svet. Sami si kladieme otázku, ako najlepšie povzbudzovať a motivovať mládež, aby sa angažovala, a či sú existujúce príležitosti pre mladých ľudí dostatočne prístupné. Odpovede na tieto otázky nám do istej miery naznačia obrázky, ktoré si mladí ľudia počas aktivity vybrali.

Záhrada za jednu noc

Podujali by ste sa vybudovať záhradu za jednu noc?

Témy	Životné prostredie. Občianstvo. Zdravie.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	6 a viac
Čas	180 minút
Charakteristika	Tvorivé cvičenie, počas ktorého účastníci kreslia a modelujú. Zamerané je na: <ul style="list-style-type: none"> ▪ hybné sily rozvoja; ▪ očakávania obyvateľstva k miestnemu rozvoju; ▪ spôsoby rozhodovania o miestnom rozvoji.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo zúčastňovať sa na rozhodovacom procese. ▪ Právo zúčastňovať sa na kultúrnom rozvoji komunity. ▪ Právo na oddych a voľný čas.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pochopiť, že výsledky rozvoja nemusia byť nezvratné. ▪ Rozvíjať schopnosti potrebné na aktívnu účasť v miestnej samospráve demokracii a podieľanie sa na rozvoji. ▪ Rozvíjať tvorivosť, schopnosť tímovej práce a rešpekt k ostatným.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ mapy a obrázky vášho bydliska (z minulosti aj súčasnosti); ▪ veľká mapa okolia, na ktorej je znázornené miesto, ktoré ste si zvolili; ▪ perá a papier na kreslenie plánov; ▪ pomôcky na vyhotovenie modelov. napríklad škatulky, tuby, papierové vreckovky, farby, špagát, vlna, korkové zátky, kartónové roľky, alobal, kartóny od vajec a iné použité veci z domácnosti, vetvičky, kamene, kôra, mušle atď.; ▪ lepidlo a lepiaca páska; ▪ farby a štetce; ▪ kartónový papier alebo preglejka ako podložka na modely.
Príprava	<p>Na prvú časť: Rozvoj – ako a prečo?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zozbierajte staré a nové mapy a fotografie mesta alebo oblasti, kde žijete. ▪ Vyberte si na nich miesta, na ktorých by skupina mohla pracovať, a zistite, či sú medzi nimi aj také, ktoré sa plánujú rozvíjať. <p>Na druhú časť: Vyhotovenie plánov rozvoja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zhromaždite informácie o mieste, na ktorý skupina vytvorí rozvojový plán, napr. novinové články a zápisnice zo zasadnutí mestského zastupiteľstva. ▪ Ak budete vyrábať modely z použitých materiálov, musíte ich mať dostatok. Začnite si vopred odkladať rôzne krabičky, kartónové roľky od toaletného papiera a pod.

Pokyny

Táto aktivita sa skladá z dvoch častí: 1. časť „Rozvoj – ako a prečo?“ je diskusiou o hybných silách zmeny. 2. časť „Vyhotovenie plánov rozvoja“ pozostáva z prípravy rozvojových projektov vybraného miesta a vyhotovenie modelu projektu.

TÉMY

ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

OBČIANSTVO

ZDRAVIE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

6 A VIAC

ČAS

180 MINÚT

1. časť: Rozvoj – ako a prečo?

1. Uvedte účastníkov do témy miestneho rozvoja. Pomocou máp a fotografií diskutujte o rozvoji skúmanej lokality za uplynulých 50 až 100 rokov. Hovorte o politických, ekonomických a sociálnych hybných silách, ktoré tieto zmeny priniesli. Dajú sa tieto zmeny vo všeobecnosti charakterizovať ako zmeny k lepšiemu? Pre koho a prečo?
2. Požiadajte účastníkov, aby uviedli príklady rozvoja, ktorý sa zrealizoval za ich života (napríklad prestavby budov, budovanie nákupných stredísk, výstavba sídliska). Kto mal osoh z týchto rozvojových činností. Napríklad či sa v rámci rozvojovej politiky vybudovali pre miestne obyvateľstvo tak veľmi potrebné sociálne byty, alebo či sa prostredníctvom investičnej spoločnosti vybudovali luxusné byty a rekreačné chaty?
3. Pozrite sa na veľkú mapu vašej lokality a vyberte si také miesto, na ktorého rozvojovom pláne by všetci účastníci radi pracovali.

2. časť: Vyhotovenie plánov rozvoja

1. Vložte veľkú mapu na stenu a ukážte miesto, na ktorom sa účastníci spoločne dohodli, a na rozvojovom pláne ktorého chcú pracovať. Zistite, či každý pozná určené miesto a ak nie, môžete si ho ísť spoločne pozrieť.
2. Prečítajte si novinové články a zápisnice zo zasadnutí miestneho zastupiteľstva, aby ste sa oboznámili s existujúcimi plánmi pre rozvoj vybranej lokality. Pohovorte si o tom, kto predkladá rozličné návrhy a aké sú za nimi záujmy.
3. Urobte si burzu nápadov („brainstorming“) o rôznych spôsoboch a možnostiach rozvoja vybranej lokality. Budte čo najtvorivejší, využívajte svoju fantáziu.
4. Potom účastníkov rozdeľte do štvor- až päťčlenných skupín, aby mohli prediskutovať jednotlivé nápady z burzy a ku každému sformulovať argumenty za a proti.
5. Ďalšou úlohou jednotlivých skupín bude dohodnúť sa, akým spôsobom by sa vybraná lokalita mala rozvíjať, nakresliť plán rozvoja a napokon vyhotoviť modely.
6. Keď sú všetky modely hotové, požiadajte jednotlivé skupiny, aby ich predstavili ostatným a zároveň prezentovali aj svoj rozvojový plán.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite všeobecným prehľadom toho, ako jednotlivé skupiny pracovali. Cítili sa všetci účastníci zapojení do spoločnej práce? Akým spôsobom rozhodovali? Potom prejdite k samotným plánom.

- Ktoré hlavné hľadiská ste brali do úvahy pri rozhodovaní o rozvoji lokality? Napríklad náklady, čas, vynaložené úsilie, zisk, potreby miestneho obyvateľstva a podobne.
- Boli vaše plány navrhnuté tak, aby sa tam obyvatelia cítili dobre? Boli šetrné k životnému prostrediu a aj dlhodobu udržateľné?
- Zohľadňovali vaše plány potreby všetkých obyvateľov lokality? Napríklad ľudí s postihnutím, detí a menších?
- Aké zdroje by ste potrebovali na realizáciu vášho plánu?
- Použili ste obnoviteľné zdroje všade tam, kde to bolo možné?
- Využívali ste neobnoviteľné zdroje s rozvahou?
- Aký by mal váš projekt vplyv na celkový ekosystém? Počítali ste napríklad s chránenými oblasťami a s výsadbou stromov?
- Aký odpad by vznikol pri realizácii a údržbe projektu? Akým spôsobom by bol tento odpad likvidovaný?

Rady na vedenie aktivity

Toto cvičenie vychádza z predpokladu, že väčšina mladých ľudí žije v mestskom prostredí alebo v jeho blízkosti. Výber lokality, s ktorou chcete pracovať, bude závisieť od toho, kde sa nachádzate a od výberu samotnej skupiny. Každá lokalita má svoj potenciál! V ideálnom prípade by lokalitu mala vybrať samotná skupina na základe vlastného terénneho prieskumu. V niektorých prípadoch to však môže byť problematické, najmä ak pracujete v škole a študenti sú viazaní rozvrhom hodín. V takomto prípade musí miesto vybrať vedúci aktivity.

Čo sa týka objektov a zariadení, ktoré by sa mali napláňovať pre rozvíjanú lokalitu, nemalo by chýbať nákupné stredisko, centrum voľného času, škola, priestory na bývanie, parkovisko, zelené priestranstvá, detské ihrisko, športovisko, ale aj ružová záhrada s lavičkami pre starších ľudí, mestská farma, chránená prírodná oblasť, zábavný park či plocha pre bowling a pod. Motivujte účastníkov, aby zohľadnili potreby rôznych skupín obyvateľstva.

Variácie

Môžete sa rozhodnúť aj pre vymyslený scenár. Napríklad: Čo by ste radšej videli na mieste terajšieho mestského úradu, budovy samosprávy, nemocnice a pod.? Ak bývate na vidieku: Ako by sa dala lepšie využiť nepoužívaná šachta alebo skládka škvary, ktorá tam zostala po skončení ťažby?

Návrhy na pokračovanie

Zistite, aké plány rozvoja má mestské zastupiteľstvo v lokalite, ktorú ste si zvolili. Porozprávajte sa o vašich názoroch na tieto plány a vyjadrite ich v liste mestskému zastupiteľstvu alebo formou novinového článku. Zistite, akým spôsobom sa vo vašom meste alebo v obci rozhoduje o plánovaní. Aký vplyv má na toto rozhodovanie miestne obyvateľstvo? Ako by mohli mať mladí ľudia väčší vplyv na plánovacie rozhodnutia, ktoré sa ich týkajú? Ak sa skupina zaujíma o proces miestneho rozhodovania, môžete zaradiť aktivitu „Predvolebná kampaň“.

Námety na ďalšiu činnosť

Zúčastnite sa zasadnutia mestského zastupiteľstva a zapojte sa do plánovacieho procesu.

Zúčastnite sa osláv Dňa životného prostredia. Ďalšie informácie o aktivitách ku Dňu životného prostredia nájdete na internetovej stránke www.unep.org.

Ďalšie informácie

Myšlienka tohto cvičenia pochádza z projektu „Have pÅ en nat“ (Záhrada za jednu noc), ktorý bol súčasťou Kultúrneho festivalu v Kodani v roku 1996. Skupina mladých ľudí z Økologiskeigangsættere, miestnej organizácie Agenda 21, dva roky pracovala na príprave vybudovania záhrady v opustenej časti mestského centra, až napokon záhradu vybudovali - síce nie za jednu noc, ale predsa len za pár dní. Mladí ľudia sa rozhodli, že chcú vybudovať komunitnú záhradu na ploche 300 m². Osvojili si niektoré praktické zručnosti z oblasti tesárskych, inštalatérskych, murárskych a záhradníckych prác a všetko si vopred prichystali a vypestovali. Keď nastal vhodný čas, záhradu mohli vytvoriť takmer za noc. Pre každého v nej bolo niečo – trávnaté plochy, stromy, kríky, kvety a zeleň, poprepletané úzkymi chodníkmi. Záhrada existovala až do apríla 2001, keď si mestská rada vyžiadala plochu späť na výstavbu obytných domov.

Významný dátum

5. jún

Svetový deň životného prostredia

Hrdinky a hrdinovia

Ak by levy vedeli rozprávať, lovci by neboli hrdinovia

Témy	Rovnosť mužov a žien. Diskriminácia a xenofóbia. Občianstvo.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	ľubovoľná
Čas	60 minút
Charakteristika	Cvičenie využíva samostatnú, skupinovú i spoločnú prácu, burzu nápadov („brainstorming“) a diskusie o: <ul style="list-style-type: none"> ▪ hrdinkách a hrdinoch ako symboloch socializácie a kultúry; ▪ stereotypných obrazoch hrdiniek a hrdinov.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rovnosť ľudí v dôstojnosti a právach. ▪ Právo na slobodu pre všetkých bez rozdielu pohlavia.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uvažovať o vyučovaní dejepisu a naučiť sa rešpektovať rôzne pohľady na spoločné historické udalosti a na hrdinky a hrdinov, ktorí sa s nimi spájajú. ▪ Kriticky posúdiť význam hrdinov a hrdiniek ako vzorov; skúmať historický a kultúrny pôvod rodových stereotypov a ich prejavy v každodennom živote.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ papier a perá (pre každého účastníka jedno modré a jedno červené pero; nie je to nutné, ale odporúča sa); ▪ flipchartový papier a fixky.

Pokyny

1. Dajte účastníkom päť minút, aby si spomenuli na národných hrdinov a hrdinky (z histórie alebo súčasnosti), ktorých si vážia.
2. Rozdajte papier a perá a účastníkov požiadajte, aby si na papier urobili dva stĺpce. Do prvého stĺpca červeným perom napíšu mená troch či štyroch hrdiniek spolu so stručným popisom toho, kým boli a čo pre krajinu znamenali. Na spodok papiera by mali napísať kľúčové slová, vystihujúce ich osobnostné črty.
3. Celý postup zopakujú a modrým perom napíšu mená troch alebo štyroch hrdinov – tieto informácie zaznamenajú do druhého stĺpca.
4. Potom účastníkov požiadajte, aby vytvorili malé päť- až sedemčlenné skupiny a aby v rámci skupín prediskutovali nimi navrhnutých hrdinov a hrdinky. Požiadajte skupiny, aby sa dohodli na štyroch najvýznamnejších hrdinkách a štyroch najvýznamnejších hrdinoch.
5. Potom účastníkov spojte do veľkej skupiny a napíšte mená hrdiniek aj hrdinov z každej skupiny do dvoch stĺpcov na flipchartový papier a doplňte aj kľúčové slová, ktorými vyjadrili osobnostné črty týchto postáv.
6. Prediskutujte vlastnosti zo zoznamu a porozprávajte sa o tom, do akej miery je možné považovať jednotlivé hrdinky a hrdinov za vzor a do akej miery naplňujú stereotypné predstavy o mužoch a ženách. Potom prejdite k rozboru.

TÉMY

ROVNOSŤ MUŽOV A ŽIEN

DISKRIMINÁCIA

OBČIANSTVO

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

ĽUBOVOĽNÁ

ČAS

60 MINÚT

Ukážka z práce ukrajinskej skupiny (2. krok):

Hrdinky	Hrdinovia
Kňažná Oľga, prvá kresťanka na Kyjevskej Rusi	Vladimír, knieža Kyjevskej Rusi (bývalý názov dnešnej Ukrajiny), bol pokrstený
Oksana, mladá žena, ktorá sa dostala do tureckého zajatia a žila v chánovom háreme, svoju situáciu využila na ovplyvňovanie politiky	Hajtman Mazepa, bojovník za nezávislosť
Lesia Ukrajinka, poetka, písala o ukrajinskej identite a rovnoprávnosti žien	Taras Ševčenko, básnik, velebil slobodu
silná rafinovaná nežná ženská mocná krásna	silný mocný smelý odvážny neoblomný húževnatý

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite zhodnotením priebehu cvičenia a opýtajte sa, čo sa účastníci naučili o hrdinoch a hrdinkách. Potom prejdite na problematiku stereotypov vo všeobecnosti a na to, aký majú vplyv na myslenie a konanie ľudí.

- Akí ľudia sú hrdinovia a hrdinky? (Obyčajní muži a ženy? Králi a kráľovné?) Čo robili? (Bojovali? Písali básne?) Odkiaľ ste sa o nich dozvedeli?
- Čím sa líšili a čím sa podobali zoznamy hrdinov a hrdiniek?
- Aké hodnoty hrdinovia a hrdinky symbolizujú? Sú to hodnoty, ktoré sú pre obidve skupiny rovnaké, alebo sa niečím odlišujú?
- Čo chápeme pod pojmom „stereotyp“? Do akej miery sú stereotypy pravdivým zobrazením skutočnosti? Sú stereotypy vždy negatívne?
- Máte vy osobne alebo ľudia vo vašom okolí zafixované nejaké stereotypné predstavy a očakávania o mužoch a ženách?
- Cítite sa obmedzení týmito stereotypmi? Ak áno, akým spôsobom?
- Nachádzajú sa v zoznamoch, vytvorených počas tohto cvičenia, vlastnosti, ktoré môžeme považovať za národné vlastnosti?
- Do akej miery stereotypné myslenie vytvára sociálne a kultúrne obmedzenia?
- Ako rodové stereotypy obmedzujú ľudské práva jednotlivcov?
- Stereotypy sú často pre mužov aj ženy obmedzujúce, ukracujú ich o rôznorodé životné príležitosti. S akými rodovo podmienenými obmedzeniami ste sa stretli vy (napríklad doma, v škole, klube alebo na pracovisku)?
- Čo sa dá s týmito obmedzeniami robiť? Dokážete vytvoriť také stratégie, ktoré by postupne posúvali hranice kultúrnych noriem a hodnôt, a ktoré sa týkajú vnímania mužskosti a ženskosti?

Rady na vedenie aktivity

Toto cvičenie je mimoriadne vhodné najmä pre skupiny, v ktorých sú účastníci z rôznych kultúr, pretože takto sa kultúrny aspekt prejaví ešte zreteľnejšie.

Významné dátumy**8. marec**

Medzinárodný deň žien

3. november

Svetový deň mužov

V piatom bode pokynov akceptujte všetky podnety zo strany účastníkov a zapíšte ich na flipchart. Ak niekto navrhne črty typu „ženská“ alebo „mužný“, v tejto fáze to akceptujte a až neskôr (počas rozboru) sa k nim vráťte a prediskutujte ich význam.

Variácie

Ak budete pracovať s deťmi či mladými ľuďmi, môžete sa zamerať na iné typy hrdinov a hrdiniek: môžete si vybrať napríklad hrdinov a hrdinky z komiksov, filmov, populárnej hudby či športu. Aktivitu môžete začať povedzme čítaním komiksu a potom pokračovať burzou nápadov („brainstormingom“) o vlastnostiach jednotlivých postáv. Prípadne si môžete zavesiť plagáty hviezd populárnej hudby a športu a účastníkov požiadať, aby k nim niečo dokreslili alebo do bublín/obláčikov doplnili, čo hovoria. Ak účastníkom položíte otvorenú otázku „Kto sú vaši hrdinovia a hrdinky?“, môžete očakávať zaujímavé, často prekvapujúce odpovede, ktoré môžu vyvolať plodnú diskusiu.

Návrhy na pokračovanie

Keby sa účastníci chceli oboznámiť s hrdinami a hrdinkami z oblasti ľudských práv, zaradte aktivitu „Bojovníci za práva“.

Námety na ďalšiu činnosť

Účastníci si môžu dať osobný záväzok, že si budú viac dávať pozor na stereotypy vo svojom každodennom živote, predovšetkým na tie, ktoré vedú k predsudkom. Všimajte si ich u iných, ale nezabúdajte aj na svoje vlastné (neúmyselné!) stereotypy.

Ďalšie informácie

Stereotyp je taká forma zovšeobecnenia, kde sa vlastnosť určitej časti skupiny prenáša na celú skupinu. Napríklad: Taliani milujú operu, Rusi milujú balet, všetci mladí ľudia v čiernom koženom oblečení a jazdci na motorkách sú nebezpeční, ľudia čiernej pleti pochádzajú z Afriky a pod.

Môže sa stať, že si účastníci budú mýliť pojmy „pohlavie“ a „rod“. Pojem „pohlavie“ označuje *biologické* rozdiely medzi mužom a ženou, ktoré sú univerzálne a nemenné.

Pojem „rod“ označuje *sociálne* rozdiely, ktoré si ženy aj muži osvojili alebo nadobudli počas výchovy a socializácie v rámci danej komunity.

Pod pojmom „rod“ sa teda chápu vlastnosti, roly, činnosti, zodpovednosti a potreby, ktoré sa v danej spoločnosti a v danom čase spájajú s „mužskosťou“ (maskulínne) a „ženskosťou“ (feminínne).

Zdroj: Rozvojový program OSN (UNDP), Rozvojový program o úlohe rodov, vzdelávací a informačný balík, uplatňovanie rodových hľadísk a projektové vstupné body, január 2001

Horoskop chudoby

Viete predpovedať budúcnosť? Čo čaká Veroniku či Juraja na budúci rok?

Témy	Chudoba. Globalizácia. Sociálne práva.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	15 – 21
Čas	80 minút
Charakteristika	Toto cvičenie kombinuje poznatky a tvorivé písanie pri analýze dôsledkov chudoby a príležitostí, o ktoré chudobní ľudia prichádzajú.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo na potravu a bývanie. Právo na zdravie. Právo na prácu.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Pouvažovať o tom, že chudobní ľudia nemajú dostatok príležitostí a o ťažkostiach, ktoré musia zdolať, keď chcú využiť tie príležitosti, ktoré im zostávajú. Porozumieť začarovanému kruhu chudoby. Rozvíjať zmysel pre sociálnu spravodlivosť, ľudskú dôstojnosť a zodpovednosť.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> 12 horoskopových kariet 12 kariet so životnými príbehmi hárok papiera a ceruzka pre každého účastníka; veľký hárok papiera, flipchartový papier alebo tabuľa; fixky alebo krieda; lepiaca páska.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> Urobte si kópie horoskopových kariet so životnými príbehmi a postrihajte ich. Pripravte tri súbory kariet tak, aby každá súprava obsahovala štyri karty so životnými príbehmi a im zodpovedajúce horoskopové karty. Každú súpravu vložte do samostatnej obálky, aby sa nepomiešali.

Pokyny

- Účastníkom vysvetlite postup cvičenia. Najprv sa krátko porozprávajte o horoskopoch vo všeobecnosti. Čítajú vôbec účastníci horoskopy? Veria im? Aké informácie horoskopy zvyčajne obsahujú?
- Účastníkov rozdeľte do troch malých skupín a každej skupine dajte súpravu kariet so životnými príbehmi a so zodpovedajúcimi horoskopovými kartami.
- Dajte skupinám 20 minút na napísanie vymyslených horoskopov pre štyri osoby, ktorých životy sú opísané na kartách. Motivujte ich, aby využívali svoju fantáziu, intuíciu a všeobecné poznatky na to, aby predpovedali, čo sa s týmito ľuďmi stane na budúci rok. Zdôraznite, že neexistujú správne ani neprávne odpovede, ale pri svojich predpovediach by sa mali držať v medziach reality.
- Keď úlohu dokončia, zvolajte účastníkov do veľkej skupiny a jednotlivé skupinky požiadajte, aby postupne zreferovali o svojej práci. Najprv prečítajú informácie na kartách so životnými príbehmi, aby sa všetci mohli oboznámiť s jednotlivými postavami a potom prečítajú ich horoskopy.

TÉMY

CHUDOBA

GLOBALIZÁCIA

SOCIÁLNE PRÁVA

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

15 - 21

ČAS

80 MINÚT

5. Na záver prilepte karty so životnými príbehmi a vytvorené horoskopy na veľký hárok papiera a vyhotovte nástenku.

Rozbor a vyhodnotenie

Diskusiu začnite tým, že členov každej skupiny požiadate, aby vysvetlili, ako sa rozhodovali o budúcnosti svojich postáv. Potom sa pokúste zdefinovať chudobu a napokon diskutujte o dôsledkoch chudoby.

- Aké máte predstavy o chudobných ľuďoch vo všeobecnosti? Ako vnímate chudobných vo vašej krajine a v rozvojových krajinách? Sú to stereotypy? Do akej miery sú vaše predstavy opodstatnené? Odkiaľ máte tieto informácie?
- Čo chápete pod pojmom chudoba?
- Môžeme niekoho považovať za „bohatého“ v jednej krajine a zároveň za „chudobného“ v inej krajine? Inými slovami, je chudoba relatívna?
- Prečo sú niektorí ľudia bohatí a iní chudobní?
- Aké cesty von z chudoby existujú v našej krajine? A čo v Eritrei, jednej z najchudobnejších krajín sveta? Mať bohatého strýka? Vyhrať v lotérii? Získať vzdelanie? Byť zdravý? Mať dobré kontakty? Tvrdo pracovať? Alebo nejak inak? Ako?
- Je pre chudobných ľudí jednoduché prelomiť začarovaný kruh chudoby? Inými slovami, je ťažké pre niekoho, kto sa narodil v chudobnej rodine, nebyť aj v dospelosti chudobný?
- Aké majú bohatí ľudia možnosti?
- Aké možnosti majú chudobní ľudia?
- Môžu si ľudia za svoju chudobu sami? Je to ich osud? Alebo skôr dôsledok sociálneho, politického a ekonomického vývoja?
- Chudoba sa často spája aj so zlým zdravotným stavom, hladovaním či podvýživou, nedostatočným vzdelaním, nízkou kvalifikáciou a nezamestnanosťou. Je to len zhoda okolností, alebo existujú nejaké súvislosti? Ak áno, aké súvislosti?
- Ako sú chudobní ľudia vo všeobecnosti vnímaní a ako sa k nim správajú ostatní?
- Aké politické a sociálne programy by dokázali zabezpečiť najlepšie životné príležitosti pre všetkých občanov?
- Do akej miery je vzdelávanie kľúčom k zníženiu chudoby v našej krajine?
- Takmer vo všetkých európskych krajinách sa zväčšujú rozdiely medzi bohatými a chudobnými. Tieto rozdiely narastajú aj medzi jednotlivými krajinami. Aké sú dôsledky tejto skutočnosti pre Európu?
- Záleží na tom, že sa priepasť medzi bohatými a chudobnými prehľbuje? Ak si myslíte, že na tom záleží, kto je zodpovedný za to, aby sa tieto rozdiely zmenšili?
- Čo môžu urobiť jednotlivci, skupiny, miestne komunity a národy na to, aby tieto rozdiely zmenšili?

Rady na vedenie aktivity

Účastníkom vysvetlite, že robia vymyslený horoskop a preto nemusia byť astrológmi, nemusia poznať charakteristiky jednotlivých znamení zverokruhu. Musia sa skôr zamerať na detaily životných príbehov na kartách a využiť svoje všeobecné poznatky a znalosti z histórie, ekonomiky a sociológie. Pod symbolom „láska“ sa na horoskopových kartách nechápe iba milostný život jednotlivca, ale aj jeho vzťahy k rodine a priateľom.

Variácie

Životné príbehy môžete pozmeniť alebo nahradiť inými podľa toho, čo považujete za dostatočne zaujímavé a vhodné pre vašu skupinu. Môžete ich nahradiť aj skutočnými príbehmi ľudí z vašej komunity alebo krajiny, ľudí ktorých poznáte alebo príbehmi, ktoré ste počuli.

Návrhy na pokračovanie

Ženy sú často jedinými živiteľkami rodiny: niektoré preto, lebo svoje deti vychovávajú samé, a niektoré preto, že ich partner je nezamestnaný. Napriek tomu je diskriminácia žien na pracovisku pomerne častým javom a ak neexistuje systém sociálnej podpory, pre tieto ženy je často mimoriadne ťažké pracovať a zároveň vychovávať svoje deti. Ak má skupina záujem venovať sa tejto problematike, môžete pokračovať cvičením „Práca a deti“.

Námety na ďalšiu činnosť

Ponúknite svoju podporu niektorej miestnej mimovládnej organizácii alebo občianskemu združeniu, ktoré pracuje s chudobnými ľuďmi a pokúša sa pre nich vytvárať príležitosti. Aj sami si môžete vybrať miestnu skupinu chudobných, zistiť, aké sú ich potreby a vytvoriť pre nich projekt na získanie prostriedkov.

Významné dátumy

17. október

Medzinárodný deň boja proti chudobe

10. november

Svetový deň vedy pre mier a rozvoj

PODKLADY

Karty so životnými príbehmi

Mária – matka, sama vychovávajúca svoje tri deti, žije vo veľmi chudobnej štvrti na predmestí Madeiry v Portugalsku. Nedávno ju opustil partner, s ktorým naposledy žila. Pracuje ako slúžka u jednej bohatej rodiny, ale ktovie dokedy? Nieкто ukradol vzácny prsteň pani domácej a ona podozrieva jednu zo slúžok. Keďže nevedia zistiť, ktorá z nich to bola, chcú prepustiť všetky. Mária sa narodila v znamení **Kozorožca**.

Amina – pochádza z Turecka. Žije v malej dedinke v jednej z najchudobnejších častí krajiny. Má 12 rokov a jej rodičia, veľmi chudobní roľníci, uvažujú o tom, že by jej mali nájsť ženícha. Ona sa však vydávať nechce, a preto sa radšej rozhodla ujsť z domu a odcestovať do hlavného mesta. Dúfa, že ju tam čaká lepšia budúcnosť. Amina sa narodila v znamení **Blížencov**.

Míša – pochádza z malej dedinky na Ukrajine. Je už niekoľko mesiacov nezamestnaný a nevie ako ďalej. Jeho manželka je vážne chorá a pripútaná na lôžko. Majú štyri deti vo veku 20, 18, 10 a 8 rokov, dve najmladšie sú postihnuté. Míša sa narodil v znamení **Panny**.

Jurij – žije so svojimi rodičmi a tromi mladšími bratmi na vidieku na Ukrajine. Má 20 rokov a je veľmi sľubným hokejistom. Jeho strýko z Ameriky sa ponúkol, že sa pre neho pokúsi získať štipendium na niektorej americkej vysokej škole. Jurijov otec Míša je už niekoľko mesiacov bez práce a jediný príjem rodiny pochádza z príležitostných prác, ktoré vykonáva práve Jurij. Preto nevie, čo má robiť. Jeho matka je chorá, dvaja mladší súrodenci sú postihnutí a rodina sa na neho spolieha. Jurij sa narodil v znamení **Raka**.

Bengt – je mladý švédsky skinhead. V tomto roku bol už dvakrát zatknutý za páchanie násilností. Hoci už dva roky nemá prácu, všetky ponuky odmieta. Čas radšej trávi výcvikom svojho pitbull teriéra, v posilňovni a ponevieraním sa po meste so svojimi kamarátmi, ktorí sú zapletení do viacerých rasistických incidentov. Bengt sa narodil v znamení **Barana**.

Ricardo – žije v španielskej Andalúzii. Býva sám v malinkom byte, a aj ten si ledva môže dovoliť. Dlhé mesiace zápasil s chorobou a žil zo sociálnej podpory od štátu. Zvyčajne sa živil príležitostnými prácami. Keď sa jeho žena dozvedela, že má AIDS, opustila ho a vzala si aj deti. Ricardo sa narodil v znamení **Váh**.

Abdoul – pochádza z Mauretánie a už mnohé roky žije v Paríži. Do francúzskeho hlavného mesta prišiel za prácou. Najprv žil niekoľko rokov sám, ale potom sa mu podarilo priviesť do krajiny manželku, štyroch synov a starých rodičov. Všetci spolu žijú v byte v jednej z chudobných parížskych štvrtí. Určitú dobu sa im darilo, najmä keď Abdoulova manželka porodila dvojčatá, ale čoskoro sa ukázalo, že je veľmi ťažké vychovať deti podľa mauretánskych zvyklostí. Dvojčky majú teraz 12 rokov, majú veľké problémy v škole a často odmietajú poslúchať svojich rodičov. V dôsledku zlej ekonomickej situácie Abdoul nedávno prišiel o prácu. Abdoul sa narodil v znamení **Leva**.

Dvojčky **Moktar a Ould** – narodili sa v Paríži, vo Francúzsku, v rodine prisťahovaleckého robotníka Abdoula, pochádzajúceho z Mauretánie. Celá rodina – rodičia, štyria starší bratia a starí rodičia – žijú spolu v byte v jednej z chudobných štvrtí Paríža. Dvojčky majú teraz 12 rokov a majú veľké problémy v škole. Nechcú sa učiť, často sa ulievajú z vyučovania a ponevierajú sa s kamarátmi po predmestiach Paríža. Odmietajú poslúchať svojich rodičov, s ktorými sa často hádajú, niekedy sú voči nim dokonca násilníci. Podľa správ zo školy sú čoraz agresívnejší. Moktar a Ould sa narodili v znamení **Vodnára**.

Katarína – má 20 rokov a prenajíma si malý byt v Námestove na Slovensku. Sníva o tom, že raz bude žiť v Nemecku. Našla inzerát, v ktorom ponúkali pracovné príležitosti v Berlíne. Zatelefonovala na uvedené číslo a stretla sa s mužom, ktorý jej prisľúbil, že ju dostane zo zložitej životnej situácie a ubezpečoval ju, že v Berlíne si prácu ľahko nájde. Katka sa rozhodla, že mu bude dôverovať a využije príležitosť odísť do Nemecka. Katarína sa narodila v znamení **Strelca**.

Jane – je staršia vdova žijúca v Škótsku. Jej manžel bol alkoholik, ktorý takmer nikdy napracoval. Jane ako-tak prežíva zo svojho nízkeho štátneho dôchodku, ale už by potrebovala špeciálnu starostlivosť, lebo jej zdravotný stav sa zhoršuje. Jane sa narodila v znamení **Rýb**.

Bella – žije so svojou sestrou Francescou v Palerme v Taliansku. Ich rodičia zomreli, keď mali dievčatá šesťnásť a sedemnásť rokov, a preto museli odísť zo školy a začať pracovať, aby sa užívali. Teraz majú dvadsaťdva a dvadsaťtri rokov. Bella má dve zamestnania: cez deň pracuje ako chyzná a v noci upratuje v nemocnici. Stará sa aj o drogovú závislú Francescu. Bella nechce svoju sestru opustiť, lebo vie, koľko si vytrpela od ich násilného otca. Bella má problémy s vlastnou povahou – svoje prudké výbuchy hnevu nedokáže vždy ovládnuť, a preto už dvakrát stratila zamestnanie. Bella sa narodila v znamení **Býka**.

Francesca – žije so svojou sestrou Bellou v Palerme v Taliansku. Ich rodičia zomreli, keď mali dievčatá šesťnásť a sedemnásť rokov, a preto museli odísť zo školy a začať pracovať, aby sa užívali. Teraz majú dvadsaťdva a dvadsaťtri rokov. Bella má dve zamestnania a stará sa aj o Francescu, ktorá je drogovú závislá. Francesca často ukradne sestrin plat, aby si mohla kúpiť drogy. Už niekoľko rokov sa snaží s drogami prestať, ale oslobodiť sa od závislosti je pre ňu veľmi ťažké. Francesca sa narodila v znamení **Škorpióna**.

Horoskopové karty

<p>Baran (Bengt)</p> <p>21. marec – 21. apríl</p> <p>Láska</p> <p>Zamestnanie</p> <p>Zdravie</p>	<p>Váhy (Ricardo)</p> <p>23. september – 22. október</p> <p>Láska</p> <p>Zamestnanie</p> <p>Zdravie</p>
<p>Býk (Bella)</p> <p>22. apríl – 21. máj</p> <p>Láska</p> <p>Zamestnanie</p> <p>Zdravie</p>	<p>Škorpión (Francesca)</p> <p>23. október – 22. november</p> <p>Láska</p> <p>Zamestnanie</p> <p>Zdravie</p>
<p>Blíženci (Amina)</p> <p>22. máj – 21. jún</p> <p>Láska</p> <p>Zamestnanie</p> <p>Zdravie</p>	<p>Strelec (Katarína)</p> <p>23. november – 21. december</p> <p>Láska</p> <p>Zamestnanie</p> <p>Zdravie</p>
<p>Rak (Jurij)</p> <p>22. jún – 22. júl</p> <p>Láska</p> <p>Zamestnanie</p> <p>Zdravie</p>	<p>Kozorožec (Mária)</p> <p>22. december – 20. január</p> <p>Láska</p> <p>Zamestnanie</p> <p>Zdravie</p>
<p>Lev (Abdoul)</p> <p>23. júl – 22. august</p> <p>Láska</p> <p>Zamestnanie</p> <p>Zdravie</p>	<p>Vodnár (Moktar a Ould)</p> <p>21. január – 19. február</p> <p>Láska</p> <p>Zamestnanie</p> <p>Zdravie</p>
<p>Panna (Míša)</p> <p>23. august – 22. september</p> <p>Láska</p> <p>Zamestnanie</p> <p>Zdravie</p>	<p>Ryby (Jane)</p> <p>20. február – 20. marec</p> <p>Láska</p> <p>Zamestnanie</p> <p>Zdravie</p>

Len jedna minúta

Rozprávajte „len jedinú minútu“ – bez zaváhania a bez opakovania!

Témy	Šport. Globalizácia. Ľudské práva všeobecne.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	ľubovoľná
Čas	40 minút
Charakteristika	Pri tomto cvičení musia byť účastníci rýchli a vynaliezaví, aby dokázali rozprávať nepretržite jednu minútu o vzťahu medzi športom a ľudskými právami.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Všetky.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vymeniť si poznatky z oblasti športu a ľudských práv. ▪ Pochopiť vzájomné prepojenie a nedeliteľnosť ľudských práv. ▪ Rozvíjať sebadôveru potrebnú na vyjadrenie vlastného názoru.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ výroky – pre každého účastníka jeden; ▪ klobúk; ▪ hodinky so sekundovou ručičkou alebo stopky;
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Urobte kópiu nižšie uvedeného hárku a povystrihujte jednotlivé výroky. ▪ Lístočky s výrokmí zohnite na polovicu a vložte do klobúka.

Pokyny

1. Požiadajte účastníkov, aby si posadali do kruhu.
2. Dajte kolovať klobúk. Každý účastník si z neho vytiahne preložený lístoček bez toho, aby si ho prečítal, kým každý nemá svoj lístok.
3. Dajte účastníkom 5 minút na to, aby si pripravili svoj prejav v dĺžke jednej minúty na tému výroku, ktorý majú na svojom lístočku. Pravidlom je, že nesmú dlho váhať ani sa opakovať.
4. Postupujte v kruhu a požiadajte každého účastníka, aby predniesol svoj „prejav“.
5. Po každom „prejave“ dajte ostatným dve až tri minúty na krátke pripomienky. Ak majú účastníci veľa poznámok a námetov, zaznamenajte si ich a dohodnite sa, že sa k nim na konci vrátite.
6. Keď sa vystriedali všetci účastníci, vráťte sa k diskusiám a dokončite tie témy, ktoré ste museli z časových dôvodov prerušiť.
7. Potom prejdite k rozboru a vyhodnoteniu.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite stručným zhodnotením priebehu cvičenia a potom prejdite k diskusií o témach, ktoré sa počas cvičenia vynorili.

- Bolo pre vás ťažké hovoriť nepretržite jednu minútu o danej téme?
- O ktorých témach sa hovorilo najťažšie a prečo?

TÉMY

ŠPORT.

GLOBALIZÁCIA.

ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

ĽUBOVOLNÁ

ČAS

40 MINÚT

- Ktoré výroky boli najspornejšie a prečo?
- Ktorá informácia vás najviac prekvapila?

Rady na vedenie aktivity

Toto cvičenie sa dá realizovať na rôznych úrovniach a otázky sa dajú interpretovať rozličnými spôsobmi. Je dôležité, aby ste sa pohybovali na úrovni mladých ľudí. V snahe vyprovokovať hlbšie úvahy môžete aj zasiahnuť; dajte si však pozor na to, aby ste nevyvolali dojem, že očakávate nejakú „správnu odpoveď“.

Ak máte pocit, že nižšie uvedené výroky neodrážajú okruh záujmov vašej skupiny, vytvorte si iné.

Nesmelých rečníkov posmeľujte. Navrhnite im, aby sa pokúsili hovoriť pol minúty alebo hoci len dvadsať sekúnd, alebo im povedzte, že si svoj prejav môžu najprv vyskúšať s kamarátom. Umožnite im, aby sa dostali na rad neskôr.

Variácie

V malej skupine môžete urobiť dve aj viac kôl. V každom kole si účastníci vytiahnu jeden lístoček. Ak pracujete s viac ako pätnástimi účastníkmi, pracujte v dvoch podskupinách.

Túto techniku vyťahovania výrokov z klobúka môžete použiť pri akejkoľvek inej téme.

Návrhy na pokračovanie

Ak budú mať účastníci záujem ďalej sa zaoberať témou športu a ak sa cítia plní energie, skúste si cvičenie „Šport pre všetkých“.

V prípade, že sa niektorá z tém stretla s mimoriadnym záujmom zo strany účastníkov, nahliadnite do Prehľadu cvičení a nájdite také, ktoré sa danou témou zaoberá.

Námety na ďalšiu činnosť

Vyberte si tému, ktorej riešeniu by ste sa chceli venovať a dohodnite sa na ďalšom postupe. Vypracujte si projekt a navdvižte spoluprácu s miestnou organizáciou, ktorá v danej oblasti pracuje. Projekt využite ako príležitosť na učenie a účastníkom pomôžte zamyslieť sa nad tým, ako si môžu zlepšiť zručnosti potrebné na prácu v skupine a schopnosť konať.

Ďalšie informácie

„Ako hráš ty? – prínos športu pre rozvíjanie ľudských práv,“ („How do you play the game: the contribution of sport to the promotion of human rights“), Konferencia v Sydney, 1. – 3. septembra 1999: www.hrca.org.au/#sport-and-human-rights.

Významný dátum

7 Apríl

Svetový deň zdravia

PODKLADY
Hárok s výrokmí
Šport a diskriminácia

Do akej miery dokáže paraolympiáda odstrániť predsudky voči ľuďom s postihnutím?

Šport a ľudské práva všeobecne

Myslíte si, že Ronaldo je vhodným mimoriadnym splnomocnencom Svetovej mládežníckej kampane proti AIDS s názvom „Sila za zmenu“?

Šport a ľudské práva všeobecne

Športovci, zúčastňujúci sa na medzinárodných pretekoch, musia akceptovať určité dohodnuté pravidlá správania. Ak ich niektorý z nich poruší, napríklad tím, že vydá politické vyhlásenie, dostane pokutu. Ide v takomto prípade o porušenie práva človeka na slobodu prejavu?

Šport a ľudské práva všeobecne

Polícia má právo zadržať futbalových fanúšikov, ktorých podozrieva z výtržníctva a neumožniť im odcestovať do zahraničia na zápas. Je to opodstatnené obmedzenie ich práva na voľný pohyb a združovanie sa?

Šport a deti

Čo by ste povedali ambicióznym rodičom a trénerom, ktorí nútia deti trénovať štyri hodiny bez prestávky? Kto by mal mať právo rozhodovať o zdraví mladého človeka a o tom, ako bude tráviť svoj voľný čas?

Šport a občianstvo

Mnohí ľudia sa narodia v jednej krajine, ale neskôr sa presťahujú do inej krajiny a stanú sa jej občanmi. Napriek tomu však naďalej zostávajú fanúšikmi národného tímu svojej rodnej krajiny a nie tej, v ktorej žijú. Akému národnému tímu by mali drukovať?

Šport a diskriminácia

Je testovanie pohlavia športovcov nevyhnutné pre zabezpečenie spravodlivej súťaže, alebo je to príliš zásadné porušenie ľudskej dôstojnosti a práva na súkromie?

Šport a vzdelanie

Myslíte si, že hodiny telesnej výchovy by mali byť povinné počas celej školskej dochádzky?

Šport a sociálne práva

Myslíte si, že profesionálni športovci a športovkyne by mali mať rovnaké práva ako ostatní pracovníci, napr. právo zakladať odborové zväzy a právo na ochranu pred nespravodlivým prepustením?

Šport a životné prostredie

Golfové ihriská sú často predmetom kritiky za to, že škodia ľuďom aj životnému prostrediu, keďže sa často budujú na pôde, ktorú miestne obyvateľstvo predtým využívalo na poľnohospodárske a lesnícke účely. Okrem toho si ich údržba vyžaduje veľa vody a hnojív. Je preto golf problémom, ktorý súvisí s ľudskými právami?

Šport a rovnosť mužov a žien

Niektorí ľudia tvrdia, že medzi špičkovými trénermi a športovými funkcionármi je málo žien preto, lebo sú diskriminované. Súhlasíte s tým? Ak áno, čo by sa s tým dalo robiť?

Šport a globalizácia

Športová obuv a mnohé ďalšie športové potreby sa vyrábajú vo východnej Európe a na Ďalekom východe lacno a v nevyhovujúcich pracovných podmienkach. Robotníci si chcú udržať zamestnanie, a preto neštrajkujú. Čo môžeme ako spotrebiteľia urobiť, aby sme sa nepodieľali na nespravodlivom využívaní ich práce?

Šport a bezpečnosť

Čína má veľmi zlé ukazovatele v dodržiavaní ľudských práv. Súhlasíte s tým, aby sa táto krajina stala hostiteľom letných Olympijských hier v roku 2008?

Šport a zdravie

Čo by sa dalo urobiť na miestnej úrovni v boji proti dopingu, teda používaniu drog v rôznych športových disciplínach?

Šport a médiá

Myslíte si, že nejaká televízna spoločnosť má právo zakúpiť si výhradné práva na vysielanie určitej športovej udalosti?

Šport a mier

Do akej miery podporujú súťaživé športy spoluprácu a porozumenie medzi ľuďmi?

Šport a chudoba

Myslíte si, že politici využívajú šport alebo športové udalosti na to, aby odvedli pozornosť ľudí od politických a ekonomických problémov krajiny?

Šport a chudoba

V mnohých krajinách je šport, predovšetkým futbal, pre mnohých jednotlivcov cestou, ako sa dostať z chudoby. Mali by sa z tohto dôvodu chudobnejšie krajiny viac venovať futbalu?

Nech je počut' každý hlas!

„Vzdelávať znamená veriť v zmenu.“

Paulo Freire

Témy	Vzdelanie. Občianstvo. Deti.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	8 – 50
Čas	115 minút
Charakteristika	Počas tohto cvičenia budú účastníci diskutovať v malých skupinkách a v celej skupine na témy: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Vzdelávanie a jeho vplyv na napĺňanie ľudských potrieb; ▪ účasť na rozhodovacích procesoch.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo na vzdelanie. ▪ Sloboda prejavu a právo na vlastný názor. ▪ Právo zúčastňovať sa na riadení vlastnej krajiny.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zamyslieť sa nad vzdelávacím systémom a nad tým, ako naplňa potreby ľudí. ▪ Rozvíjať schopnosť spolupráce a aktívnej účasti v demokratickom rozhodovacom procese v školách a mládežníckych kluboch. ▪ Podporovať spravodlivosť a začleňovanie sa do spoločnosti.
Materiál	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 4 veľké hárky papiera alebo flipchartový papier a perá pre každú štvorčlennú skupinu; ▪ ďalšie papiere pre prípad, že by si účastníci chceli robiť poznámky.

Pokyny

Toto cvičenie sa skladá z dvoch častí:

Prvá časť (35 minút) je venovaná diskusi o tom, aký druh vzdelávania si ľudia želajú.

Druhú časť (60 minút) tvorí diskusia o tom, ako rozvíjať demokratické systémy, aby ľuďom umožnili vyjadrovať svoje názory na vzdelanie, ktoré dostávajú.

Prvá časť. Aký druh vzdelania chceme? (35 minút)

1. Začnite krátkou všeobecnou diskusiou o tom, čo sa chápe pod pojmom „vzdelanie“. Účastníci by mali vedieť, že právo na vzdelanie parí medzi ľudské práva.
2. Potom uskutočnite burzu nápadov o tom, aké sú pozitívne a negatívne stránky vzdelania a kľúčové slová zapíšte na tabuľu alebo flipchartový papier.
3. Účastníkov požiadajte, aby vytvorili dvojice. Dajte im pätnásť minút na to, aby zhodnotili, aký je prínos práva na vzdelanie pre toho, kto rozhoduje o obsahu a forme vzdelávania.
4. Potom sa skupiny spoja do jednej a účastníkov požiadate, aby referovali o svojich zisteniach.

Druhú časť. Rozvíjanie demokratických systémov, ktoré umožnia, aby ľudia mohli ovplyvňovať vzdelávanie, ktoré dostávajú. (60 minút)

1. Požiadajte účastníkov, aby opäť vytvorili dvojice a preskúmali, akým spôsobom sa rozho-

TÉMY

VZDELANIE

OBČIANSTVO

DETI

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

8 - 50

ČAS

115 MINÚT

duje na ich škole, univerzite alebo v mládežníckom klube. Napríklad, kto rozhoduje o tom, čo sa bude vyučovať a aké činnosti sa budú vykonávať? Akým spôsobom sa riadi škola, univerzita alebo klub? Ako sa rozhoduje o rozpočtových a výdavkových otázkach? Akým spôsobom sa vytvárajú a schvaľujú pravidlá? Do akej miery môžu mladí ľudia zasahovať do ich tvorby alebo prijímania?

2. Teraz požiadajte dvojice, aby sa spojili a vytvorili štvorčlenné skupiny. Povedzte im, aby nezabúdali, že právo na vzdelanie je ich ľudským právom, a že majú právo zúčastňovať sa rozhodovacieho procesu vo veciach, ktoré sa ich dotýkajú.
3. Požiadajte skupiny, aby sa zamysleli nad tým, aké sú pozitíva a negatíva toho, ak rozhodnutia o ich vzdelávaní prijíma demokraticky zvolený orgán na miestnej úrovni. Takýmto orgánom môže byť napríklad školská/študentská rada na stredných školách alebo univerzitách, alebo výbor v mládežníckych kluboch alebo organizáciách.
4. Teraz požiadajte skupiny, aby sa zamysleli nad tým, aká forma práce školskej/študentskej rady alebo výboru by bola najvhodnejšia na zabezpečenie toho, aby mladí ľudia mohli ovplyvňovať obsah a formu vzdelávania, ktoré dostávajú.
5. Ďalší krok závisí od situácie konkrétnej skupiny. Ak na škole nepracuje školská/študentská rada ani klub, úlohou účastníkov bude odpovedať na otázku, akú školskú/študentskú radu by chceli mať a ako by ju mohli vytvoriť. V prípade, že skupina už má školskú/študentskú radu, úlohou účastníkov bude zhodnotiť jej činnosť a vypracovať plán na ďalšie zlepšenie jej činnosti. Účastníkom vysvetlite, ako sa robí tzv. SWOT analýza (t.j. analýza silných stránok, slabých stránok, príležitostí a rizík) a dajte im 30 minút na to, aby vypracovali akčný plán a napísali ho na veľký hárok papiera alebo flipchartový papier.
6. Na záver účastníkov požiadajte, aby sa spojili do veľkej skupiny a referovali o svojich výsledkoch.

Rozbor a vyhodnotenie

Mnohé informácie už odzneli počas predchádzajúcich diskusií. Napriek tomu však venujte čas tomu, aby ste zhodnotili cvičenie ako celok a zamysleli sa nad všeobecnými ponaučeniami alebo naplánovali ďalšie kroky.

- Páčilo sa vám toto cvičenie?
- Prečo sú existujúce rozhodovacie mechanizmy také, aké sú? Akí sú ich historickí predchodcovia? Spĺňali tieto mechanizmy svoje funkcie v minulosti? Prečo sú dnes už nevyhovujúce?
- Prečo sa rozhodovacie mechanizmy a procesy musia pravidelne prehodnocovať?
- Čo mali jednotlivé akčné plány spoločné?
- Aké boli ich náklady – z hľadiska času, vynaloženého úsilia a peňazí? (Poznámka: je dobré mať veľké vízie, ale za svojím cieľom musíte ísť krok za krokom!)

Rady na vedenie aktivity

Podľa charakteru skupiny budete musieť nájsť spôsob, ako najlepšie zrealizovať toto cvičenie z pohľadu ľudských práv, najmä práva na vzdelanie a práva zúčastňovať sa na rozhodovaní. Môžete to urobiť tak, že účastníkov požiadate o vzájomnú výmenu ich doterajších skúseností, alebo aj vy sami môžete poskytnúť niekoľko východiskových informácií.

Charakteristiku a vysvetlenie SWOT analýzy nájdete v 3. kapitole („Aktívna podpora ľudských práv“).

Návrhy na pokračovanie

Nechajte, aby sa skupina ďalej zaoberala myšlienkami, ktoré sa počas cvičenia vynorili. Vychádzajúc z nápadov uvedených v kapitole „Aktívna podpora ľudských práv“ by sa mali pokúsiť o aktívne zapojenie do rozhodovania na svojich školách a v kluboch.

Ak sa skupine páčilo uvažovanie o kvalite vzdelania, ktoré by chceli dosiahnuť, určite sa im zapáči aj spoločenská hra „Príbeh dvoch miest“, v ktorej sa hráči rozhodujú, v akom meste by chceli žiť.

Námety na ďalšiu činnosť

Účastníci môžu zvážiť nadviazanie kontaktov a výmenu skúseností s inými študentskými radami nielen vo svojej oblasti, ale aj na celoštátnej a medzinárodnej úrovni.

Ďalšie informácie

Prečo je dobré mať študentskú radu alebo parlament?

Účelom študentských rád/parlamentov je umožniť študentom podieľať sa na rozhodovaní o tých záležitostiach školy, ktoré sa ich bezprostredne dotýkajú. Existuje viacero dobrých dôvodov na založenie a zabezpečenie efektívnej činnosti študentských rád/parlamentov.

Výhody pre študentov

Zapájanie sa do činnosti študentskej rady/parlamentu podporuje výchovný a osobnostný rozvoj žiakov, keďže:

- Rady posilňujú učenie sa zásadám občianstva, politickej efektívnosti a osvojovanie si demokratických postojov.
- Rady rozvíjajú sebadôveru a osobnosť.
- Oprávňujú študentov k tomu, aby vyjadrovali iný názor ako riadiaci pracovníci školy.
- Študenti sa učia rozhodovať spravodlivým a zodpovedným spôsobom.
- Študenti získavajú skúsenosti zo skutočného života, napríklad ako pracovať s obmedzeným rozpočtom či ako pracovať s nevšímavými nadriadenými.

Pragmatické výhody

- Demokratické spôsoby vedenia fungujú lepšie ako autokratické a v konečnom dôsledku sú efektívnejšie, lebo časť zodpovednosti ponechávajú na žiakoch.
- Rady vychovávajú študentov k spolupráci, využívajú ich energiu a znižujú pocit odcudzenia.
- Rada môže zlepšiť atmosféru v škole: zvýši sa dôvera voči učiteľom a vnútorné predpisy sa budú vytvárať na spravodlivejšom základe.
- Bez ohľadu na obmedzenia vonkajších sociálnych alebo politických tlakov, študentská rada je pre učiteľský zbor vhodným prostriedkom, cez ktorý môžu prejavovať študentom dôveru a prihlásiť sa k určitým hodnotám.

Významný dátum

5. október

Medzinárodný deň učiteľov

Porozprávajte sa o sexe!

„Počuli ste, že Laco je gej?“

Témy	Zdravie. Diskriminácia a xenofóbia. Rovnosť mužov a žien.
Stupeň náročnosti	4
Veľkosť skupiny	10 a viac
Čas	60 minút
Charakteristika	Toto cvičenie sa snaží pomocou tzv. „akváriovej“ metódy preskúmať postoje k sexualite vrátane homofóbie.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo na uzatvorenie manželstva a založenie rodiny. Právo nebyť diskriminovaný a na rovnosť zaobchádzania. Právo na slobodu prejavu a združovania.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Preskúmať otázky a práva týkajúce sa sexuality vrátane homosexuality. Zvyšovať sebadôveru na vyjadrenie vlastného názoru na tieto otázky. Rozvíjať toleranciu a empatiu.
Materiál	<ul style="list-style-type: none"> 3 stoličky; priestor pre voľný pohyb účastníkov; tabuľa alebo flipchart a fixky; ústrižky papiera a perá; klobúk;
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> Toto cvičenie si vyžaduje dvoch vedúcich (facilitátorov). Uvedomte si, že v mnohých komunitách je sexualita citlivou témou a buďte pripravení prispôbiť metodiku alebo cvičenie (možno oboje!) svojmu prostrediu. Zobierajte mená známych osobností, ktoré sa otvorene hlásia k svojej sexuálnej orientácii tak, aby medzi nimi boli heterosexuáli, homosexuáli, bisexuáli aj transsexuáli, a to muži aj ženy.

Pokyny

- Účastníkov uveďte do kontextu. Vysvetlite im, že hoci väčšina ľudí vníma sexualitu ako súkromnú záležitosť, právo na to, aby človek nebol diskriminovaný na základe svojej sexuálnej orientácie, patrí medzi základné ľudské práva, ktoré je vo väčšine európskych krajín chránené zákonom. Toto cvičenie ponúka príležitosť na to, aby účastníci preskúmali svoje postoje k sexualite a najmä k homosexualite. Po tomto stručnom úvode si urobte burzu nápadov („brainstorming“) o známych osobnostiach, ktoré sa otvorene hlásia k svojej sexuálnej orientácii.
- Rozdajte ústrižky papiera a perá. Účastníkov požiadajte, aby napísali akúkoľvek otázku, ktorá sa v nich vynára v súvislosti s homosexualitou či sexualitou vôbec, a aby svoje papieriky vložili do klobúka. Otázky môžu byť samozrejme anonymné.
- Vysvetlite, že toto cvičenie umožní skúmať rozličné postoje voči sexualite a predovšetkým homosexualite. Každý účastník môže slobodne vyjadriť svoj názor, nech už je akýkoľvek – obvyklý alebo netradičný, sporný alebo aj zásadne odlišný od spoločenských noriem. Účastníci môžu vyjadriť názory, s ktorými súhlasia alebo otvoriť otázky, s ktorými nesúhlasia bez strachu a obáv z toho, že by sa stali terčom posmechu.

TÉMY

 ZDRAVIE

 DISKRIMINÁCIA

 ROVNOSŤ MUŽOV A ŽIEN

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4
 ÚROVEŇ 3
 ÚROVEŇ 2
 ÚROVEŇ 1

4

VEĽKOSŤ SKUPINY

 10 A VIAC

ČAS

 60 MINÚT

4. Pred účastníkov umiestnite tri stoličky do polkruhu. To bude tzv. „akvárium“ – miesto pre troch účastníkov, ktorí budú o téme diskutovať. Ostatní budú pozorovatelia.
5. Začnite tým, že požiadate dvoch dobrovoľníkov, aby sa k vám pridali do „akvária“. Keby sa k vám chcel niekto počas aktivity pridať, tak to môže urobiť, ale keďže v akváriu je miesto iba pre tri rybky, niekto bude musieť odísť. Každý, kto chce vstúpiť do diskusie, musí prísť dopredu a jemne sa dotknúť ramena jedného z diskutérov. Nový diskutér zaujme jeho/jej miesto na stoličke a pôvodný diskutér sa zaradi medzi pozorovateľov.
6. Posmeľujte účastníkov, aby prišli dopredu a povedali svoj názor a aby sa podelili aj o také myšlienky, ktoré nevyjadrujú ich vlastné stanovisko. Takýmto spôsobom sa dajú otvorene prediskutovať aj sporné, „politicky nesprávne“ alebo „neprijateľné“ názory a celá problematika sa takto dá preskúmať z mnohých uhlov pohľadu.
7. Nepripustné a zakázané sú útočné či urážlivé poznámky namierené voči komukoľvek zo skupiny.
8. Požiadajte prvého dobrovoľníka, aby si z klobúka vytiahol otázku a začnite o nej diskutovať. Účastníkov nechajte rozprávať, až kým tému úplne nevyčerpajú a nezačnú sa opakovať.
9. Potom požiadajte ďalších troch dobrovoľníkov, aby prediskutovali ďalšiu otázku a začnite ďalšie kolo diskusií, ktoré bude prebiehať pri dodržiavaní tých istých pravidiel.
10. Prediskutujte toľko tém, koľko sa len dá vzhľadom na čas a záujem účastníkov. Skôr než prejdete k rozboru a vyhodnoteniu, dajte si krátku prestávku, aby sa ľudia mohli „dostať z akvária“. Je to mimoriadne dôležité najmä vtedy, ak bola diskusia ostrá a kontroverzná.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite krátkym zhodnotením toho, ako sa účastníci cítili „v akváriu“ aj mimo neho. Potom prejdite k diskusií o rozličných názoroch, ktoré účastníci vyjadrili a napokon sa porozprávajte o tom, čo sa účastníci počas tohto cvičenia naučili:

- Bol niekto z vás šokovaný alebo prekvapený niektorými názormi? Ktorými? Prečo?
- Do akej miery sú ľudia vo vašej komunite vo všeobecnosti otvorení vo veciach sexuality?
- Sú niektoré skupiny otvorenejšie ako iné? Prečo?
- Čo ovplyvňuje vývoj našej sexuality?
- Odkiaľ ľudia preberajú vzorce správania v oblasti sexuality?
- Líšia sa vaše postoje k sexualite od postojov vašich rodičov a starých rodičov? Ak áno, v čom sa líšia? Prečo?
- V niektorých krajinách sú zákony a sociálny nátlak v rozpore s ľudskými právami, napríklad s právom človeka na dôstojnosť, právom na slobodné zamilovanie sa do osoby podľa vlastného výberu a právom na slobodné uzatváranie manželstva a podobne. Ako by sa dali takého rozporu vyriešiť?

Rady na vedenie aktivity

Je dôležité, aby ste poznali aktuálny spoločenský kontext, v ktorom pracujete, aby ste mohli cvičenie primerane prispôbiť. Cieľom tohto cvičenia je to, aby sa účastníci zamysleli nad vlastnou sexualitou a normami spoločnosti, a aby nadobudli dostatočnú sebadôveru na vyjadrenie vlastných názorov a zároveň zostali tolerantní aj voči ľuďom iného názoru. Cieľom nie je to, aby sa účastníci vzájomne presvedčali o správnosti či nesprávosti nejakého názoru, ani to, aby dosiahli zhodu názorov.

V rámci prípravy na toto cvičenie odporúčame, aby ste si prečítali doplňujúce informácie o rodoch,

diskriminácii a homofóbií. Premyslite si, aké témy sa môžu vynoriť. Medzi často kladené otázky patria tieto:

- Čo je homosexualita?
- Aký je rozdiel medzi heterosexuálnymi, bisexuálnymi a transsexuálnymi osobami, medzi gejmami a lesbami?
- Je homosexualita chorobou?
- Ako sa z ľudí stávajú gejovia alebo lesby?
- Ako je to s rizikom AIDS?
- V niektorých krajinách sa homosexualita akceptuje a gejovia a lesby môžu uzatvárať manželstvá, v iných sa trestá smrťou.
- Je láska medzi homosexuálmi rovnaká ako medzi heterosexuálmi?

Je tiež dôležité, aby ste sa aj vy ako facilitátor zamysleli nad vlastnými hodnotami, čo považujete za správne pre vás samých, pre vlastnú rodinu a pre ostatných ľudí. Nezabúdajte, že tieto hodnoty sa odzrkadľujú vo všetkých vašich činoch a slovách, dokonca aj v tých, ktoré neurobíte alebo nevylovíte. Je mimoriadne dôležité, aby ste rozpoznali svoje vlastné hodnoty aj predsudky. Musíte pochopiť, odkiaľ vaše hodnoty vychádzajú, aby ste účastníkom pomohli nahliadnuť do seba samých a pochopiť, kde pramenia ich vlastné hodnoty.

Cieľom burzy nápadov („brainstormingu“) o známych osobnostiach, ktoré sa otvorene hlásia k svojej sexualite, je posmeliť účastníkov k tomu, aby k otázkam sexuality pristupovali rovnako otvorene. Je to zároveň aj príležitosť na objasnenie pojmov ako gej, lesba, homosexuál, heterosexuál, bisexuál a transsexuál. (Pozri doplňujúce informácie).

Úloha facilitátora je pri tomto cvičení mimoriadne dôležitá, pretože nasadí neutrálny tón celej diskusii. Je dobré, ak začnete tým, že v prvom diskusnom kole ako diskutéri vystúpia dvaja facilitátori. Jeden z vás môže napríklad začať tým, že povie: „Počuli ste, že Peter sa priznal, že je gej?“ Druhý môže reagovať: „Nie, nikdy by som si to nebol pomyslel, veď on vôbec nepôsobí ako gej.“

Takýmto spôsobom naznačíte, že táto konverzácia sa týka ich spoločného kamaráta, čiže vychádza z konkrétnych „miestnych“ faktov, a nie z teoretických poznatkov. Takýto úvod môže taktiež pomôcť pri otvorení diskusie na tému, čo účastníci vedia o homosexualite a aký k nej majú postoj.

V ideálnom prípade sa jeden z účastníkov čoskoro podujme a vystrieda vás, takže ďalší priebeh diskusie môžete ponechať na samotných účastníkov a vy sa stanete pozorovateľom. Takto si zachováte možnosť kedykoľvek sa zapojiť do diskusie z pozície diskutéra. To vám zároveň umožní nenápadne usmerňovať celú diskusiu nadhodením nových tém a aspektov, ale zároveň aj taktne „odstaviť“ tých účastníkov, ktorí porušujú pravidlá hry.

Ak uznáte za vhodné, môžete zaviesť aj pravidlo, že každý názor sa môže počas diskusie spomenúť len raz. Tak zabránite tomu, aby sa diskusia točila stále okolo tých istých aspektov témy a zároveň vám to pomôže vyhnúť sa opakovaniu bežných predsudkov.

Variácie

Ďalšie témy, ktoré môžete zaradiť:

- Mala by byť zákonom stanovená iná veková hranica na uzatvorenie manželstva alebo povolujúca sexuálny styk pre homosexuálov?
- Problematika uzatvárania manželstva a adopcie: mali by mať lesbické a gejské páry právo uzatvárať manželstvá? A adoptovať si deti? Ak áno/nie, prečo?
- Aids: je pravda, že homosexuáli sú viac ohrození?

Návrhy na pokračovanie

Keby sa účastníci zaujímali aj o preskúmanie ďalších aspektov diskriminácie (vrátane práva transsexuálov aktívne sa zúčastňovať športových súťaží) odporúčame cvičenie „Len jedna minúta“.

Námety na ďalšiu činnosť

Skontaktujte sa s gejskými alebo lesbickými organizáciami vo vašej krajine. Už samotné zisťovanie informácií o týchto organizáciách je praktickým krokom! Pozvite si ich zástupcov na diskusiu s vašou skupinou a zistite, aké problémy týkajúce sa rovnosti a práv homosexuálov sú najzávažnejšie vo vašej krajine.

Ďalšie informácie

„Ludská sexualita je organickou súčasťou ľudského života. Naša sexualita ovplyvňuje našu osobnosť a sociálne, osobnostné, emocionálne a psychologické charakteristiky nášho správania, ktoré sa odzrkadľujú v našich vzťahoch s ostatnými. Naša sexualita sa formuje na základe našich pohlavných a rodových charakteristík a mnohých iných komplexných vplyvov a podlieha celoživotným dynamickým zmenám.“

Zdroj: ASPA information technology project, www.aspa.asn.au

Sexuálna rozmanitosť a ľudské práva

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že tieto dve témy nemajú nič spoločné. Dalo by sa povedať, že prvá z nich je súkromná a výsostne individuálna, a druhá sa týka verejnej sféry, t.j. právnych a politických štruktúr súvisiacich s občianstvom. Historické, antropologické a sociologické štúdie však v súčasnosti poukazujú na to, že sexuálna identita a spôsoby vyjadrovania pohlavnej túžby sa v rôznych dobách a v rôznych kultúrach vnímajú z hľadiska zachovania spoločenského poriadku ako potenciálne rozvratné.

Sexuálna túžba po partnerovi rovnakého pohlavia alebo nejasná sexuálna identita v niektorých prípadoch narúša tradičné predstavy a náboženské hodnoty; v iných môže byť považovaná za chorobu.

V súčasnosti sa väčšinový názor na sexuálnu rozmanitosť snaží rovnosť ľudských práv u ľudí s inou sexuálnou orientáciou neuznávať. Hovorí, že heterosexuality ako „diktát prírody“ je „normálna“, a teda „prirodzená“ a morálne prijateľná; všetky ostatné formy vyjadrenia sexuality sú „neprirodzené“, a preto nemorálne.

Spracované podľa materiálu Komisie pre ľudské práva gejev a lesbič, www.iglhrc.org

Významný dátum

17. máj

Medzinárodný deň boja proti homofóbi

Život v dokonalom svete

Si vis pacem, para pacem. (Ak chceš mier, pripravuj mier.)

Témy	Mier a násilie. Zdravie. Životné prostredie.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	15 – 30
Čas	110 minút
Charakteristika	Toto cvičenie začína kvízom o prísloviach a múdrostiach, ktoré odzrkadľujú rozličné aspekty života v mieri. Po kvíze budú účastníci diskutovať o: <ul style="list-style-type: none"> význame mieru; vnútornom mieri, mierovom spolunažívaní ľudí a mierovom spolunažívaní so životným prostredím; rozvíjaní mierových foriem správania.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo na mier. Právo na život. Právo na zdravé životné prostredie.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Pochopiť vzájomné súvislosti medzi rôznymi aspektmi mieru. Prediskutovať rôzne významy mieru a jeho prejavy v každodennom živote. Podporovať úctu, solidaritu a zodpovednosť.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> veľký hárok papiera formátu a3 alebo flipchartový papier; farebné fixky; hárky s kvízovými otázkami a perá pre každú skupinu; pokyny na diskusiu pre každú malú skupinu; kópie mandaly 1 a mandaly 2 pre každú malú skupinu; kópie prázdneho kola mieru a kvízového hárku, jednu kópiu pre každú malú skupinu.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> Na veľký hárok papiera si pripravte čo najväčší náčrt alebo kópiu kola mieru (Mandala 1).

Pokyny

Cvičenie pozostáva z dvoch častí: Časť 1 – Vyplnenie mandaly (35 minút), Časť 2 – Rozhovory o mieri (45 minút).

Časť 1 – Vyplnenie mandaly (35 minút)

- Kým sú účastníci vo veľkej skupine, ukážte im náčrt prázdneho kola mieru (mandaly), ktorú ste pripravili. Ukážte im jednotlivé časti: mier so sebou samým, mier s ostatnými a mier s prírodou. Účastníkom povedzte, že vyplnená mandala bude predstavovať dosiahnutie ideálneho stavu mieru. Na to, aby ju vedeli vyplniť, musia nájsť „21 slov – pojmov univerzálnej pravdy“, ktoré prislúchajú všetkým 21 oblastiam mierového života. Chýbajúce slová sa nachádzajú v múdrostiach a prísloviach z rôznych častí sveta.
- Účastníkov požiadajte, aby sa rozdelili do troch skupín a každej skupine rozdajte perá, kópie prázdnej mandaly a hárok s kvízovými otázkami. Pripomeňte im, že chýbajúce

TÉMY

MIER A NÁSILIE

ZDRAVIE

ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

15 - 30

ČAS

110 MINÚT

slová musia doplniť do týchto prísloví, lebo sú kľúčom k hodnotám, ktoré charakterizujú jednotlivé oblasti kola mieru.

- Keď skupiny svoju úlohu dokončia, zvolajte ich do veľkej skupiny. Účastníkov postupne žiadajte, aby po jednom prečítali doplnené príslovie. Skontrolujte, či sú odpovede správne a účastníka, ktorý príslovie prečítal, požiadajte, aby si zobral farebnú fixku a príslušné slovo dopísal do veľkej mandaly – kola mieru.
- Takto postupne čítajte všetky príslovie, až kým nebude celá mandala vyplnená a nedosiahnete stav mieru.

Časť 2 – Rozhovory o mieri (45 minút)

- Účastníkov požiadajte, aby sa opäť vrátili do svojich pôvodných skupín. Každý skupine rozdajte podnety k diskusii. Požiadajte ich, aby prediskutovali otázky, ktoré majú uvedené vo svojich podnetoch a aby pritom sledovali hodnoty, ktoré sú uvedené v príslušných oblastiach kola mieru. Ich úlohou je sledovať, či sa im podarí v týchto otázkach dosiahnuť zhodu. Musia sa pripraviť aj na to, že o svojej diskusii budú referovať vo veľkej skupine.
- Na záver zvolajte všetkých do veľkej skupiny a požiadajte ich, aby stručne zhrnuli obsah svojich rozhovorov.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite tým, že sa najprv porozprávate o mandale a univerzálnosti hodnôt, ktoré sú v nej uvedené (časť 1). Potom prejdite k rozboru časti 2.

Časť 1

- Do akej miery bolo pre vás ťažké nájsť chýbajúce slová? Koľko prísloví alebo múdrostí ste poznali? Sú to skutočne „slová múdrosti“, ktoré platia aj pre náš dnešný život?
- Označujú slová v najvnútornejšom okruhu univerzálne hodnoty? Sú rovnako dôležité vo všetkých kultúrach? Ktoré z nich sú najdôležitejšie vo vašej kultúre?
- Sú aj iné dôležité hodnoty, s ktorými sme sa tu nestretli?

Časť 2

Požiadajte jedného účastníka z každej skupiny, aby veľmi stručne zhrnul otázky, ktoré majú vo svojich pokynoch k diskusii. Potom prediskutujte nasledujúce otázky:

- Bolo jednoduché nájsť dohodu vo všetkých diskutovaných otázkach?
- Ktorá otázka bola najspornejšia? Prečo?
- Aký je váš názor na sporné otázky?
- Prečo majú ľudia rôzne názory na otázky týkajúce sa mieru?
- Ľudia často spájajú diskusiu o vnútornom mieri s náboženstvom. Prečo je to tak?
- Musia byť ľudia veriaci na to, aby vyznávali hodnoty nevyhnutné pre vnútorný mier?
- Aký je vzťah medzi témou našej diskusie a ľudskými právami?
- Je mier nevyhnutným predpokladom existencie kultúry ľudských práv, alebo je rešpektovanie ľudských práv nevyhnutným predpokladom na to, aby ľudia mohli žiť v mieri?

Rady na vedenie aktivity

Ďalšie informácie v súvislosti s touto témou nájdete v doplňujúcich informáciách o Mieri a násilí v 5.

Významný dátum

21. jún

Svetový deň mieru
a modlitby

kapitole príručky. Pomôžu vám pri usmerňovaní diskusie vo veľkej skupine. Pokúste sa účastníkom ozrejmiť vzťah medzi tromi aspektmi mieru. Nebojte sa sporov, veď sporná je už samotná téma. Snažte sa skôr zamerať na argumenty za a proti a zdôraznite, že táto problematika vôbec nie je čierno-biela, a preto na tieto otázky neexistujú jednoznačné odpovede.

Ak máte v skupine viac ako 18 účastníkov, odporúčame, aby ste zdvojnásobili počet malých skupín a pracovali radšej so šiestimi malými než tromi väčšími skupinami. V takomto prípade nezabudnite vyhotoviť potrebný počet kópií potrebných pomôcok!

Variácie

Prvú časť cvičenia – dopĺňanie mandaly – môžete urobiť aj vo veľkej skupine. Postupne čítajte jednotlivé príslovia a pýtajte sa, aké slovo chýba. Pri takomto postupe budete zapisovať chýbajúce slová priamo do veľkého nákresu. Z doplneného nákresu potom vyhotovíte kópie pre skupinovú prácu v druhej časti.

Návrhy na pokračovanie

Prostredníctvom tohto cvičenia účastníci nadobudli určité znalosti, a preto by ich mohla zaujímať diskusia aj o situáciách, keď v ich živote nebol pokoj a mier. Na základe týchto skúseností si môžu vypracovať vlastné praktické stratégie ako čeliť násiliu. Pozrite si cvičenie „Násilie v mojom živote“.

Ďalšie informácie

Myšlienka kola mieru použitá v tomto cvičení pochádza z knihy Pierra Weila „El Arte de Vivir en Paz, Hacia una nueva conciencia de Paz“, Errepar, Argentina, 1995.

„El arte de vivir en paz, hacia una nueva conciencia de paz“ znamená „umenie života v mieri – k novému chápaniu mieru“.

Koleso mieru sa dá interpretovať viacerými spôsobmi. Nasledujúce myšlienky vám môžu pomôcť pri riadení diskusie na túto tému:

V strede mandaly sa nachádza nekonečno; neexistuje začiatok a neexistuje koniec.

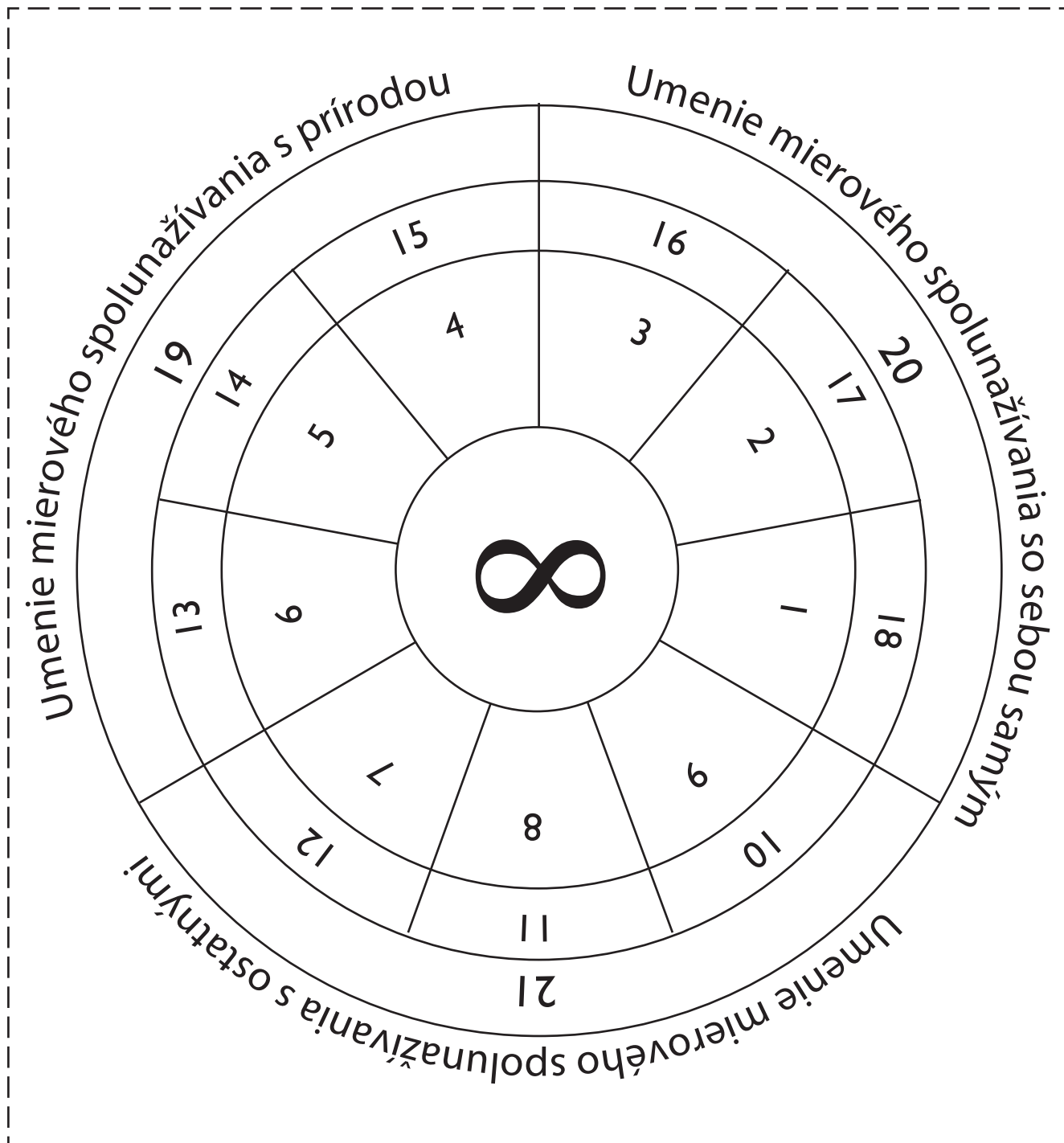
Každé slovo v najvnútornejšej časti predstavuje také hodnoty, formy správania alebo životné situácie, ktoré by mali byť prítomné v každej z príslušných oblastí nášho života. Napríklad k tomu, aby sme mohli spolunažívať s ostatnými a s celou spoločnosťou v mieri, je potrebné, aby bol mier aj v oblasti ekonomiky, sociálneho života a kultúry.

Rozum, telo a city majú kľúčový význam z hľadiska nášho vnútorného mieru a vzťahu, ktorý si vytvoríme sami k sebe. Na to, aby sme si v duši vytvorili mier, potrebujeme múdrosť, lásku, trpezlivosť, súcitiť, radosť a zdravé telo.

Tretím aspektom mieru je životné prostredie a mierové spolunažívanie s prírodou. V tejto súvislosti vymedzujeme tri dôležité oblasti: potrebujeme vedomosti a poznatky, aby sme boli informovaní, aby sme si vážili život, a aby sme žili v harmónii so všetkým, čo nás obklopuje (príroda, stromy, kvety, zvieratá a podobne).

PODKLADY

Koleso mieru

Kvíz

Viete doplniť slová, ktoré chýbajú v nasledujúcich prísloviach a múdrostiach? Ak sa vám to podarí, získate kľúč ku kolesu mieru. Slová, ktoré musia účastníci správne doplniť, sú (v abecednom poradí):

blaho, ekonomika, emócie, harmónia, informácie, jednotlivec, krása, kultúra, láska, múdrosť, podstata, poznanie, pravda, prostredie, radosť, rešpekt, rozum, spoločenský život, spoločnosť, solidarita, spolupráca, spravodlivosť, súcitiť, telo, trpezlivosť, zdravie, život.

Políčko 1 Skúsenosť je matkou .....

Políčko 2 a) Kde je ....., tam nie je temno. (Burundské príslovie)

b) ..... a vytrvalosť majú zázračnú moc odstrániť všetky ťažkosti a prekážky (John Quincy Adams)

c) Človek môže ..... vyhnúť zo svojho srdca, Boh nikdy.

d) Keď máš veľkú ..... nič nesľubuj; keď sa veľmi hneváš, neodpovedaj na listy. (Čínske príslovie)

Políčko 3 Je lepšie byť ..... ako bohatý.

Políčko 4 Pochybnosti sú kľúčom k ..... (Iránske príslovie)

Políčko 5 Ak chceš, aby ťa iní rešpektovali, musíš najprv ..... sám seba. (Španielske príslovie)

Políčko 6 Dotknúť sa zeme znamená vytvoriť ..... s prírodou (Ogala Sioux, Indiáni)

Políčko 7 Pre ..... iných človek nesmie zanedbávať svoje vlastné .....; cieľom človeka je jasne vnímať svoje vlastné potreby a porozumieť im. (Budhistické príslovie)

Políčko 8 Poriadok a ..... sú vo všetkých oblastiach zákonom života; anarchia a konkurencia sú zákonom smrti. (John Ruskin)

Políčko 9 a) ..... bez rozumu je ako kvetina v bahne. (Rumunské príslovie)

b) ..... vyjde skôr či neskôr najavo. (Holandské príslovie)

c) ..... a navždy ..... . Lebo súdržnosť nás posilňuje. (Ralph Chaplin)

d) Ak do domu zavíta násilie, zákon a ..... odletia komínom. (Turecké príslovie)

Políčko 10 ..... rozumu musí byť podriadená srdcu. (Mahátma Gándhí)

Políčko 11 Sleduj ..... a radostne usadni

Celý radostný a ľahkovážny

Až kým nedospeje a úplne sa zmení

Hýrenie a ožranstvo.

(Robert Burns, 1759-1796)

Políčko 12 Kde nie je efektívnosť, nemôže byť ani ..... (Beaconsfield)

Políčko 13 Nenechaj sa oklamať tým, ako sa veci javia na prvý pohľad; to, ako sa javia, nie je ..... (Anglické príslovie)

Políčko 14 Chvilka trpezlivosti môže zachrániť pred obrovskou pohromou a chvíľka netrpezlivosti dokáže zničiť celý ..... (Čínske príslovie)

Políčko 15 Kde je múdrosť, ktorú sme stratili v dôsledku poznania? Kde je poznanie, ktoré sa stratilo v ..... (T.S. Eliot)

Políčko 16 Je ľahšie podrobiť ..... ako vôľu. (Čínske príslovie)

Políčko 17 Keď máme nedostatok ....., strácame zmysel pre humor a stávame sa chladnými a stereotypnými ľuďmi; keď ich potláčame, stávajú sa z nás suchopární, moralizujúci samolúbi svätuškári; keď ich posmeľujeme, sú vôňou nášho života; keď ich odrádzame, otrávia nám ho. (Joseph Collins)

Políčko 18 Vnímaj ..... a počúvaj srdcom. (Kurdské príslovie)

Políčko 19 Človeka formujú jeho rozhodnutia, ktoré formujú jeho ..... (Rene Dubos)

Políčko 20 Každé srdce je srdcom niekoho iného. Každá duša je dušou niekoho iného. Každá tvár je tvárou niekoho iného. Len ..... je tou pravou ilúziou. (Marguarite Young)

Políčko 21 Vypelosť ..... môžete určiť podľa toho, koľko odpadu recykluje. (Tahanie)

Podnety na diskusie

Podnety na diskusiu: Mierové spolunažívanie so sebou samým (skupina 1)

1. Čo znamená žiť v mieri so sebou samým?
2. Ktoré z našich každodenných skutkov alebo výrokov poukazujú na to, že bojujeme sami so sebou a že sme nedosiahli stav vnútorného mieru?
3. Existuje vzťah medzi telom, rozumom a emóciami? Aký je to vzťah?
4. Ako by sme mohli rozvíjať také vlastnosti, ktoré by nám pomohli dosiahnuť prežívanie života v mieri so sebou samým?
5. Možno mať pozitívny vzťah s ostatnými, ak nemáme vo svojom vnútri mier?

Podnety na diskusiu: Mierové spolunažívanie s ostatnými (skupina 2)

1. Sme my, ako ľudské bytosti, schopné spolunažívať v mieri s ostatnými?
2. Keď nie je vojna, znamená to, že žijeme s ostatnými v mieri?
3. Dokážeme sa naučiť spolunažívať v mieri s ostatnými v našom každodennom živote? Ako?
4. Čo nám dáva nádej na budúci svet žijúci v mieri?
5. Dajú sa jazvy, ktoré zanechala vojna, vyliečiť, aby ľudia mohli opäť žiť v mieri?

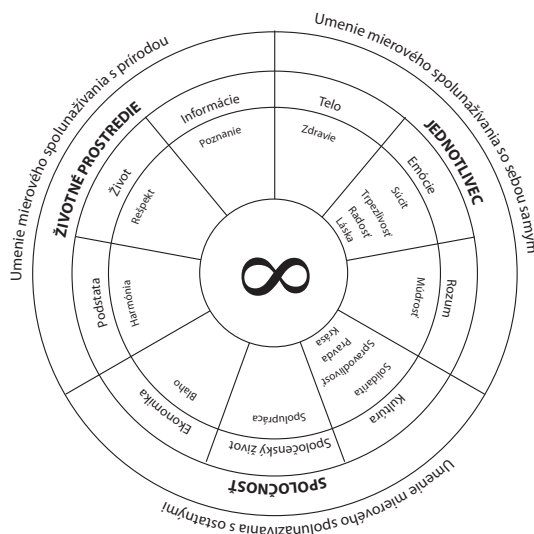
Podnety na diskusiu: Mierové spolunažívanie s prírodou (skupina 3)

1. Váži si spoločnosť životné prostredie?
2. Čo znamená žiť v harmónii s prírodou?
3. Kto je zodpovedný za ochranu životného prostredia?
4. Koľko vypukne v budúcnosti vojen kvôli základným prírodným zdrojom (napríklad vode) v porovnaní s vojnami, ktoré sa povedú z iných pohnútok (napríklad z dôvodu etnických, kultúrnych alebo náboženských konfliktov)?
5. Myslíte si, že možno dosiahnuť mierové spolužitie s prírodou a ostatnými, ak nemáme svoj vlastný vnútorný mier?

Odpovede na kvíz koleso mieru

Políčko 1	Múdrosť	Políčko 7	Blaho	Políčko 13	Podstata
Políčko 2	a) Láska	Políčko 8	Spolupráca	Políčko 14	Život
	b) Trpezlivosť	Políčko 9	a) Krása	Políčko 15	Informácie
	c) Súcit		b) Pravda	Políčko 16	Telo
	d) Radosť		c) Solidarita	Políčko 17	Emócie
Políčko 3	Zdravie		d) Spravodlivosť	Políčko 18	Rozum
Políčko 4	Poznanie	Políčko 10	Kultúra	Políčko 19	Prostredie
Políčko 5	Rešpekt	Políčko 11	Spoločenský život	Políčko 20	Jednotlivec
Políčko 6	Harmónia	Políčko 12	Ekonomika	Políčko 21	Spoločnosť

Doplnené koleso mieru

Makahovia – lovci veľrýb

„Môžete to prikrášľovať ako chcete – lov veľrýb je vražda, a vražda je zločin.“
Greenpeace

TÉMY

 ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

 GLOBALIZÁCIA

 ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4
ÚROVEŇ 3
ÚROVEŇ 2
ÚROVEŇ 1

4

VEĽKOSŤ SKUPINY

 14 A VIAC

ČAS

 150 MINÚT

Témy	Životné prostredie. Globalizácia. Ľudské práva všeobecne.
Stupeň náročnosti	4
Veľkosť skupiny	14 a viac
Čas	150 minút
Charakteristika	Počas tohto cvičenia budeme formou skupinovej práce, hrania rolí, diskusie a hľadania názorovej zhody skúmať nasledovné témy: <ul style="list-style-type: none"> Trvalo udržateľné využívanie morských zdrojov.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo pôvodného obyvateľstva na vlastnú kultúru a rozvoj. Právo zúčastňovať sa na kultúrnom živote. Právo národov slobodne využívať svoje prírodné bohatstvo. Právo rozvíjať a využívať prírodné zdroje.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Skúmať konflikty medzi právom na rozvoj a právom na kultúrny život na jednej strane a ochranou životného prostredia na strane druhej. Rozvíjať interkultúrne zručnosti a uvedomiť si predsudky. Rozvíjať otvorenosť voči kultúrnym rozdielom.
Materiál	<ul style="list-style-type: none"> teoretické portfólio/podklady v písomnej forme; perá a papier pre vlastné poznámky účastníkov.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> Prečítajte si všetky podklady, aby ste sa dôkladne oboznámili s touto problematikou, a aby ste v prípade potreby mohli účastníkom počas cvičenia pomáhať. Pripravte kópie kartičiek s rolami pre každú skupinu. Každý člen skupiny musí mať svoju vlastnú kartičku s rolou.

Pokyny

Cvičenie pozostáva z dvoch častí: Prvá časť (30 minút) tvorí oboznámenie účastníkov s cvičením a súvisiacou environmentálnou a kultúrnou problematikou. Druhá časť (90 minút) je simulovaným zasadnutím Medzinárodnej veľrýbárskej komisie (International Whaling Commission – IWC), na ktorom sa rieši žiadosť kmeňa Makahov o obnovenie lovu veľrýb. Dbajte na to, aby vám na konci zostal čas aj na diskusiu, zhrnutie a vyhodnotenie cvičenia.

Časť 1: Oboznámenie účastníkov so súvisiacou environmentálnou a kultúrnou problematikou. (30 minút)

- Účastníkom vysvetlite, že počas tohto cvičenia sa budete zaoberať environmentálnymi a kultúrnymi právami. Budete rokovať o žiadosti na obnovenie lovu veľrýb, ktorú Medzinárodnej veľrýbárskej komisii predkladá kmeň Makahov. Proti ich žiadosti sa stavajú ochrancovia životného prostredia a ďalšie organizácie.
- Účastníkom porozprávajte o kmeni Makahov (informácie nájdete v podkladoch).
- Následne vysvetlite otázky, ktoré budú účastníci počas cvičenia riešiť. Požiadajte ich, aby svoje odpovede na nasledujúce otázky vyjadrili metódou „vysoko a nízko“ (Popis tejto metódy je v 1. kapitole, v časti Ako používať Kompas). Postupne nahlas prečítajte nasledujúce otázky: „Tradície ľudí sa musia rešpektovať, ale iba kým nie sú v rozpore s ľudskými právami.“ „Musíme

rešpektovať právo ľudí slobodne rozhodovať o vlastnej potrave, t.j. či chcú byť vegánmi, vegetariánmi alebo či chcú jesť mäso.“

„Pri výrobe potravín, ktoré konzumujeme, sa musia používať technológie šetrné k životnému prostrediu.“

„Pri chove zvierat sa nesmú používať kruté spôsoby ako napríklad veľkochovy a surové spôsoby porážky.“

„Kultúrne tradície sú pre ľudí veľmi dôležité a musia sa rešpektovať“

„Veľryby sa loviť nesmú – ani z kultúrnych dôvodov.“

Časť 2: Simulované zasadnutie, na ktorom sa rokuje o žiadosti, v ktorej kmeň Makahov žiada Medzinárodnú veľrybársku komisiu o obnovenie lovu veľrýb. (90 minút)

1. Účastníkom pripomeňte, že kmeň Makahov sa obrátil na Medzinárodnú veľrybársku komisiu so žiadosťou o obnovenie lovu veľrýb a že viaceré skupiny ochrancov prírody sú proti. Toto cvičenie je simulované stretnutie vymyslenej organizácie s názvom KEPUD (Kultúra, Ekológia, Právo, Udržateľnosť a Dialóg). KEPUD je nezávislá organizácia presadzujúca dodržiavanie ľudských práv v oblasti ochrany životného prostredia. Veria, že prostredníctvom dialógu je možné dosiahnuť vzájomné porozumenie. Počas simulácie sa stretnú štyri záujmové skupiny:

- Zástupcovia kmeňa Makahov predkladajúci svoju žiadosť o obnovenie lovu veľrýb.
- Aliancia ďalekého severu (High North Alliance), strešná organizácia zastupujúca záujmy arktickej rybárskej komunity – lovcov veľrýb a tuleňov. Aliancia sa angažuje za zachovanie prímorských kultúr a trvalo udržateľného využívania morských cicavcov. Aliancia podporuje kmeň Makahov.
- Pastier mora (Sea Shepherd) – organizácia, ktorá dokumentuje a vyšetruje prípady porušovania medzinárodného práva, predpisov a dohôd na ochranu morských živočíchov. Je proti žiadosti kmeňa Makahov.
- Greenpeace, ekologickí aktivisti, ktorí sú proti lovu veľrýb.

2. KEPUD bude zohrávať rolu mediátora (sprostredkovateľa) medzi týmito štyrmi skupinami. Diskusia sa bude zameriavať na nasledovné štyri otázky:

- Mal by sa povoliť lov veľrýb?
- Je lov veľrýb ako súčasť kultúrnej tradície zvláštnym prípadom?
- Keby sa povolil lov veľrýb, v akom rozsahu by sa mohol vykonávať?
- Aký systém regulovania lovu je potrebné prijať?

3. Požiadajte dvoch dobrovoľníkov, aby zastupovali KEPUD. Ostatných účastníkov rozdeľte do štyroch rovnako veľkých skupín. Rozdajte im kartičky s rolami. Skupiny budú mať 30 minút na to, aby si prediskutovali informácie, ktoré majú k dispozícii a pripravili si argumenty na obhajobu svojich stanovísk k žiadosti kmeňa Makahov.

4. Keď sú skupiny pripravené, zvoľajte ich do veľkej skupiny. Požiadajte dvojicu, ktorá zastupuje KEPUD, aby zorganizovala simulované stretnutie, ktoré môže trvať približne 60 minút. Cieľom stretnutia je, aby si jednotlivé skupiny navzájom vymenili a prediskutovali svoje názory a dospeli k dohode o štyroch uvedených otázkach.

5. Rokovanie otvorí KEPUD krátkym úvodným slovom, v ktorom vyhlási, že diskusia bude prebiehať v duchu rešpektovania ľudských práv a ochrany životného prostredia. Po tomto úvode vystúpi kmeň Makahov a prednesie svoju žiadosť. Potom nasleduje diskusia.

6. Po ukončení diskusie prejdite k rozboru a vyhodnoteniu.

Rozbor a vyhodnotenie

Požiadajte účastníkov, aby najprv zhodnotili samotnú diskusiu a vyjadrili sa, či sa im podarilo dosiahnuť dohodu.

- Bolo pre vás ťažké vžiť sa do jednotlivých rolí?
- Čo z toho, čo ste sa dozvedeli, bolo pre vás najzaujímavejšie?
- Ktoré argumenty boli najlepšie? Tie, ktoré sa snažili vplývať na emócie účastníkov, alebo tie, ktoré boli racionálne a logické?
- Bolo pre vás ťažké vidieť tieto argumenty aj z druhej strany? Bolo pre vás ťažké prijať ich?
- Je pre vás v skutočnom živote ťažké akceptovať kultúrne zvyky iných – najmä tie, ktoré sa vám zdajú kruté, nepochopiteľné alebo neetické?
- V akom okamihu začína byť stret rôznych kultúr diskriminujúci?
- Je ťažké byť otvorený voči kultúrnym rozdielom?
- Vedie globalizácia nevyhnutne k zániku určitých kultúr? Je zmena kultúry stratou kultúry?
- Môžeme zmenu kultúry v meniacom sa svete považovať za pozitívny proces?
- Konfliktné právne nároky sa vo väčšine prípadov riešia na súde. Je to spravodlivý spôsob riešenia problémov súvisiacich s právami?
- Čo by malo mať prednosť: právo človeka na potravu a život, alebo ochrana životného prostredia a zachovanie živočíšnych druhov?

Rozbor ukončíte ďalším použitím metódy „vysoko a nízko“, aby ste videli, ako sa zmenili názory účastníkov na lov veľrýb. Zopakujte otázky, ktoré ste kládli v prvej časti.

Rady na vedenie aktivity

Keďže táto problematika je zložitá a pomerne náročná, cvičenie je vhodné najmä pre skupinu zreých účastníkov, ktorí sú v diskusiách zruční. Účastníci sa musia oboznámiť s mnohými informáciami a texty na kartičkách s rolami si vyžadujú určitú úroveň znalostí ľudských práv aj terminológie z oblasti ochrany životného prostredia. Môžete zvážiť aj rozdelenie cvičenia do dvoch samostatných celkov, čím účastníkom dáte čas na to, aby si kartičky s rolami dôkladne prečítali a premysleli si svoj postoj k jednotlivým otázkam.

Jedným z dôležitých cieľov tohto cvičenia je konfrontovať účastníkov s obmedzeniami vyplývajúcimi z ich vlastných kultúrnych postojov a umožniť im prehodnotiť svoj názor na trvalo udržateľné využívanie voľne žijúcich zvierat.

Lov veľrýb je pre mnohých veľmi emotívnou otázkou a jeho odporcovia sú nekompromisní. Preto je táto problematika takou zložitou a veľkou výzvou.

Druhým cieľom aktivity je rozvíjať schopnosť účastníkov nájsť zhodu napriek protichodným stanoviskám. Preto sa cvičenie odohráva formou rokovania, počas ktorého zohráva úlohu sprostredkovateľa fiktívna organizácia KEPUD. Skôr než začnete so samotným cvičením, môžete si preštudovať informácie o spôsoboch hľadania zhody.

Mali by ste sa presvedčiť, či účastníci chápu význam niektorých výrazov a pojmov uvedených na kartičkách s rolami. Napríklad:

Pôvodné obyvateľstvo

Neexistujú žiadne jednoznačné pravidlá či definície, ktoré by presne vymedzovali pôvodné obyvateľstvo. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že sú to potomkovia pôvodných obyvateľov, ktorí obývali dané územie pred príchodom kolonizátorov a predtým, než sa vytýčili štátne hranice. V štáte sú vždy menšinou. Často žijú kmeňovým spôsobom života.

Princíp prevencie

Princíp prevencie stanovuje, že „ak určitá činnosť znamená riziko pre zdravie ľudí alebo pre životné prostredie, musia sa prijať preventívne opatrenia; a to aj v tom prípade, že sa ešte vedecky nedokázala súvislosť medzi príčinami a následkami.“ Súčasťou tohto princípu je konanie v situácii neistoty, prenos dôkazného bremena na pôvodcu rizika (dokazuje ten, kto riziko potenciálne spôsobuje, nie ten, kto na riziko poukazuje), analýza možných alternatív k potenciálne ohrozujúcim zásahom a rozhodovanie za účasti tých, ktorí môžu byť potenciálnym rizikom poškodení.

Trvalá udržateľnosť

V roku 1989 Svetová komisia OSN pre životné prostredie a rozvoj (WCED) vydala správu pod názvom Naša spoločná budúcnosť (známa aj ako Brundtlandovej správa), v ktorej zdefinovala trvalo udržateľný rozvoj ako „rozvoj, ktorý umožňuje uspokojovanie potrieb súčasných generácií bez toho, aby boli ohrozené nároky budúcich generácií na uspokojovanie ich potrieb.“

„Trvalo udržateľné využívanie“ je pojem, ktorý sa používa iba v súvislosti s obnoviteľnými prírodnými zdrojmi: to znamená, že tieto zdroje sa môžu využívať iba v takom rozsahu, v akom sa dokážu obnovovať. Celosvetovo prijímaný princíp trvalo udržateľného využívania svetových prírodných zdrojov vychádza z vedeckých dôkazov a objektívnych údajov.

Variácie

Ak pracujete s malou skupinou, môžete vytvoriť len dve strany sporu – kmeň Makahov s Alianciou ďalekého severu na jednej strane a Greenpeace s Pastierom mora na druhej.

Ďalšou alternatívou je panelová diskusia, v ktorej každú záujmovú skupinu (kmeň Makahov, Alianciu ďalekého severu, Pastiera mora a Greenpeace) zastupuje iba jeden účastník. Najprv jednotliví zástupcovia stručne predstavia svoje stanoviská a potom odpovedajú na otázky z pléna. Na záver prebehne hlasovanie o všetkých štyroch otázkach. Takýmto spôsobom budú mať účastníci možnosť preskúmať celú problematiku z hľadiska ľudských práv aj jej kultúrnych a environmentálnych aspektov. Nebudú však mať možnosť vyskúšať si hľadanie zhody (konsenzu).

Návrhy na pokračovanie

Jednou z tém, ktorých sa toto cvičenie dotýka, je globalizácia. Ak by mala skupina záujem skúmať ďalšie aspekty globalizácie, odporúčame vyskúšať cvičenie „Malý slovník globalizácie“.

Námety na ďalšiu činnosť

Pôvodné obyvateľstvo môžete podporiť aj tým, že budete kupovať ich výrobky. Mnohé ručne vyrobené výrobky predávané v obchodoch „fair trade“ (spravodlivého obchodu) vyrába práve pôvodné obyvateľstvo. Ak budete najbližšie niekomu kupovať darček, poobzerajte sa, kde sú takéto obchody.

Ďalšie informácie

Internetové stránky uvedených organizácií: High North Alliance: www.highnorth.no; The Sea Shepherd International: www.seashepherd.com; International Whaling Commission: www.iwcoffice.org; Conservation Makah Nation: www.makah.com; Greenpeace: www.greenpeace.org.

PODKLADY

Lud Makahov (taktiež nazývaný ako Makahovia alebo kmeň Makahov) žije v rezervácii, ktorá sa nachádza v najseverozápadnejšom cípe polostrova Olympic v štáte Washington, USA. Súčasná rozloha rezervácie je 27 000 akrov (1 aker = 4 047 m²). Podľa údajov z kmeňového sčítania ľudu z júla 1999 má kmeň Makahov 1 214 riadne registrovaných členov, hoci v rezervácii ich v súčasnosti žije iba 1 079. Priemerná miera nezamestnanosti v rezervácii je približne 51 %. Takmer 49 % domácností má príjem nižší ako je prah chudoby (hraničná hodnota stanovená na úrovni federálnych štátov USA). Až 59 % ubytovacích jednotiek v rezervácii je hodnotených ako nevyhovujúce.

Napriek tejto zložitej situácii kmeň Makahov nekompromisne trvá na svojich tradíciách a mnohí z jeho príslušníkov sa po doštudovaní vysokej školy alebo univerzity vracajú späť do rezervácie, aby mohli pre svoj kmeň pracovať v miestnej nemocnici alebo škole.

Zdroj: <http://content.lib.washington.edu/aipnw/renker.html>

Významný dátum**9. august**

Medzinárodný deň pôvodného obyvateľstva

PODKLADY

Kartičky s rolami

Kartička s rolou pre KEPUD

V záležitosti lovu veľrýb predstavujete neutrálnu pozíciu. Vašou úlohou je poskytnúť východiskové informácie o ľudských právach a legislatíve v oblasti ochrany životného prostredia a zohrávať úlohu mediátora (sprostredkovateľa) medzi skupinami. Vašou úlohou je zabezpečiť, aby sa diskusia sústreďovala na riešenie otázky a objasniť prípadné nedorozumenia. Musíte skupinám pomáhať, aby sa dokázali odpútať od svojich názorových rozdielov a hľadali to, čo majú spoločné v záujme dosiahnutia dohody v nasledujúcich otázkach:

Mal by sa lov na veľryby povoliť alebo nie?

Je lov veľrýb ako súčasť kultúrnej tradície zvláštnym prípadom?

Ak sa lov veľrýb povolí, v akom rozsahu sa bude môcť vykonávať?

Aký systém regulovania lovu je potrebné prijať?

Na začiatku privítajte účastníkov rokovania a vymedzte rámec diskusie. Približne dve minúty venujte uvedeniu do situácie – zhrňte základné ľudskoprávne a environmentálne aspekty problému. Ak chcete, môžete citovať časti z nižšie uvedených dokumentov. Môžete pripomenúť aj to, že niektorí ľudia majú morálne výhrady voči lovu veľrýb.

Ešte pred začiatkom samotnej diskusie požiadajte predstaviteľov kmeňa Makahov, aby vysvetlili, prečo by chceli lov veľrýb obnoviť. Po 40 minútach diskusiu ukončíte a prejdite k zhrnutiu.

Niekoľko informácií o ľudských právach, kultúre a životnom prostredí

Medzinárodný dohovor o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, Článok 1 stanovuje, že:

1. Všetky národy majú právo na sebaurčenie. Na základe tohto práva slobodne určujú svoj politický štatút a slobodne uskutočňujú svoj hospodársky, sociálny a kultúrny vývoj.
2. Všetky národy môžu pre svoje vlastné ciele slobodne disponovať svojím prírodným bohatstvom a zdrojmi bez ujmy na akýchkoľvek záväzkoch vyplývajúcich z medzinárodnej hospodárskej spolupráce, založenej na vzájomnej výhodnosti a medzinárodnom práve. V žiadnom prípade nesmie byť národ zbavený svojich vlastných prostriedkov životnej existencie.

Článok 15:

1. Štáty, zmluvné strany dohovoru, uznávajú právo každého:

- a) zúčastniť sa na kultúrnom živote;
- b) užívať plody vedeckého pokroku a jeho využitia.

Preambula Viedenskej deklarácie z roku 1993 zakotvuje, že „všetky ľudské práva sú univerzálne, nedeliteľné a vzájomne prepojené. Medzinárodné spoločenstvo musí k ľudským právam pristupovať na celom svete spravodlivým a rovným spôsobom, na tých istých základoch a s rovnakým dôrazom... pri zohľadnení významu národných a regionálnych špecifik a rôznych historických, kultúrnych a náboženských kontextov“.

V roku 1981 Medzinárodná veľrybárska komisia rozhodla povoliť domorodý lov veľrýb za účelom živobytia, ktoré zdefinovala nasledovne: „Je to lov veľrýb za účelom miestnej spotreby domorodým obyvateľstvom, ktorý môžu vykonávať výhradne miestni domorodí obyvatelia, ktorí sú z komunitných, rodinných, sociálnych a kultúrnych dôvodov úzko spojení s tradíciou rybolovu a zúčtovania veľrýb a sú závislí od jeho pokračovania.“

Dohovor OSN o zákonoch vzťahujúcich sa na more konštatuje, že: „Jedným zo základných princípov je optimálne trvalo udržateľné využívanie obnoviteľných morských zdrojov“.

V roku 1982 bolo vyhlásené moratórium na lov ohrozenej sivej veľryby. V roku 1994 sa populácia upravila na odhadovaný počet 21 000 exemplárov a druh bol vyradený zo zoznamu Ohrozených živočíšnych druhov Spojených štátov amerických.

Kartička s rolou pre kmeň Makahov

Vašou úlohou je reprezentovať indiánsky kmeň Makahov, ktorý žije na severozápadnom pobreží severnej Ameriky. Pri rokovaní musíte použiť vlastné poznatky a vedomosti, ktoré máte o ľudských právach a ekologickej problematike spolu s nasledujúcimi citátmi a informáciami z internetovej stránky Makahov:

„Napriek tomu, že od posledného lovu na veľryby uplynulo už 70 rokov, obrady, rituály, piesne a príbehy sú dodnes živé. Okolo lovu sa vytvoril celý sociálny systém. Dnes sa niektorí Indiáni z kmeňa Makahov živia lovom lososov a tichomorskej čiernej tresky. Ryby predávajú do miestneho závodu na spracovanie rýb, ale tradičný systém rozdelenia úlovku medzi príbuznými a priateľmi ešte stále existuje.“

„Počty veľrýb nebezpečne klesli v dôsledku európskeho a amerického priemyselného lovu veľrýb. Keď sa vláda Spojených štátov napokon rozhodla prijať opatrenia na ochranu prírody, aj Makahovia museli lov ukončiť. V súčasnosti sa počty veľrýb upravili a dosiahli historické maximum 21 000 exemplárov a v minulom roku boli vyradené zo zoznamu amerických ohrozených živočíchov.“

„Mladí ľudia si čoraz viac ctia hodnotu identity, ktorá je založená na pôvodnej kultúre a histórii. Byť súčasťou kultúry založenej na dlhoročných tradíciách je výsadou, ktorou sa v Spojených štátoch môže pochváliť iba veľmi málo mladých ľudí.“

„My nechceme loviť sivé veľryby na komerčné účely... hoci sa vraj povára, že ich chceme predávať Japoncom. Pre nás je lov veľrýb nevyhnutný na živobytie a zachovanie našich tradícií. Žiadali sme povolenie na ulovenie maximálne 5 sivých veľrýb; to však neznamená, že ich aj všetky ulovíme. Aj my sa chceme aktívne pričiniť a urobiť všetko preto, aby sa sivá veľryba už nikdy nedostala na zoznam ohrozených druhov... Náš kmeň je prvým, ktorý uznáva potrebu obmedzení lovu... je to neodmysliteľná súčasť našich hodnôt.“

„Makahovia používajú pri rybolove malé pobrežné člny. Ešte sa nerozhodlo o tom, aká technológia by sa používala. Môže to byť tradične používaná stará ručná harpúna, alebo jej upravená verzia s granátovou hlavícou, aká sa používa pri love veľryby grónskej na Aljaške.“

Kartička s rolou pre Alianciu ďalekého severu (High North Alliance)

Aliancia ďalekého severu je zastrešujúcou organizáciou ktorá zastupuje lovcov veľrýb a tuleňov z Kanady, Grónska, Faerských ostrovov, Islandu a Nórska, ako aj viaceré miestne komunity. Cieľom Aliancie je vykonávať svoje činnosti v záujme zachovania budúcnosti pobrežných kultúr a trvalo udržateľného využívania morských cicavcov. Pri rokovaní musíte využiť svoje vlastné poznatky a vedomosti, ktoré máte o ľudských právach a ekologickej problematike spolu s nasledujúcimi citátmi a informáciami z internetovej stránky Aliancie:

„Makahovia lovili veľryby 2 000 rokov, keď sem prišli bieli kolonizátori a začali chamtivo zabíjať veľryby pre ich tuk a iné časti, ktoré boli pre nich dôležité. Takto postupne vyčerpali tento prírodný zdroj, a preto dnes Makahovia nemôžu pokračovať vo svojej tradícii. Makahovia tpeplivo čakali, kým sa obnoví prirodzený stav. A to sa práve stalo. Lenže teraz bieli ľudia zmenili názor. Zrazu chcú zakázať akékoľvek využívanie tohto zdroja.“

„Rôzne kultúry sa nikdy nebudú vedieť zhodnúť na tom, ktoré zvieratá sú vzácne a ktoré sa najlepšie hodia na večeru. V severnom Nórsku majú ľudia mimoriadny vzťah ku kajke morskej, kým v Dánsku každý lepší obchodník so zverinou ponúka prsia z kajky ako pochúťku. Preto sa v súvislosti s výrokom „veľryby sú iný prípad“ vynára otázka: iný ako čo?“

„Lov veľrýb a tuleňov je povolený len v prípade, ak ho vykonáva pôvodné obyvateľstvo a nemá komerčný charakter. Povolené je iba tradičné používanie, ale zdá sa, že o tom, čo je tradičné, rozhodujú čoraz častejšie ‚ľudia zvonka‘. Podmieňovanie lovu na veľryby a tulene nekomerčným spôsobom výroby je odoprením základného práva človeka na určenie vlastnej budúcnosti. Žiadna kultúra nie je nemenná, ale politika odporcov lovu veľrýb je vlastne pokusom situáciu zmraziť a zmeniť rozvíjajúcu sa kultúru na statický muzeálny exponát. Zdá sa, že väčšina vlád zastúpených v Medzinárodnej veľrybárskej komisii považuje komercializovanie ako také za negatívny jav. Ironia tejto situácie je však v tom, že tie isté vlády sú vo väčšine prípadov silnými zástancami voľného obchodu. Očividne, niektorých ľudí by sme vraj nemali pripustiť na svetový trh. A keby sa napriek tomu chceli zúčastňovať na svetovej ekonomike, tak nie za vlastných podmienok, ale za podmienok stanovených ‚ľuďmi zvonku‘.“

„Súčasný moratórium či politika ‚ruky preč od veľrýb‘ sa ťažko obhajuje logickými argumentmi. V poľnohospodárstve, rybárstve a lesnom hospodárstve sa používajú mnohé postupy, ktoré zjavne nie sú trvalo udržateľné; a napriek tomu sa na ne nevzťahuje všeobecný zákaz.“

„Správa Rady Európy o morských cicavcoch zo dňa 12. júla 1993 hovorí: Morské cicavce sú súčasťou živých zdrojov oceánskeho ekosystému. Ak sa dostanú do ohrozenia, musia sa chrániť a loviť sa môžu iba vtedy, ak je isté, že to ich počet dovoľuje. Lov môže byť potrebný aj na odvrátenie premnoženia a narušenia rovnováhy v morských ekosystémoch.“

„Lov veľrýb je dobrým príkladom toho, ako môže medzinárodná spolupráca pozitívne zmeniť situáciu, t.j. zmeniť stav nadmerného využívania zdrojov na ich trvalo udržateľné využívanie. Medzinárodná spolupráca nie je dokonalá, ale dokáže fungovať a aj funguje.“

Kartička s rolou pre Pastiera mora a Spoločnosť ochrancov veľrýb a delfínov (Sea Shepherd; Whale and Dolphin Conservation Society).

Pastier mora je neziskovou mimovládnu organizáciou, ktorá dokumentuje a vyšetroje prípady porušovania medzinárodného práva, pravidiel a dohovorov na ochranu morských živočíšnych druhov.

Spoločnosť ochrancov veľrýb a delfínov je najaktívnejšia charitatívna organizácia na svete, ktorá zasvätila svoju činnosť ochrane života a zdravia všetkých druhov veľrýb a delfínov.

Vašou úlohou je prezentovať názory ľudí, ktorým záleží na ochrane prírody a zvierat. Pri rokovaní musíte využiť svoje vlastné poznatky a vedomosti, ktoré máte o ľudských právach a ekologickej problematike spolu s nasledujúcimi citátmi a informáciami z internetovej stránky organizácií Sea Shepherd a Whale and Dolphin Conservation Society.

„Skutočným dôvodom tejto iniciatívy zo strany Makahov je, že dobre vedia, že kilo veľrybieho mäsa sa v Japonsku predáva za 80 dolárov – takže jedna veľryba má hodnotu takmer milión dolárov. Nejde tu len o ulovenie tých piatich veľrýb, na ktoré žiadali povolenie. Malo by to vplyv doslova na milióny veľrýb, lebo Nórsko, Japonsko, ale aj ostatné štáty, ktoré by sa veľmi radi do lovu veľrýb pustili (napríklad Rusko a Island), tento prípad pozorne sledujú. Ak sa Makahom lov povolí, poškodí to dobré meno, ktoré Spojené štáty získali v oblasti medzinárodnej ochrany morských živočíchov.“

Kapitán Paul Watson, Sea Shepherd Society

„Je to ako chodiť po tenkom ľade, keď sa na jednej strane snažíme rešpektovať historické právo národov zachovať si tradičné spôsoby získavania potravy, a na strane druhej chceme konať aj v záujme záchrany a ochrany veľrýb... (a zároveň) sa pokúšame pochopiť meniaci sa svet pôvodného obyvateľstva. Napríklad v roku 1995 sa ruský lov na sivú veľrybu stal terčom ostrej kritiky, keď vyšlo najavo, že veľrybie mäso nespotrebovali pôvodní obyvatelia, ale sa ním údajne krmili líšky chované na farmách vyrábajúcich kožušinu.“

„Eskimáci z aljašského North Slope sú dnes hospodársky úplne inak orientovaní, ako ten národ, ktorý ešte pred tisíc rokmi lovil veľryby. V dôsledku ťažby ropy sa znečistilo životné prostredie, narušil sa život miestnej komunity a Aljašku zaplavili noví ľudia. To však znamenalo aj obrovský príliv peňazí pre miestne obyvateľstvo. Aj z pohľadu bežného pozorovateľa sa poľovačka z moderných snežných skútrov či helikoptér značne vymyká definícii pôvodného či domorodého.“

„Kým Medzinárodná veľrybárska komisia pokračuje v diskusiách o emotívnych aspektoch obnovenia komerčného lovu veľrýb, stovky veľrýb, delfínov a im príbuzných druhov každoročne miznú pod rukami domorodých lovcov.“

„V kontexte divo žijúcich zvierat si princíp prevencie vyžaduje, že pokiaľ nie je známy vplyv navrhovanej činnosti na istý druh, musí sa uprednostniť záujem druhu a činnosť sa nesmie vykonávať dovtedy,

kým sa nedokáže, že nebude mať za následok neprijateľné náklady alebo straty vzhľadom na daný druh.“

Kartička s rolou pre Greenpeace

Aktivisti Greenpeace organizujú kampane na celom svete za svoju predstavu o trvalo udržateľnom svete.

Pri rokovaní musíte využiť svoje vlastné poznatky a vedomosti, ktoré máte o ľudských právach a ekologickej problematike spolu s nasledujúcimi citátmi a informáciami z internetovej stránky.

„Môžete to prikrášľovať, ako chcete – lov na veľryby je vražda, a vražda je zločin. Jasné, že veľryby nie sú ľudia. Ale sú menej ako ľudia? Uvažovanie, ktoré opodstatňuje vraždenie veľrýb, má čosi spoločné s uvažovaním, ktorý akceptuje genocídu podradnejších ľudských bytostí. Podľa nás sú ľudské práva z hľadiska živočíšnych druhov iba povrchným a šovinistickým pojmom. Veľryby a niektoré iné cicavce, ktoré sú schopné vnímať, majú v širšom kontexte tiež právo na svoje ‚ľudské práva‘, alebo aspoň na ‚humánne práva‘ – čiže na najzákladnejšie práva, ktoré sa považujú za súčasť humanistickej tradície.“

„Greenpeace nepodporuje žiaden program lovu veľrýb, no nie sme odporcami lovu, ktorý je skutočne zdrojom živobytia. Ale ak sa v tejto súvislosti objaví akýkoľvek komerčný prvok, budeme prví, ktorí vystúpia proti ich programu.“

„Dolupodpísané skupiny sa s úctou obracajú na ľud Makahov, aby upustil od obnovenia lovu veľrýb. Ľudia mnohých kultúr na celom svete uctievali veľryby ako posvätné zvieratá a každý druh pokladajú za samostatný národ, ktorý si zasluhuje úctu a ochranu. Sivé veľryby každoročne migrujú, prekonávajú obrovské vzdialenosti a prinášajú radosť mnohým tisícom ľudí, ktorí ich pozorujú. Vo vodách Makahov sa zdržiavajú len krátko. Zastávame názor, že na tejto planéte, ktorej voľná príroda je ničená, musia byť duchovné hodnoty zachovávané. Action for Animals, Action for Animals Network a ďalší.“

„Bol som úplne šokovaný, keď som počul, že sa uvažuje o zabíjaní sivých veľrýb – či akýchkoľvek iných veľrýb... Chceli sme vedieť, o čo tu vlastne ide, a tak sme zistili, že nejaký kmeň žiada o povolenie uloviť päť veľrýb. Ak ho dostanú, tak si aj mnohé ďalšie kmene v Kanade a na Aljaške môžu povedať: „Nuž, ak môžu loviť oni, môžeme aj my“. Som si istý, že americký ľud, ktorý má k veľrybám zvláštny vzťah, nie je pripravený toto akceptovať.“

Jack Metcalf, senátor Spojených štátov Amerických

„Napriek tomu, že medzinárodné spoločenstvo v roku 1986 vyhlásilo moratórium na lov veľrýb, veľryby sú ešte stále ohrozené. Účinným spôsobom ich ďalšej ochrany je vytvorenie prírodných rezervácií, t.j. oblastí, kde bude lov veľrýb zakázaný nielen dočasne, ale trvale a dlhodobo.“

„Je mimoriadne ťažké presne stanoviť aktuálny počet exemplárov veľrýb žijúcich v rôznych veľrybích populáciách. Veľkosť väčšiny populácií je známa iba s odchýlkou 50%. Keďže k zmenám dochádza veľmi pomaly, ani niekoľkoročným pozorovaním nie je možné zistiť, či sa daná populácia rozrastá alebo znižuje. Niet však žiadnych pochybností o tom, že v dôsledku komerčného rybolovu sa počet veľrýb znížil.“

Vytváranie väzieb

Čo je občianska spoločnosť? Kto čo robí a pre koho to robí?

Témy	Občianstvo. Demokracia. Ľudské práva všeobecne.
Stupeň náročnosti	4
Veľkosť skupiny	8 – 20
Čas	90 minút
Charakteristika	Toto cvičenie skúma práva a povinnosti občanov, vlády, mimovládnych organizácií a médií v demokratickej spoločnosti.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo voliť, vykonávať štátnu službu a zúčastňovať sa na riadení krajiny. Sloboda prejavu a právo na prístup k informáciám. Povinnosti voči spoločnosti.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Prehĺbiť pochopenie súvislostí medzi právami a povinnosťami. Pochopiť komplexnosť vzťahov medzi jednotlivými časťami demokratickej spoločnosti. Podnecovať spoluprácu a občiansku zodpovednosť.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> veľký hárok papiera formátu A3 alebo flipchartový papier pre každú skupinu; 2 fixky rôznych farieb (napríklad zelená a červená) pre každú skupinu; klbko špagátu alebo bavlny (najlepšie zelenej farby); kotúč priehľadnej lepiacej pásky pre každú skupinu; nožnice; kópie pravidiel hry.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> Nastrihajte približne 24 kúskov špagátu alebo bavlny dĺžky 1,5 m.

Pokyny

- Vysvetlite, že cieľom cvičenia je vytvoriť „mapku“ vzájomných vzťahov medzi štyrmi rôznymi aktérmi (ideálnej) demokratickej spoločnosti.
- Účastníkov rozdeľte do štyroch rovnako veľkých skupín, ktoré budú predstavovať štyroch aktérov demokratickej spoločnosti, t.j. vládu, mimovládny sektor, médiá a občanov.
- Každej skupine dajte veľký hárok papiera a fixky a požiadajte ich, aby si urobili 10-minútovú burzu nápadov („brainstorming“), počas ktorej sa zamyslia nad tým, akú úlohu zohráva ich sektor v demokratickej spoločnosti, čiže aké má hlavné funkcie. Potom na veľký hárok papiera červenou fixkou napíšu päť najdôležitejších funkcií.
- Následne sa skupiny spoja a spoločne budú diskutovať o svojich funkciách. Nechajte, aby si skupiny vzájomne vydiskutovali svoje názory. Opýtajte sa ich, či všetci súhlasia s hlavnými funkciami týchto štyroch aktérov. Skupiny si môžu vo svetle reakcií ostatných svoj zoznam pozmeniť.
- Ďalšia časť cvičenia bude opäť prebiehať v skupinách: účastníci sa budú formou ďalšej burzy nápadov zamýšľať nad tým, čo očakávajú od ostatných aktérov v záujme naplnenia ich funkcie, čiže aké sú ich požiadavky na ostatných aktérov. Svoje požiadavky zapíšu k príslušnému aktérovi zelenou fixkou. Na túto úlohu budú mať 15 minút.

TÉMY

OBČIANSTVO

DEMOKRACIA

ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

4

VEĽKOSŤ SKUPINY

8 - 20

ČAS

90 MINÚT

6. Tesne pred uplynutím času skupiny požiadajte, aby vybrali 6 najdôležitejších požiadaviek a usporiadali ich v poradí dôležitosti. Skupinám dajte kotúč lepiacej pásky a kúsky špagátu na vyznačenie poradia.
7. Požiadajte skupiny, aby svoje hárky preniesli do stredu miestnosti a uložili ich v tvare štvorca vo vzdialenosti asi 1 meter od seba (pozri nákres). Požiadajte členov jednotlivých skupín, aby si posadali okolo vlastného hárku.
8. Teraz sa začínajú jednotlivé kolá samotného rokovania. Na každé kolo vymedzte 10 minút. Účastníkom pripomeňte, že ak nejakú požiadavku akceptujú, oba hárky musia spojiť špagátom, čím vyjadria to, že danú zodpovednosť prijali.
9. Na konci tohto procesu budú všetci štyria aktéri pospájaní komplikovanou pavučinou vzťahov. K rozboru a vyhodnoteniu prejdite tak, že účastníkov necháte sedieť okolo svojho hárku.

Rozbor a vyhodnotenie

Účastníkov vyzvite, aby sa pozreli na sieť, ktorú vytvorili a povedali, ako sa im páčilo toto cvičenie.

- Bolo pre vás ťažké sformulovať funkcie vlády, mimovládnych organizácií, médií a občanov v demokratickej spoločnosti?
- Vyskytli sa v rámci jednotlivých skupín rozdielne názory na to, ktoré požiadavky prijať a ktoré odmietnuť?
- Aké požiadavky jednotlivé skupiny neprijali ako svoje záväzky? Z akého dôvodu? Čo myslíte, môžu takéto prípady v reálnom živote spôsobiť problémy?
- Vyskytli sa aj také zodpovednosti, ktoré akceptovali všetky skupiny, hoci si ich pôvodne neuvedomovali? Aký majú na ne názor teraz?
- Dozvedeli ste sa pri tomto cvičení o demokratickej spoločnosti niečo nové, čo ste predtým nevedeli? Prekvapilo vás niečo?

Rady na vedenie aktivity

V 4. kroku, potom ako si skupiny pripravili zoznamy svojich funkcií, nenechávajte príliš veľa času na veľkú skupinovú diskusiu. Tento čas využite skôr na motiváciu pre ďalšiu skupinovú prácu. Môže sa stať, že si skupiny budú chcieť zapísať funkcie ostatných.

Keď budú účastníci pripravovať zoznam požiadaviek (5. krok), upozornite ich, aby boli vo svojich očakávaniach realistickí. Ich požiadavky musia byť prijateľné a nesmú byť nespravodlivé alebo neopodstatnené.

Keď skupiny začnú rokovanie (8. krok), nemajú ho chápať ako súťaž a táto etapa nemá zaberáť príliš veľa času. Zdôraznite, aby sa skupiny vzájomne považovali za spolupracujúcich aktérov, keďže ich cieľom je vytvoriť takú spoločnosť, v ktorej budú všetci spolupracovať k vzájomnej spokojnosti. Preto musia jednotlivé rokovania prebehnúť relatívne rýchlo: ak sa im požiadavka zdá opodstatnená, majú ju prijať a ak nie, majú ju odmietnuť. Prípadné sporné požiadavky si majú nechať na neskôr.

Variácie

Náročnosť tohto cvičenia môžeme zvýšiť tým, že pridáme ďalších aktérov, napríklad „podnikateľov“, „menšiny“ alebo „znevýhodnené skupiny obyvateľstva“. Tým sa však celý proces rokovaní skomplikuje a možno nebudete chcieť, aby o požiadavkách rokoval každý s každým. Môžete použiť aj

kategórie, ktoré sú pre mládež zrozumiteľnejšie alebo bližšie, napríklad „občanov“ môžete nahradiť „mládežou“, „vládu“ „školou“ a pod.

Cvičenie môžete zjednodušiť vynechaním niektorej skupiny: môžete napríklad pracovať len so skupinou „občanov“ a „vlády“, a to najmä ak pracujete s menším počtom účastníkov.

Cvičenie si môžete vyskúšať aj bez vytvorenia mapky tak, že počas rokovania bude niekto zo skupiny formulujúcej požiadavku držať jeden koniec špagátu a podá ho niekomu zo skupiny, voči ktorej dané očakávanie formuluje. Takto si jednotlivé skupiny budú špagát podávať a nakoniec bude celá „spoločnosť“ pospájaná, pričom špagát bude fyzickým znázornením ich vzťahov.

Návrhy na pokračovanie

Skupina môže pokračovať v cvičení tým, že na mapku doplní ďalšie skupiny ľudí (pozri Variácie). Aby bola konečná mapka prehľadnejšia, odporúčame ju preniesť na väčší hárok papiera a vzájomné vzťahy vyznačiť rôznymi farbami – napríklad červenou vládu, žltou médiá, zelenou mimovládne organizácie a podobne. Pouvažujte o tom, ktoré vzťahy nie sú vo vašej spoločnosti dostatočne rozvinuté a čo by sa malo alebo dalo urobiť, aby sa to zmenilo.

Keby skupina mala záujem pracovať na uskutočnení praktického projektu, ktorý si vyžaduje nadviazanie vzťahov a spolupráce s miestnou samosprávou, občianskymi združeniami a médiami, určite ich zaujme cvičenie „Záhrada za jednu noc“.

Významný dátum

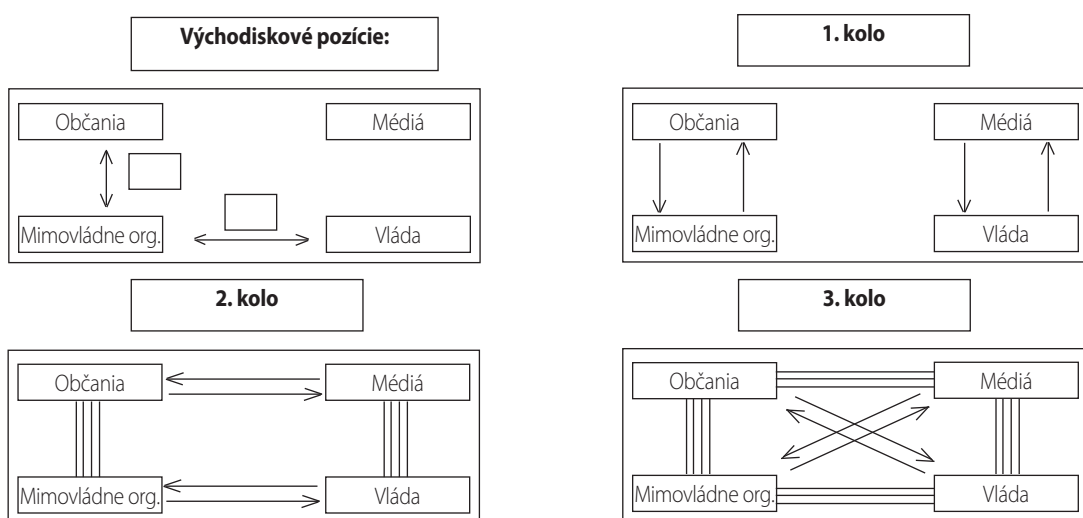
9. november

Pád Berlínskeho múru

PODKLADY

Pravidlá hry

1. Cieľom cvičenia je, aby každý z „aktérov“ dosiahol akceptovanie jeho požiadaviek ostatnými „aktérmi“.
2. Uskutočnia sa tri kolá rokování, počas ktorých budú „aktéri“ rokovať vo dvojiciach nasledovne:
  - 1. kolo: rokujú občania s mimovládnyimi organizáciami a médiá s vládou.
  - 2. kolo: rokujú občania s médiami a mimovládne organizácie s vládou.
  - 3. kolo: rokujú občania s vládou a médiá s mimovládnyimi organizáciami.
3. Dvojice sa medzi sebou dohodnú, kto začne a postupne sa striedajú vo formulácii svojich požiadaviek voči ostatným.
4. Požiadavky sa musia formulovať stručne a jasne. Účastníci musia vysvetliť rozsah aj dôvod svojej požiadavky, t.j. prečo je daná požiadavka nevyhnutná.
5. Pri rozhodovaní o akceptovaní alebo neakceptovaní jednotlivých požiadaviek musia účastníci zvážiť aj to, či je daná požiadavka férová a či ju budú schopní uskutočniť.
6. V prípade odmietnutia požiadavky druhou stranou sa príslušný kúsok špagátu/bavlny odloží nabok. V prípade jej akceptovania sa špagát prilepí k hárkom na znázornenie toho, že sa medzi príslušnými skupinami nadviazalo spojenie. „Akceptujúca“ skupina si do hárkum požiadavku zaznamená.
7. Proces sa opakuje, až kým nebudú prediskutované všetky požiadavky.
8. Proces sa opakuje v každom kole, až kým sa nenadviaže spojenie medzi všetkými štyrmi aktérmi.

Rodinný rozpočet

V čase vojny je chlieb vzácnejší než bomby

Témy	Bezpečnosť. Mier a násilie. Ľudské práva všeobecne.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	ľubovoľná
Čas	90 minút
Charakteristika	V tomto cvičení účastníci diskutujú v malých skupinách a na základe kartičiek s položkami vytvárajú rodinný rozpočet. Cvičenie obsahuje niektoré prvky hrania rolí a venuje sa nasledovným témam: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Rozdiel medzi túžbami a potrebami; ▪ štátne výdavky a zbrojenie; ▪ tzv. dividenda mieru, t.j. výhody vyplývajúce z mieru.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sociálne a ekonomické práva ako právo na zdravie, potravu a vzdelanie. ▪ Právo na život v zdravom a čistom životnom prostredí. ▪ Právo na osobnú bezpečnosť.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zamyslieť sa nad osobnými a rodinnými potrebami a nad ich poradím dôležitosti. ▪ Rozvíjať zručnosti demokratického rozhodovania. ▪ Podporovať pocit zodpovednosti a zmysel pre spravodlivosť.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kópie kartičiek s rozpočtovými položkami (jedna súprava pre každú skupinu); ▪ obálky, jedna pre každú skupinu; ▪ nožnice; ▪ lepiaca páska alebo lepidlo na lepenie kartičiek na nástenku (jedna/ jedno pre každú skupinu); ▪ veľké háčky papiera formátu a3 alebo flipchartový papier na vyhotovenie nástenky (1 hárok pre každú skupinu); ▪ 1 kópia kartičky s rolou pre rodiča; ▪ 1 kópia diagramu znázorňujúceho svetové výdavky na zbrojenie z časti Mier a násilie v 5. kapitole.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pripravte kópie háčkov s rozpočtovými položkami. Postrihajte ich na kartičky a vložte ich do obálky. Budete potrebovať jednu súpravu pre každú skupinu. ▪ Na veľký hárok papiera alebo priesvitku pripravte kópiu svetových výdavkov na zbrojenie a jeho alternatívy (5. kapitola, Mier a násilie), alebo vyhotovte pre každého účastníka fotokópiu. ▪ Upravte miestnosť tak, aby účastníci mohli pracovať v malých skupinkách. ▪ Skôr než začnete vlastné cvičenie, tajne si vyberte jedného účastníka, ktorý bude v jednej z rodín hrať rolu „nasadeného rodiča“. Povedzte mu, aby svoju „špeciálnu rolu“ držal v tajnosti a dajte mu kópiu kartičky s rolou pre rodiča. Bez ohľadu na počet skupín by ste mali mať len jedného „nasadeného rodiča“ v jednej skupine. ▪ Pripravte kópie alebo priesvitky s údajmi zo všetkých tabuliek z 5. kapitoly, ktoré chcete počas cvičenia používať.

TÉMY

BEZPEČNOSŤ

MIER A NÁSILIE

ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

ĽUBOVOĽNÁ

ČAS

90 MINÚT

Pokyny

1. Účastníkom vysvetlite, že budú pracovať v malých skupinkách, pričom každá skupinka bude predstavovať jednu rodinu. Každá rodina si pripraví svoj rodinný rozpočet na nasledujúci mesiac.
2. Účastníkov rozdelte do malých, maximálne päťčlenných skupín. V každej skupine bude otec, matka a deti. Účastníci sa musia dohodnúť na jednotlivých rolách a mene rodiny.
3. Každé skupine dajte obálku so súpravou kartičiek s rozpočtovými položkami a jeden veľký hárok papiera.
4. Vysvetlite im, že svoj rozpočet na nasledujúci mesiac musia zostaviť z rozpočtových položiek, ktoré majú na kartičkách. Môžu použiť len tieto položky. Na každej kartičke je napísaná cena, ktorá sa nemôže meniť.
5. Celkový príjem každej rodiny je 10 000 (desať tisíc) jednotiek a každá rodina sa musí rozhodnúť, čo si môže dovoliť a čo nie.
6. Účastníkov požiadajte, aby svoj rozpočet zostavili (podľa možnosti) na základe demokratickej diskusie a aby jednotlivé rozpočtové položky, ktoré sa rozhodli zaradiť, nalepili na veľký hárok papiera. Ten neskôr ukážu ostatným účastníkom.
7. Skupiny majú 20 minút na prípravu rozpočtu a vyhotovenie plagátu.
8. Účastníkom dajte 10 minút na to, aby sa prešli po miestnosti a pozreli sa, aké rozpočty pripravili ostatní. Majú sa rozhodnúť, ktorý rodinný rozpočet je najvhodnejší a ktorý je najmenej vhodný.
9. Následne v celej skupine prejdite k rozboru a vyhodnoteniu cvičenia.

Rozbor a vyhodnotenie

Postupne sa pýtajte jednotlivých skupín, aké majú pripomienky k tomuto cvičeniu vo všeobecnosti. Potom prejdite k nasledujúcim otázkam, pomocou ktorých budete usmerňovať diskusiu:

- Ako sa rodiny rozhodovali o rozpočte? Bolo to demokratické rozhodovanie?
- Aké kritériá použili pri svojom rozhodovaní?
- Ako našli rovnováhu medzi potrebami ako sú potraviny, bývanie, oblečenie či potreba bezpečnosti a túžbami po činnostiach vo voľnom čase? Aké sociálne a ekonomické faktory boli najdôležitejšie?
- Ako sa účastníci cítili, keď položku, ktorú považovali za dôležitú, ostatní členovia rodiny hlasovaním z rozpočtu vyradili?
- Ktoré rozpočty boli najvhodnejšie a ktoré najmenej vhodné? Prečo?
- Existuje nejaká analógia medzi rodinnými rozpočtami a rozpočtami štátov na celom svete? Dajú sa tieto rozpočty porovnávať?
- Ktoré z rozpočtov vám najviac pripomínajú štátny rozpočet?
- Ktoré z rozpočtov vám pripomínajú ideálny štátny rozpočet?

Teraz skupinám ukážte tabuľku „Svetové náklady na zbrojenie a jeho alternatívy.“

- Čo si myslíte o celkových výdavkoch štátov na vojenské vybavenie, zbrane a ďalšie položky súvisiace so zbrojením?
- Prečo štáty na celom svete vynakladajú také obrovské prostriedky na zbrojenie?
- Sú tieto náklady opodstatnené? Je vďaka tomu svet bezpečnejší, lebo je v ňom menej vojen?

- Aký vplyv má takto zostavený rozpočet na uplatňovanie sociálnych a ekonomických práv ľudí? A čo vplyv na životné prostredie?
- Ako by sa dala situácia zmeniť? Počul niekto z vás o „zbrojárskej konverzii“ (premene zbrojárskeho priemyslu na inú výrobu) alebo o „fonde odzbrojovania“? Ak nie, čo myslíte, prečo sa o nich v správach tak málo hovorí?

Rady na vedenie aktivity

Tradičný model rodiny sa mení od krajiny ku krajine. Preto dovoľte, aby si účastníci sami stanovili, koho z príbuzných zaradia do svojej užšej rodiny (napr. starých rodičov a podobne).

Prítomnosť „nasadeného rodiča“ má dvojaký účel: po prvé, vyprovokovať diskusiu – najmä v krajinách, kde má demokracia silné korene; a po druhé, zabezpečiť vytvorenie rôznorodých rozpočtov, aby ich účastníci mohli porovnávať a diskutovať o nich. Musíte si však uvedomiť, že ostatní členovia rodiny v skupine s „nasadeným rodičom“ sa môžu na jeho postoje nahnevať. Môžu sa cítiť aj zmätení, lebo nevedia, že je to hra! Budte pripravení na to, že v skupine môžu vzniknúť problémy, a že budete musieť zakročiť. Pokúste sa však zakročiť takým spôsobom, aby skupina dokázala dokončiť cvičenie, a pritom sa o „nasadenom“ rodičovi nedozvedela! Ak si však myslíte, že by rola „nasadeného rodiča“ vyvolala priveľa konfliktov, alebo že by jednoducho nefungovala, môžete túto rolu z cvičenia pokojne vypustiť.

Ak by ste mali pocit, že zoznam rozpočtových položiek neodzrkadľuje každodenný život rodín vo vašej lokalite, regióne či krajine, môžete ho pozmeniť podľa vlastného uváženia. V každom prípade však zaradte niekoľko „bezpečnostných“ a niekoľko luxusných prvkov, aby boli účastníci nútení porozmýšľať o tom, čo „potrebujú“ a čo „chcú“.

Variácie

Namiesto kartičiek môžete použiť samotný zoznam, v ktorom rodiny jednoducho „odfajknú“ jednotlivé položky, ktoré chcú zaradiť do svojho rozpočtu. Ak sa rozhodnete pre túto alternatívu, požiadajte rodiny, aby svoje rozpočty prepísali na veľký hárok papiera, ktorý môžu ukázať ostatným.

Návrhy na pokračovanie

Skupina môže zrealizovať prieskum zameraný na zisťovanie pozitívnych zmien, napríklad o návrhu na fond odzbrojenia alebo o situácii v krajinách, ktoré nemajú armádu ani zbrane (napr. Kostarika).

Keby ste chceli skúmať niektoré dôsledky vojen, predovšetkým na utečencov, môžete pokračovať cvičením „Môžem vstúpiť?“.

Námety na ďalšiu činnosť

Účastníkov môžete podnecovať aj k tomu, aby začali diskusiu na tému odzbrojovania. Čím viac ľudí si tento problém uvedomí, tým viac bude tých, ktorí budú na vlády vyvíjať nátlak, aby situáciu zmenila. Zistíte, aká časť vášho štátneho rozpočtu sa vynakladá na zbrojenie a aká na sociálne účely. Skupina môže napísať list poslancom parlamentu a žiadať zmeny.

Existuje mnoho ďalších možností zapojenia do niektorej zo svetových kampaní za odzbrojenie, napríklad Kampaň mládeže a študentov za jadrové odzbrojenie (Youth and Student Campaign for Nuclear Disarmament, <http://freespace.virgin.net/ys.cnd/>).

Pax Christi International, www.paxchristi.net/). Skupina môže zorganizovať aj vlastnú kampaň a nadviazať spoluprácu s niektorou z vyššie uvedených organizácií.

Významný dátum

21. september

Medzinárodný deň mieru

Ďalšie informácie

Medzinárodný zbrojársky priemysel vážne ohrozuje ľudskú bezpečnosť tým, že odvracia pozornosť od základných ľudských potrieb a odčerpáva potrebné finančné zdroje. Najdôležitejším argumentom pre vyčlenenie zdrojov na vojenské účely býva ochrana obyvateľstva a územia štátu. Ale sú ľudia skutočne chránení, ak nemôžu dostať adekvátne vzdelanie, zdravotnícke služby či potravu? Čo vlastne odzrkadľujú vojenské výdavky – potreby obyvateľstva alebo záujmy štátu?

Ďalším problémom je, že investície štátu do vlastnej bezpečnosti (a údajne do bezpečnosti obyvateľov) sú začarovaným kruhom, keďže každý štát sa snaží vlastniť stále lepšie a lepšie zbrane, aby mal väčšiu vojenskú moc než iné štáty. Tento jav nazývame „preteky v zbrojení“.

Počas desiatich rokov po ukončení studenej vojny došlo k zníženiu výdavkov na zbrojenie. Keď sa začalo odzbrojovať, vlády mali zabezpečiť to, aby sa „dividenda mieru“ – čiže peniaze, ktoré sa uvoľnili z vojenského rozpočtu – použili na posilnenie bezpečnosti ľudí, napríklad zvýšením prostriedkov pre školstvo a zdravotníctvo. V skutočnosti sa tak málokedy udialo, keďže veľká časť „dividend mieru“ sa použila na zníženie zadĺženia štátov.

Svetové náklady na zbrojenie v súčasnosti opäť stúpajú. Tento trend sa začal v roku 1999 a pokračoval aj v roku 2000. Môže sa to zdať paradoxné, veď bezpečnosť je dnes na mnohých miestach sveta oveľa väčšia než kedykoľvek predtým. Dôvodom môže byť aj to, že niektoré zo štátov, ktoré vynakladajú najviac prostriedkov na zbrojenie, schválilo alebo vyhlásilo také obranné plány, ktoré si vyžadovali nárast investícií.

Aktivisti a organizátori kampaní za mier už desaťročia poukazujú na to, že je nevyhnutné uskutočniť zásadný a dôkladne premyslený program konverzie vojenskej výroby na civilnú. Uvádžeme niektoré z ich argumentov:

- Nemorálnosť vojenského priemyslu, jeho ničivá schopnosť;
- Hrozba ďalšieho nárastu obchodovania so zbraňami;
- Bezmocnosť polície voči výrobe a používaniu zbraní;
- Plytvanie zdrojmi a škandalózne zneužívanie ľudského umu v zbrojárskom priemysle;
- Veľký potenciál, ktorý by priniesla konverzia zbrojárskeho priemyslu.

V 5. kapitole v doplnujúcich informáciách o Mieri a násilí nájdete štatistické údaje a tabuľky, ktoré môžete využiť aj pri tomto cvičení.

PODKLADY
Kartičky s položkami

Potraviny (2 000)	Školné (2 000)	Rodinné zdravotné poistenie (1 000)
Nové auto (4 000)	Mesačné náklady na športové aktivity (300)	Hračky a hry (200)
Počítač (800)	Lotéria (100)	Renovácia domu (400)
Poplašné zariadenie (1 500)	Oblečenie (400)	Krmivo pre domáce zviera (100)
Účet za vodu (200)	Vycvičený strážny pes (400)	Lieky (300)
Doprava (benzín, cestovné lístky na autobus/vlak) (400)	Nájomné alebo splátka hypotéky (2 500)	Darček k maminým narodeninám (400)
Oprava práčky (200)	Študijné materiály na mesiac (300)	Osobná zbraň (400)
Rybárske potreby (200)	Nový elektrický spotrebič do domácnosti (100)	Účet za elektrinu (200)
Nový model polohovateľnej stoličky (70)	Kurz sebaobrany pre matku a dcéry (300)	Aktivity na voľný čas (kino, divadlo, zábavný park) (200)
Autoalarm (300)	Predĺžený víkend na chate pri vode (400)	Prostriedky osobnej obrany (napríklad slzotvorný sprej a paralyzátor) (100)
Rodinná večera v reštaurácii (100)	Telefónny účet (300)	Finančná pomoc pre starých rodičov alebo iných príbuzných (200)
Mládežnícky prázdninový tábor (200)		

Kartička s rolou pre „nasadeného rodiča“
Autoritatívny rodič

Živiteľom rodiny ste vy, a preto máte pocit, že by ste mali mať väčšie slovo vo finančných záležitostiach ako vaša manželka alebo deti – vedú sú to peniaze, ktoré ste zarobili vy!

Ste hlboko presvedčený o tom, že v meste, kde žijete, sú obrovské problémy s bezpečnosťou občanov. Dnes už človek nie je nikde v bezpečí! Preto kladiete najväčší dôraz na ochranu a bezpečnosť vašej rodiny, domu a majetku.

Naše budúcnosť

„Pokrok sa nemeria podľa toho, či pridáme tým, ktorí majú veľa, ale či dáme dost tým, ktorí majú málo.“
Franklin D. Roosevelt

TÉMY

DETI

ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4
ÚROVEŇ 3
ÚROVEŇ 2
ÚROVEŇ 1

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

15 - 20

ČAS

60 MINÚT

Témy	Deti. Životné prostredie. Ľudské práva všeobecne.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	15 – 20
Čas	60 minút
Charakteristika	Pri tomto cvičení budú účastníci kresliť, uvažovať a diskutovať o svojich nádejach a obavách z budúcnosti vlastnej generácie. Hlavné tematické okruhy diskusie sú: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ochrana životného prostredia a s ňou súvisiace problémy, ktoré môžu ovplyvniť budúce generácie. ▪ Mladí ľudia a rodina. ▪ Život v komunite.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo na vlastný názor a prístup k informáciám. ▪ Právo detí byť vypočuté vo všetkých otázkach týkajúcich sa ich najlepšieho záujmu. ▪ Právo na primeranú životnú úroveň.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rozvíjať poznatky o živote v komunite, o právach a povinnostiach. ▪ Rozvíjať zručnosti otvorenej diskusie, tímovej práce a vytvárania vízií do budúcnosti. ▪ Pochopiť, že svetový vývoj má otvorený koniec, a každý mladý človek ho môže svojim konaním zmeniť k lepšiemu aj k horšiemu.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ papier na kreslenie návrhov; ▪ veľké hárky papiera na konečný návrh; ▪ farby, perá a fixky; ▪ pomôcky na koláž, farebný papier, časopisy, prúťiky, ryža, fazuľa, suché lístie, mušle a pod.; ▪ lepidlo; ▪ obrázky a fotografie okolia či mesta spred desiatich či dvadsiatich rokov (nie je nevyhnutné).

Pokyny

1. Na úvod povedzte niekoľko slov o tom, ako sa časom všetko mení. Požiadajte účastníkov, aby si spomenuli, ako vyzeral ich dom a ulice mesta, keď boli malí a čo všetko sa odvtedy zmenilo. Boli miestnosti školy vymalované? Zakúpil sa nejaký nový nábytok? Postavili sa v okolí nejaké nové budovy? Požiadajte ich, aby sa zamysleli nad tým, prečo a ako k týmto zmenám došlo, a kto o nich rozhodol?
2. Požiadajte účastníkov, aby si urobili krátku burzu nápadov („brainstorming“) na tému: „Aké zmeny by ste navrhli, keby sa vás na to niekto opýtal“.
3. Upozornite na súvislosť medzi zmenami, ktoré ovplyvňujú životy ľudí a ľudskými právami. Myslíte si, že ľudské práva vytvárajú užitočný základ pre rozhodovanie? Budú hrať ľudské

- práva pri rozhodovaní v budúcnosti väčšiu alebo menšiu rolu ako dnes? Prečo?
4. Účastníkom povedzte, že teraz nastal okamih, kedy sa môžu chopiť príležitosti porozmýšľať – a ovplyvniť – svoju vlastnú budúcnosť.
  5. Požiadajte účastníkov, aby vytvorili troj- až štvorčlenné skupiny.
  6. Rozdajte papier a perá a požiadajte ich, aby nakreslili alebo načrtli, ako si predstavujú svoje okolie či mesto v budúcnosti. Majú pritom voľnú ruku, hranicou je jedine ich vlastná predstavivosť.
  7. Keď už všetky skupiny dokončili svoje plány, musia sa pokúsiť prekresliť ich na veľký hárok papiera a dotvoriť ho pomocou farieb a koláže tak, aby použili rôzne materiály.
  8. Keď sú práce hotové, požiadajte skupiny, aby postupne predstavili svoje plány a povedali, odkiaľ čerpali nápady a ako ich rozvíjali. Po každej prezentácii nechajte čas na krátke otázky a odpovede, ale všeobecnú diskusiu si ponechajte až na rozbor.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite rozhovorom o tom, ako účastníci spolupracovali v rámci skupín, ako sa rozhodovali a ako realizovali prácu.

- Mal každý pocit, že sa zapojil a prispel k spoločnej práci? Ako dokázali jednotlivé skupiny najlepšie využiť talent svojich členov?
- Aký to bol pocit vypočuť si reakcie na vaše plány?
- Aký to bol pocit vyjadrovať sa k plánom ostatných?
- Boli by ste schopní vzdať sa niektorých svojich nápadov, keby ste teraz mali za úlohu vytvoriť jeden spoločný plán, ktorý by mal spĺňať očakávania a predstavy všetkých?
- Páčil sa vám pocit byť „architektom vlastnej budúcnosti“?
- Veríte tomu, že vaše predstavy sa raz stanú skutočnosťou? Prečo? Prečo nie?
- Myslíte si, že by dospelí boli ochotní porozprávať sa s vami o vašich plánoch? Prečo? Prečo nie?
- Čo vás na týchto plánoch najviac prekvapilo?
- Aké práva by mali mať občania v budúcnosti?
- Aké povinnosti by mali mať?
- Ako už dnes môžu zasahovať mladí ľudia do demokratických rozhodovacích procesov, ktoré sa týkajú ich životov a budúcnosti?

Rady na vedenie aktivity

Názov tejto aktivity je „Naše budúcnosť“. Použitie množného čísla bolo zámerné: chceli sme ním zdôrazniť, že budúcnosť nie je predurčená, ale taká, akou ju urobíme. A preto existuje mnoho možných budúcností. Úlohou pre mladých ľudí je snažiť sa vybudovať budúcnosť, ktorá bude zodpovedať ich predstavám a cieľom.

Ak chcete ešte viac zdôrazniť fenomén premenlivosti v čase, môžete účastníkom ukázať staré fotografie z vášho okolia, spreď desiatich či dvadsiatich rokov, aby videli, ako sa všetko zmenilo. Môžete ich podnietiť aj k tomu, aby sa zamysleli nad globálnymi zmenami. Napríklad taký internet – pred tridsiatimi rokmi patril do sveta vedeckej fantázie science fiction), a pritom o niekoľko rokov bude na svetovú sieť napojená každá škola a každá knižnica na svete.

V prípade, že by si účastníci nedokázali predstaviť, ako by mohlo ich mesto vyzerat' v budúcnosti, môžete im pomôcť nasledujúcimi otázkami:

Významný dátum**12. august**Medzinárodný deň
mládeže

- Kto tu bude žiť? Ľudia, ktorí sa tu narodili, alebo sa sem prisťahujú noví obyvatelia? Koľko rokov budú mať títo ľudia? Budú žiť v rodinách?
- Ako bude vyzeráť ich každodenný život? Budú nakupovať potraviny? Ako budú cestovať?
- Aké sociálne a zdravotné služby budú potrebovať (napríklad nemocnicu, zubára a podobne)?
- Aké budú mať školy?
- Aký bude ich spoločenský život? Čo budú robiť vo voľnom čase?
- Budú mať domáce zvieratá?
- Akú prácu budú vykonávať?
- Aké nové výdobytky vedy a techniky môžeme predpokladať?
- A ako to bude so životným prostredím? S okolitou prírodou?

Variácie

Ako alternatívnu metódu môžete použiť „kolesá budúcnosti“. Účastníkov rozdelte do malých skupín. Každá skupina si vezme jednu tému (napr. školstvo, rodinu, komunitu, zamestnanosť či zdravie) a nakreslí pre ňu koleso budúcnosti. Napríklad koleso životného prostredia bude mať vo svojom strede najdôležitejšie veci a v poradí dôležitosti budú nasledovať ďalšie veci usporiadané do sústredných kruhov. Koleso bude ďalej rozdelené lúčmi do samostatných častí, do ktorých účastníci môžu napísať poznámky ako napr. zákaz fajčenia, elektromobily, veľa stromov, čisté rieky a humánný chov zvierat.

Návrhy na pokračovanie

Získajte viac informácií o procese plánovania miestneho rozvoja, a ako by ste plánovanie mohli ovplyvniť. Podieľajte sa na rozhodovacom procese v škole, klube, združení: zúčastňujte sa na zasadnutiach alebo priamo kandidujte vo voľbách. Možnosťami budúceho vývoja sa zaoberajú aj ďalšie cvičenia. Napríklad cvičenie „Cesta do Krajiny rovnosti“ skúma možnosti dosiahnutia rovnosti mužov a žien. Aktivita „Vplyv internetu“ zas ponúka víziu budúcnosti z hľadiska moderných technológií.

Keď si predstavujeme vlastné budúcnosti, môžeme začať premýšľať aj o tom, ako vytvoriť spravodlivejšiu spoločnosť. Keby sa napríklad skupina chcela zaoberať problémom šikanovania a preskúmať spôsoby, ako rozvíjať empatiu a vzájomnú úctu, môžete pokračovať cvičením „Máme na výber?“.

Námety na ďalšiu činnosť

Veďte svoj plán a ukážte ho miestnemu zastupiteľstvu. Pokúste sa zapojiť do procesu plánovania u vás v dedine/meste. Váš projekt by mohol byť včlenený do rozvojového plánu vášho mesta či obce.

Cesta do Krajiny rovnosti

„Už prekážka je cestou.“
Zenová múdrosť

Témy	Rovnosť mužov a žien. Diskriminácia a xenofóbia. Vzdelanie.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	4 a viac
Čas	90 minút
Charakteristika	Toto cvičenie prebehne formou skupinovej práce a bude využívať predstavivosť a kresby účastníkov na preskúmanie problematiky rovnosti mužov a žien a diskriminácie žien.
Relevantné práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo človeka na to, aby nebol diskriminovaný na základe pohlavia a rodu. Právo uzatvoriť manželstvo založené na slobodnej vôli a súhlase oboch nastávajúcich manželov. Právo na zvláštnu ochranu matiek pred narodením a po narodení dieťaťa.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Porozumieť úsiliu dosiahnuť rovnosť a rovnováhu vo vzťahu medzi mužmi a ženami (rodovú rovnosť). Rozvíjať predstavivosť a tvorivosť, aby si účastníci mohli vytvárať vízie do budúcnosti. Rozvíjať zmysel pre spravodlivosť a úctu.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> hárok papiera veľkosti a4 a ceruzka pre každú skupinu na burzu nápadov („brainstorming“); veľké hárky papiera veľkosti a3 alebo flipchartový papier, jeden hárok pre každú skupinu; fixky rôznych farieb pre každú skupinu; mapa, najlepšie turistická, na ktorej sú zobrazené terénne/topografické útvary ako hory, údolia, rieky, lesy, obce, mosty a podobne.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> Oboznámte sa s mapou a symbolmi, ktoré sú na nej použité.

Pokyny

- Účastníkom povedzte, že počas tohto cvičenia budú kresliť fantazijnú mapu na cestu do Krajiny rovnosti. Krajina rovnosti je takou krajinou budúcnosti, v ktorej sú si muži a ženy úplne rovní. Dnes však táto krajina existuje iba v myšliach ľudí.
- Opýtajte sa účastníkov, či poznajú nejaké ľudové rozprávky alebo príbehy, v ktorých sa objavuje putovanie niektorej postavy ako metafora na získanie rozličných morálnych vlastností a hodnôt. V takýchto príbehoch sa napríklad čierny les používa ako metafora zla a červené jablčko ako metafora pokušenia. Pútnik môže preukázať morálnu silu tým, že prepláva divokú rieku alebo preukázať ľudskosť tým, že pomôže zvieratu v núdzi.
- Stručne vysvetlite štruktúru mapy. Ukážte, ako sa kreslia kontúry, upozornite na odtiene farieb pohorí a riek a vysvetlite symboly, ktoré sa používajú na označenie lesa, bažiny, budov, elektrických vedení a podobne.

TÉMY

ROVNOSŤ MUŽOV A ŽIEN

DISKRIMINÁCIA

VZDELANIE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

4 A VIAC

ČAS

90 MINÚT

4. Účastníkov požiadaajte, aby sa rozdelili do malých skupín po troch či štyroch. Rozdajte im malé hárky papiera a perá a dajte im približne 15 minút na to, aby si urobili burzu nápadov („brainstorming“) na nasledujúce otázky:
  - Ako si predstavujete Krajinu rovnosti?
  - Aké prekážky vás čakajú na ceste do Krajiny rovnosti?
  - Ako budete tieto prekážky prekonávať?
5. Teraz rozdajte veľké hárky papiera a fixky. Požiadaajte každú skupinu, aby si vytvorili vlastnú fantazijnú mapu, na ktorej zobrazia krajinu prítomnosti aj budúcnosti vzájomne spojené cestou či chodníkom. Účastníci si budú musieť vytvoriť vlastné symboly na zobrazenie geografických útvarov a všetkých prekážok či pomôcok, ktoré ich budú na ceste očakávať.
6. Dajte skupinám 40 minút na to, aby nakreslili svoje mapy. Pripomeňte im, aby nezabudli na vysvetlivky k symbolom, ktoré použijú.
7. Po dokončení práce účastníkov požiadaajte, aby sa spojili do jednej skupiny a predstavili svoje mapy.

Rozbor a vyhodnotenie

Na začiatku rozboru požiadaajte všetky skupiny, aby povedali, ako sa im spolupracovalo, či sa dokázali spoločne rozhodovať o tom, čo a ako budú na mape znázorňovať. Potom sa porozprávajte o tom, aká by mohla byť Krajina rovnosti v skutočnosti a aké prekážky by sa mohli objaviť.

- Páčilo sa vám toto cvičenie?
- Na ktorú z troch otázok sa vám najľahšie robila burza nápadov („brainstorming“)? Ktorá otázka bola najťažšia a prečo?
- Aké boli hlavné charakteristiky Krajiny rovnosti?
- Ktoré sú hlavné prekážky, ktoré neumožňujú súčasnej spoločnosti stať sa ideálnou Krajinou rovnosti?
- Čo sa musí zmeniť, aby sa mohla vybudovať spoločnosť, v ktorej sú si muži a ženy rovní?
- Je pozitívna diskriminácia opodstatnená ako krátkodobé opatrenie na podporu rodovej rovnosti?
- Keby ste mali zhodnotiť svoju krajinu v porovnaní s ostatnými krajinami sveta z hľadiska rovnosti príležitostí pre mužov aj ženy, ako by ste ju ohodnotili na stupnici od 1 do 10, kde 1 znamená nerovnosť a 10 znamená ideálnu rovnosť?
- Ktoré ďalšie skupiny sú vo vašej krajine diskriminované? Ktoré ľudské práva sa v ich prípade porušujú?
- Ako by sa mohli znevýhodnené skupiny posilniť a podnietiť k tomu, aby sa dovoľávali svojich práv?
- Akú úlohu zohráva vzdelávanie v tomto procese posilňovania?

Rady na vedenie aktivity

Keď účastníci uviaznu a nebudú vedieť, ako zobraziť svoje nápady, ponúknite im niekoľko príkladov: ženu, ktorá použije most vzdelávania na to, aby prešla cez rieku predsudkov voči ženám, ktoré sa chcú stať právničkami. Alebo muž, ktorý nájde poklad spokojnosti ako učiteľ v materskej škôlke, kde sa môže venovať malým deťom. Budete si samozrejme musieť vymyslieť také príklady rodových stereotypov, ktoré odzrkadľujú situáciu vo vašej krajine!

Variácie

Skupiny môžu vytvoriť aj maketu krajiny z rôznych použitých predmetov. V takomto prípade budete potrebovať veľké množstvo škatuliek, túb, papiera, kameňov, orieškov, kúskov vlny či špagátu, spinky na papier a podobne, ale aj lepidlo a kartónový papier na podložku.

Metóda kreslenia mapy zo súčasnosti do budúcnosti sa môže prispôbiť a používať pri väčšine tém, kde chcete, aby účastníci slobodne a tvorivo uvažovali o spôsoboch riešenia rôznych problémov.

Návrhy na pokračovanie

Dôkladnejšie preskúmajte tému rovnosti žien a mužov alebo iné problémy, ktoré sa počas cvičenia vynorili. Môžete si napríklad urobiť prieskum v miestnej knižnici alebo na internete, alebo sa skontaktovať s predstaviteľmi organizácie, ktorá sa snaží zabezpečiť rovnosť príležitostí pre konkrétnu spoločenskú skupinu a pozvať ich na besedu.

Prípadne môžete skúmať otázku diskriminácie a práva na kultúrnu identitu v podmienkach trvalo udržateľného rozvoja pomocou cvičenia „Makahovia – lovci veľrýb“.

Námety na ďalšiu činnosť

Zistite, aká je miera rovnosti príležitostí pre mužov a ženy na vašej škole, v klube alebo na pracovisku a prediskutujte, akým spôsobom sa takáto politika uskutočňuje v praxi. Zamerajte sa na otázku, či je potrebné vyvinúť ďalšie úsilie na to, aby sa vaše inštitúcie dostali na úroveň Krajiny rovnosti.

Ďalšie informácie

Toto cvičenie je postavené na myšlienke tzv. posilňovania („empowerment“). Nie je ľahké nájsť presný preklad tohto anglického výrazu a niekedy nie je ľahké vysvetliť ho dokonca ani v angličtine! „Empowerment“ je na jednej strane prostriedkom a na druhej strane výsledkom pedagogickej činnosti, ktorá sa niekedy nazýva aj „oslobodzujúcou“ pedagogikou.

Definícia slova „empowerment“ podľa britskej organizácie Oxfam:

„Dôsledok empowermentu (posilnenia) je, že sa ľudia vzopru proti rôznym formám útlaku, ktoré nútia milióny ľudí zúčastňovať sa života spoločnosti za nerovných podmienok alebo okolností, pri ktorých sa nerešpektujú ich ľudské práva.“

Významný dátum

25. november:

Medzinárodný deň za odstránenie násillia na ženách

Hry s obrázkami

Obraz nahradí tisíc slov a fotoaparát neklame – alebo predsa?

Témy	Ľudské práva všeobecne. Médiá. Diskriminácia a xenofóbia.
Stupeň náročnosti	1
Veľkosť skupiny	ľubovoľná
Čas	30 minút
Charakteristika	Práca s obrázkami je tvorivá a zábavná. Takéto cvičenia sú vhodné na „prelomenie ľadov“ („icebreaker“) alebo na rozohriatie účastníkov („energizer“), ale pritom majú aj vlastné výchovno-vzdelávacie ciele. Uvedené obrázkové hry sú mimoriadne vhodné na preskúmanie nasledovných tematických okruhov: <ul style="list-style-type: none"> ▪ stereotypy; ▪ rôzni ľudia vnímajú svet rôzne – každý svojím spôsobom; ▪ ako sa obrázky dajú použiť na informovanie, ale aj dezinformovanie.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Môžu to byť ktorékoľvek práva – podľa toho, aké obrázky vyberiete.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uvedomiť si prítomnosť ľudských práv v našom každodennom živote. ▪ Rozvíjať „vizuálnu gramotnosť“ a schopnosť počúvať a komunikovať. ▪ Prehĺbiť empatiu a rešpektovanie ľudskej dôstojnosti.

1. Čo vidíte?

Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Súbor fotografií ▪ Kartónový papier, samolepiaca priesvitná fólia (nie je nevyhnutná) ▪ Tabuľa, veľké hárkypapiera alebo flipchartový papier a fixky ▪ Hárok s článkami Všeobecnej deklarácie ľudských práv
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zozbierajte súbor 25 obrázkov, na ktorých sú zobrazení ľudia z rôznych krajín v rôznych prostrediach. ▪ Podlepte obrázky kartónovým papierom a prelepte ich samolepiacou priesvitnou fóliou, aby sa nezničili (nie je to však nevyhnutné). ▪ Obrázky očísľujte.

Pokyny

1. Obrázky rozložte na stoly po celej miestnosti.
2. Účastníkom povedzte, že budú pracovať samostatne.
3. Prečítajte niektorý článok zo Všeobecnej deklarácie ľudských práv a napíšte ho na tabuľu alebo na hárok papiera.
4. Požiadajte účastníkov, aby si poprezerali obrázky a vybrali ten, ktorý podľa ich názoru najlepšie zobrazuje obsah prečítaného článku.
5. Potom požiadajte účastníkov, aby každý jednotlivito povedal, ktorý obrázok si vybral a prečo.
6. Na tabuľu napíšte čísla obrázkov, ktoré účastníci vybrali.
7. Hrajte ešte štyri či päť kôl, pričom vždy prečítajte iný článok Deklarácie. (Vyberte si rôzne práva – občianske, politické, sociálne aj ekonomické).

TÉMY

ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

MÉDIÁ

DISKRIMINÁCIA

STUPEŇ NÁROČNOSTI

1

VEĽKOSŤ SKUPINY

ĽUBOVOĽNÁ

ČAS

30 MINÚT

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite tým, že zhodnotíte priebeh samotného cvičenia a potom sa účastníkov opýtajte, čo sa naučili.

- Bolo pre vás ťažké vybrať obrázok, ktorý znázorňuje rôzne práva? Vybrali ste si v každom kole iný obrázok, alebo ste mali pocit, že jeden alebo dva obrázky vystihujú v podstate všetky práva?
- Vybrali si viacerí z vás ten istý obrázok aj viackrát alebo ste mali úplne iné predstavy o tom, čo jednotlivé práva vyjadrovali? Čo nám táto skutočnosť hovorí o tom, ako jednotlivci vnímajú svet?
- Prezrite si zoznam na tabuli. Ktoré fotografie sa vyberali najčastejšie? Čo bolo zvláštne na týchto obrázkoch? Prečo sa vyberali tak často? Bolo to kvôli ich farbe alebo veľkosti, alebo zavážilo skôr to, čo bolo zobrazené na obrázku?
- Bol medzi obrázkami taký, ktorý ste si vybrali pri viacerých právach?
- Bol medzi vami niekto, kto nesúhlasil s nejakou interpretáciou niektorého obrázku?
- Boli aj také obrázky, ktoré si nikto nevybral? Dali by sa aj napriek tomu interpretovať ako zobrazenia niektorého z ľudských práv? Ktorého? Odôvodnite svoju voľbu.
- Boli ste si vedomí toho, že práva, o ktorých ste počas tohto cvičenia hovorili, sú aj vašimi právami? Ak nie, o ktorom práve ste to nevedeli?
- Ako využívajú alebo zneužívajú obrázky médiá? Zoberte si ako príklad nejakú aktuálnu udalosť a skúmajte, ako bola prezentovaná v novinách a v televízii. Ako prezentované témy súvisia s ľudskými právami?

Rady na vedenie aktivity

Neexistuje žiadne obmedzenie – ktorýkoľvek obrázok si môžu vybrať viacerí účastníci aj viackrát. To znamená, že ten istý obrázok sa môže u niektorých účastníkov spájať s tým istým článkom, a u iných s rôznymi článkami Deklarácie.

Podrobné informácie o príprave vašej súpravy obrázkov nájdete v časti „Ako používať Kompas“ v prvej kapitole príručky. Obrázky môžete povystrihovať z časopisov, cestovateľských brožúr, starých kalendárov alebo pohľadníc. Je dôležité, aby k žiadnemu obrázku nebol text. Vy si však môžete zaznamenať pôvodný text alebo iné informácie k jednotlivým obrázkom, aby ste potom vedeli odpovedať na prípadné otázky. Obrázky musia zobrazovať široké spektrum aspektov „života na zemi“; nech sú medzi nimi obrázky jednotlivcov aj skupín ľudí, ľudia rôzneho veku, rôznych kultúr a schopností. Vyberte si obrázky z vidieckeho aj mestského prostredia, priemyslu aj poľnohospodárstva, ľudí vykonávajúcich rôzne druhy pracovných činností a ľudí tráviacich svoj voľný čas. Pri číslovaní obrázkov sa ich nesnažte nijakým spôsobom usporiadať. Jediným účelom číslovania je to, aby sa obrázky dali ľahšie identifikovať.

To, do akej miery budete musieť účastníkom pomáhať a usmerňovať ich pri analýze obrázkov, bude závisieť od skupiny a jej všeobecnej „vizuálnej gramotnosti“. Môžete si na úvod spoločne interpretovať jeden či dva obrázky. V „Ďalších informáciách“ nájdete otázky, ktoré vám pomôžu usmerňovať prácu skupiny.

Variácie

Účastníkov môžete požiadať aj o to, aby si vybrali jeden obrázok, ktorý z ich pohľadu najlepšie vystihuje pojem ľudských práv. Keď si všetci vybrali, požiadajte ich, aby svoj výber odôvodnili.

Návrhy na pokračovanie

Vypožičajte si fotoaparáty alebo zakúpte jednorazové fotoaparáty a urobte si fotografický projekt s názvom „Pohľady na ľudské práva“.

Predstavy nevznikajú iba na základe obrázkov, ale vytvárajú sa aj v rôznych situáciách a pri rôznych udalostiach. Pomôžte skupine „vidieť“ diskrimináciu prostredníctvom cvičenia „Urob krok vpred“.

Námety na ďalšiu činnosť

Pripravte si výstavu fotografií, ktoré účastníci nafotili v rámci projektu „Pohľady na ľudské práva“. Prípadne vystavte plagáty, ktoré účastníci vytvoria v rámci ďalších, nižšie uvedených „Hier obrázkov“.

Ďalšie informácie

„Čítanie“ obrázkov je schopnosť, ktorú si človek môže osvojiť a ďalej ju rozvíjať. Zvyčajne sa hovorí o gramotnosti ako o schopnosti rozoznávať písmená abecedy a čítať napísaný text. Ale pojem „čítanie“ je oveľa širší. Znamená aj schopnosť analyzovať, pochopiť a interpretovať text ako celok. Podobným spôsobom sa niekedy hovorí aj o „vizuálnej gramotnosti“, čo znamená schopnosť „čítať“ obraz. Pri „čítaní“ obrazu si musíte položiť otázku, kto daný obrázok vyhotovil a prečo ho vyhotovil tak, ako ho vyhotovil, čiže aké boli motívy autora? Musíte si zároveň uvedomiť emocionálny náboj obrázku a ako ovplyvňuje váš postoj k téme. Kým sa budete dívať na obrázky z cvičenia „Bojovníci za práva“, môžete si položiť nasledujúce otázky:

Predmet fotografie: kto, čo, kde a kedy?

- Kto je zobrazený na obrázkoch, koľko má rokov, akého je pohlavia, aký má zdravotný stav, aká je jeho finančná situácia alebo pozícia?
- O čom vypovedá jeho postoj a výraz tváre?
- Uvedomuje si osoba na fotografii, že je fotografovaná? Je to štylizovaná alebo prirodzená fotografia?
- Aké je prostredie? Je v harmónii s postavou, alebo je s ňou v kontraste?
- Čo sa na fotografii robí? Je to bežná činnosť alebo nejaký mimoriadny okamih?
- Aký máte celkový dojem z postavy na fotografii? Pozitívny alebo negatívny? Je vám postava na fotografii sympatická alebo ste voči nej ľahostajní?

Kontext

- Kde bola fotografia pôvodne publikovaná? V novinách, časopise alebo cestovateľskej brožúre? Inými slovami, použila sa za účelom informovania, predaja alebo propagandy? Alebo na niečo iné?
- Má fotografia nejaký názov alebo sa s ňou spája iná informácia, ktorá by nám priblížila odkaz, ktorý nám chcel fotograf odovzdať?

Technické detaily

- Je to čiernobiela alebo farebná fotografia? Ovplyvňuje to nejakým spôsobom dojem, ktorý na nás fotografia robí? Bol by dojem z fotografie intenzívnejší, keby bola väčšia?
- Páči sa vám uhol, z ktorého bola fotografia nafotená?
- Aké zvláštne efekty sa použili – napríklad stlmené svetlo alebo hĺbka ostrosti? Prečo?

- Je to upravovaná fotografia? „Klame“ táto fotografia? Ukazuje skutočne to, čo mal fotograf pred sebou, alebo ju počítačom upravili (napríklad preto, aby osoba na snímke vyzerala atraktívnejšie?)

Kto robil fotografiu?

- Aký je vzťah medzi fotografom a osobou na fotografii?
- Vžíva sa do jeho pozície?
- Je to profesionálna alebo amatérska snímka?
- Prečo fotograf vyhotovil túto fotografiu? Aká bola jeho motivácia? Čo sa nám pokúšal „povedať“ prostredníctvom fotografie?

A na záver si povedzte, aké vizuálne symboly alebo stereotypy ste si na fotografiách všimli? Napríklad, čo znamená, že Martin Luther King ako politický vodca stojí pred svojím ľudom? Alebo Ngawang Sangdrol ako tibetský roľník? Prečo si autori tejto príručky vybrali pre toto cvičenie práve tieto fotografie? Ako tieto fotografie ovplyvňujú náš celkový postoj k portrétovanej osobe? Vážite si zobrazenú osobu viac než len po prečítaní informácií v texte? Prečo?

Zdroj: Informácie boli prevzaté z „Focus for Change“ (Triedna, rodová a rasová nerovnosť a médiá v medzinárodnom kontexte).

Focus for Change, 1992. (103 London Street, Reading, Berkshire, RG1 4QA, Anglicko)

2. Čo vidíte na Panchovi?

Pomôcky/Príprava

- Pripravte fotokópie všetkých ilustrácií z príručky, v ktorých vystupuje Pancho (pozri 5. kapitolu). Podľa možnosti ich zväčšite.
- Ilustrácie rozmnožte tak, aby mala každá skupina jeden celý súbor.

Pokyny

1. Účastníkov požiadajte, aby sa rozdelili do malých skupín.
2. Každé skupine dajte súbor Panchových ilustrácií a účastníkom povedzte, aby si kresby poprezerali a potom si individuálne vybrali tú, ktorá sa im z akýchkoľvek dôvodov najviac páči.
3. Keď si všetci vybrali, účastníci po jednom predstavia svoj výber a povedia:
  - Čo im daná kresba hovorí?
  - Prečo si ju vybrali?
  - Ako súvisí s ich záujmami, obavami a realitou?
  - V čom vidia jej súvislosť s ľudskými právami?
4. Po každom účastníkovi bude skupina reagovať.
5. Keď sa všetci vystriedali, zvolajte ich do veľkej skupiny.

Rozbor a vyhodnotenie

Požiadajte každú skupinu, aby stručne vyjadrili svoje všeobecné dojmy a pokračujte otázkami, ktoré sú uvedené v prvej hre obrázkov „Čo vidíte?“.

Rady na vedenie aktivity

Panchove ilustrácie môžete použiť aj iným spôsobom. Môžete napríklad požiadať účastníkov, aby

napísali vlastné texty, alebo môžete vybieliť texty v bublinách a požiadať ich, aby dopísali vlastné texty. Nezabudnite účastníkov upozorniť na to, že je dôležité rešpektovať autorské práva.

3. Časť obrazu

Materiál/Príprava

- Nájdite obrázky, ktoré zobrazujú jednoduchý príbeh. Rozstrihnite ich na dve časti tak, aby sa jednotlivé časti dali interpretovať úplne inak, ako keď sú obe spojené do jedného celku.
- Obrázky vložte do samostatných obálok. Budete potrebovať jednu súpravu pre každého účastníka.

Pokyny

1. Účastníkov požiadajte, aby vytvorili dvojice.
2. Každé dvojici dajte dve obálky.
3. Účastníkom povedzte, aby striedavo otvorili jednu obálku a svojmu partnerovi dali jednu časť obrázka, ktorý je v obálke. Partner, ktorý obrázok dostane, musí povedať, čo sa podľa neho na obrázku deje, kto je hlavným hrdinom a čo robí.
4. Potom prvý účastník podá svojmu partnerovi druhú časť obrázka a opýta sa ho, čo si myslí, že sa na obrázku deje teraz, keď ho už vidí celý.
5. Cvičenie ukončíte krátkym zhodnotením:
  - Čo vás prekvapilo?
  - Ako často ľudia prijímajú to, čo vidia a zabúdajú na to, že to možno nie je „celý príbeh“?

Rady na vedenie aktivity

Toto cvičenie môžete použiť na tzv. „prelomenie ľadu“/ rozohriatie skupiny alebo ho môžete ďalej rozpracovať tak, že si dvojica vymení časti fotografií s druhou dvojicou, a takto budú postupovať po jednotlivých krokoch. Zdalo sa vám druhé kolo ľahšie alebo bolo pre vás ešte väčšou výzvou? Prečo?

4. Titulky k obrázkom

Materiál/Príprava

- očíslované obrázky;
- papier a pero pre každého účastníka;
- nožnice a lepiaca páska;
- veľké hárky papiera formátu A3 alebo flipchartový papier.
- Budete potrebovať toľko hárkov papiera, koľko máte obrázkov.

Pokyny

1. Rozložte obrázky na stole a požiadajte účastníkov, aby individuálne alebo vo dvojiciach napísali ku každému obrázku titulky. Upozornite ich, aby písali čitateľne, lebo neskôr budú titulky vystrihovať.

2. Keď všetci dokončia, začnite obrázky po jednom dvíhať a vyzvite dobrovoľníkov, aby titulky prečítali.
3. Obrázok nalepte do stredu veľkého hárku papiera a požiadajte účastníkov, aby okolo neho nalepili svoje tituly a takto vytvorili „plagát“.
4. Plagáty pripevnite na stenu.
5. Potom prejdite k stručnej diskusii o jednotlivých obrázkoch a príslušných titulkoch.
  - Bolo pre vás ťažké napísať titulky?
  - Čím sa vyznačujú dobré titulyky?
  - Ak obraz nahradí tisíc slov, načo sú potom titulyky?

Rady na vedenie aktivity

Ak budete titulyky písať na farebný papier, váš plagát bude pútavejší. Metóda, pri ktorej sa k tomu istému obrázku vytvárajú rôzne titulyky, je vždy zábavná, ale aj provokatívna. Účastníci sa intenzívne zapájajú a sú pripravení na dobrú diskusiu. Titulyky sú ideálnym príkladom toho, ako každý vníma svet svojím spôsobom, a táto skutočnosť sa musí rešpektovať.

5. Rečové bubliny

Materiál/Príprava

- obrázky, jeden obrázok pre každú dvojicu;
- (Dva alebo viaceré páry musia dostať ten istý obrázok.)
- papier a pero pre každú dvojicu;
- lepidlo.

Pokyny

1. Účastníkov požiadajte, aby vytvorili dvojice. Rozdajte obrázky, hárky papiera a perá.
2. Účastníkov požiadajte, aby obrázok preskúmali a odpovedali na otázky: Kto? Čo? Kde? Kedy? Ako?
3. Povedzte im, aby obrázok nalepili na papier a aby ku každej postave na obrázku doplnili bublinu s textom.
4. Požiadajte dvojice, aby ukázali svoje práce a prejdite k stručnému záveru:
  - Bolo pre vás ťažké analyzovať tieto obrázky a dopísať bubliny?
  - Otázka pre dvojice, ktoré mali rovnaké obrázky: Ako by ste porovnali vaše analýzy obrázku?
  - Aké stereotypy ste objavili na obrázkoch a v bublinách?

Rady na vedenie aktivity

Pri výbere obrázkov sa nemusíte obmedziť iba na obrázky ľudí. Môžete použiť aj niekoľko obrázkov zvierat. Môže sa to osvedčiť najmä vtedy, ak chcete diskutovať o stereotypoch. Na úvod môžete poukázať na to, že zvieratá sa v animovaných filmoch veľmi často zobrazujú v stereotypných úlohách. Potom skupine zadajte úlohu pohľadať príklady na stereotypy na svojich obrázkoch a v bublinách.

Významný dátum

21. marec

Svetový deň poézie

21. november

Svetový deň televízie

Hraj!

„Život je ako hra, ktorej karty mieša Boh, rozdáva diabol a tromfy musíme vyložiť my.“

Juhoslovanské príslovie

TÉMY

 ŠPORT

 MIER A NÁSILIE

 ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4
 ÚROVEŇ 3
 ÚROVEŇ 2
 ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

 8 - 15

ČAS

 45 MINÚT

Témy	Šport. Mier a násilie. Ľudské práva všeobecne.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	8 – 15
Čas	45 minút
Charakteristika	Táto aktivita je simuláciou, pri ktorej účastníci hrajú jednoduchú a obľúbenú hru, napríklad karty alebo inú spoločenskú hru. Nie všetci hráči však hrajú férovo. Cvičenie je zamerané na problematiku konfliktu a riešenia konfliktu.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo zúčastňovať sa rozhodovacieho procesu. Rovnosť ľudí v dôstojnosti a právach. Právo na spravodlivý súdny proces.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Rozvíjať schopnosť rozpoznania problému a jeho koreňov. Rozvíjať schopnosť riešenia konfliktov. Podnecovať aktívnu účasť, spoluprácu a úctu voči druhým.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> balík bežných alebo akýchkoľvek iných hracích kariet; kartičky s rolami.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> Prečítajte si informácie o riešení konfliktov, ktoré uvádzame nižšie a ujasnite si celý proces. Vyberte si vhodnú hru, ktorú budú účastníci hrať. Mala by to byť jednoduchá hra, aby ste ju mohli zahrať približne za 20 minút. Môžu to byť akékoľvek karty alebo obľúbená spoločenská hra. Vyberte hru, ktorú môže hrať minimálne 8 účastníkov, a pri ktorej sa dá podvádzať. Prípravte jednu kópiu z každej kartičky s rolou, môžete ju prepísať alebo aj prekopírovať. Tajne a po jednom si vyberte štyroch účastníkov, ktorí budú počas cvičenia zohrávať špecifickú úlohu. Vysvetlite im podstatu simulácie a každému z nich dajte kartičku s rolou. Povedzte im, že svoju rolu musia udržať v úplnej tajnosti.

Pokyny

- Zvolajte všetkých účastníkov a opýtajte sa ich, či by si nechceli s vami zahrať karty alebo spoločenskú hru (podľa toho, ako ste sa rozhodli).
- Overte si, či všetci poznajú pravidlá hry a ak nie, stručne ich vysvetlite (nie však príliš podrobne). Ak pracujete s veľkou skupinou, účastníkov môžete rozdeliť do podskupín a zorganizovať viacero hier naraz (k tomu však budete potrebovať asistentov).
- Začnite hrať hru a hrajte ju tak dlho, ako sa len bude dať. (Nechajte, aby si účastníci sami uvedomili, čo sa deje a aby sa sami pustili do procesu vyjednávania. Vy by ste mali zasiahnuť iba vtedy, ak sa iniciatívy nechopia samotní hráči alebo ak atmosféra začne byť príliš horúca. Ak budete musieť zasiahnuť vy, musíte to urobiť čo najtaktnejšie a podľa možnosti v prestávke medzi jednotlivými kolami hry).
- Keď sa hra skončí, dajte účastníkom čas na upokojenie a na to, aby vystúpili zo svojich rolí a prejdite k rozboru.

Rozbor a vyhodnotenie

V priebehu samotnej hry už budú prebiehať určité diskusie a pokusy zo strany hráčov zamerané na zmierenie a vyriešenie situácie. Teraz dajte účastníkom priestor na to, aby vyjadrili svoje pocity a dojmy z celého cvičenia a povedali, čo sa naučili o vyjednávaní a o procese riešenia konfliktov.

- Páčilo sa vám toto cvičenie? Čo sa dialo počas hry?
- Štyria účastníci mali špecifickú úlohu. Ktorí to boli a akú mali úlohu?
- Čo sa stalo, keď niekto prvýkrát prerušil hru?
- Pýtajte sa postupne všetkých hráčov na to, čo si všimli a čo urobili.
- Aké ste mali nápady na riešenie konfliktov? A ako ste ich využili?
- Rušilo či znervózňovalo vás, že sa vedúci aktivity (facilitátor) snažil vyjednávať namiesto toho, aby buchol do stola a rázne povedal, ako sa má hrať?
- Dokážete identifikovať jednotlivé kroky riešenia konfliktu?
- Aké sú v skutočnom živote výhody a nevýhody riešenia konfliktov vyjednávaním alebo súdnou cestou?

Rady na vedenie aktivity

Ak sa samotní hráči pokúsia vymyslieť nejaké spôsoby riešenia konfliktu, nechajte ich a zasahujte čo najmenej! To je v konečnom dôsledku hlavným cieľom cvičenia a ak si účastníci dokážu tieto zručnosti rozvíjať samostatne, je to úžasné! Ak by sa tak stalo, nezabudnite počas rozboru vyhodnotiť ich stratégie.

Počas hry sa pokúste usmerňovať účastníkov tak, aby sa snažili nájsť svoje vlastné postupy a riešenia. Majte pri tom na pamäti pravidlá riešenia konfliktov, niekedy nazývané aj „vyjednávanie na základe určitých princípov“. Samotný proces pozostáva z troch fáz:

1. Uvedenie si konfliktu
  - *Nediskutujte o svojich stanoviskách.* (Nehádajte sa, kto má pravdu a kto nie.)
  - *Identifikujte problém.* (Objasnite si, čo sa stalo.)
  - *Oddelte od seba osobu a problém* (Nedovoľte, aby sa hráči vzájomne urážali a dbajte na to, aby sa sústredili na správanie, ktoré vyvolalo problém.)
2. Zistite, kde je chyba a hľadajte možné riešenia.
  - *Sústredte sa na záujmy a nie stanoviská,* t.j. hľadajte spoločný záujem. (Chcete sa hrať alebo nie?)
  - *Vymyslite obojstranne výhodné riešenia.* Navrhnite možnosti, ktoré sa považujú za spravodlivé a budú uspokojivé pre všetkých (napríklad zahrajte si posledné kolo ešte raz).
  - Opýtajte sa, či by pomohlo, keby sa pravidlá vysvetlili ešte raz. Mali by sme o nich diskutovať? Máme zaviesť nejaké pokuty? Má ešte niekto nejaké nápady?
3. Vhodné riešenia uplatnite v praxi.
  - *Trvajte na objektívnych kritériách.* (Zavedte pravidlá a pokuty.)
  - *Aktívna účasť.* Zabezpečte, aby sa účastníci sporu podieľali na riešení problému a prevzali zaň zodpovednosť. Pri riešení, ktoré účastníkom sporu nariadia iní, je oveľa menšia pravdepodobnosť, že sa osvedčia a budú fungovať. Je oveľa lepšie, ak sa strany sporu sami plne zapájajú do hľadania vlastných a pre obe zúčastnené strany prijateľných riešení.

Musíte si uvedomiť, že napriek tomu, že proces riešenia konfliktov má tri fázy, v praxi nie je možné jednotlivé fázy úplne oddeliť. Je úplne normálne, ak sa jednotlivé fázy budú prekrývať!

Nemusíte mať obavy ani z toho, že by si vedenie aktivity vyžadovalo mimoriadne zručnosti: nemusíte na to mať kvalifikáciu v oblasti riešenia konfliktov a nemusíte byť schopní vyriešiť všetky

Významný dátum

konflikty, ktoré vo vašej skupine nastanú! Aby ste si zdokonalili vlastné zručnosti v tejto oblasti, urobte si malý myšlienkový experiment.

Prvá júlová sobota

Medzinárodný deň
družstiev

Zamyslite sa nad svojimi osobnými skúsenosťami s konfliktami. Premyslite si, čo sa v nich stalo a pokúste sa jednotlivé udalosti skúmať podľa vyššie spomenutých troch fáz. Tieto pravidlá sa uplatnia lepšie, ak si ich zadefinujete konkrétne na účely hry, ktorú budete s účastníkmi hrať.

Variácie

Ak je vo vašej skupine viac ako 15 účastníkov, môžete si ich rozdeliť do podskupín a hrať dve či tri hry naraz. To však môžete urobiť iba v prípade, ak budete mať k dispozícii niekoľkých asistentov! Môžete to zariadiť aj tak, že istá časť skupiny bude hrať pozorovateľov. Môžu to byť individuálni pozorovatelia, ktorí potom na konci počas vyhodnotenia zreferujú o svojich zisteniach. Môžu to byť vyjednávači, ktorí však budú vopred potrebovať určité pokyny o tom, ako vyjednávať.

Návrhy na pokračovanie

Ak by skupina mala záujem vyskúšať si svoje novonadobudnuté zručnosti „vyjednávania na základe princípov“ v praxi, môžu si vyskúšať cvičenie „Nech je počuť každý hlas“. Počas tejto aktivity účastníci zakladajú zastupiteľský orgán nejakej organizácie, napríklad školskú alebo klubovú radu.

Námety na ďalšiu činnosť

Zamerajte sa na osobnostnú zmenu. Podnecujte ľudí k tomu, aby si tri fázy riešenia konfliktu zapamätali a uplatnili zakaždým, keď sa ocitnú v konfliktnej situácii akéhokoľvek rozsahu a s kýmkoľvek, či už rodičmi, učiteľmi alebo priateľmi. Zorganizujte občasnú stretnutia na výmenu skúseností a sledovanie pokroku účastníkov pri rozvíjaní ich zručností.

Ďalšie informácie

Konflikty sa vyskytujú na všetkých úrovniach ľudských činností, od medziľudských až po medzinárodné. Riešenie konfliktov je komplexnou metódou založenou na tom, že strany konfliktu o problémoch hovoria. Riešenie konfliktu je proces, v ktorom sa hľadajú hlboko zakorenené zdroje konfliktu. Tento proces má za cieľ zmeniť správanie strán tak, aby nebolo násilné; zmeniť ich postoje tak, aby neboli nepriateľské; zmeniť štruktúry tak, aby druhú stranu nezneužívali. Tento pojem sa vzťahuje jednak na proces (alebo zámer) uskutočniť tieto zmeny, ale aj na samotnú realizáciu procesu.

Proces riešenia konfliktov je vytvorený tak, aby v prvom rade odviezol negatívnu emocionálnu energiu, ktorá rozdeľuje strany sporu, a po druhé, aby umožnil sporiacim sa stranám pochopiť a vyriešiť rozpory, ktoré medzi sebou majú. Tak môžu pokročiť ďalej a nájsť alebo vytvoriť si vlastné riešenia, ktoré sú pre všetky strany konfliktu prijateľné, a ktoré sú schopné odstrániť korene konfliktu.

V posledných rokoch niektorí odborníci z oblasti riešenia konfliktov začali používať pojem „transformácia konfliktov“ na označenie dlhodobej a hlbšej (štruktúrálnej), vzťahovej a kultúrnej dimenzie riešenia konfliktov. Takže transformácia konfliktu sa môže považovať za najhlbšiu úroveň zmeny v procese riešenia konfliktu.

Viac informácií o rozvíjaní schopností riešenia konfliktov nájdete na www.brad.ac.uk/acad/confres vrátane jednoduchého, bezplatného a veľmi dobrého kurzu pre samoukov. Knižka „Getting to Yes“ od Rogera Fishera a Williama Uryho (Arrow books 1987) je klasickou publikáciou v tejto oblasti a je veľmi ľahkým a zábavným čítaním.

Konflikt je nezhoda alebo nesúlads cieľov rôznych ľudí alebo skupín. Odvodzuje sa od latinského slova *conflictus*, čo znamená „zrážka“ a používa sa na označenie procesu aj stavu. „Pri konflikte dochádza k boju medzi dvomi či viacerými ľuďmi kvôli hodnotám alebo k súťaženiu o mocenskú pozíciu alebo vzácné zdroje.“ (Moore, 1986)

Základom riešenia konfliktov je spolupráca.

Zameriava sa na subjektívne vnímanie a z dlhodobého hľadiska aj na odstránenie príčin konfliktu a na *zlepšenie* komunikácie. Pri spolupráci a bez použitia násilia sa vytvára situácia, v ktorej vyhrávajú všetky strany.

PODKLADY

Kartičky s rolami

Tvorca pravidiel

Vytvorte nové pravidlá hry. Nebudú to pravidlá, ktoré by ste prediskutovali a dohodli s ostatnými hráčmi – vy si ich jednoducho vytvoríte z vlastnej iniciatívy! Pravidlá, ktoré vytvoríte sú samozrejme, vo váš prospech! Môžu byť dôležité alebo úplne zbytočné, musíte však trvať na tom, že pravdu máte vy a že to sú oficiálne pravidlá tejto hry. Nechápete, ako je možné, že ich nikto nepozná!

Napríklad (aj keď to závisí od typu hry) si môžete vytvoriť pravidlo, že hráč, ktorý sa omešká, keď príde na rad, bude diskvalifikovaný. Alebo pravidlo, že každý, kto hodí kockou 1, môže ísť ešte raz, prípadne dostane bonusové body.

Žalobca

Ste typ človeka, ktorý hru prerušuje a obviňuje ostatných z toho, že nehrajú podľa pravidiel. Podľa typu hry môžete hráčov obviňovať, že zdržiavajú, keď sú na rade, alebo že zle miešajú karty a podobne.

Máte ozajstnú radosť, keď sa vám podarí situáciu rozvíriť. Nebolo by zlé vyvolať aj menší spor, a preto ukazujte prstom predovšetkým na nevinných hráčov!

Podvodník

Neustále sa pokúšate podvádzať: kde-tu si potiahnete kartu navyše, započítate si viac bodov alebo ostatným menej a pod.

Pokúste sa začať podvádzať veľmi diskretným a nenápadným spôsobom. Počkajte chvíľu, kým prejdete na zjavnejšie a provokatívnejšie spôsoby. Na začiatku musíte poprieť všetky obvinenia, ale postupne sa budete musieť rozhodnúť, ako prispôsobiť svoju rolu, berúc do úvahy diskusie a riešenia, ku ktorým dôjde v procese riešenia konfliktov so spoluhráčmi.

Citlivka

V prvom rade urobte všetko pre to, aby ste hru nevyhrali – v každom kole hrajte úplne mizerne! Musíte však hrať rolu postavy, ktorá miluje vyhrávať! A ak nevyhrá, je to s ňou zlé: rozzúri sa a robí všetko preto, aby tí, ktorí vyhrali, mali zo svojej výhry zlý pocit (vyhadzovanie kariet do vzduchu, vrieskanie a pod.).

Elektráreň

Nech táto elektráreň vyrába pozitívnu a tvorivú energiu!

Témy	Mier a násilie. Občianstvo. Ľudské práva všeobecne.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	10 a viac
Čas	90 minút
Charakteristika	Moc sa často spája s násilím. Pri tomto cvičení sa využíva tvorivá práca v skupinách na preskúmanie nasledovných tém: <ul style="list-style-type: none"> násilie v našom okolí; možné spôsoby riešenia problému násilia.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo byť diskriminovaný. Právo na súkromie, ochranu cti a dobrého mena.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Porozumieť prejavom a príčinám násilia. Rozvíjať zručnosť spolupráce a skupinovej práce. Prevziať zodpovednosť za hľadanie tvorivých riešení problémov násilia.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> klbko špagátu alebo hrubšia šnúra takej dĺžky ako je miestnosť, v ktorej pracujete; nožnice; hárky papiera formátu a4; 6 hárkov by malo stačiť pre každého účastníka; fixky, pre každého účastníka jedna; zvonček (nie je nevyhnutný); lepiaca páska; 2 miestnosti (nie sú nevyhnutné, ale odporúčajú sa);
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> Prípravte jednu miestnosť tak, aby z nej bola „elektráreň“. V strede miestnosti urobte prázdne miesto. Natiahnite špagát alebo šnúru v strede miestnosti a konce silno upevnite. Bude predstavovať elektrické vedenie. Špagát by mal byť natiahnutý vo výške asi meter nad dlážkou. Príliš ho nenapnite (musí byť voľnejší, lebo po každom výpadku prúdu alebo poškodení budete potrebovať urobiť uzol, ktorý bude symbolizovať opravu). Na dvere môžete umiestniť tabuľku s nápisom „Elektráreň“.

Pokyny

Cvičenie sa skladá z dvoch častí: prvá časť je burzou nápadov („brainstormingom“) na tému prejavov násilia (10 minút) a druhá časť je práca v elektrárni (60 minút).

- Prvá časť.** Burza nápadov – prejavy násilia
- Vyzvite účastníkov, aby ste si urobili rýchlu burzu nápadov na tému prejavy násilia v ich komunite (t.j. v škole, mládežníckom klube, na vysokej škole, v susedstve a pod.). Vysvetlite im, že sa nemajú sústreďovať na „veľké prejavy“ násilia ako terorizmus alebo genocída, ale na prejavy násilia v každodennom živote, ako je napríklad zastrašovanie, šikanovanie, slovné napadnutia, sarkastické poznámky, nechutné žarty a pod.

TÉMY

MIER A NÁSILIE

OBČIANSTVO

ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

10 A VIAC

ČAS

90 MINÚT

3. Účastníkov požiadajte, aby použili fixky a rôzne prejavy násilia napísali veľkými písmenami. Musia použiť kľúčové slová alebo krátke vety a každý prejav je potrebné napísať na samostatný hárok papiera.
4. Hárky pozbierajte a rýchlo skontrolujte, či sa niektoré prejavy násilia neopakujú. Ak áno, opakujúce sa vyradte.
5. Kým sa pripravíte na ďalšiu časť cvičenia, účastníkom dajte 5-minútovú prestávku. Jednotlivé hárky papiera preložte na polovicu a zaveste ich na „elektrické vedenie“. Jednotlivé hárky musia byť rozvešané vo vzdialenosti asi pol metra od seba (ak to veľkosť miestnosti dovolí). Budete ich musieť pripevniť na špagát lepiacou páskou, aby zostali na svojom mieste.

Druhá časť. V elektrárni

1. Teraz účastníkov pozvite do „elektrárne“, v ktorej budú pracovať ako technici.
2. Rozdelte ich do dvoch skupín.
3. Povedzte im, že elektrárň vyrába „negatívnu energiu“ a keďže „negatívna energia“ je veľmi ťažká, často dochádza k výpadkom prúdu. (Vašou úlohou bude simulovať výpadok prúdu tým, že prestrihnete šnúru na mieste medzi dvoma „problémovými“ papiermi). Úlohou účastníkov bude situáciu napraviť a do vedenia „vpustiť trochu pozitívnej energie“.
4. Vysvetlite, že keď bude hroziť výpadok prúdu, svetlá začnú blikať a zazvoní zvonček. Len čo vypadne prúd, z každej skupiny musí pribehnúť jeden „technik“ k elektrickému vedeniu. Títo dvaja ľudia musia chytiť oba rozstrihnuté konce a pridržať ich pri sebe, aby „dočasne umožnili tok elektrickej energie“.
5. Obaja technici svojimi voľnými rukami vezmú po jednom hárku z papierov zavesených na oboch stranách prestrihnutého vedenia a nahlas prečítajú, čo je na nich napísané.
6. Za opravu poruchy teraz zodpovedajú obidve skupiny. Dajte im 5 minút na to, aby navrhli riešenie pre dané dva problémy.
7. Skupiny potom medzi sebou prediskutujú návrhy a dohodnú sa na riešeníach oboch problémov. Tieto sa potom napíšu na čisté hárky papiera a odovzdajú technikom.
8. Technici zviažu konce „vedenia“ a nalepia hárok papiera s riešením oboch problémov na miesto spojenia. Tým poruchu natrvalo odstránia.
9. Hárky s dvoma použitými „prejavmi násilia“ pripevnite na stenu.
10. Teraz prestrihnite „vedenie“ na inom mieste a celý postup zopakujte. Cvičenie sa končí vtedy, keď sa všetky hárky s „prejavmi násilia“ odstránili z „vedenia“ a boli nahradené „hárkami s riešením“.
11. Na záver zozbierajte z „vedenia“ všetky „hárky s riešením“ a pripevnite ich na stenu vedľa príslušných prejavov násilia.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite rozborom samotného cvičenia a potom prejdite k diskusii o každom prejave násilia a o navrhovanom riešení:

- Ako ste sa cítili počas tohto cvičenia? Páčilo sa vám? Prečo? Prečo nie?
- Aké sú príčiny jednotlivých prejavov násilia, ktoré ste uviedli?
- Boli navrhnuté riešenia a opatrenia realistické? V krátkodobom horizonte? Alebo v dlhodobom horizonte?
- Na aké problémy alebo komplikácie by ste mohli naraziť, keby ste sa pokúsili tieto návrhy uskutočniť v praxi?

Významný dátum**20. február**

Deň nenásilného odporu

- Ako môžu mladí ľudia predchádzať násiliu alebo voči nemu bojovať?
- Aké ľudské práva násilie porušuje?

Rady na vedenie aktivity

Na prvú časť – burzu nápadov („brainstorming“) – budete potrebovať približne 10 minút a na prácu v elektrárni asi 60 minút. Na rozbor a vyhodnotenie si nechajte 20 minút.

Pokúste sa toto cvičenie zvládnuť pomerne rýchlo, aby sa účastníci nezačali nudiť.

Ak by účastníci potrebovali poradiť s nápadom či sloganom, ktorý by mohol byť riešením daného problému (6. krok pokynov), môžete uviesť nasledujúci príklad. Ak je na jednom hárku papiera napísané „šikanovanie“ a na druhom „násilie v televízii“, jedna skupina môže navrhnúť, že by sa v školách mali konať školenia zamerané na tému šikanovania, a že násilné filmy by sa mali vysielat' až po 23:00 hodine. Druhá skupina môže navrhnúť tréning pre mediátorov (sprostredkovateľov) špecializovaných na problematiku šikanovania, a že 21:00 hodina musí byť oficiálne stanoveným časom, pred ktorým bude zakázané vysielat' násilné filmy. Skupiny si potom tieto návrhy prediskutujú, skombinujú ich alebo vzájomne doplnia a rozšíria. Výsledok napíšu na „hárok s riešením“. Každá skupina môže mať dva alebo aj viac návrhov, stačí však jeden.

Ak je skupina menšia, môžete pracovať s jednou skupinou „pohotovostných technikov“. Dôvodom pre prácu s dvoma skupinami je to, že rôzne skupiny často prichádzajú s rôznymi riešeniami na ten istý problém, čo rozširuje spektrum možností.

Na rozohriatie a navodenie atmosféry spolupráce môžete použiť cvičenie „Ľudský stroj“ z 1. kapitoly príručky.

Výhodou tejto metódy je, že sa môže upraviť, prispôbiť a použiť kedykoľvek tam, kde je potrebné naučiť sa formulovať problémy a nájsť ich riešenie.

Návrhy na pokračovanie

V „elektrárni“ sa môžu vynoriť aj problémy diskriminácie a otázka rovnosti medzi mužmi a ženami. Aj keby sa tieto témy nespomenuli, možno by vás zaujímalo pozrieť sa bližšie na otázky identity, rovnosti v dôstojnosti a pri vzájomnom rešpektovaní. Pozrite si cvičenie „Kto sú ja?“.

Námety na ďalšiu činnosť

Vyberte si jeden z problémov, ktorý účastníci sformulovali počas cvičenia. Napríklad, ak si vyberiete šikanovanie, skupina by mohla navrhnúť zorganizovanie seminára na škole alebo zaradiť tento bod do programu najbližšieho zasadnutia školskej rady.

Poznámka: Námet „elektrárne“ pochádza od Dariusza Grzemnyho zo Združenia detí a mládeže (Šanca), Glogow, Poľsko.

Odpoveď rasizmu

Každý člen školskej komunity by mal sledovať rasisticky motivované činy a prejavy a zasiahnuť proti nim.

Témy	Vzdelanie. Diskriminácia a xenofóbia. Ľudské práva všeobecne.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	4 – 50
Čas	120 minút
Charakteristika	Pri tomto cvičení sa využíva hranie rolí a analyzuje sa istý chýlostivý prípad v škole. To má účastníkov podnietiť k tomu, aby sa zamysleli nad svojím vnímaním kultúrnych rozdielov. Okrem toho sa formou diskusie a spoločného písania zameriame na preskúmanie nasledujúcich tematických okruhov: <ul style="list-style-type: none"> ▪ aké ťažké je pre človeka prekročiť hranice vlastnej kultúrnej perspektívy; ▪ rasizmus, stereotypy a kultúrne rozdiely. ▪ Čo si počať s rasizmom v škole či v iných vzdelávacích zariadeniach?
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rovnosť v ľudskej dôstojnosti a v právach. ▪ Právo nebyť diskriminovaný. ▪ Právo na slobodu myslenia, svedomia a vierovyznania.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vyvolať záujem o ľudské práva a problematiku rasizmu. ▪ Rozvíjať zručnosti demokratickej účasti, komunikácie a spolupráce. ▪ Rozvíjať zmysel pre zodpovednosť, spravodlivosť a solidaritu.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ veľké hárky papiera alebo flipchartový papier a fixky; ▪ 4 dobrovoľníci, ktorí zahrajú scénu; ▪ kartička s rolou pre „Prípad v škole“ a „Pokyny pre vedenie aktivity“ (Podklad č. 1); ▪ školský poriadok alebo iný dokument školy (organizácie), ktorý upravuje pravidlá postupu pri rasovo motivovaných činoch; ▪ kópie Podkladov č. 2 – „Niekoľko praktických rád na zváženie“ alebo ich prepísaná verzia na veľkom hárku papiera, prípadne na priesvitke (nie je nevyhnutné); ▪ papier a perá.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prečítajte si „Prípad v škole“ uvedený v Podkladoch č. 1, ak uznáte za potrebné, prispôbte ho vašej situácii. ▪ Vyberte štyroch dobrovoľníkov a požiadajte ich, aby si pripravili krátku scénu podľa „Prípady v škole“.

Pokyny

Cvičenie pozostáva z dvoch častí: 1. časť sa venuje objasneniu pojmu „rasizmus“. Predmetom 2. časti je vypracovanie stratégie pre prípady rasisticky motivovaných činov v škole, v mládežníckom klube či organizácii.

1. časť: Čo rozumieme pod pojmom „rasizmus“?

1. Cvičenie začnite burzou nápadov („brainstormingom“) o rasizme. Môžete napríklad začať celkom netradične a účastníkov vyprovokovať tým, že im poviete nejaký rasistický vtíp. Opýtajte sa ich, čo si o vtípe myslia. Odpovede napíšte na veľký hárk papiera alebo flipchartový papier.

TÉMY

VZDELANIE

DISKRIMINÁCIA

ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

4 - 50

ČAS

120 MINÚT

2. Rasové prejavy a nedorozumenia medzi príslušníkmi rôznych kultúr sa stávajú každý deň. Urobte si burzu nápadov o tom, ktoré každodenné prejavy a formy správania by sa mohli považovať za rasistické.
3. Teraz prejdite k práci s „Prípacom v škole“. Rozdajte papiere a perá. Účastníkov požiadajte, aby si pozreli scénku a zapísali si kľúčové pozorovania, na základe ktorých budú formulovať svoje odpovede na otázky. Otázky im položte v prestávkach medzi jednotlivými časťami scénky. Požiadajte dobrovoľníkov, aby zahrli scénku.
4. Na základe pripomienok účastníkov urobte stručný rozbor:
  - Ako ste odpovedali na otázku, ktorá odznela po prvej scéne? Ako ste došli k tomuto záveru?
  - Ako ste odpovedali na otázku, ktorá odznela po druhej scéne? Ako ste došli k tomuto záveru?
  - Čo ste si uvedomili na konci? Čo ste predpokladali?

2 časť: Vypracovanie stratégie pre prípady rasisticky motivovaných činov na škole (alebo v organizácii).

1. Účastníkom vysvetlite nasledujúcu úlohu, ktorej podstatou bude vypracovanie stratégie školy, klubu alebo organizácie pre prípady rasisticky motivovaných činov.
2. Začnite krátkou burzou nápadov („brainstormingom“) o tom, kto sú možní aktéri v škole alebo klube. V škole sú to napríklad žiaci/študenti, učitelia, riaditeľ, upratovačky, pracovníci na vrátnici a ostatní zamestnanci zodpovední za rôzne úseky, ako napríklad správca školského ihriska.
3. Teraz účastníkov požiadajte, aby sa rozdelili do malých štvor- až päťčlenných skupín, ktoré sa zamyslia nad zoznamom povinností a zodpovedností jednotlivých členov školskej komunity pri výskyte rasisticky motivovaných činov. Úlohou každej skupiny je zostaviť zoznam pokynov pre jednotlivých aktérov, ako postupovať v prípade takýchto udalostí. Dajte skupine 30 minút na prediskutovanie témy a na to, aby najdôležitejšie body napísali na flipchartový papier alebo na tabuľu.
4. Účastníkov požiadajte, aby celej skupine ukázali výsledky svojej práce. Vašou úlohou bude jednotlivé body zhrnúť a účastníkov požiadať, aby ich porovnali s opatreniami alebo pravidlami, ktoré škola v takýchto prípadoch uplatňuje (ak sú vytvorené).
5. Potom skupinu vyzvite, aby podrobnejšie rozpracovala jeden konkrétny aspekt (jeden krok alebo opatrenie). Napríklad, ak je potrebné sformulovať všeobecnú deklaráciu školy proti rasizmu a diskriminácii, jedna zo skupín to môže urobiť. Jednotlivé skupiny sa musia dohodnúť aj na tom, ako budú ostatným prezentovať výsledky svojej práce, napríklad, či budú okrem písomných materiálov používať aj obrázky, koláže alebo živé sochy na komplexnejšie vyjadrenie svojich pocitov.
6. Cvičenie ukončíte prezentáciou výsledkov a s účastníkmi prediskutujte možnosti zavedenia ich nápadov do praxe.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite rozhovorom o priebehu samotného cvičenia a potom prejdite k tomu, čo sa účastníci počas cvičenia naučili.

- Ako rozšíreným javom je rasizmus vo vašej škole či klube a v celej spoločnosti?
- Ktoré skupiny sú najčastejšími terčmi rasistických prejavov? Prečo? Trpeli v dôsledku rasizmu pred 20 alebo 30 rokmi tie isté skupiny?
- Zmenili sa v pod vplyvom tohto cvičenia vaše názory na to, čo sa považuje za rasistický čin? Ako? Môžete uviesť príklad?
- Kto je zodpovedný za to, aby na vašej škole (alebo v organizácii) nedochádzalo k rasistickým prejavom?
- Spomeňte si na prípad v škole. Čo mali urobiť učitelia, Gejzov otec a riaditeľ školy, aby pravda vyšla najavo?
- Mať pravidlá, ktoré upravujú postup v prípadoch rasistických prejavov je dôležité. Nebolo by však

lepšie, keby sme ich vôbec nepotrebovali? Čo sa môže a musí urobiť v záujme odhalenia príčin rasistického správania nielen na školách, ale aj v celej spoločnosti?

Rady na vedenie aktivity

Musíte poznať zázemie jednotlivých členov skupiny a cvičenie adekvátne upraviť. Účastníci budú angažovanejší, ak sa budete venovať problémom, s ktorými sa stretávajú v skutočnom živote. Zároveň však musíte byť pripravení na emocionálne reakcie, ktoré sa pod vplyvom cvičenia môžu prejaviť. Je dôležité, aby ste venovali pozornosť pocitom tých účastníkov, ktorí sa v škole cítia diskriminovaní. Namiesto práce s jednou prípadovou štúdiou môžete k téme pristúpiť tak, že využijete niekoľko príkladov a pozriete sa na problém z rôznych uhlov pohľadu. Takýto prístup vám umožní uvedomiť si rôzne mocenské vzťahy v jednotlivých prípadoch, napríklad prípady, keď k rasistickým prejavom dochádza medzi rovesníkmi alebo zo strany učiteľa či riaditeľa školy.

Ak sa rozhodnete skupinu vyprovokovať a začnete rasistickým vtipom, dbajte na to, aby sa zvolený vtip týkal takej spoločenskej skupiny, ktorá nie je zastúpená vo vašej skupine. V každej krajine majú svoje tradičné vtipy o príslušníkoch iných národov. Diskusiu o tejto problematike môžete začať aj tým, že vyzvete účastníkov, aby oni sami porozprávali jeden či dva takéto vtipy. Potom môžete pokračovať v rozhovore o tom, kde je hranica medzi rasistickými a nerasistickými vtipmi. Napríklad vtipy o Maďaroch či Rómoch – sú nacionalistické alebo rasistické? Takýmto spôsobom sa môžete postupne dopracovať až k definícii rasistického vtipu a rasistického prejavu alebo činu pozri nižšie v časti Ďalšie informácie).

Môže sa stať, že závery 4. bodu na konci 2. časti nebudú dostatočne konkrétne, aby ich účastníci mohli použiť v nasledujúcom kroku. V takomto prípade odporúčame použiť Podklad č. 2 „Niekoľko praktických rád na zváženie“ a vyzvať skupinu k rozpracovaniu prvých štyroch bodov.

Variácie

Cvičenie si môžete upraviť tak, aby smerovalo k rozpracovaniu riešení iných tém, napríklad problematiky šikanovania. Ak sa chcete zaoberať problematikou šikanovania, skôr než sa pokúsíte vypracovať stratégie proti tomuto javu, odporúčame vám cvičenie „Máme na výber?“.

Návrhy na pokračovanie

K tejto téme sa pravidelne vracajte, napríklad raz alebo dvakrát za rok. Jednotlivé stratégie sa musia neustále prehodnocovať, aby skutočne spĺňali svoj cieľ. Keďže spoločnosť sa neustále mení, musia sa pravidelne meniť aj stratégie, aby sa zabezpečila ich aktuálnosť a účelnosť aj za zmenených podmienok.

Skupina môže prejsť záujem aj o preskúmanie toho, ako sa aspekty rasizmu prejavujú v ekonomickom rozhodovaní. Cvičenie „Dostupnosť liekov“ sa dotýka rôznych problémov (vrátane rasizmu), ktoré boli predmetom súdneho sporu v roku 1990 medzi vládou Juhoafrickej republiky a farmaceutickými spoločnosťami vyrábajúcimi lieky proti AIDS.

Námety na ďalšiu činnosť

Pokračujte v rozpracovaní stratégií na vašej škole alebo vo vašej organizácii a postarajte sa aj o ich zavedenie do praxe. Skupina sa môže skontaktovať napríklad s organizáciami, ktoré bojujú proti rasizmu v iných krajinách. Napríklad s belgickým programom „Školy bez rasizmu“, ktorého zavedenie v škole si vyžadovalo, aby aspoň 60% študentov resp. zamestnancov školy podpísalo spoločný dokument proti rasizmu, ktorý potom museli dôsledne dodržiavať. (www.schoolwithoutracism-europe.org).

Významný dátum

21. marec

Medzinárodný deň za odstránenie rasovej diskriminácie

Ďalšie informácie

Definícia rasizmu

Rasizmus vo všeobecnosti znamená také správanie, slovné prejavy alebo praktiky, ktoré ľudí zvyhodňujú alebo znevýhodňujú v závislosti od farby ich pleti, kultúry alebo etnického pôvodu. Jeho skrytejšie formy sú rovnako škodlivé ako jeho otvorená forma.

O inštitucionálnom rasizme hovoríme vtedy, keď určitá organizácia neposkytne ľuďom kvôli ich farbe pleti, kultúre alebo etnickému pôvodu zodpovedajúce služby. Rasizmus sa prejavuje a je zrejмый v diskriminujúcich procesoch, postojoch a správani voči ľuďom patriacim k etnickým menšinám, ktoré sa pohybuje na stupnici od neúmyselných predsudkov cez ľahostajnosť, netaktnosť a rasistické stereotypy až k úplnému vylúčeniu týchto ľudí. K rasistickým prejavom a útokom môže dôjsť v ktorejkoľvek inštitúcii bez ohľadu na to, koľko žiakov školy či členov inštitúcie má iný etnický pôvod.

Rasistickým činom je každý čin, ktorý je vnímaný jeho obeťou alebo kýmkoľvek iným ako rasistický.

Aké správanie sa môže považovať za rasistické?

V nasledujúcom zozname sú uvedené typy správania, ktoré chápeme ako rasistické:

Fyzické obťažovanie: sem patria zjavné príklady násilných útokov alebo fyzické zastrašovanie detí alebo dospelých, príslušníkov menšinových skupín, vrátane „bezvýznamného“ zastrašovania, dôsledky ktorého sa môžu znásobovať.

Slovné obťažovanie: najzjavnejšími príkladmi sú hanlivé prezývky ľudí patriacim k menšinovým skupinám a urážanie či zosmiešňovanie niečej identity, pôvodu či kultúry (napr. hudby, oblečenia alebo stravovacích návykov). Slovné obťažovanie má aj iné, menej zjavné formy, tými sú mimovoľné poznámky rasistickej povahy zo strany učiteľov, žiakov či iných dospelých, ktoré môžu byť urážlivé.

Odmietanie spolupráce a akceptovania: odmietnutie spolupráce alebo akceptovania žiakov, študentov, učiteľov, školiteľov, mládežníckych vodcov a iných osôb patriacich k niektorej z menšín zo strany ľudí v škole/vzdelávacej komunite sa môže považovať za rasistický prejav, ak je možné dokázať jeho rasistickú motiváciu (prípadne vtedy, ak má obeť pocit, že daný prejav je rasisticky motivovaný). Neakceptovanie môže byť aj dôsledkom neznalosti, napríklad, ak učiteľ alebo školiteľ z neznalosti ignoruje isté kultúrne zvyky, a preto sa daný žiak cíti nepríjemne alebo sa ho to dotkne.

Iné druhy správania: rasistické vtipy a používanie rasistických výrazov, nosenie rasistických symbolov, odznakov, tričiek a pod., rasistické grafity, rozširovanie rasistickej literatúry alebo plagátov, existencia rasistických alebo fašistických organizácií v školskej komunite alebo jej prostredí, alebo stereotypizácia zo strany dospelých, ktorá môže viesť k diskriminácii.

Mnohé druhy rasistického správania nepôsobia na prvý pohľad ako rasistické. Často ide o prefiľkané prejavy, ktoré sa ťažko spozorujú a ťažko sa proti nim zasahuje. Mnohé rasistické prejavy medzi žiakmi alebo študentmi sa nestávajú v prítomnosti učiteľov alebo dospelých. Preto je také dôležité, aby školy mali stratégie na ich riešenie, a aby každý člen školskej komunity bol k rasizmu vnímavý a pociťoval zodpovednosť ohlásiť ich či v prípade potreby sa proti nim postaviť.

Niekoľko praktických rád na zváženie pri vytváraní stratégie proti rasizmu.

Na vytvorenie a zavedenie stratégie proti rasistickým útokom do praxe je potrebný jednotný postoj školy alebo organizácie. Je dôležité, aby postoj k rasistickým prejavom bol v súlade so všeobecnou politikou a praxou školy alebo organizácie. Táto téma sa síce musí považovať za „špecifickú“, ale nesmie sa riešiť izolovane. Predkladáme niekoľko praktických rád na zváženie:

- Je nevyhnutné jednoznačne deklarovať stratégiu, v zmysle ktorej sa nebudú tolerovať žiadne rasistické útoky ani rasistické prejavy.
- Škola musí jednoznačne vyhlásiť aj postupy, ktoré sa budú uplatňovať v prípade rasistického prejavu.
- Celoškolský postoj, vrátane postupov a dohodnutých opatrení na riešenie rasistických prejavov sa musí vzťahovať na všetkých členov školskej komunity vrátane vedenia školy, pedagogického aj nepedagogického zboru, rodičov, žiakov, študentov aj návštevníkov školy.
- Musí sa jednoznačne konštatovať, že každý člen školskej komunity je zodpovedný za monitorovanie rasisticky motivovaných činov a prejavov a v prípade potreby sa proti nim postavíť.
- Tento postoj musí byť dôsledný, aby každý vedel, čo sa od neho v takýchto prípadoch očakáva.
- Musí byť jasné, že na rasistický prejav sa bude reagovať ihneď, teda v čase, keď k nemu došlo alebo keď bol ohlásený.
- Všetky ostatné reakcie na rasistický prejav sa uskutočnia v dohodnutom čase a verejne.

(Zdroj: Northamptonshire County Council)

PODKLADY

„Prípád v škole“ – Kartička s rolou

Zahrajte krátku scénu na základe nasledujúceho prípadu. Musí sa skladať z troch častí, ako uvádzame nižšie. Počas prestávok vyzvite pozorovateľov, aby napísali, čo si myslia o tom, čo sa odohráva.

Prvá scéna: Dvaja učitelia sa zhovávajú v zborovni.

Za uplynulý mesiac došlo na škole k viacerým prípadom vreckových krádeží. Teraz opäť zmizli nejaké peniaze. Riaditeľ chce v každom prípade prísť veci na koreň, a preto požiadal učiteľov, aby sa pokúsili odhaliť zlodca. Gejza je jedným zo žiakov školy, ktorého rodina sa sem prisťahovala z rómskej osady pri Spišských Vlachoch. Je podozrivý z toho, že má na svedomí prinajmenšom poslednú krádež.

Druhá scéna: Rozhovor Gejzovho otca a riaditeľa školy.

Riaditeľ školy si zavolá Gejzovho otca na stretnutie. Výsledkom rozhovoru je, že Gejzov otec zaplatí celú ukradnutú sumu riaditeľovi.

Tretia scéna: Dvaja učitelia sa opäť zhovávajú v zborovni.

To, že Gejzov otec zaplatil, je pre učiteľov priznaním Gejzovej viny. Neskôr sa však objavia dôkazy, že Gejza nemal s krádežami nič spoločné.

„Prípád v škole“ – pokyny na vedenie aktivity

Vyzvite dobrovoľníkov, aby scénu zahráli. V prestávkach sa pýtajte a vyzvite účastníkov, aby si napísali niekoľko kľúčových postrehov, ktoré vyjadrujú ich názor na príslušnú časť scény.

Prvá scéna: Za uplynulý mesiac došlo na škole k viacerým prípadom vreckových krádeží. Teraz opäť zmizli nejaké peniaze. Riaditeľ chce v každom prípade prísť veci na koreň, a preto požiadal aj učiteľov, aby sa pokúsili odhaliť zlodca. Gejza je jedným zo žiakov školy, ktorého rodina sa sem prisťahovala z rómskej osady pri Spišských Vlachoch. Je podozrivý z toho, že má na svedomí prinajmenšom poslednú krádež.

Prvá prestávka: Prvá otázka pre pozorovateľov: Čo by ste urobili na mieste riaditeľa školy?

Druhá scéna: Riaditeľ školy si zavolá Gejzovho otca na stretnutie. Výsledkom rozhovoru je, že Gejzov otec zaplatí celú ukradnutú sumu riaditeľovi.

Druhá prestávka: Druhá otázka pre pozorovateľov: Myslíte si, že to bolo správne riešenie?

Tretia scéna: To, že Gejzov otec zaplatil, je pre učiteľov priznaním Gejzovej viny. Neskôr sa však objavia dôkazy, že Gejza nemal s krádežami nič spoločné.

Tretia prestávka: Tretia otázka pre pozorovateľov: A čo si myslíte teraz?

Právne Bingo!

Čo vieme o ľudských právach?

Témy	Ľudské práva všeobecne. Deti. Bezpečnosť.
Stupeň náročnosti	1
Veľkosť skupiny	8 a viac
Čas	40 minút
Charakteristika	Cvičenie je jednoduchým kvízom podľa vzoru hry Bingo! Počas hry sa účastníci podelia o svoje poznatky a skúsenosti z oblasti ľudských práv.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Všetky ľudské práva.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uvedomiť si, že ľudské práva platia pre všetkých a všade. ▪ Rozvíjať zručnosť počúvať. ▪ Podnecovať úctu k iným ľuďom a ich názorom.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ jedna kópia hárku s kvízom a jedna ceruzka pre každého účastníka; ▪ flipchartový papier a fixky.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vyhotovte kópiu kvízu na veľký hárok papiera alebo flipchartový papier. ▪ Oboznámte sa so základnými právami zakotvenými vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv a v Dohovore o právach dieťaťa.

Pokyny

1. Rozdajte hárky s kvízom a ceruzky.
2. Účastníkom vysvetlite, že si musia nájsť partnera, ktorému položia jednu z otázok uvedených na hárku. Kľúčové slová odpovede musia zapísať do príslušného okienka.
3. Dvojice sa potom rozdelia a každý si opäť hľadá partnera na zodpovedanie ďalšej otázky.
4. Cieľom hry je nielen získať odpovede do každého okienka, ale aj to, aby každú otázku zodpovedala iná osoba.
5. Účastník, ktorý ako prvý získa všetky odpovede, zakričí „Bingo!“ a stáva sa víťazom.
6. Prejdite k diskusii. Prečítajte prvú otázku a požiadajte účastníkov, aby vám rad-radom povedali, aké na ňu dostali odpovede. Kľúčové slová zapisujte na flipchart. Poskytnite priestor stručným pripomienkam účastníkov.
7. Na konci sa vráťte k jednotlivým odpovediam a dôkladnejšie ich prediskutujte.

Rozbor a vyhodnotenie

- Týkali sa všetky otázky ľudských práv? Ktorých práv?
- Na ktoré otázky sa vám najťažšie odpovedalo? Prečo?
- Ktoré otázky boli najspornejšie? Prečo sú ľudské práva sporné?
- Odkiaľ ste vedeli o ľudských právach a o ich porušovaní? Sú tieto informačné zdroje podľa vás dôveryhodné?

TÉMY

ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

DETI

BEZPEČNOSŤ

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

1

VEĽKOSŤ SKUPINY

8 A VIAC

ČAS

40 MINÚT

Rady na vedenie aktivity

Otázky môžete podľa vlastného uváženia prispôbiť záujmom a úrovni skupiny.

Pri zaznamenávaní odpovedí účastníkov na jednotlivé otázky si zapisujte len kľúčové výrazy. Podstatou tabuľky je pomôcť pri neskoršej diskusii. Po každom kole dajte účastníkom možnosť prediskutovať si jednotlivé otázky alebo rozdiely v interpretácii, alebo niektoré veci objasniť. Zdôraznite tie body, ktoré si vyžadujú hlbšiu diskusiu a dohodnite sa, že sa k nim na záver vrátite.

Môže sa stať, že účastníci budú uvádzať príklady, ktoré vy sami nebudete poznať – či už preto, že to nebudú všeobecne známe prípady, alebo preto, že budú vychádzať z osobných skúseností. To vám nemusí vôbec prekážať, veď od nikoho nemožno očakávať, aby vedel všetko! V takomto prípade môžete účastníka požiadať, aby prezradil, odkiaľ má tieto informácie a porozprávať sa o tom, do akej miery sú hodnoverné a spoľahlivé. Zároveň je to vynikajúca príležitosť aj na to, aby ste účastníkov upozornili na nevyhnutnosť posudzovať každú informáciu kriticky.

Niektoré odpovede môžu byť sporné. Nieкто môže napríklad povedať, že interrupcia je odoprením práva na život. Niektorí účastníci môžu tento názor silno podporovať, iní môžu byť rovnako silno proti. Prvé dôležité ponaučenie z takýchto situácií je, že ku každému problému treba pristupovať z rôznych hľadísk. Preto je potrebné zistiť, prečo ľudia zastávajú určitý názor. Samozrejme, vždy ide o konflikt medzi záujmami a právami (v tomto prípade ide o konflikt záujmov a práv matky a nenarodeného dieťaťa). Ale nech už interpretujeme tieto pojmy tak či onak, musíme byť vždy ohľaduplní k tým, ktorých názory sa nezhodujú s našimi názormi. Človek môže s nejakým názorom nesúhlasiť, ale nemal by urážať osobu pre jej odlišný názor alebo stanovisko.

Druhým dôležitým ponaučením je uvedomenie si toho, že ľudské práva sú sami osebe sporné. Nie je jednoznačné, alebo raz a navždy dané, ako sa majú interpretovať alebo uplatňovať. Naopak, musia sa pravidelne prehodnocovať a sústavne rozvíjať. Je povinnosťou každého človeka zapojiť sa do podporovania a ochrany ľudských práv.

Návrhy na pokračovanie

Vyberte jednu alebo dve sporné odpovede, ktoré vyvolali búrlivú diskusiu. Preskúmajte skutočné dilemy, ktoré vznikajú pri snahe vytvoriť prostredie, v ktorom sú ľudské práva rešpektované.

Ďalším možným spôsobom skúmania problematiky ľudských práv je práca s obrazmi. Všímajte si, ako účastníci vnímajú ľudské práva. Použite cvičenie „Čo vidíte?“, ktoré môže navodiť mnohé zaujímavé diskusie, napríklad o stereotypoch, o vytváraní našich predstáv o svete aj o diskriminácii.

Významný dátum

8. máj

Svetový deň Červeného kríža a Červeného polmesiaca

PODKLADY
Hárok s kvízom

Názov dokumentu, ktorý zaskotvuje ľudské práva	Špecifické právo, ktoré musí mať každé dieťa	Sesterská organizácia Červeného kríža
Právo, ktoré niektorým ľuďom vo vašej krajine odopierajú	Ľudské právo, ktoré odopreli vám osobne	Organizácia bojujúca za ľudské práva
Povinnosť nás všetkých v súvislosti s ľudskými právami	Príklad na diskrimináciu	Právo, ktoré je ženám niekedy odopierané
Osoba bojujúca za ľudské práva	Príklad porušenia práva na život	Príklad porušenia práva človeka na súkromie

Len sa pozri, čo dokáže!

Vnímaj, čo dokáže, a nie, čo nedokáže!

Témy	Diskriminácia a xenofóbia. Sociálne práva. Šport.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	6 – 36
Čas	120 minút
Charakteristika	Toto praktické cvičenie rozvíja empatiu k ľuďom s postihnutím. Je zamerané na: <ul style="list-style-type: none"> ▪ ťažkosti, ktorým musia ľudia s postihnutím čeliť pri začleňovaní sa do spoločnosti; ▪ vnímanie práv ľudí s postihnutím ako základných ľudských práv.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo byť diskriminovaný. ▪ Rovnosť ľudí v dôstojnosti a právach. ▪ Právo na sociálne zabezpečenie.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zvýšiť povedomie o problémoch, ktorým čelia ľudia s postihnutím. ▪ Rozvíjať schopnosť vnímať potreby ľudí s postihnutím a schopnosť reagovať na ne. ▪ Podporovať empatiu a solidaritu .
Pomôcky	<p><i>Na úvodnú časť:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ hárok papiera a perá pre všetkých účastníkov. <p><i>Na 2. časť, pre každú dvojicu:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ igelitová taška obsahujúca list kapusty alebo hlávkového šalátu, ceruzku, kriedu, list zo stromu, hárok farebného papiera a fľašu alebo plechovku ľubovoľného nealkoholického nápoja; ▪ šatku na zavieranie očí; ▪ hárok papiera a pero. <p><i>Na 3. časť, pre každú dvojicu:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ situačná kartička; ▪ hárok papiera a pero. <p><i>Na 4. časť:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ invalidné vozíky, vždy jeden pre 8 účastníkov; ▪ priestor na postavenie prekážkovej dráhy (podľa možnosti v inej miestnosti, ale nie je to nevyhnutné. Táto časť sa môže realizovať aj v teréne.); ▪ prekážky, napríklad stoly a stoličky, drevené dosky a kopy starých novín a podobne; ▪ veľký hárok papiera alebo tabuľa a fixky; ▪ hodinky alebo stopky.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vyroberte si situačné kartičky. Môžete si vybrať zo situácií uvedených v podkladoch tohto cvičenia alebo si vytvorte iné podľa vlastného uváženia. ▪ Ak je to možné, zabezpečte pre aktivitu aj druhú miestnosť, aby ste mohli prekážkovú dráhu postaviť vopred. Ešte lepšie by bolo, keby ste mohli ísť

TÉMY

DISKRIMINÁCIA

SOCIÁLNE PRÁVA

ŠPORT

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

6 - 36

ČAS

120 MINÚT

von, kde môžete postaviť prekážkovú dráhu v náročnejšom teréne. V prípade, že sa rozhodnete pre prekážkovú dráhu vo vnútri, pomocou stolov a stoličiek vytvorte úzke priechody, na podlahu dajte drevené dosky alebo kopy starých novín, ktorými nahradíte prirodzene náročný terén vonku.

Pokyny

Táto činnosť sa skladá zo štyroch častí. Prvá časť – Úvod; Druhá časť – Prechádzka so zviazanými očami; Tretia časť – Dorozumievanie pomocou posunkovej reči; a Štvrtá časť – Prekážkové preteky na invalidných vozíkoch.

Prvá časť – Úvod (10 minút)

1. Vysvetlite, že toto cvičenie sa bude zameriavať na tri konkrétne postihnutia: zrakové, sluchovo-rečové a na ochrnutie.
2. Účastníkov vyzvite, aby sa na niekoľko minút zamysleli nad tým, ako by chceli a ako by nechceli, aby sa k nim správali ostatní, keby žili s postihnutím, a aby si zapísali niekoľko kľúčových slov.
3. Potom účastníkov požiadajte, aby napísali, čoho by sa najviac obávali, keby žili s postihnutím.
4. Keď účastníci dopíšu, povedzte im, aby obrátili svoje háčky papiera lícom dole, a aby sa pripravili „vstúpiť do reality“.

Druhá časť – Prechádzka so zviazanými očami

1. Účastníkov požiadajte, aby vytvorili dvojice. Rozdajte šatky. Jeden člen dvojice bude hrať rolu zrakovo postihnutého človeka a druhý jeho sprievodcu. Povinnosťou sprievodcu je neustále sa starať o bezpečnosť svojho partnera. Môže odpovedať iba na jednoduché otázky týkajúce sa bezpečnosti, a to len „áno“ alebo „nie“.
2. Požiadajte sprievodcov, aby vzali svojich partnerov na 5-minútovú prechádzku tak, aby sa prešli po schodoch hore aj dole, a ak je to možné, nech vyjdú aj von.
3. Po prechádzke sprievodcovia musia svojich partnerov priviesť až k ich stoličkám. Ale na stoličke leží prekvapenie! Taška! Čo je v nej?
4. Účastníci hrajúci rolu nevidiacich musia zistiť, čo je v taške. Úlohou sprievodcov bude zapísať ich odpovede.
5. Potom „nevidiacim“ povedzte, aby si zložili šatku z očí a pozreli sa na jednotlivé predmety. Vyzvite partnerov, aby sa stručne podelili o svoje zážitky.
6. Dajte účastníkom niekoľko minút na to, aby vystúpili zo svojich rolí, a prejdite k tretej časti.

Tretia časť – Dorozumievanie pomocou posunkovej reči

1. Dvojiciam povedzte, aby sa vystriedali – tí, čo boli sprievodcovia, budú hrať ľudí so sluchovo-rečovým postihnutím a ich partneri budú hrať ich zdravých pomocníkov.
2. Každému účastníkovi hrajúcemu rolu človeka s postihnutím dajte situačnú kartičku. Kartičku nesmú ukázať svojim partnerom. Tým dajte hárok papiera a pero.
3. Vysvetlite, že hráči s postihnutím musia svojmu partnerovi pomocou posunkov vyjadriť svoj problém. Nesmú pritom hovoriť, písať ani kresliť. „Zdraví“ partneri musia napísať, čo si myslia, že im postihnutý partner chce povedať.
4. Keď bude mať hráč s postihnutím pocit, že už ukázal všetko, čo dokázal, môže dať svoju situačnú kartičku prečítať partnerovi. Vyzvite dvojice, aby si stručne vysvetlili svoje zábery, problémy a frustrácie.

Štvrtá časť – Prekážkové preteky na invalidných vozíkoch

1. Účastníkom ukážte prekážkovú dráhu. Vysvetlite, že vyhráva ten, kto dráhu prejde najrýchlejšie. Za zrážky s prekážkou na dráhe sa dávajú trestné body.
2. Výsledky zapisujte na veľký hárok papiera.
3. Keď sa vystriedali všetci, ktorí si „jazdu“ chceli vyskúšať, dajte si krátku prestávku a potom prejdite k rozboru a vyhodnoteniu.

Rozbor a vyhodnotenie

Rozbor a vyhodnotenie začnite tým, že sa porozprávate o priebehu druhej, tretej a štvrtej časti cvičenia. Potom sa účastníkov opýtajte, čo vedeli už na začiatku cvičenia a čo sa naučili až počas neho prostredníctvom vlastných skúseností.

1. Začnite prechádzkou so zviazanými očami. Požiadajte účastníkov („nevidiacich“ aj ich sprievodcov), aby porozprávali o svojich skúsenostiach:
  - Ako ste sa cítili počas cvičenia?
  - Čo bolo pre vás najťažšie? Čo bolo zábavné? Čoho ste sa báli?
  - Bolo pre vás ťažké dôverovať tomu druhému? Bolo ťažké vedieť, že sa na vás partner spolieha?
  - Do akej miery boli účastníci úspešní pri rozpoznávaní predmetov v taške? Ktoré zmysly ste pri tom využívali? Kolkí sa odvážili otvoriť fľašku/plechovicu a odpiť si z nej?
2. Potom prejdite k rozboru tretej časti – dorozumievanie pomocou posunkovej reči:
  - Ako ste sa cítili počas cvičenia?
  - Čo bolo pre vás najťažšie? Čo bolo zábavné? Z čoho ste mali strach?
  - Bolo pre vás frustrujúce, že váš partner posunkom nerozumel?
  - Bolo pre vás frustrujúce alebo trápne, že nerozumiete tomu, čo vám ukazujú?
3. Teraz prejdite k rozboru prekážkových pretekov na invalidných vozíkoch:
  - Ako ste sa cítili počas cvičenia?
  - Čo bolo pre vás najťažšie? Čo bolo zábavné? Z čoho ste mali strach?
4. Teraz si pohovorte o obavách a očakávaniach, ktoré účastníci vyslovili na začiatku cvičenia. Požiadajte ich, aby sa prečítali svoje poznámky a zamysleli sa:
  - Potvrdili sa niektoré vaše obavy počas cvičenia?
  - Ako ste sa pokúšali pomôcť svojim partnerom?
  - Ako vaši partneri prijímali vašu pomoc?
  - Je jednoduché odhadnúť mieru pomoci?
5. Aké obavy ste vyjadrili na začiatku? Z čoho vychádzali vaše obavy? Mali ste už niekedy strach z toho, že by ste mohli mať nejaké postihnutie v dôsledku úrazu alebo ochorenia?
6. Aké zistenie, ktoré ste získali počas aktivity bolo pre vás najprekvapivejšie?
7. Poznáte niekoho, kto je nevidiaci, hluchonemý alebo na invalidnom vozíku? Aká je kvalita života týchto ľudí? Ako na nich reagujú ostatní ľudia?
8. Poobzerajte sa po budovách a uliciach vo vašom okolí. Sú tieto priestory a priestranstvá „priateľské“ k ľuďom žijúcim s postihnutím?
9. Čo sa môže a musí urobiť v záujme toho, aby sa zabezpečila rovnosť a dôstojný život ľudí žijúcich s postihnutím?
10. Sú práva ľudí s postihnutím súčasťou ľudských práv? Ktoré práva vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv sa ich konkrétne týkajú?
11. Čo môže urobiť vaša škola, združenie alebo miestne mládežnícke zoskupenie v záujme podporovania rovnosti a dôstojného života ľudí žijúcich s rôznymi druhmi postihnutia?

Významný dátum

3. december
Medzinárodný deň ľudí
žijúcich s postihnutím

Rady na vedenie aktivity

Prekážková dráha pre štvrtú časť cvičenia by nemala byť príliš dlhá, dvoj- až trojminútová úplne postačí, najmä ak máte iba dva či tri vozíky. Inak by účastníci museli čakať a mohli by sa začať nudiť. Invalidné vozíky si môžete zapožičať v miestnej nemocnici alebo od organizácie pomáhajúcej ľuďom, ktorí vozíky potrebujú len dočasne. Môžete aj improvizovať a vytvoriť rôzne iné formy, ktorými budete sťažovať prirodzený pohyb účastníkov, napríklad im poviete, aby si obuli na nesprávne nohy obrovské gumené čičmy!

Priebeh tohto cvičenia bude do veľkej miery závisieť od skupiny. Dbajte na to, aby si bol každý vedomý, že pôjde o rozličné „simulácie reality“, počas ktorých si budú môcť vyskúšať na vlastnej koži, aké to je žiť s postihnutím. Vysvetlite, že cieľom cvičenia nie je vysmievať sa, alebo vyvolávať zbytočný stres či trápne pocity. Účastníci by sa mali správať prirodzene a nič nepreháňať. Upozornite ich, že v určitých okamihoch sa budú cítiť nešikovní alebo neistí, ubezpečte ich, že sa im nič nestane.

Ak nebudete mať dostatok času na všetky „simulácie reality“, tak si vyberte len jednu alebo dve z nich. Skúsenosť s prechádzkou so zviazanými očami je pre účastníkov z uvedených cvičení zrejme najťažšia a zanechá najsilnejší zážitok. Takže, ak si bude musieť vybrať iba jediné cvičenie, odporúčame práve túto časť. Dbajte na to, aby sa účastníci vystriedali. Každý z nich by mal mať možnosť získať skúsenosť s týmto postihnutím. V takomto prípade si nezabudnite pripraviť aj druhú zbierku predmetov do igelitovej tašky, z ktorej budú účastníci hádať po výmene rolí.

Hoci je toto cvičenie o vážnych veciach, pripravte sa aj na mnohé zábavné situácie. To je úplne v poriadku. Zasiahnite alebo účastníkov upozornite len v prípade, že by robili niečo nebezpečné alebo by mali poznámky, ktorými by sa vysmievali ľuďom s postihnutím. K týmto situáciám sa môžete vrátiť aj pri rozbere a vyhodnotení pomocou nasledujúcich otázok: Kedy si ľudia robia žarty z ľudí žijúcich s postihnutím? Kto sa takto správa a prečo? V akých situáciách je prijateľné robiť si žarty z ľudí žijúcich s postihnutím? Kde je hranica medzi žartom a urážkou?

Variácie

Môžete sa rozhodnúť aj pre simuláciu rôznych iných postihnutí, aj menej zjavných ako napríklad poruchy učenia alebo jazykové problémy – podľa toho, čo je vašej skupine najbližšie. Jednou z možností je simulovať vekom podmienené postihnutie. Mladí ľudia si takto začnú viac uvedomovať situáciu starších ľudí a ich sťažené podmienky na dôstojný život.

Návrhy na pokračovanie

Ak pracujete s deťmi, prečítajte si článok 23 Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý stanovuje, že postihnuté deti majú právo na zvláštnu starostlivosť, vzdelávanie a výchovu, ktoré im pomôžu žiť plnohodnotným a dôstojným životom. Účastníkov môžete požiadať, aby zistili, kto v ich vlastnom prostredí (vrátane rodiny) žije s nejakým druhom postihnutia. Ďalej môžu zistiť, aké služby a pomoc môžu tieto osoby využívať. Sú v mládežníckej skupine, združení alebo v škole deti žijúce s postihnutím? Môžu robiť všetko to, čo ostatné deti? Ak nie, prečo?

Ak by skupina prejavila záujem preskúmať „každodenné“ problémy pri diskriminácii iného charakteru – napríklad pri diskriminácii z dôvodu rasového pôvodu, môžete si vyskúšať cvičenie „Odpoveď rasizmu“.

Námety na ďalšiu činnosť

Členovia skupiny by mohli zistiť, ktorí ľudia sú ohrození a rozhodnúť sa, čo by mohli alebo mali urobiť, aby im pomohli. Prečítajte si kapitolu „Aktívna podpora ľudských práv“ z našej príručky, nájdete v nej pokyny a námety. Je dôležité vychádzať z potrieb ľudí s postihnutím, tak ako ich sami vnímajú a definujú, a spolupracovať s organizáciami, ktoré s týmito ľuďmi pracujú.

Ďalšie informácie

Úroveň starostlivosti a ochrana práv ľudí žijúcich s postihnutím sa medzi rôznymi krajinami značne odlišuje – a to predovšetkým v závislosti od ekonomických faktorov. V skutočnosti však majú tieto dôvody viac spoločného s rovnosťou a sociálnou solidaritou než s čímkoľvek iným. Napríklad sluchové pomôcky môžu, ale nemusia byť uhrádzané poisťovňami. Špeciálne telekomunikačné prístroje môžu, no nemusia byť poskytované pre nepočujúcich. Ak niekto potrebuje elektrický vozík, niekedy ho zaplatí komunita, inokedy štát.

Informácie o diskriminácii ľudí žijúcich s postihnutím nájdete v doplňujúcich informáciách o diskriminácii a xenofóbii. Informácie o Paraolympiáde nájdete v podkladoch o športe a ľudských právach.

Poznámka: Toto cvičenie navrhla Dr. Mónika Mádai, prezidentka Združenia spoločný osud, maďarskej mimovládnej organizácie, ktorá pracuje v oblasti sociálnej integrácie osôb s postihnutím aj bez neho. Dr. Mónika Mádai je tiež členkou Maďarského výboru pre záležitosti ľudí žijúcich s postihnutím. Tento výbor zastupuje Maďarsko v Medzinárodnej rehabilitačnej organizácii, ktorá združuje rôzne národné organizácie pôsobiace v tejto oblasti. Autorka je medzinárodná školiteľka pre mládež a je veľmi angažovaná v tejto problematike, keďže sama od narodenia žije s postihnutím.

POMÔCKY Situačné kartičky

Situácia 1.

Pokúste sa bez použitia slov vysvetliť svojmu priateľovi, že ste sa stali obeťou násilia. V parku vás napadla skupina mladých skínov, ktorí vám ukradli tašku a zbili vás. Opýtajte sa, kde je policajná stanica.

Nesmiete rozprávať ani písať či kresliť na papier.

Situácia 2.

Ste v školskej jedálni. Vysvetlite kuchárovi, že nemôžete jesť bolonské špagety, lebo ste vegán, čo znamená, že nielenže nejete mäso, ale ani živočíšne produkty (mlieko, vajíčka ani syr).

Nesmiete rozprávať ani písať či kresliť na papier.

Šport pre všetkých

„Hra, pri ktorej nikto nevyhráva, je zlou hrou.“

Talianske príslovie

TÉMY

 ŠPORT

 DISKRIMINÁCIA

 ZDRAVIE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4
ÚROVEŇ 3
ÚROVEŇ 2
ÚROVEŇ 1

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

 8 A VIAC

ČAS

 120 MINÚT

Témy	Šport. Diskriminácia a xenofóbia. Zdravie.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	8 a viac
Čas	120 minút
Charakteristika	V tomto dynamickom cvičení účastníci využívajú svoju predstavivosť a tvorivosť pri vymýšľaní nových hier. Zameriava sa na tieto okruhy: <ul style="list-style-type: none"> Pravidlá hier, ich opodstatnenosť a sledovanie ich dodržiavania; Vnímanie ľudských práv ako pravidiel pre život; Diskriminácia v rôznych športoch.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo na zdravie. Rovnosť v dôstojnosti a právach.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Upozorniť na sociálne a politické vylučovanie zo športových činností. Rozvíjať tvorivosť a zručnosti na spoluprácu v skupine. Podnecovať účastníkov, aby o ľudských právach uvažovali ako o pravidlách férovej hry (fair play) v ozajstnom živote.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> Pre každú štvorčlennú skupinu budete potrebovať jednu súpravu nasledujúcich pomôcok: <ul style="list-style-type: none"> 4 veľké vedrá alebo koše na papier; 1 kľbko špagátu; 2 lopty (veľkosti futbalovej lopty); 2 výtlačky novin; 1 kus kriedy; nožnice.

Pokyny

- Účastníkom porozprávajte o hnutí „Šport pre všetkých“. Povedzte im, že na začiatku nového tisícročia sa Národný športový výbor rozhodol usporiadať súťaž, ktorej cieľom je vymyslieť novú hru, ktorú by mohol hrať každý.
- Účastníkov požiadajte, aby vytvorili štvorčlenné skupiny.
- Vysvetlite im, že každá skupina bude mať 20 minút na to, aby navrhla hru, pri ktorej sa dajú použiť pomôcky, ktoré majú k dispozícii. Ciele a pravidlá hry si môže každá skupina stanoviť podľa vlastného uváženia.
- Na záver si skupiny navzájom zahrajú svoje hry.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite diskusiou o tom, ako jednotliví členovia skupín spolupracovali a opýtajte sa ich, či sa im cvičenie páčilo. Potom prejdite k diskusii o jednotlivých hrách a o ich pravidlách, ktoré skupiny navrhli. Na záver sa pohovárajte o športoch a hrách v ozajstnom živote.

- Bolo ťažké vymyslieť novú hru?
- Ako pracovali jednotlivé skupiny? Demokraticky alebo o všetkom rozhodovala jedna osoba?
- Rozdelili ste si úlohy? Bol medzi vami niekto, kto mal nápady, niekto iný, kto ich spracoval do praktickej podoby, a niekto, kto vynikol v technickom zostavení hry?
- Ktoré hry sa vám páčili najviac a prečo? Čo robí hru „dobrou hrou“?
- Ktoré skupiny museli zmeniť pravidlá po tom, čo si hru vyskúšali s ostatnými? Prečo ste museli pravidlá zmeniť a ako ste to urobili? Pracovala na tomto procese celá skupina, iba niektorí jej členovia, alebo iba jediný člen skupiny?
- Do akej miery je dôležité mať jasný cieľ a férové pravidlá, aby mal každý pocit, že sa môže zapojiť?
- Mal každý pocit, že sa môže naplno zapájať, alebo sa niekto cítil vo výhode či v nevýhode?
- Akým spôsobom sú v skutočnom živote vylúčené určité skupiny zo športovania? Ktoré formy vylúčenia zo športovej činnosti sú porušením ľudských práv?
- Jednotlivé články Všeobecnej deklarácie ľudských práv možno považovať za pravidlá pre život v pluralitnom svete. Sú to dobré pravidlá? Sú napríklad všeobecne (univerzálne) prijateľné pre všetkých hráčov, pre každého človeka na svete? Je týchto pravidiel dosť alebo príliš málo? Sú to spravodlivé pravidlá? Hrajú všetci hráči (všetky krajiny) podľa týchto pravidiel?

Rady na vedenie aktivity

Pokúste sa zabezpečiť, aby boli skupiny „zmiešané“ – t.j. aby v nich boli vysokí aj nízki účastníci, účastníci s okuliarmi aj bez nich, účastníci rôzneho pohlavia, veku, športových zručností a podobne.

V závislosti od skupiny bude možno potrebné začať burzou nápadov („brainstormingom“) na tému hier vo všeobecnosti. Je napríklad dôležité, aby mali hry jasný cieľ a pravidlá?

Možno budete musieť stanoviť aj určité obmedzenia pre novú hru. Napríklad, že sa bude môcť hrať len na určitom mieste alebo že nesmie trvať viac než 20 minút. Keď sa pri skúšaní hry ukážu nejaké chyby v návrhu, nechajte jej tvorcov zmeniť pravidlá hry.

Počas rozboru môžete toto cvičenie viacerými spôsobmi dať do súvislosti s ľudskými právami. Môžete sa napríklad porozprávať o tom, čo majú pravidlá hry a ľudské práva spoločné a čím sa líšia. Dobré pravidlá – podobne ako ľudské práva – majú zabezpečiť férovú hru tým, že obmedzujú moc niektorých hráčov nad inými. Pravidlá musia platiť pre všetkých hráčov – podobne ako ľudské práva musia byť univerzálne. Mnohé pravidlá spájajú konkrétne práva s konkrétnymi povinnosťami. Napríklad futbalista má právo kopnúť do lopty, ale nemá právo kopnúť do súpera. Porušenie pravidiel sa trestá.

Rozhodovanie o zmene pravidiel možno porovnať so zmenou zákonov v skutočnom živote. Ako sa menia zákony? Formou vyhlášky alebo ich menia priamo občania prostredníctvom referenda či po konzultáciách s mimovládnyimi alebo inými organizáciami?

V diskusii môžu účastníci vyjadriť aj názor, že vylučovanie a diskriminácia v športe nie sú až také závažné veci, lebo ľudia si väčšinou prirodzene vyberajú športy, v ktorých sú dobrí. Napríklad vysokí ľudia zvyčajne hrajú basketbal, menej energické či pohybovo zdatné typy hrávajú biliard alebo šach. Otázka je však zložitejšia. Všetka pozornosť sa totiž sústreďuje zväčša len na tých mladých ľudí, ktorí sú v určitom športe sľubnými talentami a iba im sa často ponúka príležitosť zúčastňovať sa súťaží. Avšak tým, ktorú chcú hrať iba pre radosť, sa až taká pozornosť nedostáva. Niektoré športy spôsobujú vylúčenie kvôli obmedzeným finančným možnostiam, keďže si vyžadujú drahé vybavenie alebo tréningy.

Významný dátum**10. október**Svetový deň duševného
zdravia

Účastníkom môžete povedať aj o projekte „Pouličné športy“ – iniciatíve mladých ľudí na Balkáne, ktorej cieľom je podporovať toleranciu a ľudské práva (pozri doplňujúce informácie o športe a ľudských právach).

Variácie

Ak chcete toto cvičenie využiť predovšetkým na rozvíjanie zručností účastníkov na prácu v skupine, môžete jednu zo skupín požiadať, aby navrhla hru založenú na spolupráci, a druhú skupinu, aby navrhla hru založenú na súťaživosti. Na záver môžete zhodnotiť, ktorá hra sa účastníkom viac páčila.

Návrhy na pokračovanie

Ak by účastníci chceli preskúmať ďalšie stránky rovnosti, určite sa im zapáči cvičenie „Cesta do Krajiny rovnosti“, ktorá skúma problematiku rovnosti medzi mužmi a ženami.

Námety na ďalšiu činnosť

Zorganizujte si spoločný „Športový deň“, na ktorý pozvete mladých ľudí z iných klubov, aby si zahrli vaše nové hry. Skupina sa bude musieť rozhodnúť, ako podujatie pripraviť tak, aby sa mohlo zapojiť čo najviac záujemcov.

Ďalšie informácie

„Šport pre všetkých“ je hnutie podporujúce olympijský ideál, podľa ktorého je šport ľudským právom pre všetkých bez ohľadu na rasu, spoločenské postavenie či pohlavie. Hnutie podporuje športové činnosti, ktoré môžu vykonávať ľudia v každom veku, bez rozdielu pohlavia a sociálnych či ekonomických podmienok. www.olympic.org/ioc/e/org/sportall.

Urob krok vpred!

„Všetko závisí od práv iných a z mojej nikdy nekončiacej povinnosti rešpektovať ich!“

Emmanuel Lévinas

Témy	Diskriminácia a xenofóbia. Chudoba. Ľudské práva všeobecne.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	10 – 30
Čas	60 minút
Charakteristika	Všetci ľudia sú si rovní, ale niektorí sú si rovnejší. V tomto cvičení si účastníci vyskúšajú, aké to je byť niekým, kto sa od ostatných odlišuje. Zameriava sa na problematiku: <ul style="list-style-type: none"> ▪ sociálnej nerovnosti ako častého zdroja diskriminácie a vylúčenia (exklúzie); ▪ empatie a jej hraníc.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo nebyť diskriminovaný. ▪ Rovnosť ľudí v dôstojnosti a právach. ▪ Rovnaký prístup k sociálnym právam.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podnecovať empatiu voči ľuďom odlišným od väčšinovej spoločnosti. ▪ Viac si uvedomovať existujúcu nerovnosť príležitostí v spoločnosti. ▪ Napomáhať pochopeniu možných osobných dôsledkov príslušnosti k určitej sociálnej menšine alebo kultúrnej skupine.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kartičky s rolami; ▪ otvorený priestor (chodba, veľká miestnosť alebo priestor v prírode); ▪ kazetový magnetofón alebo CD prehrávač a jemná/relaxačná hudba.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cvičenie si pozorne prečítajte. Prezrite si zoznam „Situácií a udalostí“ a upravte ho podľa potrieb skupiny, s ktorou pracujete. ▪ Pre každého účastníka vyhotovte jednu kartičku s rolou. Pripravte si kópiu (prispôbeného) zoznamu (ručný prepis alebo fotokópiu), rozstrihajte ho na prúžky a každý prúžok zložte na polovicu.

Pokyny

1. Navodte pokojnú atmosféru s jemným hudobným podfarbením alebo účastníkov požiadaajte, aby boli v tichosti.
2. Každému účastníkovi dajte náhodne jednu kartičku s rolou. Povedzte im, aby si kartičku ponechali a nikomu ju neukazovali.
3. Potom účastníkov vyzvite, aby si posadali (najlepšie na dlážku) a aby si prečítali svoje kartičky s rolami.
4. Následne ich požiadaajte, aby sa pokúsili vžiť do svojich rolí. Môžete im pomôcť tým, že im prečítate niektoré z nižšie uvedených otázok. Po každej otázke urobte pauzu, aby účastníci mali dostatok času zamyslieť sa a vytvoriť si vnútorný obraz samých seba a svojho života v pozícii osoby, ktorú majú uvedenú na kartičke:
  - Aké bolo vaše detstvo? V akom dome ste bývali? Aké hry ste sa hrali? Akú prácu vykonávali vaši rodičia?

TÉMY

DISKRIMINÁCIA

CHUDOBA

ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE.

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

10 - 30

ČAS

60 MINÚT

- Aký je váš každodenný život dnes? Kde sa stretávate s ľuďmi? Čo robievate dopoludnia, popoludní a večer?
  - Aký je váš životný štýl? Kde bývate? Koľko zarábate mesačne? Čo robievate vo voľnom čase? Čo robíte na dovolenke?
  - Čo vás teší a z čoho máte strach?
5. Teraz účastníkov požiadajte, aby sa v absolútnej tichosti zoradili do radu vedľa seba (ako na štartovacej čiare).
  6. Povedzte im, že im prečítate zoznam rôznych situácií a udalostí. Vždy, keď na prečítaný výrok môžu odpovedať „áno“, musia urobiť krok vpred. V opačnom prípade musia zostať stáť na svojom mieste.
  7. Začnite čítať situácie. Po prečítaní každého výroku urobte krátku pauzu, aby účastníci mohli vykročiť vpred a poobzerať sa okolo, aby si uvedomili vlastnú pozíciu vo vzťahu k ostatným.
  8. Na záver účastníkov požiadajte, aby si každý zapamätal svoju konečnú pozíciu. Dajte im niekoľko minút na to, aby vystúpili zo svojich rolí a prejdite k spoločnému rozboru.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite tým, že sa účastníkov opýtate, čo sa dialo počas cvičenia a aký z neho majú pocit. Potom prejdite k otázkam, ktoré sa počas cvičenia vynorili a k tomu, čo sa prostredníctvom nich naučili.

1. Ako sa cítili tí, ktorí mohli alebo naopak nemohli urobiť krok vpred?
2. Kedy si tí, ktorí robili kroky vpred často, všimli, že ostatní nenapredujú tak rýchlo ako oni?
3. Mal niekto pocit, že boli aj také okamihy, keď sa nerešpektovali ich ľudské práva?
4. Dokázali by ste uhádnuť, kto akú rolu hral? (V tejto časti diskusie môžu účastníci odhaliť svoje roly.)
5. Do akej miery bolo pre vás ľahké alebo ťažké zahrať jednotlivé roly? Ako ste si predstavili osobu, ktorú ste hrali?
6. Bolo toto cvičenie v určitom zmysle zrkadlom spoločnosti? V akom?
7. Ktoré ľudské práva sa vzťahujú k jednotlivým rolám? Môže niekto z vás povedať, že jeho práva boli porušené alebo že ich nemohol uplatniť?
8. Aké by mohli byť prvé kroky, ktorými by sme mohli začať riešiť problém nerovnosti v spoločnosti?

Rady na vedenie aktivity

Ak budete cvičenie robiť v prírode, dbajte na to, aby vás všetci účastníci počuli, najmä ak budete pracovať s veľkou skupinou! Môžete si prizvať aj asistenta na sprostredkovanie vašich pokynov.

Na začiatku cvičenia, keď sa účastníci budú musieť vžiť do svojej roly, sa môže stať, že vám niektorí povedia, že toho veľa nevedia o živote človeka, ktorého by mali zahrať. Môžete ich upokojiť, že na tom až tak nezáleží, a posmeľte ich, aby v čo najväčšej miere využívali svoju fantáziu.

Sila tohto cvičenia spočíva v tom, že účastníci na vlastné oči vidia narastajúci rozdiel medzi jednotlivými postavami. Najmä na konci cvičenia, keď je medzi tými, ktorí vykročovali vpred, a tými, ktorí väčšinou zostávali stáť, obrovský rozdiel. Tento účinok môžete ešte posilniť, ak jednotlivé roly upravíte tak, aby odzrkadľovali reálny život jednotlivých účastníkov. Pri upravovaní jednotlivých rolí dbajte na to, aby krok vpred mohol urobiť iba minimálny počet účastníkov

(t.j. tí, ktorí môžu na otázky odpovedať „áno“). To platí aj v prípade veľkej skupiny, keď budete musieť vytvoriť viac rolí.

Počas rozboru a vyhodnotenia je dôležité zistiť aj to, odkiaľ majú účastníci poznatky o postave, ktorú hrali. Majú v tomto ohľade osobné skúsenosti, alebo vychádzali z poznatkov získaných z iných zdrojov (noviny, knihy, vtipy)? Sú si istí, že informácie a predstavy, ktoré majú o danej postave, sú spoľahlivé? Pritom môžete účastníkov uviesť aj do problematiky fungovania stereotypov a predsudkov.

Toto cvičenie je mimoriadne vhodné na to, aby sme prepojili rôzne kategórie práv (občianske, politické, sociálne, ekonomické a kultúrne práva) a ich uplatňovanie. Problém chudoby a sociálneho vylúčenia nie je iba problémom formálnych práv – problém vylúčenia sa dotýka napríklad aj utečencov a žiadateľov o azyl. Problematické je najmä uplatňovanie týchto práv.

Variácie

Jedným zo spôsobov, ako získať od účastníkov čo najviac myšlienok a nápadov, a zároveň prehĺbiť pochopenie tejto problematiky, je pracovať najprv v malých skupinkách a potom dať účastníkom priestor, aby sa o svoje nápady a myšlienky podelili s ostatnými v rámci celej skupiny. V prípade, že sa rozhodnete pre takýto postup, je takmer nevyhnutné zabezpečiť si asistentov. Vyskúšajte si túto metódu tak, že druhú časť rozboru, keď sa už odhalili jednotlivé roly, zrealizujete v malých skupinkách. Účastníkov požiadajte, aby preskúmali, kto má v spoločnosti, v ktorej žijú, menej a kto viac šancí a príležitostí, a aké prvé kroky by sa mohli a mali urobiť v záujme toho, aby sa nerovnosti odstránili. Ďalšou alternatívou môže byť, že účastníkov požiadate, aby si vybrali jednu z postáv a položili si otázku, čo by sa dalo urobiť – čiže aké povinnosti a zodpovednosti majú oni sami, komunita a vláda voči tejto osobe.

Návrhy na pokračovanie

V závislosti od spoločenského kontextu, v ktorom pracujete, si môžete medzi účastníkov pozvať na besedu zástupcov skupín obhajujúcich záujmy určitých kultúrnych alebo sociálnych menšín. Zistite, o čo sa usilujú a ako by ste im v tom mohli vy alebo mladí ľudia pomôcť. Takéto osobné stretnutie by bolo vhodnou príležitosťou aj na to, aby ste poukázali na niektoré predsudky a stereotypy, ktoré sa počas diskusie vynorili, a následne ich prehodnotili.

Ak by sa účastníci chceli dozvedieť viac o otázke nerovnosti pri poskytovaní vzdelania na celom svete a o tom, aké opatrenia sa prijali v záujme vyriešenia tohto problému, odporúčame cvičenie „Vzdelanie pre všetkých?“

Námety na ďalšiu činnosť

Vráťte sa k nápadom, ktoré sa vynorili počas rozboru. Zistite, ako by ste vy alebo mladí ľudia mohli pomôcť skupinám alebo organizáciám, ktoré podporujú kultúrne alebo sociálne menšiny a svoje nápady uskutočnite.

Významné dátumy

8. apríl

Medzinárodný deň Rómov

18. december

Medzinárodný deň migrantov

PODKLADY
Kartičky s rolami

Ste osamelá nezamestnaná matka	Ste arabské moslimské dievča žijúce so svojimi hlboko nábožensky založenými rodičmi
Ste dcéra riaditeľa miestnej banky. Študujete ekonómiu na vysokej škole	Ste 19-ročný syn roľníka v odľahlej dedinke v horách
Ste profesionálny vojak	Ste mladý muž s postihnutím, ktorý sa dokáže pohybovať iba pomocou invalidného vozíka
Ste 17-ročná rómska dievčina, ktorá neukončila základnú školu	Ste HIV-pozitívna prostitútka v stredných rokoch
Ste nezamestnaný učiteľ z Poľska, hľadajúci prácu	Ste 24-ročný utečenec z Iraku
Ste ilegálny prisťahovelec z Vietnamu	Ste prezident strany –mládežníckej politickej organizácie, ktorej „materská“ strana je teraz pri moci
Ste syn čínskeho prisťahovalca, ktorý má prosperujúcu reštauráciu rýchleho občerstvenia	Ste dcéra amerického veľvyslanca v krajine, kde teraz bývate
Ste majiteľ úspešnej firmy na dovoz a vývoz	Ste robotník z továrne na topánky na dôchodku
Ste priateľka mladého umelca, ktorý je závislý na heroíne	Ste 22-ročná lesba
Ste modelka afrického pôvodu	Ste 27-ročný muž, bezdomovec

Situácie a udalosti

Nasledujúce situácie nahlas prečítajte. Po prečítaní každej situácie dajte účastníkom čas na to, aby urobili krok vpred a aby sa poobzerali okolo seba a videli, ako ďaleko sa dostali v porovnaní s ostatnými.

- Nikdy ste nemali žiadne vážne finančné ťažkosti.
- Máte slušné bývanie s telefónom a televízorom.
- Máte pocit, že spoločnosť, v ktorej žijete, rešpektuje váš jazyk, náboženstvo a kultúru.
- Máte pocit, že váš názor na spoločenské a politické otázky zaváži a že vašej mienke sa venuje dostatočná pozornosť.
- Ľudia sa na vás obracajú o radu v rozličných otázkach.
- Nemáte strach z toho, že vás zastavia policajti.
- Viete, kam sa máte v prípade potreby obrátiť o radu a pomoc.
- Nikdy ste sa necítili diskriminovaný pre svoj pôvod.
- Svoje sociálne a zdravotné potreby máte primerane zabezpečené.
- Raz za rok môžete odcestovať na dovolenku.
- Môžete si k sebe na večeru pozvať priateľov.
- Váš život je zaujímavý a do budúcnosti sa dívate optimisticky.
- Máte pocit, že môžete študovať a vykonávať povolanie, ktoré si vyberiete.
- Nemáte obavy z toho, že by vás mohli prenasledovať alebo napadnúť na ulici či v médiách.
- Môžete sa zúčastniť celoštátnych aj miestnych volieb.
- Najdôležitejšie náboženské sviatky môžete osláviť so svojou rodinou a blízkymi priateľmi.
- Môžete sa zúčastniť na medzinárodnom seminári v zahraničí.
- Aspoň raz za týždeň môžete ísť do kina alebo divadla.
- Nemáte obavy o budúcnosť svojich detí.
- Aspoň raz za tri mesiace si môžete kúpiť nové šaty.
- Môžete sa zamilovať do osoby, ktorú si sami vyberiete.
- Máte pocit, že spoločnosť, v ktorej žijete, oceňuje a uznáva vaše odborné schopnosti.
- Môžete používať internet a využívať ho na vlastné účely.

Vplyv internetu

V každej vynikajúcej technológii je skrytá politická alebo sociálna predpojatosť.

TÉMY

MÉDIÁ

GLOBALIZÁCIA

ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4
 ÚROVEŇ 3
 ÚROVEŇ 2
 ÚROVEŇ 1

4

VEĽKOSŤ SKUPINY

10 - 50

ČAS

180 MINÚT

Témy	Médiá. Globalizácia. Ľudské práva všeobecne.
Stupeň náročnosti	4
Veľkosť skupiny	10 – 50
Čas	180 minút
Charakteristika	V tomto cvičení budeme formou diskusie v malých skupinách aj v celej skupine skúmať problematiku: <ul style="list-style-type: none"> ▪ budúcnosti internetu a digitálneho rozdelenia (tzv. informačnej nerovnosti); ▪ využívania internetu pri presadzovaní ľudských práv.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Všetky ľudské práva.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rozšíriť vedomosti o celosvetovom vplyve internetu a o prístupe k informáciám. ▪ Rozvíjať predstavivosť a schopnosť kritického myslenia. ▪ Podnecovať zmysel pre spravodlivosť a solidaritu s ľuďmi, ktorí sa venujú presadzovaniu ľudských práv.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kópie podkladových materiálov; ▪ veľké hárky papiera a fixky pre každú skupinu; ▪ priestor na prácu s veľkou skupinou a prácu v malých skupinách.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pripravte si kópie podkladov č. 1 „Vplyv internetu v budúcnosti – šesť rôznych možností“. Stačí, ak pripravíte jednu kópiu pre každú dvojicu účastníkov. ▪ Pripravte si kópie podkladov č. 2, 3, 4, 5 a 6 tak, aby všetci účastníci v piatich pracovných skupinách mali vlastnú kópiu.

Pokyny

Cvičenie sa skladá z troch častí: 1. časť – Úvod (10 minút) 2. časť – Predpoveď vplyvu internetu (60 minút). 3. časť – Ako používať internet pri presadzovaní ľudských práv (90 minút)

1. časť – Úvod (10 minút)

1. Oboznámte účastníkov s cvičením a vysvetlite im, že budú musieť využívať svoju predstavivosť a kritické myslenie. Ich úlohou bude predpovedať vplyv internetu a moderných informačných technológií na náš život a na prácu v oblasti ľudských práv v budúcnosti.
2. Na rozohratie uveďte niekoľko základných informácií o internete. Potom účastníkov požiadajte, aby sa v dvojiciach porozprávali o svojich skúsenostiach s internetom a o jeho výhodách aj nevýhodách. Dajte im na to 10 minút.

2. časť – Predpoveď vplyvu internetu (60 minút)

1. Rozdajte kópie podkladu č. 1 „Vplyv internetu v budúcnosti – šesť rôznych možností.“ Účastníkom vysvetlite, že jednotlivé scenáre sú zámerne vyhrotené, aby vyhrocovali aj ich rozhodnutia.
2. Požiadajte dvojice, aby rozhodli, pri ktorom scenári je najväčšia a pri ktorom najmenšia pravdepodobnosť, že sa naozaj naplní. Dajte im na to 15 minút.

3. Potom účastníkov zvolajte do veľkej skupiny a požiadajte ich, aby o svojich rozhodnutiach zreferovali ostatným. Pokúste sa diskusiu zhrnúť do týchto okruhov:

Najpravdepodobnejšie scenáre:

- ľudské práva súvisiace s informačnými technológiami, napríklad so slobodou názoru a prejavu;
- digitálne rozdelenie;
- požiadajte jedného alebo dvoch účastníkov, aby najdôležitejšie pojmy napísali na flipchart alebo tabuľu.

3. časť – Ako používať internet pri presadzovaní ľudských práv (90 minút)

1. Účastníkov rozdeľte do piatich skupín (A až E). Rozdajte im podklady. Každý člen skupiny A dostane kópiu „Podkladov pre skupinu A – Scenáre budúcnosti: Pesimistické vyhliadky“; členovia skupiny B dostanú kópiu „Podkladov pre skupinu B – Scenáre budúcnosti: Optimistické vyhliadky“, takto postupujte aj s ostatnými skupinami C, D a E.
2. Účastníkom dajte 20 minút na to, aby si materiály prečítali a porozprávali sa o nich.
3. Požiadajte ich, aby o informáciách v týchto materiáloch uvažovali s ohľadom na výstupy diskusie z 2. časti cvičenia o vplyve internetu. Tejto časti musia účastníci venovať zvýšenú pozornosť, keďže poskytnuté informácie budú potrebovať pri nasledujúcej práci.
4. Účastníkov rozdeľte do nových skupín. V každej novej skupine musia byť piati účastníci – jedna osoba zo skupiny A, jedna zo skupiny B, jedna zo skupiny C a tak ďalej.
5. Úlohou nových skupín bude určiť, ktoré sú tri najdôležitejšie výhody alebo najužitočnejšie spôsoby využívania internetu pri presadzovaní ľudských práv.
6. Navrhňte, aby si účastníci na úvod urobili rýchle kolo vzájomnej výmeny informácií – počnúc účastníkmi zo skupín C, D a E (ktorí majú informácie o mimovládnych organizáciách) a končiac účastníkmi zo skupín A a B. Po tomto kole budú účastníci lepšie pripravení na určenie výhod a spôsobov používania internetu pri presadzovaní ľudských práv.
7. Účastníci si musia zvoliť aj hovorcu, ktorý bude prezentovať ich výsledky pred celou skupinou. Na túto časť cvičenia majú účastníci k dispozícii 35 minút.
8. Zvolajte účastníkov do veľkej skupiny a požiadajte ich, aby prezentovali výsledky svojej práce.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite zhrnutím priebehu cvičenia a otázkou o zapojení sa účastníkov. Potom prejdite k zisťovaniu, čo sa účastníci naučili:

- Koľko ste toho už vedeli o internete? Ako často ho používate? Na čo ho používate?
- Bolo medzi vami digitálne rozdelenie? Aký to malo vplyv na vašu schopnosť zapojiť sa do cvičenia? Cítil sa niekto vylúčený z cvičenia preto, lebo sa nedokázal vyjadriť k tejto téme?
- Vnímali ostatní takýto nedostatok skúseností ako príčinu brzdenia skupinovej práce?
- Aké výhody má práca v skupine, v ktorej majú účastníci veľmi rozdielne skúsenosti v tejto oblasti a rôzne postoje k tejto téme?
- Čo bolo pre vás najzaujímavejšie z toho, čo ste sa dozvedeli o činnosti mimovládnych organizácií v oblasti ľudských práv? Prekvapilo vás niečo?
- Prevažili výhody používania internetu pri presadzovaní ľudských práv nad jeho nevýhodami?
- Čo by sa malo urobiť, aby sa tieto nevýhody odstránili?

Rady na vedenie aktivity

Pred samotným cvičením zistite, do akej miery účastníci internet poznajú, aby ste mohli primerane nastaviť úroveň a celkový priebeh cvičenia.

Na záver, pri rozbere odporúčame zamerať sa aj na globálne a lokálne vplyvy prístupu k moderným informačným technológiám. Pritom je dôležité zaručiť, aby svoje názory mohli vyjadriť aj tí účastníci, ktorí nemajú žiadne skúsenosti s internetom, alebo majú k nemu sťažený prístup. Cieľom digitálneho rozdelenia a práce v skupine, ktorej účastníci majú veľmi rozdielne skúsenosti, je podnietiť ich, aby o týchto otázkach uvažovali v rozličných súvislostiach a z rôznych uhlov pohľadu.

Variácie

Cvičenie môžete rozšíriť aj tak, aby viedlo k precvičovaniu zručnosti dosiahnuť zhodu. Môžete to urobiť nasledovne:

1. V 1. časti, po 4. kroku (rozhodovanie vo dvojiciach) jednotlivé dvojice požiadajte, aby sa pridali k inej dvojici a aby v štvorčlennej skupine porovnali svoje názory. Mali by dospieť k zhode v tom, ktorý scenár sa najpravdepodobnejšie a ktorý najmenej pravdepodobne uskutoční. Každú štvorčlennú skupinu požiadajte, aby k najpravdepodobnejšiemu scenáru pripísali niekoľko viet o ľudských právach, ktoré sa v tejto súvislosti vynárajú (napríklad o slobode prejavu). Cieľom dopisovania je, aby skupiny, ktoré dosiahli zhodu pomerne rýchlo, pokračovali v spoločnom uvažovaní o jednotlivých scenároch a aby si túto problematiku hlbšie osvojili, kým prejdú k ďalšej úlohe (15 minút).
2. Teraz požiadajte každú štvorčlennú skupinu, aby sa spojila s inou skupinou a aby si v osemčlenných skupinách porovnali svoje názory a dospeli k zhode na najpravdepodobnejších a najmenej pravdepodobných scenároch. Skupiny požiadajte, aby si zároveň vybrali hovorcu, ktorý bude informovať o výsledkoch (15 minút). Potom pokračujte referovaním o výsledkoch diskusií pred celou skupinou.
3. Keď bude celá skupina spolu, požiadajte účastníkov, aby prečítali doplnené kľúčové pojmy – otázky ľudských práv – a aby odôvodnili svoje rozhodnutia. Účastníkov (nielen hovorcov) podnecujte k tomu, aby reagovali na:
  - rozdiely a podobnosti v rozhodnutiach jednotlivých skupín,
  - dôvody na jednotlivé rozhodnutia,
  - otázky ľudských práv súvisiace s internetom,
  - dôsledky vybraných scenárov.
4. Účastníkov požiadajte, aby porozprávali aj o priebehu svojej skupinovej práce.
  - Zmenili ste po jednotlivých diskusiách svoje názory?
  - Bolo ťažšie pracovať vo väčšej skupine?
  - Kto mal tendenciu prevziať vedenie a usmerňovať priebeh celej diskusie (napr. tí, ktorí už mali väčšie skúsenosti s internetom, alebo práve naopak tí neskúsení)?
  - Mohli ste slobodne vyjadriť svoje názory bez ohľadu na to, do akej miery ovládáte prácu s internetom?

Návrhy na pokračovanie

Účastníkov podnecujte k tomu, aby navštívili internetové stránky uvedené v podkladoch „Profily mimovládnych organizácií“. Potom môžete pokračovať a prejsť k nasledovným úlohám:

- Využitie dostupných internetových zdrojov na zvýšenie povedomia účastníkov o problematike ľudských práv.
  - Zisťovanie nových spôsobov používania internetu pri presadzovaní ľudských práv.
  - Vytvorenie vlastnej internetovej stránky a jej prepojenie na iné mládežnícke skupiny.
- Ak by účastníci mali záujem pracovať s konkrétnym príkladom využívania internetu pri presadzovaní ľudských práv, môžu si vyskúšať cvičenie „Keď príde zajtrašok“. Táto aktivita o práve na život využíva materiál z internetovej stránky väzňa odsúdeného na trest smrti.

Námety na ďalšiu činnosť

Uskutočnite nápady uvedené v tomto cvičení či tie vyslovené počas diskusie, alebo vyskúšajte niektorú z možností uvedených na internetových stránkach z „Profilov mimovládnych organizácií“.

Ďalšie informácie

Správa Rozvojového programu OSN o rozvoji ľudstva v roku 2001 sa zameriava na otázku digitálneho rozdelenia a je dostupná na internetovej stránke www.undp.org

Významný dátum

17. máj

Svetový deň
telekomunikácií

PODKLADY

Vplyv internetu v budúcnosti – šesť rôznych možností

- SVET BUDE LEPŠÍ!** Do roku 2020 bude každý človek na svete pripojený na sieť. V dôsledku internetu budú obchody, kancelárie a služobné cesty úplne zbytočné. Tým sa ušetrí také množstvo peňazí, že všetko bude bezplatné! Vojny sa skončia! Všetci budeme šťastní!
- SVET BUDE HORŠÍ.** Do roku 2020 bude na sieť pripojený každý človek na Západe, no narastajúce miliardy ľudí žijúce mimo rozvinutých krajín budú stále žiť v chudobe. Táto nerovnováha vyvolá svetovú vojnu, prípadne ju niekto využije na výrobu jadrovej bomby podľa návodu dostupného na internete. Všetci ľudia zomrú.
- INTERNET OVLÁDNU ĽUDIA.** Do roku 2020 bude celkový objem internetových stykov taký obrovský, že znemožní akúkoľvek kontrolu zo strany vlád. Začnú sa vytvárať malé samosprávne spoločenstvá, v ktorých budú ľudia žiť vo „virtuálnych dedinách“. Všetci budú slobodní.
- INTERNET OVLÁDNU VLÁDY.** Ako predpovedal George Orwell vo svojom románe „1984“, do roku 2020 nás všetkých bude sledovať „Veľký brat“. Všetky naše e-maily, bankové údaje, všetky osobné veci aj nákupy – to všetko bude zaznamenávané a podrobne skúmané. Všetci budú 24 hodín denne sledovaní, počítače budú vybavené kamerami. Pri moci budú všade totalitné režimy. Všetci budú utláčaní.
- VÝZNAM INTERNETU BUDE POSTUPNE KLESAŤ.** Lesk a sláva virtuálneho sveta do roku 2020 vybledne. Všetci si budú žiť ako predtým. Nikoho nebudú zaujímať diskusie o nových informačných technológiách ako o ďalších nástrojoch slobody prejavu. Nezaujmom o virtuálny svet ušetríme veľa peňazí. Svetová sieť postupne prestane existovať.
- INTERNET TU ZOSTANE.** Do roku 2020 bude na svete pripojený každý s každým. Spoločenský život ľudí sa bude odohrávať na monitore počítača, na dovolenku sa bude chodiť bez toho, aby človek opustil svoju obývačku a ľudia budú mať spory s tisíckami iných ľudí, s ktorými sa nikdy nestretli. Internet bude natoľko všadeprítomný, že jedinou šancou ľudstva na ekonomické prežitie budú obrovské investície do internetovej siete a do prehodnotenia celej stratégie jej rozvoja.

Zdroj: Prevzaté a upravené podľa „Ľudské práva a internet“, Hicks, S., Halpin, E.F. a Hoskins, E. (red.), McMillan Press Ltd, Londýn, 2000

Skupina A – Scenáre budúcnosti: Pesimistické vyhliadky

Neil Postman: Päť myšlienok o technologickej zmene

Po prvé: *cenu technológie musíme vždy zaplatiť; čím lepšia technológia, tým vyššia cena.*

Po druhé: *vždy budú víťazi a porazení; víťazi sa vždy snažia presvedčiť porazených o tom, že skutočnými víťazmi sú oni.*

Po tretie: *v každej vynikajúcej technológii sa skrýva poznávací, politická alebo sociálna predpojatosť. Niekedy je táto predpojatosť v náš prospech. Niekedy nie. Knihtlač zničila ústne podanie, telegraf rozbil priestor, televízia potláča význam slova; a počítač môže pokaziť spoločenský život. A tak ďalej.*

Po štvrté: *technologická zmena nemá pridanú hodnotu; v skutočnosti je to ekologická otázka, čo vlastne znamená, že všetko sa vďaka nej mení, a preto je nanajvýš dôležité, aby nezostávala úplne v rukách Billa Gatesa.*

A napokon po piate: *technológia sa pomaličky stáva mýtom, t.j. vnímame ju ako súčasť prirodzeného poriadku vecí, preto riadi naše životy vo väčšej miere, než je pre nás dobré.*

(Z príspevku prezentovaného na konferencii „Nové technológie a ľudská bytosť: Rozhovory o viere v novom tisícročí“, Denver, Colorado, 27. marca 1998, www.newtech.org/adress10-en.htm)

Skupina B – Scenáre budúcnosti: Optimistické vyhliadky

Sean Kidney, Internet ako pomocník občianskej aktivity

Podľa mňa majú ľudia zaujímaví sa o internet optimistické vyhliadky do budúcnosti. Rovnako ako každý veľký „prevrat“ aj internet na jednej strane ponúka príležitosti, na druhej spôsobuje straty. Tie sa určite dotknú tlačových médií. Myslím si, že je to revolúcia, ktorá otvára obrovský priestor na rozširovanie vplyvu jednotlivca, pretože dáva ľuďom skutočnú možnosť vyjadriť svoj názor a získať informácie. V revolúciách sa novinky väčšinou strácajú, táto však nie.

V súvislosti s internetom okrem iného dúfam, že sa stane pomocníkom občianskej aktivity a povedie k demokracii iného charakteru. Myslím, že by sme mali zaistiť, aby sa neprehlbovali sociálne rozdiely, najmä nie v nadchádzajúcich 10 rokoch, alebo aspoň dovtedy, kým ostatnú časť sveta postupne nezasiahne táto technologická revolúcia. Musíme spojiť naše úsilie nielen na štátnej, ale aj celosvetovej úrovni, aby sme pomohli vytvárať budúcnosť tejto unikátnej revolučnej technológie.

Ak už človek vie čítať, ďalšou prekážkou k získaniu poznatkov je prístup k informáciám, čiže prístup k čítaniu – napríklad prostredníctvom knižnice. Spomeňme si, akú revolúciu spôsobili v našich životoch verejné knižnice. Prísľub internetu spočíva v tom, že sa stane globálnou knižnicou.

(Úryvok z Prejavu k NSW Spoločnosti redaktorov dňa 6. apríla 1999, <http://online.socialchange.net.au>)

Skupina C – Profil mimovládnej organizácie Amnesty International (www.amnesty.org)

Amnesty International bola založená v roku 1961 a bojuje za prepustenie všetkých väzňov svedomia na slobodu; za zabezpečenie spravodlivého a včasného súdneho procesu pre všetkých politických väzňov; za zrušenie trestu smrti, bojuje proti mučeniu a iným formám krutého zaobchádzania s väzňami; za ukončenie politických vražd a „zmiznutí“; a vystupuje proti zneužívaniu ľudských práv zo strany vlád alebo opozičných skupín. Amnesty International má okolo milióna členov a podporovateľov v 162 krajinách a regiónoch sveta. Jej aktivity siahajú od verejných demonštrácií po písanie listov, od vzdelávania v oblasti ľudských práv po benefičné koncerty, a v prípade konkrétnych otázok od formulovania apelov až po celosvetové kampane.

Je to nestranná organizácia, ktorá je nezávislá od vlád, politických presvedčení alebo náboženských vierovyznaní. Amnesty International svoje aktivity financuje z príspevkov a darov svojej členskej základne. Jej internetová stránka obsahuje príručku pre realizáciu kampaní či informácie súvisiace so spravodlivým súdnym procesom. Prostredníctvom tejto stránky sa možno zapojiť do rôznych kampaní, dostávať dôležité výzvy na mobilný telefón vo forme SMS správ a zaslať pohľadnice podporujúce ukončenie praktík mučenia.

Niekoľko príkladov z činnosti Amnesty International:

Po určitých pochybeniach a následnej negatívnej publicite na konci roku 1960 prijala Amnesty International zásadu, podľa ktorej sa jej členovia môžu venovať len prípadom, ktoré sa netýkajú ich vlastnej krajiny. Väčšinu práce Amnesty International dodnes vykonávajú dobrovoľníci. Píšu listy vládam, ktoré porušujú práva ľudí s opozičnými názormi, uväzňujú ich, prenasledujú, zastrahujú, mučia, nechávajú „zmiznúť“ alebo vraždia z politických dôvodov. Zúčastňujú sa verejných podujatí, na ktorých poskytujú informácie o väzňoch svedomia a otázkach ľudských práv. Organizujú demonštrácie, píšu tlačové správy, zakladajú skupiny na písanie listov v prostrediach cirkví, synagóg a mešít; a svoju predstavivosť a inteligenciu využívajú najrôznejšími spôsobmi.

Amnesty International nikdy nepovažuje prepustenie väzňov iba za svoju zásluhu. Prepustenia závisia od mnohých okolností, medzi ktoré patrí aj úsilie a kroky zo strany rodiny a priateľov (často spojené s nemalým rizikom). Mnohí prepustení väzni sú však toho názoru, že publicita, ktorej sa im dostalo vďaka Amnesty International a jej listom, boli pre ich prepustenie veľmi dôležité.

V roku 1977 bola Amnesty International za svoju činnosť ocenená Nobelovou cenou za mier. Pri príležitosti 50. výročia Všeobecnej deklarácie ľudských práv zorganizovala kampaň pod názvom *Get up! Sign up!(Zobuď sa a podpíš!)*, počas ktorej zozbierala 13 miliónov podpisov na podporu deklarácie. Internetová stránka organizácie *Zastavme mučenie* (www.stoptorture.org) získala v roku 2001 Revolučnú cenu za najlepšie využívanie e-mailov.

Skupina D – Profil mimovládnej organizácie Derechos Human Rights (www.derechos.org)

Derechos Human Rights bola založená v roku 1995 ako prvá ľudskoprávna organizácia na báze internetu. Spolu so svojou španielskou sesterskou organizáciou Equipo Nizkor si organizácia Derechos jasne uvedomila obrovský potenciál internetu stať sa najúčinnnejším nástrojom v boji proti porušovaniu ľudských práv. Internet umožňuje, aby organizácie bojujúce za ľudské práva prehovorili k celému svetu. Derechos spolupracuje najmä s ľudskoprávnymi organizáciami v Latinskej Amerike. Jej cieľom je šíriť presné a aktuálne informácie o dodržiavaní ľudských práv v rôznych krajinách sveta a poskytovať individuálnym záujemcom možnosť pomáhať v tejto oblasti. Organizácia zároveň spravuje viacero e-mailových adresárov, vydáva internetový časopis o ľudských právach a stará sa o to, aby sa nezabudlo na nezvestných a aby sa dočkali spravodlivosti. Internetová stránka organizácie obsahuje rozsiahly zoznam kontaktov na ďalšie organizácie bojujúce za ľudské práva.

Príklad z činnosti organizácie Derechos:

V roku 1998 Javier Vildoza (21) našiel na internetovej stránke organizácie Derechos nasledujúci záznam: „Vildoza, Jorge (alias Gaston), poručík, zástupca veliteľa útvaru GT332; v súčasnosti dezertér, žije v Anglicku; pravdepodobne so sebou uniesol syna Cecilie Vinasovej, ktorý sa narodil v polovici septembra roku 1977.“

Javier zistil, že muž, ktorého považoval za svojho otca, bol známou osobou obvinenou z porušovania ľudských práv a že tento muž uniesol dieťa, ktoré sa narodilo v Škole námorných mechanikov, teda v koncentračnom tábore argentínskeho diktátorského režimu. Javier bol synom Cecilie Vinasovej a Huga Reinalda Penina, ale Jorge Vildoza, ktorý bol neskôr obvinený z viac ako 60 prípadov mučenia a vražd, si ho prisvojil. Chlapec bol zaregistrovaný ako Javier Gonzalo Vildoza Grimaldo a Vildoza s manželkou ho vychovali ako svoje vlastné dieťa, pričom mu nikdy nepovedali pravdu o jeho skutočných rodičoch.

Pri „surfovaní“ po zozname nezvestných osôb na internetovej stránke organizácie Derechos Javier objavil, že jeho biologickí rodičia sú ešte stále na zozname nezvestných a že jeho starí rodičia ho už viac ako 20 rokov hľadajú. V roku 1988 ich našiel. Keď si plne uvedomil, kým vlastne je a čo urobil jeho otec, rozhodol sa obrátiť na argentínsky vyšetrovací súd so žiadosťou o test DNA. Výsledok bol jednoznačný: bol synom Cecilie Vinasovej a Huga Reinalda Penina. Javier odvtedy žije zo svojimi skutočnými starými rodičmi.

Prípad tohto mládenca je dôkazom toho, že internetové aktivity môžu priniesť naozaj nepredvídateľné výsledky, ktoré presahujú akékoľvek očakávania. Keď sa tvorcovia internetovej stránky začali zaoberať myšlienkou vytvoriť stránku Nezvestných osôb, ich úmyslom bolo uctiť si pamiatku nezvestných a odhaliť tých, ktorí sú za ich zmiznutie zodpovední nielen v Latinskej Amerike, ale po celom svete. Nikdy by si nepomysleli, že táto internetová stránka pomôže jednému z „nezvestných“ detí zistiť pravdu o sebe.

(Prevzaté z „Ľudské práva on-line: virtuálny zdroj Derechosu“, Michael Katz-Lacabe a Margarita Lacabe, v „Ľudské práva a internet“, Hicks, S., Halpin, E.F. a Hoskins, E. (ed.). McMillan Press Ltd, Londýn, 2000)

Skupina E – Profil mimovládnej organizácie Human Rights Watch (www.hrw.org)

Human Rights Watch je nezávislá mimovládna organizácia, ktorá financuje svoje činnosti z príspevkov súkromných osôb a nadácií z celého sveta. Organizácia vznikla v roku 1978 pod názvom Helsinki Watch (súčasný názov Human Rights Watch/Helsinki) ako reakcia na žiadosť o podporu utlačaných skupín v Moskve, Varšave a Prahe. Jej cieľom bolo zabezpečiť monitorovanie dodržiavania ľudských práv zakotvených v Helsinskom dohovore.

Organizácia neprijíma priame ani nepriame finančné príspevky od akejkoľvek vlády. Cieľom Human Rights Watch je zastavenie rôznych činností, ktoré porušujú ľudské práva, vrátane masových poprav, mučenia, svojvoľného zadržovania, obmedzovania slobody prejavu, združovania, zhromažďovania a vierovyznania, ďalej porušovania práva na riadny súdny proces a diskrimináciu na rasovom, rodovom, národnostnom alebo náboženskom základe.

Human Rights Watch publikuje informácie o porušovaní ľudských práv, aby vlády priviedla do nepríjemnej situácie v očiach ich vlastných občanov aj v očiach medzinárodného spoločenstva. Human Rights Watch zároveň vyvíja tlak na zastavenie vojenskej, ekonomickej a diplomatickej podpory tým vládam, ktoré pravidelne porušujú ľudské práva.

Tri príklady z činnosti Human Rights Watch:

Medzinárodný trestný súd: Human Rights Watch bol na čele úsilia vytvoriť Medzinárodný trestný súd – stály tribunál, ktorého úlohou je posudzovať najzávažnejšie trestné činy bez ohľadu na miesto ich spáchania. V dôsledku nátlaku verejnosti a spoločného úsilia vlád a občianskych združení na celom svete 114 vlád súhlasilo s prijatím dokumentu o zriadení Medzinárodného trestného súdu, ktorý zatiaľ ratifikovalo 21 krajín.

Čečensko: Human Rights Watch bola jedinou medzinárodnou ľudskoprávnou organizáciou, ktorá mala stále pracovisko na čečenskej hranici počas ruskej ofenzívy. Organizácia poskytovala informácie, na základe ktorých Komisia OSN pre ľudské práva prijala vyhlásenie odsudzujúce konanie ruskej vlády a armády v Čečensku. Týmto vyhlásením Komisia vôbec po prvýkrát odsúdila jedného zo stálych členov Bezpečnostnej rady OSN.

Kosovo: Human Rights Watch začala významnú prieskumnú činnosť v Kosove ešte pred bombovými útokmi NATO. Organizácia publikovala svoju prvú správu o Kosove (ktorá má rozsah knihy) v roku 1990 a dôkladne v nej monitorovala vývoj v krajine až do konca deväťdesiatych rokov. Dokumentácia z terénnych vyšetrovaní viacerých masakrov koncom roka 1998 a začiatkom roka 1999 sa dostala na titulné stránky novín na celom svete.

Jazyková bariéra

Dokážeš zodpovedať tieto otázky? Bola by tvoja žiadosť o azyl prijatá?

Témy	Diskriminácia a xenofóbia. Bezpečnosť. Vzdelanie.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	ľubovoľná
Čas	30 minút
Charakteristika	Toto cvičenie je simuláciou ťažkostí, ktorým utečenci čelia pri žiadaní o azyl. Skúma nasledujúce témy: <ul style="list-style-type: none"> ▪ frustrácie a emócie, ktoré utečenci prežívajú; ▪ prekonávanie jazykovej bariéry; ▪ diskriminácia počas azylového konania (procesu žiadania o azyl).
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo požiadať a požívať azyl. ▪ Právo byť diskriminovaný na základe etnického pôvodu alebo krajiny pôvodu.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zvýšiť povedomie o diskriminácii žiadateľov o azyl zo strany úradov činných v azylovom konaní. ▪ Poukázať na dôležitosť jazykového aj interkultúrneho vzdelávania. ▪ Rozvíjať empatiu k utečencom a k frustráciám, ktoré prežívajú pri žiadaní o azyl.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pre každého účastníka kópia „tlačiva žiadosti o azyl“; ▪ pre každého účastníka jedno pero.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Upravte miestnosť tak, aby ste mohli sedieť za písacím stolom a hrať rolu byrokratického úradníka.

Pokyny

1. Nechajte účastníkov, aby vošli do miestnosti, nepozdravte ich, nešímajte si ich. Nehovorte s nimi o tom, čo sa bude diať.
2. Po naplánovanom začiatku ešte počkajte niekoľko minút a až potom každému účastníkovi rozdajte kópie „Tlačiva žiadosti o azyl“ a pero.
3. Povedzte účastníkom, že majú päť minút na vyplnenie žiadosti. Nehovorte im nič iné. Ignorujte všetky otázky a protesty. Ak budete musieť predsa len niečo povedať, hovorte cudzím (alebo vymysleným) jazykom a gestikulujte. Hovorte málo. Nezapúdajte na to, že problémy utečencov vás nezaujímajú, vašou prácou je len rozdať tlačivá a opäť ich zozbierať!
4. Tých, ktorí prídu neskôr, stroho privítajte (napríklad: „Meškáte. Tu máte toto tlačivo a vyplňte ho. Máte už len pár minút.“).
5. Keď uplynie päť minút, bez úsmevu a nadviazania akéhokoľvek osobného kontaktu zozbierajte tlačivá.
6. Nahlas prečítajte jedno meno z vyplnených tlačív a danú osobu zavolajte dopredu. Pozrite sa na tlačivo a vymyslite si niečo v súvislosti s vyplneným tlačivom, napríklad: „neodpove-“

TÉMY

 DISKRIMINÁCIA

 BEZPEČNOSŤ

 VZDELANIE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

 ĽUBOVOĽNÁ

ČAS

 30 MINÚT

dali ste na otázku 8“ alebo „vidím, že ste na otázku 6 odpovedali nie. Vaša žiadosť o azyl sa zamietla“. Osobe povedzte, aby odišla. Nepúšťajte sa do žiadnej diskusie. Potom hneď zavolajte ďalšiu osobu.

7. Celý postup zopakujte niekoľkokrát. Nemusíte prekontrolovať všetky žiadosti, pokračujte iba dovtedy, kým účastníci pochopia, čo sa deje.
8. Napokon vystúpte zo svojej roly a vyzvite účastníkov na diskusiu o tom, čo sa dialo.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite tým, že sa účastníkov opýtate, ako sa počas cvičenia cítili. Potom prejdite k diskusii o tom, čo sa stalo a čo sa naučili.

- Ako ste sa cítili, keď ste vyplňali nezrozumiteľné tlačivo?
- Bola to realistická simulácia skúsenosti, ktorú majú žiadatelia o azyl?
- Myslíte si, že so žiadateľmi o azyl sa vo vašej krajine zaobchádza spravodlivo? Prečo? Prečo nie?
- Aké sú dôsledky odmietnutia poskytnúť azyl pre tých, ktorí ho nezískajú?
- Boli ste už v situácii, keď ste neovládali nejaký jazyk a museli ste hovoriť napríklad s policajtom alebo revízorom? Aké to bolo?

Rady na vedenie aktivity

Vedenie tohto cvičenia je pomerne jednoduché: najdôležitejšia vec, ktorá sa od vás očakáva, je, aby ste boli vo svojej role „silný“, vážny, strohý a byrokratický. Útrapy utečencov nie sú váš problém: vy ste tu na to, aby ste si robili svoju prácu!

Ide o to, že mnohí ľudia nechcú mať utečencov vo svojej krajine. Úradníci zapojení do azylového konania majú pokyn, aby utečencov prísne preverovali a vstup do krajiny umožnili len tým, ktorí majú osobné dokumenty a ktorí správne vyplnia tlačivo žiadosti. Utečenci často jazyk hostiteľskej krajiny ovládajú iba čiastočne, a preto je pre nich vyplnenie tlačív veľmi náročné. Okrem toho sú často rozrušení a vystavení veľkému stresu. Ich žiadosti sa často zamietajú bez zrozumiteľného dôvodu, a preto je pre nich obzvlášť zložité pochopiť, čo sa vlastne deje.

Návrhy na pokračovanie

Ak chcete preskúmať dôvody na umožnenie alebo znemožnenie vstupu utečencov do krajiny, pozrite si cvičenie „Môžem vstúpiť?“

Ďalšie námety na cvičenia venované situácii utečencov nájdete na internetovej stránke Úradu Vysokého komisára OSN pre utečencov: www.unhcr.ch (www.unhcr.sk).

Námety na ďalšiu činnosť

Skupina si môže pozvať na besedu pracovníkov zapojených do azylového konania a rozprávať sa s nimi o problémoch, s ktorými sa stretávajú pri svojej práci. Prípadne si môžete dohodnúť návštevu Migračného úradu a oboznámiť sa s azylovým procesom. Účastníci môžu spraviť rozhovory so žiadateľmi o azyl aj s úradníkmi zapojenými do azylového konania a zistiť, aké sú ich názory na situáciu. Môžu s nimi prediskutovať prípadné nespravodlivé alebo protiprávne stránky azylového procesu. Tieto informácie sa dajú využiť v kampaniach za práva utečencov alebo ich možno spätne poskytnúť

Významné dátumy

26. jún

Deň Organizácie spojených národov

21. február

Medzinárodný deň materinského jazyka

úradom zapojeným do azylového konania, prípadne organizáciám ako Úrad Vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR).

Ďalšie informácie

Informácie a údaje o utečencoch nájdete v časti Ďalšie informácie v cvičení „Môžem vstúpiť?“. Dodatočné informácie o procese vybavovania žiadostí o azyl či o postavení utečenca nájdete aj na internetových stránkach Ministerstva vnútra SR (www.minv.sk) alebo Migračného úradu (www.minv.sk/mumvsr).

Utečenec či žiadateľ o azyl? Čo majú spoločné a čím sa líšia?

Ľudia často nerozlišujú medzi pojmami „žiadateľ o azyl“ a „utečenec“. Slovom utečenec nazývajú každú osobu, ktorá o azyl požiadala, ale aj osobu, ktorá už azyl získala. Z právneho hľadiska sa však pojmy „žiadateľ o azyl“ a „utečenec“ líšia a majú rozličné dôsledky.

Žiadateľ o azyl je osoba, ktorá chce byť uznaná za utečenca, ale ktorej žiadosť o azyl sa ešte posudzuje. Počas posudzovania žiadosti musí príslušný úrad (na Slovensku je to Ministerstvo vnútra SR) stanoviť, či sa žiadateľ o azyl nachádza v situácii, ktorá je v súlade s definíciou utečenca a či spĺňa kritériá pre štatút utečenca. Takého osoby musia napríklad dokázať, že ich strach pred prenasledovaním je opodstatnený, že sa nedopustili žiadneho závažného (nepolitického) trestného činu, trestného činu proti ľudskosti či vojnového zločinu. Medzi hlavné práva žiadateľov o azyl patrí právo na spravodlivé posúdenie ich žiadosti a právo zdržiavať sa v krajine, v ktorej o azyl požiadali počas posudzovania ich žiadosti.

Utečencom môžeme nazvať „bývalého“ žiadateľa o azyl, čiže osobu, ktorej žiadosť o azyl bola už schválená. Zo štatútu utečenca vyplývajú rozličné práva, napríklad právo na to, aby takáto osoba nebola vrátená do krajiny, kde by bol ohrozený jej život či blaho. Utečenci majú tiež právo na rovnaké zaobchádzanie a právo získať základnú materiálnu pomoc od vlády tej krajiny, ktorá im azyl poskytla.

Za posledných päť desaťročí získalo azyl v rozličných krajinách sveta niekoľko miliónov ľudí. V súčasnosti je na celom svete posudzovaných približne 1,2 milióna žiadostí o azyl.

POMÔCKY

Tlačivo Žiadosti o azyl

1. Csal-di Ès utÛnÈv
2. Дата і месца нараджэння
3. Viimeisin osoite
4. Անձնագրի հասցի
5. Επάγγελμα ή κύρια απασχόληση
6. Başvuran kişiye eşlik eden refakatçi veya yakınlarının isimleri
7. Meio e local de entrada no país
8. Ghaliex titlob ghall-azilju?
9. Свидетельство преследований, на основании которых составлено заявление
10. Avez-vous dÈj prÈsentÈ une demande d'asyle auparavant? Veuillez donner des dÈtails sur les pays, les dates et les motifs.
11. Dali imate rodnini ili poznanici vo ova zemja? Ako imate, navedete gi iminjata i adresite.
12. ا هي اللغات التي تتكلمها وما هي مستوى ثقافتك

Bitka o bohatstvo a moc

Niektorí ľudia v živote bojujú za svoje sny, iní o bohatstvo a moc.

Témy	Chudoba. Bezpečnosť. Globalizácia.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	8 – 25
Čas	90 minút
Charakteristika	Toto cvičenie simuluje boj o bohatstvo a moc a nerovnosť vo svete. Venuje sa nasledujúcim témam: <ul style="list-style-type: none"> nerovnosť v rozdelení bohatstva; mocenská nerovnosť a jej dôsledky; nespravodlivosť chudoby.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Rovnosť ľudí v dôstojnosti a právach. Právo na vzdelanie. Právo na zdravie, potravu a bývanie.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Hlbšie pochopiť krivdy vyplývajúce z nerovného rozdelenia bohatstva a moci. Kriticky sa zamýšľať nad príčinami a dôsledkami chudoby. Presadzovať ľudskú dôstojnosť a spravodlivosť pre všetkých.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> 120 mincí; 3 až 4 páry ponožiek; 2 veľké hárky papiera a fixky; papier a perá; otvorený priestor;
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> Prečítajte si pokyny, aby ste sa oboznámili s celým cvičením. Cvičenie je rozdelené do troch častí: 1. časť – Boj o majetok (10 minút), 2. časť – Darovanie (10 minút) a 3. časť – Nastolenie ekonomickej spravodlivosti (40 minút). Cvičenie sa končí diskusiou. Odpočítajte 20 mincí a odložte ich. Vyberte 3 účastníkov, ktorí budú predstavovať migrantov. Pripravte tabuľku, do ktorej budete zapisovať majetok hráčov (pozri ilustráciu). Pripravte tabuľku s názvom „Tabuľka veľkorysých darcov“.

Pokyny

Vysvetlite, že toto cvičenie je simulačnou hrou. Účastníci si budú medzi sebou rozdeľovať bohatstvo a chudobu sveta.

1. časť: Boj o majetok (10 minút)

- Vysvetlite, že cieľom hry je získať čo najviac mincí. Existuje len jediné pravidlo: žiaden účastník sa nesmie nikdy dotknúť iného člena skupiny (môžete zaviesť aj pokutu za fyzický kontakt, napríklad zaplatenie 1 mince).
- Požiadajte všetkých účastníkov (s výnimkou tých, ktorí hrajú migrantov), aby si posadali na dlážku do veľkého kruhu s dostatočným priestorom na hranie.

Tabuľka majetku a moci

Veľký majetok a moc (6 a viac mincí)	Stredne veľký majetok a moc (3 až 5 mincí)	Malý majetok a moc (2 mince a menej)
--------------------------------------	--	--------------------------------------

Globálne rozdelenie

V rozvojových krajinách zomiera každé desiate dieťa pred dosiahnutím piatich narodenín – v porovnaní so Spojenými štátmi americkými, kde pred dovŕšením piatich rokov zomiera jedno dieťa zo 165.

V roku 1998 v rozvojových krajinách nenavštevovalo základnú školu až 130 miliónov detí (z toho 73 miliónov dievčat) z celkového počtu 625 miliónov detí v týchto krajinách. (UNICEF)

Jedna pätina najbohatších ľudí sveta spotrebuje ohromujúcich 86 percent všetkých potravín a tovarov, pričom najchudobnejšia pätina ich spotrebuje iba jedno percento.

Očakávaná dĺžka života pri narodení 1995 – 2000

Je to počet rokov, ktorých sa novorodenec dožije v prípade, ak sa počas jeho života nezmenia v súčasnosti platné údaje o úmrtnosti.

Správa Rozvojového programu OSN 2001:

Japonsko:	80,5
Nórsko:	78,1
Grécko:	78,0
Írsko:	76,1
Česká republika:	74,3
Slovensko:	73,4
Ruská federácia:	66,1
Maldivské ostrovy:	65,4
Južná Afrika:	56,7
Rovníková Guinea:	50,0
Zimbabwe:	42,9

3. Vezmite si 20 odložených mincí a rozdelte ich náhodným spôsobom medzi štyroch či piatich účastníkov.
4. Štyrom ďalším účastníkom dajte po jednom páre ponožiek. Povedzte im, že si ich musia natiahnuť na ruky a mať ich tak počas celej hry. Diskusiu o dôvodoch pre takéto rozdelenie mincí a použitie ponožiek si nechajte na rozbor a vyhodnotenie.
5. Zvyšných 100 mincí rovnomerne rozsypte uprostred kruhu.
6. Na pokyn „ŠTART“ musia hráči zozbierať čo najväčší počet mincí. Nebude to zrejme trvať dlhšie než 2 minúty!
7. Keď sa všetky mince vyzbierajú, požiadaajte účastníkov, aby každý povedal, aké bohatstvo nazbieral. Do tabuľky s majetkom zapíšte mená účastníkov a príslušný počet mincí.
8. Skupine pripomeňte, že tieto mince predstavujú ich bohatstvo a moc na svete. Od sumy, ktorú vlastní, bude závisieť ich schopnosť uspokojovať svoje potreby (napríklad základné vzdelanie, primeranú potravu a výživu, kvalitnú zdravotnú starostlivosť, vhodné ubytovanie) aj svoje túžby (napríklad vyššie vzdelanie, autá, počítače, hračky, televízory a rôzne luxusné veci). Dôsledky rozdelenia mincí sú nasledovné:
  - šesť a viac mincí – účastníci si budú môcť uspokojiť všetky svoje základné potreby a väčšinu svojich túžob
  - tri až päť mincí – účastníci si budú môcť uspokojiť len svoje základné potreby
  - dve a menej mincí – účastníci budú mať existenčné problémy vyplývajúce z chorôb, nedostatočného vzdelania, podvýživy a neprimeraného bývania.

2. časť: Darovanie (10 minút)

1. Účastníkom povedzte, že ak chcú, môžu darovať mince iným. Nie je to však povinné. Povedzte im aj to, že mená tých, ktorí darovali mince iným, budú zapísané do „Tabuľky veľkorysých darcov“.
2. Dajte účastníkom 3 – 4 minúty na to, aby si svoje mince prerozdělili.
3. Potom sa opýtajte na mená tých, ktorí mince darovali iným, na výšku darovanej sumy a oba údaje zapíšte do „Tabuľky veľkorysých darcov“.
4. Opýtajte sa, či sa niekomu po odovzdaní alebo prijatí daru zmenila „životná úroveň“ alebo „majetková kategória“ a šípками tieto zmeny naznačte do tabuľky s majetkom.

3. časť: Nastolenie ekonomickej spravodlivosti (40 minút)

1. Hráčov rozdelte do troch skupín podľa počtu mincí, ktoré vlastní (veľký majetok, stredne veľký majetok, malý majetok).
2. Do každej skupiny zaraďte jedného migranta. Zaznamenajte si reakcie na to, kto sa do ktorej skupiny dostal, ale všetky vysvetlenia si ponechajte až na rozbor a vyhodnotenie.
3. Rozdajte perá a papier. Každé skupine zadajte úlohu vytvoriť plán čo najspravodlivejšieho prerozdelenia mincí, aby sa zmenšili rozdiely medzi jednotlivými skupinami. Každý akčný plán musí obsahovať:
  - vysvetlenie, čo sa musí urobiť (ak sa vôbec niečo musí urobiť)
  - opis toho, čo skupina plánuje urobiť a dôvody na takéto konanie a
  - prečo svoj plán považujú za spravodlivý.
4. Dajte skupinám 10 minút na vypracovanie svojich plánov. Vysvetlite, že cieľom nie je detailné vypracovanie plánu, ale poukázanie na tie činnosti, prostredníctvom ktorých by sa dal zmierniť problém chudoby.

5. Každá skupina si určí svojho hovorcu, ktorý ostatným vysvetlí plány svojej skupiny a odpovie na prípadné otázky. Plány zapíšte na veľký hárok papiera.
6. Potom oznámte, že sa bude hlasovať o tom, ktorý z plánov sa má prijať. Hlasy budú rozdelené takto:
  - každý účastník patriaci do skupiny „Veľký majetok a moc“ – päť hlasov;
  - každý účastník patriaci do skupiny „Stredne veľký majetok a moc“ – dva hlasy;
  - každý účastník patriaci do skupiny „Malý majetok a moc“ – polovica hlasu.
7. Uskutočnite voľby. Spočítajte hlasy, ktoré získali jednotlivé plány, zapíšte ich na veľký hárok papiera a oznámte, ktorý z plánov sa prijíma.
8. Schválený plán uskutočnite a ak to bude potrebné, mince prerozdajte.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite krátkou diskusiou o tom, ako sa účastníci počas cvičenia cítili. Porozprávajte sa o tom, čo sa vlastne dialo a čo sa prostredníctvom cvičenia naučili. Diskusiu môžete podnecovať otázkami:

- Aký ste mali pocit zo spôsobu rozdelenia a získavania mincí? Bolo to voči vám spravodlivé?
- Prečo niektorí z vás darovali mince iným? Aby vám boli vďační? Alebo vás trápili výčitky? Alebo z iných dôvodov?
- Ako sa cítili tí z vás, ktorí v druhej časti cvičenia mince dostali? Pocitovali ste vďačnosť? Alebo ste sa cítili ponížení? Do ktorej „majetkovej kategórie“ alebo skupiny ste sa napokon dostali?
- A čo tí, ktorí mali na rukách ponožky? Akých ľudí ste symbolizovali? Do ktorej „majetkovej kategórie“ alebo skupiny ste napokon patrili?
- Postupovalo sa spravodlivo voči migrantom zaradeným do jednotlivých skupín? Odzrkadľuje to, čo sa s nimi stalo, súčasné dianie vo svete? Akí sú to asi ľudia? Je iba otázkou šťastia, kam sa nakoniec dostaneme?
- Aké boli rozdiely medzi návrhmi plánov na prerozdelenie majetku? Odzrkadľujú jednotlivé plány majetkovú situáciu jednotlivých skupín?
- Prečo mali niektorí ľudia viac hlasov ako iní? Bol to vhodný spôsob zobrazenia rozdielu medzi ľuďmi, ktorí majú veľkú alebo malú moc?
- Je skutočnosť, že na svete existujú rozdiely v bohatstve a moci porušením ľudských práv? Ak áno, ktorých práv?
- Kto vo svete, vo vašej krajine alebo v komunite niečo „má“? A kto je bez prostriedkov? Ako sa obe skupiny dostali do svojej situácie?
- Je potrebné, aby sa majetnejší starali o nemajetných? Prečo? Z akých dôvodov? Bezpečnostných? Ekonomických? Morálnych/náboženských? Politických?
- Prečo asi poskytujú majetnejší peniaze alebo inú pomoc tým, ktorí sú na to odkázaní? Je to vhodné riešenie problému chudoby?
- Čo môžu urobiť nemajetní, aby svoju situáciu zmenili? Aké kroky uskutočnili chudobní vo svete alebo v niektorých krajinách na to, aby poukázali na majetkové a mocenské rozdiely?
- Súhlasíte s prerozdeľovaním majetku a moci vo svete? Prečo? Prečo nie? Ak áno, čo myslíte, ako by sa to dalo uskutočniť? Akými základnými zásadami by sa prerozdeľovanie malo riadiť?
- Môže dialóg o ľudských právach zohrať nejakú úlohu pri prerozdeľovaní bohatstva?

Významný dátum Rady na vedenie aktivity

17. október

Medzinárodný deň boja
proti chudobe

Cieľom cvičenia je, aby si účastníci uvedomili nerovné rozdelenie bohatstva a moci na svete. Prítom však hrozí, že samotné cvičenie existujúcu nerovnosť potvrdí. Preto by ste mali dobre poznať sociálne a ekonomické zázemie členov skupiny a diskusiu usmerňovať v tomto zmysle.

Pokúste sa účastníkov zapojiť v čo najväčšej miere, aby hru naplno prežívali a hrali ju s presvedčením, že použité mince sú ich skutočným majetkom. Môžete im povedať, že si ich môžu po skončení hry ponechať alebo že si za ne môžu počas prestávky alebo po ukončení cvičenia niečo kúpiť v bufete.

Zdôraznite, že rovnako ako v skutočnom živote, ak určité mince odovzdajú, strácajú tým časť svojho bohatstva a výhody, ktoré im prináša.

Keby bolo príliš teplo na to, aby si niektorí účastníci navliekli na ruky ponožky, môžete použiť iné prostriedky na to, aby mali niektorí účastníci väčšiu šancu nazhromaždiť bohatstvo a moc ako iní. Niektorých účastníkov môžete trochu zdržať a pripustiť ich k zbieraniu až o 15 či 30 sekúnd neskôr. Niektorým môžete priviazať jednu ruku za chrbát, aby praváci museli zbierať ľavou rukou a naopak.

Otázky na záverečný rozbor a vyhodnotenie sú zložité a možno si budú vyžadovať hlbokú a rozsiahlu diskusiu. Ak máte málo času alebo veľkú skupinu, môžete otázky rozdeliť a diskutovať o nich v malých skupinách. Tieto skupiny musia byť „zmiešané“, t.j. musia v nich byť účastníci zo všetkých majetkových kategórií. V takomto prípade je potrebné, aby sa skupiny na záver spojili a zreferovali o svojich záveroch, aby mal každý účastník šancu vypočuť si a reagovať na všetky otázky.

Poznámka: Toto cvičenie bolo pripravené na základe cvičení v knihe Economic and Social Justice: A Human Rights Perspective, Human Rights Resource Center, University of Minnesota, 1999.

Návrhy na pokračovanie

O týchto otázkach môžete diskutovať ďalej alebo môžete dať účastníkom úlohu pripraviť si úvahu na niektorú z nasledovných tém:

- Ako bohatstvo a moc ovplyvňujú schopnosť človeka uplatňovať si svoje ľudské práva a žiť v dôstojnosti?
- Vyplýva z bohatstva a moci aj určitá zodpovednosť?

Skupina môže prejaviť záujem o problém chudoby a preskúmať aj niektoré jeho dôsledky. V tomto prípade odporúčame cvičenie „Horoskop chudoby“.

Námety na ďalšiu činnosť

Nadviažte kontakt s organizáciou, ktorá pracuje so znevýhodnenými skupinami vo vašej komunite a zistite, aké sú ich potreby. Potom si naplánujte projekt, ktorým by ste sa im pokúsili pomôcť.

Niekedy je už samotné šírenie informácií o danej téme prvým krokom k zmene, lebo verejnosť podnecuje k tomu, aby sa o otázke prerozdelenia bohatstva diskutovalo, napríklad v kruhu priateľov alebo s príbuznými.

Zambia: 40,5

Sierra Leone: 37,3

Rozdiel medzi najdlhšou a najkratšou očakávanou dĺžkou života pri narodení je 43,2 rokov!

Sieť života

Človek je neoddeliteľnou súčasťou životného prostredia.

Témy	Životné prostredie. Globalizácia. Ľudské práva všeobecne.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	10 a viac
Čas	30 minút
Charakteristika	V tomto cvičení budú účastníci pomocou burzy nápadov („brainstormingu“) skúmať jednotlivé prepojenia globálneho potravinového reťazca a sledovať: <ul style="list-style-type: none"> vzájomné vzťahy živej a neživej prírody; nevyhnutné dôsledky každej ľudskej činnosti na životné prostredie.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo na vlastníctvo. Právo na zdravé životné prostredie. Právo na rozvoj.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Rozpoznať vzájomnú závislosť a prepojenosť živej a neživej prírody. Odhadnúť vplyv ľudských činností na ekosystém. Získať úctu ku skutočným hodnotám života.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> klbko tenšieho špagátu alebo vlny; nožnice.

pokyny

Cvičenie sa skladá z dvoch častí: 1. časť – Vytvorenie siete života, 2. časť – Zničenie siete života.

1. časť

- Požiadajte účastníkov, aby sa postavili do kruhu.
- Vysvetlite im, že budú z jednotlivých reťazcov pliesť sieť života.
- Začínate ako prvý. Vezmite do ruky klbko špagátu a povedzte názov ľubovoľnej zelenej rastliny, napríklad kapusta.
- Podržte koniec špagátu a klbko hodte niekomu na opačnej strane kruhu. Hodené klbko musí druhý účastník chytiť! Takto sa medzi vami vytvorí rovná čiara.
- Účastník, ktorý drží klbko, musí povedať meno ľubovoľného živočícha, ktorý sa živí kapustou, napríklad húsenica. Potom pridrží špagát a klbko hodí ďalej tretiemu účastníkovi stojacemu oproti.
- Tretí účastník musí pomenovať ľubovoľné zviera, ktoré sa živí húsenicami, stačí povedať napríklad vták, ale môže to byť aj konkrétny druh, napríklad drozd. Potom hodí klbko štvrtému účastníkovi.
- Takto pokračujte v hre, až kým sa nevystriedajú všetci účastníci a kruh nebude poprepájaný spleťou špagátu predstavujúceho „sieť života“.

2. časť

- Vezmite nožnice a požiadajte účastníkov, aby začali uvádzať konkrétne príklady toho, čo poškodzuje jednotlivé reťazce v sieti života – napríklad diaľnice postavené ponad obrábané polia, nadmerný lov tresky a podobne.
- Pri každom príklade zastrihnite do siete.

TÉMY

ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

GLOBALIZÁCIA

ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4
 ÚROVEŇ 3
 ÚROVEŇ 2
 ÚROVEŇ 1

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

10 A VIAC

ČAS

30 MINÚT

Rozbor a vyhodnotenie

Na úvod sa účastníkov opýtajte, ako sa cítili pri ničení reťazcov a potom prejdite k rozhovoru o samotnej téme a o tom, čo sa musí urobiť v záujme ochrany životného prostredia.

- Aký ste mali pocit, keď ste videli, že sa reťazce siete postupne rozpadávajú?
- Bolo ľahké pomenovať zvieratá a rastliny tvoriace rôzne potravinové reťazce? Aké sú vaše poznatky a vedomosti z oblasti prírodovedy?
- Kto je zodpovedný za ochranu životného prostredia?
- Rovnováha v prírode je veľmi zložitá a nie je jednoduché predvídať, aké budú globálne dôsledky určitých ľudských činností. Ako sa potom dá rozhodovať o spôsobe využívania prírodných zdrojov? Napríklad, podľa čoho sa majú ľudia rozhodnúť, či je treba vyrábať les a získať ornú pôdu využiť na pestovanie poľnohospodárskych plodín?
- Článok 1 Medzinárodného dohovoru o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach zakotvuje, že „všetky národy môžu pre svoje vlastné ciele slobodne disponovať svojím prírodným bohatstvom a zdrojmi.“ Znamená to, že ľudia majú právo využívať životné prostredie?
- Na životné prostredie sa spoliehame, že nám poskytne potravu a čistý vzduch. Bez zdravého životného prostredia by sme nemohli žiť – je základným predpokladom nášho života. Našou najdôležitejšou povinnosťou je preto chrániť životné prostredie. Obmedzuje sa tým naše právo využívať ho? (Podobne je to s našou povinnosťou rešpektovať práva a slobody iných, čím obmedzujeme svoje vlastné práva.)

Cvičenie ukončíte krátkou burzou nápadov („brainstormingom“) o úspešných príkladoch z oblasti ochrany životného prostredia. Situácia nie je úplne beznádejná! Na celom svete je mnoho ľudí, ktorí sa snažia o zachovanie trvalo udržateľného života pre budúce generácie.

Rady na vedenie aktivity

Každý potravinový reťazec by mal poskytnúť obraz existujúcich alebo možných vzťahov, ako napríklad tráva – ovce – človek alebo planktón – veľryby. Alebo ryby – ošipané (ošipané často krmia rybami produktmi) či človek – tiger! Nezabúdajte, že keď zviera uhynie, jeho telo rozložia baktérie a uvoľnené minerálne látky využijú iné zelené rastliny. A tým sa kolobeh života začína odznova. Existujú miliardy vzájomne poprepájaných reťazcov, ktoré tvoria sieť života.

Povzbudte účastníkov, aby vymysleli čo najväčší počet rôznych potravinových reťazcov. Môžu uvádzať príklady z lesov, pohorí, vresovísk, močiarov, jazier, riek a morí. Možno budete musieť tvorbu reťazcov usmerniť, a to napríklad tak, že poviete „a potom sa minerály spláchnu do mora a tam ich využije fyto-planktón (rastlinný planktón)“. Ak by ste chceli presmerovať pozornosť účastníkov z morského ekosystému na suchozemský, môžete spomenúť, že „potom čajka, ktorá zjedla kraba pobrežného, odletela smerom do vnútrozemia hľadať potravu nad polia a tam zahynula“. V prípade, že niektorý hráč nevie nadviazať a pokračovať ďalej, môže vyzvať na pomoc ostatných členov skupiny.

V druhej časti, keď budete reťazce strihať, zastreihávajte náhodne do rozličných častí. Po pár počiatočných zastreihnutiach ešte nebude vidieť rozdiel, lebo poprepletaný špagát sieť z reťazcov ešte chvíľu udrží. Keď však budete pokračovať v strihaní, sieť sa postupne rozpadne a napokon účastníci budú stáť v kruhu plnom rozstrihaných kúskov špagátu a v rukách budú držať iba nefunkčné konce reťazcov.

V druhej časti cvičenia sa musíte pripraviť aj na niekoľko sporných odpovedí na otázku „Čo narušuje našu sieť?“. Niektorí účastníci, napríklad vegetáriáni, môžu tvrdiť, že sieť narušujú ľudia konzumujúci mäso. V takomto prípade musíte rešpektovať ich názor a opýtať sa aj ostatných, čo si o tom myslia.

Dbajte však na to, aby sa v tejto fáze cvičenia nerozprúdila rozsiahla diskusia. Najprv hru dokončite a neskôr, vo fáze vyhodnotenia, sa k tejto téme vráťte.

Pokúste sa neuviaznuť v diskusii a majte stále na zreteli cieľ tohto cvičenia – vplyv ľudských činností na životné prostredie.

Pohľad na zničenú sieť urobí na účastníkov skutočne silný dojem. Preto je potrebné, aby ste si ponechali čas aspoň na krátku burzu nápadov („brainstorming“) alebo diskusiu o pozitívnych výsledkoch v oblasti ochrany životného prostredia. Môžete pridať aj ďalšie nápady, čo by sa mohlo urobiť, vrátane toho, čo by mohli v tomto smere urobiť samotní účastníci. Globálna situácia je skutočne skľučujúca, je však dôležité, aby sa účastníci necítili bezmocní tvárou v tvár úlohe, ktorá na nich čaká.

Skôr než účastníkom položíte otázku o vzťahu medzi ľudskými právami a životným prostredím, prečítajte si podkladové informácie.

Toto cvičenie je mimoriadne vhodné pre takú skupinu alebo triedu, ktorá sa špecializuje na prírodné vedy.

Návrhy na pokračovanie

Toto cvičenie sa môže použiť aj ako úvod do diskusie o ľudských právach a životnom prostredí. Môžete sa napríklad zamerať na to, či by nebolo dobré, keby ľudia mali v rámci ľudských práv individuálne zakotvené aj právo na zdravé životné prostredie, podobne ako majú iné ľudské práva. Má životné prostredie aj inú než čisto účelovú hodnotu? Má zmysel priznať práva zvieratám?

Vyvinutie trvalo udržateľného využívania zdrojov si vyžaduje politickú vôľu, čas, úsilie a finančné prostriedky. Porozmýšľajte, o čo viac by mohli jednotlivé krajiny dosiahnuť prostredníctvom environmentálnej výchovy, vedeckého výskumu a praktickej ochrany životného prostredia, keby toľko nemíňali na zbrojenie a armádu. Keby účastníci prejavili záujem o hlbšie preskúmanie tejto témy, môžete si vyskúšať cvičenie „Rodinný rozpočet“.

Námety na ďalšiu činnosť

Zapojte sa do miestnych projektov na ochranu životného prostredia. Skontaktujte sa s Európskou mládežníckou organizáciou na ochranu životného prostredia (YEE, z anglického Youth and Environment Europe). YEE je organizácia, ktorá zastrešuje viac ako 40 regionálnych a národných samosprávnych mládežníckych organizácií, ktoré sa venujú výskumu a ochrane prírody a životného prostredia v celej Európe (www.ecn.cz/yee/).

Skontaktujte sa s miestnou ekologickou organizáciou a požiadajte ju o pomoc pri hľadaní spôsobov, ako sa stať spotrebiteľmi, ktorí nezaťažujú životné prostredie.

Ďalšie informácie

V prírode všetko so všetkým súvisí. Celá živá aj neživá príroda je vzájomne prepojená reťazcami, ako napríklad uhlíkovým reťazcom alebo vodným kolobehom. Potravinové reťazce sú súčasťou týchto cyklov. Potravinový reťazec sa začína tým, že zelená rastlina využíva slnečnú energiu, minerály v pôde a vodu na vlastnú výživu, z ktorej čerpá energiu na život a rast. Keď sa zelená rastlina, napríklad kapusta, skonzumuje, minerálne látky a energia uskladnená v jej listoch prechádza ďalej a zužitkuje sa, napríklad húsenicou, ktorá ju využije na svoj život a rast. Postupne, ako sa každé zviera stáva potravou iného zvierata, energia a minerálne látky prechádzajú potravinovým reťazcom. Keď zviera, ktoré sa nachádza na vrchole potravinového reťazca uhynie, jeho telo rozložia a „skonzumujú“ baktérie. Minerály z tiel baktérií využijú zelené rastliny a začína sa nový potravinový reťazec.

Významné dátumy

22. marec

Deň Zeme

22. apríl

Svetový deň vody

Voliť či nevoliť?

S každým hlasom sa ráta!

TÉMY

 DEMOKRACIA

 OBČIANSTVO

 ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4
ÚROVEŇ 3
ÚROVEŇ 2
ÚROVEŇ 1

4

VEĽKOSŤ SKUPINY

 ĽUBOVOLNÁ

ČAS

 270 MINÚT

- Témy** Demokracia. Občianstvo. Ľudské práva všeobecne.
- Stupeň náročnosti** 4
- Veľkosť skupiny** ľubovoľná
- Čas** 270 minút (v troch častiach)
- Charakteristika** V tomto cvičení účastníci uskutočnia prieskum medzi ľuďmi v komunite, ktorý bude zameraný na nasledujúce otázky:
- hlasovanie vo voľbách;
  - občianska účasť.
- Práva**
- Právo zúčastňovať sa na riadení krajiny.
  - Právo zúčastňovať sa demokratických volieb.
  - Sloboda prejavu.
- Ciele**
- Preskúmať dôvody, pre ktoré je potrebné využiť svoj hlas vo voľbách.
  - Rozvíjať zručnosť, získavať informácie a kriticky rozmyšľať.
  - Uvedomiť si dôležitosť osobnej účasti každého občana na demokratickom procese.
- Pomôcky**
- dotazníky – hárok 1 a hárok 2, jedna súprava pre každú dvojicu účastníkov;
  - pokyny na uskutočnenie prieskumu, jedna kópia pre každú dvojicu;
  - perá a ceruzky pre každého;
  - veľké hárky papiera formátu A3 alebo flipchartový papier a fixky;
  - lepiaca páska.
- Príprava**
- Vyhotovte kópiu vzorového dotazníka na veľký hárok papiera ako pomôcku na vysvetlenie pokynov.
  - Na veľký hárok papiera si urobte kópie dotazníkov 1 a 2 pre zapísanie súhrnných výsledkov prieskumu
  - Pripravte si časový harmonogram cvičenia. Na prvú časť (vysvetlenie prieskumu) budete potrebovať 60 minút, na druhú časť (uskutočnenie prieskumu) minimálne 120 minút a na tretiu časť (analýzu výsledkov, rozbor a vyhodnotenie) 90 minút.

Pokyny

1. časť: Vysvetlenie prieskumu

1. Vysvetlite účastníkom, že hlavným účelom prvého stretnutia je pripraviť skupinu na to, aby vyšla medzi ľudí do terénu a zistovala, z akých dôvodov sa ľudia zúčastňujú alebo nezúčastňujú volieb.
2. Opýtajte sa, či sa účastníci pri najbližšej príležitosti mienia zúčastniť parlamentných alebo komunálnych volieb. Požiadajte ich, aby zdvihli ruky tí, ktorí voliť pôjdu a skupinu rozdeľte na dve časti: Do skupiny A zaradte tých, ktorí voliť pôjdu a do skupiny B tých, ktorí voliť nepôjdu. Nerozhodnutých účastníkov môžete náhodne rozdeliť medzi obidve skupiny tak, aby boli počty v oboch skupinách približne rovnaké.

3. Požiadajte skupiny, aby zostavili zoznam dôvodov, prečo mienia alebo nemienia voliť a napísali ho na veľký hárok papiera. Na prípravu zoznamu im dajte približne 15 minút.
4. Potom skupiny zvolajte a poproste ich členov, aby svoje zoznamy prečítali. Na záver umožnite krátku diskusiu a nové nápady doplňte do zoznamov.
5. Rozdajte kópie dotazníkov. Ako vzor použite vopred vyhotovenú veľkú kópiu. Účastníkom vysvetlite, že do dotazníka č. 1 musia zapísať odpovede nevoličov a do dotazníka č. 2 odpovede voličov. Upozornite na to, že všetky otázky – okrem otázky č. 2 – sú v oboch dotazníkoch rovnaké. Dotazníky prečítajte, aby ste sa presvedčili, či každý pochopil svoju úlohu.
6. Teraz vysvetlite metódu zaznamenávania odpovedí. Skupine ukážte vzorový dotazník (pozri v podkladoch) a vysvetlite im päťčiarkovú metódu počítania (štyri zvislé čiary prečiarknuté piatou, vodorovnou).
7. Každé dvojici dajte kópie pokynov na uskutočnenie rozhovoru. Prečítajte si ich a porozprávajte sa o nasledujúcich otázkach:
  - Ako zabezpečíte náhodný výber respondentov?
  - Kolkých ľudí sa budú jednotlivé páry pýtať? (Čím viac, tým lepšie!)
  - Kedy a kde bude prieskum prebiehať?
  - Kedy bude prieskum ukončený?
  - Kedy sa skupiny vrátia a prediskutujú výsledky?
8. Keď každý pochopil svoju úlohu, prejdite k druhej časti – samotnému prieskumu.

2. časť: Analýza výsledkov

Prieskum je ukončený. Skupiny sa zídu, svoje výsledky zhrnú, analyzovali a vyhodnotili. Budete na to potrebovať 60 minút.

1. Požiadajte dvojice, aby spočítali čiarky v každom okienku a výsledky zapísali do dvoch veľkých tabuliek. Takýmto spôsobom vznikne súhrnná informácia obsahujúca zistenia oboch skupín, z ktorej sa môžu vypočítať výsledné súčty. Účastníkov požiadajte, aby do tabuľky zapísali aj dôvody, ktoré respondenti uviedli. Ak sa niektorý z dôvodov viackrát opakoval, použite metódu päťčiarkového zapisovania.
2. Keď budú všetky údaje zaznamenané v tabuľke, požiadajte účastníkov, aby vypočítali nasledovné štatistické údaje:
  - Celkový počet respondentov v prieskume
  - Podiel voličov a nevoličov v porovnaní s celkovou vzorkou
  - Podiel respondentov mužského a ženského pohlavia
  - Podiel respondentov v jednotlivých vekových kategóriách
  - Veková kategória s najmenším počtom voličov
  - Veková kategória s najväčším počtom voličov
  - Najčastejšie udávaný dôvod na neúčast' vo voľbách
  - Najčastejšie udávaný dôvod na účasť vo voľbách
  - Podiel tých respondentov, ktorých dôvod na účasť alebo neúčasť vo voľbách súvisel s konkrétnou osobou alebo stranou
3. Teraz prejdite k diskusii o tom, či sa účastníkom páčila práca na prieskume, aké pri nej získali skúsenosti a čo sa naučili.

Rozbor a vyhodnotenie

Počas diskusie sa môžete dotknúť viacerých tém, napríklad:

- Ako ste sa počas prieskumu cítili? Boli respondenti vo všeobecnosti pripravení odpovedať na otázku prieskumu?
- Bolo uskutočnenie prieskumu ťažké? Páčilo sa vám to?
- Podarilo sa vám získať „reprezentatívnu“ vzorku obyvateľstva? Aké ťažkosti ste pritom museli prekonávať?
- Aké sú problémy s vyvodením záverov z výsledkov prieskumu? Ako by sa im dalo vyhnúť?
- Získali ste nejaké mimoriadne prekvapujúce štatistické zistenia?
- Boli výsledky prieskumu nejakým spôsobom neočakávané?
- Zhodujú sa odpovede respondentov s názormi vašej skupiny? Myslíte si, že vaša skupina je reprezentatívnou vzorkou celkovej populácie?
- Keby ste mali prieskum uskutočniť ešte raz, robili by ste niečo inak?
- Dávajú výsledky vášho prieskumu realistický obraz voličských návykov vo vašej krajine? Prečo? Prečo nie?
- Štatistiky sa často prezentujú ako fakty na podloženie určitých argumentov. Do akej miery by sme mali k štatistikám pristupovať obozretne?
- Aký je váš názor na dôležitosť účasti vo voľbách, inými slovami na využitie svojho hlasu po uskutočnení prieskumu?

Zmenil niekto z vás (akýmkoľvek spôsobom) svoj názor? Ak áno, ktoré argumenty boli najpresvedčivejšie?

Rady na vedenie aktivity

Cieľom prvej časti (plánovania prieskumu) je príprava na uskutočnenie vlastného prieskumu, ktorý je predmetom druhej časti cvičenia. Na úplnom začiatku druhej časti môžete účastníkom vysvetliť, že cieľom cvičenia je pochopenie dôležitosti ich vlastnej účasti na demokratických procesoch. Je oveľa dôležitejšie, aby ste zdôrazňovali tento aspekt než aby ste ich „presviedčali“ o tom, aby uplatnili svoj hlas vo voľbách. Vysvetlite, že by ste chceli dosiahnuť, aby na konci cvičenia mal každý účastník utvorený vlastný názor, a preto je potrebné, aby spoznali čo najširšie spektrum rôznych dôvodov pre účasť vo voľbách.

Diskusiu o tom, prečo účastníci chcú alebo nechcú ísť voliť (bod 4) sa snažte viesť „objektívne“, nepodnecujte „voličov“ k tomu, aby presviedčali „nevoličov“. Diskusii nevenujte príliš veľa času, lebo jej cieľom nie je nič iné, než naladiť účastníkov na samotný prieskum.

Keď budete hovoriť o uskutočnení samotného prieskumu (bod 7), musíte skupinu pripraviť aj na určité ťažkosti s tým späť. V niektorých komunitách totiž ľudia nemajú radi, ak sa ich na ulici vypyť cudzí ľudia. V takomto prípade by bolo lepšie, keby sa účastníci pýtali svojich priateľov a známych.

Je mimoriadne dôležité odhadnúť, koľko informácií dokáže skupina pri analýze spracovať. Nežiadajte veľké množstvo informácií, lebo by sa účastníci mohli „zamotať“ do výpočtov. Ak pracujete s veľkou skupinou, stačí menší počet rozhovorov na každú dvojicu než v prípade malej skupiny.

Návrhy na pokračovanie

Prečítajte si podkladové informácie o demokracii a zistite, kedy vo vašej krajine získali ženy volebné právo. Môžete zistiť aj to, ktoré skupiny vo vašej spoločnosti v súčasnosti nemajú právo voliť (napríklad deti, prisťahovalci, väzni, atď.). Prediskutujte dôvody a to, či sú podľa účastníkov spravodlivé.

V demokratickej spoločnosti majú občania viacero príležitostí na konanie vo veciach, ktoré sa ich týkajú. Cvičenie „Elektráreň“ účastníkom umožní zamyslieť sa nad tým, ako by mohli prispieť k spoločenskej zmene.

Námety na ďalšiu činnosť

Zorganizujte slávnosť pri príležitosti dňa, kedy ženy vo vašej krajine získali volebné právo.

Ak účastníci identifikujú sociálne skupiny, ktoré nemajú volebné právo a majú pocit, že to nie je spravodlivé, môžu v tejto veci napísať list poslancom parlamentu. Môžu sa pokúsiť aj o zozbieranie podpisov na petíciu.

Významný dátum

Deň, keď sa v našej krajine uzákonilo všeobecné volebné právo

Pokyny na realizáciu prieskumu

Identifikácia respondentov

1. K potenciálnym respondentom pristupujte náhodným spôsobom: inými slovami nevyberajte ľudí, ktorí by mali alebo nemali byť zaradení do prieskumu podľa toho, či sú mladí, starí, pekní, ženy a podobne. Snažte sa vyhýbať predpojatosti.
2. Osoby, s ktorou by ste chceli uskutočniť rozhovor, sa spýtajte, či by vám bola ochotná odpovedať na niekoľko prieskumných otázok. Vysvetlite, kto ste a povedzte, že všetky odpovede budú anonymné. Taktiež respondentov uistite, že výsledky prieskumu sa nebudú publikovať a budú sa používať výhradne na vzdelávacie účely.

Zaznamenanie odpovedí

1. Ak osoba, ktorú ste si vybrali, súhlasí s účasťou na prieskume, opýtajte sa, či pri posledných voľbách uplatnila svoj hlas. Ak dostanete zápornú odpoveď, vyplňte hárok 1 – Dotazník pre „nevoličov“. Ak bude odpoveď pozitívna, vyplňte hárok 2 – Dotazník pre „voličov“.
2. Otázka 1: Respondenti uvedú svoj vek, len ak budú chcieť. V opačnom prípade zaznamenajte háčik do posledného stĺpca.
3. Otázka 2: Respondentom ukážte možnosti a požiadajte ich, aby si jednu vybrali. Ak majú iný dôvod, zapíšte ho do stĺpca E. Upozornenie: rozdiel medzi možnosťami B a C je ten, že možnosť B je dôvod súvisiaci s konkrétnou osobou a C je dôvod súvisiaci s konkrétnou stranou.
4. Dbajte na to, aby všetky znaky boli úhľadné a čitateľné, aby sa neskôr dali spočítať. Na jeden hárok zaregistrujte čo najviac respondentov. Ku každej otázke zaznamenajte iba jeden znak pre každého respondenta.

PODKLADY
Dotazníky
1. Dotazník pre nevoličov

Otázka 1. Do ktorej vekovej skupiny patríte? (Dobrovoľné)

	Do 25	25 – 40	40 – 60	Nad 60	Neuvedené
MUŽ					
ŽENA					

Otázka 2. Aký bol váš hlavný dôvod na neúčast' v posledných voľbách?

- A. Myslel som si, že to aj tak neovplyvní výsledok
- B. Nebol tam nikto, koho by som chcel voliť
- C. Nesúhlasil som ani s jedným navrhovaným programom
- D. Nemal som záujem
- E. Iné dôvody (uvedte):

A	B	C	D	E

2. Dotazník pre voličov

Otázka 1. Do ktorej vekovej skupiny patríte? (Dobrovoľné)

	Do 25	25 – 40	40 – 60	Nad 60	Neuvedené
MUŽ					
ŽENA					

Otázka 2. Aký bol váš hlavný dôvod na účasť v posledných voľbách?

- A. Považoval som to za svoju demokratickú povinnosť
- B. Chcel som voliť (konkrétne osobu)
- C. Chcel som voliť (konkrétne stranu)
- D. Nechcel som, aby vyhrala (iná osoba/strana)
- E. Iné dôvody (uvedte):

A	B	C	D	E

Vzor vyplneného dotazníka

1. Dotazník pre nevoličov

Otázka 1. Do ktorej vekovej skupiny patríte? (Dobrovoľné)

	Do 25	25 – 40	40 – 60	Nad 60	Neuvedené
MUŽ					
ŽENA					

Otázka 2. Aký bol váš hlavný dôvod na neúčast' v posledných voľbách?

- A. Myslel som si, že to aj tak neovplyvní výsledok
- B. Nebol tam nikto, koho by som bol chcel voliť
- C. Nesúhlasil som ani s jedným navrhovaným programom
- D. Nemal som záujem
- E. Iné dôvody (uved'te):

A	B	C	D	E
 	 	 	 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nebol som v tom čase vo svojej volebnej oblasti ▪ Nedôverujem politikom ▪ Nieкто ma požiadal, aby som nevolil

Schôdza odborov

Za poctivú prácu poctivú plácu!

Témy	Sociálne práva. Demokracia. Občianstvo.
Stupeň náročnosti	4
Veľkosť skupiny	10 – 15
Čas	120 minút
Charakteristika	Toto cvičenie je simuláciou stretnutia zamestnávateľov, zamestnancov a predstaviteľov odborov, na ktorom účastníci rokujú o mzdách a pracovných podmienkach. Cvičenie sa zameriava na nasledujúce témy: <ul style="list-style-type: none"> ▪ úloha odborov; ▪ kolektívne vyjednávanie na pracovisku.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Práva pracovníkov. ▪ Právo na kolektívne vyjednávanie. ▪ Právo na zhromažďovanie a združovanie a najmä právo na zakladanie odborov a členstvo v odborovej organizácii. ▪ Právo pracovníka na to, aby nebol nespravodlivo prepustený.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pochopiť úlohu odborových zväzov. ▪ Rozvíjať zručnosti rozhodovania smerujúce k dohode. ▪ Podporovať aktívnu účasť, zmysel pre zodpovednosť a solidaritu.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kópie Podkladu č. 1 „Situácia“, jedna kópia pre každú dvojicu; ▪ kópie Podkladu č. 2 „Krátky slovník pracovných pojmov“, jedna kópia pre každého účastníka; ▪ menovky (nie sú nevyhnutné); ▪ papier, farebné fixky a perá (nie sú nevyhnutné); ▪ dve miestnosti (odporúča sa, ale nie sú nevyhnutné);
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prečítajte si celé cvičenie vrátane podkladov, aby ste boli dôkladne pripravení a dokázali účastníkom v priebehu cvičenia pomôcť vyriešiť prípadné ťažkosti. ▪ Pripravte miestnosť – sedem stoličiek usporiadajte do kruhu. Tieto stoličky budú pre zástupcov jednotlivých strán a jedna pre osobu, ktorá bude schôdzu predsedáť. Za nimi usporiadajte ďalšie stoličky pre ostatných účastníkov.

Pokyny

1. Účastníkov uveďte do cvičenia. Vysvetlite im, že pôjde o simuláciu stretnutia medzi zamestnávateľmi na jednej strane a zamestnancami a predstaviteľmi odborov na strane druhej. Cieľom stretnutia je dosiahnuť dohodu o mzdách a pracovných podmienkach pracovníkov prostredníctvom kolektívneho vyjednávania.
2. Na úvod účastníkov požiadajte, aby vymysleli názov a predmet činnosti spoločnosti. Môže to byť existujúca aj vymyslená spoločnosť vyrábajúca skutočné aj vymyslené výrobky. Požiadajte ich, aby vymysleli názov aj pre odborovú organizáciu.
3. Teraz účastníkov rozdeľte do dvoch skupín v pomere 2:1. Menšia skupina budú zamestnávateľia a väčšia skupina zamestnanci a ich odborárski predstavitelia.

TÉMY

SOCIÁLNE PRÁVA

DEMOKRACIA

OBČIANSTVO

STUPEŇ NÁROČNOSTI

4

VEĽKOSŤ SKUPINY

10 - 15

ČAS

120 MINÚT

4. Rozdajte kópie Podkladu č. 1 „Situácia“ a Podkladu č. 2 „Krátky slovník pracovných pojmov“. Účastníkom dajte 10 minút na to, aby si materiály prečítali, a potom si overte, či poskytnuté informácie pochopili.
5. Stručne vysvetlite priebeh simulácie: Schôdzu zvolávajú zamestnávateľa a jeden z nich je jej predsedom. Zamestnávateľa predložia svoj návrh ako prví. Potom predložia svoj návrh odbory a predstavitelia zamestnancov. Vzápätí začne samotné rokovanie, počas ktorého sa strany pokúsia dosiahnuť dohodu.
6. Požiadajte účastníkov, aby sa dohodli na programe a pravidlách rokovania, napríklad či chcú obmedziť dĺžku príspevkov jednotlivých účastníkov schôdze (napríklad na maximálne 2 minúty) a pod. Ďalej sa musia dohodnúť na celkovej dĺžke rokovania a prestávkach, počas ktorých môžu zástupcovia konzultovať s ostatnými členmi svojej skupiny, taktiež na tom, kto sa (okrem zástupcov) môže vyjadriť k jednotlivým záležitostiam a podobne.
7. Teraz účastníkov požiadajte, aby sa rozdelili do dvoch skupín a pripravili sa (30 minút). Zamestnávateľa si zvolia dvoch predstaviteľov a predsedu schôdze. Zamestnanci a odbory si vyberú štyroch predstaviteľov. Obidve skupiny následne:
  - Vypracujú nový návrh a predložia ho na schôdzi;
  - Rozhodnú o tom, akými právomocami poveria svojich zástupcov;
  - Dohodnú sa na svojej „maximálnej hranici“, čiže na tom, čo je pre nich ešte prijateľné riešenie a čo najhorší možný scenár.
8. Keď sú skupiny hotové, vyzvite ich zástupcov, aby sa posadili na päť stoličiek vo vnútornom kruhu a ostatných, aby sa posadili za nich. Vyzvite predsedu, aby schôdzu otvoril.
9. Po skončení schôdze dajte účastníkom krátku prestávku, aby mohli vystúpiť zo svojich rolí, a potom prejdite k rozboru a vyhodnoteniu.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite krátkym rozhovorom o tom, ako sa účastníkom cvičenie páčilo. Potom prejdite k diskusi o tom, čo sa počas cvičenia dialo a čo sa naučili:

- Ako jednotlivé skupiny postupovali pri vypracúvaní svojho prvotného návrhu? Bolo to ľahké alebo ťažké?
- Mysleli jednotlivé skupiny na svoj vlastný záujem alebo na záujmy spoločnosti ako celku?
- Vypracovali si jednotlivé skupiny taktiku rokovania?
- Ako prebiehala schôdza? Mal každý, kto chcel niečo povedať, možnosť vystúpiť? Podarilo sa stranám dosiahnuť obojstranne prijateľnú dohodu?
- Právo byť členom odborovej organizácie je uznávaným ľudským právom. Do akej miery je toto právo dôležité? Aké by to mohlo mať následky, keby takéto právo neexistovalo?
- Čo viete o odboroch, čo sú odbory a čo robia?
- Ako silné sú odbory v našej krajine? A aká je situácia so zamestnávateľmi? Existujú aj združenia zamestnávateľov?
- Je niekto z vás členom odborovej organizácie? Prečo? Aké sú výhody a nevýhody členstva?

Rady na vedenie aktivity

Skôr než pristúpíte k tomuto cvičeniu, zistite si, aká je situácia odborov vo vašej krajine. Napríklad v postkomunistických krajinách sa voči tomuto cvičeniu môžu objaviť isté výhrady, keďže odbory

Významný dátum

1. máj

Sviatok práce

sa tam považovali za „školu komunizmu“. V takomto prípade môžete začať skúmať predstavy a stereotypy, ktoré s odborami súvisia. Účastníkov môžete požiadať aj o to, aby sa skontaktovali s miestnou odborovou organizáciou a získali informácie o jej činnosti, prípadne aby uskutočnili iný prieskum zameraný za otázky zamestnanosti. Prostredníctvom toho môžete zároveň poukázať na dôležitosť a úlohu odborov pri ochrane práv zamestnancov bez ohľadu na politický systém, s ktorým sa spájajú.

V závislosti od skupiny budete možno musieť podrobne vysvetliť proces kolektívneho vyjednávania. Môžete účastníkom uviesť niekoľko nápadov, ako postupovať pri formulovaní svojho stanoviska a návrhu, ako napríklad:

- Boli by zamestnanci ochotní vzdať sa zvýšenia svojho platu preto, aby nebol nikto prepustený?
- Keby bolo prepúšťanie nevyhnutné, ktorá kategória pracovníkov by mala byť prepustená?
- Je návrh realistický? Unesie spoločnosť jeho finančnú záťaž?

Nechajte vyjednávaniu voľný priebeh! Keby sa počas rokovaní zamestnanci a odbory rozhodli podporiť svoj návrh (požiadavky) štrajkom, dajte im papier a perá, aby si mohli vyhotoviť plagáty. Ak sa však zamestnávateľia rozhodnú niektorých robotníkov nevpustiť do závodu, t.j. zorganizovať tzv. vymknutie, zabezpečte ďalšiu miestnosť, aby sa pracovníci mali kde zdržiavať!

Vo väčšine európskych krajín existujú zákony, ktoré upravujú podmienky kolektívneho vyjednávania. Môžete použiť aj konkrétny právny dokument a vyhotoviť kópie jeho najdôležitejších článkov, aby ich účastníci mohli počas vyjednávania čo najviac využívať.

Variácie

Ďalším príkladom situácie, ktorá zahŕňa rokovanie o právach, by mohla byť schôdza v škole, ktorej cieľom by bolo vyriešenie sporu s „problematickým“ študentom. Schôdze sa môžu zúčastniť študent s rodičmi na jednej strane a riaditeľ školy s predstaviteľmi rodičovskej rady na strane druhej.

Návrhy na pokračovanie

Pozvite si člena odborovej organizácie na besedu. Telefónne zoznamy odborových organizácií nájdete v miestnom telefónnom zozname. Keďže odborové organizácie sú väčšinou ústretové voči mladým ľuďom, môžete túto príležitosť využiť!

Ak skupina obľubuje diskusie na rôzne témy, určite sa im zapáči cvičenie „Kde stojíš?“, v ktorom účastníci obhajujú svoje názory na celý rad ľudskoprávných otázok.

Námety na ďalšiu činnosť

V spolupráci s miestnou odborovou organizáciou vypracujte projekt na podporu odborárskych aktivít medzi mladými ľuďmi.

Ďalšie informácie

V podkladových informáciách Sociálne práva v 5.kapitole nájdete ďalšie informácie o mládeži a o členstve v odborových organizáciách.

Poznámka: Toto cvičenie bolo vypracované v spolupráci s Odborovou organizáciou GMO z Veľkej Británie, Európskou odborovou školou (ETUCO) a Európskym vzdelávacím združením zamestnancov na výskum vplyvov moderných technológií (AFETT).

PODKLADY

Situácia

Na podnikovej schôdzi sa zúčastňujú zamestnávateľia, zamestnanci a zástupcovia odborovej organizácie, ktorí sa spolu snažia dosiahnuť dohodu v otázke miezd.

Podnik pracuje v nepretržitej 24-hodinovej prevádzke 365 dní v roku. Celkový počet pracovníkov – vrátane výroby aj manažmentu – je 1 000 osôb. Všetci zamestnanci sú členmi odborovej organizácie.

Podnik v súčasnosti zápasí s finančnými a ekonomickými ťažkosťami, ale v skutočnosti mu nehrozí bankrot. Zisky sú stále vysoké, aj keď v predchádzajúcom roku poklesli v dôsledku všeobecného úpadku celého odvetvia. Počas predchádzajúcich troch rokov poklesli reálne mzdy pracovníkov o 3% a počet zamestnancov sa znížil o 10%.

Zamestnanci požadujú zvýšenie plátov vo výške porovnateľnej so zvýšením plátov v ostatných priemyselných odvetviach.

Manažment sa vyjadril, že akékoľvek zvýšenie plátov by viedlo k nevyhnutnému zníženiu počtu zamestnancov. Preto navrhujú:

- 4-percentné zvýšenie základných plátov na obdobie nasledujúcich 12 mesiacov, a to na základe individuálnych zmlúv (súčasná ročná miera inflácie predstavuje 2%);
- zavedenie mzdového systému na základe počtu odpracovaných hodín za rok (a nie za deň alebo týždeň) a zrušenie nadčasovej práce;
- zníženie počtu zamestnancov (ktoré by postihlo 10% pracovníkov, najmä tých na čiastočný úväzok, so zmluvou na dobu určitú a praktikantov – učňov – podľa princípu „kto prišiel posledný, odíde prvý“) a prepúšťanie nadbytočných pracovníkov dohodou.

Valné zhromaždenie zamestnancov návrh manažmentu odmietlo, lebo malo obavy, že by sa ich situácia v dôsledku navrhovaných zmien ešte zhoršila (až 40% zamestnancov v súčasnosti zarába významnú časť svojho platu práve z nadčasových príplatkov). Odborová organizácia a zamestnanci predložili manažmentu protinávrh:

- 9-percentné zvýšenie platu v priebehu dvoch rokov;
- zachovanie nadčasových príplatkov a prémiei;
- udržanie súčasného počtu zamestnancov a preškolenie tých, ktorí by mali byť prepustení z dôvodu nadbytočnosti (na náklady firmy);
- v prípade nesplnenia vyššie uvedených požiadaviek zamestnanci vstúpia do štrajku.

Manažment protinávrh odmietol s odôvodnením, že návrh odborovej organizácie a zamestnancov nerieši súčasné problémy spoločnosti.

Vyjednávania trvajú už dva mesiace.

V podniku je uplatňovaný princíp, podľa ktorého v prípade nedosiahnutia dohody do dvoch mesiacov, musí sa zvolť mimoriadne zhromaždenie všetkých zapojených strán. A práve toto mimoriadne zhromaždenie je východiskovou situáciou simulácie. Obidve strany musia prísť s novým návrhom, ktorý by bol realistickým základom na dosiahnutie obojstranne uspokojivej dohody.

Okolo rokovacieho stola musí sedieť sedem účastníkov: dvaja predstavitelia manažmentu, jeden predseda zhromaždenia (menovaný zamestnávateľmi) a štyria predstavitelia odborovej organizácie. Keďže ide o mimoriadne valné zhromaždenie, môžu sa ho zúčastniť všetci zamestnanci.

Krátky slovník pracovných pojmov

Kolektívne vyjednávanie: Proces rokovania, počas ktorého sa predstavitelia zamestnávateľov a zamestnancov spoločne snažia o dosiahnutie dohody pri riešení určitého problému, napríklad plátov a pracovných podmienok.

Vymknutie: Jedna z najradikálnejších foriem prejavu moci zo strany zamestnávateľov, pri ktorom zamestnávateľ neumožní zamestnancom vstup na pracovisko, čiže ich doslova „vymkne“ v snahe donútiť ich prijať požiadavky manažmentu.

Nadbytočnosť: Zamestnanci sa stávajú nadbytočnými, ak sú prepustení z dôvodu, že sa zamestnávateľ rozhodol ukončiť svoju činnosť. V takomto prípade majú zamestnanci právo na odstupné.

Odstupné: V prípade, že je stály zamestnanec nespravodlivo prepustený alebo prepustený v dôsledku prebudovania firmy, má právo na odstupné. Výška odstupného závisí od platu príslušného zamestnanca.

Štrajk: Právo na štrajk je základným sociálnym a ľudským právom, ktoré sa považuje za nevyhnutnú zložku úspešného kolektívneho vyjednávania a za nástroj zmiernenia očividnej nerovnosti medzi zamestnancami a zamestnávateľmi. Štrajk je odmietnutie alebo spomalenie práce zo strany zamestnancov. Zamestnanci však nemôžu len tak vstúpiť do štrajku, kedykoľvek si zmyslia! Musia pritom dodržať určité zákonom stanovené pravidlá, ktoré sa v rôznych krajinách líšia.

Odborová organizácia: Združenie, ktorého cieľom je chrániť záujmy zamestnancov vrátane plátových a pracovných podmienok. Odborová organizácia zvyčajne zastupuje pracovníkov počas rokovaní so zamestnávateľmi. V mnohých krajinách sa odborové organizácie združujú do konfederácií odborových zväzov.

Násilie v mojom živote

„Troch pravidiel sa drž: cti sám seba, cti iných, a buď zodpovedný za všetky svoje činy.“

Dalajláma

TÉMY

 MIER A NÁSILIE

 BEZPEČNOSŤ

 ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4
 ÚROVEŇ 3
 ÚROVEŇ 2
 ÚROVEŇ 1

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

 ĽUBOVOLNÁ

ČAS

 60 MINÚT

Témy	Mier a násilie. Bezpečnosť. Ľudské práva všeobecne.
Stupeň náročnosti	3
Veľkosť skupiny	ľubovoľná
Čas	60 minút
Charakteristika	V tomto cvičení účastníci diskutujú o problematike násillia medzi ľuďmi.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> Právo na život, slobodu a bezpečnosť človeka. Právo na slobodu myslenia, svedomia a vierovyznania.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> Uvedomiť si, že každý z nás môže byť obeťou násillia ale aj potenciálnym násilníkom . Rozvíjať zručnosti na konštruktívne vysporiadanie sa s násilím. Rozvíjať hodnoty tolerancie a zodpovednosti.

Pokyny

- Účastníkom vysvetlite, že pri tomto cvičení sa im naskytne príležitosť podeliť sa o svoje myšlienky a pocity súvisiace s ich osobnými skúsenosťami s násilím – keď boli obeťami násillia, aj keď páchali násillie voči iným.
- Presvedčte sa, či všetci poznajú a chápu pravidlá aktívnej účasti na skupinovej práci: a) ku každému sa musíme správať s úctou; b) všetko, čo odznie, sa bude považovať ako dôverné; a c) nikto nesmie byť nútený povedať niečo, z čoho má nepríjemný pocit.
- Začnite burzou nápadov („brainstormingom“) na pojem „násillie“ a požiadajte účastníkov, aby uvádzali príklady násillia v každodennom živote, napríklad nadávky, urážky, sarkazmus, predbiehanie sa pri státi v rade, strkanie sa pred niekoho, fackovanie alebo bitie dieťaťa, bitie sa s niekým, vlámanie sa niekam, vreckové krádeže, vandalizmus a podobne.
- Účastníkov požiadajte, aby sa na 5 minút zamysleli nad osobnými incidentmi, pri ktorých:
  - sa k nim niekto správal násillne;
  - sa oni správali násillne k iným;
  - boli svedkami násillia, no nezasiahli.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite krátkou diskusiou o samotnom cvičení a opýtajte sa, či bolo pre účastníkov náročné. V prípade, že naozaj bolo, opýtajte sa na dôvody. Potom prejdite k skúmaniu príčin a následkov jednotlivých situácií (a, b, c). Požiadajte dobrovoľníkov, aby sa so skupinou podelili o svoje skúsenosti a spoločne ich prediskutujte. Požiadajte ich, aby porozprávali, čo sa stalo a aký z toho mali pocit. Potom otvorte všeobecnú diskusiu:

- Prečo došlo k násillnej situácii?
- Ako by sa správali ostatní účastníci v podobnej situácii?
- Prečo ste sa zachovali tak, ako ste sa zachovali?

4. Mohli ste sa zachovať aj inak? Ako? Majú ostatní účastníci nejaké návrhy?
5. Čo by sa dalo urobiť, aby k danému incidentu nedošlo?
6. V prípade možnosti c) – prečo ste nezasiahli?
7. Aké boli príčiny incidentu?
8. Ku koľkým incidentom došlo z nedorozumenia, ku koľkým v dôsledku zloby, nenávisťi alebo žiarlivosti a ku koľkým v dôsledku rozdielnosti kultúr, tradícií alebo viery?
9. Čo rozumiete pod pojmom „tolerancia?“ Ako by ste ho definovali?
10. Je pravdou, že ľudia by mali byť úplne tolerantní voči všetkému, čo iní robia alebo hovoria?
11. Prečo je tolerancia kľúčovou hodnotou pri presadzovaní ľudských práv?

Rady na vedenie aktivity

Počítajte s tým, že táto aktivita môže priniesť prekvapenia a podporte tých účastníkov, ktorým sa toto cvičenie bude zdať ťažké alebo ktorých rozruší. Nemôžete poznať zázemie každého účastníka a ani to, čo sa deje alebo dialo v jeho rodine. Môže sa stať, že niektorí účastníci mali zlé skúsenosti s rozličnými formami násilia. Zdôraznite, že cieľom tohto cvičenia je rozvíjať schopnosť vysporiadať sa s násilím, a to tak, že sa odhalia jeho príčiny, uvoľnia pocity a emócie a rozvinie sa zručnosť asertívneho konania na zvládanie násilných situácií. Účastníci budú mať zároveň možnosť nachádzať nenásilné prostriedky a spôsoby reagovania na násilné situácie. Účastníkom pripomeňte Článok 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv: „Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti aj v právach.“ Ak očakávame od iných, že budú dodržiavať ustanovenie tohto článku, musíme ho dodržiavať aj my. Ak máte v skupine viac ako 10 účastníkov, môžete ich rozdeliť do menších skupín, aby si mohli navzájom vyrozprávať svoje príbehy.

Variácie

Toto cvičenie je vhodné aj na dramatizáciu. Požiadajte dvoch alebo troch účastníkov, aby si pripravili krátku scénu konkrétneho incidentu. Ostatní účastníci budú pozorovatelia. Scénu môžete z času na čas prerušiť a požiadať divákov o ich pripomienky a návrhy na ďalšie pokračovanie scény. Ďalšou možnosťou je, že účastníci priamo zasiahnu a niektorý z nich preberie určitú rolu a pokračuje v scéne podľa vlastného uváženia.

Návrhy na pokračovanie

Vyhľadajte organizáciu, ktorá poskytuje pomoc obetiam násilia, napríklad prostredníctvom telefonických liniek alebo sietí na podporu obetí násilia. Môžete vyhľadať aj také organizácie, ktorých cieľom je podpora porozumenia a tolerance v rámci komunity. Ak by ste mali záujem pokračovať v skúmaní témy mieru a násilia, môžete si vyskúšať cvičenie „Život v dokonalom svete“. Nájdite správne odpovede na otázky a doplňte ich do mandaly/kolesa mieru!

Námety na ďalšiu činnosť

Skontaktujte sa s organizáciou, ktorá sa venuje podpore mieru a nenásilia v komunite a zistite, ako by ste sa mohli zapojiť do jej činnosti.

Významný dátum

16. november:
Medzinárodný deň
tolerancie

Keď príde zajtrajšok

„Ak budeš súdiť iných tak, ako tento režim súdil teba,
nebudeš o nič lepší ako tí, ktorí ťa odsúdili na smrť.“

Dwight Adanandus

TÉMY

BEZPEČNOSŤ

MÉDIÁ

MIER A NÁSILIE

STUPEŇ NÁROČNOSTI

3

VEĽKOSŤ SKUPINY

LUBOVOĽNÁ

ČAS

60 MINÚT

Témy

Bezpečnosť. Médiá. Mier a násilie.

Stupeň náročnosti

3

Veľkosť skupiny

ľubovoľná

Čas

60 minút

Charakteristika

Na základe predložených informácií účastníci diskutujú o:

- právach páchatelov trestných činov;
- treste smrti;
- ochrane spoločnosti pred páchatelmi trestných činov;

Práva

- Právo na život.
- Právo na to, aby nikto nebol vystavený krutému, neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu.

Ciele

- Skúmať naše predpojaté názory na trestancov a zamyslieť sa nad niektorými dôsledkami trestu smrti.
- Uvedomiť si a rozvíjať zručnosť načúvať a „interpretovať“ informácie, ktoré dostávame.
- Rozvíjať zmysel pre ľudskú dôstojnosť a spravodlivosť.

Pomôcky

- kópie podkladov „Keď príde zajtrajšok“, jedna kópia pre každého účastníka;
- hárok papiera a ceruzka pre každého člena skupiny.

Pokyny

1. krok

1. Účastníkom nahlas prečítajte prvú časť príbehu „Keď príde zajtrajšok“. Keď dočítate, dajte im približne 5 minút na to, aby si pospomínali na najdôležitejšie časti príbehu a aby si ich zapísali vlastnými slovami. Potom ich požiadajte, aby si hárky vymenili so susedom, navzájom si prečítali svoje poznámky a vyjadrili sa k nim.
2. Vyzvite niekoľkých dobrovoľníkov, aby svoje poznámky prečítali. Potom prediskutujte rozdiely medzi jednotlivými verziami: Zapamätal si niekto viac podrobností? Boli medzi vami aj takí, ktorí si domysleli také podrobnosti, ktoré sa v pôvodnom príbehu nespomínali?
3. Pýtajte sa na reakcie účastníkov na príbeh: Čo myslíte, kto bol rozprávačom príbehu? Čo sa vlastne stalo?

2. krok

1. Nahlas prečítajte novinový výstrižok a druhú časť Nanonovho rozprávania.
2. Účastníkom dajte 10–15 minút, aby vo dvojiciach prediskutovali nové informácie. Rozdajte im kópie príbehu „Keď príde zajtrajšok“ pre prípad, keby sa chceli odvolávať na jednotlivé časti textu.

3. Potom ich požiadajte, aby sa zamysleli nad nasledovnými otázkami:
  - Zmenil sa váš názor na Dwighta alebo Nanona, keď ste sa dozvedeli, že čakajú v cele smrti na vykonanie rozsudku? Ako sa zmenil váš názor? Prečo?
  - Čo si myslíte, čo chcel Dwight povedať slovami „Ak budeš súdiť iných tak, ako tento režim súdil teba, nebudeš o nič lepší ako tí, ktorí ťa odsúdili na smrť“? Súhlasíte s ním?
4. Otvorte všeobecnú diskusiu na túto tému zisťovaním názorov jednotlivých dvojíc na vyššie uvedené otázky.

Rozbor a vyhodnotenie

Toto cvičenie môžete využiť aj na otvorenie rôznych iných dôležitých a zaujímavých tém, ktoré môžu tvoriť obsah ďalších cvičení alebo diskusií. Odporúčame však, aby ste sa počas rozboru striktne držali tých tém, ktorým sa skupina už venovala a neotvárali ďalšie nové témy. (Pozri nižšie Rady na vedenie aktivity.)

- Dozvedeli ste sa počas tohto cvičenia o sebe niečo nové? Prehodnotili ste niektoré svoje názory alebo presvedčenia?
- Čo myslíte, na čo sme chceli pomocou tohto cvičenia poukázať? Podarilo sa dosiahnuť tento zámer? A ak nie, prečo?
- Napovedalo vám toto cvičenie niečo o práve na život? Ak áno, čo to bolo? Spomínali sa počas diskusie aj nejaké iné práva?

Tieto práva zaznamenajte na veľký hárok papiera alebo flipchartový papier, aby ste sa k nim mohli neskôr vrátiť.

Rady na vedenie aktivity

Počas prvej diskusie (po prečítaní prvej časti) je dôležité, aby ste účastníkom nijakým spôsobom nenaznačili, v akej situácii sa dvaja muži z príbehu nachádzajú. Pokúste sa zistiť názory účastníkov na tieto postavy bez toho, aby ste im naznačili, že na to máte konkrétny dôvod. Cieľom je, aby účastníci preskúmali ľudskú stránku týchto dvoch mužov bez toho, aby čokoľvek vedeli o ich životných okolnostiach alebo minulosti.

Zmyslom výmeny poznámok medzi účastníkmi na konci 1. kroku je uvedomenie si toho, že rôzni ľudia môžu vnímať rôzne veci a pamätať si rovnakú informáciu iným spôsobom. Oplatí sa zdôrazniť, že to nie je žiaden „test pamäti“, ale spôsob ako upozorniť na rôzne uhly pohľadu. Pokúste sa požiadať tých účastníkov, ktorých názory sa značne líšili od názorov ich susedov, aby vysvetlili svoje postoje. Opýtajte sa, čo môže byť príčinou tejto skutočnosti – prečo si napríklad niektorí účastníci zapamätali určitú informáciu, ktorú nepostrehli iní.

Počas tohto cvičenia sa pravdepodobne otvorí príliš veľa tém, ktoré nie je možné zvládnuť počas jedného cvičenia. Preto je potrebné, aby ste diskusiu udržali v určitých medziach a aby sa účastníci neodklonili od pôvodného zámeru – napríklad diskusiou o samotnom treste smrti. Pokúste sa debatu zameriavať na dve hlavné témy:

1. Do akej miery máme my sami, jednotlivé štáty alebo ktokoľvek iný tendenciu „súdiť“ ľudí na základe niečoho, čo (si myslíme, že) urobili. To je pravdepodobne podstata toho, na čo Dwight myslel, keď hovoril o „súdení“ iných ako štát súdil jeho (a Nanona). Štát ich fakticky odpísal ako ľudské bytosti na základe niečoho, čo (si myslel, že) urobili v minulosti.
2. Ešte aj takzvaní „ťažkí zločinci“ majú a zachovávajú si svoje základné ľudské vlastnosti – a to nielen „starostlivosť a súcit“, o ktorých hovorí Dwight, ale aj „frustráciu a depresiu“, ktoré Nanon popisuje ako dôsledky uväznenia.

Významné dátumy**10. október**

Svetový deň proti trestu smrti

26. jún

Medzinárodný deň na podporu obetí mučenia

Keď budete diskutovať o „práve na život“, usmerňujte diskusiu k otázke, či títo dvaja ľudia ešte stále majú právo na život. A ak nie, tak ako môže niekto „stratiť“ toto právo. Môže mať niekto právomoc odňať toto právo iným ľuďom za to, že napríklad spáchali trestný čin?

Návrhy na pokračovanie

Pokračujte témami, ktoré sa vynorili na konci cvičenia. Zorganizujte formálnu debatu alebo použite cvičenie „Predvolebná kampaň“. Témy môžu zahŕňať:

- Problematiku trestov: Čo je cieľom uväznenia páchateľov alebo ich popravy? Je hlavným dôvodom ochrana spoločnosti, či prevýchova zločincov, alebo je to len pomsta/odplata?
- Trest smrti: Aké argumenty sú za a aké proti trestu smrti?
- Bezpečnosť spoločnosti oproti bezpečnosti jednotlivca: kde sú hranice a kam až môže vláda zájsť pri zaobchádzaní s najnebezpečnejšími zločincami alebo teroristami? Možno napríklad mučenie človeka odôvodniť „bezpečnosťou spoločnosti“?

Pozrite si internetovú stránku Združenia na podporu Nanona Williamsa <http://www.nawisa.org/>. Piesne boli vždy mocným nástrojom v boji ľudí za svoje práva.

Námety na ďalšiu činnosť

Pozrite si internetovú stránku Kanadskej koalície proti trestu smrti (CCADP) a prečítajte si na nej ďalšie texty z pera väzňov (www.ccadp.org). Potom napíšte niekomu, kto čaká v cele smrti na vykonanie rozsudku (stránka CCADP obsahuje informácie o tom, ako začať korešpondenciu, alebo kontaktujte miestnu pobočku Amnesty International).

Poznámka: Plné znenie textu „Keď príde zajtrajšok“ (v angličtine) je dostupné na internetovej stránke CCADP.

PODKLADY

„Keď príde zajtrajšok“ Napísal Nanon Williams**1. časť**

„Deň po smrti Dwighta Adanandusa som sa na život začal naozaj pozeráť úplne inak, než aký v skutočnosti bol. Alebo by som mohol povedať, že inak, než aký by som chcel, aby bol. Bolo to na začiatku zimy a ako som tak ležal a myslel na priateľa, ktorý pre mňa vždy mal úsmev, keď sa dni zdali také zbytočné, cítil som sa zničený. Pomaly som sa zohol po noviny pod dverami a v tých novinách som našiel jeho príbeh.

Keď som si správu prečítal a uvedomil si, že ho už nikdy neuvidím, cítil som sa, ako keby mi niekto bodal ihly priamo do srdca, znova a znova. Niekedy zvykol prísť svojím hojdavým krokom na dvor a vykrikol: „Tak čo, mladý?“ A ja som sa vždy poobzeral okolo, otočil sa dozadu a odvetil: „A koho ty voláš mladým, čo?“ a nato sme sa obaja rozosmiali, lebo som bol najmladší v našom bloku. A keď si teraz pomyslím na tieto okamihy, nuž, hlboko ma to zarmucuje, lebo sa už nikdy nebudem tešiť na dvor, lebo Dwight tam už nebude, aby vyhladil vrásky, ktorými sa mi do tváre podpísal hnev.

Ako roky plynuli, zmenili sa aj moje spôsoby trávenia času a rád by som veril tomu, že tieto metódy zo mňa raz urobia lepšieho človeka – takého, akým sa stal Dwight. V slabých chvíľkach sa vždy prichytím pri tom, že rozmýšľam, čo by asi robil Dwight.

„Nezabudni,“ hovorieval, „režim ťa dostane len vtedy, ak mu to dovoľíš. Zmier sa s Bohom – nech už je tvojim Bohom ktokoľvek, začni žiť tak, ako to len najlepšie dokážeš a váž si život.“ A potom by pokračoval: „Mladý, ja neviem, prečo si tu, ale viem, že sem nepatríš...“

2. časť

„...vlastne sem, do krídla smrti nepatrí nikto. Sú tu násilníci, únoscovia, lupiči, ľudia zneužívajúci deti aj sadisti, ktorým na vás absolútne nezáleží. Sú tu však aj starostliví a súcitní ľudia, ktorí páchali presne to isté, ale dokázali sa zmeniť a chcem, aby si si to navždy zapamätali!“ – povedal mi niekoľko týždňov pred tým, než ho popravili. „Aj keby si si nič iné nemal pamätať, zapamätaj si toto: Ak budeš súdiť iných tak, ako tento režim súdil teba, nebudeš o nič lepší ako tí, ktorí ťa odsúdili na smrť!“ Tieto slová mi dodnes znejú v ušiach a rozmýšľam, prečo mi trvalo tak dlho pochopiť, čo tým myslel. Samozrejme, že som počul, čo povedal a dávalo to aj zmysel, ale dávať zmysel a plne pochopiť význam týchto slov sú dve úplne odlišné veci. Myslím, že vtedy som skutočne bol tým mladým, ktorým ma nazýval, no pravda bolí, keď si ju nakoniec uvedomíš v plnom rozsahu.

Viem, že celé väznenie je psychologickým nástrojom mučenia, ktoré postupne vytvára frustráciu, až kým nenastúpi depresia. Avšak niektorí ľudia si akosi naďalej zachovávajú svojho ducha a svoju vôľu. Čo sa týka Dwighta, u neho ten duch zostal, bez ohľadu na to, čo urobil, aby skončil v cele smrti. A ten jeho duch zmenil životy iných, ktorí hnili ako živé mŕtvoly na pohrebisku režimu. „Viem, že to nie je ľahké, mladý!“ – hovorieval. „Ale nikto nepovedal, že život je ľahký. Váž si každého dňa a kým budeš na konci cesty vidieť svetlo, nech sa stane tvojou silou, ktorá ťa vedie,“ – to boli jeho posledné slová, ktoré mi so slzami v očiach povedal pri poslednej rozlúčke. Netrúfam si povedať, čo to má celé znamenať, ale myslím, že mi ich povedal preto, aby som našiel vlastnú silu, ktorá mi pomôže vydržať všetky tie roky a zrejme aj tie, ktoré mám ešte len pred sebou. Nikdy som nezabudol na svoje zásady či veci, ktoré si v živote najviac cením – ako svoju rodinu. Takže láska a jedného dňa aj vstup do brány nebeskej, sú takmer určite tým skutočným zajtrajškom, ktorý raz príde.“

Nanon Williams bol štátom Texas odsúdený na trest smrti za vraždu vo veku 17 rokov. Obvinenie popiera a v cele smrti už strávil 9 rokov.

Zdroj: www.ccadp.org

Novinový výstrižok

Huntsville, 2. október 1997.

V stredu v noci bol popravený lupič odsúdený pred deviatimi rokmi na trest smrti za zastrelenie podnikateľa zo San Antonia, ktorý mu bránil v úteku po bankovej lúpeži. Adanandus, 41, sa dostal do cely smrti za vraždu Vernona Hanana, ktorého 28. januára 1988 strelil do hrude, keď s ním Hanan zápasil v snahe zabrániť mu v úteku z haly banky na severe San Antonia.

Kde stojíš?

Sú sociálne a ekonomické práva luxusom, ktorý si môžu dovoliť iba bohaté krajiny?

Témy	Ľudské práva všeobecne. Občianstvo. Chudoba.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	ľubovoľná
Čas	50 minút
Charakteristika	Toto diskusné cvičenie sa zameriava na: <ul style="list-style-type: none"> ▪ základné predpoklady ľudskej dôstojnosti; ▪ relatívnu dôležitosť občianskych a politických práv, a sociálnych a ekonomických práv; ▪ povinnosti vlád vyplývajúce zo sociálnych a ekonomických práv.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Všetky.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pochopiť rozdiely medzi občianskymi a politickými právami a sociálnymi a ekonomickými právami. ▪ Zamyslieť sa nad zložitou otázkou týkajúcou sa ochrany ľudských práv. ▪ Rozvíjať a uplatňovať zručnosti diskutovať a argumentovať.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kópia hárku s výrokmi; ▪ veľké hárky papiera alebo flipchartový papier, perá; ▪ špagát alebo krieda (nie je to nevyhnutné); ▪ kópie zjednodušenej verzie Všeobecnej deklarácie ľudských práv (nie je to nevyhnutné).
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pripravte dva plagáty: jeden s nápisom „Súhlasím“ a druhý s nápisom „Nesúhlasím“. Plagáty nalepte na protiahle steny miestnosti tak, aby sa medzi ne účastníci mohli zoradiť do radu. (Môžete si medzi nimi aj kriedou nakresliť čiaru, alebo natiahnuť špagát.)

Pokyny

1. Začnite veľmi stručným vysvetlením rozdielu medzi občianskymi a politickými právami a sociálnymi a ekonomickými právami.
2. Urobte si 5-minútovú burzu nápadov („brainstorming“) o rôznych právach patriacich do jednotlivých kategórií práv. Napíšte ich na veľký hárk papiera pod príslušné nadpisy (občianske a politické práva; sociálne a ekonomické práva).
3. Účastníkom povedzte, že im prečítate niekoľko výrokov, s ktorými môžu vo väčšej či menšej miere súhlasiť.
4. Ukážte účastníkom dve krajné pozície: plagát s nápisom „Súhlasím“ na jednej strane miestnosti a plagát s nápisom „Nesúhlasím“ na strane druhej. Vysvetlite im, že sa môžu postaviť na ktorýkoľvek bod na pomyslenej čiare, ktorá spája tieto dve krajné pozície. Mali by sa podľa možnosti snažiť postaviť čo najbližšie k tým účastníkom, ktorých názory sú takmer zhodné s ich vlastnými. Kým účastníci nájdu svoje pozície, mali by sa o výrokoch medzi sebou rozprávať, aby zistili názory ostatných.

TÉMY

ĽUDSKÉ PRÁVA VŠEOBECNE

OBČIANSTVO

CHUDOBA

STUPEŇ NÁROČNOSTI

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

ĽUBOVOĽNÁ

ČAS

50 MINÚT

5. Začnite čítať jednotlivé výroky. Niektoré čítajte rýchlo za sebou, pri niektorých urobte pauzu na diskusiu.
6. Po prečítaní všetkých výrokov otvorte diskusiu. Účastníkov stojacich na dvoch krajných bodoch sa opýtajte, prečo zaujali tieto pozície. Potom požiadajte účastníkov stojacich takmer uprostred, aby vysvetlili, či ich pozícia znamená, že nemajú na tieto otázky vyhranený názor alebo či nemajú dostatok vedomostí, aby sa mohli rozhodnúť.
7. Dovoľte účastníkom meniť pozície v reakcii na argumenty, ktoré odznejú počas diskusie.
8. Po prečítaní všetkých výrokov spojte účastníkov do jednej skupiny a prejdite k rozboru.

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite rozborom samotného cvičenia a potom začnite diskusiu o tom, čo sa účastníci naučili.

- Boli medzi výroky aj také, ku ktorým ste nevedeli zaujať stanovisko – buď preto, že bolo ťažké rozhodnúť sa alebo preto, že boli nesprávne formulované?
- Prečo niektorí z vás počas diskusie menili svoje pozície?
- Boli ste prekvapení tým, aká široká bola škála odpovedí na niektoré otázky?
- Záleží na tom, ak sa nezhodneme na otázkach ľudských práv?
- Myslíte si, že na tieto výroky existujú „správne“ a „nesprávne“ odpovede, alebo sú len vecou osobného názoru?
- Je vôbec možné, aby sa v otázkach ľudských práv zhodli všetci?
- Existuje nejaký zásadný rozdiel medzi prvými dvoma „generáciami“ ľudských práv – občianskymi a politickými na jednej strane a sociálnymi a ekonomickými právami na strane druhej? Dalo by sa povedať, ktoré z nich sú dôležitejšie?
- Potrebujeme ešte nejaké ďalšie práva? Vzniká aj „tretia generácia“ práv?

Rady na vedenie aktivity

Toto cvičenie zahŕňa všetky ľudské práva, no predovšetkým sociálne a ekonomické práva, napríklad právo na prácu a voľný čas, právo na zdravotnú starostlivosť a primeranú životnú úroveň. (Články 16 a 22 až 29 Všeobecnej deklarácie ľudských práv)

Nižšie uvedené výroky boli zostavené tak, aby poukázali na rozdiely medzi občianskymi a politickými a sociálnymi a ekonomickými právami. Na začiatku cvičenia nie je potrebné zachádzať do podrobností, lebo mnohé témy sa aj tak vynoria počas diskusie. Sú však dve veci, ktoré je vhodné spomenúť hneď na úvod.

Prvou z nich je, že občianske a politické práva sú morálne požiadavky občanov voči vládam – ako napríklad právo na spravodlivý súdny proces, volebné právo, právo na vyjadrenie vlastného názoru a podobne. Oproti tomu sociálne a ekonomické práva sú požiadavky súvisiace so sociálno-ekonomickým rozvojom – ako napríklad situácia bezdomovcov, neadekvátna zdravotná starostlivosť, chudoba a podobne. Prvá kategória práv sa niekedy nazýva aj ako *práva prvej generácie* a druhý typ ako *práva druhej generácie* – podľa chronologického poradia ich vzniku a začlenenia do koncepcie ľudských práv.

Druhou záležitosťou hodnou spomenutia hneď v úvode je to, že niektorí ľudia striktne rozlišujú medzi jednotlivými kategóriami práv. Mnohí považujú sociálne a ekonomické práva za menej dôležité a za ťažšie zaručiteľné ako občianske a politické práva. Sú však aj takí, ktorí tento názor spochybňujú. Vo 4. kapitole nájdete podrobnejšie informácie o tejto debatae.

Významný dátum

5. december

Medzinárodný deň dobrovoľníkov pre hospodársky a sociálny rozvoj

Počas burzy nápadov („brainstormingu“) môžete účastníkom rozdať zjednodušenú verziu Všeobecnej deklarácie ľudských práv, aby si osviežili pamäť. Prípadne im môžete prečítať niektoré jej články a spýtať sa, do akej kategórie práv by ich zaradili. Články 16 a 22 až 29 sa všeobecne považujú za tie, ktoré obsahujú sociálne a ekonomické práva.

Druhú časť cvičenia, počas ktorej sa účastníci zoradujú na čiaru, môžete spraviť pomerne rýchlo a bez dlhých diskusií. Vyberte si pritom dva-tri výroky, o ktorých budete diskutovať neskôr s celou skupinou. Oplatí sa však cvičenie v určitých okamihoch prerušiť a dať účastníkom priestor na zamyslenie sa nad niektorými výroky aj na premyslenie svojho vlastného stanoviska vo vzťahu k ostatným.

Variácie

Sformulujte si iné výroky alebo požiadajte účastníkov, aby si ich sformulovali sami.

Návrhy na pokračovanie

Zorganizujte diskusiu na niektorý z uvedených výrokov a požiadajte účastníkov, aby si vopred pripravili svoje argumenty. Debatu ukončíte hlasovaním. Môžete si pozvať aj iných mladých ľudí alebo širokú verejnosť.

Je dôležité, aby ľudia poznali svoje ľudské práva a rovnako dôležité je, aby boli aktívnymi občanmi. Iba takto je možné ľudské práva zaručiť. Môžete si vyskúšať cvičenie „Predvolebná agitácia“, ktoré sa zameriava na presvedčanie iných o určitom názore.

Námety na ďalšiu činnosť

Skontaktujte sa s miestnou organizáciou, ktorá pracuje v oblasti ľudských práv alebo sociálnych vecí a zistite, ako by ste sa mohli zapojiť do jej činnosti.

Ďalšie informácie

Vo 4. kapitole nájdete doplňujúce informácie o jednotlivých generáciách práv, vrátane úvodu do „tretej generácie“ práv.

PODKLADY

Hárak s výroky

- Pre človeka je dôležitejšie mať strechu nad hlavou, než môcť vyjadriť vlastný názor.
- Ľudia majú povinnosť pracovať, a nie právo pracovať.
- Najzákladnejšou povinnosťou každého štátu je zabezpečiť dostatok jedla pre všetkých občanov.
- Právo na „oddych a voľný čas“ je luxusom, ktorý si môžu dovoliť iba bohaté krajiny.
- Nie je úlohou štátu postarať sa o to, aby každý mal čo jesť – o to sa majú ľudia starať sami!
- Medzinárodné spoločenstvo by sa nemalo pliesť do toho, ako štáty zaobchádzajú so svojimi občanmi.
- Chudobné štáty by sa najprv mali snažiť zabezpečiť všetkým obyvateľom aspoň základnú životnú úroveň, a až potom sa zaoberať ich občianskymi a politickými právami.
- Hlboká ekonomická nerovnosť medzi ľuďmi je porušením základných práv.
- Sociálne a ekonomické práva sú „hudbou budúcnosti“, súčasný svet ešte nie je schopný ich zaručiť.
- Ak nemôžu byť práva zaručené, nemá zmysel, aby existovali.

Kto sú ja?

Ja som tým, kým som; ty si tým, kým si; ona je tým, kým je... ale všetci spolu máme veľa spoločného!

Témy	Rovnosť mužov a žien. Diskriminácia a xenofóbia. Občianstvo.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	8 a viac
Čas	25 minút
Charakteristika	V tomto cvičení účastníci skúmajú svoju identitu prostredníctvom diskusie v malých skupinách, burzy nápadov („brainstormingu“), kreslenia a diskusie v celej skupine.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rovnosť v dôstojnosti a úcte. ▪ Právo ne byť diskriminovaný. ▪ Právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uvedomiť si vlastnú jedinečnosť a jedinečnosť iných. ▪ Zistiť, čo máme spoločné s inými. ▪ Rozvíjať solidaritu a úctu.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ farebné perá a fixky, podľa možnosti pre každého účastníka iná farba; ▪ pre každého účastníka jeden hárok papiera; ▪ veľký hárok papiera alebo flipchartový papier a fixky.

Pokyny

1. V úvode na „rozohriatie“ požiadajte účastníkov, aby vytvorili diskusné dvojice a požiadajte ich, aby predstierali, že sa nepoznajú a navzájom sa predstavili.
2. Teraz účastníkov požiadajte, aby sa zamysleli nad tým, čo je zaujímavé alebo dôležité dozvedieť sa o niekom, koho prvýkrát stretávame. Urobte si burzu nápadov („brainstorming“) o všeobecných kategóriách osobných informácií – napr. meno, vek, pohlavie, národnosť, rodinný stav, vierovyznanie, rod, etnický pôvod, povolanie/odbor štúdia, hudobný vkus, koníčky, obľúbené športy, čo má alebo nemá rád/rada a podobne.
3. Potom účastníkom vysvetlite, že ich úlohou bude zistiť, koľko toho majú spoločného s ostatnými v skupine. Rozdajte papiere a perá a vysvetlite, že ich prvou úlohou bude nakresliť obrázok znázorňujúci ich vlastnú identitu. Mali by si predstaviť, že sú hviezdičky, ktoré vyžarujú jednotlivé črty svojej identity do spoločnosti (črty nakreslite ich ako cípy hviezd). Účastníkov požiadajte, aby sa zamysleli nad najdôležitejšími ôsmimi až desiatimi črtami a aby nakreslili svoju osobnú hviezdu.
4. Potom účastníkov požiadajte, aby sa prešli po miestnosti a navzájom si porovnali svoje hviezdy. Ak nájdú niekoho, s kým majú spoločný „cíp“ alebo „lúč“, napíšu si meno tejto osoby vedľa príslušného cípu. (Ak napríklad Jano zistí, že aj Pavol má na cípe napísané „rapper“, napíše si jeho meno pod svoj vlastný rapperský cíp – a Pavol urobí to isté.) Účastníkom dajte na porovnanie 15 minút.
5. Následne účastníkov požiadajte, aby sa spojili do veľkej skupiny a zreferovali o svojich zisteniach. Môžete sa opýtať:
  - Ktoré črty identity máte s niekým v skupine spoločné? Ktoré sú len vaše a jedinečné?

TÉMY

ROVNOSŤ MUŽOV A ŽIEN

DISKRIMINÁCIA

OBČIANSTVO

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

8 A VIAC

ČAS

25 MINÚT

- Nakolko sú si členovia vašej skupiny podobní a nakolko sú odlišní? Máte viac spoločných alebo viac odlišných črt?
6. Na záver si urobte spoločnú burzu nápadov („brainstorming“) na tému, ktoré črty identity si môžeme zvoliť, a s ktorými sa rodíme. Napíšte si ich do dvoch stĺpcov na veľký hárok papiera alebo na flipchart.

Rozbor a vyhodnotenie

Prejdite k diskusií o tom, čo účastníci zistili sami o sebe a o ostatných a ako to súvisí s ľudskými právami.

- Čo ste sa naučili sami o sebe? Bolo pre vás ťažké rozhodnúť sa, ktoré sú najvýznamnejšie črty vašej identity?
- Boli ste prekvapení výsledkom porovnávania hviezd? Objavili ste viac alebo menej spoločného než ste očakávali?
- Aký ste mali pocit z rôznorodosti členov skupiny? Mali ste pocit, že vďaka nej je v tejto skupine zaujímavejšie pracovať? Alebo ste skôr mali pocit, že to spoluprácu sťažuje?
- Vyskytli sa aj také črty identity u iných účastníkov, pri ktorých ste mali silné nutkanie zareagovať a povedať: „Ja nie!“ Napríklad: „ja nemám rád futbal“, „nemám rád techno hudbu“, „nemám rád psov“, „nie som homosexuál“ alebo „nie som kresťan“.
- Ako sa identita vyvíja? Ktoré jej prvky sú spoločensky podmienené a ktoré sú vrodené a nemenné?
- Predovšetkým v spojitosti s rodom – ktoré prvky identity sú spoločensky podmienené a ktoré sú vrodené a nemenné? Napísal niekto, že je „dievča“ alebo „chlapec“? Čo si ľudia spájajú s pojmami „chlapec“ alebo „dievča“? Sú tieto črty rovnaké u oboch pohlaví a platné pre všetkých chlapcov a všetky dievčatá?
- Do akej miery ľudí posudzujeme podľa ich individuálnej identity a do akej miery podľa skupiny, do ktorej patria?
- Čo si myslíte o tom, že si ľudia môžu slobodne vybrať svoju vlastnú identitu? Aké to má dôsledky pre nich osobne, pre spoločnosť, a predovšetkým, aký to má vplyv na ľudské práva založené na rovnosti a úcte?

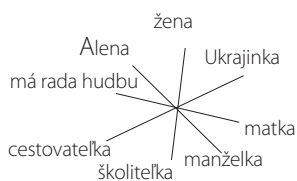
Rady na vedenie aktivity

Názov tohto cvičenia nie je preklepom! Má úmyselne zmiest účastníkov.

V úvode môžete dať účastníkom niekoľko rád, aby vedeli, ktorým smerom sa majú uberať vo svojom uvažovaní. Ako príklad môžete uviesť aj seba samého a pomenovať črty vašej identity, alebo môžete opísať nejakú vymyslenú osobu, napríklad Alenu, ktorá je žena, Ukrajinka, matka, manželka, školiteľka, cestovateľka, milovníčka hudby.

Účelom toho, že ste všetkým účastníkom dali pero inej farby je zdôraznenie myšlienky, že každý z nich je jedinečný a že skupinu tvorí celé spektrum (celá dúha) rôznych farieb – identít. (Ponúka sa analógia s Južnou Afrikou, krajinou, ktorá sama seba nazýva „dúhou národov“, čiže národom tvoreným ľuďmi všetkých farieb). Ak máte veľkú skupinu a dvaja či viacerí účastníci musia používať rovnakú farbu, požiadajte ich, aby použili iný typ písma.

Ak chcete, aby bolo cvičenie prepracovanejšie, môžete účastníkov požiadať, aby pri kreslení hviezd nakreslili jednotlivé cípy kratšie alebo dlhšie – podľa toho, do akej miery považujú určitú

črtu svojej identity za verejnú alebo naopak súkromnú. Dlhšie cípy zasahujú hlbšie do spoločnosti, a preto sú verejnejšie.

Pri záverečnej burze nápadov („brainstormingu“ – krok 6) sa môžu vynoriť niektoré z nasledujúcich tém:

Črty identity, ktoré si môžeme vybrať: meno, priatelia, povolanie, členstvo v politickej strane, obľúbená hudba, štýl oblečenia, futbalové mužstvo, ktorému fandím, miesto bydliska a pod.

Črty identity, s ktorými sa rodíme: pohlavie, vek, výška, farba očí, a pod.

Niektoré črty identity môžu vyvolať spory, napríklad národnosť, rod a sexuálna orientácia, vierovyznanie, príslušnosť k určitej menšine, a pod.

Diskusia o tom, ako sa identita vyvíja, ktoré jej črty sú spoločensky podmienené a ktoré zdedené a nemenné, bude taktiež plná sporov, najmä čo sa týka vierovyznania a rodovej identity. Účastníkov môžete požiadať, aby sa zamysleli nad svojím detstvom a dospievaním a nad tým, ako sa určité črty ich identity v priebehu rokov menili. Taktiež môžu pomenovať tie črty, o ktorých si doposiaľ mysleli, že sú nemenné.

Diskusiu môžete uzavrieť tým, že všetci sme ľudské bytosti, bez ohľadu na rasu, farbu pleti, majetok, pôvod alebo iné danosti. Všetci máme svoje práva, ktoré nám nikto nedaroval a nikto nám ich nemôže ani vziať.

Návrhy na pokračovanie

Toto cvičenie môže slúžiť ako podnet k mnohým iným diskusiám, napríklad o problematike univerzálnosti ľudských práv, o diskriminácii a xenofóbii, o právach detí či občianstve.

Keby sa skupina chcela hlbšie venovať problematike identity alebo rodovým otázkam, určite sa im bude páčiť cvičenie „Hrdinky a hrdinovia“.

Významný dátum

7. august

Medzinárodný deň práv a vzdelávania transsexuálnych osôb

Práca a deti

Chcete mať prácu? Tak si neplánujte deti!

Témy	Sociálne práva. Rovnosť mužov a žien. Diskriminácia a xenofóbia.
Stupeň náročnosti	2
Veľkosť skupiny	10 – 25
Čas	90 minút
Charakteristika	Cvičenie, pri ktorom budú účastníci hrať roly so zameraním na nasledovné otázky: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Reprodukčné práva. ▪ Diskriminácia žien na pracovisku.
Práva	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Právo žien slobodne sa rozhodnúť o počte detí a čase ich narodenia. ▪ Právo žien na to, aby neboli prepustené zo zamestnania z dôvodu tehotenstva, materskej dovolenky alebo kvôli svojmu rodinnému stavu. ▪ Právo na rovnosť príležitostí v zamestnaní a na spravodlivé odmeňovanie.
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rozšíriť vedomosti o reprodukčných právach žien. ▪ Vcítiť sa do pocitov človeka, ktorý je obeťou diskriminácie. ▪ Rozvíjať zmysel pre rovnosť, spravodlivosť a zodpovednosť.
Pomôcky	<ul style="list-style-type: none"> ▪ veľký hárok papiera, flipchartový papier alebo tabuľa; ▪ priestor na prácu v malých skupinách a na hranie rolí; ▪ rekvizity na hranie rolí, stôl a stoličky, pero a papier.
Príprava	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pripravte kópiu scenára na tabuľu alebo na veľký hárok papiera, prípadne na flipchartový papier.

Pokyny

1. Účastníkom vysvetlite, že v tomto cvičení budú hrať roly (scénky) na tému reprodukčných práv žien vo vzťahu k ich zamestnaniu. Na úvod si urobte krátku burzu nápadov („brainstorming“) o reprodukčných právach žien, aby účastníci pochopili podstatu tohto pojmu.
2. Účastníkov rozdelte do malých skupín (maximálne po päť ľudí v skupine).
3. Prečítajte nasledujúci text, ktorý bude východiskom pre hranie rolí:

„Mária je už takmer rok nezamestnaná a je odhodlaná nájsť si prácu. Pred desiatimi dňami absolvovala prijímací pohovor na prácu svojich snov. Bolo to presne také zamestnanie, po akom vždy túžila! Všetko prebehlo hladko a miesto jej ponúkli. Spoločnosť jej dohodla schôdzku s pánom Novákom z personálneho oddelenia, na ktorej mala podpísať pracovnú zmluvu. Počas prijímacieho pohovoru Máriu informovali o jej pracovných povinnostiach a o ostatných záležitostiach vyplývajúcich z pracovného pomeru. Všetko bolo pripravené a keď sa Mária chystala zmluvu podpísať, pán Novák jej povedal, že podmienkou prijatia do práce na túto pozíciu je aj podpísanie vyhlásenia, že počas nasledujúcich dvoch rokov Mária nebude mať deti.“

4. Účastníkom dajte 20 minút na to, aby v malých skupinách vymysleli koniec tohto príbehu a aby si pripravili jeho dramatizáciu. Scénka sa musí začať stretnutím Márie s pánom Novákom a nesmie trvať viac ako 5 minút.
5. Po uplynutí tohto času jednotlivé skupiny vyzvite, aby zahrali svoje scénky. Pripomienky si ponechajte na rozbor.

TÉMY

SOCIÁLNE PRÁVA

ROVNOSŤ MUŽOV A ŽIEN

DISKRIMINÁCIA

STUPEŇ NÁROČNOSTI

ÚROVEŇ 4

ÚROVEŇ 3

ÚROVEŇ 2

ÚROVEŇ 1

2

VEĽKOSŤ SKUPINY

10 - 25

ČAS

90 MINÚT

Rozbor a vyhodnotenie

Začnite rozhovorom o tom, ako účastníci jednotlivých skupín svoje scény pripravovali a ponechajte priestor aj na pripomienky ostatných účastníkov. Potom prejdite k diskusii o tom, aké závery účastníci z tejto situácie vyvodili a taktiež o tom, čorobiť v prípade takejto formy diskriminácie.

- Prekvapila niekoho z vás táto situácia? Stáva sa to u nás často?
- Ako jednotlivé skupiny rozpracovali koniec príbehu?
- Boli jednotlivé ukončenia príbehu realistické? Čo Mária spravila dobre a čo zle? Je ťažké správať sa v takejto situácii asertívne, ale pritom nie agresívne alebo submisívne?
- Aké práva na pracovisku majú u nás ženy počas tehotenstva?
- Prečo chce spoločnosť Márii nanútiť takéto podmienky? Je to spravodlivé? Prečo? Prečo nie?
- Porušili sa pritom niektoré ľudské práva? Ak áno, ktoré?
- Keby Mária bola mužom, mohlo by sa jej stať niečo podobné? Prečo? Prečo nie?
- Mávajú muži a ženy rozdielne pohľady na túto situáciu?
- Čo by sa dalo urobiť na presadenie a ochranu reprodukčných práv žien?

Rady na vedenie aktivity

V závislosti od skupiny môžete účastníkov rozdeliť do malých podskupín – a to zmiešaných alebo čisto mužských a čisto ženských. Ak sa rozhodnete pre rodovo „jednofarebné“ skupiny, pripravte sa na provokatívnejšie závery a rozsiahlejšiu diskusiu. Môže sa stať, že účastníci nebudú poznať pojem „reprodukčné práva“. V takom prípade im budete musieť poskytnúť určité informácie, aby získali celistvejšiu predstavu. Pokúste sa rozprúdiť diskusiu pomocou nasledovných bodov:

Reprodukčné práva zahŕňajú:

- Právo na radosný a plnohodnotný sexuálny vzťah bez strachu z infekcie a choroby.
- Právo rozhodnúť sa o tom, či mať alebo nemať deti.
- Právo na existenciu služieb spojených s plánovaným rodičovstvom, ktoré zahŕňajú aj právo na voľbu bezpečnej interrupcie, pri ktorej sa k ženám pristupuje dôstojne, s úctou a pri zachovaní úplnej dôvery.
- Právo na sexuálnu výchovu a vzdelávanie.

Nezabúdajte, že počas rozboru sa v súvislosti s porušovaním ľudských práv môžu objaviť aj spory, napríklad pri diskusii o práve ženy na interrupciu v protiklade k právu plodu na život. Táto téma je veľmi dôležitá a úzko súvisí s výchovou k ľudským právam. Od účastníkov vyžaduje otvorenosť mysle a schopnosť potlačiť vlastné stereotypy a predpojaté názory. Vyžaduje si aj schopnosť kriticky myslieť. Vyššie uvedené témy sú vynikajúcou ukážkou vnútornej zložitosti ľudských práv. V prípade, že účastníci takéto otázky otvorili, môžete zvážiť návrat k tejto téme neskôr v rámci samostatnej diskusie.

Variácie

Namiesto rozdelenia účastníkov do malých skupín môžete začať aj tým, že požiadate dvoch dobrovoľníkov, aby zahrli úlohu Márie a pána Nováka, pričom ostatní účastníci budú pozorovatelia. Scénku môžete v určitých okamihoch prerušiť a pozorovateľov požiadať o ich pripomienky a návrhy na ďalší vývoj situácie. Pozorovateľov však môžete požiadať aj o to, aby si s „hercami“ vymenili roly a zmenili priebeh scény podľa iného uhlu pohľadu. Ďalšie informácie o metóde hrania rolí nájdete v 1. kapitole.

Významný dátum**15. máj**

Medzinárodný deň rodiny

Do hrania scény môžete prípadne pridať aj ďalšie postavy – napríklad postavu Máriinho manžela ako zástupcu odborárskej organizácie, čím stretnutie prekročí pôvodný rámec rozhovoru na personálnom oddelení.

Návrhy na pokračovanie

Skupina môže uskutočniť aj malý prieskum úrovne reprodukčných práv vo svojom okolí. Jej členovia môžu uskutočniť rozhovory so ženami aj zamestnávateľmi a zistiť, ako sa súvisiace zákony uplatňujú v praxi. Môžu pritom skúmať aj vplyv európskej legislatívy na domáce zákony.

Skupina sa môže venovať aj téme sexuálnej výchovy a skúmať, či v učebných osnovách zahŕňa všetky stránky reprodukčných práv.

Ak by ste chceli skúmať ďalšie aspekty diskriminácie na pracovisku, môžete si vyskúšať cvičenie „Rozdielne mzdy“.

Námety na ďalšiu činnosť

Otvorte otázku reprodukčných práv na zasadnutí vašej školskej rady alebo združenia.

Ďalšie informácie**Úloha Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien**

Okrem problematiky občianskych práv sa dohovor špecificky venuje aj najpodstatnejšej záležitosti v živote ženy – jej reprodukčným právam. Už Preambula dohovoru udáva základný tón tejto téme a zdôrazňuje, že „úloha ženy pri zachovaní rodu by nemala byť základom pre diskrimináciu“. Súvislosť medzi diskrimináciou a reprodukčnou úlohou žien je témou, ktorá sa v dohovore objavuje niekoľkokrát. Napríklad v článku 5 dohovor obhajuje „riadne pochopenie materstva ako spoločenskej funkcie“ a vyslovuje sa za rovnakú zodpovednosť oboch rodičov pri výchove svojich detí. V súlade s tým vyhlasuje ochranu materstva a starostlivosť o deti za základné práva, ktoré sa vzťahujú na všetky oblasti upravené dohovorom, či už ide o zamestnanosť, rodinné právo, zdravotnú starostlivosť alebo vzdelanie. Medzi povinnosti spoločnosti patrí poskytovanie sociálnych služieb, najmä zariadení starostlivosti o dieťa, ktoré umožňujú zosúladienie rodinných a pracovných povinností a účasť rodičov na verejnom živote. Špecifické opatrenia na ochranu materstva „sa nebudú považovať za diskrimináciu“ (Článok 4). Dohovor zároveň zakotvuje právo žien na slobodné rozhodovanie o uplatňovaní svojich reprodukčných práv. Je vhodné poznamenať, že Dohovor je jediným medzinárodným ľudskoprávnym dokumentom, ktorý spomína plánované rodičovstvo. Konštatuje, že podpísané strany sú povinné zabezpečiť poradenstvo v oblasti plánovaného rodičovstva v procese vzdelávania (článok 10, bod h) a vytvoriť také úpravy rodinného práva, ktoré zaručia rovnaké práva žien a mužov „rozhodnúť sa slobodne a zodpovedne o počte a čase narodenia ich detí a mať prístup k informáciám, vzdelaniu a prostriedkom, ktoré im umožnia uplatňovať tieto práva“ (Článok 16, bod e).

Kalendár ľudských práv

Nasledujúci kalendár je prvým pokusom zostaviť zoznam dní, počas ktorých si ľudia na celom svete pripomínajú ľudské práva. Dôležité dátumy sme prevzali z Medzinárodných dní OSN, Svetových dní uznávaných mimovládnyimi organizáciami a zahrnuté sú aj výročia historických udalostí. Tento zoznam nemožno považovať za úplný alebo definitívny, ale má slúžiť ako východisko pre prácu s mladými ľuďmi. Zároveň uvádzame odkazy na cvičenia v 2. kapitole, ktoré s jednotlivými významnými dátumami súvisia.

Kalendár možno prekopírovať do formy plagátu a zavesiť na stenu, aby podnietil záujem o problematiku ľudských práv. Plagát môže byť veľmi vhodným prehľadom rozsahu a rozmanitosti ľudských práv. Účastníkov môžete vyzvať na diskusiu o vybraných témach a podnietiť k tomu, aby uskutočnili prieskum a zostavili svoj vlastný kalendár výročí a významných dní. Tieto dni môžete doplniť do pôvodného kalendára, čím účastníkom umožníte vytvoriť si pomôcku, ku ktorej budú mať osobnejší vzťah.

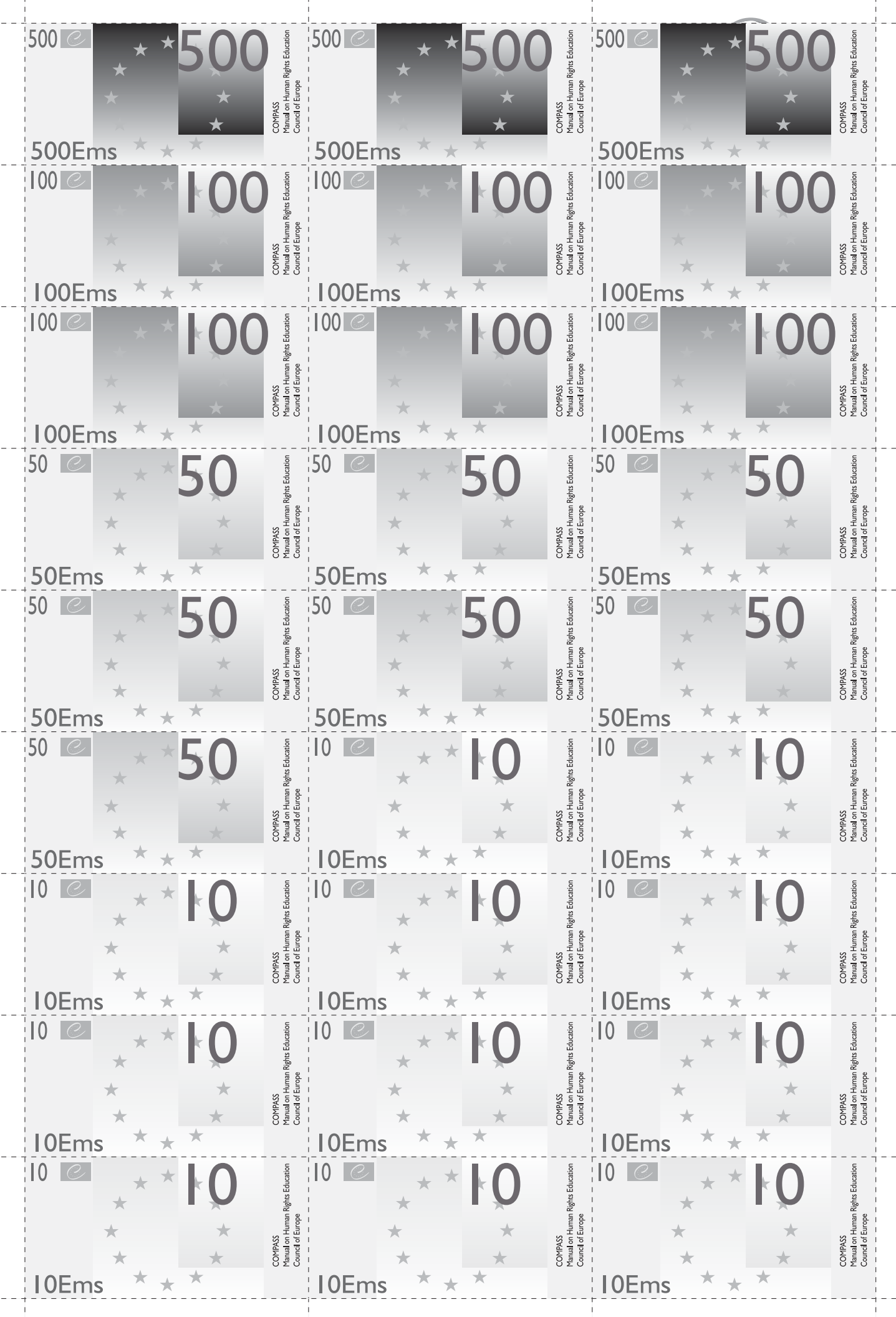
Pri každom cvičení v 2. kapitole uvádzame významný dátum. Vďaka tomu môžete tento kalendár použiť aj ako pomôcku na vypracovanie ročného programu výchovy a vzdelávania k ľudským právam. Každý týždeň alebo mesiac môžete začať „tematickou“ aktivitou. Napríklad 3. mája – na Svetový deň slobody tlače – si môžete spraviť cvičenie „Titulná stránka“, alebo 25. novembra – na Medzinárodný deň za odstránenie násilia na ženách – môžete pracovať s cvičením „Domáce záležitosti“. Účastníci sa tiež môžu zapojiť do rôznych podujatí a aktivít, ktoré pri príležitosti jednotlivých významných dní pripravujú rôzne organizácie – napríklad spolu so skupinou ochrancov prírody sa môžu zúčastniť osláv Dňa Zeme (22. apríla).

Podobne, ako sa každoročne mení a rozvíja chápanie ľudských práv, tak by sa mal meniť aj tento kalendár. Výzvou pre vás – užívateľov tejto príručky – je nachádzať nové spôsoby oslavovania ľudských práv každý deň v roku.

Dátum	Sviatok	Aktivita
8. september	Medzinárodný deň gramotnosti	<i>Vzdelanie pre všetkých?</i>
20. február	Deň nenásilného odporu	<i>Elektráreň</i>
21. február	Medzinárodný deň materinského jazyka (UNESCO)	<i>Jazyková bariéra</i>
10. október	Svetový deň proti trestu smrti	<i>Keď príde zajtrajšok</i>
8. marec	Medzinárodný deň žien	<i>Hrdinky a hrdinovia</i>
21. marec	Svetový deň poézie (UNESCO)	<i>Hry s obrázkami</i>
21. marec	Medzinárodný deň za odstránenie rasovej diskriminácie	<i>Odpoveď rasizmu</i>
22. marec	Svetový deň vody	<i>Sieť života</i>
23. marec	Svetový deň meteorológie (WMO)	
24. marec	Svetový deň boja proti tuberkulóze (WHO)	
7. apríl	Svetový deň zdravia (WHO)	<i>Len jedna minúta</i>
8. apríl	Medzinárodný deň Rómov	<i>Urob krok vpred</i>
22. apríl	Deň Zeme	<i>Sieť života</i>
23. apríl	Svetový deň knihy a autorského práva (UNESCO)	
30. apríl	Pamätný deň holokaustu (Yom ha Shoah)	
1. máj	Sviatok práce	<i>Rozdielne mzdy, Schôdza odborov</i>
3. máj	Svetový deň slobody tlače (UNESCO)	<i>Titulná stránka</i>
8. máj	Svetový deň Červeného kríža a Červeného polmesiaca	<i>Právne Bingo!</i>
15. máj	Medzinárodný deň rodiny	<i>Práca a deti</i>
17. máj	Svetový deň telekomunikácií (ITU)	<i>Vplyv internetu</i>

Dátum	Sviatok	Aktivita
17. máj	Medzinárodný deň boja proti homofóbie	<i>Porozprávajme sa o sexe!</i>
31. máj	Svetový deň bez tabaku (WHO)	
4. jún	Medzinárodný deň detských obetí násillia	<i>Máme na výber?</i>
5. jún	Svetový deň životného prostredia (UNEP)	<i>Záhrada za jednu noc</i>
12. jún	Medzinárodný deň boja proti detskej práci	<i>Ashiqueho príbeh</i>
15. jún	Svetový deň potravy	
17. jún	Svetový deň boja proti rozširovaniu púští a sucha	
20. jún	Svetový deň utečencov	<i>Môžem vstúpiť?</i>
21. jún	Svetový deň mieru a modlitby	<i>Každý rovný, všetci iní, Život v dokonalom svete</i>
26. jún	Medzinárodný deň proti zneužívaniu drog a nezákonnému obchodovaniu	
26. jún	Medzinárodný deň na podporu obetí mučenia	<i>Keď príde zajtrajšok</i>
26. jún	Deň Organizácie Spojených národov (Deň Charty OSN)	<i>Jazyková bariéra</i>
Prvá júlová sobota	Medzinárodný deň družstiev	<i>Hraj!</i>
11. júl	Svetový deň populácie (UNFPA)	
6. august	Svetový deň boja za zákaz jadrových zbraní – Deň Hirošimy (na pamiatku obetí prvého atómového bombardovania v Japonsku, v roku 1945)	
7. august	Medzinárodný deň práv a vzdelávania transsexuálnych osôb	<i>Kto sú ja?</i>
9. august	Medzinárodný deň pôvodného obyvateľstva	<i>Makahovia – lovci veľrýb</i>
12. august	Medzinárodný deň mládeže	<i>Naše budúcnosť</i>
23. august	Medzinárodný deň spomienky na obchod s otrokmi a jeho zrušenie (UNESCO)	
Druhý septembrový utorok	Deň mieru	<i>Rodinný rozpočet</i>
8. september	Medzinárodný deň gramotnosti (UNESCO)	<i>Malý slovník globalizácie</i>
16. september	Medzinárodný deň ochrany ozónovej vrstvy	
Prvý októbrový pondelok	Svetový deň ľudských obydlií – Mestá bez chudobných štvrtí	<i>Príbeh dvoch miest</i>
Druhá októbrová streda	Medzinárodný deň redukcie prírodných katastrof	
1. október	Medzinárodný deň starších ľudí	
1. október	Medzinárodný deň hudby	
5. október	Medzinárodný deň učiteľov (UNESCO)	<i>Nech je počuť každý hlas!</i>
10. október	Svetový deň duševného zdravia	<i>Šport pre všetkých</i>
16. október	Svetový deň potravy (FAO)	
17. október	Medzinárodný deň boja proti chudobe	<i>Bitka o bohatstvo a moc</i>
24. október	Svetový deň informovanosti o rozvoji	<i>Pozor, sledujeme vás!</i>
24. október	Deň Organizácie Spojených národov	<i>Predvolebná kampaň, Bojovníci za práva</i>
3. november	Svetový deň mužov	<i>Hrdinky a hrdinovia</i>
9. november	Medzinárodný deň proti fašizmu a antisemitizmu (výročie Krištáľovej noci – 1938)	
9. november	Pád Berlínskeho múru – 1989	<i>Vytváranie väzieb</i>
11. november	Svetový deň vedy pre mier a rozvoj	<i>Horoskop chudoby</i>
16. november	Medzinárodný deň tolerancie (UNESCO)	<i>Násillie v mojom živote</i>
20. november	Svetový deň detí	<i>Práva detí</i>
21. november	Svetový deň televízie	<i>Hry s obrázkami</i>
25. november	Medzinárodný deň za odstránenie násillia na ženách	<i>Cesta do Krajiny rovnosti, Domáce záležitosti</i>
29. november	Medzinárodný deň solidarity s palestínskym ľudom	
1. december	Svetový deň boja proti AIDS (WHO)	<i>Dostupnosť liekov</i>
3. december	Medzinárodný deň ľudí žijúcich s postihnutím	<i>Len sa pozri, čo dokáže!</i>
2. december	Medzinárodný deň zrušenia otroctva	<i>Ashiqueho príbeh</i>
5. december	Medzinárodný deň dobrovoľníkov pre hospodársky a sociálny rozvoj	<i>Kde stojíš?</i>
10. december	Deň ľudských práv (1948)	<i>Kreslím si slovo, Zahraj to!</i>
18. december	Medzinárodný deň migrantov	<i>Urob krok vpred</i>
	Deň, keď sa v našej krajine uzákonilo všeobecné volebné právo	<i>Voliť či nevoliť?</i>

Časť 3

Aktívna podpora ľudských práv

.....

Obsah tejto časti:

Aktívna podpora ľudských práv	267
<i>Prečo je potrebné konať</i>	269
<i>Jednoduché formy aktivizmu</i>	270
<i>Informujte sa o aktuálnom stave vecí</i>	270
<i>Upozornite na problémy</i>	272
<i>Spojte sily s ďalšou organizáciou</i>	273
<i>Usilujte sa o konkrétne výsledky!</i>	275
<i>Príprava plánu činnosti</i>	276
<i>V akej situácii sa nachádzate?</i>	276
<i>Kam sa chcete dopracovať?</i>	277
<i>Ako sa dopracujeme k cieľu?</i>	278

.....

Aktívna podpora ľudských práv

Prečo je potrebné konať

Jedným z cieľov výchovy k ľudským právam je naučiť mladých ľudí ľudské práva rešpektovať. Ide tu však aj o čosi viac, pretože bez ohľadu na to, do akej miery my a naši kolegovia alebo priatelia ľudské práva rešpektujeme, predsa len žijeme vo svete, kde sú ľudské práva denne a všade okolo nás porušované. Žiaľ, nedokážeme tomu zabrániť len výchovou a vzdelávaním – prinajmenšom nie v krátkodobom horizonte.

Mladí ľudia si to uvedomujú, a to môže podryvať naše výchovno-vzdelávacie úsilie. Napokon, aký význam má poznať Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, keď v reálnom svete sa ňou nikto neriadí? Aký význam má schopnosť rozpoznať porušovania ľudských práv, keď nemôžeme urobiť nič, aby sme im zabránili? Aký zmysel má náš súcit s obeťami a ich utrpením, keď tým len zväčšujeme bolesť spôsobenú nedodržiavaním ich práv?

Mladých ľudí je dôležité povzbudzovať, aby proti porušovaniu ľudských práv sami aktívne vystupovali, a nielen preto, že tým naozaj môžu zmeniť svet. Má to veľký význam aj z toho dôvodu, že presne to mladí ľudia potrebujú a chcú vidieť. Keď zistia, že ich konanie naozaj môže situáciu ovplyvniť, dodá im to silu, odvahu, a motiváciu k ďalšej činnosti. A navyše – takáto skúsenosť im priblíži realitu ľudských práv spôsobom, akým to nedokáže urobiť žiadna aktivita či prednáška.

Aké metódy môžeme použiť?

Druhá časť tejto kapitoly je venovaná konkrétnym krokom, ktoré môžete podniknúť so svojou skupinou. Po tomto úvode ponúkame sériu jednoduchých aktivít, ktorými môžete účinne zapôsobiť na svoje okolie. Tie môžeme rozdeliť do štyroch skupín:

1. zber informácií;
2. poukázanie na problémy;
3. spolupráca s inými organizáciami;
4. dosiahnutie konkrétnych výsledkov.

Tieto kategórie sú zostavené skôr ako pomôcka a nenaznačujú poradie či postupnosť krokov. Na druhej strane je pravda, že aktivity z vyšších kategórií vyžadujú väčšiu mieru zapojenia mladých ľudí. Hranice medzi jednotlivými kategóriami by nemali byť chápané príliš ostro, pretože väčšina navrhovaných aktivít sa dá zaradiť do viac ako len jednej z nich. Dôležité je, že sa dajú použiť aj samostatne a nevyžadujú takmer žiadnu prípravu.

Navrhované činnosti sami o sebe nie sú radikálne a mnohé z nich ste si už pravdepodobne vyskúšali vo svojej práci – navrhovanie plagátov, diskusie o kontroverzných témach, organizáciu kultúrneho podujatia, stretávanie sa s inými organizáciami, písanie listov a pod. Tieto zdanlivo jednoduché metódy sú vlastne veľmi podobné tým, ktoré používajú aj profesionálni aktivisti, a sú pritom veľmi účinné.

Všeobecne sa dá povedať, že každá metóda funguje! Rozhodujúce je, aké ciele si stanovíte, a do akej miery sa vaša práca dotkne celej komunity a zasiahne verejnosť.

„To, čo robíš, sa môže zdať absolútne bezvýznamné, ale je veľmi dôležité, aby si to aj tak robil.“

Mahátma Ghándí

„Ten, kto akceptuje zlo bez toho, aby proti nemu protestoval, ten s ním v skutočnosti spolupracuje.“

Martin Luther King

„Ak zakričíte „Vpred!“, musíte vopred naplánovať, ktorým smerom treba ísť. Nechápate, že ak to neurobíte a zakričíte „Vpred!“ na mnícha a na revolucionára, rozbehne sa každý z nich presne opačným smerom?“

Anton Čechov

Plánovanie

Tretia časť kapitoly sa venuje efektívnemu plánovaniu. Samozrejme, plánovanie sa zvyčajne odohráva na začiatku procesu. Všetko, čo robíte, si musíte vopred starostlivo naplánovať. Táto časť kapitoly však nie je návodom na plánovanie jednotlivých aktivít. Skôr chce objasniť strategický prístup k aktivizmu pri práci s mladými ľuďmi. Keď už bude skupina hlbšie chápať ľudské práva a bude pripravená uplatniť systematickejšie postupy, potom môže byť užitočné pozrieť sa na tieto plánovacie cvičenia a niektoré z nich si aj vyskúšať. Cvičenia majú skupine mladých ľudí pomôcť definovať a presnejšie formulovať ciele, ku ktorým sa chce dopracovať, a čím lepšie to dokáže urobiť, tým pravdepodobnejšie sú jej šance na úspech.

Umožnite mladým ľuďom, aby si sami vymysleli spôsob práce, ktorý bude lepšie zodpovedať ich zručnostiam, a tým pravdepodobne umocníte aj účinok danej činnosti.

Jednoduché formy aktivizmu

Informujte sa o aktuálnom stave vecí

Nikto nemôže urobiť nič, kým nevie, čo sa vlastne deje. Byť informovaný je jedným z najdôležitejších predpokladov účinného aktivizmu, pretože vám dopomôže k nápadom, čo všetko by sa dalo urobiť. Nemyslite si, že hľadanie informácií musí byť suchopárne či nudné. Informácie sú nevyhnutne všade okolo nás a my musíme byť vynaliezaví a tvoriví, aby sme ich vedeli využiť.

Čo sa deje vo vašom okolí?

- Vyhľadajte v miestnych a celoštátnych novinách správy o porušovaní práv.
- Vyhľadajte a skontaktujte sa s ľuďmi ktorých prípady vás najviac znepokojili: zistite či už niekto niečo v ich veci podniká.
- Vytvorte nástennú koláž o prípadoch porušovania ľudských práv, pospájajte tie, ktoré sa týkajú porušovania rovnakých práv a sledujte ďalej, ako sa budú vyvíjať.
- Prediskutujte v skupine čo by sa dalo v týchto prípadoch urobiť.
- Hovorte s príslušníkmi menšinových alebo znevýhodnených skupín a zistite, akým problémom musia čeliť.

? Čo sa deje? Kde sa to deje?

Aká je situácia vo vašej krajine v porovnaní s inými krajinami?

- Zistite, ktoré medzinárodné dohody podpísala vaša vláda a čo sa v nich hovorí.
- Zistite, či medzinárodné mimovládne organizácie zaoberajúce sa dodržiavaním ľudských práv (napríklad Amnesty International, International Federation of Human Rights Leagues alebo Human Rights Watch) sledujú nejaké konkrétne prípady vo vašej krajine.
- Zistite, čo v tejto veci robí vláda.
- Zistite, aké mimovládne organizácie pracujú vo vašej krajine v oblasti boja proti porušovaniu ľudských práv.

Aká je situácia vo svete?

- Vyberte si ľudské práva, ktoré vás najviac zaujímajú a zistite, v ktorej časti sveta sú najviac ohrozované.
- Zaznačte do mapy sveta miesta, kde sú tieto práva porušované.
- Vyberte si konkrétnu krajinu (nie svoju) alebo región a preskúmajte hlavné príčiny porušovania ľudských práv v tejto krajine alebo regióne.
- Zistite, ktoré organizácie na danom mieste pôsobia – skontaktujte sa s nimi a požiadajte ich o viac informácií.
- Prezrite si internetové stránky alebo publikácie medzinárodných mimovládnych organizácií a medzivládnych organizácií (Rada Európy, OSN, UNDP, UNHCR atď.).

Podme na to!

Príklad: Urobte prieskum vo vašej štvrti alebo obci.

Ak chcete uskutočniť nejakú účinnú akciu, prieskum môže byť dobrým spôsobom na nadviazanie kontaktu s miestnou komunitou. Tým, že budete skúmať, ako ľudia reagujú na niektoré témy, si vopred otestujete terén; a to vám neskôr pomôže správne sa rozhodnúť, aké akcie sú potrebné a budú vo vašej komunite účinné. Rozhovory s ľuďmi v komunite sú tiež vhodnou príležitosťou na zverejnenie vašej práce, na informovanie o jej výsledkoch a na získanie ďalšej podpory. Každý prieskum môžete spojiť s konkrétnymi činnosťami.

? Ako dobre poznáte názory ľudí vo vašej komunite?

Koho sa môžete pýtať?

- Prieskum môžete uskutočniť:
  - medzi ľuďmi, svojimi známymi, priateľmi, rodinnými príslušníkmi;
  - v škole – medzi žiakmi alebo učiteľmi (alebo v oboch skupinách);
  - na ulici;
  - medzi príslušníkmi menšinových alebo znevýhodnených skupín;
  - v iných mládežníckych skupinách;
  - v podnikateľských kruhoch, vo firmách;
  - vhadzovaním formulárov do poštových schránok a následným zozbieraním vyplnených formulárov.

Na čo sa môžete pýtať?

Nechajte sa inšpirovať nasledujúcimi tematickými oblasťami a zostavte svoj vlastný dotazník. Pozrite sa na cvičenie *Voliť či nevoliť*, kde nájdete ďalšie informácie, ako sa dá takýto prieskum uskutočniť.

- Zistite, koľko toho iní vedia o ľudských právach:
  - Vedia, aké majú práva v prípade zatknutia?
  - Poznajú antidiskriminačné zákony?
  - Vedia o nejakom konkrétnom zákone, o ktorom sa práve diskutuje?
  - Vedia, aké kroky môžu podniknúť, ak sú ich práva porušené?
- Zistite, čo pokladajú za dôležité:
  - Ktoré ľudsko-právne problémy ich najviac trápia v každodennom živote? V akých oblastiach vidia najzávažnejšie porušovanie ľudských práv?
  - Znepokojuje ich nejaký konkrétny prípad porušovania ľudských práv?

- Zistite, či by boli ochotní na podporu ľudských práv niečo urobiť:
Spravili by niečo, čím by vyjadrili svoju nespokojnosť s určitým problémom?
Zúčastnili by sa na nejakej pouličnej akcii?
Podpísali by petíciu za niečo /proti niečomu?
Napísali by alebo podpísali by list adresovaný vládnyim predstaviteľom?

? Aké problémy vás trápia? Boli by ste ochotní s tým niečo urobiť?

Upozornite na problémy

Môžeme pokojne povedať, že aktivizmus funguje prostredníctvom čísel. Politici všade na svete musia brať do úvahy názory zastávané veľkým počtom obyvateľstva – pretože žiaden jednotlivec nie je mocnejší ako dostatočne veľký počet ľudí. Takže čím väčší počet ľudí dokážete získať pre svoj prípad, tým väčšie budú vaše šance na úspech.

Ľudia sú spravidla zaneprázdnení a nie vždy ochotne venujú svoj čas a energiu na niečo, čo priamo nesúvisí s ich každodenným životom. Preto ich musíte najskôr *informovať* a *zaujať*. Snažte sa byť originálni a vtípní, aby ste naozaj upútali ich pozornosť. Rozosmejte ich, alebo ich prinúťte zastaviť a pozrieť sa – skúste ich rovno šokovať! Chcete predsa upútať pozornosť na seba!

- Navrhňte plagát alebo sériu plagátov, ktorými by ste upozornili na určitý problém. Zorganizujte ich výstavu a pozvite na ňu svojich priateľov a rodinu.
- Vytvorte internetovú stránku, na ktorej zverejníte informácie o činnosti svojej mládežníckej skupiny.
- Založte internetovú diskusnú skupinu – a povedzte o nej priateľom. Skúste do nej zapojiť aj ľudí z iných krajín.
- Natočte vlastné video alebo zorganizujte divadelné predstavenie na tému ľudských práv (pozri cvičenie „Zahraj to!“).
- Napíšte pieseň alebo muzikál či vlastnú divadelnú hru a zahrajte ju na verejnosti.
- Zorganizujte verejnú diskusiu na aktuálnu tému ľudských práv, pozvite priateľov.
- Navrhňte leták, ktorý upozorní na konkrétny problém z oblasti ľudských práv; rozvešajte ich na uliciach alebo vhodte do poštových schránok.
- Napíšte článok do miestnych (celoštatných) novín.
- Zapojte sa aktívne do výchovy a vzdelávania o ľudských právach! Spojte sa s inými mládežníckymi skupinami alebo miestnymi školami a zistite, či by nemali záujem, aby ste k nim prišli a porozprávali o svojej práci.

Do činu!

Príklad: Snažte sa dostať do novín.

? Mohla by vami organizovaná akcia zaujímať iných ľudí? Ako dosiahnete, aby si o nej prečítali?

Keď budete plánovať nejaké podujatie, snažte sa využiť miestne noviny, rozhlas a televíziu a informujte o ňom verejnosť. Najlepšie bude, ak sami napíšete, čo chcete povedať, pretože tak ušetríte novinárom čas a prácu. Pre novinárov je jednoduchšie využiť niečo, čo leží priamo pred nimi na stole, než prísť za vami a urobiť rozhovor. A tiež je väčšia šanca, že článok bude obsahovo správny a vyznie tak, ako to vy chcete.

Každá publicita je dobrá publicita.

Niekoľko dobrých rád:

- Píšte stručne a jednoducho, nepoužívajte žargón a skratky.
- Vymyslite krátky, vtipný, ale výstižný titulok.
- Prvý odsek musí obsahovať najdôležitejšie údaje: kto, čo, kedy, kde a prečo.
- V druhom odseku podrobnejšie vysvetlite o akú akciu ide.
- Doplňujúce a vysvetľujúce informácie môžu byť v treťom odseku.
- Na konci tlačovej správy nezabudnite uviesť kontakt, kam sa možno obrátiť v prípade záujmu o ďalšie informácie.
- Pri písaní použite dvojité riadkovanie, článok vytlačte len na jednu stranu.

Spojte sily s ďalšou organizáciou.**Zistite, ktoré mimovládne organizácie na ochranu ľudských práv pôsobia vo vašej krajine (alebo regióne)**

- Zvyčajne sa to dá zistiť tak, že si od miestnych orgánov alebo od Ministerstva vnútra SR vyžiadate zoznam zaregistrovaných neziskových organizácií. Prípadne skúste hľadať na internete alebo v knižnici. Ak viete aspoň o jednej organizácii, zvyčajne vám táto vie dať informácie aj o iných.
- Nezabudnite zistiť, aké medzinárodné mimovládne organizácie pôsobia vo vašej krajine, prípadne ktoré sa zaujímajú o vašu krajinu.
- Nezabudnite sa pozrieť aj na organizácie, ktoré v náplni činnosti nemajú vyslovene ľudské práva. Zvoľte trochu širší prístup a zahrňte aj organizácie pracujúce s postihnutými občanmi, nízkoprijmovými rodinami, obeťami domáceho násillia alebo venujúce sa ochrane životného prostredia.

Skúste si dohodnúť stretnutia so zástupcami jednotlivých mimovládnych organizácií a povypytať sa na ich činnosť, prípadne ich pozvite k vám, aby o svojej práci poinformovali vašu skupinu.

- Zostavte tabuľku jednotlivých mimovládnych organizácií vo vašom regióne a vyznačte do nej ľudské práva, ktorým sa venujú; metódy, ktoré používajú: miesto ich pôsobnosti, počet zamestnancov a dobrovoľníkov.

„Pre mňa je výchova a vzdelávanie k ľudským právam aj to, že pracujem s mladými gejmami a lesbami, hovorím s nimi o ich živote, o ich pocitoch, a o tom, čo znamená byť normálny.“

*Martin Krajčík,
dobrovoľník, účastník Fóra
o výchove k ľudským právam*

Organizácia	Počet zamestnancov (dobrovoľníkov)	Práva	Metódy	Oblasť pôsobnosti	Hľadajú dobrovoľníkov pre:
„Zelený strom“	5 (6)	ekologické	kampane, ekologická výchova	miestna	hromadné protesty
Amnesty International	2 (12)	občianske a politické	lobbovanie, kampane, listy	medzinárodná	písanie listov
„Ženský hlas“	10 (8)	ženské práva	vzdelávanie, azylové domy pre ženy	celoštatná	rozdávanie letákov

Ponúknite sa ako dobrovoľník v niektorej miestnej organizácii

Mnohé organizácie využívajú pomoc dobrovoľníkov a výmenou za to im ponúkajú možnosť získať užitočné skúsenosti. Mladí ľudia tak môžu spolupracovať s profesionálnymi aktivistami a získať cenné skúsenosti, ako aj hlbší pohľad na prácu tretieho sektora.

Niektoré organizácie sú však opatrné pri prijímaní nových dobrovoľníkov, keďže ich zaškolenie si vyžaduje pomoc a aj čas riadnych zamestnancov organizácie. Preto je dobré, aby sa potenciálni dobrovoľníci zamysleli nad nasledujúcimi otázkami, a až potom sa prihlásili:

- Máte dost času na to, aby ste pracovali ako dobrovoľník?
- Ako veľmi sa chcete venovať dobrovoľníckej práci? Viete organizácii zaručiť, že budete spoľahlivým dobrovoľníkom?
- Čo viete? Čo z toho viete ponúknuť vybranej organizácii?
- Čomu sa organizácia venuje? Zaujímá vás táto oblasť?
- Čo chcete touto prácou získať? Hovorili ste o tom so zástupcami organizácie?

Pridajte sa k miestnej skupine pracujúcej v oblasti ľudských práv alebo si založte vlastnú skupinu

„Amnesty nás inšpiruje k tomu, aby sme hrali. Hudba sa dostáva k ľuďom a odkaz je jasný: môžete napísať list alebo pohľadnicu. A čím viac dávate, tým viac dostanete späť.“

Bono, spevák U2

Amnesty International (AI) je členskou organizáciou, ktorá sa spolieha na prácu tisícok dobrovoľníkov na celom svete. Jednotlivci z vašej skupiny sa možno budú chcieť zapojiť do existujúcej skupiny AI alebo považujú o založení vlastnej iniciatívnej skupiny. Organizácia vám poskytne materiály a podporu, a na výmenu bude od vás očakávať zapojenie do svojich kampaní a lobingových aktivít.

Obráťte sa na skupinu Amnesty International vo vašej krajine a požiadajte o ďalšie informácie. Alebo sa obráťte na medzinárodný sekretariát na adrese 1 Easton Street, London WC1X, United Kingdom. Prípadne navštívte ich webovú stránku: www.amnesty.org.

Medzinárodná federácia pre ľudské práva (FIDH) bola prvou medzinárodnou organizáciou ľudských práv (vznikla v roku 1922). Jej cieľom je presadzovať dodržiavanie všetkých ľudských práv zakotvených vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv a v ďalších medzinárodných dokumentoch. Federácia združuje viac ako 105 organizácií z 86 krajín. Je to sieť odborných skúseností a solidarity, ktorá zostavuje dôveryhodné správy o porušovaní ľudských práv v mnohých krajinách.

Môžete začať tým, že zistíte, či je na Slovensku nejaká organizácia pôsobiaca v oblasti ľudských práv, ktorá je členom siete FIDH, a požiadate ich o materiály alebo informáciu o tom, na čom pracujú. Na adrese www.fidh.org nájdete adresy národných pobočiek aj publikované správy.

Usporiadajte finančnú zbierku pre niektorú mimovládnu organizáciu

Jednou z možností, ako pomôcť mimovládnej organizácii – ktorú celkom určite neodmietnu – je ponúknuť jej zorganizovanie finančnej zbierky na podporu jej činnosti. Ešte skôr ako začnete niečo také organizovať, mali by ste sa s nimi spojiť a informovať ich, čo máte v úmysle a ako to chcete urobiť. Požiadajte ich o radu. Niektoré organizácie majú veľmi prísne pravidlá získavania finančných prostriedkov a nemusia ich prijať, ak sú získané určitým spôsobom.

Reálne uvažujte o možnostiach svojej skupiny a premýšľajte o najefektívnejších spôsoboch získania peňažných prostriedkov v rámci svojej komunity. Pomocou „burzy nápadov“ navrhnete rôzne možnosti, diskutujte o nich, a vyberte si tú, ktorá bude skupine najviac vyhovovať.

? Mohli by ste získať peniaze niektorým z nasledujúcich spôsobov?

- Usporiadaním sponzorovaného podujatia (beh, plavecké preteky, atď.).
- Predajom vlastnoručne vyrobených predmetov a umeleckých diel.
- Usporiadaním diskotéky alebo kultúrneho podujatia s predajom vstupeniek.
- Burzou, výpredajom, blším trhom, atď.
- Priamym oslovením ľudí.
- Zorganizovaním tomboly.
- Pripojením sa k už existujúcej verejnej zbierke inej organizácie.

Usilujte sa o konkrétne výsledky!

V tejto časti kapitoly ponúkame námety na činnosti, ktoré majú presne stanovené ciele spravidla vedú k okamžitým výsledkom. Sú to väčšinou jednorazové akcie, a preto ich musíte mimoriadne starostlivo naplánovať. Akcia, ktorá neprinesla očakávané konkrétne výsledky, môže byť veľkým sklamaním, preto by ste mali so skupinou vopred starostlivo naplánovať každý krok. Pozrite si časť Organizačná príprava a zostavte si akčný plán.

Veľký zmysel má spojiť vašu činnosť s istou formou propagácie, ktorá podporí účinok a dopady akcie.

Príklady:

- Zorganizujte pouličnú akciu, aby ste upriamili pozornosť verejnosti na oblasť ľudských práv. Ľudia možno práve teraz s obavami sledujú konkrétny nový zákon, plány na výstavbu novej továrne v chránenom území, neetické správanie známej firmy, konkrétne porušenie práv nejakej menšiny, rozhodnutie miestnej samosprávy zatvoriť verejnú budovu, a tak ďalej. Po-uvažujte, ako chcete daný odkaz dostať medzi ľudí a akú cieľovú skupinu chcete osloviť.
  - Zorganizujte verejné „vypočutie“. Ak chcete uskutočniť zmenu, potrebujete, aby ľudia počúvali, čo vravíte. Na takýchto podujatiach sa ako panelisti zúčastňujú vplyvní ľudia, na-príklad miestni poslanci, podnikatelia, riaditelia škôl a vedúci predstavitelia komunity, spolu s mladými ľuďmi a odpovedajú na otázky kladené z „panelu mladých“. Popremýšľajte, koho chcete pozvať k stolu „dospelých“ a napíšte im. Porozprávajte sa o tom, kto bude sedieť pri „stole mladých“ a pripravte si zoznam otázok, na ktoré chcete dostať odpoveď.
  - Zlepšite životné prostredie vo vašom okolí. Navrhňte, ako by malo vyzerat' a premýšľajte o tom, ako k tomu môžete prispieť. Vyčistením verejného priestranstva, zasadnením stro-mov a kvetov, vyčistením jarkov a rybníkov môžete začat' a pomerne jednoducho dospieť k výrazným výsledkom bez veľkých nákladov. No môžete si stanoviť aj ambicióznejšie ciele: skúste zapojiť do určitého projektu aj ďalších predstaviteľov komunity, prípadne predložte vaše návrhy riešení miestnemu zastupiteľstvu.
  - Ponúknite pomoc skupinám alebo jednotlivcom, ktorí sú v núdzi – napríklad starším občanom, zdravotne postihnutým, nízkopríjmovým skupinám, menšinám atď. Môžete zorganizovať zbierku na určitý účel – zabezpečiť im oblečenie alebo potraviny; pomôžte im pozitívne sa zviditeľniť; pomôžte im lobovať vo vláde za zlepšenie ich situácie; alebo im jednoducho ponúknite spoločnosť a morálnu podporu.
  - Napíšte list – vláde, poslancom, hlave štátu, podnikateľskej komunite, tlači alebo iným zainteresovaným stranám a vyjadrite svoje stanovisko k určitému problému z oblasti ľudských práv. Toto je obľúbená forma kampaní Amnesty International a zároveň účinný spôsob, ako dať zodpovedným najavo, že určitý problém vyvoláva záujem verejnosti.
- NAŠE TIPY:
- Dajte si pozor na správne oslovenie.
  - Začnite najdôležitejšou vecou – jadrom problému.
  - Vysvetlite, kto ste a koho zastupujete.
  - Naznačte adresátovi, ako je on za problém zodpovedný.
  - Uvedte najviac tri body a každý podporte jasným argumentom.
  - Na konci listu zopakujte jadro problému.
  - Naznačte, aké konkrétne kroky očakávate, že adresát podnikne.

„Nečakajte na lídrov; urobte to sami, jeden po druhom.“

Matka Tereza

„Šťastie človeka závisí od toho, či je slobodný. A jeho sloboda potom závisí od toho, či je odvážny.“

Tukydidés

„Ťi Wen-C konal až potom, keď si vec trikrát premyslel. Aj dvakrát by bolo stačilo.“

Konfucius

Príprava plánu činnosti

Všeobecne platí, že účinný aktivizmus vyžaduje dobré plánovanie. To neznamená, že si musíte pred začatím každej akcie vypracovať podrobný plán. Ak ste si presne zadefinovali ciele, môžete vyskúšať ktorýkoľvek z návrhov v tejto kapitole bez väčšej prípravy. Predsa len – plánovanie vám pomôže zamerať sa presne na to, čo chcete a ste schopní urobiť, a ako sa čo najlepšie dopracujete k očakávaným výsledkom. V prípade ambicióznejších cieľov je príprava plánu odporúčaným prvým krokom, pretože akcia, ktorá neprinesie želaný výsledok, môže byť veľmi demotivujúca. Prvú vec, ktorú urobíte, musí byť úspešná.

Postupujte podľa nasledujúcich štyroch bodov:

1. Zistite, v akej situácii sa nachádzate: urobte si analýzu silných a slabých stránok vašej skupiny, rizík a príležitostí (tzv. SWOT analýza – pozri nižšie).
2. Rozhodnite sa, aký problém chcete riešiť a aké výsledky chcete dosiahnuť.
3. Pouvažujte o najlepšom spôsobe, ako vaše ciele dosiahnuť vzhľadom na zdroje a prostriedky, ktoré máte k dispozícii.
4. KONAJTE!

„Skutočné poznanie znamená vedieť, čo nevieme.“

Konfucius

V akej situácii sa nachádzate?

Analýza silných a slabých stránok, príležitostí a možných rizík (v angličtine označovaná skratkou SWOT: Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats) je výborným a účinným prostriedkom na vypracovanie charakteristiky vašej skupiny a vonkajších podmienok, ktoré môžu priamo ovplyvňovať vašu prácu a akcieschopnosť.

ANALÝZA SILNÝCH A SLABÝCH STRÁNOK, PRÍLEŽITOSTÍ A RIZÍK (Analýza SWOT) Príklad:

V čom sú *silné* stránky vašej skupiny?

- Je veľkí!
- Máme dostatok času – a chceme niečo urobiť.
- Miškin otec je politik.
- Máme priestory na stretávanie sa v centre mesta.
- Gabriela vie dobre hovoriť na verejnosti.
- Jožko má počítač.

Aké *príležitosti* existujú mimo skupiny?

- V správach sa veľa hovorí o ľudských právach.
- Blížia sa voľby.
- Existujú granty na projekty s utečencami.
- V susednom meste je pobočka Amnesty International.
- Máme novú radnicu, kde je výborný priestor na divadelné podujatia.

V čom sú *slabé* stránky vašej skupiny?

- Máme priveľa vodcov, silných osobností.
- Nemáme žiadne peniaze.
- Je medzi nami málo dievčat.
- Ešte nikdy sme nič také nerobili.
- Niektorí bývajú veľmi ďaleko od centra.
- Nie vždy sa nám darí v rámci skupiny dobre spolupracovať.

Aké *vonkajšie riziká* ohrozujú vaše aktivity?

- Ekonomická situácia je veľmi zložitá.
- Niektorí z nás majú pred sebou skúškové obdobie.
- Miestne zastupiteľstvo hrozí zákazom verejných zhromaždení.
- Ľudia sú voči utečencom negatívne naladení, pretože vraj berú prácu miestnym ľuďom.
- Je veľmi chladno na akékoľvek vonkajšie aktivity.

Analýza má zistiť:

Silné stránky: všetko, v čom je vaša skupina dobrá.

Slabé stránky: veci, v ktorých skupina nie je až taká dobrá.

Príležitosti: možnosti mimo skupiny, ktoré môžete využiť vo svoj prospech.

Riziká: problémy mimo skupiny, ktoré môžu byť prekážkou vo vašej činnosti.

Rozdeľte vašu skupinu na štyri menšie pracovné skupiny a každú požiadať, aby vypracovala jednu z uvedených kategórií analýzy. Potom skupiny spojte a zistite, či všetci súhlasia s analýzou svojich kolegov.

Tabuľka vyššie je príkladom ukončenej analýzy a môže vám poslúžiť ako námet. Ale nedržte sa jej a neriadte sa ňou! Každá skupina je iná, jedinečná a má vlastné silné aj slabé stránky, ktoré musíte sami rozpoznať.

Kam sa chcete dopracovať?

Akému problému sa chcete venovať? Viete o nejakej konkrétnej zjavnej nespravodlivosti, alebo budete protestovať proti porušovaniu ľudských práv všeobecne?

Metódou brainstormingu zostavte zoznam okruhov a tém

Ak si už skupina vyskúšala niektoré z cvičení v tejto príručke, potom má určite aj veľa nápadov, čo by sa dalo robiť. Ak ešte len začínate, pomôžte si nasledujúcimi námetmi a nápadmi (alebo inými, ktoré vás napadnú). Pokúste sa dať mladým ľuďom základné informácie ku každej téme a okruhu, potom ich požiadať, aby do nasledujúceho stretnutia sami získali ďalšie informácie. Až potom sa rozhodnite, ktorý okruh a téma vás najviac zaujíma.

Príklad zoznamu problematických tém:

- Trest smrti v našej krajine.
- AIDS na africkom kontinente.
- Dožívajúca jadrová elektrárň.
- Negatívne postoje voči utečencom.
- Detská práca.
- Sloboda tlače v mojej či inej krajine.
- Práva menšín na vzdelávanie v ich materinskom jazyku.
- Domáce násilie.

? Ktorá skupina v našej krajine musí čeliť najzávažnejšiemu porušovaniu ľudských práv?

Ak ste sa už venovali niektorým témam podrobnejšie a skupina je pripravená, môžete zostaviť zoznam tém, ktoré členov vašej skupiny zaujímajú. Použite na to metódu brainstormingu. Ktoré témy najviac rezonujú medzi členmi skupiny?

Pokúste sa zúžiť zoznam na tri alebo štyri témy; mali by to byť tie, ku ktorým má skupina najcitlivejší vzťah a reálne zvažte, či neprevyšujú možnosti skupiny venovať sa im. Zvolené témy dôkladne prediskutujte, a ak sa skupina nebude vedieť dohodnúť o konečnom poradí, rozhodnite hlasovaním. Dajte každému tri hlasy, ktoré môže ľubovoľne použiť: buď dajú všetky tri hlasy jednej téme, alebo dajú po jednom hlase trom rôznym témam alebo rozdelia tri hlasy medzi dve témy. Potom spočítajte, ktoré témy dostali najviac hlasov.

„Aké je to úžasné, že nikto nemusí čakať ani sekundu, kým začne meniť svet k lepšiemu.“

Anne Franková

„Nie je múdry ten, kto vie správne odpovede; ale ten, kto kladie správne otázky.“

Claude Lévi-Strauss

„Stromy a kamene vás naučia to, čo sa nikdy nenaučíte od žiadneho učiteľa.“

Svätý Bernard z Clairvaux (1100)

Vylepšovanie vašich cieľov

V tejto fáze bude lepšie nakresliť si „strom problémov“. Uľahčí vám to pozrieť sa na korene problémov a porozumieť všetkým aspektom, ktoré problém ovplyvňujú. Potom možno zistíte, že je lepšie zaoberať sa len jedným aspektom, ktorý je „koreňom problému“, než venovať sa problému ako celku.

- Napíšte problém, ktorému sa chcete venovať do stredu veľkého hárku papiera.
- Pod problém napíšte všetky faktory (príčiny), ktoré prispievajú k jeho existencii. Pospájajte tieto faktory s nakresleným problémom tak, aby tvorili jeho korene.
- Pristavte sa pri každom koreni a uvažujte o jeho príčinách. Prikreslite ho ku koreňu ako výbežok (korienok).
- Venujte sa každému koreňu dotedy, až kým nevyčerpáte všetky nápady a nebudete sa vedieť pohnúť ďalej – možno zistíte, že strom má hlbšie korene, než ste si pôvodne mysleli.
- Tak isto môžete dokreslovať „vetvy“ stromu. Na vetvy vpisujte dôsledky pôvodného problému. Možno pri kreslení zistíte, že váš pôvodný problém je vlastne koreňom alebo vetvou iného stromu.
- Nakoniec sa pozrite na svoj strom a zvažte, či sa budete venovať problému, ktorý ste si pôvodne zvolili, alebo sa radšej budete zaoberať niektorým z „koreňov“, ktoré k nemu prispievajú. Pomohol vám strom nájsť spôsob ako riešiť vybraný problém?

Ako sa dopracujeme k cieľu?

Strategické plánovanie

Keď máte jasnú predstavu o schopnostiach skupiny a vybrali ste si problematickú oblasť, ktorej sa chcete venovať, začnite uvažovať o najvhodnejších postupoch ako sa problému zhostiť.

Mali by ste si premyslieť:

1. Konkrétny problém, ktorý chcete riešiť: *Ako ste sa dohodli, čomu sa budete venovať?*
2. Kto je vašou cieľovou skupinou: *Koho chcete ovplyvniť?*
3. Aké zmeny by ste chceli dosiahnuť v cieľovej skupine: *Čo chcete, aby sa stalo alebo zmenilo v cieľovej skupine pod vplyvom vašich aktivít?*
4. Ako sa majú udiat zmeny: *Vymyslite ako ovplyvníte vašu cieľovú skupinu.*
5. Aké metódy môžete použiť, aby ste ovplyvnili tieto zmeny: *Pouvažujte o rôznych činnostiach navrhnutých v 1. časti a pridajte vlastné námety. Ktorá metóda je za daných okolností najvhodnejšia?*

Prejdite jednotlivé fázy plánu a každú prediskutujte s celou skupinou. Na každú časť plánu potrebujete súhlas celej skupiny: ak sú niektorí členovia s niečím nespokojní, prichádzate o ich podporu.

Organizačná príprava

A nakoniec – kým začnete s konkrétnou prácou, potrebujete zostaviť akčný plán a rozhodnúť o organizačných otázkach. Ak to neurobíte, neskôr sa vám môže stať, že niektoré z úloh zostanú nesplnené, čo môže závažne ovplyvniť dosiahnutie cieľov, ktoré ste si tak starostlivo zvolili.

Mali by ste sa rozhodnúť:

- Aké úlohy treba splniť?
- Kto bude mať na starosti jednotlivé úlohy?
- Dokedy ich treba splniť?

„Cieľ si stanovujeme nielen na to, aby sme ho dosiahli. Je to pevný bod, ku ktorému chceme smerovať.“

Joseph Joubert

1. Všetko si zapíšete, aby ste mohli kontrolovať plnenie plánu. Budete potrebovať dva veľké hárky papiera a fixku.
2. Uistite sa, že všetci rozumejú, o akej téme sa rozprávate. Vyberte zapisovateľa. Napíšte nadpis na hornú časť papiera. Prediskutujte všetky úlohy, ktoré treba splniť, a zapíšete ich na hárok, aby ich každý videl.
3. Ak organizujete nejaké podujatie, dobre si všetko premyslite, predstavte si, čo všetko sa môže stať v deň akcie a radšej dvakrát skontrolujte, že ste na nič nezabudli.
4. Teraz prejdite celý zoznam úloh a rozhodnite, ktorú treba splniť hneď, ktorú neskôr. Označte ich skratkami I (ihneď), S (skôr) a N (neskôr).
5. Druhý papier použite na prípravu „plánovacieho kalendára“. Do ľavého stĺpca napíšte zoznam všetkých úloh, do stredného stĺpca k nim pripíšete vždy meno konkrétneho človeka, ktorý je za splnenie úlohy zodpovedný, a do tretieho stĺpca vpravo pripíšete termín splnenia úlohy.
6. Rozdelte si úlohy medzi seba: nenechajte všetko na jedného či dvoch ľudí. Uvažujte, čo by sa stalo, keby niekto ochorel alebo toho mal na pleciah priveľa.

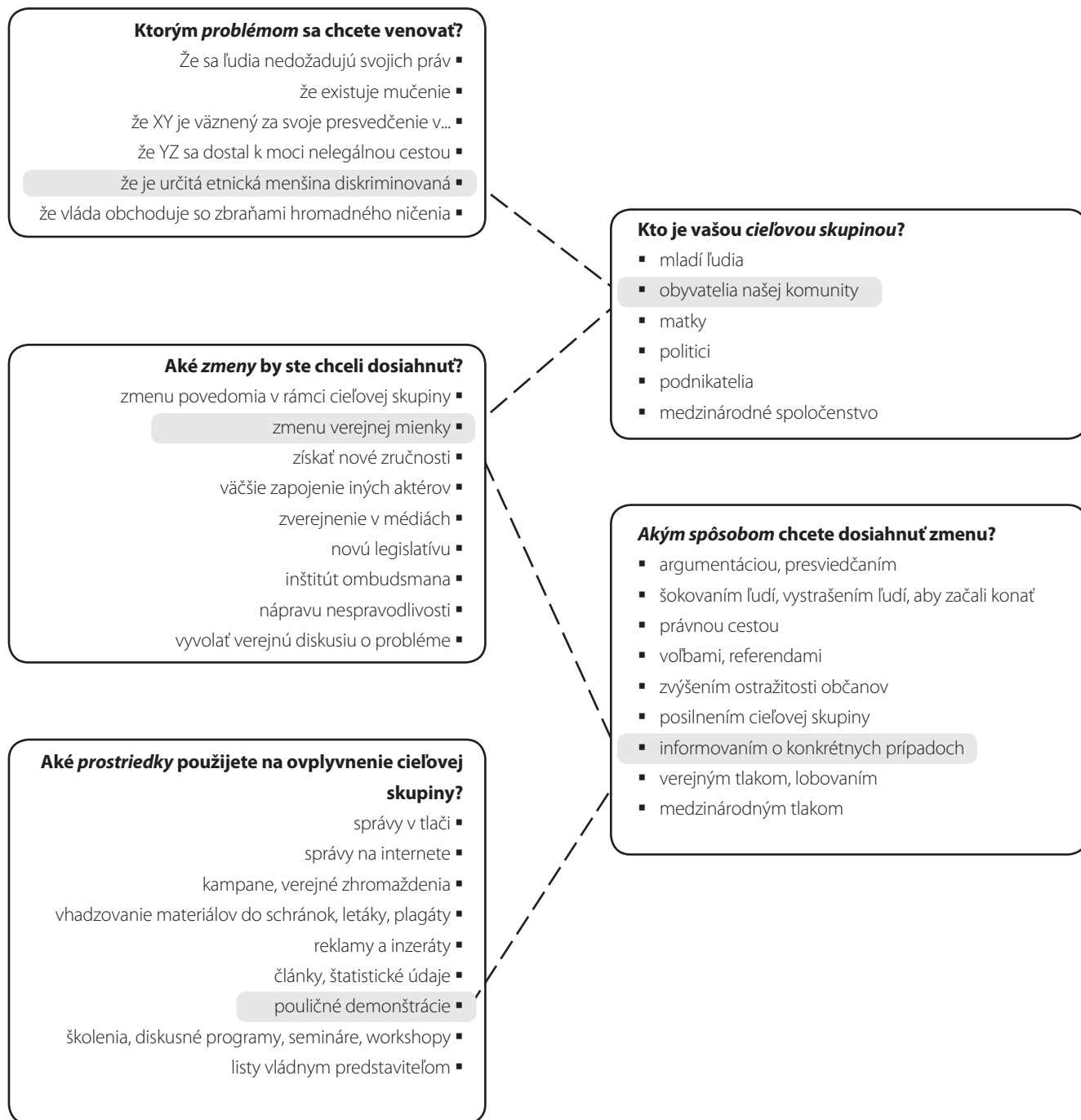
„Len ten niečo dokáže, kto verí, že to dokáže.“

Buddha

Podujatie: pouličná akcia na tému práv menších		
Úloha	Kto to urobí	Dokedy
Návrh letákov	Sandra, Jana, Natália, Berco	Stretnutia 10. a 17. septembra
Zverejnenie	Rudo, Berco	Po 20. septembri
Výroba transparentov	Všetci	V týždni od 24. septembra
Nakúpiť materiál na transparenty	Stela, Karin, Ivan	V týždni po 17. septembri
Zapojiť ľudí	Stela, Maja, Táša	V týždni po 17. septembri
Kontaktovať miestne zastupiteľstvo	Daniel, Zuzana	Keď bude potvrdený dátum
Informovať políciu	Daniel, Zuzana	
Zapojiť vplyvných ľudí		
Napísať prejavy		
Pripraviť občerstvenie		
Upratať po akcii		

Diagram 2

PLÁNOVACÍ KALENDÁR DIAGRAM 2: Plánovanie činnosti

Časť 4

Doplňujúce informácie o ľudských právach

Obsah tejto časti:

Chápanie ľudských práv	283
<i>Čo sú ľudské práva</i>	283
<i>Historický náčrt</i>	285
<i>Ľudské práva vo svete</i>	287
<i>Ako môžeme využívať svoje práva?</i>	287
<i>Dilemy a zneužívanie ľudských práv</i>	289
<i>Ďalší rébus</i>	290
Vývoj ľudských práv	291
<i>Aké máme práva?</i>	291
Zákonná ochrana ľudských práv	296
<i>Kľúčové medzinárodné dokumenty</i>	296
<i>Vymáhanie ľudských práv</i>	300
<i>Stačí to?</i>	304
Aktivizmus a úloha mimovládnych organizácií	305
<i>Príklady úspešného aktivizmu</i>	307
Otázky a odpovede	310
<i>Chytáky</i>	312

Chápanie ľudských práv

Čo sú ľudské práva

Čo by bolo v hádanke

Sú ako pancier: chránia ťa; sú ako pravidlá, pretože ti povedia, ako sa máš správať; sú ako sudca, pretože od nich čakáš spravodlivosť. Sú abstraktné – ako emócie; má ich každý a existujú bez ohľadu na to, čo sa deje.

Sú ako príroda, pretože je možné ich porušiť, a ako duch, pretože ich nemožno zničiť. Sú ako čas – správajú sa rovnako ku každému – bohatému, chudobnému, starému aj mladému, bielemu aj čiernemu, vysokému aj nízkemu. Ponúkajú nám úctu a žiadajú, aby sme sa aj my správali úctivo k druhým. Sú ako dobro, pravda a spravodlivosť – hádame sa pre ich definície, ale rozoznáme ich hneď, keď sa s nimi stretieme.

? Dokázate definovať ľudské práva? Ako by ste vysvetlili, čo sú ľudské práva?

Odkiaľ pochádzajú ľudské práva?

Právo je nárok na niečo, čo nám patrí. Mám právo na tovar v nákupnom košíku, ak som zaň zaplatil. Občania majú právo voliť prezidenta, ak im to zaručuje ústava, a dieťa má právo ísť do zoológie záhrady, ak mu to rodičia sľúbili. Toto všetko sú veci, ktoré majú ľudia právo očakávať, ak im to niekto sľúbil alebo sa za to zaručil.

Ale ľudské práva sú trochu iné nároky, pretože nezávisia od nijakých sľubov alebo záruk, ktoré dáva druhá strana. Právo na život jedného človeka nezávisí od sľubu iného človeka, že ho nezabije. Život jedného človeka môže byť síce závislý od druhého, ale *právo na život* nie. Právo ľudí na život závisí len od jednej veci: od toho, že sú ľudia.

Akceptovať ľudské práva znamená uznať, že každý má na ne právo: *mám práva bez ohľadu na to, čo povieš alebo urobíš, pretože som ľudská bytosť – presne ako ty*. Ľudské práva sú vlastné všetkým ľudským bytostiam.

Prečo nemusíme svoje ľudské práva ničím dokazovať? Čím sú podložené? A prečo by sme tomu mali veriť?

Nárok na ľudské práva je jednoznačne morálnym nárokom. Opiera sa o morálne hodnoty. Moje právo na život v skutočnosti znamená, že *nikto mi ho nesmie vziať; a keby tak urobil, bolo by to nesprávne*. Keď to sformulujeme takto, potom tento nárok netreba už ničím podložiť. Zrejme každý čitateľ s tým bude súhlasiť, pretože všetci uznávame, že v našich vlastných prípadoch existujú určité aspekty života, nášho bytia, ktoré nikto nesmie narušiť a nikto sa ich nesmie dotknúť. Sú základom nášho bytia, toho, kým sme a čím sme. Sú základom našej ľudskosti a ľudskej dôstojnosti. Ľudské práva jednoducho rozširujú takéto chápanie na všetky ľudské bytosti na svete. Ak môžem mať tieto práva ja, potom ich môžu mať aj všetci ostatní.

? Prečo je nesprávne porušiť právo iného človeka na život? Prečo je nesprávne vziať niekomu život? Sú to dve rovnaké otázky?

„Ľudské práva sú to, čo vám nikto nemôže vziať.“

René Cassin

„Človek jednoducho chce slobodu voľby, nech tá sloboda stojí čokoľvek a nech ho zavedie kamkoľvek.“

Fjodor M. Dostojevskij

Kľúčové hodnoty

Dostávame sa tak k dvom kľúčovým hodnotám, ktoré sú jadrom myšlienky ľudských práv. Prvou je ľudská *dôstojnosť*, druhou *rovnoprávnosť*. Ľudské práva môžeme chápať ako tie základné normy, ktoré sú potrebné na dôstojný život; ich *univerzálnosť* je odvodená zo skutočnosti, že minimálne v tomto ohľade sú si všetky ľudské bytosti rovné. Nemali by sme a ani nesmieme nikoho diskriminovať.

Tieto dve viery – alebo hodnoty – sú vlastne všetkým, čo potrebujeme na to, aby sme ľudské práva dodržiavali. Tieto dve hodnoty určite nevyvolávajú spory. Preto sa im dostáva podpory v rôznych kultúrach sveta, od každej civilizovanej vlády a v každom z hlavných náboženstiev. Takmer univerzálne sa prijíma, že štátna moc nemôže byť neobmedzená alebo svojvoľná; musí byť obmedzená minimálne do tej miery, aby všetci jednotlivci v jej pôsobnosti mohli žiť aspoň v minimálnej ľudskej dôstojnosti.

Od týchto základných hodnôt možno odvodiť mnohé ďalšie a presnejšie tak určiť, ako by mali ľudia a spoločnosti vzájomne spolunažívať. Medzi tieto hodnoty patrí napríklad:

Sloboda: pretože ľudská vôľa je dôležitou súčasťou dôstojnosti človeka. Byť nútený robiť niečo proti vlastnej vôli ponizuje ľudského ducha.

Úcta k druhým: pretože nedostatok úcty k druhému vedie k neschopnosti vážiť si jedinečnosť ľudí a ich dôstojnosť.

Nediskriminácia: pretože rovnosť v dôstojnosti znamená, že by sme nemali ľudí posudzovať na základe bezvýznamných telesných (alebo iných) znakov.

Tolerancia: pretože neznášanlivosť znamená nerešpektovanie odlišnosti; a rovnosť neznamená rovnakosť alebo uniformitu.

Spravodlivosť: pretože ľudia rovní vo svojej ľudskosti si zasluhujú spravodlivé zaobchádzanie.

Zodpovednosť: pretože rešpektovanie práv iných zahŕňa aj zodpovednosť za vlastné činy.

Charakteristika ľudských práv

Filozofi sa môžu naďalej sporiť o povahe ľudských práv, ale medzinárodné spoločenstvo predsa zdefinovalo kľúčové princípy, s ktorými jednotlivé štáty súhlasili a zaviazali sa ich dodržiavať. Podľa týchto princípov:

- 1. Ľudské práva sú neodňateľné.** To znamená, že o ne nemôžete prísť, pretože sa spájajú so samotnou podstatou ľudskej existencie. V konkrétnych podmienkach môžu byť niektoré – aj keď nie všetky – pozastavené alebo obmedzené. Napríklad, ak je niekomu dokázaná vina za zločin, môže mu byť odňatá sloboda; alebo v čase občianskych nepokojov môže vláda vydať zákaz nočných vychádzok a obmedziť tak voľnosť pohybu.
- 2. Sú nedeliteľné, vzájomne podmienené a prepojené.** To znamená, že jednotlivé ľudské práva sú zložito poprepájané a nemožno ich vnímať izolovane, nezávisle jedno od druhého. Využívanie jedného práva závisí od využívania mnohých iných práv a ani jedno právo nie je dôležitejšie ako iné.
- 3. Sú univerzálne.** To znamená, že patria všetkým ľuďom na celom svete a bez časových obmedzení. Každý človek má právo užívať svoje ľudské práva bez rozdielu rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, vierovyznania, politického a iného presvedčenia, národnostného alebo sociálneho pôvodu, miesta narodenia alebo iného postavenia.

Mali by sme si uvedomiť, že univerzálnosť ľudských práv v žiadnom prípade neohrozuje rôznorodosť jednotlivcov alebo kultúr. Rôznorodosť môže existovať aj vo svete, kde sú si všetci rovní a v rovnakej miere si zasluhujú úctu.

„Hodnoty sú neviditeľné ako vietor. Vďaka chveniu lístia viete, že fúka. A vďaka konaniu ľudí si uvedomujete, že existujú hodnoty.“

Éva Ancsel

Historický náčrt

Myšlienka, že ľudia majú isté vrodené práva, má svoje korene v mnohých kultúrach a starých tradíciách. Na mnohých príkladoch uctievaných vodcov a vplyvných pravidiel správania vidíme, že hodnoty stelesnené v ľudských právach nie sú nijakým „objavom západnej civilizácie“, ani novinkou 20. storočia.

Staroveká história

- Chammurapiho zákonník v Babylonskej ríši (2000 pred n. l. na území dnešného Iraku) bol prvým právnym poriadkom, ktorý bol zaznamenaný v písomnej podobe. Zaviedol ho Chammurapi, babylonský kráľ, ktorý sa v ňom zaväzoval „spravodlivo vládnuť v kráľovstve, odstrániť zlo a násilie, zabrániť silným, aby zneužívali slabých... pozdvihnúť krajinu a podporovať v ľuďoch dobro“.
- Istý faraón v starovekom Egypte (2000 rokov pred n. l.) dal takéto pokyny svojim podriadeným: „Keď príde žiadateľ z Horného alebo Dolného Egypta... postarajte sa o to, aby bolo všetko vykonané podľa práva, aby boli dodržané zvyky a rešpektované práva každého človeka.“
- Perzský kráľ Kýros II. Veľký predostrel svojmu ľudu Chartu, známu aj ako Kýrova charta (570 rokov pred n. l. na území dnešného Iránu). Uznal v nej právo na osobnú slobodu, bezpečnosť, slobodný pohyb a aj niektoré sociálne a ekonomické práva.

? Ktoré osobnosti v našej histórii presadzovali hodnoty ľudských práv a bojovali za ne?

Anglická Magna Charta a Listina práv

V roku 1215 sa anglická šľachta a cirkev vzbúрили proti kráľovi Jánovi I. Bezzemkovi a jeho absolutistickej moci a prinútili ho podpísať Veľkú listinu slobôd, tzv. Magnu Chartu (Libertatum). Aj keď samotný kráľ ju nerešpektoval, stala sa všeobecne citovaným dokumentom pri obrane individuálnych slobôd. Charta vymenúva sériu práv, napríklad právo slobodných občanov vlastniť a dediť majetok a byť oslobodený od platenia daní. Zavádza princíp práva na spravodlivý proces a rovnosť pred zákonom. Neskorší kráľ Jakub II. narazil na odpor svojich poddaných, ktorí ho v roku 1688 zvrhli. V roku 1689 parlament prijal zákon, v ktorom sa jasne hovorí, že nebude naďalej tolerovať zásahy kráľa do záležitostí parlamentu. Listina práv (Bill of Rights) zakazovala monarchovi rušiť zákon bez súhlasu parlamentu, upravovala slobodné voľby členov parlamentu a zaručovala, že sloboda prejavu v ňom nebude sponchybňovaná pred súdom ani na iných miestach.

Zrod prirodzených práv

V 17. a 18. storočí prišlo viacero filozofov v Európe s koncepciou „prirodzených práv“. Boli to práva, ktoré patria človeku, žene aj mužovi, na základe toho, že je ľudskou bytosťou, a teda nie preto, že je občanom nejakej krajiny alebo členom určitej cirkvi či národnostnej skupiny. Myšlienka, že prirodzené práva oprávňujú ľudí na určité zákonné práva, bola všeobecne prijatá a postupne sa odzrkadľovala aj v ústavách niektorých krajín.

Francúzska deklarácia práv človeka a občana (1789)

V roku 1789 došlo vo Francúzsku k Veľkej revolúcii a zvrhnutiu kráľa. Vznikla Francúzska republika.

„Svet pretrváva vďaka trom veciam: pravde, súdnosti a mieru.“

Talmud

„Človek je... od prírody slobodný, rovný a nezávislý, preto nikto nemôže byť... podrobený politickej alebo inej moci bez svojho súhlasu.“

John Locke

„Nezabiješ.“

Biblia

Z revolúcie vzišla aj Deklarácia práv človeka a občana. Napísali ju predstavitelia cirkvi, šľachty aj obyčajných ľudí, ktorí do nej vniesli myšlienky osvietenstva a jeho predstaviteľov, napríklad Voltaira, Montesquieua, encyklopedistov a Rousseaua. Deklarácia napadla politický a právny systém monarchie a zadefinovala prirodzené práva človeka v základných myšlienkach „slobody, vlastníctva, bezpečnosti a práva vzdorovať útlaku“. Systém šľachtických privilégií, ktoré existovali v čase monarchie, nahradila princípom rovnosti pred zákonom.

Americká Deklarácia nezávislosti, Ústava a Listina práv (1791)

V roku 1776 väčšina britských kolónií v severnej Amerike vyhlásila svoju nezávislosť od britského impéria. Deklarácia nezávislosti bola založená predovšetkým na teórii „prirodzeného práva“ Johna Locka a Charlesa Montesquieua. Jej prijatie bolo inšpirované Veľkou francúzskou revolúciou a povstaniami proti španielskej nadvláde v Južnej Amerike. Americká ústava postupne prešla zmenami a federálna vláda bola centralizovaná, avšak s obmedzenou mocou, aby bola zaručená individuálna sloboda. Desať dodatkov k ústave tvorí Americkú listinu práv.

Prvé medzinárodné dohody

V 19. a 20. storočí sa v súvislosti s ľudskými právami dostalo do popredia množstvo otázok a začala sa im venovať zvýšená pozornosť aj na medzinárodnej úrovni. Išlo o otázky od otrokárstva cez nevoľníctvo a neľudské pracovné podmienky až po detskú prácu. Približne v tom čase boli podpísané prvé medzinárodné dohody o ľudských právach.

- Na prelome 19. storočia bolo otrokárstvo v Anglicku a Francúzsku postavené mimo zákon a v roku 1814 britská a francúzska vláda podpísali Parížsku dohodu o spolupráci v boji proti obchodovaniu s otrokmi. V roku 1890 bol na Bruselskej konferencii podpísaná Dohoda o zrušení otrokárstva, ktorú neskôr schválilo 18 štátov.
- Prvá a druhá Ženevská konvencia (1864 a 1929) naznačila ďalšiu oblasť spolupráce medzi národmi, keď definovala pravidlá vedenia vojny. Konvencie zakotvili aj pravidlá ochrany a starostlivosti chorých a zranených vojakov.

? **Prečo podľa vás vzrástla potreba prijímať medzinárodné dohody a nestačí, aby krajiny prijímali svoje vlastné normy a zákony?**

20. storočie

Myšlienka ochrany práv ľudí pred vládou mocou sa začala čoraz viac presadzovať. Niektoré štáty uznali potrebu zakotviť tieto práva v písomnej forme a dokumenty uvedené vyššie sa stali východiskom pre mnohé dnešné medzinárodné zmluvy a dohody. No až udalosti 2. svetovej vojny urýchlili potrebu uviesť ľudské práva na medzinárodnú scénu.

Po 1. svetovej vojne vznikla Spoločnosť národov ako medzivládna organizácia, ktorá sa usilovala ochraňovať základné ľudské práva, no až po príšerných zverstvách 2. svetovej vojny, a vo veľkej miere práve kvôli nim, sa objavil skutočný orgán medzinárodného práva. Tieto udalosti nanovo vyvolali nevyhnutnosť medzinárodnej úpravy a zakotvenia ľudských práv.

26. júna 1945 bola podpísaná Charta Organizácie Spojených národov. Charta defínuje základný cieľ OSN, ktorým je „uchrániť budúce pokolenia pred pohromami vojny“ a „potvrdiť vieru v základné práva, dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti a v rovnaké práva mužov a žien“.

„A boj v mene Boha s tými, ktorí bojujú proti tebe, no neútoč: Boh nemá rád útočníkov.“

Korán

Komisia pre ľudské práva vypracovala Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, ktorú schválilo Valné zhromaždenie OSN 10. decembra 1948. Odvtedy vznikol celý rad kľúčových dokumentov na ochranu jej princípov, ktoré boli odsúhlasené medzinárodným spoločenstvom. Viac informácií o niektorých medzinárodných zmluvách a dohodách vrátane Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, môžete nájsť na konci tejto kapitoly.

Ľudské práva vo svete

Viaceré regióny sveta si vytvorili vlastné systémy ochrany ľudských práv, ktoré existujú popri nástrojoch OSN. K dnešnému dňu existujú regionálne inštitúcie v Európe, Amerike, Afrike a v arabských štátoch, no zatiaľ ani jedna v ázijskom a tichomorskom regióne. Väčšina krajín tohto regiónu však podpísala najdôležitejšie zmluvy a dohovory OSN, čím potvrdili svoj súhlas so všeobecnými princípmi a vyslovili svoj záväzok riadiť sa medzinárodnými ľudskoprávnymi štandardmi.

Africká charta ľudských práv a práv národov nadobudla platnosť v októbri 1985 a schválilo ju vyše 40 štátov. Charta je zaujímavá vďaka viacerým odlišnostiam v porovnaní s dohodami, ktoré boli prijaté v iných častiach sveta:

- Na rozdiel od Európskeho alebo Amerického dohovoru Africká charta obsahuje popri občianskych a politických právach aj sociálne, ekonomické a kultúrne práva.
- Africká charta presahuje hranice individuálnych práv a zaručuje aj kolektívne práva národov.
- Africká charta zároveň uznáva, že ľudia majú okrem práv aj určité povinnosti, dokonca vymenúva niektoré z nich, ktoré má jednotlivec voči svojej rodine, spoločnosti, štátu a medzinárodnému spoločenstvu.

Prečo sú podľa vás v Africkej charte ľudských práv uvedené aj povinnosti? Myslite si, že by mali byť uvedené vo všetkých ľudskoprávných dokumentoch?

V arabskom regióne pôsobí Komisia pre ľudské práva, ktorá však má obmedzené právomoci. Napriek tomu sa arabské štáty dohodli na schválení Arabskej charty ľudských práv, ktorá tvorí regionálny systém ochrany. Tento dokument podobne ako Africká charta zahŕňa aj sociálno-ekonomické a občiansko-politické práva, ako aj „kolektívne práva arabského ľudu“.

Podobné výzvy na vypracovanie systému ochrany ľudských práv zaznievajú aj v ázijskom a tichomorskom regióne. Zatiaľ však neboli prijaté žiadne formálne dohody. Stretnutie regionálnych mimovládnych organizácií v roku 1993 v Bangkoku vyústilo do prijatia Deklarácie ľudských práv, ktorá konštatuje:

„Vďaka prijatiu pluralitnej perspektívy sa možno učiť aj z iných kultúr... Univerzálne ľudské práva sú zakotvené v mnohých kultúrach. Potvrdzujeme ich univerzálnosť, ktorá umožňuje ochranu celého ľudstva... Aj pri zasadzovaní sa o kultúrnu pluralitu nemožno tolerovať také kultúrne praktiky, ktoré obmedzujú všeobecne akceptované ľudské práva, vrátane práv žien. Pretože ľudské práva sú celosvetovou záležitosťou a sú univerzálne vo svojej hodnote, ich obranu nemožno pokladať za zasahovanie do štátnej suverenity.“

Ako môžeme využívať svoje práva?

Ľudské práva sú tu pre nás. Ako však pre nás môžu byť užitočné? Je jasné, že samotná existencia ľudských práv nestačí na to, aby sa skončilo s ich porušovaním. Všetci dobre vieme, že k porušo-

„Vojny sa budú viesť, kým si ľudstvo neuvedomí, že ľudská povaha je rovnaká bez ohľadu na to, kde na svete sa nachádzame.“

Pierre Daco, psychológ

„Hoci treba mať na pamäti význam národných a regionálnych osobitostí a rôzne historické, kultúrne a náboženské odlišnosti, povinnosťou štátov bez ohľadu na ich politické, ekonomické a kultúrne systémy je podporovať a ochraňovať všetky ľudské práva a základné slobody.“

Viedenská deklarácia o ľudských právach, 1993

„Všetci – a ja osobitne –
sme zodpovední za všetko
a za všetkých.“

Fjodor M. Dostojevskij

vaniu dochádza dennodenne na celom svete. Môžu teda ľudské práva vôbec niečo zmeniť? Ako ich môžeme využívať?

? Viete, aké máte práva?

Viaceré časti tejto príručky sa zaoberajú rôznymi aspektmi tohto problému.

Spoznávanie vlastných práv

V nasledujúcej časti sa pozrieme na rôzne typy práv, ktoré sú chránené medzinárodným právom. Keď vieme, na ktoré oblasti ľudského života sa toto právo vzťahuje a poznáme povinnosti, ktoré z neho vyplývajú pre vlády, môžeme začať vyvíjať tlak na ich dodržiavanie. Táto časť kapitoly ukazuje, že takmer každý druh nespravodlivosti súvisí s ľudskými právami: od chudoby malého rozsahu cez ekologické škody, zdravie, pracovné podmienky, politický útlak, volebné právo, genetické inžinierstvo, záležitosti menšín, terorizmus, genocídu... a tak ďalej. Pritom ďalšie nové oblasti sa vynárajú aj v súčasnosti.

Niektoré oblasti týkajúce sa uplatňovania ľudskoprávnej legislatívy sú rozobraté v časti Otázky a odpovede. Nájdete v nej stručné odpovede na niektoré najčastejšie kladené otázky súvisiace s ľudskými právami.

Okrem toho sa každá časť 5. kapitoly podrobnejšie venuje jednotlivým prierezovým témam príručky. Ak chcete zistiť, ako sa dá lepšie ochraňovať konkrétne právo – napríklad právo na vzdelanie, zdravie alebo primerané pracovné podmienky – odporúčame vám pozrieť sa na informácie k danej oblasti.

Využívanie právnych mechanizmov

V tejto časti sa pozrieme na rôzne právne mechanizmy, ktoré existujú na ochranu rôznorodých ľudských záujmov. V Európe máme vlastne veľké šťastie, aspoň v súvislosti s niektorými právami, pretože tu máme stály súd, ktorý sa zaoberá sťažnosťami na porušovanie ľudských práv. Je to Európsky súd pre ľudské práva. Aj v prípadoch, keď niektorá záležitosť nespadá pod jeho právomoci, existujú iné mechanizmy, ktorými možno brať štáty na zodpovednosť za ich konanie a dohliadať na to, aby si plnili svoje povinnosti vyplývajúce z medzinárodného práva. Je veľmi užitočné, že toto právo existuje, aj keď nie vždy existujú aj právne nástroje na jeho vymáhanie a dodržiavanie jednotlivými štátmi.

Lobovanie, kampane a aktivizmus

? Zapojili ste sa niekedy do kampane alebo do iných aktivít v oblasti ľudských práv?

Významnú úlohu pri vyvíjaní nátlaku na štát zohrávajú rôzne združenia, mimovládne organizácie (MVO), dobročinné organizácie a iné občianske iniciatívy. Viac sa dočítate v kapitole o aktivizme a mimovládnych organizáciách. Úloha týchto organizácií je významná najmä pre bežných ľudí „z ulice“, pretože sa zameriavajú na konkrétne individuálne prípady a tiež preto, lebo obyčajným ľuďom poskytujú možnosti na ich zapojenie do ochrany ľudských práv. Veď aj v týchto organizáciách predsa pracujú obyčajní ľudia! Pozrieme sa aj na to, čo a ako robia, aby zlepšili situáciu v dodržiavaní ľudských práv a na niekoľko príkladov ich úspešných aktivít.

„Pokladám trest smrti
za barbarskú a nemorálnu
inštitúciu, ktorá podkopáva
morálne a právne základy
spoločnosti. Som presvedčený,
že... barbarstvo plodí len
barbarstvo.“

Andrej Sacharov

Zapájanie sa

Tretia kapitola pod názvom „Aktívna podpora ľudských práv“ poskytuje informácie o množstve rôznorodých aktivít, ktoré možno organizovať v bežnom živote. Kapitola zároveň ponúka príklady aktivít, do ktorých sa môžete zapojiť aj vy. Mládežnícke skupiny majú obrovský potenciál pri vyvíjaní nátlaku na štáty a medzinárodné organizácie a pri zverejňovaní prípadov porušovania ľudských práv. Kapitola vám tiež poskytne konkrétne príklady činností, ktoré môžete so svojou skupinou uskutočniť a poskytujú hlbší pohľad na každodennú prácu mimovládnych organizácií.

Dilemy a zneužívanie ľudských práv

Čo robiť v prípade, že ochrana práv jednej skupiny ľudí znamená obmedzenie práv iných? Ľudské práva sa občas zneužívajú ako výhovorka na uskutočňovanie aktivít, ktorých morálnosť je spochybiteľná. Niektorí jednotlivci, ba dokonca aj vlády, môžu tvrdiť, že konajú na obranu ľudských práv, a pritom v skutočnosti tieto práva porušovať.

Nie je vždy ľahké rozpoznať takéto prípady. Pouvažujte o nasledujúcich príkladoch.

Konflikt práv

Po teroristických útokoch 11. septembra 2001 mnohé krajiny obmedzili niektoré základné slobody občanov v snahe bojovať s terorizmom. Vo Veľkej Británii vstúpil do platnosti nový zákon, ktorý je v rozpore s článkom 5 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv, ktorý jednotlivcom zaručuje ochranu pred svojvoľným zatknutím alebo uväznením. Nový zákon vláde umožňuje uväzniť človeka len na základe podozrenia a bez vznesenia obvinenia alebo rozhodnutia súdu.

? Je prípustné obmedzovať práva menšín v mene národnej bezpečnosti? Ak áno, mali by pritom existovať nejaké obmedzenia?

Najvyšší súd USA vyhlásil, že nacistické demonštrácie v židovských štvrtiach sú legálnou formou slobody prejavu. Malo by sa takýmto skupinám brániť v propagácii ideológie, ktorá mala viesť k vyhubeniu jedného celého národa? Alebo je to už neprijateľné obmedzenie slobody prejavu?

Kultúrne tradície

Dohodnuté manželstvá sú bežné v mnohých kultúrach, v ktorých sú dievčatá povinné, a to často už vo veľmi mladom veku, vydať sa za muža, ktorého im vybrala ich rodina. Mala by sa takáto prax zakázať, aby boli dievčatá chránené? Alebo by to znamenalo nerešpektovanie odlišných kultúrnych tradícií?

Ďalším príkladom môže byť ženská obriezka praktizovaná v mnohých krajinách, či vraždy dievčat a žien na „zachovanie rodinnej cti“ (angl. honour killings). Tisíce ľudí trpia v dôsledku takýchto praktík a väčšina ľudí by ich iste pokladala za vážne porušenie ľudských práv. Je ženská obriezka prejavom kultúrnej odlišnosti, ktorú je potrebné „tolerovať“?

? Mali by kultúrne hodnoty vôbec prevažovať nad univerzálnosťou ľudských práv?

„Každá duša je rukojemníkom svojich skutkov.“

Korán

„Vždy, keď zomrie spravodlivosť, je to, akoby nikdy neexistovala.“

José Saramago

V mene dobrej veci alebo Účel svätí prostriedky (?)

V roku 1995 porovnávala Organizácia pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO) údaje o detskej a novorodeneckej úmrtnosti v Bagdade v rokoch 1995 a 1989. Na základe získaných údajov dvaja členovia tímu uverejnili list, v ktorom uviedli, že v dôsledku medzinárodných sankcií uvalených na Irak zomrelo 567 000 irackých detí. V apríli 1998 UNICEF (Detský fond OSN) informoval, že na následky sankcií zomiera ročne 90 000 detí.

Medzinárodné spoločenstvo občas využíva sankcie na trestanie tých režimov, ktoré ľudské práva systematicky porušujú. Sankcie s takouto krajinou zakazujú obchodovať a nútia jej vládu k tomu, aby prehodnotila svoje konanie. Medzinárodné spoločenstvo niektoré krajiny vďaka tomu až do nedávna úplne izolovalo: Juhoafrická republika bola celé roky izolovaná kvôli politike segregácie svojho černošského a beloškého obyvateľstva (tzv. režim apartheidu), Kuba napríklad v súčasnosti taktiež nemôže obchodovať s väčšinou sveta. Niet pochýb, že následky týchto sankcií pociťujú aj obyčajní ľudia, najmä však najzraniteľnejšie časti spoločnosti. Sú sankcie prijateľným prostriedkom, ako možno skončiť s porušovaním ľudských práv niektorou vládou?

Aj keď OSN oficiálne nepotrestala bombardovanie Kosova vojskami NATO, mnohí ho ospravedlnili tým, že jeho cieľom bola ochrana etnických Albáncov a postavenie páchatela genocídy pred súd. Vojskové akcie zapríčinili útek státisícov utečencov, odhadovaných 500 priamych obetí z radov civilistov a zničenie srbskej infraštruktúry. Bombardovanie však zároveň dopomohlo zatknúť prezidenta Miloševića a postaviť ho pred medzinárodný tribunál. Podobné akcie sa uskutočnili v Afganistane s cieľom zničiť teroristickú sieť, ktorá bola podozrivá zo zorganizovania útokov 11. septembra 2001. Možno takéto činy ospravedlniť tým, že v konečnom dôsledku priniesli pozitívny výsledok, aj keď zároveň mali za následok veľa obetí?

? Môže byť obrana ľudských práv ospravedlnením vojenskej akcie?

Rezolúcia Komisie OSN pre ľudské práva z apríla 2001 odmietla možnosť, že by boj proti terorizmu mohol ospravedlniť obetovanie ľudských práv a ochrany, ktorú poskytujú. Rezolúcia č. 2001/24 odsúdila teroristické útoky v súvislosti s čečenským konfliktom a porušovanie ľudských práv čečenskými silami, ako aj určité metódy, ktoré v Čečensku často používajú ruské federálne sily. Zároveň požiadala o vytvorenie národnej komisie na prešetrenie porušovanie práv v Rusku.

Ďalší rébus

Na otázky z predchádzajúcej časti neexistujú vždy jednoznačné odpovede; dodnes zostávajú predmetom vášnivých diskusií. Takéto diskusie sú do istej miery veľmi potrebné. Sú dôkazom pluralitného prístupu, čo je v oblasti ľudských práv základný princíp a zároveň dôkaz, že ľudské práva nie sú exaktnou vedou, ani raz a navždy danou „ideológiou“, ale neustále sa vyvíjajúcou oblasťou etického a právneho myslenia. Nemali by sme vždy očakávať čierno-biele odpovede. Sčasti preto, lebo tieto otázky sú príliš zložité, ale aj preto, lebo neexistujú odborníci, ktorí by mohli kvalifikovane poskytnúť vyčerpávajúce odpovede, vysloviť posledné slovo a vyriešiť všetky spory v tejto oblasti. To však neznamená, že neexistujú nijaké odpovede ani priestor na dohodu. Je ich veľa a ich počet takmer denne narastá. Otázky otroctva boli kedysi taktiež predmetom vášnivých debát, a pritom dnes v tejto oblasti nie je prijateľná žiadna tolerancia: právo nebyť otrokom je univerzálne akceptované ako základné ľudské právo. Ženská obriezka, napriek tomu, že ju niektoré kultúry obhajujú, je všeobecne odsudzovaná ako hrubé porušenie ľudských práv. A podobnou otázkou sa stáva aj trest smrti – prinajmenšom v Európe, kde Rada Európy žiada jeho zrušenie.

Mali by sme si byť istí, že aj na tieto otázky sa raz nájdú odpovede. Medzitým môžeme prispieť do diskusie a urobiť si vlastný úsudok na sporné otázky tým, že odkážeme na dve základné hodnoty: rovnosť a ľudskú dôstojnosť. *Ak nejaký čin zaobchádza s človekom bez rešpektovania jeho dôstojnosti, potom porušuje ducha ľudských práv.*

Odkazy

Europe, Youth, Human Rights, *Report of the Human Rights Week*, by Yael Ohana (ed.), European Youth Centre, Budapest, 2000.

Garzún Valdés, E., *Confusiones acerca de la relevancia moral de la diversidad cultural*, CLAVES de Razón Práctica, No.74, Madrid, Julio/Agosto, 1997.

Human Rights, a basic handbook for UN staff, *Office of the High Commission of Human Rights*, United Nations, Geneva.

Levin, L., Human Rights, Questions and Answers, *Unesco*, Paris, 1996.

Vývoj ľudských práv

Sľuby, sľuby, sľuby

Jednotlivé vlády v našom mene prijímajú obrovské množstvo záväzkov. Keby splnili všetko, čo sľúbili, žili by sme v mieri, bezpečí, zdraví a pohodlí; náš právny systém by bol spravodlivý a poskytoval by každému rovnakú ochranu; všetky politické procesy by boli otvorené a demokratické a slúžili by záujmom všetkých ľudí.

Kde sa teda stala chyba? Háčik je v tom, že politici sú ľudia ako my ostatní a radi volia skratku – ak existuje nádej, že sa im to prepečuje. Preto potrebujeme presne vedieť, aké sľuby dali v našom mene, a postarať sa o to, aby ich naozaj dodržiavali!

? Robíte vždy to, čo ste sľúbili? Aj keď vám to nikto nepripomína?

Aké máme práva?

Vieme už, že máme nárok na uznanie všetkých práv. Všeobecná deklarácia ľudských práv, Európsky dohovor o ľudských právach a ďalšie medzinárodné dokumenty pokrývajú širokú škálu rôznych práv. Mali by sme sa na ne pozrieť tak, ako sa postupne vyvíjali a ako boli uznávané medzinárodným spoločenstvom. Práva sa bežne delia na práva prvej, druhej a tretej generácie, a preto by sme ich mali v tomto poradí aj rozoberať. Avšak ako čoskoro uvidíme, takéto roztriedenie má určité obmedzenia – a niekedy môže byť dokonca zavádzajúce.

Prvá generácia práv (občianske a politické práva)

Tieto práva sa začali objavovať v teoretickej podobe už v 17. a 18. storočí a boli založené na politických záujmoch. V tom čase sa stále jasnejšie ukazovalo, že sú isté veci, ktoré by si všemocný štát nemal dovoľovať, a že ľudia by mali mať vplyv na rôzne politiky, ktoré sa ich dotýkajú.

Ústrednými myšlienkami týchto správ sa stali **osobná sloboda** a **ochrana jednotlivca pred svojvôľou štátnej moci**.

- **Občianske práva** poskytujú minimálnu záruku telesnej a morálnej integrity a dávajú jednotlivcovi priestor na vlastné myslenie a svedomie: napríklad práva na rovnosť a slobodu, slobodu náboženského vyznania, vyjadrenie vlastného názoru a ochranu pred mučením a zabitím.
- **Zákonné práva** sa tiež bežne označujú ako občianske práva. Poskytujú ľuďom ochranu pri styku s právnym a politickým systémom: napríklad ochranu pred svojvoľným zatknutím a uväznením, právo na prezumpciu nevinu až do vynesenia súdneho rozsudku o vine a právo na odvolanie.
- **Politické práva** sú potrebné na aktívnu účasť na živote komunity a spoločnosti: napríklad volebné právo, právo združovať sa v politických stranách, slobodne sa zhromažďovať a zúčastňovať sa stretnutí, vyjadrovať vlastné názory a mať prístup k informáciám.

Tieto skupiny práv nie sú jednoznačne oddelené, ale sú len jedným z mnohých spôsobov ich delenia.

„Všetky práva sú univerzálne, nedeliteľné, vzájomne podmienené a prepojené.“

Viedenská deklarácia o ľudských právach

„Byť uväznený nie je problém. Problémom je nepoddať sa.“

Nazim Hikmet

„Šokujúcou skutočnosťou... je, že štáty a medzinárodné spoločenstvo naďalej a príliš často tolerujú porušovanie ekonomických, sociálnych a kultúrnych práv. Pritom, ak by sa rovnako porušovali občianske a politické práva, vyvolalo by to prejavy zdesenia a pobúrenia, ktoré by viedli k spoločným výzvam na okamžitú nápravu.“

Stanovisko Výboru OSN pre ekonomické, sociálne a kultúrne práva k Viedenskej konferencii

Väčšina práv patrí do viacerých skupín či kategórií. Napríklad právo vyjadriť svoj názor je občianske aj politické právo. Je základom pre účasť na politickom živote, ako aj pre osobnú slobodu.

? Sú všetky politické práva zároveň občianskymi právami?

Občianske a politické práva sú dnes detailne charakterizované v Medzinárodnom dohovore o občianskych a politických právach a v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Tieto práva sú tradične uznávané – prinajmenšom na „Západe“ – ako najdôležitejšie, ak nie dokonca ako jediné skutočné ľudské práva. V ďalšej časti uvidíme, že je to nesprávny názor.

Počas studenej vojny boli krajiny sovietskeho bloku ostro kritizované za neúctu k politickým a občianskym právam. Tieto krajiny odpovedali kritikou západných demokracií za ignorovanie sociálnych a ekonomických práv, na ktoré sa pozrieme v ďalšej časti. V oboch kritikách bol aj kus pravdy.

Druhá generácia práv (sociálne, ekonomické a kultúrne práva)

Tieto práva sa zaoberajú základnými životnými potrebami: tým, ako ľudia spolu žijú a pracujú. Sú postavené na myšlienkach **rovnosti** a **zaručeného prístupu k základným sociálnym a ekonomickým tovarom, službám a príležitostiam**. Do popredia medzinárodnej pozornosti sa dostali spolu s prvou industrializáciou a vznikom robotníckej triedy. To viedlo k novým požiadavkám aj novým predstavám o dôstojnom živote. Ľudia si uvedomili, že ľudská dôstojnosť si vyžaduje viac než len minimálnu požiadavku, aby štát svojvoľne nezasahoval do života jednotlivca, ako to vymedzujú občianske a politické práva.

- **Sociálne práva** sú nevyhnutné pre plnohodnotnú účasť na živote spoločnosti. Obsahujú prinajmenšom právo na vzdelanie a právo na založenie a udržanie rodiny, ale aj mnohé práva, ktoré sa často pokladajú za občianske: napríklad právo na odpočinok, zdravotnú starostlivosť, súkromie a právo na ochranu pred diskrimináciou.
- **Ekonomické práva** zahŕňajú napríklad právo na prácu, primeranú životnú úroveň, bývanie a právo na dôchodok v starobe a invalidite. Ekonomické práva odrážajú skutočnosť, že na dosiahnutie ľudskej dôstojnosti je potrebná aj istá minimálna úroveň materiálneho zabezpečenia. Rovnako sú založené na skutočnosti, že napríklad chýbajúce zamestnanie či bývanie môžu mať na jednotlivca negatívny psychologický dopad.
- **Kultúrne práva** sa vzťahujú na kultúrny „životný štýl“ komunity a často sa im nevenuje taká pozornosť ako ostatným druhom práv. Patrí sem právo slobodne sa zúčastňovať na kultúrnom živote komunity a v určitom zmysle aj právo na vzdelanie. Patria sem však aj mnohé iné práva, ktoré nie sú bežne označované ako kultúrne, no pritom sú nevyhnutné na zachovanie kultúry menšinových komunít v rámci spoločnosti: napríklad právo na ochranu pred diskrimináciou a rovnakú zákonnú ochranu.

? Majú odlišné kultúrne skupiny obmedzené práva v rámci našej spoločnosti? Ktoré náboženské sviatky sa stali štátnymi sviatkami?

Sociálne, ekonomické a kultúrne práva sú obsiahnuté a charakterizované v Medzinárodnom dohovore o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach a tiež v Európskej sociálnej charte.

„Právo na rozvoj je neodňateľné ľudské právo, vďaka ktorému sa môže každý človek podieľať na ekonomickom, sociálnom, kultúrnom a politickom rozvoji, prispievať k nemu a užívať jeho výsledky, pričom vďaka tomuto rozvoju možno naplno realizovať všetky ľudské práva a základné slobody.“

Článok 1, Deklarácia o práve na rozvoj OSN

Sú niektoré práva dôležitejšie ako ostatné?

Sociálne a ekonomické práva mali sťaženú situáciu, pretože neboli uznávané na tej istej úrovni ako občianske a politické práva, a to z ideologických aj politických dôvodov. Hoci bežnému človeku je jasné, že na dosiahnutie ľudskej dôstojnosti je nevyhnutná istá minimálna životná úroveň, bývanie a prijateľné podmienky v zamestnaní, politici nie sú až takí ochotní uznať to. Jedným z dôvodov je nepochybne aj to, že zabezpečenie základných sociálnych a ekonomických práv každému človeku na svete by si vyžadovalo masívne prerozdelenie zdrojov. Politici sú si veľmi dobre vedomí, že to nie je program, ktorý by im pridával hlasy vo voľbách.

Preto ponúkajú celý rad dôvodov, prečo je druhá generácia práv druhoradá. Prvým dôvodom je, že sociálne a ekonomické práva nie sú realistické ani realizovateľné, aspoň nie v krátkom časovom horizonte, a dá sa k nim prepracovať len postupne. To je aj prístup Medzinárodného dohovoru o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach. Podľa tohto dokumentu stačí, aby vlády preukázali, že podnikajú kroky na dosiahnutie týchto cieľov niekedy v budúcnosti. Nároky však zostávajú otvorené a zjavne viac závisia od politických motívov než od čohokoľvek iného. Mnohé nezávislé štúdie ukazujú, že vo svete je dostatok zdrojov a dostatok odborných poznatkov, aby mohli byť uspokojené základné potreby všetkých ľudí. Chýba však spoločné úsilie.

Druhé tvrdenie argumentuje, že medzi prvou a druhou generáciou práv je veľký teoretický rozdiel: prvý typ práv vyžaduje len to, aby sa vlády vzdali istých aktivít (sú to takzvané „negatívne“ práva), zatiaľ čo druhá generácia práv vyžaduje pozitívne zásahy vlád (sú to „pozitívne“ práva). Podľa tejto argumentácie nie je reálne očakávať od vlád, že podniknú pozitívne kroky, aspoň nie v krátkom čase. Preto vraj nie sú povinné konať. Bez toho, aby niekto na seba zobral určitý záväzok však nemôže existovať ani žiadne právo v pravom zmysle slova.

V tomto type argumentácie sú však dve základné nedorozumenia.

Po prvé, občianske a politické práva v žiadnom prípade nie sú len čisto negatívne. Napríklad pri ochrane pred mučením nestačí len to, že vládni úradníci nebudú mučiť ľudí! Skutočná sloboda v tejto oblasti si vyžaduje fungovanie komplikovaného systému obmedzení a kontroly: policajný systém, právne mechanizmy, slobodný prístup k informáciám a prístup k miestam zadržovania osôb – a ešte omnoho viac. To isté platí o volebnom práve a vlastne o všetkých občianskych a politických právach. Inými slovami, tieto práva si vyžadujú pozitívnu aktivitu na strane vlád ako nevyhnutný doplnok k zdržiavaniu sa negatívnej činnosti.

? Aké pozitívne činnosti musí vláda vykonať, aby zabezpečila skutočne slobodné a spravodlivé voľby?

Po druhé, sociálne a ekonomické práva, rovnako ako občianske a politické si taktiež od vlády vyžadujú, aby sa *zdržala* istých praktík: napríklad veľkých daňových prázdnin pre firmy alebo podpory rozvoja v tých regiónoch, ktoré už majú isté zvýhodnenia, či uvalenia obchodných sadzieb, ktoré poškodzujú rozvojové krajiny, atď.

Rôzne typy práv sú v skutočnosti navzájom úzko prepojené, a to viac než ich označenie či „nálepka“ na prvý pohľad ukazuje. Ekonomické práva splyývajú s politickými, občianske práva sa často nedajú rozlíšiť od sociálnych. Nálepky môžu byť užitočné na vytvorenie širšieho obrazu, no môžu byť aj veľmi zavádzajúce. Takmer každé právo sa dá za istých podmienok zaradiť do takmer každej kategórie.

„Ľudské práva sa začínajú raňajkami.“

Léopold Senghor

„Najskôr jedlo, potom morálka.“

Bertold Brecht

„Kultúra je to, čo zostane žiť v človeku, keď všetko ostatné zabudne.“

Emile Henriot

Tretia generácia práv (kolektívne práva)

Zoznam medzinárodne uznaných ľudských práv nie je navždy daný a nemenný. Hoci ani jedno z práv uvedených vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv nebolo za 50 rokov jej existencie spochybnené, nové dohody a dokumenty objasnili a ďalej rozvinuli niektoré základné pojmy, ktoré boli obsiahnuté v tomto prvom dokumente.

Prijímanie dodatkov má viaceré príčiny: sčasti ide o reakciu na meniace sa predstavy o ľudskej dôstojnosti, sčasti sú odrazom technologických zmien a čiastočne sú výsledkom nových hrozieb. Vznik novej kategórie práv, ktorá dostala názov **tretia generácia**, je reakciou na hlbšie chápanie rôznych prekážok, ktoré môžu brániť uplatňovaniu prvej a druhej generácie práv. Aj vďaka narastajúcej globalizácii odhaľujeme nové možnosti na odstraňovanie týchto prekážok.

? Aké prekážky stoja v ceste úplnému uznaniu práv ľudí v rozvojových krajinách? Ktoré práva sú najviac ohrozené?

Samotným základom tretej generácie práv je myšlienka **solidarity**. Patria sem **kolektívne práva spoločnosti alebo ľudu** – napríklad právo na udržateľný rozvoj, právo na mier či zdravé životné prostredie. Vo väčšine kútov sveta zapríčinila extrémna chudoba, vojna, ekologické a prírodné katastrofy len veľmi pomalý pokrok v rešpektovaní ľudských práv. Z tohto dôvodu vznikla potreba uznať novú kategóriu práv. Tie majú vytvoriť primerané podmienky na rešpektovanie práv prvej a druhej generácie, a to predovšetkým v spoločnostiach rozvojového sveta.

Medzi špecifické práva obsiahnuté v tejto kategórii práv patrí aj právo na rozvoj, mier, zdravé životné prostredie, právo využívať spoločné kultúrne dedičstvo ľudstva, právo na komunikáciu a humanitárnu pomoc.

O tretej generácii práv však aj v súčasnosti prebieha rozsiahla diskusia. Niektorí odborníci nesúhlasia s tým, že by kolektívne práva mohli byť považované za „ľudské“ práva. Podľa definície sú držiteľmi ľudských práv jednotlivci, ktorým tieto práva vymedzujú oblasti ich individuálnych záujmov. Ako také majú dostať prednosť pred záujmami spoločnosti alebo sociálnej skupiny. Naproti tomu držiteľmi kolektívnych práv sú komunity alebo dokonca celé štáty.

Diskusia sa ani tak netýka toho, či tieto práva existujú, ako skôr toho, či ich možno považovať za ľudské práva. Toto však nie je len spor o slovíčka. Niektorí odborníci sa totiž obávajú, že zmena v terminológii by mohla dať niektorým utláčateľským režimom doslova požehnanie na odopretie (individuálnych) ľudských práv v mene kolektívnych práv. Mohla by napríklad viesť k výraznému okresaniu občianskych práv v záujme „ekonomického rozvoja“. Existujú však aj iné obavy: keďže tretiu generáciu práv má chrániť medzinárodné spoločenstvo a nie jednotlivé štáty, v súčasnosti nemožno určiť, kto by mal byť zodpovedný za ich dodržiavanie. Čo, alebo kto má byť zodpovedný zato zaručenie mieru na Kaukaze alebo v Palestíne?

Nech už tieto práva nazveme akokoľvek, panuje všeobecná zhoda, že tieto oblasti si vyžadujú pozornosť medzinárodného spoločenstva a pokračovanie ich skúmania. Niektoré kolektívne práva už boli uznané, a to najmä v Africkej charte ľudských práv a práv národov. Všeobecná deklarácia ľudských práv taktiež zahŕňa právo na sebaurčenie. Ľudské právo na rozvoj bolo zas zakotvené v deklarácii Valného zhromaždenia OSN z roku 1986.

Vedecký pokrok

Ďalšou oblasťou, v ktorej boli iba nedávno uznané nové práva, je oblasť medicíny. Nové vedecké

„Každý má právo [...] podieľať sa na vedeckom pokroku a jeho výtobytkoch.“

Článok 27, Všeobecná deklarácia ľudských práv

objavy otvorili celý rad otázok týkajúcich sa ľudských práv, a to najmä v oblasti genetického inžinierstva či transplantácie orgánov a tkanív. V dôsledku technického pokroku v týchto oblastiach treba nanovo riešiť otázky samotnej podstaty ľudského života. Rada Európy reagovala na tieto výzvy novou medzinárodnou zmluvou. Ide o Dohovor o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny (Dohovor o ľudských právach a medicíne, známy aj ako Oviedsky dohovor). Do platnosti vstúpil v decembri 1999.

Dohovor podpísalo 30 členských štátov Rady Európy a ratifikovalo ho desať z nich. Stanovuje pravidlá v niektorých problematických otázkach uvedených v predchádzajúcej časti. Jeho najdôležitejšie články môžeme zhrnúť do nasledujúcich bodov:

- Akákoľvek forma diskriminácie osoby na základe jej genetickej vybavenosti je zakázaná.
- Prediktívne (predpovedajúce) genetické testy možno vykonávať len v záujme zdravia dieťaťa, a nie napríklad za účelom predpovedania fyzických vlastností, ktoré sa u dieťaťa vyvinú v neskoršom živote.
- Zárok, ktorého cieľom je modifikácia (zmena) ľudského genómu, sa môže vykonať len na preventívne, diagnostické alebo terapeutické účely.
- Použitie techník lekárskeho asistovaného počatia nie je dovolené na účely voľby pohlavia budúceho dieťaťa.
- Odstránenie orgánu alebo tkaniva zo živého človeka na účely transplantácie možno vykonať, len ak ide o terapeuticky prospešné riešenie pre príjemcu. (Článok 21 – Zákaz finančného zisku).

Biotechnológia

Genetické inžinierstvo je metóda pozmeňovania zdedených vlastností organizmu vopred určeným spôsobom na základe zmeny jeho genetického materiálu. Pokrok v tejto oblasti vyvolal mnoho etických otázok a debát na tému ľudských práv, napríklad, či povoliť zmenu zárodočných buniek, ak to bude znamenať trvalú genetickú zmenu celého organizmu aj nasledujúcich generácií. Prípadne, či povoliť reprodukčné klonovanie z individuálneho génu v prípade ľudských bytostí, ak je už povolené v prípade myší a oviec.

Pokrok v biomedicínskych technológiách umožnil aj transplantácie orgánov a tkanív dospelých jedincov alebo plodov od jedného človeka druhému. Tak ako v genetickom inžinierstve, aj tu sa ponúka obrovský potenciál na zlepšenie kvality života niektorých ľudí, dokonca na záchranu životov, no nesie so sebou aj niekoľko veľmi problematických otázok:

- Ak je možné zachrániť alebo zlepšiť život použitím orgánu z mŕtveho tela, treba sa o to vždy pokúsiť? Alebo si mŕtvy človek taktiež zasluhuje úctu a rešpekt?
- Ako môžeme zaručiť, aby každý, kto to potrebuje, mal rovnakú šancu na získanie transplantátu, ak je ich nedostatok?
- Mal by byť prijatý zákon upravujúci uchovávanie orgánov a tkanív?
- Ak lekárske zásah ovplyvňuje genetické vlastnosti jedinca a tým ohrozí jeho život alebo kvalitu jeho života, je odškodnenie dostatočné? Malo by nasledovať odsúdenie za trestný čin usmrtenia, ak taký človek zomrie?

„Akékoľvek zásahy, ktorých cieľom je vytvorenie ľudskej bytosti, ktorá by bola geneticky totožná s inou ľudskou bytosťou, či už žijúcou, alebo mŕtvou, sú zakázané.“

Dodatkový protokol k Dohovoru o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka, Paríž 1998

Unesco

UNESCO venovalo špeciálnu pozornosť ľudskému genómu a 10. novembra 1997 na konferencii prijalo Všeobecnú deklaráciu o ľudskom genóme a ľudských právach. Táto deklarácia ustanovila podobné obmedzenia lekárskeho zásahov do genetického dedičstva ľudstva a jednotlivca.

Odkazy:

Symonides, Janusz ed., *Human Rights: New Dimensions and Challenges*, Manual on Human Rights, Unesco/Dartmouth Publishing, Paris, 1998.

Donnelly, Jack, *Universal Human Rights in theory and practice*, Cornell University Press, 1989.

Robertson A. and Merrills J., *Human rights in the world*, Manchester University Press, 1996.

Council of Europe website on bioethics: www.legal.coe.int/bioethics/.

Zákonná ochrana ľudských práv

„Právo nedokáže zmeniť srdce, ale dokáže zabrániť činom tých, čo srdce nemajú.“

Martin Luther King

Už vieme, že ľudské práva sú neodňateľné a že ich má každý človek. Ale ako ich možno uplatniť? Kde môžeme nájsť dôkazy, že štáty ich formálne uznali? A ako ich uplatňujú?

Ľudské práva sú uznané zmluvami

Štáty sa na medzinárodnej úrovni dohodli na určitých zmluvách v oblasti ľudských práv. Tie určujú objektívne normy správania štátov a definujú ich povinnosti voči jednotlivcom. Môžu byť právne záväzné alebo nezáväzné.

Právne záväzný dokument má označenie zmluva, konvencia alebo dohovor a vyjadruje záväzok štátov zaviesť dané práva na národnej úrovni. Jednotlivé štáty musia preukázať ochotu zaviazat sa, čo sa deje následnou ratifikáciou (schválením) alebo prístupím k zmluve či dohovoru. (Samotné podpísanie dokumentu ešte nevytvára záväzok.) Štáty majú možnosť uplatniť určité výhrady alebo prijať deklaráciu, v ktorej si uplatnia výnimky z niektorých článkov dokumentu. Hlavným cieľom je, aby dokument podpísalo čo najviac štátov. Koniec koncov je lepšie, ak sa štát zaviazne uplatňovať aspoň niektoré práva než žiadne práva. Tento mechanizmus však možno zneužívať a použiť ako zámienku na odopretie ľudských práv. Štátom totiž umožňuje vyhnúť sa medzinárodnej kontrole v určitých oblastiach.

? Prečo podľa vás aj štáty, ktoré porušujú ľudské práva, podpisujú medzinárodné zmluvy na ich ochranu?

Naproti tomu nezáväzný dokument je v podstate len deklaráciou alebo politickou dohodou štátov, ktorou vyhlasujú, že urobia všetko pre to, aby dodržiavali určité práva, aj keď táto dohoda je právne nezáväzná. To zvyčajne znamená, že neexistujú žiadne oficiálne (alebo právne) mechanizmy na zavedenie určitých práv.

? Akú hodnotu má obyčajný „prísľub“ dodržiavať ľudské práva, ak nie je právne podložený? Je to lepšie ako nič?

Deklarácia OSN alebo nezáväzný dokument je zvyčajne výstupom zo zasadania Valného zhromaždenia OSN alebo nejakej konferencie venovanej určitej téme. Všetky štáty už samotným členstvom v OSN alebo účasťou na takejto konferencii v podstate vyjadrujú súhlas s vydanou deklaráciou. Uznatie ľudských práv na národnej úrovni môže byť tiež výsledkom dohody medzi štátom a občanmi. Keď sú ľudské práva uznané na národnej úrovni, stávajú sa predovšetkým záväzkom štátu voči svojim občanom.

Kľúčové medzinárodné dokumenty

Význam ľudských práv neustále rastie a opodstatnene sa im dostáva stále väčšej ochrany. Nemali

by sme to vnímať len ako víťazstvo aktivistov, ale všetkých ľudí na svete. Sprievodným javom týchto úspechov je vypracúvanie rozsiahlych a zložitých textov na tému ľudských práv (nástrojov) ako aj postupov pri ich zavádzaní do praxe.

Nástroje ľudských práv zvyčajne rozdeľujeme podľa troch hlavných kritérií: geografickej pôsobnosti (môžu byť regionálne alebo celosvetové), podľa kategórie práv, ktoré zaručujú a podľa špecifickej kategórie ľudí alebo skupín, ktorým poskytujú ochranu.

Iba na úrovni OSN existuje vyše sto dokumentov, ktoré sa týkajú ľudských práv. Ak k nim pridáme dokumenty na regionálnej úrovni, ich počet sa ešte zvýši. Nemôžeme sa tu venovať všetkým týmto dokumentom, preto sa dotkneme len tých, ktoré sú pre nás najdôležitejšie:

- dokumenty, ktoré boli široko prijaté a položili základ na vytváranie ďalších nástrojov ľudských práv;
- najdôležitejšie európske dokumenty;
- dokumenty dotýkajúce sa všeobecných tém, ktorým sa venuje aj táto príručka.

Medzinárodná listina práv

Najdôležitejším nástrojom ľudských práv je Všeobecná deklarácia ľudských práv prijatá Valným zhromaždením OSN v roku 1948. Je natoľko uznávaná a prijímaná, že jej pôvodný nezáväzný charakter sa zmenil a dnes sa o nej hovorí ako o právne záväznom dokumente na základe zvykového medzinárodného práva.

Deklarácia pozostáva z preambuly a 30 článkov, ktoré obsahujú definície ľudských práv a základných slobôd, na ktoré majú právo všetci muži a ženy na celom svete, bez akéhokoľvek rozdielu. Zaručuje tak občianske a politické práva, ako aj sociálne, ekonomické a kultúrne práva.

Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach a Medzinárodný dohovor o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach vstúpili do platnosti v roku 1976. Sú to hlavné právne záväzné dokumenty s celosvetovou pôsobnosťou. Oba dohovory spolu s Deklaráciou predstavujú Medzinárodnú listinu práv. Ako už z názvu jednotlivých dokumentov vyplýva, každý sa venuje inej kategórii práv.

Zatiaľ čo práva obsiahnuté v Medzinárodnom dohovore o občianskych a politických právach sa uplatňujú, hneď ako sa štát k nim zaviazne, práva v Medzinárodnom dohovore o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach sa môžu zavádzať iba postupne. (Štáty majú povinnosť rozvíjať politiky a zákony, ktoré napomôžu plnému uplatneniu týchto práv.) Tieto dokumenty sa posudzujú rozdielne, pretože vo všeobecnosti možno povedať, že ekonomické, sociálne a kultúrne práva nemožno uplatňovať okamžite.

? **Myslíte si, že je správne, ak sa majú občianske a politické práva uplatňovať ihneď, zatiaľ čo ekonomické, sociálne a kultúrne práva iba postupne?**

Európske nástroje

Štyri z piatich svetových regiónov si vytvorili vlastné systémy ochrany ľudských práv. V Severnej a Južnej Amerike existuje Organizácia amerických štátov a jej hlavným záväzným dokumentom je Americký dohovor o ľudských právach z roku 1969. V Afrike nachádzame Africkú chartu ľudských práv a práv národov, ktorá bola prijatá v roku 1986 v rámci Africkej únie (predtým známej pod názvom Organizácia africkej jednoty). Na ázijskom kontinente dodnes nevznikol žiaden jednotný systém a jedinou regionálnou deklaráciou, ktorá však nemá záväzný charakter, je Ázijská deklarácia

Charta základných práv

Charta je prvým dokumentom Európskej únie o ľudských právach. V jedinom texte spája občianske, politické, ekonomické, sociálne a skupinové práva, ktoré už boli obsiahnuté v mnohých medzinárodných, európskych a národných dokumentoch. Chartu spoločne prijali Európska rada, Európsky parlament a Európska komisia v Nice 7. – 9. decembra 2000. Na rozdiel od dohovorov Rady Európy Charta nie je právne záväzná a pokrýva len členské štáty Európskej únie.

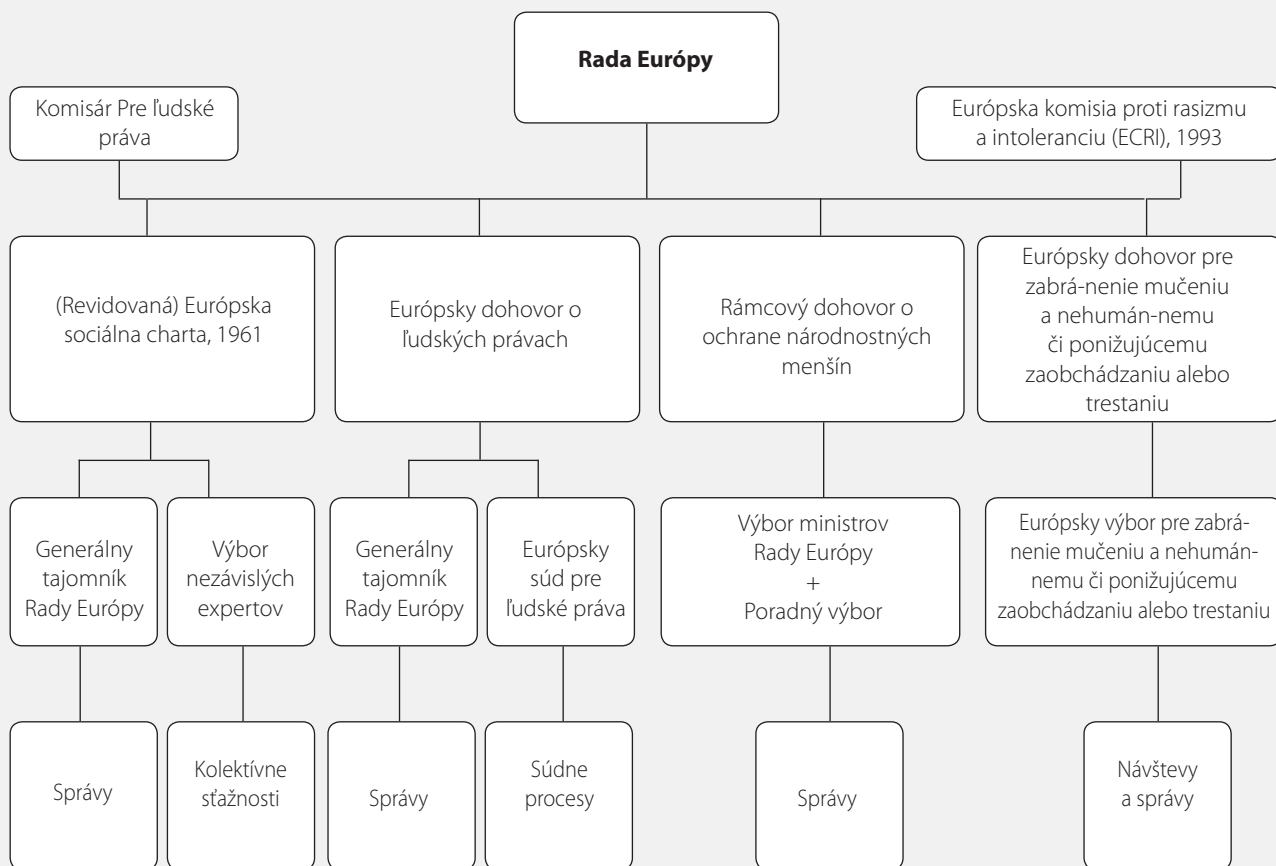
ľudských práv. A čo Európa? Európa má samozrejme dobre vybudovaný systém ochrany ľudských práv v rámci Rady Európy.

? Prečo si podľa vás jednotlivé regióny potrebovali vytvoriť vlastné systémy ľudských práv?

Hlavným nástrojom na ochranu ľudských práv v Európe je Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (známy aj ako Európsky dohovor o ľudských právach). Prijali ho všetky členské krajiny Rady Európy, pretože jeho prijatie je zároveň podmienkou členstva. Dohovor bol prijatý v roku 1950, ale do platnosti vstúpil až o tri roky neskôr. Zaručuje občianske a politické práva a jeho hlavná sila spočíva v mechanizme ich zavádzania prostredníctvom Európskeho súdu pre ľudské práva. Tento súd a jeho právne konania sú obdivované na celom svete. Často sa na ne odvoláva aj OSN, ústavné sudy mnohých krajín a ďalšie regionálne organizácie.

Podobne ako na úrovni OSN, aj v Európe sú sociálne a hospodárske práva obsiahnuté v samostatných dokumentoch. Revidovaná Európska sociálna charta je záväzný dokument, ktorý obsahuje rôzne práva na zabezpečenie primeranej životnej úrovne ľudí v Európe. Chartu podpísalo 32 členských štátov Rady Európy a ku koncu roka 2001 ju ratifikovalo (schválilo) 12 z nich.

Hlavné nástroje Rady Európy na ochranu ľudských práv a mechanizmy zaisťujúce ich dodržiavanie

Ochrana špecifických skupín

Tak ako sú v medzinárodných dokumentoch uznané ľudské práva jednotlivcov, niektoré nástroje uznávajú aj práva určitých špecifických skupín. Tie vznikli v dôsledku prípadov diskriminácie týchto skupín v minulosti, kvôli čomu majú aj v súčasnej spoločnosti znevýhodnené alebo zraniteľné postavenie. Príklady skupín, ktorým sa dostáva špeciálnej ochrany:

Menšiny

Rôzne menšiny sú chránené:

- na úrovni OSN prostredníctvom Deklarácie o právach osôb patriacich k národnostným alebo etnickým, náboženským a jazykovým menšinám. Deklarácia bola prijatá v roku 1992. K nástrojom ich ochrany patrí aj Podkomisia na predchádzanie diskriminácie a ochranu menšín.
- na európskej úrovni právne záväzným dokumentom – Rámcovým dohovorom na ochranu národnostných menšín, ktorý vytvoril monitorovací orgán nezávislých expertov: Poradný výbor pre Rámcový dohovor.
- špeciálnym zastúpením v Organizácii pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE), zriadením postu Vysokého komisára pre národnostné menšiny a prijatím dôležitých dokumentov OBSE.

Deti

Na úrovni OSN im hlavnú ochranu zaručuje Dohovor o právach dieťaťa z roku 1990, ktorý je najširšie ratifikovaným (schváleným) medzinárodným dokumentom. Neratifikovali ho iba Somálsko a Spojené štáty americké. V Afrike hlavný nástroj ochrany predstavuje Africká charta o právach a blahobyte dieťaťa, ktorá zaručuje základné práva detí a berie pritom do úvahy špecifickú situáciu na africkom kontinente. Charta vstúpila do platnosti v roku 1999.

Utečenci

Práva utečencov sú chránené v Dohovore o právnom postavení utečencov z roku 1951. Na pôde OSN zároveň pôsobí Vysoký komisár pre utečencov (UNHCR). Jediným regionálnym nástrojom v tejto oblasti je africký Dohovor upravujúci konkrétne aspekty problémov utečencov v Afrike prijatý v roku 1969. Istú ochranu utečencom zaručuje aj Európsky dohovor o ľudských právach.

Ženy

V snahe podporovať rovnoprávnosť oboch pohlaví na celom svete sú práva žien špeciálne chránené Dohovorom o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW) z roku 1979.

Iné skupiny

Osobitne sú chránené aj niektoré ďalšie skupiny ako robotníci alebo zadržané osoby, a to vzhľadom na ich zraniteľné postavenie, ktoré možno ľahko zneužiť. Ďalšie skupiny, napríklad pôvodné obyvateľstvo, nemali toľko šťastia, aby sa im dostalo špeciálnej ochrany, a už celé roky bojujú za svoje skupinové práva.

? Potrebujú niektoré skupiny našej spoločnosti zvláštnu ochranu?

„Vidím sa v očiach každého cudzinca.“

Roger Waters

Protokol 12 Európskeho dohovoru o ľudských právach (ECHR)

Nový protokol bol prijatý v roku 2000. Do dnešného dňa ho podpísalo 27 štátov a jeden štát ho ratifikoval. Do platnosti vstúpi, keď ho ratifikuje desať štátov. Jeho hlavným zámerom je zákaz diskriminácie. Dohovor už síce garantuje právo nebyť diskriminovaný (Článok 14), ale toto ustanovenie sa považuje za nedostatočné v porovnaní s ustanoveniami iných medzinárodných dokumentov, ako napríklad Všeobecnej deklarácie ľudských práv alebo Medzinárodného dohovoru o občianskych a politických právach. Hlavným dôvodom na prijatie protokolu je, že Článok 14 – na rozdiel od iných článkov Dohovoru – neobsahuje samostatný zákaz diskriminácie. To znamená, že diskrimináciu zakazuje len vo vzťahu k uplatňovaniu práv a slobôd uvedených v Dohovore. Keď protokol vstúpi do platnosti, zákaz diskriminácie sa bude uplatňovať nezávisle od iných ustanovení Dohovoru.

Boj proti rasizmu a neznášanlivosti

Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI) je orgánom, ktorý vznikol na summite hláv štátov a vlád členských štátov Rady Európy v roku 1993. Úlohou komisie je spoločný boj na európskej úrovni proti rasizmu, xenofóbii, antisemitizmu a neznášanlivosti. Aktivity ECRI zahŕňajú všetky potrebné opatrenia na boj s násilím, diskrimináciou a predsudkami, ktorým čelia jednotlivci alebo skupiny najmä na základe rasy, farby pleti, jazyka, náboženského vyznania, štátnej príslušnosti a na základe národnostného alebo etnického pôvodu.

Členovia ECRI sú menovaní vládami na základe svojich hlbokých znalostí v boji proti intolerancii. Sú nominovaní pre svoje osobné schopnosti a konajú ako nezávislí členovia.

Hlavné činnosti komisie zahŕňajú:

- hĺbková analýza situácie v každej členskej krajine a vypracúvanie špecifických, konkrétnych návrhov na zlepšenie vrátane opätovného preskúmania ich zavádzania;
- práca na všeobecných témach (zbieranie a šírenie príkladov dobrej praxe, ktorými komisia ilustruje svoje odporúčania, prijímanie všeobecných odporúčaní);
- aktivity v spolupráci s rôznymi komunitami vrátane osvetových a informačných podujatí v členských štátoch, koordinácia s celoštátnymi a miestnymi mimovládnyimi organizáciami, komunikovanie antirasistických posolstiev a tvorba výchovných a vzdelávacích materiálov.

Vymáhanie ľudských práv

Ako môžeme zaručiť, aby ochranné mechanizmy aj fungovali? Kto vyzýva štáty, aby si plnili povinnosti? Hlavnými inštitúciami pre dozor nad dodržiavaním práv sú komisie alebo výbory a súdy zložené z nezávislých členov – odborníkov alebo sudcov – ktorí nereprezentujú iba jeden štát. Práca týchto orgánov vychádza zo:

1. sťažností (jednotlivcov, skupín alebo štátov);
2. súdnych prípadov;
3. procesov monitorovania a prípravy správ.

Keďže nie všetky nástroje ľudských práv a regionálne systémy používajú rovnaké spôsoby zavádzania ľudských práv, niekoľko príkladov nám ich pomôže osvetliť.

Stážnosti

Sťažnosť proti štátu sa dostane pred komisiu alebo výbor v takzvanom predbežnom konaní. Kontrolný orgán prijme rozhodnutie a od štátov sa očakáva, že sa prispôbia, aj keď neexistuje žiaden postup právneho vymáhania. Štát musí často vydať dodatočnú deklaráciu alebo prijať opčný (voľiteľný, dobrovoľný) protokol na prijatie tohto systému sťažností. Výbor pre ľudské práva a Výbor na odstránenie rasovej diskriminácie (pôsobiaci v rámci systému OSN) ako aj Medziamerická komisia pre ľudské práva (pôsobiaci v rámci Organizácie amerických štátov) sú príkladom orgánov, ktoré sa zaoberajú takýmito sťažnosťami.

? Mal by existovať právny mechanizmus na vymáhanie ľudských práv? Aké tresty by mohli byť zavedené?

Súdne prípady

Existujú len dva stále sudy, ktoré sú kontrolnými orgánmi pri zavádzaní ľudských práv: Európsky súd pre ľudské práva a Medziamerický súd pre ľudské práva. Okrem nich bol zriadený aj Medzinárodný súdny dvor (ICC), ktorý súdi osoby obvinené zo zločinov proti ľudskosti, genocídy a vojnových zločinov. V tomto sa odlišuje od Európskeho aj Medziamerického súdu pre ľudské práva, ktoré posudzujú žaloby proti štátom.

Správy a zhrnutia

Väčšina nástrojov ľudských práv si vyžaduje, aby im jednotlivé štáty predkladali správy. Štáty ich vypracúvajú samostatne na základe pokynov a požiadaviek kontrolného orgánu. Správy obsahujú všeobecné informácie o tom, ako sa ľudské práva dodržiavajú na národnej úrovni. Posudzujú sa verejne a významnú úlohu v tom zvyčajne zohrávajú mimovládne organizácie, pretože vypracúvajú tzv. tieňové správy. Predkladanie správ si vyžaduje napríklad Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach, Medzinárodný dohovor o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach aj Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien.

Väčšina týchto mechanizmov vymáhania má za cieľ nápravu porušovania konkrétnych ľudských práv. Európsky dohovor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania z roku 1987 má iný charakter.

Je založený na systéme návštev, ktoré vykonávajú členovia Európskeho výboru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT) v miestach zadržovania osôb – napríklad vo väzniciach, zariadeniach pre mladistvých páchatelov, na policajných staniciach, v kasárňach a psychiatrických nemocniciach. Členovia Výboru skúmajú, ako sa zaobchádza s väzňami a zadržanými osobami a v prípade potreby, odporúčajú zlepšenia, aby sa zabezpečilo právo zadržaných na zamedzenie ich mučenia alebo neľudského zaobchádzania.

Európsky súd pre ľudské práva

Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu je známy z viacerých dôvodov, najmä však preto, lebo dodal skutočný význam Európskemu dohovoru o ľudských právach (ECHR). Jednou z výhod súdu je systém povinnej súdnej právomoci. To znamená, že hneď ako štáty ratifikujú ECHR a pristúpia na jeho podmienky, automaticky sa dostávajú pod právomoc súdneho dvora. Od momentu ratifikácie tak môže byť prípad porušenia ľudských práv vznesený aj proti štátu.

Ďalším dôvodom jeho úspechu je právna sila jeho rozhodnutí. Štáty sa musia jeho konečnému rozhodnutiu prispôsobiť. Dozerá na to Výbor ministrov Rady Európy.

Pri každom prípade, ktorý sa dostal pred Európsky súd, existuje aj možnosť mimosúdneho urovnania na základe mediácie (sprostredkovania) medzi sporiacimi sa stranami.

Súdny dvor sa v priebehu času vyvíjal. Pôvodne bol v roku 1959 založený iba ako dočasný súd, ktorý spolupracoval s Európskou komisiou pre ľudské práva. S nárastom počtu prípadov vznikla potreba zriadiť stály súd a ten vznikol v roku 1998. Nárast počtu prípadov je zároveň jasným dôkazom úspešnosti súdu. Ľudia vedia, že súd existuje a je schopný konať, keď majú pocit, že ich základné práva sú porušované.

Európsky výbor na zabránenie mučenia (CPT)

Delegácie Európskeho výboru na zabránenie mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania pravidelne navštevujú štáty, ktoré Dohovor podpísali, no v prípade potreby organizuje aj osobitné návštevy. V roku 2001 Výbor podnikol 18 návštev, vrátane návštevy Švajčiarska, Ruskej federácie (Čečenskej republiky), Malty a Španielska. Výbor zohral dôležitú úlohu v prípadoch hladoviek väzňov v Turecku. V reakcii na zmeny väzenského systému, ktoré uskutočnila turecká vláda, mnohí väzni začali protestnú hladovku proti niektorým reformám. Ich protesty prerástli do násilia. Výbor sa aktívne zapojil do vyjednávania s vládou a hladujúcimi väzňami, pričom skúmal okolnosti štrajku a navrhované zmeny tureckého väzenského systému. V roku 2001 Výbor Turecko navštívil dohromady trikrát. Správy Výboru sú vo väčšine prípadov verejne dostupné. Viac informácií získate na internetovej stránke www.humanrights.coe.int.

„Ani v ľudských srdciach, ani v spoločnosti nebude mier, kým smrť nebude postavená mimo zákon.“

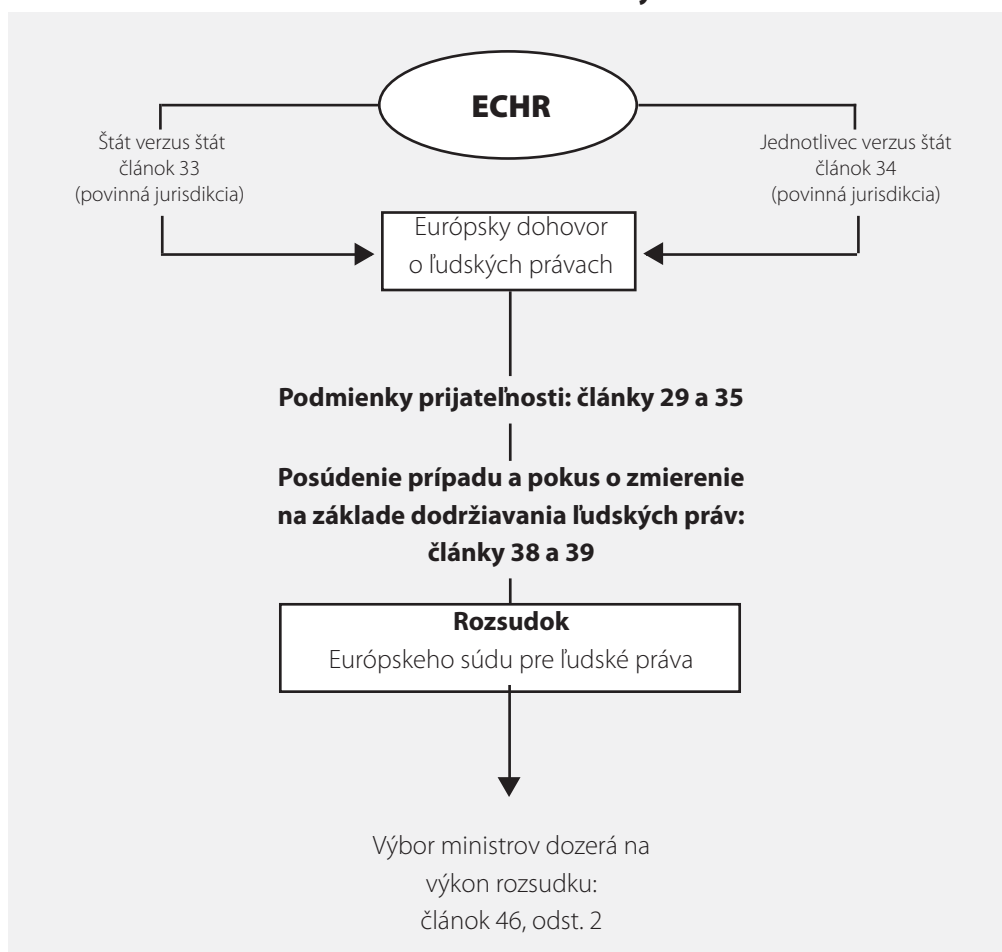
Albert Camus

Významné rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva

Nasledujúce dôležité prípady boli prejednávané na Európskom súde pre ľudské práva:

- Soering proti Veľkej Británii (jún 1989): išlo o prípad muža, ktorého mali vyhostiť do USA, kde bol obvinený z vraždy. V USA možno za tento trestný čin vyniesť aj trest smrti. Súd dospel k záveru, že poslať tohto muža do USA by bolo v rozpore so zákazom mučenia, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (článok 3, ECHR). Dôsledkom tohto rozhodnutia bolo, že ochrana jednotlivca v členskom štáte Rady Európy prekročila hranice Európy. Tento princíp sa zopakoval aj v ďalších prípadoch, napríklad v prípade Jabari proti Turecku (júl 2000). Jeho uplatňovanie taktiež chráni žiadateľov o azyl pred ich odovzdaním späť do krajín, kde by mohli byť ohrozené ich životy.
- Tyrer proti Veľkej Británii (marec 1978): v tomto prípade súd rozhodol, že telesné tresty pre mladistvých delikventov sú v rozpore s Dohovorom, pretože porušujú zákaz mučenia a zákaz neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania, ktoré zaručuje Článok 3. Slovom súdu: „Jeho potrestanie – v dôsledku ktorého s ním úrady zaobchádzali ako s objektom – zakladá porušenie presne toho, čo je účelom Článku 3 – ochrana ľudskej dôstojnosti a integrity.“ Tento prípad je dobrým príkladom životaschopnosti Dohovoru, vďaka ktorému súd drží krok s meniacimi sa hodnotami spoločnosti.

Európsky dohovor o ľudských právach Kontrolné mechanizmy

Návrh a dizajn: P. Drzemczewski, grafické vyhotovenie: publikačné oddelenie Generálneho direktoriátu pre ľudské práva

- Kokkinakis proti Grécku (apríl 1993): tento prípad bol veľmi zaujímavý, pretože v ňom došlo k stretu práv rôznych ľudí. Týkal sa náboženského konvertovania a otázky, či vyučovanie náboženstva (zaručené Článkom 9) porušuje slobodu vierovyznania iného človeka. Súd pokladal za nevyhnutné jednoznačne rozlišovať medzi vyučovaním, kázaním alebo diskutovaním na jednej strane a nemorálnym či podvodným spôsobom presvedčania jednotlivca na zmenu vierovyznania (napríklad ponúkaním materiálnych alebo spoločenských výhod, používaním násilia alebo vymývaním mozgov).

Európsky súd pre ľudské práva rieši prípady, ktoré sa týkajú ktorýchkoľvek práv garantovaných v Dohovore, napríklad práva na život, práva na spravodlivý súdny proces či na slobodu prejavu. Keďže však pochádza z obdobia tesne po 2. svetovej vojne, zameriava sa výhradne na občianske a politické práva, v dôsledku čoho neposudzuje prípady týkajúce sa ekonomických, sociálnych a kultúrnych alebo menšinových práv. Napriek týmto obmedzeniam je súd vysoko oceňovaný za veľký počet rozhodnutých prípadov.

? Riešil Európsky súd pre ľudské práva aj prípady proti našej krajine?

ECJ, ECHR, ICJ: Aké sú medzi nimi rozdiely?

Postavenie a právomoci Európskeho súdu pre ľudské práva (European Court of Human Rights – ECHR), Európskeho súdneho dvora (European Court of Justice – ECJ) a Medzinárodného súdneho dvora (International Court of Justice – ICJ) sa často zamieňajú. V skutočnosti sú tieto tri inštitúcie veľmi odlišné vzhľadom na ich územnú pôsobnosť a typy prípadov, ktoré skúmajú. Európsky súdny dvor je inštitúciou Európskej únie. Jeho hlavnou povinnosťou je zabezpečiť, aby sa komunitárne právo (právny systém Európskej únie) v jednotlivých členských štátoch neinterpretoval alebo neuplatňoval rozdielne. Súd teda vychádza z komunitárneho práva, a nie z medzinárodnej úpravy ľudských práv. V niektorých prípadoch sa však komunitárne právo môže týkať ľudskoprávnych záležitostí. Známý prípad, o ktorom ECJ rozhodol, bol tzv. Bosmanov prípad, ktorý sa týkal pravidiel prestupov medzi futbalovými tímami. ECJ dospel k záveru, že pravidlá boli nezlučiteľné s princípmi slobodnej súťaže a voľného pohybu pracovnej sily, ktoré zakotvujú Rímske zmluvy (zmluvy zakladajúce Európske spoločenstvo, neskoršiu Európsku úniu).

Medzinárodný súdny dvor (ICJ) je hlavný súdny orgán OSN. Má dvojakú úlohu: v súlade s medzinárodným právom urovnávať spory predkladané jednotlivými štátmi a vydávať poradné stanoviská v rôznych právnych otázkach. Prípady môžu predkladať iba štáty proti iným štátom, pričom spory sa zvyčajne týkajú medzištátnych zmlúv. Tieto zmluvy sa môžu týkať základných vzťahov medzi štátmi (napríklad obchodných alebo územných), ale aj ľudskoprávnych otázok.

? Ako tieto rozličné právne mechanizmy pomáhajú obyčajnému občanovi?

Komisár pre ľudské práva

Zriadenie Úradu komisára Rady Európy pre ľudské práva bolo schválené na summite hláv štátov a vlád, ktorý sa konal v Štrasburgu v októbri 1997. Účelom tejto nezávislej inštitúcie je podporovať koncept ľudských práv a zabezpečiť jeho rešpektovanie a plné využívanie v členských štátoch Rady Európy. Komisár je volený Parlamentným zhromaždením Rady Európy na funkčné obdobie šiestich rokov.

Komisár je mimosúdnu inštitúciou. Jeho pôsobnosť dopĺňa aktivity iných inštitúcií Rady Európy,

Európsky súd pre ľudské práva v číslach

- Súd má 43 sudcov.
- V roku 2001 bolo denne prijatých 180 telefonátov a doručených 800 listov.
- V januári 2002 na posúdenie čakalo 19 815 prípadov (nerozhodnutých žiadostí).
- Od roku 1990 do roku 2000 vzrástol počet žiadostí o 523%. V roku 1990 súd prijal 1 657 žiadostí, v roku 2000 až 10 486.
- V roku 2000 súd prijal 889 rozhodnutí, čo predstavuje viac ako 2 rozhodnutia denne (vrátane víkendov a sviatkov).

ktoré pôsobia na podporu ľudských práv. Komisár plní svoje povinnosti nezávisle a nestranne, pričom rešpektuje pôsobnosť rôznych kontrolných orgánov zriadených Európskym dohovorom o ľudských právach alebo inými ľudskoprávnymi nástrojmi Rady Európy.

Hlavnými zámermi činnosti Komisára pre ľudské práva sú:

- podporovať povedomie o ľudských právach a vzdelávanie k ľudským právam v jednotlivých členských štátoch;
- identifikovať možné nedostatky v zákonoch a praxi členských štátov a ich nesúlad s ľudskými právami;
- podporovať účinné dodržiavanie a plné využívanie ľudských práv, ako sú zakotvené v rôznych nástrojoch Rady Európy.

Komisár môže z titulu svojej funkcie riešiť akúkoľvek záležitosť vo svojej pôsobnosti. Hoci nemôže prijímať individuálne sťažnosti, môže v rámci podpory ľudských práv konať pri získaní akejkoľvek informácie týkajúcej sa všeobecných aspektov ľudských práv, ako sú zakotvené v právnych nástrojoch Rady Európy.

Takéto informácie a žiadosti môžu komisárovi adresovať vlády, parlamenty, ochrancovia práv (ombudsmeni) alebo im podobné inštitúcie, ako aj jednotlivci a iné organizácie.

Stačí to?

Mnohí ľudia tvrdia, že nedodržiavanie ľudských práv vo svete je dôsledkom chýbajúcich mechanizmov na ich vynucovanie. Uplatňovanie rôznych odporúčaní je často ponechané na rozhodnutie jednotlivých štátov. To, či sa určité právo jednotlivca alebo skupiny naozaj uplatňuje, v mnohých prípadoch závisí od tlaku medzinárodného spoločenstva a vo veľkej miere aj od činnosti mimovládnych organizácií. Tento stav nie je ani zďaleka uspokojivý, keďže obyčajne trvá veľmi dlho, kým sa porušenie ľudských práv dostane až na pôdu OSN alebo Rady Európy.

Dá sa to nejako zmeniť? V prvom rade je nevyhnutné, aby jednotlivé štáty zabezpečili rešpektovanie ľudských práv na celoštátnej úrovni a vyvinuli potrebné mechanizmy na nápravu akéhokoľvek porušenia. Zároveň je potrebné vyvíjať na jednotlivé štáty tlak, aby sami rešpektovali mechanizmy, ktoré zahŕňajú donucovacie nástroje.

Odkazy

Hanski, R., Suksi, M. (eds.), An introduction to the international protection of human rights: a textbook, Åbo Akademi University Institute for Human Rights, 1999.

Fact Sheet No. 2 (Rev. 1), The International Bill of Human Rights, Office of the High Commissioner for Human Rights, www.unhchr.ch/html/menu6/2/fs2.htm.

United Nations High Commissioner for Human Rights, www.unhchr.ch.

Short Guide to the European Convention on Human Rights, Council of Europe Publishing.

European Court of Human Rights, www.echr.coe.int.

The Committee for Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, www.cpt.coe.int.

The European Social Charter, http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/.

The Framework Convention on Protection of National Minorities, http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Minorities/.

The site of the European Commission against Racism and Intolerance, www.coe.int/ecri.

The Council of Europe's Commissioner for Human Rights, www.commissioner.coe.int.

Aktivizmus a úloha mimovládnych organizácií

„Museli sme urobiť veľa, aby k tomu došlo. Bolo potrebných niekoľko demonštrácií našej organizácie a niekoľko zatknutí, hodil som sa v Kongrese na stôl, kým sme konečne dostali pozvánku, aby sme prehovorili... mal som na to päť minút.“

Cheri Honkala, prvý poberateľ sociálnej pomoci v USA, ktorý vypovedal pred Kongresom; Kensingtonský zväz sociálnych práv (Kensington Welfare Rights Union).

Čo sú mimovládne organizácie?

Pojem mimovládne, alebo presnejšie neziskové, sa bežne používa na označenie celého spektra organizácií, ktoré vytvárajú občiansku spoločnosť. Pre tieto organizácie je charakteristické, že majú v náplni svojej práce niečo iné než dosahovanie finančného zisku. Vďaka takémuto širokému vymedzeniu existuje veľké množstvo dôvodov na činnosť a široká paleta iniciatív a aktivít, ktoré možno organizovať. Mimovládne organizácie (MVO) zahŕňajú malé nátlakové skupiny, napríklad so špecifickými ekologickými cieľmi alebo zameriavajúce sa na špecifické porušovanie ľudských práv. MVO taktiež zahŕňajú rôzne vzdelávacie organizácie, ženské útulky, kultúrne združenia, náboženské organizácie, nadácie, programy humanitárnej pomoci – a zoznam by mohol pokračovať ďalej až po veľké medzinárodné organizácie so stovkami až tisíckami pobočiek alebo členov v rôznych častiach sveta.

V nasledujúcej časti kapitoly sa pozrieme na významnú úlohu, ktorú takéto organizácie zohrávali v minulosti a naďalej zohrávajú v súčasnosti pri ochrane ľudských práv na celom svete. Mimovládne organizácie stoja za takmer každým pokusom o zachovanie dôstojnosti jednotlivých občanov, ak je ohrozovaná štátnou mocou. MVO zohrávajú rozhodujúcu úlohu:

- v boji proti jednotlivým porušeniam ľudských práv;
- pri poskytovaní priamej pomoci obetiam porušovania ľudských práv;
- pri zasadzovaní sa za zmeny štátnych a medzinárodných noriem;
- pri rozvíjaní ducha týchto noriem;
- pri podpore povedomia a rešpektu k ľudským právam v spoločnosti.

Prínos MVO je dôležitý nielen z hľadiska dosiahnutých výsledkov, ktoré sú zdrojom optimizmu, ktorý ľudia pociťujú pri obrane ľudských práv. Ich prínos spočíva aj v tom, že sú priamym nástrojom, ktorý môžu využívať jednotlivci na celom svete. MVO sú riadené a koordinované – ako mnohé iné organizácie – súkromnými osobami, no svoju silu čerpajú vo veľkej miere od ostatných členov komunity, ktorí im ponúkajú dobrovoľnú podporu. To im dodáva obrovskú dôležitosť v očiach tých jednotlivcov, ktorí by chceli prispieť k zlepšeniu stavu ľudských práv na svete.

Typy ľudskoprávných mimovládnych organizácií

Konferencie OSN o ľudských právach – Viedenskej konferencie – sa v roku 1993 zúčastnilo 841 mimovládnych organizácií z celého sveta, ktoré za oblasť svojho pôsobenia považovali ľudské práva. Hoci je toto číslo samo o sebe úctyhodné, predstavuje len malý zlomok z celkového počtu ľudskoprávných organizácií vo svete.

„Vstaň, postav sa, bojuj za svoje práva.“

Bob Marley

„Svet je nebezpečné miesto na život. Nie až tak kvôli tým, čo činia zlo, ako skôr kvôli tým, čo sa len pozerajú a dovoľia im to robiť.“

Albert Einstein

„Boh nám dáva ruky, ale nestavia nám mosty.“

Arabské príslovie

Väčšina organizácií, ktoré sa považujú za ľudskoprávne, pôsobi predovšetkým v oblasti občianskych a politických práv. Medzi najznámejšie na medzinárodnej úrovni patria Amnesty International a Human Rights Watch, ktoré pôsobia na celom svete. Avšak, ako už bolo povedané, občianske a politické práva sú len jednou kategóriou ľudských práv, ktoré medzinárodné spoločenstvo uznáva, pričom aj v súčasnosti neustále vznikajú ďalšie nové práva. Ak vezmeme do úvahy všetky MVO, ktoré bojujú proti chudobe, násiliu, rasizmu, zdravotným problémom, bezdomovectvu či ekologickým problémom (pričom toto ani zďaleka nie je vyčerpávajúci zoznam možných aktivít), skutočný počet MVO zapojených v rôznej forme do ochrany ľudských práv narastie na stovky tisícok po celom svete.

Amnesty International na svojom valnom zhromaždení v roku 2001 zreformovala svoje poslanie a medzi ciele a oblasti svojho pôsobenia zahrnila aj ekonomické a sociálne práva a právo na rozvoj.

? Poznáte na Slovensku nejaké mimovládne organizácie, ktoré bojujú za ľudské práva?

Aké možnosti ovplyvňovania majú mimovládne organizácie?

MVO sa pri ochrane ľudských práv pokúšajú pôsobiť na rôznych úrovniach a v rôznych fázach. Ich stratégie sa rôznia podľa povahy ich cieľov – ich konkrétnej alebo všeobecnej povahy; dlhodobého alebo krátkodobého pôsobenia; miestneho, celoštátneho alebo medzinárodného rozsahu, a pod.

Priama pomoc

Predovšetkým pre MVO činné v oblasti sociálnych a ekonomických práv je bežné poskytovať nejakú formu priamej pomoci obetiam porušovania ľudských práv. K týmto službám patria rôzne formy humanitárnej pomoci, ochrany alebo rozvoj nových zručností. V prípadoch, kde je zaručená zákonná ochrana práv, môžu poskytnúť právnu pomoc a poradenstvo pri domáhaní sa jednotlivých práv. V mnohých prípadoch však priama pomoc obetiam nie je možná, alebo nie je najlepšou možnosťou použitia zdrojov organizácie. V takých prípadoch, a tých je pravdepodobne väčšina, musia MVO nazerať na daný problém z dlhodobej perspektívy a uvažovať nad inými spôsobmi nápravy alebo nad možnou prevenciou v podobných prípadoch, aby sa už v budúcnosti neopakovali.

Zber podrobných informácií

Ak existuje základná stratégia, ktorá je spoločným základom činnosti MVO, je to pravdepodobne zámer odhaľovať páchatelov rôznych foriem nespravodlivosti. Vlády sú často schopné vyhnúť sa záväzkom, ktoré pre ne vyplývajú z podpísaných medzinárodných dohovorov, pretože verejnosť jednoducho nepozná dopady ich politiky. Zbieranie takýchto informácií a ich využitie na „odhaľovania“ činnosti vlád je základným predpokladom na to, aby ich bolo možné brať na zodpovednosť. MVO často využívajú práve túto stratégiu. Pokúšajú sa vyvíjať tlak na ľudí alebo vlády tým, že odhaľujú prípady, ktoré môžu zasiahnuť ich cit pre spravodlivosť a následne ich zverejnia.

Medzi najznámejšie organizácie, ktoré sú známe pozorným monitorovaním situácie a vypracúvaním podrobných správ v oblasti ľudských práv, patria Amnesty International a Medzinárodný výbor Červeného kríža. Obe organizácie majú veľkú autoritu nielen medzi širokou verejnosťou, ale aj na pôde OSN, ktorá berie ich správy do úvahy v rámci oficiálneho monitorovania jednotlivých vlád, ktoré sa zaviazali dodržiavať ustanovenia medzinárodných dohovorov.

Kampane a lobing

Lobing (lobovanie) je všeobecný názov, ktorým sa označujú rôzne formy vyvíjania nátlaku na štátnych alebo medzinárodných činiteľov, na dosiahnutie zmeny určitej politiky. Aj tu existujú rôzne formy, pričom MVO sa usilujú zvoliť takú, ktorá najlepšie vyhovuje povahe ich cieľa a samozrejme možnostiam, ktoré majú k dispozícii. Uvádzame len niektoré bežné formy lobingu:

- Kampaň prostredníctvom písania listov je metódou, ktorú úspešne využívajú mnohé MVO vrátane Amnesty International. Jednotlivci aj organizácie „bombardujú“ vládnych predstaviteľov tisíckami listov z celého sveta.
- Pouličné akcie a demonštrácie, ktoré zvyčajne pútajú pozornosť médií. Využívajú sa, keď chcú MVO získať podporu verejnosti alebo niečo zviditeľniť, aby vládu „zahanbili“.
- Významnú úlohu pri lobovaní zohrávajú médiá. V súčasnosti v tomto ohľade neustále rastie význam internetu.
- Okrem demonštrácií na podporu za niečo alebo protest proti niečomu, ktoré zapájajú verejnosť, MVO využívajú aj súkromné stretnutia a rozhovory s rôznymi predstaviteľmi. Občas na zmenu politiky alebo praxe stačí už samotná hrozba, že sa niečo dostane na verejnosť – podobne ako v príbehu uvedenom nižšie.

Vo všeobecnosti možno povedať, že čím je väčšia podpora verejnosti alebo iných vplyvných činiteľov (napríklad iných vlád), tým je pravdepodobnejšie, že kampaň dosiahne svoje ciele. Aj keď MVO zakaždým nevyužívajú podporu širokej verejnosti, sú schopné zabezpečiť, že ich poslanstvo je vypočítané už len naznačením možnosti zmobilizovať verejnosť proti vláde.

Prebehla v našej krajine nejaká významná kampaň? Aký bol jej výsledok?

Dlhodobé vzdelávanie

Mnohé ľudskoprávne MVO, prinajmenšom ako súčasť iných aktivít, využívajú aj nejaký spôsob zvyšovania verejného povedomia alebo vzdelávaciu činnosť. MVO si uvedomujú, že základ pre ich podporu spočíva v práci s verejnosťou, preto sa usilujú šíriť poznatky o ľudskoprávných záležitostiach medzi jej členmi. Lepšie poznanie týchto záležitostí ako aj spôsobov obrany ľudských práv zvyšuje pravdepodobnosť, že verejnosť ich bude rešpektovať. To v konečnom dôsledku zvyšuje pravdepodobnosť, že MVO budú schopné získať podporu pri konkrétnych porušeníach ľudských práv. Práve takáto podpora, alebo potenciálna podpora, je základom úspechu mimovládnych organizácií pri zlepšovaní stavu dodržiavania ľudských práv vo svete.

Príklady úspešného aktivizmu

Domáce násilie v Rusku

Rôzne odhady výskytu domáceho násillia v Rusku sa navzájom líšia, no viaceré údaje naznačujú, že k nemu dochádza v 30 až 40% domácností. Prvé spoľahlivé štatistiky boli publikované v roku 1995 po Svetovej konferencii o ženách v Pekingu. Tie naznačujú, že ročne sa približne 14 500 žien stane obeťou vraždy, ktorú spáchajú ich vlastní manželia a asi 50 000 žien je v dôsledku domáceho násillia hospitalizovaných. Stálo veľa úsilia, kým bola v Rusku uznaná čo i len existencia tohto problému, pričom najväčšiu zásluhu na tom majú aktivity mimovládnej organizácie ANNA, ktorá je zakladajúcim členom Ruskej asociácie krízových centier pre ženy.

Organizáciu založila Marina Pisklakova, popredná aktivistka v boji za ženské práva. V júli 1993

„Môže byť zábavné písať ľuďom, ktorí sú na čele autoritatívnych alebo utláčateľských režimov, písať si s diktátorom a otravovať ho svojimi listami.“

Sting

„Výchova k ľudským právam je spôsob života. Robíme to posledných pár rokov bez toho, aby sme si boli vedomí, že všetky naše aktivity sú vlastne výchovou k ľudským právam.“

Alexandra Vidanovic, Open Club Nis, Srbsko, účastníčka Fóra výchovy k ľudským právam

„Nemohla som povedať nie. Bolo tam tak veľa žien.“

Marina Pisklakova

pracovala celkom sama na linke prvej pomoci pre ženy v núdzi a následne svoju prácu rozšírila a založila prvé krízové centrum pre ženy v krajine. Lobovala za prijatie zákona proti týraniu žien a v prostredí nepriateľsky naladených trestných orgánov dokázala zabezpečiť pomoc obetiam a postavenie páchatelov pred súd. Rozbehla mediálnu kampaň na odhaľovanie násilia páchaného voči ženám a na vzdelávanie o ich právach. Marina v súčasnosti pravidelne vystupuje v rozhlase a televízii a pomáha zvyšovať rešpekt voči právam žien.

Organizácii sa podarilo rozšíriť definíciu domáceho násilia o manželské znásilnenie, sexuálne násilie v manželstve alebo partnerstve, psychické násilie, izoláciu a ekonomické vykorisťovanie. V lete 1994 vyškolili prvú skupinu žien, ktoré začali pracovať v poradenských službách na linke pomoci. Od roku 1995 začali pracovať aj v iných ruských mestách pre vznikajúce miestne skupiny žien, ktoré mali záujem rozbehnúť vlastné linky pomoci alebo krízové centrá. ANNA pomohla vyvinúť programy na poskytovanie psychologického a právneho poradenstva pre obeť domáceho násilia. V apríli 1997 právnici organizácie dostali prvý prípad domáceho násilia pred súd a spor vyhrali, čím vytvorili precedens pre celé Rusko. Začiatkom nového tisícročia už v celom Rusku pôsobilo vyše 40 krízových centier pre ženy. Viac informácií získate na stránke www.owl.ru/anna.

Ekologické problémy vo Švajčiarsku

„Nie som výnimočný človek. Každá žena by na mojom mieste urobila to isté. Mám pocit..., že som bola na začiatku niečoho nového, obrovského vývoja v Rusku, nového postoja. Dnes každý hovorí o domácom násilí. A mnohí s tým už niečo robia.“

Marina Pisklakova

V rokoch 1961 až 1976 vyviezlo viacero veľkých chemických výrobcov vyše 114 000 ton toxického priemyselného odpadu do bývalej ílovej šachty vo švajčiarskom Bonfole neďaleko Bazileja. Hoci dnes by takéto konanie bolo nezákonné, v roku 1961 žiaden zákon nezakazoval vývoz odpadu na podobné skládky. Toxický odpad zostal na mieste a znečisťoval okolie a životné prostredie zmesou organických a anorganických látok.

14. mája 2000 obsadilo skládku v Bonfole približne 100 aktivistov hnutia Greenpeace, ktorí požadovali, aby chemické továrne, ktoré odpad vyviezli, prebrali plnú zodpovednosť za vyčistenie skládky. Aktivisti vyhlásili, že skládku obsadia dovtedy, kým sa chemické továrne nezaviažu vyčistiť ju tak, aby nepredstavovala ďalšie riziko pre zdravie ľudí ani pre životné prostredie.

Obsadenie skládky prinútilo predstaviteľov chemických tovární stretnúť sa so zástupcami obyvateľov a hnutia Greenpeace. Výsledkom bolo podpísanie dohody o vypracovaní štúdie do februára 2001 o možnostiach vyčistenia skládky a o začatí čistiacich prác v tom istom roku. Výrobcovia tiež súhlasili so zapojením obyvateľov a ekologických organizácií do čistenia a zaviazali sa informovať verejnosť o výsledkoch rozboru podzemných vôd a pitnej vody a ich znečistenia v dôsledku skladovania toxického odpadu. 7. júla 2001 Greenpeace okupáciu skládky ukončil. Viac informácií nájdete na stránke www.greenpeace.org.

Reč čísel

Rozvoj iniciatív pre sociálnu a humánnu činnosť (DISHA)

DISHA vznikla začiatkom 90. rokov v indickom štáte Gujarat ako organizácia zastupujúca skupiny kmeňových a lesných robotníkov s viac ako 80 tisíc členmi. Využila právo na informácie, na analýzu štátneho rozpočtu, predovšetkým v rozsahu, v akom pridelené prostriedky zodpovedajú verejným vyhláseniam vlády o potláčaní chudoby.

Organizácia začala svoju činnosť vymáhaním minimálnej mzdy pre ľudí pracujúcich v lesných oblastiach. Riaditeľ DISHA vysvetlil ich postup nasledovne: „Súčasťou našej práce bolo hľadanie odpovede na otázky, prečo sa táto oblasť nerozvíja a prečo nevznikajú nové pracovné príležitosti. Pozreli sme sa na prostriedky vynaložené štátom, a tak sme začali sledovať štátny rozpočet.“

„Toxické dedičstvo chemického priemyslu sa nemôže stať bremenom budúcich generácií.“

Stefan Weber, Greenpeace

V roku 1994 sa členovia organizácie rozhodli rozšíriť svoju analýzu všetkým členom parlamentu, zástupcom tlače a vedúcim osobnostiam spoločnosti. Vďaka tomu sa o nej začala široká diskusia a podstatne sa zvýšila štátna podpora oblastí, v ktorých žijú kmeňové spoločenstvá. Na začiatku príspevky predstavovali iba 12% celkového rozpočtu, v súčasnosti dosahujú 18%. Vďaka kvalitnému výskumu sa DISHA stala uznávanou inštitúciou, ktorá „nielen vykrikuje heslá a pochoduje, ale predkladá veľmi dôkladné argumenty na základe faktov a dát. Ľudia k nám dnes prichádzajú po informácie o štátnom rozpočte – sme jedinou inštitúciou v krajine, ktorá hodnotí a analyzuje rozpočet.“

Diamantové vojny

Britská organizácia Global Witness pracuje na odhaľovaní spojenia medzi poškodzovaním životného prostredia a porušovaním ľudských práv. Sídli v Londýne a svoju prácu začala v roku 1993 v prenajatej kancelárii vybavenej len jedným starým počítačom z druhej ruky.

Aj v súčasnosti je len malou organizáciou, ktorá má iba deväť zamestnancov, a napriek tomu jej zakladatelia Chairman Gooch, Simon Taylor a Patrick Alley celé štyri roky viedli kampaň proti diamantovému priemyslu.

Za toto obdobie sa im podarilo dokázať spojenie medzi nelegálnou ťažbou diamantov a krvavými vojnami v Afrike. Zozbierali dostatok dôkazov na to, aby presvedčili mnohé vlády, OSN aj verejnosť, že nelegálne ťažené diamanty v afrických vojnových oblastiach sa využívajú na financovanie konfliktov, v ktorých deti prichádzajú o svoje končatiny a ďalšie desaťtisíce zomierajú. Organizácia neústupčivo bojovala za to, aby „zodpovední pochopili“, vytvárala spojenectvá s ďalšími mimovládnyimi organizáciami v Angole a získavala na svoju stranu mocných politických sympatizantov ako napríklad kanadského veľvyslanca Roberta Fowlera, ktorý viedol Sankčný výbor OSN pre Angolu. Veľmi skoro tak vznikla kampaň globálneho dosahu, ktorá dokázala ovplyvniť globálny priemysel ťažby diamantov.

Keď kanadský veľvyslanec pri OSN Robert Fowler pohrozil bojkotom Svetového kongresu diamantového priemyslu v Antverpách, celé odvetvie dostalo obavy. V júli 2000 svetový diamantový priemysel s ročným obratom 7 miliárd amerických dolárov očividne pochopil, že sa ocitol na okraji priepasti a vyhovel požiadavkám na zásadné zmeny v obchode s diamantmi.

Viac informácií získate na stránke www.globalwitness.org.

Rampy pre vozíčkarov v Tuzle

V roku 1996 sa mimovládna organizácia v bosnianskej Tuzle rozhodla rozbehnúť kampaň na zvyšovanie informovanosti o verejnej doprave. Organizácia Lotos sa snažila poukázať predovšetkým na problémy ľudí s postihnutím a vytýčila si niekoľko konkrétnych cieľov, vrátane vybudovania parkovacích plôch pre ľudí s postihnutím, lepšieho prístupu do verejných dopravných prostriedkov a vybudovania bezbariérových chodníkov a ciest. Tesne pred voľbami zorganizovali týždeň rôznorodých aktivít a podujatí. Výsledkom bolo nielen zvýšenie verejného povedomia, ale aj vybudovanie rámp s bezbariérovým prístupom na všetkých chodníkoch v Tuzle.

Odkazy

Risse T., Ropp S., Sikkink K., *The Power of human rights*, Cambridge University Press, 1999.

Forsythe, D., *Human rights in International Relations*, Cambridge University Press, 2000. www.speaktruth.org.

Hijab, Nadia, *Human Rights and Human Development: Learning from Those Who Act*, HDRO Background paper, 2000.

„Podmienky boli takmer ako v otroctve. Ťažko hovoriť o nejakej dôstojnosti alebo dodržiavaní zákona.“

M. D. Mistry, riaditeľ DISHA

„Len zriedka aktivisti dosiahnu tak veľa za taký krátky čas.“

The Independent Newspaper

„Som si úplne istý, keď hovorím, že Tuzla je najprístupnejšie mesto pre vozíčkarov v celej Bosne a Hercegovine.“

Aktivista, Tuzla

Otázky a odpovede

? Čo sú ľudské práva?

Ľudské práva predstavujú morálne nároky, ktoré má každý človek na svete na základe toho, že je ľudskou bytosťou. Pri dožadovaní sa ľudských práv, zvyčajne voči našim vlastným vládam, vznášame *morálnu požiadavku na nekonanie čohokoľvek, čo narušuje našej morálnej sféry a našej osobnú dôstojnosť*. Nikto – žiaden jednotlivec, ani žiadna vláda – nám nikdy nemôže vziať naše ľudské práva.

? Odkiaľ pochádzajú?

Pochádzajú z poznania, že sme nielen telesné, ale aj morálne a duchovné *ľudské* bytosti. Ľudské práva sú potrebné na ochranu a zachovanie *ľudskej podstaty* každého jednotlivca, na zabezpečenie toho, aby každý jednotlivec mohol žiť *dôstojným* životom, ktorý je hoden ľudskej bytosti.

? Prečo by ich mal každý rešpektovať?

Jednoducho preto, že každý je ľudským tvorom, a teda aj morálnou bytosťou. Keď ľudí upozorníte, že narušajú dôstojnosť niekoho iného, väčšina z nich sa pokúsi od takého konania upustiť. Ľudia vo všeobecnosti *nehcú* ubližovať iným ľuďom. Napriek tomu však okrem morálnych zábran vlastného svedomia alebo svedomia iných ľudí vo väčšine krajín existujú aj zákony, ktoré jednotlivé vlády *zavádzajú* rešpektovať základné ľudské práva svojich občanov, a to aj keby podľa nich neboli ochotné konať.

? Kto má ľudské práva?

Úplne všetci. Zločinci, hlavy štátov, deti, muži, ženy, Afričania, Američania, Európania, utečenci, nezamestnaní, zamestnaní, bankári, charitatívni pracovníci, učители, tanečníci, kozmonauti...

? Dokonca aj zločinci a hlavy štátov?

Úplne všetci! Aj zločinci a vrcholní predstavitelia štátov sú ľudia! Sila ľudských práv spočíva v tom, že s každým nakladajú ako s rovným v ľudskej dôstojnosti. Niektorí ľudia môžu porušovať práva iných alebo môžu predstavovať hrozbu pre spoločnosť, a preto možno určitým spôsobom obmedziť ich práva kvôli ochrane ostatných, avšak len v rámci určitých hraníc. Tieto hranice sú definované ako minimum, ktoré je potrebné na dôstojný ľudský život.

? Kto dohliada na ľudské práva?

Všetci to musíme robiť. Na štátnej aj medzinárodnej úrovni existuje legislatíva, ktorá obmedzuje konanie vlád voči svojim občanom, lenže ak nikto nebude upozorňovať na všetky činy, ktorými sa porušujú medzinárodné normy, vlády ich budú môcť aj naďalej beztrestne porušovať. Preto každý jednotlivec musí nielen rešpektovať práva ostatných, ale všimnúť si aj konanie vlády a iných ľudí. Účinný systém ochrany je tu pre všetkých iba vtedy, ak ho vieme využiť.

? Ako môžem brániť svoje práva?

Skúste poukázať na to, že sú porušované; dožadujte sa svojich práv. Dajte druhým najavo, že nemajú právo zaobchádzať s vami tak, ako to robia. Odvolajte sa na konkrétne články Všeobecnej deklarácie ľudských práv a Európskeho dohovoru o ľudských právach alebo na iné medzinárodné dokumenty. Poukážte aj na domáce zákony, ak existujú. Hovorte o porušovaní vašich práv ostatným: povedzte

to do médií, napíšte poslancom parlamentu, hlave štátu, informujte ľudskoprávne mimovládne organizácie. Požiadajte ich o radu. Ak máte možnosť, poraďte sa s právnikom. Uistite sa, že vláda vie, aké kroky podnikáte. Dajte najavo, že sa nemienite vzdať. Poukážte na podporu, ktorú máte. Napokon, ak všetko ostatné zlyhá, obráťte sa na súd.

? Ako sa môžem obrátiť na Európsky súd pre ľudské práva?

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd zahŕňa aj postup pri predkladaní individuálnej sťažnosti proti štátu ako aj sťažnosti štátu proti inému štátu. Na to, aby bola sťažnosť prijatá, však musia byť splnené všetky požiadavky. Napríklad, prípad musí byť najskôr prejednaný na súdoch krajiny, odkiaľ pochádza žiadateľ, a to až po najvyšší súd. Až potom ho možno predložiť na Európsky súd. Ak je táto podmienka splnená, musíte vyplniť úradný formulár (možno ho získať na sekretariáte). Určite však odporúčame vyhľadať právnu pomoc alebo pomoc od MVO, ktorá pracuje v tejto oblasti, aby ste mali reálnu šancu na úspech. Rátajte s tým, že kým sa vynesie záverečný rozsudok, môže to byť veľmi zdĺhavý a komplikovaný proces.

? Od koho sa môžem dožadovať svojich práv?

Takmer všetky základné práva, ktoré sú uvedené v medzinárodných dokumentoch sú nárokmi voči vládam alebo štátnym predstaviteľom. Ľudské práva chránia vaše záujmy voči štátu, preto sa ich musíte dožadovať od štátu alebo od jeho predstaviteľov. Ak máte pocit, že vaše práva porušuje zamestnávateľ alebo sused, nemôžete sa obrátiť priamo na medzinárodné ľudskoprávne orgány, kým ste nepožiadali vládu vlastnej krajiny, aby urobila niečo na zabránenie porušovania vašich práv zamestnávateľom alebo susedom.

? Má niekto povinnosť chrániť moje práva?

Áno. Právo nemá zmysel, ak sa s ním nespája zodpovednosť alebo povinnosť niekoho iného. Každý jednotlivec má *morálnu* povinnosť neporušovať vašu osobnú dôstojnosť, pričom vláda, ktorá podpísala medzinárodné dohovory, má nielen morálnu, ale aj zákonnú povinnosť.

? Sú ľudské práva problémom len v nedemokratických krajinách?

Na svete neexistuje žiadna krajina, ktorá by mala čistý register v oblasti porušovania ľudských práv, dokonca ani v súčasnosti. V niektorých krajinách síce dochádza k porušovaniu častejšie ako v iných, alebo sa porušovanie týka väčšej časti obyvateľstva, avšak každé jednotlivé porušenie je problémom, ku ktorému nemalo dôjsť, a ktorým sa treba zaoberať. Jednotlivec, ktorého práva boli porušené v stabilnom demokratickom štáte, sa ťažko môže uspokojiť s tým, že stav ľudských práv v jeho krajine je vo všeobecnosti lepší ako v iných krajinách na svete.

? Dosiahli sme nejaký pokrok v dodržiavaní ľudských práv?

Veľký pokrok! Aj keď sa to občas javí len ako kvapka vody v oceáne. Spomeňte si len na zrušenie otroctva, priznanie volebného práva ženám, zrušenie trestu smrti v mnohých krajinách, oslobodenie politických väzňov na nátlak medzinárodného spoločenstva, pád režimu apartheidu v Južnej Afrike, prípady, ktoré sa dostali pred Európsky súd pre ľudské práva a zákony, ktoré sa dôsledkom jeho rozhodnutí museli zmeniť. Uvedomte si, že vďaka postupnej zmene medzinárodného prostredia musia dnes aj najviac autoritatívne režimy brať ľudské práva do úvahy, aby boli akceptované na svetovej scéne. Predovšetkým za posledných päťdesiat rokov sa dosiahlo veľa pozitívnych výsledkov, hoci ešte stále toho treba veľa urobiť.

Chtyáky

? Ako môžeme tvrdiť, že ľudské práva sú univerzálne, keď na svete je stále veľa ľudí, ktorých práva nie sú rešpektované?

Títo ľudia napriek tomu *majú* ľudské práva. Skutočnosť, že ich práva nie sú rešpektované, je nielen v rozpore s morálnymi, ale aj s medzinárodne uznanými normami. Predstavitelia týchto štátov sú podľa medzinárodného práva vinní; niektoré krajiny sú medzinárodným spoločenstvom naozaj „trestané“, a to vo forme sankcií alebo dokonca vojenskými prostriedkami. Takéto postupy sú však často svojvoľné a často závisia viac od záujmov iných štátov ako od stupňa porušovania práv. Doteraz neexistuje stály medzinárodný trestný tribunál, pred ktorý by mohli byť postavení a súdení páchatelia, hoci práve takýto súd by mal byť založený po tom, ako 60 krajín ratifikuje Rímsky štatút Medzinárodného trestného tribunálu. Tribunál sa stane stálym súdom, ktorý bude riešiť prípady jednotlivcov obvinených z páchania genocídy, vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti. Ide o významný krok k uznaniu toho, že ľudské práva musia byť vymáhateľné, ak majú mať praktický význam.

? Aký význam má Všeobecná deklarácia ľudských práv, ak nie je právne vymáhateľná?

Aj keď (ešte) neexistuje medzinárodný súd, pred ktorým by bolo možné súdiť vlády na základe článkov Všeobecnej deklarácie, tento dokument má obrovský historický význam a dodnes predstavuje základ, podľa ktorého sú vlády medzinárodne posudzované. Jednotlivé vlády sú si v súčasnosti vedomé, že ak svojvoľne porušia práva uvedené v tomto dokumente, musia počítat s odsúdením ostatných vlád a dokonca s určitou formou sankcií. Tento proces síce nie je vždy objektívny(!), ale je nepochybne začiatkom. Všeobecná deklarácia zároveň tvorila základ pre takmer všetky medzinárodné dohovory, ktoré sú (viac alebo menej) vymáhateľné.

? Aký význam majú pre mňa ľudské práva, ak naša vláda denne porušuje práva obyčajných ľudí a nestará sa o odsúdenie medzinárodným spoločenstvom?

Znova si musíme uvedomiť, že práva sú iba začiatkom; sú lepšie ako nič. Za vhodných okolností a pri správnom prístupe budú schopné ovplyvňovať vlády, aby zmenili aspoň niektoré, ak už nie všetky svoje postupy. Občas to vyzerá ako veľmi vzdialená nádej, najmä ak sú porušovania práv zo strany vlád mimoriadne vážne alebo príliš časté. História však ukázala, že to je možné. Dnes sú na to zrejme aj lepšie možnosti ako v minulosti. Uskutočnenie zmien môže byť často veľmi pomalým a zdĺhavým procesom, ale skutočnosť, že ľudia tieto práva majú a že sú vo zvýšenej miere uznávané po celom svete, musia vlády prinajmenšom zaujímať – a to nám dáva mocnú zbraň a cenný náskok.

? Ak rešpektujem ľudské práva iných ľudí, znamená to, že im dovoľím, aby robili, čo sa im zachce?

Nie, ak by to znamenalo porušenie vašich práv alebo práv niekoho iného. Ale musíte si dať pozor, aby ste nevyžadovali priveľa a nad rámec svojich práv. Správanie niekoho iného sa vám môže zdať otravné alebo nepatričné, ale to ešte nemusí znamenať, že sú ním porušované vaše práva. Takže ak chcete, aby vám druhí umožnili správať sa, ako sa vám páči, budete si aj vy musieť vytvoriť tolerantnejší postoj k správaniu iných.

? Môžem urobiť čokoľvek, dokonca použiť násilie, aby som ubránil svoje práva?

Vo všeobecnosti nie. Avšak v prípade ozajstnej sebaobrany, môže byť oprávnené aj použitie sily

primeranej na odvrátenie bezprostrednej hrozby. Použitie sily pritom nie je prípustné ako odplata za niečo zlé, čo sa vám už stalo, ale iba ako ochrana pred ďalším ubližovaním. Mučenie nie je prípustné za žiadnych okolností.

? Prečo by som mal rešpektovať práva iných, keď iní nerešpektujú moje práva?

Čiastočne preto, že ak nerešpektujete práva iných, môžete si sami spôsobiť problémy. Čiastočne aj preto, že si ostatní zasluhujú vašu úctu, keďže sú ľudskými bytosťami. A napokon preto, že sa môžete stať príkladom pre iných a vďaka tomu vás budú ostatní omnoho pravdepodobnejšie tiež rešpektovať. V konečnom dôsledku to predsa len závisí od vás, akým chcete byť a v akom svete chcete žiť. Preto sa môžete zamyslieť nad tým, čo by to o vás vypovedalo, keby ste sa správali spôsobom, ktorý sa vám nepáči u druhých. Alebo si predstavte, čo by to bol za svet, keby každý porušoval práva druhých podľa zásady „oko za oko, zub za zub“.

? Prečo by mali mať ľudské práva aj tí, čo porušujú práva iných neľudským spôsobom?

Toto je zrejme najťažšie akceptovateľný, a pritom úplne základný princíp celej teórie ľudských práv. Občas sa naozaj zdá, že niektorým ľuďom natoľko chýba humánnosť, že len slepá viera nám umožňuje vnímať ich ako ľudské bytosti. Najdôležitejšie body tohto princípu by sa dali zhrnúť nasledovne:

- Napriek zjavnej neľudskosti niektorých ľudí je v každom jednotlivcovi aj kus ľudskosti. Zločinci milujú svoje matky, deti, manželky či manželov – jednoducho *niekoho*. Zločinci rovnako pociťujú bolesť, odmietanie, zúfalstvo či žiarlivosť. Túžia po uznaní, pochvale, ocenení, podpore, láske a porozumení. Všetci, každý z nich, zažíva aspoň niektorý – ak nie všetky – z týchto výhradne ľudských pocitov. To z nich robí ľudské bytosti, ktoré si zasluhujú našu úctu.
- Sami nerobíme nič dobré, ak chceme ubližovať zločincovi rovnakým spôsobom, ako oni ubližovali iným. Takéto nutkanie len uberá z úcty voči nám samotným.
- Aj keby sa vôbec niekedy stalo, že by sa objavil zloduch v ľudskej podobe, no bez akýchkoľvek ľudských vlastností (a to sa ešte nikdy nestalo), kto z nás môže s absolútnou istotou povedať, že takýto tvor NIE je človekom? Na základe akých kritérií? Napríklad na základe toho, že by nebol schopný milovať alebo byť milovaný? A čo ak by sa ukázalo, že sme sa mýlili?

Tretí bod nám pripomína, že vždy musíme zvažovať riziko, ktoré vyplýva pre celé ľudstvo v prípadoch, keď nechávame ľudí rozhodovať o iných ľuďoch, najmä ak ide o nezvratiteľné rozhodnutia. Naozaj chceme žiť vo svete, v ktorom sú niektorí ľudia jednoducho označení za neľudí, ktorí si tak nezasluhujú žiadne ľudské práva? Presne takýto svet by sme mali, keby sme netrvali na tom, že ľudské práva sú univerzálne.

Časť 5

Doplňujúce informácie o všeobecných témach

Obsah tejto časti:

Deti	317
Občianstvo	322
Demokracia	326
Diskriminácia a xenofóbia	331
Vzdelanie	345
Životné prostredie	350
Rovnosť mužov a žien	354
Globalizácia	358
Zdravie	362
Bezpečnosť	367
Médiá	372
Mier a násilie	376
Chudoba	382
Sociálne práva	386
Šport	391
<i>Poznámky</i>	396

Deti

Na svete dnes žijú približne dve miliardy detí – z toho 79 miliónov v Európskej únii a 25 miliónov v krajinách, ktoré sú kandidátkami na vstup do EÚ.

V roku 1989 prijala Organizácia spojených národov Dohovor o právach dieťaťa, ktorý ratifikovali všetky krajiny s výnimkou Spojených štátov amerických a Somálska. Tento Dohovor je míľnikom v dejinách práv detí, keďže ide o prvý záväzný medzinárodný dokument prijatý v tejto oblasti.

Prečo je Dohovor o právach dieťaťa taký dôležitý?

Dohovor priniesol mnohé zmeny v oblasti ochrany práv detí.

1. Je to dokument o ľudských právach, ktorý schválil (ratifikoval) najväčší počet krajín na svete.
2. Dohovor presadzuje „3 P“. Po prvé, v závislosti od veku a zrelosti detí podporuje ich *účasť* (z angl. *participation*) na rozhodovaní v rodinách a v spoločnosti ako celku, a to pri takých záležitostiach, ktoré ovplyvňujú ich život, napríklad v súdnych procesoch či pri adopciách. Dohovor ďalej zakotvuje práva na *ochranu* (z angl. *protection*), a to pred akýmkoľvek formami zneužívania, násillia a činov, ktoré porušujú práva detí. Napokon, Dohovor o právach dieťaťa, podobne ako iné medzinárodné dokumenty, *zabezpečuje* (z angl. *provides for rights*), aby v ňom zakotvené práva chránili pred prípadnými porušeniami.
3. Dohovor považuje deti za subjekt, a nie objekt práva. Prevažná väčšina dospelých bola tradične vychovávaná k tomu, aby deti vnímala ako objekty, ktoré musia dospelých – učiteľov, kňazov, rodičov či lekárov – bezvýhradne poslúchať. Oproti tomu Dohovor presadzuje myšlienku, že taktiež deti majú práva, ktoré musia rešpektovať dospelí a celá spoločnosť vrátane inštitúcií, ktoré sa venujú detským otázkam. Deti majú právo na rešpekt a na dôstojné zaobchádzanie jednoducho preto, že sú ľudskými bytosťami bez ohľadu na vek.
4. Pri všetkých rozhodnutiach, ktoré sa deti týkajú, či už pri súdnych, administratívnych alebo iných, sa musia vždy zohľadniť najlepšie záujmy dieťaťa. Pojem „najlepší záujem dieťaťa“ sa ťažko definuje a jeho presný význam je predmetom mnohých sporov. V praxi to znamená, že ak má napríklad sudca rozhodnúť o tom, komu zverí dieťa do opatery, musí najprv

„Vaše deti nie sú vašimi deťmi. Sú to synovia a dcéry života, túžiaceho po sebe samom... Ubytovať môžete ich telo, nie však ich dušu, lebo ich duša prebýva v dome zajtrajška, ktorý vy navštíviť nemôžete, dokonca ani len vo svojich snoch.“

Kahlil Gilbran

Súvisiace cvičenia

- Zahraj to!
- Ashiqueho príbeh
- Práva detí
- Máme na výber?
- Nech je počuť každý hlas!
- Naše budúcnosť
- Právne Bingo!

Aktívna účasť detí

„Bez aktívnej účasti detí sa ustanovenia Dohovoru o právach dieťaťa nikdy nestanú skutočnosťou; keďže [aktívna účasť] je kľúčová na zabezpečenie spoločenskej súdržnosti a demokratického života; a je nevyhnutnou súčasťou rozvoja dieťaťa...“¹

preskúmať viacero oblastí jeho života a života dospelých v jeho okolí. V každom prípade majú najlepšie záujmy dieťaťa prednosť pred záujmami dospelých.

5. Dohovor o právach dieťaťa vymedzuje širokú paletu oblastí, napríklad administratívnu, súdnu, vzdelávaciu či právnu, v ktorých musia byť práva detí rešpektované. Napríklad dieťa, ktoré nebolo pri narodení riadne zaregistrované, z právneho hľadiska neexistuje, a preto neexistuje napríklad ani pre vzdelávacie inštitúcie. V dôsledku toho môžu dieťa odmietnuť prijať ako študenta a neumožniť mu tak navštevovanie školy. Toto je bežný problém, ktorý sa týka tisícov detí v mnohých krajinách sveta. Ak škola odmietnutie prijať dieťa za študenta s odvolaním sa na to, že „z administratívneho a právneho hľadiska neexistuje“, dopúšťa sa jasného porušenia práva dieťaťa na vzdelanie.

Prijatie Dohovoru malo viaceré praktické dôsledky pre mnohé krajiny, ktoré sa jeho schválením zaviazali doplniť alebo zmeniť svoje pôvodné zákony.

? Myslíte si, že deti by mali vo vlastnom záujme vždy a bezpodmienečne poslúchať dospelých?

Situácia detí: fakty a čísla

Hoci je prijatie Dohovoru obrovským krokom vpred pri riešení „detských záležitostí“, viaceré skutočnosti naznačujú, že vo väčšine častí sveta sú práva detí naďalej porušované.

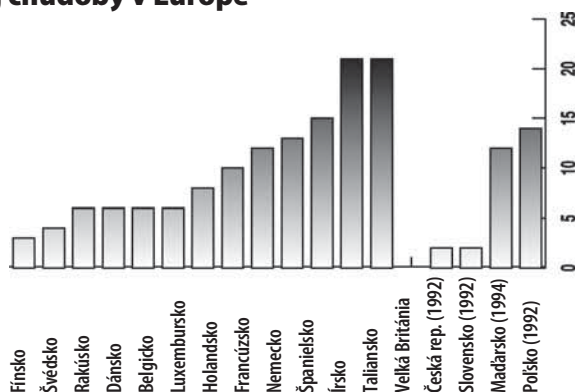
Deti v Európe...

- Počet prípadov nezákonného obchodovania so ženami a deťmi výrazne stúpa. Podľa odhadov sa obeťou obchodovania každoročne stane 120 000 žien a detí, ktoré sú z krajín strednej a východnej Európy vyvezené do západnej Európy.
- Viaceré správy poukazujú na to, že napríklad v Bulharsku sa prostitúcia stala hlavným zdrojom príjmu pre značný počet 14 až 18-ročných dievčat. Takáto činnosť je pritom veľmi často organizovaná. Znepokojujúci je aj vzrastajúci počet mladých prostituujúcich mužov.
- V Estónsku sa prostitúcia veľmi mladých dievčat rozmáha aj v dôsledku vzrastajúcej sexuálnej turistiky zo zahraničia. Podobne v Lotyšsku bolo zdokumentovaných viacero prípadov prostitúcie veľmi mladých dievčat (vo veku 8 až 10 rokov).
- Výskumy vo Veľkej Británii naznačujú, že najmä (no nielen) vo väčších mestách žijú tisíce detí na uliciach. Počet chlapcov a dievčat spomedzi „detí ulice“ je pritom rovnaký. Odhaduje sa, že z domu každoročne ujde približne 40 000 detí.
- V osemdesiatych rokoch 20. storočia sa fenomén detí ulice stal vážnym problémom aj vo Francúzsku. Podľa niektorých úradov ich počet dosahuje až 10 000; iné odhady však uvádzajú nižšie počty.
- Počet mladých bezdomovcov stúpa aj v krajinách strednej a východnej Európy. Len v samotnej Bukurešti žije podľa odhadov až 1500 detí a mladých ľudí na ulici.
- V Poľsku a Maďarsku žije v chudobe viac než jedna tretina detí mladších ako 15 rokov. Nedávna štúdia (UNDP, 1999) zistila, že 60% detí v Poľsku trpí nejakou formou podvýživy a 10% je trvalo podvyživených. V Ruskej federácii sa podiel nevyvinutých detí mladších ako dva roky zvýšil z 9,4% v roku 1992 na 15,2% v roku 1994.

Kto je dieťaťom?

Podľa definície článku 1 Dohovoru o právach dieťaťa sa „za dieťa považuje každá ľudská bytosť mladšia ako osemnásť rokov, ak podľa právneho poriadku, ktorý sa vzťahuje na dieťa, nie je dospelosť dosiahnutá skôr.“ To znamená, že každá osoba mladšia ako 18 rokov, vrátane dospievajúcej mládeže, je chránená Dohovorom.

Výskyt detskej chudoby v Európe¹

Deti vo svete...

- Každoročne zomiera viac ako 10 miliónov detí mladších ako päť rokov z dôvodov, ktorým sa dá predchádzať
- Viac než 100 miliónov detí stále nemá možnosť získať základné vzdelanie. Väčšina z nich sú dievčatá.
- Okolo 300 000 detí je zapojených do ozbrojených konfliktov.
- 149 miliónov detí je podvyživených, z toho dve tretiny v Ázii.
- Iba v roku 2000 sa približne 31 miliónov utečencov a nútených vysídlenecov – väčšinou žien a detí – ocitlo v oblastiach vojenských konfliktov a bolo nútených opustiť svoje domovy.

Európske záležitosti týkajúce sa detí a mládeže

V oblasti detských práv sa viaceré špecifické záležitosti týkajú európskych inštitúcií a vlád. V dôsledku toho existuje jasná vôľa podporovať opatrenia zamerané na ochranu detí proti takým činom a javom, ktoré sú jasnými porušeniami ich práv.

Rada Európy a jej jednotlivé členské krajiny sú čoraz viac znepokojené vyššie uvedenými štatistickými údajmi o *sexuálnom obchodovaní, prostitúcii a pornografii* v Európe. Z tohto dôvodu prijali niekoľko odporúčaní, medzi ktoré patrí:

- Odporúčanie č. 1065(1987) o obchodovaní s deťmi a iných formách zneužívania detí;
- Odporúčanie č. R (91)11 o sexuálnom vykorisťovaní, pornografii a prostitúcii detí a mladistvých a obchodovaní s nimi;
- Rezolúcia č. 1099(1996) o sexuálnom zneužívaní detí.

Po prijatí týchto odporúčaní musia štáty podniknúť praktické kroky na ich zavedenie do praxe. Príklady opatrení:²

1. Z iniciatívy belgického ministra vnútra bola 23. novembra 1992 na Centrálnom úrade polície pre nezvestné osoby zriadené špecializované oddelenie na potláčanie obchodovania s maloletými osobami. 11. septembra 1995 minister spravodlivosti nariadil zriadenie Oddelenia pre nezvestné deti na tom istom úrade. Toto oddelenie je zodpovedné za koordináciu a poskytovanie podpory a odbornej pomoci v prípadoch nezvestných maloletých osôb, u ktorých je podozrenie, že sa mohli stať obeťmi obchodovania s ľuďmi alebo sexuálneho zneužívania.
2. V Luxembursku bola v rámci policajného zboru vytvorená špeciálna sekcia na ochranu mládeže. Výskumné oddelenie Policajného riaditeľstva v hlavnom meste Luxemburg má samostatný odbor pre ochranu mládeže. Okrem toho je na tomto úrade zriadená aj detská telefonická linka pomoci.

? Prečo je také ťažké vykoreniť tento druh obchodovania s ľuďmi?

Významné dátumy

4. jún

Medzinárodný deň detských obetí násilia

12. august

Medzinárodný deň mládeže

20. november

Svetový deň detí

„Prítomnosť detí lieči dušu.“

Fjodor M. Dostojevskij

Detská práca je...

...práca na plný úväzok vykonávaná deťmi mladšími ako 15 rokov;

...práca, ktorá deťom bráni chodiť do školy;

...práca, ktorá je pre deti nebezpečná a ohrozuje ich telesné, duševné alebo emocionálne zdravie.

Vysvetlenie príčin, ktoré vedú k detskej práci je občas veľmi zložitá. Dôvody môžu byť rôzne - od kultúrnych zvyklostí až po taký stupeň chudoby, keď rodičia a rodina nutne potrebujú zárobok dieťaťa na svoje živobytie.

Dôsledkom detskej práce je nielen zbavenie možnosti získať riadne vzdelanie a narušenie telesného a duševného vývinu detí, ale môže viesť aj k vážnym zdravotným problémom, napríklad deformáciám svalovo-pohybovej sústavy, otrave, porezaniu a iným telesným zraneniam, ochoreniam dýchacej sústavy, vážnym popáleninám a podobne.

Medzi tovary, ktoré deti vyrábajú, patria koberce, tehly, zápalky, cukor, odevy, obuv, cigarety, zábavná pyrotechnika, ceruzky a kožené výrobky. Deti dokonca pracujú aj na stavbách, zamestnávajú sa pri zbere úrody, v továrňach, pri rybolove, na nosenie ťažkých bremien a na rôzne domáce práce.

Internet a pornografia

Pri používaní internetu môžu byť deti vystavené mnohým nebezpečenstvám. Niektoré prídu do kontaktu s nevhodnými obsahmi (napr. obrázky násilia, propagácia rasizmu a xenofóbie a podobne), ale aj s obťažovaním alebo pedofilnými aktivitami. Existuje stále viac dôkazov o tom, že na internete fungujú celé siete, ktoré sa venujú výmene informácií (mien, fotografií atď.) o detskej pornografii. V posledných rokoch boli v Európe aj v iných častiach sveta zatknuté osoby zapojené do šírenia alebo podporovania týchto nezákonných a nemorálnych činností.

Pre ľudí venujúcich sa deťom, napríklad sociálnym pracovníkom, učiteľom, psychológom a rodičom, existuje niekoľko návrhov na riešenie tohto vážneho problému:

- Hneď ako zistíte, že dieťa bolo vystavené takýmto rizikám, alebo ak objavíte nelegálny či nebezpečný internetový obsah, podniknite *konkrétne kroky*: nahláste to, podajte sťažnosť alebo sa podrobnejšie informujte!
- *Posilňujte samotné deti*, dajte im informácie, diskutujte s nimi o rizikách.
- *Informujte rodičov*, aby si uvedomili riziká spojené s používaním internetu.

Svetový summit pre deti

V septembri 1990 bola na Svetovom summite pre deti prijatá Deklarácia o prežití, ochrane a rozvoji detí a Akčný plán na zavedenie Deklarácie. Deklarácia vytýčila viacero cieľov, ktoré sa mali dosiahnuť do roku 2000: zníženie detskej úmrtnosti, podvýživy, zlepšenie prístupu k základnému vzdelaniu na celom svete a podobne.

? Ani jeden z týchto cieľov nebol dosiahnutý. Znamená to, že summit bol zbytočný?

Mnohé mimovládne organizácie vytvárajú siete jednotlivcov, ktorí monitorujú a nahlasujú internetové stránky obsahujúce nelegálne obsahy.³

Rada Európy prijala 8. novembra 2001 Dohovor o počítačovej kriminalite. Po nadobudnutí účinnosti bude prvým medzinárodným dohovorom o trestných činoch páchaných prostredníctvom internetu a počítačových sietí, ktorý sa špecificky zameriava aj na trestný čin *detskej pornografie*. Hlavným zámerom Dohovoru je presadzovať spoločný trestnoprávny postup na ochranu spoločnosti pred počítačovou kriminalitou, a to predovšetkým prijímaním vhodných zákonov a podporou medzinárodnej spolupráce. Článok 9 Dohovoru sa venuje boju proti internetom širšej pedofilii a detskej pornografii.

? Dokážeme prijať také opatrenia, ktoré by umožnili kontrolovať používanie internetu deťmi bez toho, aby sme porušili ich právo na vyhľadávanie, získavanie a odovzdávanie informácií a myšlienok všetkého druhu? (Článok 13 Dohovoru o právach dieťaťa)

Ombudsman pre deti

Slovo „ombudsman“ pochádza zo škandinávského slova „ombud“, čo znamená veľvyslanec, zástupca alebo posol. Označuje osobu, ktorá sa zaoberá sťažnosťami určitej skupiny osôb (v tomto prípade detí), hovorí v mene tejto skupiny a snaží sa zlepšiť podmienky jednotlivcov danej skupiny ako aj skupiny ako celku.

Prvý ombudsman pre deti bol zriadený v Nórsku v roku 1981. Ombudsman je nezávislý, nestranný zástupca, hovorca, arbiter alebo rozhodca, ktorý zabezpečuje, aby ministerstvá a ďalšie úrady plnili svoje zákonné povinnosti prípravou návrhov na zlepšenie situácie detí. Ombudsman chráni potreby, práva a záujmy maloletých, presadzuje uplatňovanie Dohovoru o právach dieťaťa a podporuje jeho šírenie. Ombudsman má právomoc vyšetrovať, posudzovať a zverejňovať svoje zistenia, no nemá možnosť zvrátiť alebo zrušiť úradné rozhodnutia. Vo vzťahu k právnym zástupcom, rodičom alebo poručníkom koná ombudsman samostatne pri obhajovaní práv dieťaťa vo všetkých občianskych a trestných prípadoch, ktoré sa priamo alebo nepriamo týkajú detí.

Ombudsman v niektorých krajinách zodpovedá aj za prijímanie hodnotiacich kritérií, napríklad na „hodnotenie vplyvov na deti“ za účelom rozpoznania a zhodnotenia všetkých následkov, ktoré môžu mať najrôznejšie návrhy zákonov, predpisov a iných opatrení. Podľa švédskej mimovládnej organizácie *Radda Barnen*, ombudsmana pre deti doposiaľ zriadilo dvadsať krajín.

V Európe bola v roku 1997 zriadená *Európska sieť ombudsmanov pre deti* (European Network of Ombudsmen for Children – ENOC). Jej členmi sú ombudsmani z Rakúska, Belgicka, Dánska, Fínska, Francúzska, Maďarska, Islandu, Litvy, Macedónska, Nórska, Portugalska, Ruskej federácie, Španielska, Švédska a Walesu.

Ruské Ministerstvo práce a sociálneho rozvoja začalo pilotný projekt, v rámci ktorého ustanovilo splnomocnencov pre deti v piatich oblastiach (správnych celkoch) štátu. Všetci splnomocnenci boli menovaní dekrétom a ich povinnosťou je chrániť a podporovať práva detí.

Medzinárodné a regionálne právne nástroje a deti

Dohovor o právach dieťaťa, 1989.

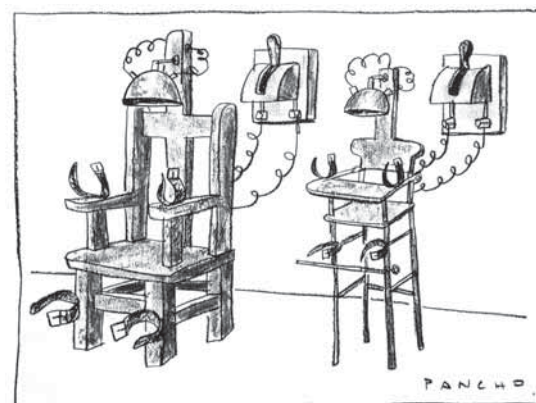
Svetová deklarácia o prežití, ochrane a rozvoji detí.

Akčný plán na zavedenie Svetovej deklarácie, 1990.

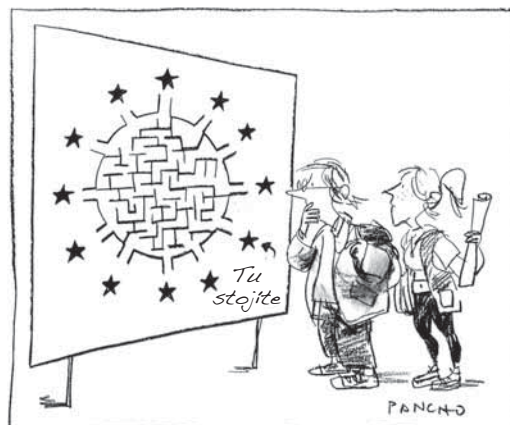
Odporúčanie Parlamentného zhromaždenia Rady Európy č. 1460 (2000) o zriadení Európskeho ombudsmana pre deti, Štrasburg, 2001.

Odporúčanie Parlamentného zhromaždenia Rady Európy č. 1286 (1996) o Európskej stratégii pre deti.

Európsky dohovor o uplatňovaní práv detí, Rada Európy, Štrasburg, 1996.

Občianstvo

Jednoduchý pohľad...

Väčšina ľudí na svete sú občanmi určitého štátu a z toho pre nich vyplývajú určité výsady alebo práva. Byť občanom však tiež znamená mať isté povinnosti, ktorých plnenie štát očakáva od všetkých občanov vo svojej právomoci. A tak občania plnia svoje záväzky voči štátu, pričom od štátu môžu na oplátku očakávať ochranu svojich životne dôležitých záujmov. Takto by to aspoň malo byť.

Súvisiace cvičenia

- Príbeh dvoch miest
  - Zahraj to!
- Pozor, sledujeme vás!
  - Kreslím si slovo
- Vzdelanie pre všetkých?
  - Predvolebná kampaň
    - Bojovníci za práva
    - Záhrada za jednu noc
      - Hrdinky a hrdinovia
- Nech je počuť každý hlas!
  - Vzájomné väzby
    - Elektráreň
      - Voliť či nevoliť?
  - Schôdza odborov
    - Kde stojíš?
    - Kto sú ja?

Komplikácie...

Túto jednoduchú rovnicu komplikujú dve neznáme:

1. Ktoré práva je štát *povinný* zaručiť svojim občanom a za akých podmienok?
2. Ako je to s občanmi, ktorým sa z akéhokoľvek dôvodu nedostáva ochrany štátu, v ktorom sídli alebo sa zdržiavajú?

Na zodpovedanie prvej otázky potrebujeme mať jasnejšiu predstavu o tom, čo vlastne *občianstvo* alebo *byť občanom* znamená. Hneď v ďalšej časti si to vysvetlíme. Pri hľadaní odpovede na druhú otázku potrebujeme preskúmať, prečo niektorí ľudia na svete nemajú občianstvo tej krajiny, v ktorej bývajú a čo sa s tým dá robiť. Diskusia k tomuto problému sa začala iba prednedávnom, a preto sa v tejto kapitole budeme zaoberať iba niektorými základnými otázkami.

Čo je občianstvo?

Už tisícky rokov ľudia diskutujú o myšlienke občianstva a napriek tomu dodnes neexistuje úplná zhoda v tom, čo občianstvo presne znamená. Pojem *právneho* občianstva sa zdá byť relatívne jednoduchý: spravidla sa spája so štátom a je vymedzený zákonmi daného štátu. Zrejme preto mnohí ľudia pojem občianstva priamo spájajú s pojmom patriotizmu, teda vlastenectva: označenie „dobrý občan“ sa často stotožňuje s označením „patriot“.

Pojem občianstva má však omnoho viac významových rovín než len patriotizmus. Dokazuje to aj historický pôvod pojmu, ktorý načrtávame v ďalšej časti. Užitočné rozlíšenie, ktoré treba mať na pamäti, je medzi občanom a poddaným.

? Mali by občania vždy dodržiavať zákony?

Historické poňatie občianstva

Objasnenie dôležitých mílnikov vo vývoji idey občianstva nám môže pomôcť odhaliť rôzne významové roviny, o ktorých sa diskutuje aj v súčasnosti.

- Zrod občianstva siaha až do starovekého Grécka, v ktorom boli „občanmi“ tí jednotlivci, ktorí mali právny nárok zúčastňovať sa na riadení štátnych záležitostí. Občanom však nebol každý človek: predovšetkým otroci a ženy neboli občanmi, ale iba podriadenými osobami bez občianskych práv. Pre tých, ktorí mali výsadné postavenie občanov, bola myšlienka „občianskej cnosti“ alebo predstava o „dobrom“ občanovi dôležitou súčasťou ich chápania občianstva. Táto tradícia viedla k tomu, že dôraz sa kladol predovšetkým na *povinnosti*, ktoré mali občania vykonávať.
- Spojenie občianstva s národnou identitou vyplynulo z právneho postavenia „občana“ v modernej dobe, ktorá je spätá s ideou národného štátu. Odtiaľ pochádza aj spojitosť medzi občianstvom a patriotizmom.
- Liberálny náhľad na občianstvo, ktorý sa rozvíjal najmä v 19. storočí, zdôrazňoval význam *práv* pre všetkých občanov. S postupným rozširovaním volebného práva sa aj ostatné politické práva stávali realitou pre stále väčšiu časť obyvateľstva.
- Stúpenci myšlienky „sociálneho občianstva“ zašli v 20. storočí ešte ďalej a hlásali, že občianske a politické práva sú len jednou časťou toho, čo by mali občania od štátu očakávať. Na vzniku sociálnych štátov sa v minulom storočí výrazne podieľali tí myslitelia, ktorí hlásali, že práva občanov by sa mali vzťahovať aj na ich životné a pracovné podmienky, a nielen na účasť vo „vysokej“ politike.
- Pojem „viacnásobného občianstva“ sa už istú dobu používa na označenie možnosti byť občanom viacerých štátov alebo nadnárodných celkov súčasne. Napríklad s vývojom Európskej únie občania jednotlivých členských štátov postupne nadobúdajú práva a povinnosti nielen vo vzťahu k vlastnému štátu, ale aj vo vzťahu k Únii ako celku.
- Posledná rovina, ktorú pojem občianstva zahŕňa, a ktorá v poslednom období získava na dôležitosť, súvisí s oblasťou *výchovy a vzdelávania*. Ak občianstvo v tradičnom význame znamená *užívanie* určitých práv a *plnenie* určitých povinností, tak občania sa vlastne *nerodia*, ale „*vytvárajú*“. Napríklad lojalita či zodpovednosť sú kvality, ktorým sa treba naučiť a ďalej ich kultivovať. Ak sú nevyhnutné na to, aby bol človek plnohodnotným občanom, potom je potrebné „skutočných“ občanov vychovávať a vzdelávať, a to v najširšom zmysle týchto slov.

Ak sa dnes hovorí o občianstve, chápanie väčšiny ľudí tvorí mozaiku zo všetkých šiestich uvedených významov – avšak v rôznom pomere. Niektorí zdôrazňujú „povinnosti“, iní zas pripisujú väčšiu dôležitosť „právam“ alebo „patriotizmu“ či poukazujú na kvality, ktoré by mal mať „pravý“ občan.

Občianstvo a ľudské práva

Zistili sme, že práva a povinnosti sú od počiatku dôležitou súčasťou chápania občianstva: aby bol niekto občanom, musí mať isté základné práva a plniť určité povinnosti. A práve tieto „povinnosti“ majú ľudia na mysli, keď hovoria o tom, *akí by občania mali byť alebo ako by sa mali správať*.

Ak by sa nám však takéto chápanie zdalo príliš striktné alebo obmedzujúce vrodenu slobodu

„Občianstvo je komplexnou a viacúrovňovou skutočnosťou, ktorá musí byť zasadená do politického a historického kontextu. O občianstve nemôžeme hovoriť izolovane aj z toho dôvodu, že celá jeho myšlienka má význam len vo vzťahu k existujúcim potrebám spoločnosti a k politickému systému. Demokratické občianstvo zdôrazňuje aktívnu účasť jednotlivcov v systéme práv a povinností, ktoré sú v demokratických spoločnostiach súčasťou občianstva⁵.“

„Každý je taký, akým ho Boh stvoril, a často ešte oveľa horší.“

Miguel de Cervantes

„Jednoducho povedané, poddaný sa zákonom podriaďuje, zatiaľ čo občan ich vytvára a mení.“

B. Crick

a dôstojnosť každého občana, potom je dôležité pripomenúť, že takéto obmedzenia sú priamym dôsledkom teórie ľudských práv. Skutočnosť, že ako občania máme všetci isté povinnosti voči štátu je daná tým, že chceme vybudovať spoločnosti, v ktorých sa rešpektujú ľudské práva všetkých občanov.

Občianske povinnosti a teória ľudských práv sú priamo prepojené v dvoch bodoch:

1. Skutočnosť, že každý jednotlivec má základné ľudské práva, ešte nikoho neopravňuje na to, aby sa mohol správať tak, ako chce. Každý sa môže správať podľa svojej vôle, kým takéto správanie nezasahuje do ľudských práv druhých. O *dobrom občanovi* sa teda s istotou dá povedať, že *rešpektuje ľudské práva druhých*.
2. Druhá spojitosť medzi občianstvom a ľudskými právami sa zásadne dotýka vzťahu medzi občianstvom a *členstvom v spoločnosti*. Nehovoríme napríklad o občanoch opustených ostrovov, pretože občanom nie je len *obyvateľ* určitej krajiny alebo oblasti. Občan je nevyhnutne členom spoločnosti, ktorá určitú oblasť obýva. Ak chceme vytvárať spoločnosti, ktoré rešpektujú ľudské práva, nevyhnutne to znamená ďalšie obmedzenie spôsobov, akými by sa členovia spoločnosti mali správať.

A preto o *dobrom občianstve* možno povedať, že si *vyžaduje také správanie, ktoré spoločnosť vedie k väčšej úcte k ľudským právam*.

? Čo by mal občan robiť, keď spoločnosť nerešpektuje práva niektorých jej skupín?

Problémy s občianstvom

Väčšina súčasných diskusií o občianstve sa zameriava na otázku zvyšovania účasti občanov na rôznych procesoch demokratického rozhodovania spoločnosti. Čoraz častejšie si uvedomujeme, že iba pravidelná účasť občanov na voľbách nestačí na to, aby u tých, ktorí vládnu, zaistila prevzatie plnej zodpovednosti za svoje činy, a nestačí ani na posilnenie bežných občanov vo vzťahu k štátnej moci. V poslednom období je navyše aj samotné volebné správanie poznačené zvýšenou mierou politickej apatie, ktorá vážne podkopáva efektívne fungovanie demokracie. Práve kvôli týmto problémom vznikajú rôzne programy ako napríklad *Výchova k demokratickému občianstvu* Rady Európy.

? Aké má bežný občan možnosti na zapojenie alebo aktívnu účasť okrem účasti na voľbách?

Ďalší okruh otázok, ktorým sa doposiaľ nevenovala veľká pozornosť, avšak dôležitosť ktorých neustále narastá, súvisí s postavením tých jednotlivcov, ktorí z rôznych dôvodov nemôžu využívať všetky výhody občianstva. Jednou z príčin tohto javu je pretrvávajúca diskriminácia v rôznych spoločnostiach: menšinové skupiny síce môžu mať formálne občianstvo krajiny, v ktorej žijú, napriek tomu sa však veľmi často nemôžu plne zapojiť do života spoločnosti.

Druhá príčina súvisí s narastajúcou globalizáciou, ktorá vedie k vytváraniu nových foriem práce a k zvyšujúcej sa migrácii. To spôsobuje, že veľký počet ľudí na celom svete žije v zahraničí, no nemôže požiadať o formálne občianstvo v krajine, kde pôsobí. Patria sem pracovní migranti, všetci ľudia s dočasným pobytom a utečenci. O občianstvo mnohokrát nemôžu požiadať ani tí, ktorí sa rozhodli natrvalo usadiť v inej krajine.

? Aké by mali byť kritériá na získavanie občianstva v čoraz viac multikultúrnom svete? Mali by mať migrujúci pracovníci právo na niektoré výsady občianstva, ak už nie na plnohodnotné občianstvo?

Výchova k demokratickému občianstvu: Rada Európy a mládež

Rovnomenný projekt Rady Európy sa pokúša vytvoriť európsku sieť na posilnenie výchovy k demokratickému občianstvu. Rada žiada členské štáty, aby takéto projekty zaradili do svojich vzdelávacích, tréningových, kultúrnych a mládežníckych politík a praxe a zároveň sa aktívne snaží vytvárať nové stratégie a metódy na rozširovanie podobných programov.

Návrh Deklarácie a Programu výchovy k demokratickému občianstvu (apríl 1999) vymedzil nasledovné základné charakteristiky:

- Výchova k demokratickému občianstvu:
- predstavuje proces celoživotného učenia a aktívnej účasti vyvíjanej v rôznych oblastiach;
- pripravuje mužov a ženy na aktívnu účasť vo verejnom dianí a zodpovedné formovanie svojich životov aj života spoločnosti;
- snaží sa vštepiť ľuďom kultúru ľudských práv, vďaka ktorej možno zabezpečiť plné rešpektovanie práv a pochopenie zodpovednosti, ktorá z nich vyplýva;
- pripravuje ľudí na život v multikultúrnej spoločnosti a aby k rozdielnosti pristupovali s porozumením, citlivo, tolerantne a morálne;
- posilňuje spoločenskú súdržnosť, vzájomné porozumenie a solidaritu;
- musí byť otvorená pre všetky vekové skupiny a skupiny spoločnosti.

Dôležitou súčasťou Programu Výchovy k demokratickému občianstvu je zameranie na podporu rôznych mládežníckych sietí, partnerstiev, modelových iniciatív a podobne, čím podnecuje mladých ľudí k aktívnej účasti na živote občianskej spoločnosti. Mladí ľudia tvoria dôležitú časť cieľovej skupiny programu.

„Zapôsobilo na mňa, aký je tu vysoký počet mladých aktivistov za ľudské práva. Ich vedomosti a skúsenosti mi dodávajú istotu, že je potrebné naďalej pokračovať s našim programom ľudskoprávneho vzdelávania na školách a vyvíjať viac mimoškolských aktivít pri výchove k občianstvu.“⁶

Marina Kovinena, Mládežnícke fórum pre výchovu k ľudským právam, 2000.⁶

Odkazy

1. Crick, B.: *Essays on citizenship*, Continuum, 2000.
2. Education for Democratic citizenship (Council of Europe) www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/E.D.C/.
3. *Journal of Citizenship Studies*, www.tandf.co.uk/journals/arfax/13621025.html.
4. Kennedy, K.: *Citizenship education and the modern state*, Falmer Press, 1997.
5. Oliver, D., Heater, D.: *The foundation of citizenship*, Harvester Wheatsheaf, 1994.

Demokracia

„Nikto sa nerodí ako dobrý občan a žiaden národ sa nerodí ako demokratický. V oboch prípadoch je to celoživotný, postupne sa vyvíjajúci proces. Mladí ľudia musia byť do tohto procesu zapojení už od narodenia.“

Kofi Annan

Demokracia označuje spôsob vytvárania pravidiel pre istú skupinu ľudí. Pochádza z gréckych slov „demos“ (t.j. ľud) a „kratos“ (t.j. moc). Preto sa demokracia často definuje ako „vláda ľudu“. Inak povedané, demokracia je systémom pravidiel, ktorý vytvárajú tí, čo sa nimi sami majú riadiť.

Môže takýto systém vôbec existovať a môže byť dobrý spôsobom na prijímanie rozhodnutí? Prečo táto myšlienka vôbec vznikla a prečo ju aj dnes väčšina ľudí a väčšina krajín na svete považuje za jediný systém, ktorým by sme sa mali zaoberať? Dá sa vôbec zabezpečiť, aby vládli všetci?

Prečo demokracia?

Myšlienka demokracie sa opiera o dva základné princípy, ktoré tiež vysvetľujú jej príťažlivosť:

1. Princíp *autonómie (samostatnosti) jednotlivca*: nikomu nemožno nanútiť pravidlá, ktoré stanovili iní.
2. Princíp *rovnosti*: každý musí mať rovnakú príležitosť ovplyvňovať rozhodnutia, ktoré majú vplyv na ľudí v spoločnosti.

Oba tieto princípy sú pre každého už podvedome príťažlivé, pričom demokratický systém vlády je jediným systémom, ktorý – aspoň teoreticky – chápe obidva princípy za zásadné. Iné systémy (napríklad oligarchia, plutokracia alebo diktatúra) zvyčajne oba princípy porušujú: moc odovzdávajú do rúk určitej (a stále rovnakej) časti spoločnosti, ktorá potom rozhoduje v mene ostatného obyvateľstva. V týchto prípadoch sa nerešpektuje rovnosť ani autonómia jednotlivca.

Obidva uvedené princípy sú morálnym zdôvodnením demokracie a zároveň – ako môžeme vidieť – sú aj kľúčovými princípmi ľudských práv. Popritom však existujú aj pragmatické dôvody, ktorými sa demokratický systém vlády často uprednostňuje pred všetkými inými systémami.

Súvisiace cvičenia

- Predvolebná kampaň
  - Vytváranie väzieb
  - Voliť či nevoliť?
- Schôdza odborov

1. Často sa uvádza, že demokratický systém zaisťuje účinnejšiu formu vládnutia, pretože zvyšuje pravdepodobnosť, že ľudia budú prijaté rozhodnutia rešpektovať. Ľudia zvyčajne neporušujú svoje „vlastné“ pravidlá.
2. Súhlas s rozhodnutiami zo strany obyvateľov je pravdepodobnejšie aj preto, že rozhodnutia sú výsledkom hľadania zhody (konsenzu) medzi rôznymi skupinami. Prijatie spoločných

pravidiel by nebolo realistické, ak by neboli prijateľné pre veľké skupiny obyvateľstva. Takto existuje určitá forma vnútornej kontroly, ktorá určuje, o akých typoch zákonov môže demokraticky zvolená vláda uvažovať.

3. Demokratický systém by mal zároveň podporovať nové iniciatívy, a tak lepšie a rýchlejšie reagovať na meniace sa podmienky podľa zásady „viac hláv, viac rozumu“.

? Považujete zákony krajiny, v ktorej žijete, za svoje? Z akého dôvodu?

Teória je dobrá...

V praxi samozrejme nemožno očakávať, že sa každý člen spoločnosti bude rovnako podieľať na vytváraní pravidiel; a ani by to všetci nechceli. Preto v mnohých krajinách funguje systém, v ktorom si občania volia svojich zástupcov, a tí rozhodujú v ich mene. Tento systém sa nazýva *zastupiteľská demokracia* a odlišuje sa od priamej demokracie. Každý občan má teoreticky rovnakú možnosť vybrať si osobu, o ktorej si myslí, že bude najlepšie zastupovať jeho záujmy. Takýto spôsob je v súlade s princípom rovnosti.

Nebolo to však vždy tak: pri zrode demokracie v starovekom Grécku ženy, otroci a samozrejme ani deti voliť nemohli. Dnes majú ženy vo väčšine krajín sveta hlasovacie právo; aj keď ešte prednedávnom ho nemali.

V spoločnosti žijú aj také skupiny ľudí, ktoré síce hlasovacie právo nemajú, ale sú povinné rešpektovať zákony danej krajiny. Sem patria prisťahovalci, väzni a deti.

? Možno vôbec odôvodniť vylúčenie určitej skupiny ľudí z demokratických procesov?

Kontrola zákonodarného procesu

Zistili sme, že princíp *rovnosti* sa v súčasnosti viac-menej rešpektuje, aspoň v prípade hlasovania. Ako je to však s prvým princípom – princípom *autonómie*? Aké má tento princíp uplatnenie v existujúcich demokraciách? Do akej miery ľudia v týchto spoločnostiach považujú zákony, ktoré vytvorili ich zástupcovia, „za svoje“? Odpoveď na tieto otázky je omnoho menej povzbudivá. Vo väčšine demokracií sveta by vám väčšina ľudí zaručene povedala, že zákony ich krajiny na nich „*uválili*“ „vládcovia“, ktorí vôbec nezastupujú ich záujmy. Kam sa teda podel prvý princíp?

? Je v zastupiteľskej demokracii možné, aby ľudia mali skutočnú kontrolu nad rozhodnutiami, ktoré sa prijímajú v ich mene?

Z niekoľkých hľadísk môžeme skutočne tvrdiť, že ľudia v zastupiteľskej demokracii môžu do istej miery kontrolovať zákonodarný proces. Pri skúmaní tejto otázky budeme opäť vychádzať z ideálneho modelu, a to napriek tomu, že zrejme presne nevystihuje politickú situáciu v mnohých krajinách. Môže nám však pomôcť pri vymedzení problematických oblastí a vnuknúť nápady na ich riešenie.

1. Občania ovplyvňujú zákonodarný proces tým, že vyberajú ľudí, ktorí budú vytvárať zákony. Teoreticky si ľudia vo voľbách vyberajú spomedzi rôznych kandidátov reprezentujúcich ich záujmy. Týmto spôsobom majú možnosť zvoliť si takého predstaviteľa, ktorý zastáva záujmy najviac sa približujúce ich vlastným.
2. Politici sa spravidla snažia o opätovné zvolenie. V medzivolebnom období si zákonodar-

„Jeden hlasovací lístok je mocnejší ako guľka.“

Abraham Lincoln

„Demokracii dvakrát sláva: prvýkrát za to, že umožňuje rozmanitosť a druhýkrát za to, že dovoľuje kritiku. Dvakrát sláva je akurát dost: na tretí raz niet dôvodu.“

E.M. Forster

covia uvedomujú, že ich činnosť sa bude pri ďalších voľbách posudzovať. A preto sa budú snažiť neprijímať také zákony, ktoré by boli pre obyvateľov jednoznačne neprijateľné. Aj toto je určitá forma tichej kontroly.

3. Občania majú v podstate celý rad možností, ktorými môžu aktívne vyjadriť svoju nespokojnosť s určitými politikami alebo zákonmi a dať tak svojim zástupcom na vedomie, že ich niektorá z oblastí znepokojuje.
4. Teoreticky majú občania taktiež možnosť pozitívne ovplyvňovať prijímanie zákonov, a to konzultáciami s politickými predstaviteľmi, mimovládnyimi organizáciami alebo inými nátlakovými skupinami či poradnými orgánmi.
5. A napokon každý, kto má pocit, že žiaden z kandidátov nezastupuje jeho záujmy, má sám možnosť kandidovať vo voľbách.

Slobodné a spravodlivé voľby – prostriedok na dosiahnutie cieľa

Voľby možno chápať aj ako spôsob kontrolovania zákonodarcov. Túto kontrolu môžu občania realizovať aspoň teoreticky tak, že politikov motivujú, aby pri všetkom, čo robia, mali vždy na pamäti ich vôľu. To si však vyžaduje slobodné a spravodlivé voľby. Je tu však ešte jeden, a omnoho dôležitejší predpoklad, a to aby politici vedeli, že voliči ich budú skutočne brať na zodpovednosť, ak nebudú obhajovať ich záujmy. Žiaden politik nemá dôvod zastupovať záujmy, ktoré sa nezhodujú s jeho vlastnými, pokiaľ mu nehrozí, že ho voliči takto „potrestajú“. Efektívne fungovanie tohto systému závisí od tohto presvedčenia; takže v konečnom dôsledku ide o to, aby voliči politikov z času na čas skutočne „potrestali“, alebo aspoň naznačili, že sú tak pripravení urobiť.

Z týchto dôvodov je zavedenie „volieb“ do politického systému pomerne jednoduché, no samotný systém sa tým automaticky nestáva naozaj demokratickým. Voľby demokratickému systému prospievajú v prípade, že voliči v nich berú svojich zástupcov na zodpovednosť. Vysoká miera nezáujmu voličov vo väčšine demokratických krajín však na začiatku 21. storočia ohrozuje účinnosť tohto systému kontroly.

V tejto súvislosti sa vynára otázka legitímnosti tzv. demokraticky zvolených vlád, ktoré sú v niektorých prípadoch zvolené len *menšinou* z celkovej voličskej základne.

„Vôľa ľudu má byť základom vládnej moci: táto vôľa musí byť vyjadrená správne uskutočnenými voľbami, ktoré sa majú konať v pravidelných obdobiach na základe všeobecného a rovného hlasovacieho práva tajným hlasovaním alebo rovnocenným postupom, ktorý zabezpečuje slobodu hlasovania.“

Článok 21, odsek iii, Všeobecná deklarácia ľudských práv

Volby a nezáujem voličov

„Štokholm, 17. mája (IPS) – Nezáujem voličov utlmil nadšenie Laponcov, švédskych domorodých chovateľov sobov, z ich prvých parlamentných volieb v histórii. Účast' na voľbách, ktoré sa konali v nedeľu, bola veľmi nízka. K volebným urnám prišla iba necelá polovica z celkového počtu 12 000 oprávnených voličov.“ *InterPress Third World News Agency (IPS), 1993*

„Voľby do Mestskej dумы vo Vladivostoku určené na 17. decembra už teraz čelia vážnym problémom, keďže pre nezáujem voličov v predchádzajúcich voľbách svoju nomináciu stiahlo už dvanásť kandidátov.“ *Vladivostok Daily, 29. novembra 2000*

„Napriek tomu, že výsledky volieb naznačujú posun doľava, politickú atmosféru v Rumunsku lepšie charakterizuje počet tých, ktorí sa k urnám nedostavili. Zaznamenaná bola doteraz najnižšia, iba 44,5% účasť, v porovnaní s 56,4% v roku 1996.“ *Central Europe Review, 12. júna 2000*

„Neúčasť vo všeobecných voľbách vo Veľkej Británii dosiahla 80-ročný rekord. K volebným urnám sa unúvalo prísť iba 60% voličskej základne, no napríklad v oblasti Liverpool Riverside odvolilo iba 34,1%. Volebné prieskumy naznačujú, že v celoštátnom meradle bol najväčší nezáujem u voličov vo veku 18 až 25 rokov.“ *BBC, 9. júna 2001*

„Hoci celková účasť na slovenských parlamentných voľbách v roku 1994 prekročila 70%, v kategórii 18 – 25 ročných bola účasť iba 20%.“ *Rock volieb, 1998*

Demokracia v ozajstnom svete

Kolko je na svete demokratických národov, toľko je rôznych foriem demokracie. Neexistujú dva úplne rovnaké systémy a žiaden z nich sa nemôže považovať za „vzor“ demokracie. Existujú demokracie prezidentské a parlamentné, demokracie federácií a konfederácií a demokracie unitárneho charakteru. Niektoré demokracie pravidelne využívajú referendá a sú aj také, ktoré vo väčšej či menšej miere využívajú vyjednávania s externými organizáciami. Napokon, niektoré demokracie využívajú pomerný, iné zas väčšinový volebný systém, prípadne kombináciu oboch.

Každý z týchto systémov si môže nárokovať prívlastok demokratický, keďže (aspoň formálne) spĺňa obidva vyššie spomenuté princípy: všetci občania sú si rovní a každá osoba má istý stupeň osobnej autonómie. Je jasné, že táto „autonómia“ sa nesmie chápať tak, že si *každý môže robiť, čo chce*. Avšak systém tým, že každému občanovi dáva rovnaký hlas, aspoň uznáva, že každý dokáže rozhodnúť sám za seba a má právo na to, aby sa jeho rozhodnutie bralo do úvahy. Ostatné už potom do veľkej miery závisí od samotných občanov.

Hoci sa dnes takmer všetky národy sveta vyhlasujú za demokratické, je nesporné, že ktorákoľvek z existujúcich demokracií by mohla byť *demokratickejšia*. Nesporné je aj to, že by to každá aj potrebovala.

Problémy s demokraciou

Na začiatku 21. storočia začalo narastať všeobecné znepokojenie nad stavom demokracie vo svete. Tieto obavy do veľkej miery vyplývajú z nízkej účasti občanov vo voľbách, čo zjavne naznačuje nezáujem a nezapájanie sa občanov. To v konečnom dôsledku ohrozuje demokratický proces.

Napriek tomuto nespochybniteľnému problému však existujú viaceré štúdie, ktoré naopak ukazujú na nárast iných foriem aktívnej účasti občanov. Ide napríklad o nátlakové skupiny, občianske iniciatívy, poradné orgány a podobne. Tieto formy účasti sú pre účinné fungovanie demokracie pri najmenšom také dôležité ako účasť na voľbách, možno dokonca dôležitejšie. Veď voľby sú napokon veľmi jednoduchou formou zabezpečenia toho, aby boli záujmy ľudí primerane reprezentované. Obvyklé štvor- či päťročné obdobie medzi voľbami je predsa len príliš dlhé na to, aby sme našich vládnych predstaviteľov brali na zodpovednosť. Ľudia majú krátku pamäť!

K zastupiteľskej demokracii sa viažu ešte dva ďalšie, zložitejšie problémy, ktoré sa týkajú záujmov menšín. Prvý problém spočíva v tom, že záujmy menšín nie sú často prostredníctvom volebného systému reprezentované. Môže sa to stať vtedy, ak je menšinových voličov tak málo, že neodovzdajú ani minimálny počet hlasov potrebných na zastúpenie. Častejšie však k takejto situácii dochádza kvôli tomu, že volebné systémy fungujú podľa princípu „víťaz berie všetko“. Druhý problém spočíva v tom, že aj keď sú menšiny v zákonodarnom orgáne zastúpené, v menšine zostanú aj tam, a tým nebudú schopné zmobilizovať dostatočný počet hlasov na prehlasovanie väčšinových zástupcov. Preto sa demokracia často nazýva aj ako „vláda väčšiny“.

Demokracia samotná tento problém nevyrieši. Ľahko sa môže stať, dokonca sa to už neraz stalo, že väčšina schválila rozhodnutia, ktoré boli pre menšinu nevýhodné. To, že je to „vôľa ľudu“, však nie je dostatočným zdôvodnením. Životné záujmy menšín (ale aj väčšín) sa môžu zabezpečiť len dodržiavaním princípov ľudských práv prostredníctvom účinných právnych mechanizmov – bez ohľadu na to, aké je vôľa väčšiny.

Významný dátum

10. december
Deň ľudských práv

„V Severnom Írsku práve prebieha diskusia o novej Listine práv. Chcela by som nejakým spôsobom prepojiť v nej uvádzané práva so životom mladých ľudí z nášho mládežníckeho klubu.“

Tara Kinney, Mládežnícke fórum Severného Írska, účastníčka Fóra o výchove k ľudským právam, 2000.

„Demokracia je teória o tom, že bežní ľudia vedia, čo chcú a zaslúžia si, aby to dostali tak, ako chcú.“

H.L. Mencken

Bojujeme:

Za slobodu a ľudské práva, aby všetci ľudia, ženy aj muži, mali všetky politické práva, aby neboli diskriminovaní na základe príslušnosti k spoločenskej vrstve, kaste, rodu, náboženstvu alebo rase.

Za rovnosť a proti všetkým formám diskriminácie medzi ľuďmi; za sociálnu spravodlivosť, rovnosť medzi mužmi a ženami, za rovnaké príležitosti a rovnaký prístup k poznaniu.

Za demokraciu založenú na princípoch slobody a rovnosti, proti autoritárstvu, populizmu a diktátorstvu; za právo na sebaurčenie, oslobodenie a slobodu prejavu pre všetkých ľudí.

Za univerzálnu solidaritu, lebo veríme, že je možné konať kolektívne na oslobodenie jednotlivcov.

Za politické riešenie problémov, pretože veríme, že človek dokáže meniť svet.

Odkazy

1. *Beetham, D.*: Democracy and human rights, *Polity Press*, 1999.
2. *International Institute for Democracy*, www.iidemocracy.coe.int/.
3. *Inter-Parliamentary Union*, www.ipu.org/.
4. *Lijphart, A.*: Patterns of Democracy, *Yale University Press*, 1999.
5. *Politeia Network for Citizenship and Democracy in Europe*, www.politeia.net.
6. *Rock volieb, Slovakia*, www.rockvolieb.sk.

Diskriminácia a xenofóbia

„Civilizácia by mala byť posudzovaná podľa toho, ako zaobchádza s menšinami.“
Mahátma Gándhi

Čo je diskriminácia?

Ani Všeobecná deklarácia ľudských práv, ani iné medzinárodné dohovory neobsahujú všeobecnú definíciu „diskriminácie“, aj keď sa na ňu niekoľkokrát odvolávajú. Medzinárodné a regionálne nástroje ľudských práv, ktoré sa venujú špecifickým formám diskriminácie sa v definíciách odlišujú podľa typu diskriminácie.

Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie definoval „*rasovú diskrimináciu*“ ako „akékoľvek rozlišovanie, vylúčovanie, obmedzovanie alebo zvýhodňovanie založené na rase, farbe pleti, rodovom alebo na národnostnom alebo etnickom pôvode, ktorého cieľom alebo následkom je znemožnenie alebo obmedzenie uznania, používania alebo uskutočňovania ľudských práv a základných slobôd na základe rovnosti v politickej, hospodárskej, sociálnej, kultúrnej alebo v ktorejkoľvek inej oblasti verejného života“.

Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW) definuje „*diskrimináciu žien*“ ako „akékoľvek rozlišovanie, vylúčenie alebo obmedzenie vykonané na základe pohlavia, ktorého dôsledkom alebo cieľom je narušiť alebo zrušiť uznanie, požívanie alebo uplatnenie zo strany žien, bez ohľadu na ich rodinný stav, na základe rovnoprávnosti mužov a žien, ľudských práv a základných slobôd v politickej, hospodárskej, sociálnej, kultúrnej, občianskej alebo inej oblasti.“

V oboch definíciách môžeme identifikovať nasledujúce prvky:

Určuje sa v nich *príčina*, založená napríklad na „rase“, rode (pohlaví) alebo etnickom pôvode – má čiernu pleť, je žena, je Róm – ktorá je charakteristická pre osobu alebo skupinu diskriminovaných osôb. Diskriminujúce osoby alebo skupiny vnímajú vyššie uvedené charakteristiky ako problém. V definíciách sú taktiež špecifikované *činy*, ktoré sú považované za diskrimináciu. Môže ísť o od-

Súvisiace cvičenia

- Súvisiace cvičenia
- Dostupnosť liekov
- Zahraj to!
- Každý rovný – všetci iní
- Môžem vstúpiť?
- Rozdielne mzdy
- Máme na výber?
- Hrdinky a hrdinovia
- Porozprávajme sa o sexe!
- Cesta do Krajiny rovnosti
- Hry s obrázkami
- Odpoveď rasizmu
- Len sa pozri, čo dokáže!
- Šport pre všetkých
- Urob krok vpred!
- Jazyková bariéra
- Kto sú ja?
- Práca a deti

„Svoj život som zasvätil boju za práva afrických ľudí, bojoval som proti bielej nadvláde a bojoval som aj proti čiernej nadvláde. Uchovával som si ideál demokratickej a slobodnej spoločnosti, v ktorej žijú všetci spoločne v harmónii a majú rovnaké príležitosti. To je myšlienka, pre ktorú chcem žiť a ktorú chcem dosiahnuť. Ak to bude nutné, som pripravený za tento ideál aj zomrieť.“
Nelson Mandela

mietnutie (nevôľa mať osobu čiernej pleti za priateľa), obmedzovanie (zákaz vstupu homosexuálov na diskotéku), vylúčenie osoby alebo skupiny osôb (neprijímanie žien do zamestnania) atď. A sú tu upravené aj *následky*, ktoré môžu byť vlastne *účelom* alebo cieľom diskriminačných činov. To všetko môže brániť obeti vykonávať alebo užívať svoje ľudské práva a základné slobody.

Diskriminácia sa môže uskutočniť priamym alebo nepriamym spôsobom. *Priama* diskriminácia je charakteristická *zámerom* diskriminovať osobu alebo skupinu osôb; napríklad úrad práce odmietne rómskeho uchádzača o pracovné miesto alebo bytový podnik odmietne prenajať byt imigrantom. „O priamej diskriminácii hovoríme, keď sa s jednou osobou zaobchádza menej priaznivo, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa zaobchádzalo s inými v porovnateľnej situácii, a to na základe rasového alebo etnického pôvodu.“⁸

Nepriama diskriminácia sa vzťahuje na *účinky* (dôsledky) určitej politiky alebo opatrenia. Dochádza k nej, keď zdanlivo neutrálne ustanovenie, kritérium alebo čin uvedie osobu alebo osoby z určitej menšiny do znevýhodnenej pozície v porovnaní s ostatnými. Príklady nepriamej diskriminácie siahajú od kritéria minimálnej výšky pre príslušníkov hasičského zboru (ktoré môžu vylučovať oveľa viac ženských než mužských uchádzačov) až po obchodný dom, ktorý neprijíma osoby v dlhých sukniach či nariadenie Úradu vlády alebo školy, ktoré zakazuje vstup osobám so zahalenou hlavou. Tieto pravidlá, ktoré sa na prvý pohľad môžu zdať neutrálne k etnickému pôvodu alebo náboženstvu, môžu vo svojej podstate znevýhodňovať členov určitej menšiny alebo náboženskej skupiny, ktorí nosia dlhé sukne alebo pokrývku hlavy.

? Cítili ste sa niekedy diskriminovaní?

Diskriminácia voči osobám alebo skupinám na základe rasy, náboženstva, pohlavia, národnostného pôvodu, štátnej príslušnosti alebo sexuálnej orientácie je zakázaná mnohými medzinárodnými dokumentmi a väčšinou národných legislatív.

Napriek tomu sú menšiny už tradične predmetom diskriminácie bez ohľadu na to, či ide o národnostné, náboženské, kultúrne, etnické alebo sociálne menšiny.

Diskriminácia v práci

Pracovníčke francúzskej pobočky nábytkovej spoločnosti Ikea bola uložená pokuta 4 572 EUR za vypracovanie smerníc pre manažérov spoločnosti, aby nenajímali „osoby s inou farbou pleti“. Zamestnankyňa napísala a odoslala e-mail, ktorý odporúčal nenajímanie „farebných osôb“ na post kontrolóra distribúcie reklamných katalógov. Po prešetrení sťažnosti, ktorú podali štyri odborárske organizácie, „SOS Racisme“ a „Mouvement contre le Racisme et pour l'Amitié entre les Peuples“, súd rozhodol, že pracovníčka aj spoločnosť Ikea Francúzsko musia zaplatiť pokutu v celkovej hodnote 15 240 EUR. *EFE, tlačová správa, apríl 2001*

Negatívny vplyv rôznych foriem otvorenej alebo skrytej diskriminácie viedol niektoré spoločnosti k uplatňovaniu princípu *pozitívnej diskriminácie*. Pozitívna diskriminácia, známa tiež ako *afirmatívna akcia*, zámerne uprednostňuje určité skupiny alebo skupinu, ako sú ženy, osoby s postihnutím alebo špecifické etnické skupiny. Hlavným účelom takýchto politik je prekonať štruktúrne (systémové) formy diskriminácie, ktoré by inak postihovali určité sociálne skupiny, zvyčajne menšiny, a obnoviť tak rovnováhu v zastúpení rôznych skupín.

Nediskriminácia v Európskom dohovore o ľudských právach

Výbor ministrov Rady Európy prijal v júni 2000 Protokol č. 12 k Európskemu dohovoru o ľudských právach, ktorý rozšíril rozsah Dohovoru v oblasti diskriminácie. V súčasnosti je nediskriminácia sú-

časťou článku 14, ktorý zakazuje diskrimináciu len pri uplatňovaní tých práv, ktoré sú už zakotvené v Dohovore. Protokol 12 znamená významný posun, nakoľko umožňuje prísnejšie zásahy proti rasizmu a diskriminácii než všeobecné ustanovenia o nediskriminácii. Tento protokol vstúpi do platnosti až po jeho schválení desiatimi krajinami Rady Európy.

Xenofóbia

Oxford English Dictionary definuje xenofóbiu ako „chorobný strach z cudzincov alebo cudzích krajín“. Inými slovami, ide o nepriateľstvo voči neznámym osobám a cudzincom.

Xenofóbia je pocit alebo vnímanie založené na spoločensky vytvorených obrazoch a myšlienkach, a nie na racionálnych alebo objektívnych faktoch.

Xenofóbne vnímanie sveta redukuje komplexný spoločenský a kultúrny svet na zjednodušené čier-no-biele videnie.

„My“ (miestni obyvatelia) = dobrí a normálni, vzor toho, ako by mal každý vyzerat', cítiť a rozmyšľat' – verzus „Oni“ (cudzinci) = kriminálnici, ohrozenie, znepokojenie, tuláci, násilníci, vlamači, prišielci atď. „My“ (miestni) sme dobrí a proti nám stoja „Oni“ (ostatní), čiže zlí. Samozrejme, podľa toho, ako vnímame seba a tých druhých, pripisujeme aj hodnoty:

„My“ = pozitívni

„Oni“ = negatívni.

Vytváranie identity jednotlivcov a členov etnickej skupiny, národa a podobne znamená uvedomovanie si rozmanitosti spoločnosti a odlišnosť od iných. Samo osebe to nemusí byť negatívne, pokiaľ nie je rôznorodosť vnímaná ako ohrozenie a pokiaľ sa rozdiely nevyužívajú na politickú manipuláciu. Ostatných by sme v prvom rade mali vnímať ako bratov a sestry, ako spriaznené ľudské bytosti, a nie ako cudzincov, nepriateľov alebo protivníkov.

Je vhodné poznamenať, že zatiaľ čo vo východnej Európe sú hlavným terčom xenofóbie najčastejšie členovia menšinových skupín, v mnohých západných krajinách sú to hlavne imigranti a utečenci, vrátane tých, ktorí prichádzajú z krajín východnej Európy.

? Spomeniete si na nedávne príklady xenofóbie vo vašej krajine?

Aj keď strach z cudzincov – xenofóbia – je považovaný za morálne neprijateľný a priečiaci sa kultúre ľudských práv, nie je protiprávny, a preto nemôže byť ani právne postihovaný. V dôsledku toho môžu byť trestané len konkrétne prejavy xenofóbie (ktoré môžu vychádzať zo xenofóbneho vnímania a môžu mať formu postoja alebo fyzického násillia, napríklad rasistické útoky, diskriminácia na pracovisku, verbálne útoky alebo týranie, etnické čistky, genocída atď.), a to iba pokiaľ existujú zákony vymedzujúce tieto činy ako trestné.

Rasizmus

Rasizmus môžeme definovať mnohými spôsobmi. Podľa jednej definície je rasizmus vedomá alebo nevedomá viera vo vrodenuú nadradenosť jednej rasy nad inou. Táto definícia naznačuje, že „nadradená“ rasa má právo uplatňovať moc a dominovať nad tými, ktorí sú pokladaní za „podradných“; a že rasizmus ovplyvňuje postoje aj správanie jednotlivcov a skupín. Problém spočíva v tom, že termín „rasizmus“ predpokladá existenciu rôznych „rás“. V poslednom období sa však „rasa“ považuje za spoločensky vytvorenú charakteristiku. V skutočnosti nemôžeme ľudí posudzovať podľa žiadnej kategórie, ale výlučne ako „ľudské bytosti“. Avšak rasizmus existuje aj napriek tomu, že „rasa“ ako taká neexistuje.

Diskriminácia, xenofóbia a rasizmus sú rozšírené aj v ostatných častiach sveta: v Indii existuje približne 160 miliónov Dalitov (nedotknuteľných). Štúdie v Spojených štátoch amerických ukázali, že rasa je kľúčovým faktorom pri rozhodovaní o treste smrti. V Rwande bolo v roku 1994 v priebehu troch mesiacov zavraždených takmer milión ľudí, najmä Tutsiov.

Významný dátum

23. august

Medzinárodný deň spomienky
na obchod s otrokmi a jeho
zrušenie

Európa má za sebou dlhú históriu rasizmu. V minulosti bola existencia „nadradenej“ a „podradnej“ rasy odôvodňovaná na základe biologických rozdielov. Darwinova teória evolúcie aplikovaná na ľudské bytosti umožnila zatriedovanie podľa „rasy“. Obdobie kolonializmu, v ktorom si európske národy podrobili iné spoločnosti, aby ich vykorisťovali, trvalo vďaka širokému prijatiu tzv. sociálneho darwinizmu a iných podobne „rasistických“ teórií. „Bremeno bieleho muža“ podľa nej znamenalo „povinnosť“ koloniálnych Európanov „civilizovať“ ostatné národy. Otroctvo, ďalšia spoločná praktika európskych podnikateľov a vlád až do 19. storočia, sa tiež zakladalo na viere, že otroci sú „podradnou rasou“.

Dnešní rasisti viac zdôrazňujú kultúrne rozdiely ako biologicky podmienenú podradnosť. *Kultúrny rasizmus* sa zakladá na presvedčení, že existuje hierarchia kultúr, alebo že určité kultúry, tradície, zvyky a história sa vzájomne vylučujú. Vylučovanie (exklúzia) a diskriminácia cudzincov alebo menšín sa ospravedľuje v mene domnelo sa „vylučujúcich kultúr“, náboženstiev alebo „civilizácií“.

Moc a jej využitie či zneužitie je značne prepojené s rasizmom. Rasizmus definujú tí, ktorí majú moc. Rasizmus zároveň definuje mocenské vzťahy medzi páchatelmi a obeťami. Obete rasizmu sú bezmocné. Predsudky alebo negatívne hodnotenie (bez potrebných vedomostí alebo skúseností) sú tiež priamo späté s rasizmom. Preto je chápaný ako pretavenie predsudkov do praktických činov alebo foriem zaobchádzania s inými zo strany tých, ktorí majú moc a sú v pozícii tieto činy uskutočňovať.

Rasizmus sa môže prejavovať na viacerých úrovniach:

- *na osobnej úrovni*: týka sa osobných postojov, hodnôt a presvedčení, ktoré sú založené na nadradenosti jednej a podradenosti inej „rasy“.
- *na úrovni medziludských vzťahov*: týka sa správania k ostatným, ktoré odráža presvedčenie o nadradenosti jednej „rasy“.
- *na inštitucionálnej úrovni*: týka sa existujúcich zákonov, zvykov, tradícií a praktík, ktoré systematicky vedú k rasovým nerovnostiam a diskriminácii v spoločnosti, organizácii alebo inštitúcii.
- *na kultúrnej úrovni*: týka sa hodnôt a noriem správania, ktoré presadzujú vlastnú kultúrnu prax ako normu a meradlo, kým iné kultúry posudzuje ako podriadené či podradné.

Rôzne úrovne, na ktorých sa rasizmus prejavuje, navzájom do veľkej miery súvisia a aktívne sa podporujú. Rasizmus sa prejavuje otvoreným aj skrytým spôsobom. Aj vo svojej najmenej nápadnej podobe je však rovnako ničivý ako v otvorených formách.

Dôsledky rasizmu, či už v minulosti alebo v súčasnosti sú zničujúce pre obeť aj pre celé spoločnosti, v ktorých k takejto nespravodlivosti dochádza. Rasizmus stál pri zrode masových vrážd, genocíd a útlaku. Poslúžil aj ako nástroj podrobenia väčšiny svojvôli menšín, ktoré mali v rukách moc a bohatstvo. Hoci pri náprave nespravodlivosti už bolo dosiahnuté veľa, ešte stále existujú a pôsobia skryté i menej skryté formy izolácie, diskriminácie a segregácie. Tí, ktorí sú považovaní za „odlišných“ alebo „cudzích“ sa stretávajú s obmedzením slobody pohybu, s priamou agresiou, ponižovaním alebo sociálnym vylúčením.

Rasizmus a násilie u mladých ľudí

Násilie u mladých ľudí podnietené rasovou nenávisťou je realitou vo väčšine európskych krajín. Existuje veľa prípadov mladých ľudí a/alebo dospelých, ktorí sa stali obeťami útokov, bitiek, boli ohrození a v najextrémnejších prípadoch dokonca usmrtení pre svoju národnosť, vzhľad, náboženstvo, farbu pleti, účes alebo dokonca nosenie brady.

Podľa odhadov bolo v severnej Amerike v rokoch 1600 až 1850 zabitých takmer 12 miliónov pôvodných amerických Indiánov. Počas 200 rokov trvajúceho medzinárodného obchodovania s otrokmi zomrelo 10 až 20 miliónov Afričanov.

Rasistické násilie má aj nenápadnejšiu, ale o to rozšírenejšiu formu vyjadrenia. Zahŕňa viaceré formy, napríklad hľadanie obetných baránkov, segregáciu (násilné oddeľovanie) či diskrimináciu. Nutnosť podrobiť sa policajnej kontrole alebo prehliadke len na základe odlišného vzhľadu – tmavšej pleti alebo tmavším vlasom – je tiež jednou z foriem útlaku.

Svetová konferencia proti rasizmu, rasovej diskriminácii, xenofóbii a súvisiacej intolerancii

Tretia svetová konferencia sa konala v Durbane v Južnej Afrike od 31. augusta do 7. septembra 2001. Táto konferencia naštartovala veľmi dôležité medzinárodné hnutie a vyvolala mnoho očakávaní. Zúčastnilo sa na nej približne 160 krajín a viac ako 1 500 mimovládnych organizácií. Na konferencii dominovali dve otázky: kritická situácia Palestínčanov (vrátane snáh o opätovné označenie sionizmu za rasistickú teóriu) a uznanie otroctva ako zločinu proti ľudskosti a s tým súvisiace právo na odškodnenie. Záverečný text zhrnul tieto dve témy do podoby, ktorá bola prijateľná pre väčšinu účastníkov:

„Sme znepokojení kritickou situáciou Palestínčanov pod zahraničnou okupáciou. Uznávame neodňateľné právo Palestínčanov na sebaurčenie a založenie nezávislého štátu. Uznávame takisto právo na bezpečnosť všetkých štátov v regióne, vrátane Izraela, a vyzývame všetky krajiny, aby podporili mierový proces a prispeli k jeho rýchlemu naplneniu.“

V texte sa objavilo aj ospravedlnenie za zotročovanie, aj keď v ňom nebola zmienka o akomkoľvek odškodnení. Pre mnohých účastníkov bolo už samotné označenie otroctva a obchodu s otrokmi za zločiny proti ľudskosti historickou udalosťou, ktorá prinavrátila dôstojnosť veľkej časti svetovej populácie.

? Myslíte si, že vlády krajín, ktoré v minulosti bohatli z otroctva, by mali teraz platiť odškodné?

Pred samotnou konferenciou sa konalo aj fórum mimovládnych organizácií a medzinárodné mládežnícke fórum, na ktoré boli prizvané organizácie a mládežnícki členovia vládnych delegácií. Stretlo sa na ňom asi 200 mladých ľudí zo všetkých regiónov sveta, aby prediskutovali kľúčové otázky týkajúce sa boja proti rasizmu a xenofóbii.

? Prečo by mala byť propagácia rasizmu na internete kontrolovaná alebo zakázaná?

Imigranti, azylanti a žiadatelia o azyl

V dnešnej Európe žije mnoho imigrantov (pristáhovalcov), žiadateľov o azyl a azylantov vo veľmi zložitej situácii. Ich základné práva a dôstojnosť sú bežne porušované. Utečenci (žadatelia o azyl a tí, čo azyl dostali – azylanti) boli často donútení opustiť svoje rodiny, domovy a krajiny, aby sa zachránili pred vojnou, prenasledovaním alebo iným nebezpečenstvom. Aj keď väčšina utečencov vo svete nežiada o azyl v Európe, niektorí oň predsa žiadajú aj tu. Narastajúce alebo pretrvávajúce nacionalistické a xenofóbne nálady alebo obavy xenofóbnych politikov viedli mnohé vlády k prijatiu veľmi prísnych opatrení s cieľom zaistiť, aby sa na ich územie nedostali nijakí žiadatelia o azyl.

Utečenci tvoria obzvlášť zraniteľnú cieľovú skupinu, štatút ktorej je definovaný a chránený Ženevským dohovorom o právnom postavení utečencov z roku 1951. Väčšina európskych krajín

Významný dátum

21. marec

Medzinárodný deň za odstránenie rasovej diskriminácie

Skupina mladých nemeckých skinheadov vo Frankfurte nad Odrou pri nemecko-poľskej hranici často zastražuje a útočí na zahraničných študentov miestnej univerzity a zahraničných robotníkov. Na poľskej strane sa na predmestí Frankfurtu nad Odrou nachádza obec Slubice, kde cudzincov prenasleduje iná skupina mladých neonacistov. Objavila sa aj správa o tom, ako začali biť študenta, ale keď zistili, že je Španiel, ospravedlnili sa mu s vysvetlením, že ho pokladali za Nemca.⁹

Významné dátumy

20. jún

Svetový deň utečencov

18. december

Medzinárodný deň migrantov

v súčasnosti má zákony, ktoré im umožňujú zadržiavať osoby na letiskách a na staniciach hraničnej polície, často bez ohľadu na ich práva. Deportácie nelegálnych imigrantov alebo azylantov, ktorých žiadosti boli zamietnuté, sú bežnou praxou a občas aj formou veľmi ponižujúceho zaobchádzania.

? Čo sa deje, ak nejaký utečenec žiada o azyl v našej krajine? Viete, čo všetko musí urobiť?

Shengenská dohoda (1990) umožňuje voľný pohyb a neobmedzené cestovanie osôb cez všetky hranice v tých členských krajinách Európskej únie, ktoré k dohode pristúpili. Keď však EÚ odstraňovala bývalé vnútorné hranice, budovala zároveň prísnejšiu vonkajšiu „hranicu“ na ochranu európskeho územia. Vývoj spoločnej európskej politiky voči utečencom sa často označuje ako budovanie „pevnosti Európa“, čiastočne preto, že kladie dôraz na vylučovanie a odsun, a čiastočne preto, lebo ilustruje, ako dokáže strach z ekonomickej migrácie zablokovať zmysel pre realitu a ohľad na potreby utečencov.

? Odkiaľ pochádzajú utečenci v našej krajine? Prečo sú utečencami?

Veľmi obmedzujúce a xenofóbne politiky mnohých európskych krajín nútia imigrantov využívať nelegálne spôsoby dopravy do Európy. Často sa stávajú obeťami organizovaných prevádzáčov. Väčšina z nich sa do Európy nikdy nedostane a niektorí v priebehu cesty zomierajú: na mori či pri španielskom pobreží, v opustených lodiach na Stredozemnom mori, vo vlakoch, či nákladných autách, kde sa často udusia.

Nelegálna imigrácia znamená aj lacnú pracovnú silu pre mnohé odvetvia priemyslu a podnikateľov. Chudoba v krajinách ako Moldavsko a Ukrajina vyústila do odchodu mužov do krajín západnej Európy. Pretože sú „nelegálni“, sú nútení pracovať vo veľmi zlých podmienkach a za veľmi nízke platy. Často sú vystavení vydieraniu, zadržiavaniu pasov alebo vyhrážkam, že ich ohlásia na políciu. Mladé ženy sa často dostávajú do ťažkej situácie ako obeť obchodovania s ľuďmi. Sú nútené vykonávať domáce práce alebo prostitúciu.

Vo väčšine krajín sa na imigrantov hľadí z čisto pragmatického hľadiska ako na tovar. Imigranti nie sú vítaní ako ľudia, ktorí sú nositeľmi určitých vnútorných hodnôt a môžu prispieť k rozvoju spoločnosti. Zväčša sú prijímaní len s predpokladom, že majú pracovný potenciál, ktorý je v danej krajine potrebný.

? Myslíte si, že vstup do našej krajiny by mal byť povolený len ľuďom, ktorí majú dosť peňazí?

Mnohí mladí ľudia imigrantského pôvodu, tzv. druhá alebo tretia generácia imigrantov, každodenne zažíva rôzne formy diskriminácie, ktorá občas ústia do násilia, sociálneho vylúčenia a kriminalizácie. Jedným z najčastejších znakov skrytej rasovej diskriminácie je žiadať od týchto mladých ľudí, aby si „vybrali“ medzi tzv. rodičovskou „kultúrou“ a kultúrou ich „hostiteľskej“ krajiny. Rovnaký druh podozrievania v otázkach identity, lojality a vlastenectva sa uplatňuje aj na iné sociálne a etnické menšiny.

Antisemitizmus a romofóbia

Židia a Rómovia sú dve menšiny, ktoré trpeli diskrimináciou na celom území Európy na základe ich údajnej „podradenosti“ a z toho vyplývajúcich negatívnych stereotypov.

Obe menšiny pochádzajú z územia mimo Európy: Židia z oblasti, kde dnes leží Izrael a Palestína

„Najdôležitejšou hodnotou pri mojej práci s imigrantmi je ľudská dôstojnosť. Nabádame mladých imigrantov, ktorí k nám prichádzajú, aby sa podelili o svoje príbehy so svojimi rovesníkmi.“

Giulia Sanolla, talianska dobrovoľníčka

a z južného pobrežia Čierneho mora; Rómovia z Indie. Obe skupiny migrovali, pretože boli prenasledované, obe v minulosti trpeli pod útlakom väčšiny v Európe a boli považované za podradné. Počas druhej svetovej vojny nacisti systematicky vraždili príslušníkov oboch skupín. Rómovia aj Židia trpeli aj počas komunizmu a naďalej zažívajú diskrimináciu, nenávisť a predsudky, aj keď v súčasnosti je ich spoločenská situácia v mnohom odlišná.

❓ Čo sa dialo so Židmi v našej krajine počas druhej svetovej vojny?

Antisemitizmus

Antisemitizmus môžeme definovať ako „nepriateľstvo voči židom ako náboženskej alebo menšinovej skupine, ktorá je často sprevádzaná sociálnou, ekonomickou a politickou diskrimináciou“¹⁰. Toto nepriateľstvo je v európskej histórii prítomné dodnes. Antisemiti si vymysleli príbehy o židovskom sprisahaní, čím priliali vodu na mlyn antisemitským postojom nežidovského obyvateľstva. Medzi neslávne známe podvrhy patria „Protokoly sionských mudrcov“ (fiktívny ohováračský dokument podnecujúci násilie voči Židom, ktorý stále koluje v niektorých európskych krajinách).

Do konca 19. storočia sa židovské komunity v Rusku pravidelne stávali obeťami *pogromov* (pogrom je ruské slovo, ktoré označuje ničenie) – organizovaných, systematických aktov násilia zo strany miestnych obyvateľov proti židovskej komunite, často s tichým súhlasom alebo aktívnou účasťou polície a podporených antisemitskými politikami vlády. Útoky na židovskú komunitu boli bežné aj v iných európskych krajinách vrátane Francúzska a Rakúska.

Rozmach fašizmu v prvej polovici 20. storočia znamenal pre mnohých židov v Európe ďalšie ťažké obdobie, nakoľko antisemitizmus sa stal súčasťou ideológie, ktorá bola pri moci. Fašistické režimy a politické strany priamo alebo nepriamo spolupracovali s nemeckým nacistickým režimom počas holokaustu.

Holokaust, ktorého sa dopustilo nacistické Nemecko a jeho spojenci v priebehu druhej svetovej vojny, známy aj ako Shoah („šoa“, hebrejské slovo, ktoré znamená záhubu, zničenie), bolo systematické vyvražďovanie Židov z jediného dôvodu – že boli židia. Holokaust znamenal vyvrcholenie rasistickej a antisemitskej politiky Hitlerovej vlády, ktorej zverstvá sa začali v Nemecku 9. novembra 1938 počas takzvanej Krištáľovej noci – obrovským pogromom a skončili vyhladením šiestich miliónov Židov v koncentračných táboroch.

Po úspechu bolševickej revolúcie v Sovietskom zväze pogromy ustali, ale antisemitizmus pokračoval v rôznych formách, vrátane núteného vystahovania, konfiškácií majetku a vykonštruovaných súdnych procesov. V komunistických režimoch sa antisemitizmus často skrýval pod oficiálnymi antisionistickými politikami.

Dnes je antisemitizmus rovnako živý ako kedykoľvek predtým, aj keď často v skrytej podobe. Skupiny dokazujúce svoju vlastnú nadradenosť znesväcujú židovské cintoríny. Siete neonacistických skupín, ktorých členmi sú aj mladí ľudia, otvorene vykrikujú svoje antisemitské názory, existuje mnoho internetových stránok a literatúry, ktoré šíria a oslavujú nacistickú propagandu.

Romofóbia

Európania Rómov (nesprávne nazývaných Cigáni, vrátane skupiny Sinti) vždy pokladali za iných. V minulosti mnohí Rómovia žili kočovným životom a sťahovali sa z jedného miesta na druhé ako košíkari, remeselníci, hudobníci alebo obchodníci. Boli vystavení nútenej asimilácii; rómsky jazyk bol v niektorých krajinách zakázaný a rómske deti boli rodičom násilne odoberané. Rómovia boli v mnohých

Významné dátumy

9. november

Výročie Krištáľovej noci
Medzinárodný deň proti fašizmu
a antisemitizmu

30. apríl

Pamätný deň holokaustu (Yom
Ha-Shoah)

Významné dátumy

8. apríl

Medzinárodný deň Rómov

krajinách v postavení otrokov; poslednou takou krajinou bolo Rumunsko, kde bolo otroctvo zrušené až v roku 1856. Rómovia nikdy nemali vlastný štát a nikdy nevedli vojny proti iným národom. V 20. storočí ich naďalej považovali za tulákov a viacero krajín prijalo zákony, ktoré ich nútili usadiť sa.

Rómske komunity sú aj dnes vo všetkých európskych krajinách priamo či nepriamo diskriminované, prenasledované a odmietané.

? Aká početná je rómska komunita na Slovensku?

Porraimos (rómske slovo, doslova znamená „zničenie“, „spustošenie“) označuje genocídu európskych Rómov a Sinti od roku 1933 do roku 1945, ktorú vykonali nemeckí nacisti a ich spojenci. Odhadovaný počet obetí sa v závislosti od zdroja pohybuje od 500 tisíc do 2 miliónov. *Porraimos* zdecimoval predvojnovú populáciu Rómov o 70%.

Komunistické režimy východnej Európy narušili tradičný spôsob života Rómov pod hlavičkou „emancipácie“. Tradičné rómske rodiny sa ešte viac rozpadli po nástupe kapitalizmu. Väčšina Rómov nemá vysokú pracovnú kvalifikáciu a sú preto nútení vykonávať manuálnu prácu, zostávajú nezamestnaní alebo sa stávajú sociálne vylúčení.

V súčasnosti sa veľkosť rómskej populácie v Európe odhaduje na dvanásť miliónov, pričom Rómovia žijú vo všetkých európskych krajinách. Veľká väčšina žije usadlým spôsobom, no v niektorých západných krajinách sa kočovníctvo stále praktizuje. Zatiaľ čo Rómovia v Španielsku a Portugalsku prakticky stratili svoj materinský jazyk (bol zakázaný a potláčaný), pre väčšinu rómskych komunít v iných krajinách je rómsky jazyk stále zjednocujúcim kultúrnym znakom.

Romofóbia, diskriminácia a nevráživosť voči Rómom sú rozšírené v celej Európe. Rómovia patria medzi prvých, ktorí trpia pri ozbrojených konfliktoch, ako napríklad v bývalej Juhoslávii, kde bolo ich uväznenie uprostred krížovej palby zväčša ignorované. Ďalšími negatívnymi príkladmi je nedávne zbavenie rómskych rodín ich majetku na základe „boja proti zločinu“ (v Portugalsku); diskriminácia v prístupe k vzdelaniu rómskych detí a základným sociálnym službám (napríklad vo Veľkej Británii a vo Francúzsku sa týkajú predovšetkým kočujúcich komunít) alebo jednoduché nerešpektovanie poskytnutých práv. V mnohých krajinách boli Rómovia obeťami násilných fašistických a rasistických skupín, ktoré majú na svedomí mnoho vražd; rómske deti sú občas umiestňované do rovnakých škôl ako deti s mentálnym postihnutím. Rómske dediny sú často segregované a izolované.

? Aké informácie o Rómoch môžete nájsť vo svojich miestnych novinách?

Mnohí mladí Rómovia a ich deti vyrastajú v nepriateľskom sociálnom prostredí a jedinej podpory a uznania sa im dostáva v ich vlastnej komunite a rodine. Majú obmedzený alebo sťažený prístup k zdravotnej starostlivosti a vzdelaniu.

Hlbšie povedomie a záujem o Rómov sa zvyšuje len pomaly. Medzinárodná rómska únia je najvýznamnejšou medzinárodnou rómskou politickou organizáciou so štatútom konzultanta v rôznych orgánoch Organizácie spojených národov. Európske centrum pre práva Rómov so sídlom v Budapešti je medzinárodnou rómskou organizáciou pre ľudské práva, ktorá sa aktívne zapája do zvyšovania povedomia verejnosti, monitorovania a obrany ľudských práv Rómov.

Ľudia s postihnutím

Postihnutie je definované ako telesný alebo duševný stav, ktorý v dôsledku ochorenia, zranenia alebo telesného znevýhodnenia spôsobuje trvalé alebo dočasné ťažkosti, obmedzenie alebo ne-

„Cigánov treba prenasledovať ohňom a mečom.“

Španielsky zákon, 18. storočie

„Každá osoba s postihnutím má právo na nezávislosť, na sociálnu integráciu a na účasť na živote komunity.“

Článok 15 revidovanej Európskej sociálnej charty

schopnosť; tento výraz sa tiež používa ako termín pre právnu nespôsobilosť alebo neschopnosť.

Termín „postihnutie“ zahŕňa rôzne funkčné obmedzenia objavujúce sa v akejkoľvek populácii v ktorejkoľvek krajine sveta. Ľudia môžu trpieť telesným, duševným alebo zmyslovým poškodením, zdravotnými problémami alebo duševným ochorením. Takéto postihnutia, rôzne zdravotné stavy alebo choroby môžu byť zo svojej povahy stále alebo dočasné.

Termín „hendikep“ znamená stratu alebo obmedzenie možností zúčastňovať sa na živote komunity v rovnakej miere ako ostatní jej členovia. Opisuje vzťah medzi osobou s postihnutím a okolitým prostredím. Oba termíny sú adekvátne, ale dôraz v každom z nich je síce mierne, alebo v konečnom dôsledku výrazne odlišný.

? Ako sa môžu ľudia s postihnutím zúčastňovať na aktivitách vašej organizácie?

Podľa odhadov má až 10 % svetovej populácie nejakú formu postihnutia. Pre takmer 800 miliónov obyvateľov 46 členských štátov Rady Európy to znamená asi 80 miliónov osôb s postihnutím. Napriek istému pokroku v posledných rokoch sa mnoho ľudí s postihnutím aj naďalej stretáva s prekážkami na ceste k rovnosti príležitostí a plnej účasti na živote komunity. Mnoho z nich nemá prístup k vzdelaniu a odbornej príprave; miera nezamestnanosti v ich radoch je omnoho vyššia; majú nízky príjem; čelia prekážkam vo okolitom prostredí, sociálnemu vylúčeniu, intolerancii, rôznym klišé a stereotypom, priamou alebo nepriamou diskrimináciou, násiliu, zlému zaobchádzaniu aj zneužívaniu.¹¹ Podľa prieskumu Eurobarometra z roku 2001 si 97 % ľudí, ktorí sa zúčastnili rozhovorov, myslí, že je nutné podniknúť niečo na zaistenie lepšieho začlenenia ľudí s postihnutím do spoločnosti.¹²

Významné dátumy

10. október

Svetový deň duševného zdravia

3. december

Medzinárodný deň ľudí žijúcich s postihnutím

Väčšina organizácií v rámci Európskej únie, ktoré sú aktívne v oblasti presadzovania práv ľudí s postihnutím, je súčasťou Európskeho fóra zdravotného postihnutia (EDF). V Rade Európy sú rôzne aktivity a stratégie koordinované Direktoriátom pre sociálne veci.

Európska únia vyhlásila rok 2003 Európskym rokom osôb s postihnutím.

Čo chcú ľudia s postihnutím?

„Nič zvláštne, nič nezvyčajné. Chceme len chodiť do škôl v blízkom okolí, navštevovať knižnice, kiná, používať autobusy, aby sme mohli ísť nakupovať do centra alebo ísť na návštevu ku kamarátom a rodine cez celé mesto či krajinu. Chceme mať možnosť ísť voliť spolu s ostatnými občanmi. Chceme mať možnosť oženiť a vydať sa. Chceme mať možnosť pracovať. Chceme mať možnosť starať sa o deti. Chceme vysokú kvalitu zdravotnej starostlivosti za dostupné ceny. Chceme, aby sa na nás pozerali ako na bežných ľudí, ako na súčasť spoločnosti, aby sme neboli považovaní za niečo, čo treba skrývať, ľutovať a čo má byť objektom charity.“ Adrienne Rubin Barhydt, 10. apríla 1996.¹³ Zdroj: www.disrights.org

Homofóbia alebo diskriminácia na základe sexuálnej orientácie

Homofóbiu môžeme definovať ako averziu alebo nenávisť voči homosexuálom alebo ich životnému štýlu či kultúre – alebo všeobecne voči ľuďom s odlišnou sexuálnou orientáciou.

Významný dátum

17. máj

Medzinárodný deň boja proti homofóbi

7. august

Medzinárodný deň práv a vzdelávania transsexuálnych osôb

V správe o diskriminácii na základe sexuálnej orientácie v Poľsku, prezentovanej Európskemu parlamentu v júni 2001, sa uvádza, že 22% ľudí s odlišnou sexuálnou orientáciou bolo vystavených fyzickým útokom a 77% tieto incidenty nikdy nenahlásilo kvôli strachu z reakcií svojich rodín a polície.¹⁴

Jednotlivci s odlišnou sexuálnou orientáciou (odlišnou od väčšiny) sú v mnohých častiach sveta vystavení diskriminácii, ktorá má rôzne formy od urážok až po vraždy. V mnohých krajinách je homosexualita ešte stále zločinom a v niektorých je dokonca trestaná smrťou. V Európe sa síce dosiahol istý pokrok v zmenách legislatívy, napriek tomu veľa ľudí považuje homosexualitu za chorobu, psychickú poruchu alebo neprirodzené správanie.

- Homosexualita znamená pre každého niečo iné. Uvádame niekoľko základných definícií:
- Bisexuál je človek, ktorého priťahujú osoby rovnakého aj opačného pohlavia.
- Gej je výraz pochádzajúci z angličtiny (pôv. gay) a označuje muža s homosexuálnou orientáciou.
- Lesba je žena s homosexuálnou orientáciou.
- Homosexuál je človek, ktorého priťahujú len osoby rovnakého pohlavia.
- Heterosexuál je človek, ktorého priťahujú len osoby opačného pohlavia.
- Transsexuál je človek, ktorý vníma svoj rod odlišne od svojho biologického pohlavia (t.j. muž v ženskom tele alebo naopak).
- LGBT je skratka pre lesby, gejov, bisexuálov a transsexuálov.

Život ľudí s neheterosexuálnou orientáciou má v súčasnej Európe rôznu podobu, od veľmi nenáročnej (vo väčších mestách západnej Európy s dobre vyvinutými subkultúrami, barmami, klubmi a organizáciami) cez relatívne komplikovanú (v malých mestách západnej Európy a veľkej časti strednej Európy, kde sa názory na homosexualitu menia len veľmi pomaly) až po skutočne nebezpečnú podobu (znepríjemňovanie života zo strany polície aj „bežných“ ľudí, diskriminačné zákony a zločiny z nenávisti, ktoré sú na dennom poriadku v niektorých krajinách východnej Európy, napríklad v Bulharsku, Albánsku, Rumunsku a Moldavsku).

Homosexuálne páry sú v celej Európe obeťami právnej diskriminácie v takých oblastiach ako právo uzavrieť sobáš, vytvoriť rodinu alebo adoptovať si dieťa (inými slovami, nemôžu si nárokovať rovnaké postavenie ako heterosexuálne páry).

? Poznáte známeho geja alebo lesbu z našej krajiny?

Ružový trojuholník

Desaťtisíce homosexuálov zomrelo v nacistických koncentračných táborech. Ružový trojuholník a ružová farba sú dodnes spájané s homosexuálnym hnutím a kultúrou, pretože homosexuáli v nacistických koncentračných táborech museli nosiť ružový odznak na znak svojej „sexuálnej úchyľky“.

Najväčší problém, ktorému musia mladí ľudia s inou sexuálnou orientáciou čeliť, je na jednej strane diskriminácia zo strany cudzích ľudí, t.j. násilie, obťažovanie a odopieranie služieb (bežné je napríklad vyhodenie z reštaurácie), a na druhej strane nepochopenie v rodine či medzi priateľmi, ak pred nimi odhalia svoju sexuálnu orientáciu. Pre mnohých ľudí sú to veľmi vážne problémy, a preto zo strachu z odmietnutia často odďaľujú tento krok. Na školách môže byť zase veľký tlak zo strany rovesníkov, ktorý môžu značne komplikovať život študentov s inou orientáciou.

? Mali by mať homosexuálne páry právo uzatvárať manželstvá?

Mladí ľudia sú mimoriadne zraniteľnými cieľmi homofóbneho násillia a diskriminácie. Často musia

bojovať s vlastným pocitom viny, vyrovnávať sa s náročnými otázkami o svojej sexuálnej identite a navyše sa obávajú odmietnutia alebo nepochopenia zo strany okolia. Negatívne reakcie okolia ich dostávajú do konfliktu so spoločnosťou. Navyše, násilie a zneužívanie doženie mnohých do stavov depresie a občas dokonca k samovražde.

Náboženská diskriminácia

Rozmanitosť v Európe je často najviditeľnejšia v oblasti náboženského vierovyznania. Prevažná časť Európanov tvoria kresťania, aj keď mnohí z nich svoje vierovyznanie aktívne „nepraktizujú“. Táto väčšina však často „ukrýva“ mnoho odlišností. Vojny medzi katolíkmi a protestantmi spôsobili hlboké rozdelenie Európy, podobne ako v minulosti vojny medzi katolíkmi a pravoslávnyimi kresťanmi. V každom náboženskom smere existuje mnoho odlišností, ktoré síce laik nerozozná, ale pre veriacich sú zásadné.

Aj keď v celej Európe existujú aj mnohé kresťanské náboženské menšiny, v histórii boli (a v niektorých krajinách dodnes sú) diskriminované. Ich náboženstvo alebo cirkev nie je „uznaná“ alebo nemá rovnaký štatút a práva (napríklad na vzdelanie) ako „oficiálne“ alebo prevládajúce náboženstvo.

Proces európskej integrácie a spolupráce čiastočne zmazal rozdiely medzi kresťanskými smermi zo sociálno-politického hľadiska. Podľa niektorých filozofov a politikov by kresťanstvo malo tvoriť základ európskej identity, čo môže byť potenciálne nebezpečná požiadavka ignorujúca milióny Európanov, ktorí nie sú nábožensky založení, ako aj tých, ktorí nie sú kresťanmi.

? Ktoré náboženské menšiny existujú vo vašom meste alebo komunite? Kde sa stretávajú a modlia?

Judaizmus bol pravdepodobne najviac diskriminovaným náboženstvom v Európe spomedzi všetkých nekresťanských vierovyznaní. V 15. storočí boli židia vyhostení zo Španielska a Portugalska a tí, ktorí zostali, museli násilne konvertovať, alebo praktizovali svoje náboženstvo tajne a s veľkým ohrozením života. Predsudky a mylné predstavy o židovskej viere určite prispeli aj k vytváraniu antisemitských postojov. V dejinách sme videli aj príklady zneužívania takýchto postojov na zdôvodnenie diskriminácie a segregácie židov. Pravdepodobne tieto postoje prispeli k pasívnej tolerancii holokaustu v niektorých prevažne kresťanských spoločnostiach.

Ďalšie menšinové náboženské komunity v Európe zahŕňajú hinduistov, budhistov, bahájov, rastafariánov a sikhov. V závislosti od konkrétnej krajiny zažívajú príslušníci týchto komunit rôzne formy diskriminácie. V mnohých prípadoch je náboženská diskriminácia spojená s rasizmom.

Islamofóbia

Islam je spomedzi nekresťanských náboženstiev najrozšírenejším v Európe. V niektorých balkánskych krajinách Balkáne a na Kaukaze islam predstavuje prevládajúce náboženstvo. Vo Francúzsku, Nemecku a mnohých ďalších západných aj východných krajinách je to druhé najrozšírenejšie náboženstvo.

Spôsob, akým sa moslimovia na celom svete dostali do stredobodu pozornosti po útokoch na Spojené štáty americké v roku 2001 ukazuje, aké zraniteľné sú v skutočnosti vzťahy medzi komunitami a ich zmysel pre toleranciu. Moslimovia žijúci na Západe boli prekvapení, že ľudia, ktorých pokladali za svojich priateľov, susedov a spoluobčanov, sa zrazu zmenili a obvinili ich z útokov na Svetové obchodné centrum, ba dokonca sa mstili nevinným mužom, ženám a deťom. Obzvlášť

Počas druhej svetovej vojny boli Svedkovia Jehovovi posielaní do koncentračných táborov, pretože odmietali slúžiť v nemeckej armáde.

„Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania; toto právo zahŕňa slobodu zmeniť svoje náboženské vyznanie alebo presvedčenie, ako aj slobodu prejavovať svoje náboženské vyznanie alebo presvedčenie sám či spoločne s inými, buď verejne alebo súkromne, bohoslužbou, vyučovaním, vykonávaním náboženských úkonov a zachovávaním obradov.“

Európsky dohovor o ľudských právach, článok 9, odst. 1

znepokojujúca je skutočnosť, že v Spojených štátoch aj v Európe sa stali terčom útokov aj ženy, ktoré nosia šatky.

? Akú máte predstavu o islame?

Islamofóbia doslovne znamená strach z moslimov, islamu a s tým súvisiacich záležitostí. Nejde pritom o žiaden nový jav, ale o starodávny predsudok, ktorý sa stal v poslednom čase opäť aktuálnym kvôli jeho ničivým dôsledkom na život moslimov, najmä tých, ktorí žijú v menšinových komunitách. V súčasnej situácii sa hlboko zakorenené predsudky o islame vyskytujú v mnohých európskych spoločnostiach. Najbežnejšími formami sú neuznanie islamu ako oficiálneho náboženstva, neudeľovanie povolení budovať mešity alebo neposkytnutie objektov či inej podpory moslimským náboženským skupinám alebo komunitám.

Hlavnou príčinou islamofóbie je nedostatok vedomostí o islame. Aj preto je toto náboženstvo často spájané iba s terorizmom a extrémizmom. V skutočnosti je islam náboženstvom, ktoré káže toleranciu, solidaritu a lásku k blížnemu, rovnako ako mnohé iné náboženstvá.

? Čo môžete urobiť vo vašej organizácii alebo v škole na zvýšenie povedomia a na pochopenie iných náboženstiev?

Jedným z najbežnejších predsudkov o islame je tzv. „nekompatibilita“ – vzájomné vylučovanie sa s ľudskými právami. Tento predsudok často pramení z reality krajín, kde je islam väčšinovým náboženstvom, čiže predovšetkým arabských krajín. Neprítomnosť demokracie a rozsiahle porušovanie ľudských práv sú uvádzané ako príklady „nekompatibility“. Predsudky spočívajú v tom, že islam je považovaný za jedinú príčinu, ktorá prispieva k takejto situácii, aj keď v skutočnosti je väčšina týchto režimov len jednoducho nedemokratická. Keby sme tento princíp aplikovali na kresťanské krajiny, potom by sme museli obviňovať kresťanské náboženstvo z bývalého diktátorského režimu v Portugalsku, Španielsku alebo Grécku a dospeli by sme k záveru, že kresťanstvo tiež nie je kompatibilné s ľudskými právami a demokraciou.

Mladí ľudia sa stretávajú s nepochopením a útokmi, ak sa otvorene prihlásia k islamu. V niektorých krajinách moslimským dievčatám zakázali chodiť do školy so zahalenou hlavou.

Právny rámec

Početné medzinárodné a regionálne ľudskoprávne dokumenty sa o diskriminácii zmieňujú buď vo všeobecnosti, alebo sa zaoberajú len niektorými jej špecifickými formami. Na úrovni Organizácie Spojených národov zahŕňajú okrem iného nasledovné dokumenty:

- Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948);
- Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (1965);
- Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (1979);
- Deklarácia práv zdravotne postihnutých osôb (1975);
- Dohovor Medzinárodnej organizácie práce (ILO) (č.169) týkajúci sa pôvodného a kmeňového obyvateľstva v nezávislých štátoch(1989).

V Rade Európy bol okrem prijatia Európskeho dohovoru o ľudských právach dosiahnutý dôležitý pokrok najmä prijatím týchto dokumentov:

- Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov (1992);
- Dohovor o účasti cudzincov vo verejnom živote na miestnej úrovni (1992);
- Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín (1995).

Ďalšie informácie

O rasizme a diskriminácii

- Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (The European Commission against Racism and Intolerance – ECRI), www.coe.int/ecri;
- La Ligue Internationale contre le Racisme et l'Antisémitisme (LICRA), France, www.licra.org;
- SOS Racisme (France), www.sos-racisme.org;
- UNITED for Intercultural Action - the European Network against nationalism, racism, fascism and in support of migrants and refugees, www.xs4all.nl/~united;
- Európska sieť proti rasizmu (The European network against racism – ENAR), www.enar-eu.org/;
- The Internet Anti-racism Centre in Europe, www.icare.to/;
- Európske stredisko pre monitorovanie rasizmu a xenofóbie (The European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia – EUMC), www.eumc.eu.int;
- Minorities of Europe (MoE), www.moe-online.com;
- Young Women from Minorities (WFM), www.wfmonline.org;
- Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, www.snslp.sk;
- Ľudia proti rasizmu, www.rasizmus.sk, www.tolerancia.sk.

O Rómoch

- Európske centrum pre práva Rómov (The European Roma Rights Centre – ERRC), www.errc.org;
- Medzinárodná rómska únia (The International Romani Union – IRU), www.romaniunion.org;
- Union Romani (Španielsko), www.unionromani.org;
- Patrín Web Journal, www.geocities.com/Paris/5121/patrin.htm;
- Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, www.vlada.gov.sk/romovia;
- Rómska verejná politika, www.rvp.sk.

O ľuďoch s postihnutím

- Svetový inštitút na výskum zdravotných postihnutí (The World Institute on Disability - WID), www.wid.org;
- Európske fórum zdravotného postihnutia (The European Disability Forum), www.edf-feph.org;
- Centrum samostatného života, www.csz.sk.

O prisťahovalcoch a utečencoch

- Vysoký komisár OSN pre utečencov (The United Nations High Commissioner for Refugees), www.unhcr.ch;
  - The portal for the promotion and protection of the rights of migrants, www.december18.net;
  - Association des Travailleurs Magrébins en France, www.atmf.org;
  - SOLIDAR, www.solidar.org;
  - Európska rada pre utečencov (The European Council on Refugees and Exiles), www.ecre.org;
  - Člověk v tísni (Česká republika), www.clovekvtisni.cz;
  - Medzinárodná organizácia pre migráciu (International Organization for Migration - IOM), www.iom.sk;
  - Slovenská humanitná rada, www.shr.sk;
- Spoločnosť ľudí dobrej vôle, www.cassovia.sk/sldv;
- Človek v ohrození, www.clovekvohrozeni.sk.

O náboženstvách

- Svetová rada cirkví (The World Council of Churches), www.wcc-coe.org;

- The United Religions Initiative, www.uri.org;
- Bahájska viera, www.bahai.org;
- Islam (Islam 21 Project - www.islam21.net); Islamská nadácia na Slovensku - www.islamweb.sk;
- Fórum proti islamofóbii a rasizmu (The Forum against Islamophobia and Racism, Veľká Británia), www.fairuk.org;
- Sikhizmus (The Sikhism home page), www.sikhs.org;
- Hinduizmus (Hindu Resources on-line), www.hindu.org;
- Katolícka cirkev (internetová stránka Svätej stolice - www.vatican.va); Katolícka cirkev na Slovensku – www.kbs.sk;
- Evanjelická cirkev augsburského vyznania, www.ecav.sk; Evanjelická cirkev metodistická, www.umc.sk;
- Ruská pravoslávna cirkev, www.russian-orthodox-church.org.ru, Pravoslávna cirkev na Slovensku, www.orthodox.sk;
- Shamash: Židovská informačná a diskusná internetová sieť, <http://shamash.org/about.shtml>, Ústredný zväz Židovských náboženských obcí v SR.

O antisemitizme

- Antisemitizmus a xenofóbia dnes (Antisemitism and Xenophobia Today), www.axt.org.uk;
- The Anti-Defamation League, www.adl.org;
- Svetový židovský kongres (The World Jewish Congress), www.wjc.org.il;
- Dokumentačné stredisko holokaustu, www.holokaust.sk.

O gejoch a lesbách

- Medzinárodná asociácia lesbiab a gejov (The International Lesbian and Gay Association), www.ilga.org;
- The Institute for Lesbian and Gay Strategic Studies, www.iglss.org;
- Fakty o sexuálnej orientácii a sexuálnych predsudkoch („Facts on sexual orientation and sexual prejudice“), <http://psychology.ucdavis.edu/rainbow>;
- The International Gay, Lesbian, Bisexual, Transgender and Queer Youth and Student Organisation (IGLYO), www.iglyo.org;
- Iniciatíva Inakosť, www.inakost.sk.

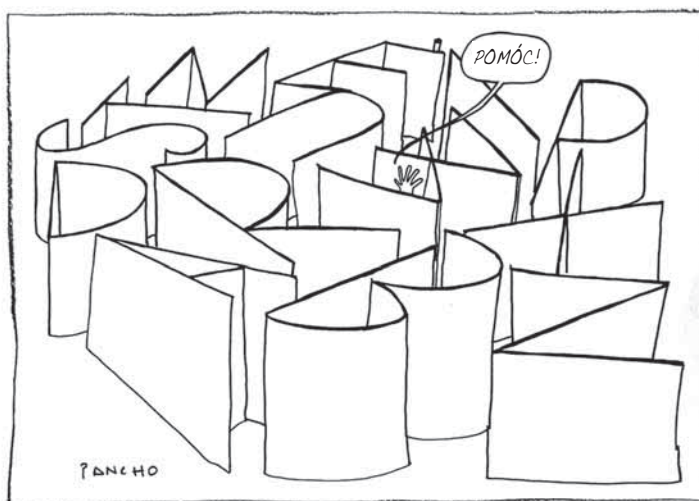

Odkazy

1. Alaux, J.P., Bach, J., Benot, Y., et Al., Égalité sans frontière: les immigrés ne sont pas une marchandise, Les notes de la Fondation Copernic, Haut Conseil de la Coopération Internationale, Éditions Syllepsis, Paris, 2001.
2. Brander, P., Cardenas, C., Gomes, R., Vicente Abad, J, Taylor, M., Education pack „all different – all equal“, Council of Europe European Youth Centre Strasbourg, 1995.
3. Crimes of Hate, Conspiracy of silence, Amnesty International, London 2001.
4. Liégeois, J-P, Roma, Gypsies, travellers, Council of Europe Press, Strasbourg, 1994.
5. Ohana, Y., Participation and citizenship – Training for minority youth projects in Europe, (ed.), Council of Europe Publishing, 1998.
6. Patrín Web Journal (www.geocities.com/Paris/5121/).
7. Symonides, J., Ed., „The struggle against discrimination“, A collection of international instruments adopted by the United Nations System, Unesco, Paris, 1996.
8. Taguieff, P.-A., La force du préjugé, Gallimard, Paris, 1987.
9. „Xenophobia in a European context“, Mind and human interaction, Vol. 9, No.1, University of Virginia, 2001.

Vzdelanie

Právo na vzdelanie ako ľudské právo

V prípade prejednávanej na Európskom súde pre ľudské práva bolo právo na vzdelanie definované ako „právo na prístup k vzdelávacím inštitúciám existujúcim v danom čase a právo na využívanie získaného vzdelania, čo znamená právo na oficiálne uznanie získaného vzdelania“¹⁶.

„Vzdelanie nie je len prostriedkom pri zarabáaní na živobytie alebo nástrojom na získavanie bohatstva. Vzdelávanie je zasvätením do duchovného života, je zaškolením ľudskej duše k hľadaniu pravdy a presadzovaniu cností.“

Vijaya Lakshmi Pandit

Vzdelanie

Právo na vzdelanie sa spomína v nasledujúcich ľudskoprávných dokumentoch:
 Všeobecná deklarácia ľudských práv (čl. 26)
 Európsky dohovor o ľudských právach a základných slobodách (čl. 2 Protokolu č.1)
 Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (čl. 10)
 Dohovor o právach dieťaťa (čl. 28 a 29)
 Africká charta ľudských práv a práv národov (čl. 17)
 San Salvadorský protokol k Americkému dohovoru o ľudských právach (čl. 13).

Medzinárodný dohovor o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach (čl. 13 a 14). Je dôležité pripomenúť, že článok 13 je najdlhším ustanovením Dohovoru a najširším aj najkomplexnejším článkom o práve na vzdelanie v medzinárodnom práve.

Aké sú súčasné výzvy vo vzdelávaní?

V roku 1996 vytvorila komisia UNESCO zoznam siedmich hlavných druhov napätia vo svete, ktoré ovplyvňujú vzdelávanie:

1. Napätie medzi globálnym a lokálnym;
2. Napätie medzi univerzálnym a individuálnym;
3. Napätie medzi tradičným a moderným;
4. Napätie medzi duchovným a materiálnym;

Súvisiace cvičenia

- Malý slovník globalizácie
- Práva detí
- Vzdelanie pre všetkých?
- Nech je počuť každý hlas!
- Cesta do Krajiny rovnosti
- Odpoveď rasizmu
- Jazyková bariéra

Významné dátumy

8. september

Medzinárodný deň gramotnosti

5. október

Medzinárodný deň učiteľov

5. Napätie medzi dlhodobými a krátkodobými perspektívami;
6. Napätie medzi súťaživosťou a rovnosťou príležitostí;
7. Napätie medzi mimoriadnym nárastom poznatkov a schopnosťou človeka prijímať tieto poznatky.

UNESCO zdôraznilo štyri piliere učenia ako stratégiu, ktorá by mohla pomôcť vyrovnáť sa s týmito výzvami a riešiť ich:

1. *Naučiť sa spolunažívať*: vzdelávanie by malo u študentov posilniť schopnosti a zručnosti, aby dokázali prijať myšlienku o vzájomnej prepojenosti a podmienenosti ľudských činností, aby vedeli riešiť konflikty, plánovať a pracovať na dosahovaní spoločných cieľov; rešpektovať pluralitu a rôznorodosť (napríklad rodovú, etnickú, náboženskú a kultúrnu) a aktívne sa zúčastňovať na živote komunity.
2. *Naučiť sa učiť*: vzdelávanie má študentom pomôcť získať nástroje nevyhnutné na získavanie nových poznatkov: základné zručnosti komunikácie a verbálneho vyjadrovania, základnú gramotnosť, matematické zručnosti, schopnosť riešiť problémy, získavať široké spektrum poznatkov, ako aj hlbších vedomostí v niektorých oblastiach, porozumieť právam a povinnostiam; a čo je najdôležitejšie: naučiť sa, ako sa učiť.
3. *Naučiť sa konať*: vzdelávanie má pomáhať študentom získať pracovné, sociálne a psychologické zručnosti, ktoré im umožnia v rôznych životných situáciách prijímať rozhodnutia založené na získaných informáciách a faktoch, pomôžu im fungovať v sociálnych a pracovných vzťahoch, zapojiť sa do miestnych aj globálnych trhov, využívať technologické nástroje, uspokojovať svoje základné životné potreby, ako aj zlepšovať kvalitu vlastného života a života ostatných ľudí.
4. *Naučiť sa byť*: vzdelávanie by malo prispievať k osobnostnému rozvoju a umožniť ľuďom konať samostatne, to znamená na základe vlastného úsudku, kritického myslenia a s vedomím osobnej zodpovednosti. Cieľom by malo byť rozvíjanie všetkých stránok individuálneho potenciálu, napríklad pamäti, logického zdôvodňovania, estetického cítenia, duchovných hodnôt, telesných a komunikačných zručností, zdravého životného štýlu, radosti zo športu a rekreácie. Malo by viesť k oceneniu vlastnej kultúry, osvojeniu etických a morálnych pravidiel spoločnosti či k schopnosti obhájiť svoje postoje a názory.

Dopĺňajúce sa úlohy formálneho a neformálneho vzdelávania

V európskych vzdelávacích politikách existujú dva kľúčové koncepty: vízia *celoživotného vzdelávania* v rámci neustále sa *učiacej* spoločnosti. Ide o spoločnosť, kde sú ľuďom ponúkané rôzne možnosti na rozvíjanie zručností v priebehu celého života. Je dôležité poznamenať, že popri úlohe formálneho vzdelávania do popredia stále viac vystupuje neformálne vzdelávanie, t.j. rôzne výchovno-vzdelávacie programy mimo formálneho vzdelávacieho systému. Takéto programy často organizujú mimovládne organizácie, vrátane mládežníckych. Sú schopné venovať sa celému radu tém a pružne využívať rôzne metódy a prístupy. Dokážu zvyšovať gramotnosť a pestovať rôznorodé zručnosti miliónov detí a dospelých, ktorí nemajú prístup k formálnemu vzdelávaciemu systému alebo sú funkčne negramotní.

„Ak si myslíte, že vzdelanie je drahé, skúste porovnať, čo stojí hlúposť.“

Anonymný výrok

? Viete o nejakých neformálnych vzdelávacích programoch vo vašom okolí?

V dvadsiatom storočí boli štátne a verejné školy hlavnými inštitúciami masového vzdelávania v Európe. Formálnemu vzdelávaniu sa dostávalo všeobecného uznania.

V posledných desaťročiach táto tendencia viedla k zvyšovaniu rozpočtu pre základné školstvo, právneho zakotvenia povinnej školskej dochádzky a k zvýšenej pozornosti médií k otázkam výchovy, vzdelávania a spoločenského rozvoja.

Odborníci v oblasti vzdelávania hovoria o dôležitosti „prekračovania hraníc“ medzi formálnym a neformálnym výchovno-vzdelávacím prostredím a o podpore vzájomnej komunikácie a spolupráce. Tým možno rôznorodé aktivity a vzdelávacie prostredia vzájomne prepojiť a zosúladiť a vytvoriť tak ucelenú ponuku rôznorodých výchovno-vzdelávacích príležitostí.

„...ako jeden zo základných prostriedkov, ktoré máme k dispozícii na hlbší a harmonickejší rozvoj ľudstva, a tým aj na potlačenie chudoby, sociálneho vylúčenia, nevedomosti, útlaku a vojen.“¹⁸

Úloha európskych mládežníckych organizácií

Mládežnícke organizácie si na európskej úrovni našli spôsoby presadzovania svojich prístupov v oblasti vzdelávania. Majú svoje študentské organizácie, napríklad Národnú úniu študentov Európy (National Union of Students in Europe – ESIB) či Sekretariát európskych študentských únií (Organising Bureau of European School Student Unions – OBESSU), ktorý je najväčšou európskou platformou národných študentských organizácií a vyvíja aktivity v strednom a strednom odbornom vzdelávaní. Tieto organizácie zabezpečujú výmenu informácií, skúseností a vedomostí medzi národnými študentskými organizáciami a zohrávajú dôležitú úlohu v diskusií o nových trendoch vo formálnych vzdelávacích systémoch Európy.

? Do akej miery sú vzdelávacie systémy schopné držať krok so súčasnými výzvami?

Pretože svet sa stáva zložitejším, aj vzdelávacie systémy sa rozširujú vo svojom rozsahu aj obsahu. Počet detí v jednotlivých vzdelávacích systémoch sa zvyšuje rýchlejšie ako nárast celkovej populácie. Počet detí zapísaných do základnej školy v rozvojových krajinách vzrástol z 50 % v roku 1970 na 76 % v roku 1990 a 82 % v roku 1995. Väčšina vzdelávacích systémov sa systematicky ako nikdy doposiaľ rozširuje a zahŕňa aj deti v predškolskom veku, mladistvých či dospelých.

Miera gramotnosti v rozvojových krajinách sa taktiež zvýšila – zo 43 % v roku 1970 na 65 % v roku 1990 a viac než 70 % v roku 1995. Takýto nárast je do veľkej miery výsledkom zlepšenia kvality vzdelávania, zvýšenej pozornosti, ktorú jej jednotlivé vlády aj medzinárodné spoločenstvo venujú, ako aj vysokej hodnoty, ktorá sa kvalitnému vzdelaniu pripisuje v rodinách. Vzdelanie je uznávané ako hodnota sama osebe. Často je vnímané ako univerzálny nástroj na zvládanie každodenných výziev, ktorým jednotlivé rodiny čelia.

Napriek tomu v niektorých krajinách možno pozorovať stagnáciu v počte detí zapísaných do škôl. Niektorí odborníci tvrdia, že v priebehu posledných dvadsiatich rokov:

„...sa rast počtu detí zapísaných na základných, stredných a vysokých školách vo väčšine krajín spomalil. Nárast verejných výdavkov na vzdelávanie v pomere k hrubému domácomu produktu (HDP) taktiež vykazuje spomalenie vo všetkých skupinách krajín.“¹⁹

Tento vývoj má obzvlášť negatívny dopad na dosiahnuté vzdelávacie výsledky, vrátane miery gramotnosti v krajinách, ktoré v posledných dvoch desaťročiach zaznamenali pomalší rast oproti predchádzajúcim dvadsiatim rokom.

Globalizácia

Kľúčové prvky globalizácie ako liberalizácia obchodu iba vo vybraných odvetviach, rôzne možnosti obchodných spoločností uskutočňovať svoje finančné operácie kdekoľvek na svete či početné prípady daňových únikov ohrozujú dlhodobé financovanie vzdelávania. Problémy sprevádzajúce výber daní vplyvajú na objemy vládnych prostriedkov vynaložených na vzdelávanie. Napríklad v Ghane je vláda schopná na daniach vybrať 12 % hrubého domáceho produktu (HDP). Ak by prišla len o 10% svojho daňového zisku – t.j. 1,2% HDP – stratená suma by predstavovala približne polovicu rozpočtu na základné školstvo. Z tohto dôvodu je efektívny výber daní mimoriadne dôležitý pri dosahovaní pokroku v poskytovaní základného vzdelania pre všetkých.²⁰

Mnohým krajinám strednej a východnej Európy sa ešte celkom nepodarilo obnoviť svoje ekonomiky. Aký to má vplyv na vzdelávanie?

„Decentralizácia sociálnych výdavkov mala značný vplyv na dostupnosť zdrojov pre vzdelávanie (Poľsko, 1999; Ruská federácia, 1999; Rumunsko, 1999). Niektoré krajiny strednej Európy zaviedli decentralizáciu financovania a riadenia školstva ešte pred rokom 1990, vo zvyšných krajinách regiónu sa objavili nové snahy o presunutie právomocí z centrálnej vlády na miestnu úroveň. Miestne samosprávy týmto preberajú stále väčšiu zodpovednosť za poskytovanie vzdelávania od predškolskej výchovy až po stredoškolské vzdelávanie. V mnohých prípadoch aj samotné školy prebrali veľkú časť právomocí. Ak to premietneme do rozdelenia výdavkov, regionálne samosprávy sú často zodpovedné za väčšinu finančných výdavkov na vzdelávanie. V niektorých krajinách sa prehlbuje nerovnosť medzi regiónmi v ich schopnosti financovať vzdelávacie programy (Poľsko, 1999).

V niektorých prípadoch miestne samosprávy, predovšetkým vo vidieckych oblastiach, nedostávajú dostatočné finančné prostriedky, aby dokázali finančne zabezpečiť plnenie nových právomocí, a majú len málo možností na získavanie dodatočných prostriedkov. Mzdy učiteľov, ktoré predstavujú najväčšiu časť rozpočtu na vzdelávanie, sú často pevne stanovené ústrednými orgánmi, pričom školy majú nedostatok autonómie v rozpočtových otázkach.

Finančné prostriedky na vzdelávanie pochádzajú zo štátneho rozpočtu, ktorý sa však značne znižuje. So zníženými príjmami štátu a nižším výberom daní sa znižuje aj objem štátnej podpory na vzdelávanie.

Napriek problémom spojeným s prechodným obdobím jednotlivé krajiny realizovali viaceré kroky smerom k reforme vzdelávania. Reformy sa zamerali na vzdelávaciu legislatívu, demokratizáciu učebných osnov a decentralizáciu riadenia a financovania školstva. V niektorých krajinách však bola samotná realizácia reforiem pomalá a často veľmi náročná.²¹

Z celosvetových ukazovateľov o kvalite vzdelávania vyplýva, že do tejto oblasti sa investuje len veľmi málo prostriedkov. Navyše vo svete, ktorý charakterizujú neustále zmeny, rodičia aj mladí ľudia spochybňujú užitočnosť toho, čo sa na školách učí. Okrem toho je na svete príliš veľa škôl, ktoré čelia nedostatočnej dochádzke učiteľov, mnoho z nich neefektívne využíva vyučovací čas a nevenuje dostatočnú pozornosť individuálnym záujmom a schopnostiam jednotlivých žiakov. Nie je preto prekvapením, že v školách, kde deti získavajú len málo užitočných poznatkov a veľa času trávia mechanickým učením sa, mnoho z nich odmieta to, čo vzdelávací systém ponúka. Mnohí žiaci, ktorí pokračujú v štúdiu, nezískajú ani základné zručnosti na zhodnotenie a uplatnenie získaných vedomostí v ďalšom živote.

„Korene vzdelávania sú trpké, no plody sú sladké.“

Aristoteles

Odborníci Rady Európy upozornili na tri skupiny mladých ľudí, ktoré sú obzvlášť zraniteľné v rámci vzdelávacích systémov:

1. Tí, ktorí pochádzajú z ekonomicky znevýhodnených rodín.
2. Tí, ktorých rodičia majú obmedzené skúsenosti so vzdelávaním.
3. Národnostné menšiny, imigranti a „kočovníci“.

? Viete uviesť iné skupiny, ktoré nie sú uvedené v tomto zozname a sú obzvlášť zraniteľné?

V mnohých častiach sveta narastá nedôvera voči formálnemu, jednotnému systému vzdelávania. Ľudia pozorujú narastajúce nerovnosti a nedostatky – v nákladoch, kvalite, výsledkoch a uznávaní vzdelania. To viedlo vo väčšine sveta ku „kríze dôvery“ vo verejné školstvo.

Ak by všetky školopovinné deti dostali kvalitné základné vzdelanie v trvaní aspoň štyroch rokov, problém negramotnosti by sa vyriešil počas jednej generácie. Napriek tomu v súčasnosti:

1. 125 miliónov školopovinných detí nenavštevuje základnú školu; väčšina z nich sú dievčatá.
2. Ďalších 150 miliónov detí síce základnú školu začne navštevovať, ale neukončí ani štyri roky dochádzky. Väčšina z nich končí so vzdelávaním ešte skôr, ako získajú základné zručnosti
3. Vo veľkej časti subsaharskej Afriky a južnej Ázie deti získavajú vzdelanie v trvaní iba 4 až 7 rokov. V rozvinutých krajinách je to 15 až 17 rokov.
4. V súčasnosti je na svete 870 miliónov negramotných ľudí, z toho 70% tvoria ženy.

? Viete, prečo je medzi negramotnými ľuďmi také vysoké percento žien?

Všeobecná deklarácia ľudských práv už pred päťdesiatimi rokmi označila bezplatné a povinné vzdelanie za základné ľudské právo. V roku 1990 vlády všetkých krajín sveta, s výnimkou dvoch, podpísali Dohovor o právach dieťaťa, ktorý toto právo znovu potvrdil a zmenil ho na právne záväznú povinnosť.

Odvtedy bolo prijatých mnoho medzinárodných záväzkov k tomuto základnému ľudskému právu.

Rozvinuté krajiny sa opakovane zaviazali rozvíjať intenzívnejšiu spoluprácu na naplnenie cieľov stanovených medzinárodnými summitmi v deväťdesiatych rokoch. Predstavitelia vlád sa stretli v roku 1990 na Svetovej konferencii Vzdelanie pre všetkých, ktorá sa konala v thajskom Jomtiene. Na konferencii si vytýčili cieľ, aby do desiatich rokov mali všetky deti sveta možnosť naplno rozvíjať svoje schopnosti. Tento záväzok zahŕňa zabezpečenie prístupu ku kvalitnému základnému vzdelaniu, ako aj odstraňovanie rodových nerovností.

Posledný medzinárodný záväzok si kladie za cieľ poskytnúť základné vzdelanie pre všetkých do roku 2015. Pri súčasnom vývoji však ani tento menej ambiciózný termín nie je splniteľný. Ak jednotlivé vlády nezačnú konať ihneď, do roku 2015 nebude mať 75 miliónov detí prístup k základnému vzdelaniu.

Vo výstupoch posledného summitu o vzdelávaní (Dakar, 2000) sa zdôrazňuje, že

„vzdelávanie je základným ľudským právom. Je kľúčom k udržateľnému rozvoju, mieru a stabilite v jednotlivých krajinách aj medzi krajinami navzájom, a preto je nenahraditeľným prostriedkom na zvyšovanie aktívnej účasti jednotlivcov na spoločenskom a ekonomickom živote v 21. storočí.“

„Rodíme sa slabí, potrebujeme silu; bezmocní, potrebujeme pomoc; blázniví, potrebujeme rozum. Všetko, čo nám pri narodení chýba, čo potrebujeme, aby sme sa stali ľuďmi, je dar vzdelania.“

Jean-Jacques Rousseau

„Vzdelanie je lepším strážcom slobody než celá armáda.“

Edward Everett

Odkazy

Building Bridges for Learning, Youth Forum, Brussels, 1999.
Education for All - country reports, 2000.
<http://www2.unesco.org>.
Education Now Campaign, Oxfam www.caa.org.au/oxfam/advocacy/education.
European Youth Trends 2000, Council of Europe, 2001.
Learning: The treasure within, UNESCO, Paris, 1996.
World Education Report.
www.unesco.org.

Životné prostredie

„Ak sa púšť rozrastá, lesy strácajú, vzrastá podvýživa a ľudia v mestách žijú vo veľmi zlých podmienkach, nie je to preto, lebo im chýbajú zdroje; je to dôsledok politiky vlád a elitných skupín. Popieranie ľudských práv a záujmov ľudí nás zatláča do situácie, keď to jediné, čo má v Afrike vyhliadky na svetlú budúcnosť, je chudoba... Iba slobodní ľudia, ktorí majú svoje práva a sú zrelými a zodpovednými občanmi, sa dokážu podieľať na rozvoji a ochrane životného prostredia.“

*Rečník z pléna, verejná diskusia
WECD, Nairobi, 23. september
1986*

Životné prostredie – púšte, lesy či husto zastavané mestá – nemôžeme oddeľovať od problémov ľudí a od ľudských práv, predovšetkým tých, ktoré sa týkajú sociálnej spravodlivosti a rozvoja. To platí nielen pre Afriku, ale aj pre celú Európu. Životné prostredie je s ľuďmi vzájomne prepojené: všetky ľudské činnosti majú vplyv na životné prostredie a životné prostredie ovplyvňuje človeka. Jedným z príkladov je „skleníkový efekt“. Tristo rokov využívania ropy, uhlia a plynu na celosvetový priemyselný rozvoj značne prispelo ku globálnemu otepľovaniu. V posledných rokoch sme svedkami katastrofických klimatických zmien, ktoré ovplyvňujú ľudí na celom svete. Ľudia z bohatých krajín, ktoré do ovzdušia vypúšťajú najväčšie množstvo oxidu uhličitého, sú schopní lepšie sa chrániť proti „prírodným pohromám“, ako tí, ktorí žijú v rozvojových krajinách. Toto sú otázky spravodlivosti, a preto aj otázky ľudských práv.

Niekoľko ďalších príkladov vzťahu medzi životným prostredím a ľudskými právami:

- poľnohospodárska pôda posiatá počas vojen nášlapnými mínami, ktoré ohrozujú bezpečnosť ľudí;
- chudoba, ktorá prinútila ľudí pestovať plodiny na nevyhovujúcej pôde, čo vedie k jej vysušaniu, premene na púšť a k ešte väčšej chudobe;
- nehoda v rumunskom Baia Mare, pri ktorej sa kyanid z odpadových vôd dostal najskôr do rieky Szamos, potom znečistil Tisu a napokon Dunaj.

Súvisiace cvičenia

- Príbeh dvoch miest
  - Titulná stránka
- Záhrada za jednu noc
- Život v dokonalom svete
- Makahovia – lovci veľrýb
  - Naše budúcnosť
  - Sieť života

Naše životné prostredie

Životné prostredie využívame nielen na získavanie surovín pre priemyselný rozvoj, ale aj ako odpadkový kôš. Ak však chceme zachovať život na Zemi, potrebujeme stabilné teploty, kyslík vo vzduchu a čistú vodu. Žijeme na planéte s vyčerpatelnými zásobami, kde je všetko navzájom prepojené, napríklad prostredníctvom potravinových reťazcov či kolobehu vody v prírode. Príroda sa dokáže do istej miery prispôbiť, no vážne narušenie prirodzených cyklov, napríklad znečistením, nevhodnými poľnohospodárskymi činnosťami, projektmi zavlažovania či nadmerným rybolovom

v nej destabilizujú rovnováhu. Černobyľská katastrofa na Ukrajine, odumieranie stromov v Čiernom lese v Nemecku, premena pôdy na vyprahnutú púšť v južnom Španielsku, choroba šialených kráv v Británii, vysychanie Aralského jazera v Uzbekistane či budovanie priehrady v tureckom Ilise sú len niekoľkými príkladmi toho, ako človek ničí životné prostredie pri svojich hospodárskych aktivitách.

? Viete uviesť nejaké príklady zo svojho okolia? Povedzte, aký vplyv má budovanie ciest, priemyselná ťažba alebo iný druh hospodárskej činnosti na miestne životné prostredie?

Myšlienka udržateľného rozvoja

V roku 1989 začala Svetová komisia pre životné prostredie a rozvoj (WCED) presadzovať zásadu „udržateľného rozvoja“, ktorý v takzvanej Brundtlandovej správe definovala ako „rozvoj, ktorý umožňuje uspokojovanie potrieb súčasných generácií bez toho, aby boli ohrozené nároky budúcich generácií na uspokojovanie ich potrieb.“

Po nej nasledujúca Deklarácia z Rio de Janeiro z roku 1992 uvádza: „Ľudské bytosti sú z hľadiska udržateľného rozvoja stredobodom pozornosti. Majú právo na zdravý a produktívny život v súlade s prírodou.“

Vážny a veľmi naliehavý problém pre oblasť ľudských práv predstavuje hľadanie takých riešení ktoré by neohrozovali životné prostredie pri našej snahe odstraňovať chudobu, zmierňovať negatívne vplyvy globalizácie či uplatňovať právo na rozvoj.

Jednou z možností je uzatváranie medzinárodných dohôd k špecifickým otázkam. Napríklad na konferencii OSN o klimatických zmenách v japonskom Kjóte v roku 1997 sa priemyselne krajiny zaviazali znížiť svoje emisie skleníkových plynov. Priebeh konferencie bol poznačený intenzívnymi rokovaniami o výnimkách pre rozvojové krajiny, ako aj kritikou uskutočniteľnosti a spravodlivosti konečnej dohody.

Alternatívny prístup z ľudskoprávneho hľadiska by mohol zaistiť, aby boli zásady spravodlivosti a rovnosti stredobodom všetkých dohôd. Niektorí ľudia zastávajú názor, že otázky životného prostredia sú už dostatočne ošetrené v existujúcich ľudskoprávných dokumentoch, napríklad zarúčením práva na majetok, zdravie a život. Iní naproti tomu hovoria o nových alebo „vznikajúcich“ ekologických právach.

Podľa niektorých by sa do existujúceho zoznamu ľudských práv malo pridať ekologické ľudské právo, teda právo na zdravé životné prostredie. Napríklad podľa návrhu Deklarácie OSN o princípoch ľudských práv a životného prostredia z roku 1994: „Všetky osoby majú právo na bezpečné, zdravé a ekologicky kvalitné prostredie. Toto právo, ako aj ostatné ľudské práva vrátane občianskych, kultúrnych, ekonomických, politických a sociálnych práv, sú univerzálne, vzájomne podmienené a nedeliteľné“.

Niektorí ľudia, najmä ekológovia, kritizujú požiadavku na ekologické ľudské právo. Obávajú sa, že ak cieľom ochrany životného prostredia bude ľudský život a zdravie, životné prostredie bude ochraňované len ako podmienka ľudského blahobytu a len v miere potrebnej na jeho zabezpečenie. Namiesto toho presadzujú celostný (holistický) prístup k ľudským právam. Tvrdia, že človek je súčasťou biosféry, a preto je jeho povinnosť voči ľudstvu neoddeliteľná od jeho zodpovednosti pri ochrane životného prostredia. V širšom kontexte by ľudskoprávne nároky mali zohľadňovať hodnoty a potreby budúcich generácií ako aj konkurenčné záujmy rôznych štátov a skupín.

Existujú tiež názory, že aj iné biologické druhy by mali mať svoje „zvieracie práva“, podobne ako majú ľudia svoje ľudské práva. V existujúcich právnych poriadkoch zvieratám nie sú priznané práva.

Svetové katastrofy²²

Katastrofické udalosti	1996	2000
Hurikány	62	99
Záplavy	69	153
Suchá	9	46

„Ekologické hnutie môže prežiť, len ak sa stane hnutím za spravodlivosť. Ak zostane čisto ekologickým hnutím, buď zanikne, alebo prežije ako firemná „zelená práčka“. Žiaden ozajstný ekológ sa nemôže uspokojiť s takouto rolou. Práve ekologické hnutie založené na ideáli spravodlivosti má veľké šance a nekonečné možnosti.“

Vandana Šiva

Napriek tomu ich zákony mnohých krajín chránia. Napríklad vo väčšine európskych krajín existujú zákony na ochranu životných podmienok chovných zvierat.

Ekologické ľudské práva

Vznik ekologických ľudských práv možno vnímať ako reakciu na globálny stav životného prostredia. Sú výtvorom našej doby, takisto ako nimi svojho času boli politické a občianske práva.

Ďalším možným spôsobom napredovania, ktorý je predmetom mnohých diskusií, je vytvorenie ucelenej koncepcie ekologických ľudských práv. Tento prístup sa usiluje o zladenie filozofie ľudských práv a ekologických zásad. Ľudské práva (dôstojnosť, sloboda, vlastníctvo a rozvoj) musia reagovať na skutočnosť, že jednotlivci sa pohybujú nielen v politickom a sociálnom, ale aj v prírodnom prostredí. Tak ako každý jednotlivec musí rešpektovať vnútornú hodnotu ostatných ľudských bytostí, musí rešpektovať aj vnútornú hodnotu všetkých ostatných bytostí (zvierat, rastlín a ekosystémov). Jedna z hlavných výziev, ktorej v súčasnosti čelia učitelia aj mládežnícki pracovníci, spočíva vo výchove mladých ľudí k rešpektovaniu ľudskej dôstojnosti a zároveň k rešpektovaniu života ako takého, aj s premietnutím do ich každodenného života. Inými slovami, „myslieť globálne, konať lokálne“ a hľadať také spôsoby života, ktoré by boli udržateľné do budúcnosti.

Účasť mladých ľudí a mládežníckych organizácií

Školy, ekologické mimovládne organizácie a ďalšie inštitúcie poskytujú mladým ľuďom v každej krajine možnosti na aktívne zapojenie do environmentálnych aktivít. Na miestnej úrovni si mladí ľudia môžu prispôbiť svoje domovy, školy a mládežnícke kluby tak, aby boli priateľskejšie voči životnému prostrediu. Rovnako sa môžu zapájať do procesov rozhodovania. Na regionálnej a celoštátnej úrovni môžu ovplyvňovať verejnú diskusiu písaním listov, divadelnými predstaveniami a (pokojnými) demonštráciami k otázkam, ktoré sa ich dotýkajú. Na medzinárodnej a celosvetovej úrovni môžu získať vplyv prijímaním deklarácií, akou je napríklad Charta Zeme, či zapojením sa do kampaní medzinárodných organizácií ako napríklad Greenpeace.

Na všetkých úrovniach sa môžu mladí ľudia zapojiť prostredníctvom internetu, kampaní a celosvetových osláv, napríklad počas Dňa životného prostredia alebo Dňa Zeme. Valné zhromaždenie OSN v roku 1972 vyhlásilo 5. jún za Svetový deň životného prostredia. Oslavovať ho môžeme rôznymi spôsobmi, vrátane verejných zhromaždení, cyklistických sprievodov, „zelených“ koncertov, súťaží v písaní esejí alebo tvorbou plagátov na školách, sadením stromov, kampaňou za recykláciu odpadu či upratovaním okolia. Každý rok má tento sviatok inú hlavnú tému. Z predchádzajúcich

Goldmanova cena za životné prostredie

Goldmanova cena za životné prostredie je najvýznamnejšou cenou pre ochrancov životného prostredia.

Napríklad v roku 2000 ju získala Oral Ataniyazova za prácu s uzbekistanskými komunitami postihnutými krízou v oblasti Aralského jazera.

Zamerala sa na vzdelávanie, zdravotnú a sociálnu starostlivosť o rodiny, ako aj na ľudské práva žien a detí.

V roku 2001 získali cenu Myrsini Malakov a Giorgios Catsadorakis, ktorí pracovali na záchrane ohrozeného ekosystému močarísk Préspea v severozápadnom Grécku. Vďaka ich úsiliu bola podpísaná dohoda medzi Albánskom, Macedónskom a Gréckom o vyhlásení prvej cezhraničnej chránenej oblasti na Balkáne, ktorá sa stala ukážkou mierovej spolupráce medzi týmito krajinami.

možno spomenúť „Za život na Zemi – Zachráňme moria“, „Chudoba a životné prostredie – Lámanie začarovaného kruhu“ a „Deti a životné prostredie“ (www.unep.org). 22. apríla zas oslavujeme Deň Zeme. Oslavy koordinuje Sieť Dňa Zeme, ktorá spolupracuje s rôznymi organizáciami v oblasti ľudských práv a životného prostredia, napríklad Sierra Club či Amnesty International. Počas Dňa Zeme sa organizujú verejné podujatia, ale aj protestné akcie proti porušovaniu ľudských práv či proti zneužívaniu životného prostredia. www.earthday.net/events/events-europe.stm

Činnosť Rady Európy

Rada Európy začala svoj environmentálny program v roku 1961. Jeho aktivity sa zameriavajú na zachovanie prírody a krajiny. Tento program je dnes súčasťou Oddelenia pre kultúru, kultúrne a prírodné dedičstvo. Rozvíja sa tromi hlavnými smermi: Paneurópskou stratégiou biologickej a krajinej diverzity, Dohovorom o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť (Bernský dohovor) a programom Zvyšovania povedomia o biologickej a krajinej diverzite.

Informácie a kampane súvisiace s ochranou životného prostredia sa šíria aj prostredníctvom publikácií Rady Európy. K zvyšovaniu povedomia o biologickej a krajinej diverzite prispieva aj sieť národných informačných kancelárií.

Medzinárodné dokumenty

Medzi užitočné zmluvy a iné medzinárodné dokumenty, ktoré sa venujú ekologickým a ľudským právam patria:

1. Európska charta o životnom prostredí a zdraví, 1989;
2. Deklarácia OSN o životnom prostredí a rozvoji, 1992;
3. Návrh Deklarácie OSN o princípoch ľudských práv a životného prostredia, 1994;
4. Biskajská deklarácia o práve na životné prostredie, 1999;
5. Charta Zeme, 2000.

Odkazy

1. Boyle, A, Anderson, M.R., Human rights approaches to environmental protection: An overview, Clarendon Press, Oxford, 1996.
2. Bosselmann, K., Human rights and the environment: redefining fundamental principles, www.arbld.unimelb.edu.au.
3. Caring for the Earth, The World Conservation Union (IUCN), United Nations Environment Programme (UNEP), World Wide Fund for Nature (WWF-UK), www.ciesin.org/IC/iucn.
4. The Council of Europe environment programme, www.nature.coe.int.
5. The 1994 draft Declaration of Principle on Human Rights and the Environment www1.umn.edu/humanrts/instreet/1994-dec.htm.
6. The Earth Charter initiative, www.earthcharter.org.
7. Worldwatch, www.worldwatch.org.

Významné dátumy

5. jún

Svetový deň životného prostredia

22. apríl

Deň Zeme

„Spása sveta leží v ľudskom srdci, v ľudskej sile premýšľať, v ľudskej pokore a v ľudskej zodpovednosti. Ešte stále sme pod vplyvom zničujúcej a samolúbej viery, že človek je korunou tvorstva, a nie len jeho súčasťou, a preto je mu všetko dovolené. Ešte stále nevieme, ako postaviť morálku pred politiku, vedu a hospodárstvo. Ešte stále nevieme pochopiť, že skutočnou chrbtovou kosťou všetkých našich aktivít – ak majú byť morálne – je zodpovednosť. Zodpovednosť je niečo vyššie ako moja rodina, krajina, firma alebo môj úspech. Zodpovednosť voči zákonu bytia, pred ktorým, a pred ním jediným, budeme spravodlivo súdení.“

Václav Havel

Rovnosť mužov a žien

„Mal by to byť krásny pocit: byť mladý a mať pred sebou celý život, môcť si ho plánovať a snívať o ňom. A malo by to byť rovnako krásne, či ste mladý muž alebo mladá žena. V skutočnosti však veľa mladých ľudí nemá možnosť plánovať a snívať, ani právo na bezpečnosť a dôstojný život. V skutočnosti je veľký rozdiel, či sa narodíte ako dievča alebo chlapec. Mladé ženy sú vystavené oveľa väčšiemu riziku, že ich základné práva budú porušované.“²³

Niektoré základné pojmy

Zatiaľ čo v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia aktivistky za práva žien hovorili o „zapojení žien do rozvoja spoločnosti, deväťdesiate roky kladú hlavný dôraz na „začlenenie rodových otázok“ do politiky a plánovania.

Dnes sa používajú oba termíny: „práva žien“ aj „rodová rovnosť“, teda rovnosť mužov a žien. Čo tieto termíny znamenajú a aký je medzi nimi rozdiel? Výraz „ľudské práva žien“ sa používa na zdôraznenie skutočnosti, že práva žien sú ľudské práva, ktoré ženám patria jednoducho preto, lebo sú ľudské bytosti. Táto myšlienka včleňuje tému postavenia žien do hlavného prúdu hnutia za ľudské práva a zároveň začleňuje princípy ľudských práv do hnutia za práva žien.

Rodová rovnosť znamená rovnaký podiel na moci, účasť a viditeľnosť oboch pohlaví vo všetkých oblastiach verejného aj súkromného života. Rodová rovnosť nemá byť chápaná ako protiklad rodovej rozdielnosti, ale ako protiklad rodovej nerovnosti. Snaží sa podporovať plnú účasť žien a mužov na živote spoločnosti. Našou úlohou je bojovať za rodovú rovnosť rovnako ako za ľudské práva, podporovať ju a ochraňovať.

Termín „rod“ sa vzťahuje na spoločnosťou vytvorené roly žien a mužov, ktoré sú im prisúdené na základe ich pohlavia. Rodové úlohy preto závisia od konkrétneho sociálno-ekonomického, politického a kultúrneho kontextu a ovplyvňujú ich aj iné faktory vrátane rasy, národnosti, sociálnej skupiny, sexuálnej orientácie a veku. Ľudia sa učia rodovým úlohám v priebehu svojho života. Rodové úlohy sa značne odlišujú v rámci jednej kultúry aj medzi jednotlivými kultúrami. Na rozdiel od biologického pohlavia sa rodové úlohy môžu meniť.

„Diskusia o socializácii a stereotypoch ukázala, že *staré* formy socializácie vytvorili priestor pre vznik nových foriem vytvárania identity a individuality. *Nové* formy socializácie síce nahrádzajú staré formy, ale môžu pritom opakovať minulé stereotypné očakávania vo vzťahu k obojom rodom, ktoré potom majú aj podobné dôsledky. Vplyv rodiny, školy a pracovného prostredia už nemusí byť taký silný ako v minulosti, no v súčasnosti ho môžu účinne nahrádzať vplyvy nových informačných technológií a prekvitajúca kultúrna prax (v hudbe či médiách), ktorá rovnako posilňuje spoločenskú moc mužov a ženy udržiava v podriadenom postavení.“²⁴

? Ako sa muži vyrovnávajú so zmenami, ktoré sú dôsledkom uznania práv žien?

Súvisiace cvičenia

- Rozdielne mzdy
- Domáce záležitosti
- Hrdinky a hrdinovia
- Porozprávajme sa o sexe
- Cesta do Krajiny rovnosti
  - Kto sú ja?
  - Práca a deti

Príklady porušovania práv žien

Domáce násilie

Najbežnejšou formou násilia páchaného na ženách je domáce násilie. Domáce násilie sa mnoho rokov považovalo za súkromnú záležitosť, do ktorej štát ani súdna moc nemohli zasahovať. Domáce násilie je však viac než len narušenie telesnej a duševnej pohody týranej ženy, a preto je priamym útokom na jej ľudské práva ako aj trestným činom.

Štatistiky ukazujú, že žena je častejšie obeťou násilia, útokov a dokonca aj zabitia zo strany svojho partnera alebo bývalého partnera, ako zo strany akejkoľvek inej osoby.

- V závislosti od konkrétnej krajiny sa podiel žien v Európe, ktoré sú obeťami domáceho násilia, pohybuje v od 20 do 50%.
- Domáce násilie sa vyskytuje vo všetkých vrstvách spoločnosti a v každom veku.
- Domáce násilie má mnoho podôb: telesnú, sexuálnu, psychickú a systémovú.
- Každá piata žena sa počas svojho života stane obeťou sexuálneho útoku. Vek obetí sa rôzni od dvoch mesiacov do 90 rokov.
- 98% útočníkov sú muži a 50% z nich žije s obeťou násilia v manželstve alebo v obdobnom zväzku.
- 70% znásilnení je dopredu pripravených a len 3% útočníkov sú pritom psychicky nevyrovnaní jednotlivci.
- Fenomén viacnásobných znásilnení narastá.
- Údaje naznačujú narastajúci počet útokov na veľmi mladé dievčatá.

„Štatistiky sú smutné bez ohľadu na to, na ktorú časť sveta sa pozriete... Žiadna krajina alebo región nie je výnimkou z hľadiska výskytu domáceho násilia“. O tom hovorí aj správa UNICEF o domácom násilí páchanom na ženách a dievčatách, publikovaná v roku 2000, ktorá je prvým pokusom o preskúmanie globálnych rozmerov tohto fenoménu.

Obchodovanie so ženami a dievčatami

Každoročne sa milióny mužov, žien a detí stávajú obeťami celosvetového obchodovania s ľuďmi v podmienkach podobných otroctvu. V tomto údaji sú zahrnuté tisíce mladých žien a dievčat, ktoré nalákali, uniesli alebo predali na nútenú prostitúciu alebo inú formu sexuálneho otroctva. Tento jav sa globalizáciou a modernými technológiami ešte viac uľahčil. Hlavnými príčinami existencie obchodovania s ľuďmi sú chudoba, nezamestnanosť a nedostatočné vzdelanie. Všetky tieto faktory nútia ľudí riskovať, aby si zlepšili kvalitu svojho života. Jedným z varovných trendov v priemyselných krajinách je „využívanie lacnej a nelegálnej pracovnej sily, ako aj zneužívanie žien a detí na prostitúciu a pornografiu.“²⁵

Obchodovanie s ľuďmi síce nie je novým fenoménom, avšak predávanie naivných a zúfalých mladých žien do sexuálneho otroctva sa v súčasnosti stalo jednou z najrýchlejšie narastajúcich trestných činností v celosvetovom meradle. „Nadálej fungujú obchodné toky medzi niektorými rozvojovými krajinami (severná a stredná Afrika, latinská Amerika a Ázia) a západnými cieľovými krajinami. Avšak najzarážajúcejšia je skutočnosť, že medzi ľuďmi predanými do krajín Európskej únie narastá počet žien a detí z krajín strednej a východnej Európy. Odhady hovoria až o 120 tisícoch žien a detí, ktoré sú ročne predané do západnej Európy.“²⁶ Už niekoľko rokov je problém obchodovania so ženami a deťmi – a s ľuďmi vo všeobecnosti – prioritnou otázkou v agende Rady Európy.

Významné dátumy

8. marec

Medzinárodný deň žien

25. november

Medzinárodný deň za odstránenie násilia na ženách

Každý rok podstúpia 2 milióny malých dievčat ženskú obriezku a pridajú sa tak k 130 miliónom rovnako zmrzačených žien vo svete.²⁷

Mrzačenie ženských genitálií

Ročne sa približne 130 miliónov žien a dievčat na celom svete, no predovšetkým v Afrike, stáva obeťou zmrzačenia pohlavných orgánov (female genital mutilation). Ženská obriezka je kultúrna zvykosť, ktorá ženám ubližuje, porušuje ich ľudské právo na život a narúša ich telesnú integritu, zdravie a sexualitu. Keďže sa praktizuje hlavne na mladých dievčatách, zmrzačenie ženských genitálií úzko súvisí aj s právami detí.

V konfliktných oblastiach...

V posledných rokoch boli hlásené mnohé prípady násilia voči ženám v Bosne, Kambodži, Čečensku, Haiti, Peru, Somálsku, Sierra Leone, vo východnom a západnom Timore a v ďalších konfliktných oblastiach sveta. Pri nízkom počte medzinárodných trestných tribunálov, vytvorených na súdenie zločinov spáchaných v Juhoslávii či Rwande, bude musieť medzinárodné spoločenstvo nájsť alternatívne spôsoby, ktoré by dostatočne chránili aj práva žien a trestali ich masové porušovanie.

Parlamentné zhromaždenie Rady Európy

„vyslovuje poľutovanie nad tým, že napriek uznaniu znásilnenia ako vojnového zločinu, je aj naďalej systematicky využívané – a to aj v posledných vojnových konfliktoch (napríklad v Kosove a Čečensku) – ako zbraň, ktorá spôsobuje ženám nielen psychickú traumu, ale aj nechcené tehotenstvo.“²⁸

? Čo môžeme urobiť, aby sme zastavili páchanie násilia na ženách a dievčatách?

Medzinárodné ľudskoprávne dokumenty

Od prvej Svetovej konferencie o ženách (Mexico City, 1975), medzinárodné spoločenstvo zaznamenalo značný pokrok na ceste k dosiahnutiu rovnosti medzi mužmi a ženami.

V roku 1976 vznikol Rozvojový fond pre ženy (UNIFEM) na podporu zmien v tejto oblasti. Fond od svojho založenia podporil mnohé projekty a iniciatívy v rozvojovom svete a pomohol posilňovať politické, ekonomické a sociálne postavenie žien.

Prvý medzinárodný dokument, ktorý zakazuje diskrimináciu žien a zaväzuje vlády, aby podnikli kroky k ich zrovnoprávneniu, je Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (známy aj ako „Ženský dohovor“ alebo CEDAW). Bol prijatý v roku 1979 a do platnosti vstúpil v roku 1981.

Dohovor má za cieľ odstrániť všetky formy diskriminácie voči ženám. V článku 1 je diskriminácia definovaná ako „akékoľvek rozlišovanie, vylučovanie alebo obmedzovanie na základe pohlavia, ktorého cieľom alebo dôsledkom je narušiť alebo zrušiť uznanie, požívanie alebo uplatnenie zo strany žien, bez ohľadu na ich rodinný stav, na základe rovnoprávnosti mužov a žien, ľudských práv a základných slobôd v politickej, hospodárskej, sociálnej, kultúrnej, občianskej alebo inej oblasti.“ Jednotlivé štáty majú povinnosť pravidelne predkladať správy o dodržiavaní tohto Dohovoru.

Počas uplynulého desaťročia sa vyvinulo celosvetové hnutie, ktoré poukázalo na nedostatky vo vymedzení niektorých ľudskoprávnych pojmov. Tie spravidla upravujú práva žien ako druhoradé vo vzťahu k ostatným ľudským právam.

V roku 1999 Valné zhromaždenie OSN prijalo tzv. Opčný (dobrovoľný alebo voliteľný) protokol k CEDAW, ktorý vypracoval Výbor OSN pre odstránenie diskriminácie žien. Protokol vstúpil do platnosti v roku 2000. Predstavuje dôležitý krok v ochrane práv žien, nakoľko umožňuje jednotlivým

„Nerovnosti a rozdiely medzi ženami a mužmi v oblasti ľudských práv sú v rozpore so zásadami skutočnej demokracie.“

Parlamentné zhromaždenie Rady Európy, Uznesenie 1216 (2000).

ženám alebo skupinám žien predkladať sťažnosti na porušovanie ľudských práv priamo Výboru. Ten môže začať vyšetrovanie v prípadoch vážneho alebo systematického porušovania práv žien na celom svete. Dosah Protokolu je však obmedzený, keďže štátom, ktoré ho schválili, umožňuje odmietnuť požiadavku Výboru na prešetrenie porušenia práv žien na svojom území.

V Rade Európy sa rovnosť mužov a žien pokladá za základné ľudské právo a patrí do pôsobnosti Riadiaceho výboru pre rovnosť mužov a žien. Tento medzivládny orgán vypracúva analýzy, štúdie a hodnotenia, vytvára stratégie a navrhuje politické opatrenia, prípadne rozhoduje o primeraných právnych nástrojoch. Štvrtá Svetová konferencia žien, ktorá sa konala roku 1995 v Pekingu pri účasti takmer 47 000 žien a mužov, dodnes predstavuje najväčšie fórum predstaviteľov vlád a mimovládnych organizácií v histórii OSN. Na tejto konferencii 189 krajín jednohlasne prijalo Pekinskú deklaráciu a Akčnú platformu. Jednotlivé vlády sa zaviazali presadzovať rodovú rovnosť pri tvorbe všetkých vládnych politík a programov. Dokumenty identifikovali dvanásť kritických oblastí, na ktoré je potrebné sústrediť pozornosť: chudoba, výchova a vzdelávanie, zdravie, násilie páchané na ženách, ozbrojené konflikty, hospodárstvo, moc a rozhodovanie, inštitucionálne mechanizmy pre rodovú rovnosť, ľudské práva, médiá, životné prostredie a mladé dievčatá.

Vzdelávanie ako riešenie

Posun od uznania práv k ich skutočnému uplatňovaniu by mohol byť veľmi dôležitým krokom. Každý, kto pôsobí vo výchove a vzdelávaní k ľudským právam, by mal porozumieť citlivej povahe ľudských práv, rešpektovať rozdiely medzi individuálnymi potrebami a reakciami žien. Bez citlivého prístupu sa totiž výchova k ľudským právam stáva len ďalšou formou manipulácie alebo utláčania žien. *Výchova a vzdelávanie* sú kľúčovými nástrojmi na dosahovanie rodovej rovnosti, pretože zahŕňajú spôsoby, ktorými spoločnosti prenášajú svoje normy, vedomosti a zručnosti.

„Boj proti rodovému násiliu a podpora rodovej rovnosti si vyžadujú výchovu a vzdelávanie a od samého začiatku aj aktívne zapojenie všetkých častí spoločnosti, najmä mladých žien a mužov a členov menšinových skupín.“³⁰

? Zohľadňujete rodové hľadisko pri svojej práci s mladými ľuďmi?

Odkazy

Connell, R. W., *Gender and power*, Stanford University Press.
 Mertus, J., Flowers, N., Dutt, M., *Local action, global change*, UNIFEM and the Center for Women's Global Leadership, 1999.
 Williams, S., and others, *The Oxfam gender training manual*, Oxfam Publication, 1994.
 Ramberg, I. *Violence against young women in Europe*, seminar report, Council of Europe, 2001.

Niekoľko užitočných internetových stránok k právam žien

OECD-DAC Gender, www.oecd.org/dac/gender/;
 Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation – UNESCO), www.unesco.org/gender, www.unesco.sk;
 Oddelenie rodových štatistik OSN (United Nations Statistics Division Gender Statistics), www.un.org/depts/unsd/gender/;
 Rozvojový fond OSN pre ženy (United Nations Development Fund for Women – UNIFEM), www.undp.org/unifem/;
 Women Watch, www.un.org/womenwatch;
 Európska ženská loby (European Women's Lobby – EWL), www.womenlobby.org;
 Európske ženy proti násiliu Women Against Violence Europe (Wave Network): www.wave-network.org;
 Záujmové združenie žien Aspekt, www.aspekt.sk;
 Záujmové združenie žien Fenestra, www.fenestra.sk;
 Ružový a modrý svet, www.ruzovymodrysvet.sk.

Hlavný problém je, že používaná definícia rovnosti je veľmi úzka a vzťahuje sa na rovnosť *de iure*, čo však nie vždy zabezpečuje ochranu proti diskriminácii. Druhý problém spočíva v tom, že ženy museli odjakživa riešiť tento problém mimo „hlavného prúdu“ spoločnosti. Tretí problém je, že vo väčšine krajín majú ženy slabé zastúpenie v rozhodovacích pozíciách.²⁹

Globalizácia

Náš svet sa postupne stáva obrovským trhom. Niektorí ľudia vravia, že svet sa stáva jednou veľkou dedinou.

Všetci hovoríme o globalizácii, ale vieme vlastne, čo to presne je?

Globalizácia charakterizujú nasledovné procesy:

1. Rozširovanie telekomunikačných a informačných technológií
2. Odstraňovanie bariér v obchode a investíciách
3. Rast kapitálových tokov a nárast vzájomnej podmienenosti finančných trhov.

Globalizácia podporuje rastúcu mobilitu, teda presúvanie ľudí, aj keď kontrola migrácie je dnes väčšia ako kedykoľvek predtým (letecká doprava zohráva úlohu ako nikdy predtým). Stále častejšie vznikajú globálne aliancie firiem (spomeňme len príklad telekomunikácií alebo potravinového priemyslu), prostredníctvom počítačov môžeme dnes bez problémov hovoriť s ľuďmi prakticky kdekoľvek na svete, a napokon, finančné krachy v Ázii a latinskej Amerike poukázali na rastúcu finančnú a ekonomickú prepojenosť a vzájomnú závislosť trhov.

Súvisiace cvičenia

- Malý slovník globalizácie
  - Dostupnosť liekov
- Každý rovný – všetci iní
  - Ashiqueho príbeh
  - Pozor, sledujeme vás!
- Vzdelanie pre všetkých?
  - Titulná stránka
  - Horoskop chudoby
  - Len jedna minúta
- Makahovia – lovci veľrýb
  - Vplyv internetu
- Bitka o bohatstvo a moc
  - Sieť života

Áké sú kľúčové výzvy globalizácie?

Existuje veľa protirečivých názorov na súčasné a možné budúce dôsledky globalizácie. Vieme o mnohých dilemách a vieme, že na mnohé z nich nie sú jednoznačné odpovede. Mnohé skupiny aj jednotlivci, aktivisti za ľudské práva, vedci, ekonómovia, výskumníci a sociológovia majú obavy z negatívnych dopadov globalizácie. Títo odborníci pomenovali niekoľko oblastí, ktoré pokladajú za kľúčové výzvy globalizácie:

1. *Oslabenie štátnej suverenity:* vlády strácajú vplyv na kľúčové rozhodnutia, ktoré ovplyvňujú národné hospodárstvo a následkom toho aj na blahobyt obyvateľstva. Rastie vplyv najmocnejších nadnárodných spoločností, medzivládnych organizácií a súkromných finančných inštitúcií, ktoré začínajú rozhodovať za vlády. Suverenita štátov sa preto značne obmedzuje. Ich tradičné úlohy sa menia.
2. *Dôraz na ekonomické hľadisko:* ekonomické záujmy stoja nad politickými a sociálnymi

záujmami. Pretože súkromné firmy, medzivládne a medzinárodné organizácie hrajú stále významnejšiu úlohu vo celosvetových záležitostiach, vzniká riziko, že tieto inštitúcie budú brať ohľad len na ekonomické a finančné stránky a začnú ignorovať základné sociálne, zdravotné a ekologické stránky.

3. *Neprehľadnosť a nezodpovednosť*: vlády, verejné inštitúcie a národné banky, ktoré sú tradične zodpovedné za budúcnosť krajiny a jej obyvateľstva, postupne strácajú kontrolu nad jej vývojom. Ich činnosť a rozhodnutia podliehajú verejnej kontrole, pretože boli zvolené v demokratických voľbách. To však nie je prípad nadnárodných spoločností, medzinárodných a regionálnych inštitúcií. V prípade porušovania ľudských práv je takmer nemožné monitorovať ich činnosť a brať ich na zodpovednosť. V mnohých prípadoch sú ich rozhodovacie mechanizmy neprehľadné. Povedzme aj Svetová obchodná organizácia po náročných, mnohostranných, oficiálnych aj neformálnych rokovaní prijíma konečné rozhodnutia za zavretými dverami.
4. *Bezbrehá súťaž*: typickou črtou liberalizácie, teda odstraňovania prekážok vo voľnom obchode, je, že nadnárodné spoločnosti sa sťahujú do krajín, ktoré ponúkajú lepšie výhody, čo v praxi znamená nižšie mzdy, menej prísne zákony v pracovných záležitostiach, pružnejšie pracovné podmienky, neexistujúce alebo nefungujúce zákony na ochranu životného prostredia, nižšie dane a odvody na sociálne zabezpečenie, poistenie v nezamestnanosti, zdravotnú starostlivosť atď. Je zrejmé, že takéto podmienky majú veľký vplyv aj na ľudské práva, a to najmä – aj keď nie výlučne – na ekonomické a sociálne práva pracovníkov v hostiteľských krajinách. Mnohé krajiny čelia ekonomickým a sociálnym problémom a sú odkázané na zahraničné investície, ktoré im pomáhajú oživiť krehkú ekonomiku.
5. *Homogenizácia*: podľa niektorých názorov hrozba života v jednoliatom, vzájomne prepojenom spoločenstve s rovnakými sociálnymi a kultúrnymi modelmi správania povedie k tomu, že budeme všetci jesť rovnakú stravu, počúvať tú istú hudbu a pozeráť tie isté filmy bez ohľadu na to, kde žijeme a aký je náš pôvod. To povedie k potláčaniu jedinečnosti každej krajiny a k porušovaniu práv na vlastnú kultúru.

V boji proti týmto trendom sú niekedy úspešné rôzne protestné akcie konzumentov a bojkot výrobkov, ktorým sa snažia postaviť proti neetickým a nezákonným podnikateľským praktikám. Aj niektoré spoločnosti a organizácie vyvíjajú obchodné stratégie, ktorými sa vyrovnávajú s negatívnymi stránkami globalizácie.

Liberalizáciu obchodu podporujú viaceré medzinárodné organizácie:

- Svetová obchodná organizácia;
- Medzinárodný menový fond;
- Svetová banka;
- Svetové ekonomické fórum – súkromná organizácia, ktorá združuje 2 000 najmocnejších obchodných spoločností na svete. Ich predstavitelia sa každoročne stretávajú na ekonomickom fóre vo švajčiarskom Davose;
- Regionálne obchodné zoskupenia, napríklad Európska únia, Severoamerická dohoda o voľnom obchode (NAFTA) či Rada pre hospodársku spoluprácu v Ázii a Tichomorí (APEC).

? Viete, odkiaľ pochádzajú potraviny, ktoré jete, alebo šaty, ktoré nosíte?

Všeobecná deklarácia ľudských práv, Medzinárodný dohovor o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach a revidovaná Európska sociálna charta, ako aj Charta základných sociálnych práv pracovníkov a Charta základných práv Európskej únie (posledne menovaná nie je právne záväzná)

Hnutie za spravodlivý obchod (fair trade)

Toto hnutie si kladie za cieľ označovať tovar, ktorý bol vyrobený v súlade so spoločenskými zvyklosťami a ľudskými právami. Spotrebiteľia, ktorým nie sú tieto otázky ľahostajné, tak majú možnosť výberu medzi týmito výrobkami a inými.

„Podvýbor OSN pre ľudské práva... žiada všetky vlády a ekonomické fóra, aby pri tvorbe medzinárodnej hospodárskej politiky plne rešpektovali medzinárodné princípy a záväzky v oblasti ľudských práv.“²²

sú len niektoré z medzinárodných dokumentov, ktoré priamo súvisia s témou globalizácie. Stojí za zmienku, že Podvýbor OSN pre ľudské práva, ako aj Podvýbor na predchádzanie diskriminácie a ochranu menšín prijali rezolúciu o ľudských právach a globalizácii. Prvý z nich sa venoval liberalizácii obchodu a jej vplyvu na ľudské práva (rezolúcia 1999/30) a druhý ľudským právam ako základnému cieľu obchodnej, investičnej a finančnej politiky (rezolúcia 1998/12).

Predpokladané pozitívne vplyvy globalizácie

1. *Nová definícia občianstva.* V súčasnosti vzniká nové chápanie občianstva, takzvané svetové občianstvo. Kombinuje tradičné vymedzenie občianstva, ktoré sa spája s výkonom politických a občianskych práv a záväzkov, napríklad volebného práva. Byť svetovým občanom dnes znamená byť kritickejší k tomu, čo jeme a v akých podmienkach boli vyrobené výrobky, ktoré kupujeme. Takýto občan sa zaujíma o globálne záležitosti, napríklad chudobu vo svete, problémy životného prostredia alebo násilie. Niektorí ľudia tvrdia, že sociálna a kultúrna globalizácia vedie k presnému opaku homogenizácie. Naopak, vzájomným ovplyvňovaním vznikajú nové vzťahy a identity.
2. *Rastúca mobilita a rýchlejšia komunikácia.* Jeden z najväčších negatívnych dôsledkov globalizácie – neustále sa rozširujúca technologická priepasť medzi bohatými a chudobnými – má vďaka otváraniu hraníc a rozvoju internetu a ďalších technológií aj pozitívne dôsledky v podobe ľahšieho cestovania medzi krajinami či rýchlejšej komunikácie s ľuďmi kdekoľvek na svete. To nám dáva príležitosť učiť sa jeden od druhého a navzájom zdieľať odlišné kultúry, čo môže viesť k väčšej tolerancii a vzájomnému rešpektovaniu.
3. *Postupné otváranie hraníc* by malo umožniť zavedenie a rozvoj nadnárodného súdneho systému ochrany ľudských práv, ktorý by mohol účinne naprávať ich porušovanie. Európsky súd pre ľudské práva je príkladom pomerne účinného regionálneho systému na ochranu ľudských práv.

Hnutie antiglobalistov

V reakcii na negatívne dôsledky globalizácie začali viaceré významné skupiny občianskej spoločnosti organizovať medzinárodné hnutie za takzvané poľudštenie (humanizáciu) globalizácie. Toto hnutie, ktoré sa často nazýva ako antiglobalistické, spája odbory, ekologické mimovládne organizácie, politikov, aktivistov za ľudské práva, vedcov či ženské združenia, teda celé spektrum organizácií a jednotlivcov, ktorí sa usilujú vybudovať rovnovážny svet. Takýto svet podľa ich mienky nie je reálny, pokiaľ sú hnacími motormi ekonomickej globalizácie neoliberalizmus, deregulácia a privatizácia. Dožadujú sa globalizácie s ľudskou tvárou. Niektoré skupiny sa rozhodli vyjadrovať svoj nesúhlas formou protestov počas stretnutí predstaviteľov siedmich najvyspelejších krajín sveta a Ruska (G7+1) alebo iných medzinárodných organizácií a zoskupení. Nanešťastie, najviditeľnejšími prejavmi týchto protestov sú násilné strety, ktoré spôsobujú vysoké materiálne škody. Aj toto hnutie však pomaly dostáva určitú organizovanú podobu. Súčasne so Svetovým ekonomickým fórom vo švajčiarskom Davose sa v tom istom čase koná Svetové sociálne fórum (od roku 2001, najčastejšie v brazílskom Porto Alegre). Tisíciky predstaviteľov mimovládnych organizácií na ňom skúmajú otázky súvisiace s globalizáciou, jej dôsledkami a alternatívami. Pod heslom „Iný svet je možný“ diskutujú o spôsoboch reformovania Svetovej obchodnej organizácie, o obrane ľudských práv (najmä ekonomických, sociálnych a ekologických) či o odpustení dlhov rozvojovým krajinám.

Na záver môžeme odcitovať Javiera Godinota z organizácie ATD Quart Monde: „Globalizácia je

naša spoločná výzva a pozvánka pre každého z nás, aby sme hľadali nové spôsoby, ako byť občanmi sveta.”

„Solidarita je prejavom ľudskej citlivosti.”

Ernesto Cardenal

Niektoré mimovládne organizácie, ktoré sa venujú otázkam globalizácie:

Oxfam, www.oxfam.org;
 Fédération Internationale des Droits de l'Homme, www.fidh.org;
 International Forum on Globalisation, www.ifg.org;
 Third World Network, www.townside.org.sg;
 L'Observatoire de la Mondialisation, <http://terresacree.org/obsmondi.htm>;
 ATTAC, www.attac.org;
 World Social Forum, www.forumsocialmundial.org.br;
 Friends of the Earth International, www.foei.org;
 Priatel'ia Zeme, www.priateliazeme.sk;
 Fairtrade Slovakia, www.fairtrade.sk.

? Poznáte ďalšie organizácie alebo jednotlivcov, ktorých by sme mohli pridať na tento zoznam?

Odkazy

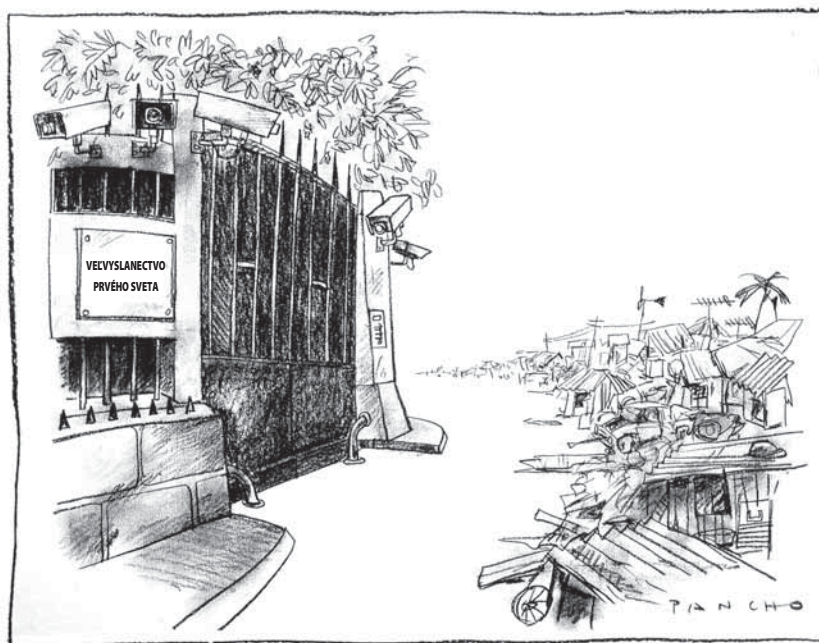
Birzúa, C., Education for democratic citizenship: A lifelong learning perspective, Council for Cultural Co-operation, Strasbourg, June 2000, pp. 8 – 11.

Leary, V., "Globalisation and human rights", Human Rights, New Dimensions and Challenges, Unesco, Paris, 1998, pp. 265 – 276.

"Mondialisation et droits de l'homme", La Lettre, No.28, Fédération Internationale des Droits de l'Homme, Paris, 1999.

"Mondialisation et pauvreté", Revue QUART MONDE, No.175, Éditions Quart Monde, Paris, 2000.

Oloka-Onyango, J., Udagama, D., "Human rights as the primary objective of international trade, investment and finance policy and practice. Working paper submitted in accordance with Sub-Commission resolution 1998/12". United Nations, E/CN.4/Sub.2/1999/11, 1999.

Zdravie

„Zdravie je stav úplnej telesnej, duševnej a spoločenskej pohody, a nie iba absencia choroby alebo slabosti.“

Ústava Svetovej zdravotníckej organizácie

Zdravie je sociálna, ekonomická a politická záležitosť a zároveň záležitosť ľudských práv. Nerovnosť a chudoba sú príčinou všetkých chorôb a úmrtí chudobných a vylúčených ľudí. Svetová zdravotnícka organizácia (World Health Organization – WHO) zatrieďuje choroby a príčiny smrti číselnými kódmi. Najčastejšia príčina smrti má číslo 259.5: extrémna chudoba. Vo svete existuje začarovaný kruh: chudoba spôsobuje choroby, a choroby vedú k ešte väčšej chudobe.

Hospodárske zmeny v posledných desaťročiach výrazne ovplyvnili zdravie ľudí a ich prístup k zdravotnej starostlivosti a sociálnym službám. Svetové zdroje sa čoraz viac sústreďujú v rukách zopár veľkých ekonomických hráčov, ktorí sa predovšetkým snažia zvyšovať svoj vlastný zisk. Hospodársku a finančnú politiku vytvára malá skupina vlád a medzinárodných organizácií ako sú Svetová banka, Medzinárodný menový fond a Svetová obchodná organizácia. Politika týchto organizácií, spolu s činnosťou nadnárodných spoločností, má obrovský dosah na životy, zdravie a blahobyt ľudí na severnej aj južnej pologuli.

Ešte nikdy neboli choroby a úmrtia poznačené takou nespravodlivosťou a nerovnosťou: 75 % svetovej populácie žije v rozvojových krajinách, pričom v týchto krajinách funguje len 8% svetového farmaceutického trhu. Ba čo viac, jedna tretina svetovej populácie nemá prístup ani k najzákladnejším liekom.

Súvisiace cvičenia

- Dostupnosť liekov
- Domáce záležitosti
- Záhrada za jednu noc
- Porozprávajme sa o sexe
- Život v dokonalom svete
- Šport pre všetkých

AIDS a ľudské práva

Ukázkovým príkladom je AIDS. Na rozdiel od bohatých krajín, kde môžu ľudia s HIV alebo AIDS žiť dlhšie a plnohodnotnejším životom vďaka antiretrovirálnym liekom, ktoré niektoré štáty dokonca ponúkajú zadarmo alebo za prijateľnú cenu, v krajinách južnej pologule HIV pozitívni ľudia zomierajú, pretože k liekom nemajú prístup. Ročné náklady na zdravotnú starostlivosť pre jednu osobu spravidla neprekročia 10 dolárov.

Komisia OSN pre ľudské práva vo svojej správe o AIDS a ľudských právach označila nasledujúce práva za úzko späté so šírením AIDS po celom svete:

- *Právo uzatvárať manželstvo a zakladať rodinu.* Správa Komisie uvádza: „je očividné, že právo ľudí žijúcich s HIV alebo AIDS je potláčané predmanželskými testami a/alebo potrebnými ‚certifikátmi o negatívnom testovaní na HIV‘ ako podmienkou na získanie povolenia na sobáš v súlade so zákonmi štátu. Okrem toho, nútené potraty a sterilizácia žien postihnutých HIV porušuje ľudské právo na zakladanie rodiny, ako aj slobodu a integritu človeka.“
- *Ľudské práva detí a mladých ľudí* môžu byť taktiež ohrozené. „Mnohé z týchto práv, napríklad ochrana pred obchodovaním s ľuďmi, prostitúciou či sexuálnym vykorisťovaním alebo zneužívaním súvisia s ochranou pred HIV/AIDS, podporou a starostlivosťou o deti, pretože sexuálne násilie proti deťom okrem iného zvyšuje ich zraniteľnosť voči HIV/AIDS. Sloboda vyhľadávania, získavania a odovzdávania informácií a myšlienok všetkých druhov a právo na vzdelanie poskytujú dieťaťu právo na odovzdávanie a získavanie všetkých potrebných informácií spojených s HIV, ktoré potrebujú na to, aby predišli nakazeniu alebo ho v prípade nakazenia dokázali zvládnuť.“
- *„Právo na súkromie“* zahŕňa povinnosť získať informovaný súhlas osoby pred vykonaním testu na HIV, ako aj povinnosť rešpektovať dôvernú informáciu vrátane rešpektovania dôvernosti informácií spojených s postavením HIV pozitívnej osoby. Záujem jednotlivca chrániť svoje súkromie je obzvlášť dôležitý v prípadoch ľudí nakazených HIV, a to kvôli samotnej povahe testovania, ktoré toto súkromie narúša. Druhým nemenej významným dôvodom je stigma a diskriminácia spojená so stratou súkromia a dôvernosti, ak sa pozitívny výsledok testu zverejní. Spoločnosť má záujem ochraňovať súkromie jednotlivcov, aby sa ľudia cítili bezpečne a spokojne pri využívaní verejných zdravotníckych zariadení.“
- *Právo na vzdelanie:* „Toto právo zahŕňa tri oblasti, ktoré sa vzťahujú aj na oblasť HIV/AIDS. Po prvé, deti aj dospelí majú právo na vzdelanie o HIV, najmä na vedomosti súvisiace s predchádzaním nakazeniu a so starostlivosťou o nakazených. Prístup k vzdelaniu o HIV/AIDS je základnou, životne dôležitou súčasťou účinnej prevencie a programov starostlivosti. Je povinnosťou štátu, bez ohľadu na jeho náboženské a kultúrne tradície, aby poskytoval primerané informácie o HIV/AIDS v školských aj mimoškolských vzdelávacích programoch. Po druhé, štáty musia zaručiť, aby deti ani dospelí žijúci s HIV/AIDS neboli diskriminovaní tým, že im bude odmietnutý prístup k vzdelaniu vrátane prístupu na školy, univerzity, k štipendiám a možnostiam štúdia v zahraničí. Kvôli svojmu ochoreniu nesmú byť ani žiadnym iným spôsobom obmedzovaní vo svojom ďalšom vzdelávaní. Neexistuje žiadne opodstatnenie pre takéto zákazy a obmedzenia, keďže neexistuje žiadne nebezpečenstvo prenosu HIV v bežnom vzdelávacom prostredí. Po tretie, prostredníctvom vzdelávania sú štáty povinné podporovať porozumenie, rešpekt, toleranciu a nediskrimináciu voči osobám žijúcimi s HIV/AIDS.“
- *„Právo na prácu“* zahŕňa právo každého človeka na prístup k zamestnaniu bez akýchkoľvek podmienok okrem nevyhnutnej pracovnej kvalifikácie. Toto právo sa porušuje, ak je uchádzač alebo zamestnanec povinný podstúpiť test HIV a je mu odopreté zamestnanie, prípadne ak je prepustený alebo mu je odmietnutý prístup k zamestnaneckým výhodám na základe pozitívneho výsledku testu.“

Významné dátumy

1. december

Svetový deň boja proti AIDS

7. apríl

Svetový deň zdravia

... Potláčajú sa u nás práva HIV pozitívnych ľudí alebo ľudí trpiacich na AIDS? Ako to vnímajú oni sami?
 ... Ako tomu možno predchádzať?

Zdravie a životné prostredie v Európe

Niektoré zdravotné problémy sú späté s problémami životného prostredia. V októbri 2001 sa konala konferencia, ktorej cieľom bolo preskúmať vplyvy klimatických zmien, predovšetkým zmenšovania ozónovej vrstvy, na zdravie ľudí. Mnohí odborníci zastávajú názor, že „potenciálne škodlivý vplyv klimatických zmien v kombinácii so zmenšenou vrstvou ozónu je veľmi vážny“ a taktiež, že „je potrebný okamžitý zásah, aby sa znížili negatívne vplyvy na životné prostredie a zdravie“.

Zdravie a mládež

V posledných rokoch medzi mladými ľuďmi v mnohých európskych štátoch znepokojujúco narastá konzumácia alkoholu, a to v stále nižších vekových skupinách. Negatívny vplyv na ich zdravie je veľmi vážny. Porovnávací analýza rizík napríklad ukázala, že v Európe je alkohol príčinou každého štvrtého úmrtia u mužov vo veku 15 – 29 rokov. Tieto skutočnosti viedli k tomu, že Ministerská konferencia WHO (Štokholm, 19. – 21. februára 2001) sa okrem iných oblastí venovala aj téme „Mladí ľudia a alkohol“. Hlavným cieľom konferencie bolo urýchliť zavádzanie Európskeho akčného plánu proti alkoholu.

Konferencia prijala deklaráciu, ktorá obsahuje nasledujúce hlavné body:

1. Uznanie požívania alkoholu ako závažného problému vplyvajúceho na zdravie mladých ľudí.
2. Potvrdenie potreby vypracovať politiku verejnej zdravotnej politiky proti užívaniu alkoholu, bez akýchkoľvek vplyvov komerčných alebo finančných záujmov.
3. Vytváranie príležitostí pre zapojenie mladých ľudí do tvorby takejto politiky.
4. Potreba zadefinovať konkrétne ciele na celoštátnej aj miestnej úrovni, aby sa znížili negatívne vplyvy užívania alkoholu na zdravie mladých ľudí.

Regionálny výbor Svetovej zdravotníckej organizácie pre Európu navrhol schváliť niekoľko krokov:

- posilnenie medzinárodného partnerstva medzi Európskou komisiou, Radou Európy, Detským fondom OSN (UNICEF), Európskym fórom zdravotníckych asociácií a Svetovou zdravotnou organizáciou (WHO);
- udržiavanie kontaktov s mladými ľuďmi a ich organizáciami v celom regióne;
- vytvorenie systému na monitorovanie propagácie alkoholických nápojov mladým ľuďom.

? Dokážete vytvoriť zoznam konkrétnych praktických krokov, ktoré by mohli vo vašej komunite pomôcť uskutočniť tieto odporúčania?

V súlade s predchádzajúcimi odporúčaniami by mladí ľudia mali byť partnermi vo všetkých aktivitách a programoch, ktoré sa venujú zdravotným otázkam, či už pri predchádzaní alebo pri zdravotníckych zásahoch. Na celom svete existujú organizácie, ktoré sú aktívne v tejto oblasti, napríklad Medzinárodná federácia spoločností Červeného kríža a Červeného polmesiaca, ktorá má aj početné mládežnícke sekcie. Európska sieť škôl podporujúcich zdravie je trojstranný projekt Regionálneho výboru WHO pre Európu, Európskej komisie a Rady Európy. Projekt sa snaží zvyšovať zdravotné

povedomie vo vzdelávacom systéme prostredníctvom spolupráce medzi profesionálnymi zdravotníkmi, pedagógmi a členmi miestnych komunít.

Právo na zdravie

Právo na zdravie je spomínané vo viacerých medzinárodných dokumentoch o ľudských právach, napríklad v článku 12 Medzinárodného dohovoru o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach alebo v článku 24 Dohovoru o právach dieťaťa. V európskom prostredí sa týmto právom podrobne zaoberá článok 13 Európskej sociálnej charty:

Na zabezpečenie účinného výkonu práva na sociálnu a lekársku pomoc sa zmluvné strany zaväzujú:

1. zabezpečiť, aby sa ktorejkoľvek osobe bez dostačujúcich finančných prostriedkov, ktorá nie je schopná si ich zabezpečiť či už vlastným úsilím, alebo z iných zdrojov, najmä dávkami zo systému sociálneho zabezpečenia, poskytla primeraná pomoc a v prípade choroby nevyhnutná starostlivosť, ktorú si jej stav vyžaduje;
2. zabezpečiť, aby osoby, ktorým sa takáto pomoc poskytuje, neutrpeli z tohto dôvodu ujmu na svojich politických alebo sociálnych právach;
3. ustanoviť, aby každý mohol dostať od príslušných verejných alebo súkromných služieb takú radu alebo osobnú pomoc, ktorú možno požadovať na predchádzanie, odstránenie alebo zmiernenie núdze jeho osoby alebo rodiny;
4. aplikovať ustanovenia odsekov 1, 2, 3 tohto článku na základe rovnosti vlastných štátnych príslušníkov so štátnymi príslušníkmi ostatných zmluvných strán, ktorí sa zdržiavajú na ich území zákonne, v súlade so záväzkami z Európskeho dohovoru o sociálnej a lekárskej pomoci podpísaného v Paríži 11. decembra 1953.

Svetová správa o zdraví z roku 1999 vymedzila štyri hlavné výzvy pre vlády, medzinárodné spoločenstvo a občiansku spoločnosť:

1. *Nastaviť systém zdravotníctva tak, aby pri minimálnom počte zákrokov čo najväčšmi znižoval nadmerné zaťaženie chorobami u chudobných ľudí.* To znamená opätovné potvrdenie záväzku dostať pod kontrolu maláriu, zvýšiť úsilie pri kontrole tuberkulózy, zamerať sa na materinskú starostlivosť, zdravie a výživu detí ako aj obnoviť očkovacie programy a rozšíriť ich pokrytie.
2. *Umožniť systému zdravotnej starostlivosti aktívne bojovať so zdravotnými rizikami vyplývajúcimi z ekonomických kríz, nezdravého životného prostredia alebo rizikového správania. Jednou z najväčších hrozieb je závislosť na tabaku.* Celosvetový záväzok bojovať s tabakom by mohol odvrátiť milióny predčasných úmrtí. Ďalšie priority zahŕňajú boj s rastúcou odolnosťou voči bakteriostaticám a prijatie účinných opatrení proti vznikajúcim chorobám. Významnou výzvou je globálne vykurovanie osýpok a podpora zdravého životného štýlu (vrátane čistejšieho vzduchu a vody, dostatočnej sanitácie, zdravej výživy a bezpečnejšej dopravy).
3. *Rozvíjať systém zdravotníctva, ktoré poskytujú všeobecný prístup k bezplatným klinickým službám (alebo za nízky poplatok) na mieste ich poskytovania. To si bude vyžadovať použitie verejných zdrojov, povinné sociálne poistenie, alebo oboje.* Je však zrejmé, že ak majú byť služby poskytované všetkým, potom nemožno poskytovať všetky služby. Ako prvé treba poskytovať finančne najefektívnejšie služby. Ani najbohatšie krajiny nemôžu poskytovať všetkým svojim obyvateľom všetky zákroky, ktorých náklady prevažujú nad rizikami.

4. Podporovať investície do rozširovania poznatkov, ktoré v 20. storočí viedli k revolúcii v poskytovaní zdravotnej starostlivosti a vytvoriť tak nástroje na ich ďalšie zúročovanie v 21. storočí. Ako najdôležitejšia sa javí potreba výskumu a vývoja v oblasti infekčných chorôb, ktoré nadmerne postihujú chudobných ľudí a zriadenie informačnej databázy na pomoc krajinám pri rozvoji ich zdravotných systémov.

Odkazy

Svetová správa o zdraví, Svetová zdravotnícka organizácia www.who.int/whr/

Bezpečnosť

Koncepcia ľudskej bezpečnosti sa na svetovej scéne objavila až koncom 20. storočia. Dovtedy bol približne tristo rokov zaužívaný koncept bezpečnosti štátu. Jednotlivé štáty mali právo a aj sa od nich očakávalo, že budú brániť svoju územnú celistvosť proti vonkajším hrozbám. Na tento účel mohli uplatniť aj rôzne špeciálne opatrenia. Uplatňovanie bezpečnosti – prinajmenšom na medzinárodnej úrovni – sa končilo na hraniciach štátu.

Diskusie o bezpečnosti zmenili svoj obsah až v deväťdesiatych rokoch 20. storočia, keď medzinárodné spoločenstvo uznalo význam špeciálnych opatrení nielen na obranu štátov, ale aj na ochranu ľudí, ak je ohrozená ich bezpečnosť. Tento princíp sa uplatňuje aj vtedy, ak je to v rozpore so želaním konkrétnej vlády. Samozrejme, pojem „bezpečnosť“ sa aj predtým bežne používal v súvislosti s bezpečnosťou osôb, avšak radikálna zmena v deväťdesiatych rokoch spočívala v nastolení medzinárodného chápania bezpečnosti: po prvýkrát sa ľudská bezpečnosť, dovtedy pokladaná za zvrchovanú záležitosť každej krajiny, stala záležitosťou medzinárodného spoločenstva.

Zmenil sa jazyk – a spolu s ním aj činy

Cieľom kolektívnych bezpečnostných zásahov, do ktorých sa zapojili koalície štátov pod vedením Organizácie Spojených národov, už neboli zakaždým zamerané na posilnenie bezpečnosti krajín – ale predovšetkým bezpečnosti ľudí. Udalosti, o ktorých sa predtým hovorilo len ako o humanitárnych pohromách, sa nanovo definovali z hľadiska mieru a bezpečnosti. To umožnilo schváliť medzinárodné donucovacie opatrenia, pričom jedným z prvých príkladov bol medzinárodný humanitárny program pre Somálsko (1992 – 1993), keď Bezpečnostná rada OSN rozhodla, že

„rozsah ľudskej tragédie... predstavuje hrozbu pre medzinárodný mier a bezpečnosť.“

Operácie Organizácie Spojených národov v Somálsku (UNOSOM) sa začali v roku 1992. Ich úlohou bolo monitorovať prímerie v hlavnom meste Mogadišu a doručovať humanitárne zásielky do distri-

„Ľudská bezpečnosť znamená to isté ako bezpečnosť ľudí... Cieľom ľudskej bezpečnosti je ochrana života ľudí.“

Dr. Sverre Lodgaard

Súvisiace cvičenia

- Môžem vstúpiť?
- Rodinný rozpočet
- Právne Bingo!
- Bitka o bohatstvo a moc
- Jazyková bariéra
- Násilie v mojom živote
- Keď príde zajtrajšok

bučných centier. Mandát aj veľkosť misie neskôr vzrástli, aby bolo možné ochraňovať humanitárne konvoje a distribučné centrá v celom Somálsku.

„Bezpečnostná rada,

majúc na pamäti ciele a zásady Charty Organizácie Spojených národov a primárnu zodpovednosť Bezpečnostnej rady za udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti,

je odhodlaná vyriešiť vážnu humanitárnu situáciu v Kosove, vo Zväzovej republike Juhoslávia, a zaistiť bezpečný a slobodný návrat všetkých utečencov a presídlených občanov do ich domovov,

dospela k záveru, že situácia v regióne naďalej predstavuje ohrozenie medzinárodného mieru a bezpečnosti... a konajúc v tomto zmysle v súlade s Kapitoulou VII Charty Organizácie Spojených národov,

...rozhodla, že medzinárodné bezpečnostné sily rozmiestnené v Kosove, budú zodpovedné aj za:

1. zamedzenie ďalším nepriateľským činom...;
2. demilitarizáciu Kosovskej oslobodzovacej armády...;
3. vytvorenie bezpečného prostredia, v ktorom sa utečenci a presídlené osoby môžu bezpečne vrátiť domov... a môže im byť poskytnutá humanitárna pomoc;

...aby sa zabezpečila verejná bezpečnosť a poriadok...“

Úryvok z rezolúcie 1244 (1999). Rezolúciu prijala Bezpečnostná rada OSN na svojom zasadnutí 10. júna 1999.

Dve stránky zmeny:

Vyššie uvedený výňatok z Rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN ku Kosovu ilustruje dve základné zmeny v posudzovaní problémov, ktoré môžu znamenať ohrozenie medzinárodnej bezpečnosti:

1. Zmenené definovanie udalostí, ktoré sú vnímané ako ohrozenie medzinárodnej bezpečnosti;
2. Rozšírené chápanie medzinárodnej bezpečnosti, ktoré zahŕňa nielen konflikty medzi štátmi, ale aj vnútroštátne dianie v konfliktných oblastiach.

Čo k zmene viedlo?

Viacero významných udalostí urýchlilo odklon od tradičnej definície bezpečnosti, ktorá sa zameriavala na štáty, k definícii zameranej na ľudí. Jednou z nich bol nepochybne aj koniec studenej vojny, ktorý okrem iného spôsobil, že záujmy vlád a štátov, ktoré boli dovtedy skryté, vyplávali na povrch. Jedným z výsledkov bolo prepuknutie zložitých a ťažko riešiteľných konfliktov, veľmi často vnútroštátnych, ktorých vysoká cena vyjadrená civilnými obeťami si vyžadovala nový typ reakcie.

Bol tu však aj dôležitejší vplyv, než len samotné uvedomenie si skutočnosti, že obrana ľudí si občas vyžaduje aj medzinárodnú reakciu. Napokon, toto vedomie tu existovalo už dávno, no „zasahovanie“ do záležitostí, ktoré boli dovtedy chápané ako čisto vnútorné, sa nepovažovalo za možné alebo prijateľné. Rastúci dôraz na ľudské práva v súčasnom svete však viedol k určitému, aj keď nie vždy jednohlasnému, odobreniu a schváleniu takýchto zásahov: koniec koncov, ľudské práva sa týkajú ľudí, a nie štátov, a súhlas s ľudskými právami – alebo aspoň s ich princípmi – predsa vyjadřili všetky krajiny sveta.

? **Do akej miery by mala byť vnútorná politika štátov predmetom záujmu medzinárodného spoločenstva?**

Individuálne alebo štátne záujmy?

Základnou myšlienkou ľudských práv je existencia istej úrovne ľudskej dôstojnosti, ktorú nemôže porušiť žiadna vláda alebo jednotliviec. To znamená, že ak chcú štáty dodržiavať ľudské práva, musia obetovať časť svojej suverenity (v tradičnom chápaní tohto slova). Podpísaním medzinárodne dohodnutých ľudskoprávných dokumentov štáty súhlasili s tým, že cieľom všetkých ich činností je jednotliviec. Štáty sa tým vzdali možnosti robiť úplne čokoľvek, čo by uznali za vhodné a vo svojom záujme.

Práve táto myšlienka sa v posledných desiatich rokoch stala základom medzinárodných vzťahov. To vyústilo nielen do zvýšeného počtu misíí OSN s oveľa širším mandátom ako v minulosti, ale aj do tlaku na vznik medzinárodného trestného súdu, na ktorom bude možné súdiť mimo krajiny pôvodu všetkých tých, ktorí ľudské práva porušujú.

„Bezpečnosť je stav, v ktorom sa aj nemožné stáva možným.“

Emma Rotschild

Medzinárodný trestný súd

Medzinárodné spoločenstvo sa v dňoch 15. až 17. júna 1998 stretlo v Ríme, aby dokončilo návrh stanov, ktoré po schválení minimálne 60 krajinami, vytvoria Medzinárodný trestný súd (ICC). Pôjde o stály súd, ktorý bude konať v prípadoch jednotlivcov obvinených z genocídy, vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti.

Pokračujúce diskusie: oslobodenie od núdze

Pôvod nového pohľadu na ľudskú bezpečnosť možno nájsť v publikácii Program pre mier, ktorý vypracoval generálny tajomník OSN Butrus Butrus-Ghálí v roku 1992. Tento dokument hovorí o tom, že ohrozenie globálnej bezpečnosti nemá len vojenskú povahu:

„Narušená ozónová vrstva môže znamenať pre obyvateľstvo oveľa väčšiu hrozbu než nepriateľská armáda. Sucho a choroby dokážu ničiť rovnako nemilosrdne ako vojnové zbrane.“

Podľa tohto dokumentu sú ekologická nestabilita, chudoba, hlad a útlak nielen zásadnými problémami bezpečnosti, ale sú zároveň zdrojom aj následkom konfliktov.

Správa Rozvojového programu OSN (UNDP) o ľudskom rozvoji z roku 1994 ďalej rozvíja myšlienku širšej interpretácie pojmu bezpečnosť a navrhuje jeho členenie na dva základné faktory:

1. „Ochrana pred náhlym a bolestivým narušením zaužívaného spôsobu každodenného života,“ (známa ako *oslobodenie od strachu*);
2. „Bezpečnosť pred neustálou hrozbou hladu, chorôb, zločinov a represíí,“ (známa ako *oslobodenie od núdze*).

Správa rozobrala tieto pojmy podrobnejšie a identifikovala sedem samostatných zložiek ľudskej bezpečnosti:

- *ekonomická bezpečnosť* (zaručený základný príjem);
- *potravinová bezpečnosť* (fyzická a ekonomická dostupnosť potravín);
- *zdravotná bezpečnosť* (relatívna ochrana pred chorobami a infekciami);
- *environmentálna bezpečnosť* (prístup k zásobám pitnej vody, čistému vzduchu a úrodnej pôde);
- *osobná bezpečnosť* (ochrana pred fyzickým násilím a hrozbami);
- *bezpečnosť menšín* (ochrana kultúrnej identity);
- *politická bezpečnosť* (ochrana základných ľudských práv a slobôd).

Mládež a ľudská bezpečnosť

Mládežnícke organizácie, ktorých programy a aktivity podporujú mier, výchovu k ľudským právam, ochranu životného prostredia alebo odstránenie hladu, môžeme považovať za organizácie, ktoré pracujú pre vyššiu úroveň ľudskej bezpečnosti: usilujú sa vytvoriť podmienky, v ktorých ľudia netrpia núdzou a strachom.

Kritici takejto širokej koncepcie ľudskej bezpečnosti tvrdia, že čím viac zložiek do tohto pojmu zahrnieme, tým menej bude užitočný ako strategický nástroj. Kanadské Ministerstvo zahraničných vecí a medzinárodného obchodu, ktoré je jedným zo zakladajúcich členov Medzinárodného partnerstva ľudskej bezpečnosti, navrhuje oveľa užšiu definíciu: „Ľudská bezpečnosť znamená bezpečnosť ľudí pred násilnými aj nenásilnými hrozbami. Je to stav charakterizovaný ochranou pred všeobecným ohrozením ľudských práv, ľudskej bezpečnosti alebo dokonca ľudských životov... Lakmusovým papierikom, ktorý určuje, či je potrebné označiť konkrétnu záležitosť ako problém ľudskej bezpečnosti, je miera, do akej je ohrozená bezpečnosť ľudí.“

? Aké sú podľa vás výhody a nevýhody rozšíreného pojmu bezpečnosti, ktorý zahŕňa aj ochranu človeka pred núdzou a strachom?

Program ľudskej bezpečnosti

Napriek rôznym interpretáciám a definíciám majú rôzne koncepcie ľudskej bezpečnosti niekoľko spoločných prvkov. V programe ľudskej bezpečnosti sa ako základné javia tieto charakteristické črty:

- Dochádza k presunu dôrazu z bezpečnosti štátu na bezpečnosť ľudí. Tento presun je považovaný za jeden z najdôležitejších prínosov koncepcie ľudskej bezpečnosti. Ako sme už spomínali, bezpečnosť bola po stáročia vnímaná najmä ako národná alebo štátna; dnes sa pojem ľudskej bezpečnosti chápe najmä z hľadiska bezpečnosti ľudí, a nie štátov.
- Z toho vyplýva a znova sa tým potvrdzuje povinnosť štátov postarať sa o bezpečnosť svojich občanov. Dôraz na bezpečnosť ľudí posilňuje záväzok štátov zabezpečiť a ochraňovať svojich občanov.
- Program berie do úvahy vzájomnú prepojenosť a vzťahy medzi ľuďmi a skutočnosť, že mnohé záležitosti prekračujú štátne aj iné hranice. Hľadisko ľudskej bezpečnosti zdôrazňuje vzťahy vzájomnej závislosti medzi ľuďmi súčasného sveta a pripomína nám, že mnohé problémy nemajú „pasy“ a nezastavia ich politické hranice. Napríklad ani muži a ženy v priemyselne vyspelých krajinách nie sú izolovaní pred chudobou rozvojových krajín, čo je zrejmé z migračných pohybov či prenosu chorôb, ktoré neuznávajú hranice. Ľudia v rozvojových krajinách sú vystavení negatívnym dôsledkom priemyselného znečistenia životného prostredia, ktoré majú na svedomí továrne vo vyspelých krajinách severnej pologule.
- Uznáva význam neštátnych aktérov. Medzinárodná kampaň proti nášlapným mínam je uznávanou iniciatívou mimovládnych organizácií. „Organizácie občianskej spoločnosti hľadajú širšie možnosti a väčšiu zodpovednosť pri podpore ľudskej bezpečnosti. Mimovládne organizácie sa v mnohých prípadoch ukázali ako skutočne efektívni partneri pri obhajobe bezpečnosti ľudí.“³³
- Vyžaduje, aby boli braní na zodpovednosť všetci tí, ktorí sú zodpovední za porušovanie ľudských práv a humanitárneho práva. Vytvorenie Medzinárodného trestného súdu ako aj Medzinárodných trestných tribunálov pre bývalú Juhosláviu a Rwandu znamená dôležitý pokrok pri naplňaní programu ľudskej bezpečnosti.
- Zdôrazňuje zložitú bezpečnostných otázok a potrebu prijímania mnohorakých opatrení. Napriek rozdielnym definíciám ľudskej bezpečnosti existuje zhoda v tom, že ide o mnohostranný problém, ktorý si vyžaduje koordináciu a spoluprácu rôznych aktérov. Jedna z odpovedí, ktorá je uprednostňovaná viac než ostatné, je uprednostňovanie „mäkkej sily“ alebo presvedčania namiesto vojenskej sily a zbraní („radšej mocné myšlienky ako mocné zbrane“).³⁴

„... slušní ľudia nemôžu len tak sedieť a nečinne sa prizerať, ako štáty systematicky masakrujú iných ľudí. Slušní ľudia to jednoducho nemôžu tolerovať a nemôžu neprísť na pomoc, ak je to v ich silách.“

Václav Havel

Osobná bezpečnosť a Európsky dohovor o ľudských právach

Právo na slobodu a bezpečnosť osôb sú chránené v článku 5 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Už v prvých prípadoch, ktoré sa dostali na súd do Štrasburgu, sa potvrdil význam tohto článku. Približne jednu tretinu z prvých 10 000 prípadov predložili jednotlivci, ktorí boli zbavení slobody.

Tento článok sa týka ochrany fyzickej slobody, a najmä ochrany pred svojvoľným uväznením alebo zadržaním. Zaručuje určité základné procesné práva, ako je právo na rýchle oznámenie dôvodu uväznenia, právo na rýchle predvedenie pred súdneho úradníka a právo na proces, na základe ktorého môže súd pohotovo rozhodnúť o oprávnenosti vzatia do väzby alebo o pokračovaní väznenia.

Súdne prípady, ktoré sa dostali pred Európsky súd pre ľudské práva na základe článku 5, zahŕňajú:

1. *Bozano proti Francúzsku, 1986*
Súd zistil, že okolnosti väznenia a deportácie žiadateľa z Francúzska do Švajčiarska neboli zákonné, ani v súlade s právom na osobnú bezpečnosť.
2. *Brogan a spol. proti Veľkej Británii, 1988*
Súd zistil, že zadržanie predkladateľov sťažnosti na základe zákonov o boji proti terorizmu, na dobu dlhšiu ako štyri dni a bez súdneho rozhodnutia o odôvodnenosti zadržania, porušilo ich právo na rýchle predvedenie pred súd.
3. *De Wilde, Ooms a Versyp proti Belgicku, 1970/71*
Súd rozhodol, že možnosti predkladateľov spochybnit' zákonnosť ich zadržania na základe zákona o tuláctve, im neumožnili prístup k opravným prostriedkom a šancu spochybnit' ich uväznenie na dobu od siedmich do deviatich mesiacov.

Odkazy

1. Annan, K., „Two concepts of sovereignty“, *The Economist*, 18 September 1999;
2. Charta OSN, www.un.org/peace;
3. www.humansecuritynetwork.org;
4. Lodgaard, S., „Human security: concept and operationalization“, Norwegian Institute of International Affairs, unpublished, 2000;
5. Rothschild, E., „What is security?“, *DAEDALUS*, the Journal of the American Academy of Arts and Sciences, Vol. 124, No. 3, Summer 1995;
6. Správa o ľudskom rozvoji 1994 (Human Development Report 1994), United Nations Development Programme, www.undp.org;
7. The Canadian Department for Foreign Affairs and International Trade (DFAIT), www.dfait-maeci.gc.ca/foreignp/humansecurity.

Médiá

Bývalý juhoafrický prezident Nelson Mandela vo svojej autobiografii spomína na zastávku v Goose Bay (Zátok husí) severne od Polárneho kruhu, kde za ním prišla skupina mladých Inuitov:

„...počas rozhovoru s týmito bystrými mladými ľuďmi som zistil, že v televízii sledovali moje prepustenie z väzenia a vedia o udalostiach v Južnej Afrike. Jeden z nich povedal: „Nech žije Africký národný kongres!“ Inuiti sú pôvodní obyvatelia, s ktorými bieli prisťahovalci v minulosti zaobchádzali veľmi zle; sú tu isté paralely medzi zlou situáciou čiernych Juhoafričanov a Inuitov. Mňa však najviac prekvapila skutočnosť, že naša planéta sa v priebehu desaťročí, ktoré som strávil vo väzení, stala oveľa menšou; bolo úžasné, že mladý Inuit žijúci na streche sveta má možnosť sledovať prepustenie politického väzňa na južnom cípe Afriky. Vďaka televízii sa svet scvrkol a stal sa úžasnou zbraňou na odstránenie nevedomosti a podporu demokracie.“³⁵

Proces, ktorý tak výstižne opísal Nelson Mandela, poukazuje na niekoľkonásobné zrýchlenie toku informácií prostredníctvom rôznych médií. Pred niečo vyše storočím, v roku 1895, Marconi odoslal prvú bezdrôtovú správu; dve desaťročia predtým Edison zostrojil fonograf. Počas posledných desaťročí sme svedkami technického pokroku, ktorý sa ešte urýchlil po vynájdení rozhlasu a televízie a začiatku vysielania v oboch typoch médií. Keď v októbri 1957 sovietski vedci uviedli na obežnú dráhu prvú vesmírnu loď Sputnik (kovovú guľu s priemerom 50 cm) s cieľom určiť hustotu vrchnej časti zemskej atmosféry, nebolo ešte celkom možné predpovedať dnešný spôsob vysielania. Táto udalosť bola odvysielaná cez rádio a satelit krúžil okolo Zeme len tri mesiace. O dvanásť rokov neskôr Spojené štáty americké vysielali zábery našej planéty ako samostatného telesa a kroky prvého muža na Mesiaci už vysielala televízia.

Myšlienka „jedného sveta“ a satelitnej/parabolickej komunikácie zohráva dnes rozhodujúcu úlohu pri riešení kľúčových globálnych aj lokálnych otázok. Prvý medzinárodný satelitný systém Intelsat začal fungovať v roku 1965. Odvtedy sa telekomunikácie vesmírneho veku, informačné technológie aj optická elektronika spojili s tradičnými „masmédiami“ a poskytujú ľuďom nebyvalé množstvo nástrojov – od jednoduchého mobilného telefónu až po internet. Vďaka nim sa nám spestrilo vnímanie, môžeme vyjadrovať svoje názory, vzájomne sa ovplyvňovať, porozumieť zmenám a reagovať na ne.

Súvisiace cvičenia

- Kreslím si slovo
- Bojovníci za práva
  - Titulná stránka
- Hry s obrázkami
- Vplyv internetu
- Keď príde zajtrajšok

Vo svete médií aj samotné vnímanie zmeny prechádza rýchlym vývojom. Rozhlasu trvalo 38 rokov, kým vo svete získal 50 miliónov užívateľov, televízii 13, osobným počítačom 16 rokov, ale celosvetovej sieti (www, world wide web), dominantnému spôsobu vyhľadávania na internete, na to stačili necelé 4 roky.

Výzvy sveta zahlteného informáciami

Komisia UNESCO pre kultúru a rozvoj, ktorá pomáha analyzovať moderné komunikačné trendy a ústrednú úlohu západnej kultúry v procese globalizácie, uvádza, že nové technológie poskytujú médiám nevídané možnosti. Tradičné formy cenzúry sú čoraz komplikovanejšie; médiá dokážu umocniť zmysel pre globálnu solidaritu a multimediálne technológie pred nás kladú nové umelecké a duchovné výzvy. Jednoduchosť reprodukcie a prenosu značne obmedzila možnosti vlád kontrolovať alebo dokonca cenzurovať informácie, ktoré ľudia prijímajú alebo odosielaajú. Dnešné médiá šírením informácií ovplyvňujú spoločensko-politické dianie a prispievajú k formovaniu občianskej spoločnosti. Okrem toho posilňujú zmysel pre celosvetovú solidaritu, bez ktorej by sa nemohla zrodiť globálna etika. „Mediálne obrazy ľudského utrpenia motivovali ľudí k tomu, aby vyjadrili svoje obavy a súcitiť aj s tými, ktorí žijú ďaleko od nich, aby sa pokúsili pomôcť im a požadovali od vlád vysvetlenia a nápravu stavu.“

Treba však poukázať aj na negatívne javy. Každoročne sa na mnohých miestach sveta desiatky novinárov ocitnú vo väzení len za to, že uplatňovali svoje právo na slobodu prejavu. Mnohí pri výkone svojho povolania prišli o život. (Podľa agentúry SITA v rokoch 1996 až 2006 zahynulo vo svete vyše 1 000 novinárov a pracovníkov médií, pričom štvrtina z nich zahynula v ozbrojených konfliktoch a viac než polovicu z nich zavraždili.)

Dostupnosť médií je ďalším problémom, ktorý musíme spomenúť. Ako sa môže komunikačná revolúcia dostať k miliardám ľudí v stovkách tisícok obydli bez elektriny v rozvojovom svete? Títo ľudia dodnes nemajú žiaden ošoh z informačnej revolúcie. Profitujú z nej najmä občania rozvinutých krajín a obyvatelia väčších miest, ktorí majú možnosť pripojenia k satelitnej televízii alebo k medzinárodným informačným sieťam.

Významné dátumy

21. november

Svetový deň televízie

17. máj

Svetový deň telekomunikácií

Vedeli ste, že...

v rozvojových krajinách býva najslabším článkom komunikačného reťazca „posledný kilometer“ od miestnej rozvodne po samotnú domácnosť. Niektoré africké krajiny sú skutočne také zaostalé v oblasti telekomunikácií, že na 1000 obyvateľov v nich pripadá menej ako jeden telefón. Inými slovami, v Tokiu alebo na newyorskom Manhattane je viac telefónov ako v celej Afrike. Správa OSN o ľudskom rozvoji z roku 1999 poskytuje komplexné porovnanie dostupnosti telefónnych liniek, televízorov, faxov, osobných počítačov a internetových pripojení na celom svete. Rozvinuté krajiny majú na 1000 obyvateľov v priemere 502 telefónnych liniek, 595 televízorov, 45 faxov, 204 osobných počítačov a 35 internetových pripojení, zatiaľ čo chudobnejšie krajiny majú v priemere 4 telefónne linky, 36 televízorov, 0,2 faxu na 1000 občanov a takmer žiadne osobné počítače alebo internetové pripojenie. Rozhlas zostáva zatiaľ jediným médiom, ktoré je dostatočne rozšírené na celej zemeguli a dokáže reagovať aj na potreby jazykovej kultúry.

Aký vplyv majú rýchle zmeny na naše vnímanie svetových udalostí?

V meniacej sa povahe médií môžeme nájsť tri najvýznamnejšie črty:³⁶

1. Rýchly vývoj telekomunikácií a mediálnych technológií zmenil samotnú podstatu médií. Z hľadiska priestoru a času sa stávajú neoddeliteľnou súčasťou udalostí okolo nás. Aj samotné živé vysielanie sa zmenilo na udalosť. Ako príklad môžeme uviesť vylozenie vojenskej

„Každý má právo na slobodu presvedčenia a prejavu: toto právo nepripúšťa, aby niekto trpel ujmu pre svoje presvedčenie, a zahŕňa právo vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie a myšlienky akýmkoľvek prostriedkom a bez ohľadu na hranice“.

Všeobecná deklarácia ľudských práv, článok 19

námornej pechoty USA v Somálsku a na Haiti, či útoky na budovu ruského parlamentu a televíznu vežu Ostankino v Moskve.

2. Politici nedemokratických režimov a nestabilných demokracií majú na médiá zásadný vplyv. V demokratických spoločnostiach sa politici snažia v čo najväčšej miere ovplyvniť médiá pomocou manipulácie. Na druhej strane, aj samotné médiá sú schopné významne vplyvať na správanie a rozhodovanie politikov.
3. Komerencializácia potláča rôznorodosť programovania ako aj programov zaoberajúcich sa menšinami, alternatívnymi kultúrami a subkultúrami. Úsilie zvyšovať mieru sledovanosti spravodajských relácií sa odráža v spôsobe prípravy spravodajstva a v spracovaní udalostí. Prezentácia správ, výber udalostí z reálneho života, ktoré prezentujú médiá svojom publiku, sú dnes charakteristické najmä triviálnosťou, bizarnosťou a škandálmi. V dôsledku toho sa serióznemu spravodajstvu v médiách dostáva stále užší priestor. Chýba ochota pokrývať výdavky verejnoprávnych médií, takže sú nútené komercializovať svoje vysielanie. V tomto procese prehráva v prvom rade verejnosť, pretože stráca zdroj informácií.

Článok 11 Európskej Charty regionálnych alebo menšinových jazykov (1992) o médiách

Zmluvné strany sa zaväzujú pre užívateľov regionálnych alebo menšinových jazykov na územiach, kde sa tieto jazyky používajú, a podľa situácie každého z jazykov, v rozsahu, v akom sú verejné orgány priamo alebo nepriamo kompetentné, majú právomoci alebo zohrávajú v tejto oblasti nejakú úlohu, rešpektujúc pritom zásady nezávislosti a samostatnosti médií:

A. v miere, v akej rozhlas a televízia plnia poslanie verejnej služby:

- I. zabezpečiť vytvorenie aspoň jednej rozhlasovej stanice a jedného televízneho kanála v regionálnych alebo menšinových jazykoch, alebo;
- II. podporovať a/alebo uľahčiť vytvorenie aspoň jednej rozhlasovej stanice a jedného televízneho kanála v regionálnych alebo menšinových jazykoch, alebo;
- III. prijať vhodné opatrenia, aby televízia a rozhlas ponúkali programy v regionálnych alebo menšinových jazykoch.

Potreba alternatív

Najmä v čase napätia a násilných konfliktov, ako boli napríklad udalosti na Balkáne, by „nové kanály na voľný tok informácií mohli a aj mali prispieť k pluralite, ekonomickému a sociálnemu rozvoju, demokracii a mieru... Vzdelávacie programy na tému novinárskej etiky by mali zvýšiť citlivosť novinárov na predsudky a diskrimináciu.“³⁷

Jeden z hlavných internetových portálov propagujúcich informácie o ľudských právach, One World (Jeden Svet) (www.oneworld.net) zhrnul hlavné výzvy pre demokraciu v médiách do štyroch bodov:

1. *Sloboda slova.* Už tradične sa v súvislosti s demokraciou v médiách vedie najväčšia diskusia o práve na slobodu prejavu. Najmä počas studenej vojny západné vlády využívali cenzúru v sovietskom bloku ako protiklad k údajnej slobode vlastnej tlače. Napriek tomu, že sloboda slova je v mnohých štátoch sveta naďalej odopieraná, nie je možné zamerať sa len na tento aspekt, pretože by to zatemnilo oveľa zásadnejšie otázky slobody médií.
2. *Byť počutý.* V médiách znamená demokracia oveľa viac ako len „môcť povedať, čo chceme“. Demokracia v médiách je aj o tom, či vás bude niekto počuť. Hoci dnešná technológia značne zjednodušila vydávanie vlastného časopisu (či umožnila nahrávku vlastných obrazových správ), stále ťažšie je osloviť týmto materiálom čo i len malé publikum. Aj keď sa vám podarí nájsť distribútora, ktorý váš časopis doručí nepatrnému počtu nezávislých

obchodíkov ochotných uložiť ho na police, skutočnosť, že nemôžete každoročne investovať milióny do propagácie svojho časopisu, znamená, že si ho tam sotva niekto všimne a prečíta.

3. *Koncentrácia vlastníctva.* Vo svojej sofistikovenejšej podobe cenzúra nevyužíva právnu represiu, ale kapitalistické inštitúcie, ktoré spoločne pomáhajú udržať hegemoniu ideológie. Najmocnejšie mediálne nástroje šírenia informácií – na národnej a medzinárodnej úrovni – sú v rukách niekoľkých ľudí, v súkromnom vlastníctve alebo vládnom monopole. Znamená to, že niekoľko priemyselných gigantov riadi takmer celú oblasť prostriedkov masovej komunikácie. Či ide o jednotlivé krajiny, alebo – stále častejšie – o globálnu komunikáciu, tieto kartely účinne riadia obrazové aj textové informácie, prostredníctvom ktorých chápeme svet. Namiesto skutočnej demokratickej rôznorodosti nám ponúkajú nekonečné verzie toho istého výrobku (s malými obmenami v balení).
4. *Nevytíčať z radu.* Tento nedostatok rôznorodosti má vážne následky, nakoľko je stále zložitejšie vyjadriť alternatívy k hlavnému ortodoxnému mediálnemu prúdu. Koľko mediálnej pozornosti sa dostalo stovkám tisícok ľudí v severnej Amerike a západnej Európe, ktorí organizovali kampane proti účasti svojich krajín vo vojne v Iraku? Obmedzená mediálna demokracia vedie k obmedzenej politickej demokracii, pretože alternatívne myšlienky sú zámerne skrývané pred verejnosťou (najmä, ak by mohli nejako uraziť zadávateľov reklám).

Sloboda vyjadrovania – ešte veľa toho treba urobiť

„Mnoho novinárov na svete, a dokonca aj v Európe, je ešte stále vystavených týranu, prenasledovaniu a občas platia aj vlastným životom za snahu podávať správy o otázkach verejného záujmu,“ uviedol generálny tajomník Rady Európy Walter Schwimmer vo svojom vyhlásení k Svetovému dňu slobody tlače (3. máj 2001).³⁸

Koncentrácia vlastníctva

„Dvaja výrobcovia jadrovej elektriny vlastnia dve národné televízne siete v USA - General Electric je majiteľom NBC a Westinghouse vlastní CBS. Ďalšiu sieť vlastní spoločnosť vyrábajúca kreslené filmy: majiteľom ABC je štúdio Disney,“ varoval kandidát na prezidenta USA Ralph Nader. Jedna reklamná skupina je dnes schopná ovládnuť 40% trhu. Koncentrácia moci, akú sme videli pri spojení American On Line (AOL), Time Warner a Turner group, zvyšuje obavy z kultúrnej hegemonie.

? **Myslíte si, že pod neustálym tlakom komerčnej propagandy médií už nie sme schopní slobodne sa rozhodovať?**

? **Myslíte si, že nevhodný materiál s násilným alebo rasistickým obsahom, odvysielaný napríklad v televízii má vplyv na zmýšľanie a postoje mladých ľudí?**

Mimovládne organizácie a médiá

1. Baltské mediálne centrum je nezávislá, nezisková nadácia, ktorá svojou činnosťou podporuje demokraciu, sociálny rozvoj a mierovú medzinárodnú spoluprácu prostredníctvom aktívnej účasti médií. www.bmc.dk;
2. AIM (Alternatívna Informatívna Mreža / Alternatívna informačná sieť) je sieť nezávislých novinárov v bývalej Juhoslávii a na južnom Balkáne, ktorá zabezpečuje seriózne informácie v miestnych jazykoch a v angličtine. www.aimpress.org;
3. Reporters sans Frontières (Reportéri bez hraníc) je organizácia, ktorá poskytuje informácie o spravodajcoch z celého sveta, ktorí píšú slobodne a ich životy sú ohrozené. Organizuje petičné a listové kampane na obranu ohrozených novinárov. Viac informácií nájdete na www.rsf.fr.

Mier a násilie

„Lepší chlieb v čase mieru ako koláč v čase vojny.“

Slovenské príslovie

Aký je vzťah medzi mierom a ľudskými právami? Je mier ľudským právom?

Masívne porušovanie ľudských práv počas 2. svetovej vojny a povojnová túžba po mieri stáli pri zrode Rady Európy.

Kultúra ľudských práv je podmienkou dosiahnutia mieru v akejkoľvek krajine sveta. Právo na mier patrí do tretej generácie ľudských práv alebo medzi tzv. práva solidarity.

Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO) zohráva zásadnú úlohu pri podpore tohto práva. V roku 1994 Federico Mayor, vtedajší generálny tajomník UNESCO, vyzval medzinárodné spoločenstvo, aby uznalo právo na mier. V roku 1997 bol na konferencii OSN predložený návrh uznať právo na mier za ľudské právo. Návrh bol zamietnutý, ale právo na mier je dodnes v programe OSN. Komisia pre ľudské práva začiatkom roku 2001 prijala rezolúciu o podpore práva národov na mier.

? Malo by podľa vás existovať samostatné právo na mier, alebo je mier súčasťou existujúcich ľudských práv?

Súvisiace cvičenia

- Môžem vstúpiť?
- Máme na výber?
- Domáce záležitosti
- Život v dokonalom svete
  - Rodinný rozpočet
    - Zahraj to!
    - Elektráreň
- Násilie v mojom živote
  - Keď príde zajtrajšok

Tak čo je vlastne mier?

Koncepcia mieru má významný kultúrny rozmer. V orientálnych kultúrach je mier otázkou vnútorného pokoja (mier v našich srdciach a myšliach), kým v západnom svete je mier chápaný mimo človeka (absencia vojny alebo násilného konfliktu). Napríklad indické „šanti“ znamená mier a označuje dokonalý stav mysle alebo mier v myšli. Ghándí postavil svoju filozofiu a stratégiu na myšlienke „ahimsa“, čo v širšom zmysle znamená vzdanie sa všetkého škodlivého. „Ahimsa doslovne znamená nenásilie. Ale pre mňa to má oveľa vyšší, takmer nekonečný význam. Znamená to, že nesmiete nikoho uraziť; nesmiete v sebe pestovať neprajné myšlienky, dokonca ani v spojení so svojimi nepriateľmi. Ten, kto sa drží tejto filozofie, nemá nepriateľov.“ V majskej tradícii sa

mier vzťahuje na pojem blahobytu; spája sa s myšlienkou dokonalej rovnováhy medzi rôznymi oblasťami života.

Existuje veľa definícií mieru. Johan Galtung, medzinárodne uznávaný nórsky vedec a výskumník v tejto oblasti, postavil svoju definíciu na odlíšení pozitívneho a negatívneho mieru.

Negatívny mier znamená, že neexistuje vojna ani násilný konflikt medzi štátmi alebo v rámci štátu (ako boli napríklad vojny na Balkáne).

Na druhej strane *pozitívny mier* znamená, že neexistuje vojna ani násilný konflikt a zároveň existuje rovnováha, spravodlivosť a rozvoj.

Tieto dve definície môžeme zhrnúť nasledovne:

Nie je vojna = negatívny mier;

Nie je vojna + je sociálna spravodlivosť/rozvoj = pozitívny mier.

Pozitívny mier charakterizuje vysoká miera sociálnej spravodlivosti a minimálna miera násilia.

Hoci niektoré hlasy tvrdia, že všetky problémy sa vyriešili tým, že sa skončila vojna, v skutočnosti zostáva vykonať ešte veľa práce, konkrétne obnoviť krajinu a rozvinúť nové štruktúry, ktoré povedú k sociálnej spravodlivosti a rozvoju, aby ich pocítili všetci ľudia žijúci v postihnutej krajine.

Preto môžeme povedať, že mier nie je len otázkou odzbrojenia, ale aj toho, ako ľudia žijú.

? Kto by mal byť zodpovedný za zavedenie stratégií, ktoré zabránia násiliu akéhokoľvek druhu?

Mierová konferencia

V máji 1999 sa v holandskom meste Haag stretlo 10 tisíc aktivistov rôzneho veku, aby spolu hľadali nové stratégie pre mierové dvadsiate prvé storočie. Medzi účastníkmi tejto historickej konferencie bolo aj 1 500 mladých ľudí zo stovky krajín sveta. Na záver konferencie účastníci predložili Kofimu Annanovi, generálnemu tajomníkovi OSN, Haagsky program mieru a spravodlivosti pre 21. storočie. Ten sa stal oficiálnym dokumentom OSN. Obsahuje aj päťdesiatbodový plán celosvetových aktivít vlád a občianskej spoločnosti.

Môžeme však hovoriť o mieri bez toho, aby sme nehovorili o násilí?

Existuje mnoho definícií násilia. Jedna z nich hovorí, že násilie je použitie sily – otvorenej alebo skrytej – s cieľom získať od jednotlivca alebo skupiny niečo, čo nechce poskytnúť dobrovoľne.

Existuje mnoho druhov násilia. Môžeme rozlíšiť priame a nepriame (alebo inštitucionálne) násilie: *priame násilie* = fyzické násilie.

nepriame alebo inštitucionálne násilie = chudoba, vykorisťovanie, sociálna nespravodlivosť, chýbajúca demokracia atď.

Preto môžeme povedať, že mier existuje vtedy, keď neexistuje priama ani nepriama forma násilia.

Aká je cena násilia?

V situáciách, keď nie je mier, sú porušované ekonomické a sociálne práva účastníkov konfliktu (hospodárstvo krajiny je narušené, prekvitá čierny trh, hrozí strata zamestnania alebo domova atď.), rovnako ako ich občianske a politické práva (je ohrozené právo na život, právo na zamedzenie mučenia, či právo na fyzickú integritu). Krátkodobé a dlhodobé dôsledky násilných konfliktov majú pre ľudské práva zničujúce dôsledky a zanechávajú hlboké jazvy na živote spoločnosti.

Štatistiky a informácie uvedené nižšie ilustrujú cenu za násilie vyjadrenú v ľudských životoch a peniazoch.

Významný dátum**Druhý septembrový utorok**

Deň mieru

Priame násilie:

1. Napriek rámcovej mierovej zmluve z roku 1995 sa v Bosne a Hercegovine dodnes 850 000 až 1,2 milióna ľudí nevrátilo do svojich domovov alebo žijú ako utečenci. 17 000 ľudí je dodnes nezvestných.
2. Počas troch mesiacov roku 1994 v konflikte v Rwande zahynulo 800 000 ľudí.
3. V 1. svetovej vojne zahynulo celkom 8 538 315 ľudí.
4. V 90. rokoch 20. storočia zahynulo v občianskych vojnách na celom svete 5 miliónov ľudí.
5. Na svete je v obehu stále asi 500 miliónov ručných zbraní.
6. V 90. rokoch 20. storočia vojny a vnútroštátne konflikty prinútili 50 miliónov ľudí opustiť svoje domovy.
7. V dôsledku nášľapných mín zomiera mesačne 800 ľudí.
8. V roku 1995 muselo zo svojho domova ujsť 53 miliónov ľudí – každý 115. človek planéty. Utečť museli do inej časti krajiny alebo za hranice.

Nepriame násilie

1. Ročne zomiera asi 17 miliónov ľudí na nedostatok liekov.
2. Každý deň zomiera na následky hladomoru asi 24 000 ľudí. To znamená smrť človeka každé 3,5 sekundy.
3. Denne zomiera viac ako 30 000 detí na následky chorôb, ktorým sa dá predchádzať.

Násilie vo všeobecnosti zanecháva nielen fyzické rany, ale aj jazvy na duši každého človeka, ktorý sa priamo alebo nepriamo dostal do konfliktnej situácie, akou je vojna, skupinové násilie alebo násilie v rodine. Také jazvy spôsobujú človeku dlhodobú traumu, ktorá nie je na prvý pohľad viditeľná. Nedá sa ani odhadnúť a vyjadriť v peniazoch, a predsa ide o veľmi vysokú cenu.

Myslíte si, že by malo existovať pravidlo upravujúce mieru zobrazovaného násillia na televíznych obrazovkách?

Aktivisti Medzinárodnej kampane za zákaz nášľapných mín sú laureátmi Nobelovej ceny mieru za rok 1997.
www.icbl.org

Priority vo verejných výdavkoch (v % hrubého domáceho produktu)⁴⁰

Krajina	Verejné výdavky na vzdelávanie 1995 – 1997	Verejné výdavky na zdravotníctvo 1998	Vojenské výdavky 1999
Angola	6,2 (1985/87)	5,8	23,5
Eritrea	1,8	...	22,9
Etiópia	4,0	1,7	9,0
Kostarika	5,4	5,2	...
Nórsko	7,7	7,4	2,2
Rusko	3,5	2,5 (1990)	3,8
Saudská Arábia	7,5	12,8	13,2
Turecko	2,2	2,2 (1990)	5,0
Ukrajina	5,6	3,6	3,1
Veľká Británia	5,3	5,9	2,5

Šesť krajín s najvyššími vojenskými výdavkami v roku 2000 (v miliardách USD)

Poradie v roku 2000 (1999)	Krajina	2000	Podiel na svetových vojenských výdavkoch (%)
1 (1)	USA	280,6	37
2 (7)	RUSKO	43,9	6
3 (3)	FRANCÚZSKO	40,4	5
4 (2)	JAPONSKO	37,8	5
5 (5)	VEĽKÁ BRITÁNIA	36,3	5
6 (4)	NEMECKO	33	4

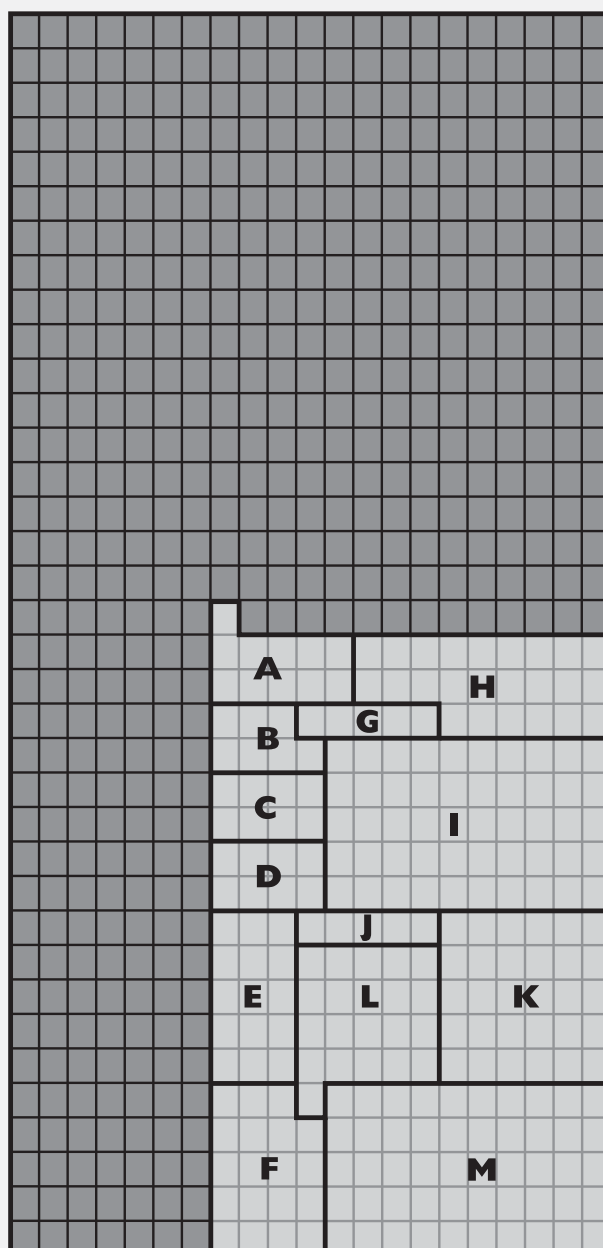
Svetové vojenské výdavky a ich alternatívy⁴¹

Celá plocha = celkové svetové vojenské výdavky

Výdavky v roku 2001 = 756 miliárd USD = 1 miliarda USD

Suma potrebná na...

- A)** STABILIZÁCIU OBYVATEĽSTVA
10,5 MILIÁRD USD
- B)** ZASTAVENIE ODLESŇOVANIA
7 MILIÁRD USD
- C)** PREDCHÁDZANIE GLOBÁLNEMU OTEPLOVANIU
8 MILIÁRD USD
- D)** PREDCHÁDZANIE KYSLÝM DAŽĎOM
8 MILIÁRD USD
- E)** POSKYTOVANIE ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI
15 MILIÁRD USD
- F)** ODSTRÁNENIE HLADU A PODVÝŽIVY
19 MILIÁRD USD
- G)** OPATRENIA PROTI NIČENIU OZÓNOVEJ VRSTVY
5 MILIÁRD USD
- H)** ZASTAVENIE ERÓZIE PÔDY
24 MILIÁRD USD
- I)** POSKYTOVANIE ČISTEJ A BEZPEČNEJ ENERGIE
OBNOVITEL'NÁ ENERGIA: 17 MILIÁRD USD
ÚSPORA ENERGIE: 33 MILIÁRD USD
- J)** ODSTRÁNENIE NEGRAMOTNOSTI
5 MILIÁRD USD
- K)** ZASTAVENIE VYTVÁRANIA ŠTÁTNYCH DLHOV
30 MILIÁRD USD
- L)** POSKYTNUTIE PRÍSTREŠKOV
21 MILIÁRD USD
- M)** ZABEZPEČENIE PITNEJ VODY
58 MILIÁRD USD

Významný dátum

25. november

Medzinárodný deň
za odstránenie násillia na ženách

Je násillie prirodzené?

Mnohí ľudia sú presvedčení, že násillie patrí k prirodzenosti človeka, a preto sa nedokážeme vyhnúť vojnám, konfliktom a násilliu v našich životoch a v živote spoločnosti. Iní odborníci zasa tvrdia, že sa pred násillnými myšlienkami, pocitmi aj činmi dokážeme brániť. Sevillské stanovisko proti násilliu z roku 1986, ktoré zostavili vedci z mnohých krajín celého sveta, to potvrdzuje:

1. *„Je vedecky nesprávne tvrdiť, že sme zdedili sklony viesť vojny od svojich zvieracích predkov... Vojna je výhradne ľudský fenomén a nevyskytuje sa medzi zvieratami...“*
2. *Existujú kultúry, ktoré sa celé stáročia nezapojili do vojen, kým iné kultúry boli v istom období vo vojne, v inom zase nie...“*
3. *Je vedecky nesprávne tvrdiť, že vojna alebo akékoľvek násillné správanie je naprogramované v ľudskej povahe...“*
4. *Je vedecky nesprávne tvrdiť, že ľudia majú „násillnú povahu“ ... To, ako sa správame, závisí od toho, v akých podmienkach a v akej spoločnosti sme vyrastali...“*

Väčšina z nás sa v prostredí, v ktorom sme vyrástli, naučila reagovať agresívne. Tak sa učíme myslieť, cítiť aj konať. Kdekoľvek žijeme, sme vystavení spoločenskému a kultúrnemu tlaku, ktorý nás vedie k tomu, že takmer neustále čítame o násillí, vidíme násillie a počúvame o násillí. K tomuto stavu značne prispievajú televízne programy, reklama, tlač, videohry, filmy, hudobný priemysel. Kým dieťa dospeje, vidí na televíznej obrazovke tisícky vrážd a násillných činov. Naša moderná spoločnosť, vedome či nie, sústavne ospravedlňuje násillie. Násilliu je pripisovaná kladná hodnota. V mnohých kultúrach je odmietnutie násillia alebo násillného stretu chápané ako slabosť a zbabelosť, a to najmä u mužov, ktorí sú už od útleho veku pod tlakom svojich rovesníkov.

? Súhlasíte s tvrdením, že násillie nemožno nikdy ospravedlniť, a to ani v prípade, ak by bolo použité proti najnásillnejším ľuďom?

Šikanovanie je tiež jednou z foriem medziľudského násillia medzi mladými ľuďmi. Naznačuje, ako sa násillie využíva na získanie nadsadenosti nad inými a na ubližovanie slabším. Prieskum z roku 2001 ukázal, že takmer polovica študentov španielskych stredných škôl pozná prípady spolužiakov, ktorí sa stali obeťami ponižovania.

Existuje však aj veľa iných foriem medziľudského násillia: násillie súvisiace s užívaním alkoholu a drog, skupinové násillie, nútená prostitúcia, otroctvo, násillie v školách a rasovo podmienené násillie. Všetky tieto formy násillia ovplyvňujú naše životy a životy iných ľudí. Niektoré z uvedených foriem sa dotýkajú viac mladých ľudí – skupinové násillie, násillie na školách či rasovo podmienené násillie.

? Súhlasíte s tvrdením, že „správny chlap“ sa nesmie báť násillia?

Veľmi rozšíreným spoločenským javom je sexuálne násillie páchané na ženách, deťoch aj na mužoch. Väčšina z týchto prípadov sa odohráva v domácnostiach a na súkromných miestach, nie na uliciach, ako si to ľudia často myslia. Útočníkom je najčastejšie známy človek, niekto blízky, komu obeť dôveruje, a kto zneužíva jej dôveru na páchanie trestných činov. Väčšina obetí takýto trestný čin nenahlási, alebo s tým čaká veľa rokov. To má mnoho príčin, ktoré väčšinou súvisia s totožnosťou páchatela, povahou (dĺžkou a frekvenciou) zneužívania, osobnosťou obeť atď. Obeť je často príliš mladá a nechápe, čo sa deje, až kým nedospeje. Mnohokrát jej nemá kto pomôcť, pretože nikomu

„Tak ako vojna, aj mier sa začína v myšli človeka. Druh, ktorý vymyslel vojnu, je schopný vymyslieť aj mier. Zodpovednosť je v každom z nás.“

Sevillské stanovisko proti násilliu

nedôveruje. Niekedy obeť povedia svoj príbeh niekomu, kto im neverí, čo sa deje veľmi často v prípade detí. Občas sa obeť násilia príliš hanbí, cíti sa vinná alebo zradená, alebo sa jej násilník vyhráža a manipuluje ňou. Vo veľkej väčšine prípadov je páchatelom najbližší príbuzný.

Odkazy

1. Declaration on the Rights of Peoples to Peace, A/RES/39/11, United Nations General Assembly, 12 November 1984.
2. Human Development Report 2000, United Nations Development Programme, Oxford University Press, USA, 2000.
3. Report 2000, Amnesty International, Amnesty International Publications, UK, 2000.
4. The Seville Statement on Violence, www.unesco.org/human-rights/hrfv.htm, Spain, 1986.
5. Tyler, J., Berry A. (Comp.), Time to abolish war, a youth agenda for peace and justice, Hague Appeal for Peace, European Youth Foundation, 2001.
6. United Nations Commission on Human Rights, Resolution on the Promotion of the Right of Peoples to Peace, E/CN.4/RES/2001/69, 25 April 2001.
7. Fisas, V., Introducción al estudio de la paz y del conflicto, Lerna, Barcelona, 1987.
8. Voices of youth explore children and war, www.unicef.org/voy/meeting/war/war-exp2.html, Unicef.
9. World Report 2001, Human Rights Watch, USA, 2000.

Chudoba

„Budúcim generáciám nemôžeme odovzdať sebeckú Európu, ktorá je slepá a hluchá k potrebám druhých.“

Václav Havel

Chudoba je svetový problém, ktorý sa neustále prehľbuje. Zvyčajne ju spájame s miestami ako subsaharská Afrika, Ázia a latinská Amerika, lenže chudoba ovplyvňuje aj milióny ľudí v Európe. Zo 400 miliónov európskych obyvateľov až 60 miliónov žije pod hranicou chudoby (ktorá je definovaná ako 50% priemernej mesačnej mzdy v krajine) a 2,7 milióna nemá kde bývať. V Španielsku žije 20% obyvateľstva pod hranicou chudoby a 4,5% žije v extrémnej chudobe. Až tretina detí vo Veľkej Británii vyrastá v chudobe.

Chudoba v prechodnom období

„...takmer všetky postsocialistické krajiny zaznamenali v prechodnom období významný nárast chudoby. Chudoba však nie je celkom nový jav a netýka sa len prechodného obdobia. Existovala aj predtým v Sovietskom zväze a celom regióne, aj keď to z politických a ideologických dôvodov nebolo nikde uvedené. Sociálnou skupinou, ktorá predtým nebola postihnutá chudobou, sú napríklad štátni zamestnanci, ktorým po spoločenských zmenách dramaticky klesli mzdy a životná úroveň. K hlavným príčinám chudoby v tomto regióne dnes patrí nezamestnanosť.“ *Rozvojový program OSN, 2001*

Chudoba vo svete

„V bohatých krajinách sa nedožije piateho roku menej ako jedno dieťa zo sto, zatiaľ čo v najchudobnejších krajinách je to celá jedna pätina detí. Rovnako je to aj s výživou: kým v bohatých krajinách trpí podvýživou 5% detí vo veku do päť rokov, v chudobných krajinách je to až 50%.“ *Svetová banka, 2000*

Súvisiace cvičenia

- Horoskop chudoby
  - Urob krok vpred!
- Bitka o bohatstvo a moc
  - Kde stojíš?

Definícia chudoby

Definícia *absolútnej chudoby* vychádza z toho, čo sa pokladá za minimálnu požiadavku na prežitie. Na základe tejto definície sa predpokladá, že existuje istá minimálna hranica, a keď sa niekto nachádza pod ňou, patrí do kategórie „chudobný“. Na meranie sa najčastejšie používa výška príjmu: ak sa príjem jednotlivca alebo rodiny nachádza pod určitou hranicou, ktorá sa

považuje za minimálnu na dosiahnutie primeranej životnej úrovne, taká osoba alebo rodina je považovaná za chudobnú.

V prípade *relatívnej chudoby* je stav určitej skupiny porovnávaný s inými ľuďmi žijúcimi v tom istom prostredí, komunite alebo krajine. Preto je možné, že niekto, kto je považovaný za chudobného v rozvinutej krajine, môže mať v skutočnosti oveľa vyšší príjem ako niekto, kto je považovaný za bohatého v menej rozvinutej krajine. Význam chudoby závisí od zvykov, noriem a hodnôt v každej spoločnosti a v každom regióne sveta. V tom zmysle existuje aj kultúrny rozmer vo vnímaní chudoby.

V súčasnosti ľudia chápu, že chudobu nemožno definovať len celkovým ekonomickým stavom krajiny. Chudoba sa nevytráta ani z krajín, ktoré zaznamenali rýchly ekonomický rast. Napríklad Poľsko zaznamenalo pozoruhodný vzostup a úspech v ekonomickej oblasti, no chudoba sa zvýšila. Všeobecne sa uznáva, že „chudoba je viacrozmerý jav, ktorý má psychické, politické, spoločenské a iné stránky“, ktoré existujú popri materiálnych aspektoch (tie možno vyjadriť v peniazoch). Určujúcimi sú ekonomické, sociálne a politické podmienky a stav životného prostredia. Chudoba má mnoho podôb: môže byť vidiecka alebo mestská, stála alebo dočasná. Niektorí ľudia sú chudobní celý svoj život, kým iní sa z chudoby dokážu dostať. Chudoba nie je nemenný stav.

Ďalšia významná podoba chudoby je spätá s tým, čomu hovoríme „feminizácia chudoby“. To znamená, že medzi chudobnými je omnoho viac žien, čo súvisí okrem iného s rodovo podmienenými dôsledkami chudoby.

Chudoba a ľudské práva

Viedenská deklarácia a Akčný program prijatý počas Svetovej konferencie o ľudských právach vo Viedni (jún 1993) uvádza, že „existencia extrémnej chudoby neumožňuje uplatniť a naplno užívať ľudské práva... najmä ekonomické, sociálne a kultúrne.“ (Článok 14)

Je dôležité uvedomiť si, že nedostatočná zdravotná starostlivosť, nízke vzdelanie, neprimerané podmienky na bývanie či nerovnosť, čo sú iba niektoré z dôsledkov chudoby a sociálneho vylúčenia, znemožňuje prístup k občianskym a politickým právam. To ľuďom následne bráni uplatňovať svoje ekonomické, sociálne a kultúrne práva. Toto je jasný príklad nedeliteľnosti a vzájomnej prepojenosti ľudských práv.

„Ekonomický rast rozširuje materiálnu základňu pre uspokojovanie ľudských potrieb. Avšak spôsob, akým sú uspokojované, závisí od spôsobu rozdeľovania zdrojov medzi ľuďmi, poskytovania a využívania príležitostí, najmä zamestnania.“

Moreira

Štvrté svetové hnutie mládeže

Je súčasťou Štvrtého svetového hnutia, organizácie, ktorá sa venuje boju proti chudobe. www.atd_fourthworld.org

Amnesty International a ekonomické, sociálne a kultúrne práva

Stretnutie Medzinárodnej rady Amnesty International v auguste 2001 odsúhlasilo rozšírenie mandátu organizácie tak, aby sa mohla venovať celému spektru ľudských práv. Od tejto chvíle organizácia začala pracovať nielen na zabraňovaní mučenia alebo väznenia politických odporcov, ale aj proti všetkým formám diskriminácie bez ohľadu na to, či sa dotýkajú občianskych a politických alebo ekonomických, sociálnych a kultúrnych práv.

Deklarácia práva na rozvoj, ktorú schválilo Valné zhromaždenie OSN na svojom zasadaní 4. decembra 1986, je prvým medzinárodným dokumentom, ktorý sa priamo týka práva na rozvoj. Je úzko spätá s právami druhej generácie, ktoré sú opísané v Medzinárodnom dohovore o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach. Rozvoj je definovaný v Preambule ako „celkový ekonomický, sociálny, kultúrny a politický proces, ktorý má zvýšiť blahobyt všetkých jednotlivcov na základe ich slobodnej a aktívnej účasti na rozvoji a spravodlivom rozdelení jeho výsledkov“. Článok 2 Deklarácie zdôrazňuje, že „človek je hlavným objektom rozvoja a má byť aktívnym účastníkom aj príjemcom práva na rozvoj“.

Významné dátumy

17. október

Medzinárodný deň boja proti chudobe

5. december

Medzinárodný deň dobrovoľníkov pre ekonomický a sociálny rozvoj

? Myslíte si, že dokumenty schválené vládami môžu niečo zmeniť v boji proti chudobe vo svete?

V roku 1995 sa zástupcovia 185 krajín zúčastnených na Svetovom summite o sociálnom rozvoji, známom ako Kodanský summit, zaviazalo odstrániť absolútnu chudobu. Na summite bol prijatý aj konkrétny plán na dosiahnutie tohto cieľa. Vedúci predstavitelia vlád štátov prijali deklaráciu a Akčný plán známy ako Kodaň +6, avšak k septembru 2001 nebol úplne dosiahnutý ani jeden jeho cieľ.

Existujúce medzinárodné a regionálne dokumenty majú len malý vplyv na boj s chudobou. Jedným z dôvodov je, že neobsahujú účinné spôsoby vymáhania tohto práva. Napriek rozvoju ľudských práv za posledných päťdesiat rokov a uznaniu medzinárodného spoločenstva, že udržateľný rozvoj nie je možný bez ich rešpektovania, doteraz nebolo jasne vymedzené spojenie medzi ľudskými právami a chudobou. Všeobecná deklarácia ľudských práv a dva Medzinárodné dohovory sa vo svojich preambulách odvolávajú na právo nebyť v núdzi. Ďalšie ľudskoprávne záväzky taktiež zaručujú právo na primeranú životnú úroveň, vrátane dostatku potravy, oblečenia a primeraného bývania.

Európska sociálna charta

Na zabezpečenie účinného výkonu práva na ochranu pred chudobou a sociálnym vylúčením sa zmluvné strany zaväzujú:

a) prijať opatrenia v rámci celkového a zosúladeného postupu na podporu efektívneho prístupu, osôb v situácii sociálneho vylúčenia a chudoby alebo osôb s rizikom, že táto situácia nastane, ako aj ich rodín, predovšetkým k zamestnaniu, bývaniu, vzdelaniu, výučbe, kultúre a k sociálnej a lekárskej pomoci;

b) znovu preskúmať tieto opatrenia ak je potrebná ich úprava.

Revidovaná Európska sociálna charta, článok 30

A ešte niečo...

Jedným z najrozšírenejších predsudkov o chudobných ľuďoch je, že sa v tejto situácii ocitli, lebo im to vlastne vyhovuje a nepracovali dosť usilovne. Tým sa myslí, že sú leniví a nezodpovední. Takto je chudobný človek akoby sám zodpovedný za svoju situáciu. Tento názor naznačuje, že štát nie je nijako zodpovedný a nemôže im nijako pomôcť. Takýto názor je v ostrom rozpore s kultúrou ľudských práv, pretože odmieta možnosť, aby ľudia, ktorí sú vylúčení zo spoločnosti, mohli žiť dôstojne a uplatňovali si ľudské práva. A navyše takýto prístup si zamieňa dôsledky chudoby (zmenené správanie, užívanie drog, odmietanie práce, alkoholizmus a iné) so zložitými koreňmi a príčinami chudoby.

Ak chceme odstrániť chudobu, musíme odstrániť jej korene, nielen uspokojiť momentálne potreby. To si vyžaduje veľké politické úsilie na strane štátov a medzinárodných organizácií: chudoba má silný politický rozmer.

„Boj s chudobou je výsostne politickou záležitosťou. Chudoba vo väčšine spoločností súvisí s nerovnomerným rozdelením moci, bohatstva a príležitostí.“

Rozvojový program OSN, 2001

? Súhlasíte s týmto stanoviskom?

V Miléniovej deklarácii (september 2000) sa svetové spoločenstvo zaviazalo do konca roka 2015 znížiť o polovicu počet ľudí, ktorých príjem je nižší ako 1 dolár na deň.

Príklady sociálnych ukazovateľov spojených s chudobou: nezamestnanosť a mládež vo východnej Európe

Aj v západných krajinách mladí ľudia čelia problému nezamestnanosti viac než dospelí. V roku 1999 žilo v strednej a východnej Európe a v Spoločenstve nezávislých štátov (27 krajín) 65 miliónov mladých ľudí vo veku 15 do 24 rokov. 27% (18 miliónov) tejto populácie nemalo prácu, ani nenavštevovalo školu. Priemerná miera nezamestnanosti mládeže v 18 krajinách regiónu dosahovala približne 30%, čo je dvojnásobok celkovej miery nezamestnanosti. Nezamestnanosť mládeže je obzvlášť vysoká v juhovýchodnej Európe (71% v Macedónsku, 61% v Srbsku a Čiernej Hore, 35% v Bulharsku), na Kaukaze (46% v Azerbajdžane, 27% v Gruzínsku) a v strednej Ázii (37% v Kirgizstane, 33% v Tadžikistane).⁴²

Príklad národného plánu boja s chudobou

Chudoba detí v Moldavsku je alarmujúca. V mnohých rodinách sú jediným zdrojom príjmov skromné detské prídavky. V posledných rokoch došlo k zhoršeniu výživy detí z chudobných rodín, čo má negatívny vplyv na ich zdravie a intelektuálny vývoj. Preto sa vláda rozhodla pripraviť špeciálny program na boj s detskou chudobou, ktorý je súčasťou národného programu. Táto iniciatíva ponúka celý rad nástrojov na vytvorenie systému sociálnej starostlivosti o siroty a deti s postihnutím ako aj o deti z chudobných rodín.⁴³

Odkazy

1. Bilan économique et social 2000, le Monde, France, Édition 2001.
2. Choices for the poor, United Nations Development Programme, New York, 2001.
3. Human Development Report 2001, United Nations Development Programme, New York, 2001.
4. Moreira, C, Eradication of poverty in the world: an assessment on the threshold of the year 2000, Social Watch, www.socwatch.org.uy/, Uruguay, 2000.
5. Pettiti, L, Meyer-Bisch, P., "Human rights and extreme poverty", Human Rights, New Dimensions and Challenges, Ed. J. Symonides, Unesco, Paris, 1998, pp. 157-176.
6. Report of the expert seminar on human rights and extreme poverty, 7-10 February 2001, E/CN.4/2001/54/Add.1, United Nations Commission on Human Rights, Geneva, March 2001.
7. The dimensions of poverty, Social Watch, www.socwatch.org.uy/, Uruguay, 1997.
8. "Young people in changing societies", Regional Monitoring Reports, No 7, Florence: Unicef Innocenti Research Center, 2000.

Sociálne práva

Európska sociálna charta

„Keď uvažujem o práci, myslím väčšinou na možnosť riadiť svoj osud – a nebyť ponechaný na milosť a nemilosť vonkajšieho sveta.“

Gary Sinise

Zatiaľ čo Európsky dohovor o ľudských právach zaručuje občianske a politické práva, Európska sociálna charta zaručuje ekonomické a sociálne práva občanov tých krajín, ktoré ju podpísali. Sociálna charta bola prijatá Radou Európy v roku 1961 a v rokoch 1988, 1991 a 1995 k nej boli pridané tri protokoly. Charta a jej protokol z roku 1988 zaručujú celý rad práv, ktoré môžeme rozdeliť do dvoch kategórií:

pracovné podmienky, v ktorých je obsiahnutý zákaz nútenej práce, zákaz diskriminácie na pracovisku, zákaz detskej práce do 15 rokov a ochrana mladých pracovníkov od 15 do 18 rokov, právo na združovanie v odboroch, princíp rovnakého zaobchádzania s migrujúcimi pracovníkmi atď.
sociálna súdržnosť, ktorá zahŕňa právo na zdravie, sociálne zabezpečenie, lekársku starostlivosť, práva starších ľudí na ochranu atď.

V roku 1996 bola prijatá revidovaná Sociálna charta, ktorá vstúpila do platnosti 1. júla 1999 a postupne nahrádza Chartu z roku 1961. Nová charta zaručuje: rovnoprávnosť medzi mužmi a ženami, ochranu v prípade prepustenia z práce, dôstojnosť na pracovisku, ochranu pred chudobou a sociálnym vylúčením, právo na bývanie, rozšírené právo na rovnaké zaobchádzanie atď.

Charta obsahuje aj kontrolný mechanizmus, ktorý je založený na predkladaní národných správ (Protokol z roku 1991). Systém kolektívnej sťažnosti (Protokol 1995) navyše umožňuje odborom a mimovládny organizáciám predkladať kolektívne sťažnosti.

? Aký by mal byť podľa vás systém sociálneho zabezpečenia: súkromný alebo štátny?

Súvisiace cvičenia

- Malý slovník globalizácie
  - Príbeh dvoch miest
  - Ashiqueho príbeh
- Pozor, sledujeme vás!
  - Rozdielne mzdy
  - Horoskop chudoby
- Len sa pozri, čo dokáže!
  - Schôdza odborov
  - Práca a deti

Právo na prácu

Právo na prácu ako jedno z občianskych a ekonomických práv je zaručené v medzinárodných dokumentoch ako napríklad vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv (článok 23), v Medzinárodnom dohovore o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach (článok 6) a v revidovanej Sociálnej charte.

Keď hovoríme o práve na prácu, neznamená to, že štát sa zaväzuje dať prácu každému, kto ju chce.

Taká povinnosť by bola v praxi neuskutočniteľná. Štát však má povinnosť rozvíjať také ekonomické a sociálne podmienky, v ktorých vznikajú pracovné miesta.

Právo na prácu je dôležité nielen samo osebe, ale aj preto, že je základným predpokladom na zabezpečenie ľudskej dôstojnosti. Ak nie je zaručené právo na prácu, nemožno uplatňovať ani niekoľko ďalších základných práv.

Z práva na prácu vyplýva ďalšie právo – právo na spravodlivé pracovné podmienky. To zahŕňa právo nebyť diskriminovaný, právo dostávať spravodlivú odmenu za prácu, právo na platenú dovolenku, prijateľný pracovný čas, bezpečné a zdravé pracovné prostredie, ktoré zaručuje fyzickú a psychickú pohodu človeka. Tieto záruky majú zabezpečiť, aby človek pracoval v slušných podmienkach. Práca nemá byť neznesiteľné bremeno, ani cieľ sám osebe. Práca má byť spôsobom, ako si zabezpečiť aspoň základné potreby pre život – jedlo, oblečenie, bývanie a vzdelanie.

❓ Myslíte si, že by nezamestnaní mali dostávať podporu od štátu?

Zamestnanosť: perspektíva mládeže

Mať prácu však znamená oveľa viac ako len zabezpečiť si základné prostriedky pre život. Práca je tiež nástroj získavania životných skúseností. Prostredníctvom práce si ľudia (a najmä mládež) rozvíjajú rôzne zručnosti – od základných technických zručností až po osobnostné.

Nezamestnanosť alebo nevyhovujúce pracovné podmienky sú súčasťou vzájomne prepojených prekážok na plnohodnotný rozvoj osobnosti a na zabezpečenie ľudskej dôstojnosti. Ich dôsledkom môže byť neschopnosť ľudí bez práce nájsť si primerané bývanie pre seba aj ďalšie osoby (v prípade živateľov rodiny). Ďalším dôsledkom je vytváranie nelegálnych pracovných miest, v ktorých sa znižuje bezpečnosť pracovníkov aj ich možnosti brániť svoje práva. S tým súvisí aj potreba širokého systému sociálneho zabezpečenia na pomoc nezamestnaným.

Kritickým obdobím pre mladých ľudí je prechod zo školy do pracovného procesu. Nezamestnanosť v tomto prechodnom období môže mať veľmi vážne následky. Často sa spája s negatívnymi javmi ako násilie, kriminalita, samovraždy, alkoholizmus a narkománia.

Miera nezamestnanosti mládeže je často vyššia ako nezamestnanosť dospelých, pričom situácia je v rôznych krajinách odlišná.

„Robotníci nemajú čo stratiť, iba ak svoje okovy. A pritom môžu získať celý svet.“

Karol Marx

Miera nezamestnanosti v niektorých európskych krajinách⁴⁴

Krajina	Nezamestnanosť mládeže	Celková nezamestnanosť
Holandsko	5,1	7,1
Chorvátsko	31,4	9,9
Lotyšsko	25,5	13,8
Nemecko	10,7	9,9
Rusko	26,8	13,3
Slovensko	20,4	11,1
Španielsko	39,2	20,9
Švédsko	11,2	5,3
Veľká Británia	13,6	7,1

„Nikto sa nemôže spoliehať len na talent. Boh dáva talent a práca premieňa talent na génia.“

Anna Pavlova

Vysokú nezamestnanosť mládeže možno vysvetliť viacerými faktormi: segmentáciou pracovného trhu, technologickými a organizačnými zmenami, ktoré vytvárajú dopyt po vyššej kvalifikácii, krízou trhu práce, ktorá so sebou prináša náročnejšie podmienky pre nezamestnaných.

Odborové zväzy, práca v prospech zamestnancov

História odborov je veľmi dlhá. Odborové zväzy zohrali významnú úlohu v postupnom zlepšovaní práv zamestnancov.

1. máj – Sviatok práce

1. máj, Sviatok práce, je spomienkou na historický boj pracujúcich na celom svete.

1. máj sa zrodil z boja za osemhodinový pracovný čas. Robotníci boli nútení pracovať desať, dvanásť, dokonca aj štrnásť hodín denne, preto začali bojovať za skrátenie pracovného času na osem hodín. V prvý májové dni roku 1886 sa po celom území Spojených štátov rozšírila vlna štrajkov a demonštrácií. Zúčastnilo sa na nich pol milióna robotníkov. Napríklad v Chicagu sa do prvomájového pochodu zapojilo 90 000 robotníkov.

1. máj sa stal každoročne pripomínaným sviatkom na celom svete. Prvýkrát ho takto oslavovali v roku 1891 v Rusku, Brazílii a Írsku.

Odborové zväzy združujú zamestnancov (existujú aj zväzy zamestnávateľov) a ich hlavným cieľom je zastupovať ich záujmy vo vzťahu k zamestnávateľovi. Právo zakladať odbory a združovať sa v nich patrí k základným ľudským právam. Dobre fungujúce a uznávané odborové hnutie je spoľahlivým ukazovateľom dobre fungujúcej demokracie a vysokej úrovne ľudských práv.

Popri boji za lepšie pracovné podmienky zohrali odbory aj kľúčovú úlohu v sociálnom hnutí a sociálnych zmenách. Úloha odborov je v každej krajine trochu odlišná. V niektorých európskych krajinách, v ktorých boli pri moci fašisti a komunisti, nemali odbory prakticky nijakú samostatnosť, boli poplatné vládnucej moci a stali sa jej nástrojom na potlačanie práv zamestnancov. Výsledkom boli značné pochybnosti o ich úlohe a význame. Až neskôr si zamestnanci v krajinách s touto historickou skúsenosťou uvedomili ich pozitívnu úlohu pri obrane svojich práv. Rozdiely však existujú aj vo forme organizácie a vykonávaných úlohách v jednotlivých krajinách. Vo väčšine štátov sa odbory združujú do konfederácií.

Solidarita

Toto odborové hnutie vzniklo v 80. rokoch 20. storočia v Poľsku. Hnutie vzniklo oficiálne po podpise Gdanskej dohody 31. augusta 1980. V nej sa zamestnanci dovoľávali vzniku nezávislých odborov a práva na štrajk. V skutočnosti sa toto hnutie zrodilo oveľa skôr, keď v decembri 1970 polícia brutálne potlačila protestný pochod zamestnancov lodeníc v meste Gdansk. Štrajky v lete 1980 ukázali, že Solidarita zapustila hlboké korene a stala sa hnacou silou spoločenských a politických zmien. Počet členov Solidarity vzrástol na vyše deväť miliónov. Represívny charakter komunistickej moci sa prezradil aj zákazom Solidarity, ktorá bola nútená niekoľko rokov pracovať v ilegalite.

Mládež a členstvo v odborových zväzoch

V posledných rokoch poklesol počet mladých ľudí v odboroch. Mnohé odborové zväzy reagovali len pomaly a ťažkopádne na zmeny v spoločnosti, nedokázali prispôsobiť svoj program novým podmienkam a pritiahnuť mladých ľudí do svojich radov. Dnes sa mnohé odborové zväzy opätovne

usilujú rozvíjať svoje aktivity tak, aby zohľadňovali potreby mladých pracovníkov, a vytvárali štruktúry, ktoré sa budú venovať tejto časti členskej základne. V mnohých odborových organizáciách vznikli výbory mladých – taký výbor funguje aj v rámci Medzinárodnej konfederácie odborových zväzov.

„Práca ťa naučí, ako to máš urobiť.“

Estónske príslovie

? Ste členom odborového zväzu? Odkedy?

V období rokov 1988 až 1997 prišli nemecké odbory o 609 407 (55,2%) mladých členov.

Medzi rokmi 1987 a 1999 klesol počet mladých členov švédskych odborov vo veku 16 až 24 rokov zo 62,7 na 46,7%.

V Grécku až 70,1% mladých ľudí vyjadrilo odborom nedôveru – v porovnaní s 22,9% mladých, ktorí neverili armáde a 40,6%, ktorí nedôverovali súdnictvu.⁴⁵

Detská práca

Detskej práci sa dnes venuje veľká pozornosť. Deti vykonávajú rôzne druhy práce od domácich až po ťažkú priemyselnú výrobu. Počet pracujúcich detí je alarmujúci.

Je veľmi ťažké získať štatistické údaje o detskej práci, pretože vo väčšine prípadov ide o nelegálnu prácu. Odhaduje sa, že na celom svete pracuje asi 250 miliónov detí vo veku 5 až 14 rokov: 120 miliónov na plný úväzok, 130 miliónov na čiastočný.

Asi 61% (takmer 153 miliónov) z celkového počtu pracujúcich detí žije v Ázii; 32% (80 miliónov) v Afrike a 7% (17,5 milióna) v latinskej Amerike.

Detská práca sa však vyskytuje aj v mnohých vyspelých priemyselných krajinách a objavuje sa aj v krajinách východnej Európy.

Revidovaná Sociálna charta v porovnaní so zárukami Charty z roku 1961 posilnila záruky na ochranu detí a mladých ľudí v pracovnom prostredí. V článku 7(l) sa hovorí: „Na zabezpečenie účinného výkonu práva detí a mladistvých na ochranu sa zmluvné strany zaväzujú ustanoviť minimálny vek na prijatie do zamestnania na 15 rokov veku s výnimkami pre deti zamestnané v určených ľahších prácach, ktoré nepoškodzujú ich zdravie, morálku alebo výchovu,

Medzinárodná organizácia práce (ILO), najväčšia organizácia, ktorá stanovuje pracovné normy a štandardy, venovala veľa času a energie boju proti detskej práci. S týmto cieľom prijala viacero odporúčaní a dohovorov. Dva najvýznamnejšie dohovory sa špecificky týkajú detskej práce.

1. Dohovor ILO o najhorších formách detskej práce (1999) vstúpil do platnosti v roku 2000. Predchádzajúce pokusy zastaviť detskú prácu zlyhali a situácia pracujúcich detí sa naďalej zhoršovala. Preto sa medzinárodné spoločenstvo rozhodlo úplne odstrániť najhoršie formy detskej práce podľa princípu „krok za krokom“. V novembri 2001 tento Dohovor schválilo 108 krajín.
2. Dohovor ILO o minimálnom veku na prijatie do zamestnania (1973) je ďalším príkladom úsilia v tejto oblasti. Článok 1 stanovuje, že „každý člen (...) sa zaväzuje uskutočňovať štátnu politiku v takom duchu, aby sa zabezpečilo zrušenie detskej práce a zvýšil sa minimálny vek na prijatie do zamestnania alebo práce na úroveň zodpovedajúcu celkovému fyzickému a duševnému vývinu mladých ľudí.“

Medzinárodná organizácia práce (ILO)

zohráva významnú úlohu v rozvíjaní práv pracujúcich a prispieva k budovaniu vhodných nástrojov na ich podporu. www.ilo.org

**Počet pracujúcich detí
vo veku 10 až 14 rokov
v percentách:**

30,1 % v Bangladéši, 11,6 %
v Číne, 14,4 % v Indii, 17,7 %
v Pakistane, 24 % v Turecku,
20,5 % na Pobreží slonoviny,
11,2 % v Egypte, 41,3 %
v Keni, 25,8 % v Nigérii, 31,4 %
v Senegale, 4,5 % v Argentíne,
16,1 % v Brazílii, 6,7 % v Mexiku,
0,4 % v Taliansku a 1,8 %
v Portugalsku.

Jeden z najdôležitejších programov ILO venovaný odstráneniu detskej práce sa nazýva Medzinárodný program eliminácie detskej práce. Dohovor o právach dieťaťa v článku 32(I) stanovuje: „Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na ochranu pred hospodárskym vykorisťovaním a pred vykonávaním akejkoľvek práce, ktorá môže byť preň nebezpečná, alebo brániť jeho vzdelávaniu, alebo ktorá by škodila zdraviu dieťaťa alebo jeho telesnému, duševnému, duchovnému, mravnému alebo sociálnemu rozvoju.“

Aj globalizácia má veľký vplyv na uplatňovanie sociálnych práv.⁴⁶ Tento proces často vedie k činnostiam, ktoré sú v rozpore so sociálnymi zárukami. Tie sú všeobecne považované za minimálne záruky na primerané pracovné podmienky. S rozvojom trhovej ekonomiky mnohé firmy vnímajú nerozvinuté sociálne istoty ako výhodné pre svoje investície a výrobu za nízke náklady. Sťahovanie ich prevádzok z krajín, kde sú sociálne záruky zabezpečené, do krajín, ktoré ich zamestnancom neposkytujú, sa chápe ako výborná príležitosť na vytváranie vyšších ziskov.

V situácii, keď prioritou väčšiny spoločností je zvyšovať zisk aj na úkor sociálnych a pracovných práv zamestnancov, je nevyhnutné rozvíjať účinné nástroje ochrany sociálnych a ekonomických práv.

Odkazy

1. La Charte, ses protocoles, la Charte révisée, Editions du Conseil de l'Europe, 1998;
2. Conditions of employment in the European Social Charter. Study compiled on the basis of the case law of the European Committee of Social Rights, Council of Europe Publishing, 2000;
3. Pascual, S., Waddington, J., Young people: the labour market and trade unions. A report prepared for the Youth Committee of the European Trade Union Confederation, European Trade Union Confederation Publication, May 2000;
4. Solidarnosc, www.solidarnosc.org.pl;
5. Taking steps; young people and social protection in the European Union, European Youth Forum;
6. Unicef (2000), «Young people in changing societies», Regional Monitoring Reports, No 7, Florence Innocenti Research Centre;
7. United Nations, World Bank, ILO Policy, A global alliance for youth employment: recommendations of the High Level Panel of the United Nations Secretary-General's Youth Employment Network, www.un.org/esa/socdev/youthemployment/index.html.

Šport

Je šport ľudským právom? Prísne vzaté: nie. Žiadna z deklarácií alebo dohovorov o ľudských právach neobsahuje špecifické ustanovenie o ľudskom práve vykonávať šport alebo zaručujúcom prístup k športu. Napriek tomu môžeme šport pokladať za základný prvok práva na vzdelanie a kultúru.

Právo na vzdelanie je upravené v článku 26 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a v článku 13 Medzinárodného dohovoru o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach. V deklarácii sa uvádza, že „vzdelanie má smerovať k plnému rozvoju ľudskej osobnosti a k posilneniu úcty k ľudským právam a základným slobodám.“. Pri športe ľudia rozvíjajú telesnú aj duševnú stránku svojej osobnosti.

„Vykonávanie športu je ľudským právom. Každý človek musí mať možnosť na výkon športu v súlade so svojimi potrebami.“

Olympijská charta, Zásada 8

Paraolympijské hry

Paraolympijské hry sú športovou súťažou pre ľudí s postihnutím, vrátane ľudí s amputovanými alebo ochrnutými končatinami, zrakovým postihnutím či ľudí s mozgovou obrnou. „Paraolympijské hry vznikli v roku 1948 v nemocnici Stoke Mandeville v Aylesbury v Anglicku. (...) Od roku 1952 sa Paraolympiáda koná v olympijských rokoch. Zimná Paraolympiáda sa prvýkrát uskutočnila roku 1976. V roku 1992 súťažilo na letnej Paraolympiáde v španielskej Barcelone 3 500 športovcov z 82 krajín. Paraolympijské hry sa prvýkrát uskutočnili súčasne s Olympijskými hrami roku 1988 v juhokórejskom Soule, kde bola pre športovcov postavená paraolympijská dedina a na súťaže využívali olympijské štadióny. Paraolympionici sú uznaní a podporovaní Medzinárodným olympijským výborom (MOV) a majú aj vlastný Medzinárodný paraolympijský výbor (MPV).

Športovanie zvyšuje sebadôveru, poskytuje možnosti na sebarealizáciu a prejavovanie úcty k iným. Platí to najmä v prípade športovania ľudí s postihnutím a podujatí ako je paraolympiáda.

V Dohovore o právach dieťaťa je uvedené, že výchova dieťaťa má smerovať k „rozvoju osobnosti dieťaťa, jeho nadania a rozumových aj fyzických schopností v čo najširšom objeme.“ Článok 31 hovorí o práve na oddych a voľný čas, aby sa dieťa mohlo zapojiť do hry a oddychových aktivít primeraných jeho veku.

Súvisiace cvičenia

- Len jedna minúta
- Zahraj to!
- Šport pre všetkých
- Len sa pozri, čo dokáže!

Právo každého človeka na účasť v kultúrnom živote je upravené v článku 27 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a článku 15 Medzinárodného dohovoru o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach. Vo svete sú obľúbené najrôznejšie druhy športov – futbal, plávanie, šípky, šach, cyklistika, zápasenie sumo, americký futbal – na čo si len spomeniete! Šport je nesporne dôležitou súčasťou kultúrneho života vo všetkých krajinách a preto môžeme tvrdiť, že každý má právo na to, aby si šport užil ako divák, súťažiaci alebo hráč.

Aj keď šport nie je všeobecne uznaný ako ľudské právo, vykonávanie športu a spôsob, akým je podporovaný, nesie znaky ľudského práva. Za istých okolností môže byť šport používaný ako prostriedok na podporu ľudských práv, avšak aj na ich potlačanie.

Šport podporuje ľudské práva

Účasť na športových aktivitách prispieva k vytváraniu spoločných záujmov a hodnôt a učí sociálnym zručnostiam, ktoré sú potrebné pre demokratické občianstvo. Šport obohacuje spoločenský a kultúrny život tým, že spája jednotlivcov a skupiny. Miestne alebo národné tímy často pozostávajú z jednotlivcov rôznych národností alebo vierovyznaní a diváci majú taktiež rôznorodý pôvod. Práve preto šport pomáha prekonávať rozdiely a nabáda k dialógu, čím pomáha prekonávať predsudky, stereotypy, kultúrne odlišnosti, ignoranciu, intoleranciu a diskrimináciu.

Otvorené futbalové školy pre radosť

Otvorené futbalové školy pre radosť sú dobročinné, neziskové konzorcium, ktoré založili dve dánske mimovládne organizácie Asociácia medzikultúrnych projektov a Dánska rada pre utečencov. Podstatou otvorených škôl je kultúra verejného športu, ktorú charakterizuje silné lokálne zameranie, demokratické zásady, dobrovoľnosť, rodičovská podpora a základné princípy „športu pre všetkých“. Cieľom je podporovať tímy poskytovaním športových potrieb do všetkých futbalových klubov zapojených do programu. Je to zároveň podnet pre všetky školy, aby otvorili školské kluby všetkým deťom a mladým ľuďom bez ohľadu na ich zručnosti, pohlavie či prostredie, z ktorého pochádzajú.

Počas posledných rokov Otvorené futbalové školy pre radosť zorganizovali viacero Otvorených pouličných podujatí. Ide o malé festivaly kolektívnych športov otvorené pre všetky deti. Trvajú od troch do piatich hodín a slúžia najmä na povzbudenie v konfliktných oblastiach. Napríklad v roku 1999 prispel Program pouličných športov v Kosove k vzniku siete 140 takzvaných majstrov ulice, teda chlapcov a dievčat vo veku 14 až 18 rokov, ktorí pravidelne organizujú pouličné športy pre deti žijúce v ich štvrti. Odhaduje sa, že do programu sa zapája približne 6 000 detí, z toho väčšina takmer denne.

Skutočnosť, že ženy môžu súťažiť v takzvaných „mužských športoch“ ako futbal alebo vzpieranie, pomáha odstraňovať rozličné stereotypy o ženských úlohách ako aj rozdiely medzi mužmi a ženami.

Úspešné osobnosti z oblasti športu sa často stávajú „veľvyslancami dobrej vôle“, aby pomocou neformálneho vzdelávania propagovali rôzne humanitárne aktivity. Napríklad brazílska futbalová hviezda Ronaldo je tvárou a hovorcom kampane „Force for Change: Svetová kampaň mládeže proti AIDS“.

Ľudské práva môžu byť prostredníctvom športu aj potláčané

Užívanie látok zvyšujúcich výkonnosť je pravdepodobne najznámejší spôsob zneužívania ľudskej dôstojnosti a zdravia. Sporné sú tiež otázky hormonálnej liečby a testy športovkýň na určovanie pohlavia, ktoré zasahujú do ľudskej dôstojnosti a práva na súkromie.

Sponzori môžu športovcov a športovkyne zneužívať. Podobne rodičia môžu podobne využívať

svoje deti, ak majú výnimočný športový talent. Intenzívny tréning a tlak na účasť na súťažiach môžu viesť k úrazom a predstavujú riziko pre zdravý duševný vývin. Každý má právo vedieť o možných rizikách vrcholového športu.

„Gymnastika: iba šport, alebo zneužívanie detí?“

Až donedávna bola dvanásťročná Alexandra Huci len jednou z mnohých talentovaných mladých dievčat, ktoré svoj mladý život trávia na tréningových sústredueniach. Snívajú, že keď vyrastú, stanú sa svetovými šampiónkami. V jeden deň, počas tréningu, Alexandra z ničoho nič skolabovala, upadla do bezvedomia a o päť dní na to zomrela. Jej drobné telo už jednoducho viac nevládalo.

Diéty a fyzické vypätie často prinášajú mladým gymnastom viac utrpenia ako radosti. „Odkedy som začala trénovať, bolesť sa stala súčasťou môjho života,“ povedala 10-ročná Wang Shuo v nedávnom rozhovore pre CNN v pekinskom tréningovom tábore, kde deti začínajú svoju „kariéru“ už vo veku troch rokov. Maria Pardo, španielska gymnastka váži 43 kilogramov a je len 170 cm vysoká.⁵⁰

Športové činnosti nemusia vždy viesť k zapájaniu všetkých, ale môžu naopak obsahovať prvky diskriminácie voči určitým náboženským alebo kultúrnym menšinám v ich prístupe k športovým zariadeniam. Komerčné tlaky a záujmy sa tiež môžu premietnuť do potlačania ľudských práv, ktoré podkopáva dôstojnosť a úctu k ostatným. Napríklad, niektorí hráči prijímajú úplatky za „profesionálne fauly“ vo futbale, alebo aby zmanipulovali výsledky zápasu v krikete. Ďalšie prípady potlačania ľudských práv sú spojené s globalizáciou priemyslu a trhu so športovými potrebami. V mnohých krajinách sa národné a miestne športové organizácie dohodli na dodržiavaní pracovných štandardov a tie vyžadujú od výrobcov náčinia a oblečenia, ktoré používajú. Existujú taktiež rôzne kampane, napríklad „Za čisté oblečenie pre Európu“, ktoré si kladú za cieľ prinútiť výrobcov, aby rešpektovali ľudské práva svojich zamestnancov. Kampaň na športovú obuv v severnej Amerike bojuje okrem iného za to, aby športovci ako Tiger Woods alebo André Agassi prestali propagovať výrobky, ktoré sú výsledkom zneužívania pracovnej sily.⁵¹

Šport a politika

Šport sa už dlho využíva ako mierový prostriedok na politický boj proti nespravodlivosti. Na Olympijských hrách v roku 1968 v Mexico City vzdali John Carlos a Tommie Smith hold organizácii Čiernych Panterov počas slávnostného ceremonálu odovzdávania cien. Protestovali tak proti diskriminácii černoškého obyvateľstva v Spojených štátoch amerických. Počas obdobia apartheidu veľa krajín odmietalo športové vzťahy s Juhoafrickou republikou, čo značne prispelo k politickému prevratu v tejto krajine.

„Capoiera“

V šestnástom storočí si angolskí otroci v Brazílii udržiavali tradičné tance a rituály a vyvinuli z nich „capoieru“, bojové umenie sebaobrany. Otrokári zakazovali všetky druhy bojových umení, ale otroci mohli trénovať pod rúškom nevinne vyzerajúceho tanca. V sedemástom storočí umenie capoieiry ešte ďalej zdokonalili, a potom využili na desaťročný boj za oslobodenie spod koloniálnej nadvlády.

Šport možno zneužiť aj na politické a nacionalistické účely. Napríklad na Olympijských hrách roku 1972 v Mníchove osem arabských teroristov obsadilo hlavné sídlo izraelského tímu, kde zabilo dvoch ľudí. Ďalších deväť rukojemníkov zomrelo po neúspešnom pokuse nemeckej polície o ich záchranu.

Olympijské hry sú často využívané ako fórum, na ktorom sa krajiny vyjadrujú k politickej situácii. Napríklad roku 1980 Spojené štáty americké spolu so 65 ďalšími nekomunistickými krajinami bojkotovali Moskovské Olympijské hry na protest proti sovietskej invázii do Afganistanu. Sovietsky zväz spolu

s pätnástimi spojencami následne bojkotoval ďalšiu olympiádu v Los Angeles roku 1984 – z bezpečnostných dôvodov, a najmä zo strachu, aby ich športovci nepožiadali v USA o politický azyl.

? Mal by sa šport miešať do politiky?

To, či bolo rozhodnutie organizovať Olympijské hry 2008 v Číne správne, je otázne. Čína je dlhodobo kritizovaná za nedostatok demokracie a potláčanie ľudských práv. Jeden z argumentov za ponechanie Pekingu vo výberovom konaní hlásal, že zlé zaobchádzanie s odporcami režimu a ostatné prípady porušovania ľudských práv v Číne budú rovnako kritizované na verejných fórach ako napríklad počas každoročného zasadnutia Komisie OSN pre ľudské práva. Okrem toho organizovanie Olympiády v Pekingu môže viesť k tomu, že čínski predstavitelia naplno pocítia silu medzinárodného odsúdenia.

Šport a rasizmus

Prejavy rasizmu v športe nie sú obmedzené len na futbalové zápasy. Môže sa prejavovať vo všetkých športoch a na všetkých úrovniach: v amatérskom športe, na inštitucionálnej aj medzinárodnej úrovni, a tiež v médiách. Môže sa prejavovať na miestnej úrovni proti konkrétnym hráčom, trénerom aj divákovi, ale aj proti rozhodcom (z ozajstných alebo vymyslených dôvodov, napríklad kvôli farbe pleti, vierovyznaniu, národnosti alebo etnickej príslušnosti). Môže sa prejavovať zlým zaobchádzaním s tímami alebo dokonca s celými skupinami.

Zodpovednosť za boj proti rasizmu v športe prislúcha každému: verejným orgánom (zákonodarným orgánom, súdom, polícii, vládnym inštitúciami zodpovedným za šport a miestnym úradom) ako aj mimovládnym organizáciám (profesionálnym a amatérskym športovým združeniam, miestnym športovým klubom, fanúšikom, hráčskym organizáciám, protirasistickým združeniam a podobne).

? Čo môžete vo svojej škole alebo klube urobiť, aby ste zaručili, že športy, ktorým sa venujete, podporujú ľudské práva?

Hlásené incidenty

21. september 2001. Útočník tímu Rapid Viedeň Gaston Taument sa stal objektom sústavného rasistického pokrikovania počas včerajšieho zápasu pohára UEFA proti FK Partizan v Belehrade. Gaston Taument, ktorý pochádza zo Surinamu a pre holandský reprezentačný tím získal 15 titulov, prednedávnom v rozhovore povedal: „Ak sa vyskytnú prípady rasizmu..., je nesprávne mlčať.“⁵²

Rasistické správanie na futbalových zápasoch poskytuje výbornú tému na diskusiu o dilemách spojených s presadzovaním ľudských práv.

? Mali by mať fanúšikovia, ktorí sú podozriví z nevhodného správania na športových podujatiach, zamedzený vstup do krajiny, kde sa koná zápas? Ide o porušenie ich práva na slobodný pohyb?

Mládež a šport

Jedným z príkladov boja mladých ľudí za ľudské práva je projekt „Futbalom proti rasizmu v Európe“ (Football Against Racism in Europe – FARE). FARE bojuje pomocou futbalu proti všetkým formám

diskriminácie na štadióne, na ihrisku, v šatniach, na cvičisku, v kanceláriách a triedach, ako aj proti diskriminácii fanúšikov, hráčov, manažérov, trénerov, administrátorov a učiteľov.

Skupiny študentov po celých Spojených štátoch amerických pod vplyvom spomenutej kampane o športovej obuvi postavili celý princíp športového sponzorstva na hlavu, pretože žiadajú, aby sa spoločnosti držali určitých pravidiel, inak prídu o možnosť sponzoringu. Tým by stratili možnosť zásobovať univerzitné tímy športovými potrebami.

Činnosť Rady Európy

Direktoriát Rady Európy pre mládež a šport je súčasťou Generálneho direktoriátu pre vzdelanie, kultúru, mládež, šport a životné prostredie. Pripravuje smernice, programy a právne dokumenty na rozvoj ucelených a účinných mládežníckych politík na miestnej, národnej aj európskej úrovni. Poskytuje finančnú a vzdelávaciu podporu pre medzinárodné mládežnícke aktivity zamerané na podporu občianstva, mobility, ľudských práv, demokracie a kultúrnej rozmanitosti.

Rada Európskeho výboru pre rozvoj športu (CDDS) iniciovala rôzne aktivity na podporu zdravého životného štýlu a účasti na športoch, napríklad EUROFIT (osobné testy kondície pre deti aj dospelých). Od roku 1989 existuje aj Antidopingový dohovor a „Príručka čistého športu“, ktorá je vzdelávacím a informačným materiálom pre školy a športové organizácie. Príručka bola vytvorená v spolupráci s Európskou úniou.⁵³ V roku 1986 vznikol Európsky dohovor k diváckemu násiliu a nevhodnému správaniu pri športových podujatiach.

Medzinárodné dokumenty a medzinárodné dni spojené so športom

1. Európska charta športu pre všetkých z roku 1975. Článok 1 uvádza, že každý má právo na vykonávanie športu.
2. Európska charta športu a etického kódexu z roku 1975 požaduje nediskriminačný prístup k športovým zariadeniam a športovým aktivitám.
3. Medzinárodná charta pre šport a telesnú výchovu z roku 1978, článok 1: „Každá ľudská bytosť má základné právo na prístup k telesnej výchove a športu, ktoré je nevyhnutné pre plnohodnotný rozvoj jej osobnosti.“
4. Dohovor OSN na odstránenie všetkých foriem diskriminácie žien z roku 1979. Zdôrazňuje význam odstránenia diskriminácie žien v športe. Štáty sú povinné zaistiť ženám právo zúčastňovať sa na rekreačných aktivitách, športe a na všetkých oblastiach kultúrneho života.
5. Medzinárodný dohovor proti apartheidu v športe z roku 1985.
6. Medzinárodný deň ľudí žijúcich s postihnutím (3. december)
7. Svetový deň bez tabaku (31. máj) a Svetový deň zdravia (7. apríl).

Odkazy

1. The Council of Europe, Directorate of Youth and Sport, www.coe.fr/youth/home.htm;
2. How you play the game: the contribution of sport to the promotion of human rights. Conference in Sydney 1 to 3 September 1999, <http://members.ozemail.com.au/~hrca/Sport-and-human-rights.htm>;
3. Symonides, J., Sport in the service of human rights, World Conference on Education and Sports for a Culture of Peace, Unesco, Paris, France, 5 to 7 July 1999;
4. Sports Shoes Campaign, www.heartland-cafe.com/aup/aup.html.

Významné dátumy

3. december

Medzinárodný deň osôb s postihnutím

31. máj

Svetový deň bez tabaku

7. apríl

Svetový deň zdravia

Poznámky

1. Odporúčanie č. 8 Rady ministrov členským štátom Rady Európy, prijaté 18. septembra 1998.
2. Údaje za štáty Európskej únie sú zo začiatku deväťdesiatych rokov. Uvedené hodnoty predstavujú percento detí žijúcich v domácnostiach s príjmom nižším ako 50% celoštátneho priemeru. Zdroj: Bradbury a Jantti (1999, Tabuľka 3.3) in Micklewright, J., Stewart, K.: Blaho dieťaťa v EU a rozšírenie na východ, Pracovný materiál, UNICEF, Innocenti Centre, 2000.
3. Implementácia Odporúčania č. R(91)11 o sexuálnom vykorisťovaní, pornografii a prostitúcii detí a mladistvých a obchodovaní s nimi; Štrasburg, 8. apríla 1999.
4. Bilson, A.: Bezpečnosť dieťaťa na internete, postoj k právam dieťaťa, Centrum pre deti Európy.
5. Konzultačné stretnutie pre Projekt Rady Európy Výchova k demokratickému občianstvu, 1996.
6. Marina Kovinena, Centrum pre občiansku a právnu výchovu, Rostov na Done, Ruská federácia, Mládežnícke fórum pre výchovu k ľudským právam, Budapešť, 2000.
7. Annan, K.: 1. svetová konferencia ministrov zodpovedných za mládež, Lisabon, Portugalsko, 1998.
8. European Union, Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin.
9. El País digital, 5 November 2000.
10. Webster's Third New International Dictionary
11. Council of Europe, Directorate of Social Affairs.
12. Eurobarometer report (54.2/2001) based on interviews of more than 16000 citizens between 2 January and 6 February 2001.
13. www.disrights.org
14. Biedron, R., Situation of sexual minorities in Poland, Campaign against homophobia, Riga, August 2001.
15. Amnesty International, Crimes of hate, conspiracy of silence, 2001.
16. Súdny prípad o právnych aspektoch používania jazykov vo vzdelávaní v Belgicku. Rozsudok Európskeho súdneho dvora pre ľudské práva, 23. júla 1968, Publikácie súdu, séria A, časť 6, str. 31.
17. Právo na vzdelanie (Čl. 13), 08/12/99. E/C.12/1999/10, CESCR.
18. Learning: The treasure within, UNESCO, Paris, 1996.
19. Weisbrot, M., Baker, D., Kraev, E., and Chen, J., The scorecard on globalisation 1980-2000: twenty years of diminished progress, Centre for Economic and Policy Research, www.cepr.net/.
20. Watkins, K., Education now - Break the cycle of poverty, Oxfam International, 2000.
21. Extracted from Motivans, A., Education for all, central and eastern Europe - Synthesis report, UNESCO Institute for Statistics, UNICEF Innocenti Research Centre, February 2000.
22. Men Against Violence Against Women (MAVAW), <http://menagainstviolence.tripod.com>
Young Women from Minorities (WFM), www.wfmonline.org
23. Ingrid Ramberg, in „Violence against young women in Europe“, Council of Europe, 2001.
24. Radičová I., „Ľudské práva dievčat a mladých žien v Európe: otázky a výzvy 21. storočia“, Všeobecné závery, Rada Európy, Strasbourg, 1994.
25. Extract from „Trafficking in women, a comprehensive European strategy“, information sheets, European Commission
26. Ibidem
27. Lori, H., German, A., Pitanguy, J., Violence against women: the hidden health burden, the World Bank, Washington, D.C., 1994.
28. Resolution 1212 (2000), Parliamentary Assembly, Council of Europe
29. Gender mainstreaming conceptual framework, methodology and presentation of good practices. Final report of activities of the group of specialists on mainstreaming (EG-S-MS), Strasbourg, May 1998.
30. Statement by the participants at the seminar „Violence against young women in Europe“, European Youth Centre Budapest, 2001.
31. World Disasters Report 2001, International Federation of Red Cross and Red Crescent Society
32. E/CN.4/SUB.2/RES/1999/30.
34. Canadian Department for Foreign Affairs and International Trade (DFAIT), www.dfait-maeci.gc.ca/foreignp/humansecurity
35. Hay, R., Peace building during peace support operations: a survey and analysis of recent missions, 1999

36. Mandela, N., Long Walk to Freedom, Little Brown and Company, London, 1994.
37. Veran Matic, Chairman of the Association of Independent Electronic Media (ANEM).
38. Stated on 13 September 1997 in the Declaration of Sofia (later adopted as Resolution 35 by the Unesco General Conference at its XXIX session in November 1997).
39. Viac informácií nájdete na: www.humanrights.coe.int/media
40. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), www.sipri.se
41. Human Development Report 2001, UNDP.
42. Instituto del Tercer Mundo (1992), Third World Guide, Uruguay.
43. From Unicef, „Young people in changing societies“, Regional Monitoring Reports, No7, Florence: Innocenti Research Centre, 2000.
44. Choices for the poor, UNDP, March 2001.
45. Extract from Pascual, S., Waddington, J., Young people: the labour market and trade unions. A report prepared for the Youth Committee of the European Trade Union Confederation, European Trade Union Confederation Publication, May 2000 and Unicef (2000), „Young people in changing societies“, Regional Monitoring Reports, No 7, Florence Innocenti Research Centre.
46. Extracts from Young people: the labour market and trade unions. Report for the Youth Committee of the European Trade Union Confederation, May 2000.
47. See the background information on globalisation (page 358).
48. Úryvky z: www.encarta.msn.com. Viac informácií získate na www.paralympic.org/.
49. www.openfunfootballschoools.org.mk/status.htm.
50. Úryvky z: Tomek, L., Lidové Noviny, 23 August 2001.
51. Ďalšie informácie: New Internationalist 330, December 2000, www.oneworld.org/ni/issues330/factfile.htm. Pozrite si aj východiskové informácie k téme Globalizácia (strana 358).
52. Football against Racism in Europe, www.faren.net
53. Ďalšie informácie nájdete na adrese <http://culture.coe.fr/sp/splis.html>.

Prílohy

**Medzinárodné právne nástroje
na ochranu ľudských práv
a formulár na hodnotenie**

Obsah tejto časti:

Prílohy – Medzinárodné právne nástroje na ochranu ľudských práv a formulár na hodnotenie	399
<i>Stav ratifikácie najdôležitejších medzinárodných dokumentov o ľudských právach</i>	401
<i>Všeobecná deklarácia ľudských práv</i>	402
<i>Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach</i>	405
<i>Medzinárodný dohovor o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach</i>	405
<i>Dohovor o právach dieťaťa</i>	406
<i>Európsky dohovor o ľudských právach</i>	407
<i>Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení Protokolu č. 11</i>	408
<i>Európska sociálna charta</i>	414
<i>Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín</i>	415
<i>Európska charta regionálnych a menšinových jazykov</i>	416
Formulár na hodnotenie	417

Stav ratifikácie najdôležitejších medzinárodných dokumentov o ľudských právach

KRAJINY	ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV			RADA EURÓPY					
	Medzinárodný dohovor o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach – CDESCR	Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach – CCPR	Dohovor o právach dieťaťa	Európsky dohovor o ľudských právach – ECHR	Európska sociálna charta – ESC	Európska sociálna charta, revidovaná – ESCR	Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín	Európsky dohovor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania	Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov
Stav k	03.06.2005	03.06.2005	03.06.2005	27.02.06	27.02.06	27.02.06	27.02.06	27.02.06	27.02.06
Nadobudnutie platnosti	03.01.1976	23.03.1976	02.09.1990	03.09.53	26.02.65	01.07.99	01.02.98	01.02.89	01.03.98
Albánsko	✓	✓	✓	✓			✓	✓	
Andorra			✓	✓				✓	
Arménsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Rakúsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Azerbajdžan	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Bielorusko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Belgicko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Bosna a Hercegovina	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Bulharsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Chorvátsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Cyprus	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Česká republika	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Dánsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Estónsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Fínsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Francúzsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Gruzínsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Nemecko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Grécko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Maďarsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Island	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Írsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Taliansko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Lotyšsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Lichtenštajnsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Litva	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Luxembursko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Malta	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Moldavsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Monako	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Holandsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Nórsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Poľsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Portugalsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Rumunsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Ruská federácia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
San Marino	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Srbsko a Čierna hora	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Slovensko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Slovinsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Španielsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Švédsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Švajčiarsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Macedónsko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Turecko	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Ukrajina	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Veľká Británia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Zdroje: Úrad Vysokého komisára OSN pre ľudské práva. Direktoriát Rady Európy pre právne záležitosti.

Všeobecná deklarácia ľudských práv (stručný obsah)

Článok 1

Právo na rovnosť

Článok 2

Zákaz diskriminácie

Článok 3

Právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť

Článok 4

Zákaz otroctva

Článok 5

Zákaz mučenia a ponižujúceho zachádzania

Článok 6

Právo na uznanie právnej osobnosti

Článok 7

Právo na rovnosť pred zákonom

Článok 8

Právo na súdnu ochranu

Článok 9

Zákaz svojvoľného zatýkania a vyhostenia

Článok 10

Právo na spravodlivé verejné súdne vypočutie

Článok 11

Záruka prezumpcie neviny

Článok 12

Zákaz zasahovania do súkromia, rodiny, domova a korešpondencie

Článok 13

Právo na voľný pohyb v rámci štátu a na jeho slobodné opustenie

Článok 14

Právo na získanie azylu v iných krajinách z dôvodu prenasledovania

Článok 15

Právo na štátnu príslušnosť a na jej zmenu

Článok 16

Právo uzavrieť manželstvo a založiť rodinu

Článok 17

Právo vlastniť majetok

Článok 18

Sloboda viery a náboženstva

Článok 19

Sloboda presvedčenia a právo vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie

Článok 20

Sloboda pokojného zhromažďovania a združovania

Článok 21

Právo zúčastňovať sa na vládnutí a právo na slobodné voľby

Článok 22

Právo na sociálnu bezpečnosť

Článok 23

Právo na primeranú prácu a na členstvo v odboroch

Článok 24

Právo na odpočinok a na zotavenie

Článok 25

Právo na primeranú životnú úroveň

Článok 26

Právo na vzdelanie

Článok 27

Právo zúčastniť sa na kultúrnom živote

Článok 28

Právo na spoločenský poriadok, v ktorom môžu byť práva a slobody z tejto deklarácie naplno uskutočnené

Článok 29

Povinnosti voči spoločnosti nevyhnutné pre slobodný a plnohodnotný rozvoj

Článok 30

Zákaz potlačovania vyššie uvedených práv ktorýmkoľvek štátom alebo osobou

Všeobecná deklarácia ľudských práv

Prijatá a vyhlásená rezolúciou Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov 217 A (III) z 10. decembra 1948

Preambula

Pretože uznanie prirodzenej dôstojnosti a rovnakých neodňateľných práv všetkých členov ľudskej rodiny je základom slobody, spravodlivosti a mieru vo svete,

pretože neuznanie ľudských práv a pohrdanie nimi viedlo k barbárskym činom urážajúcim svedomie ľudstva a vybudovanie sveta, v ktorom ľudia zbavení strachu a núdze budú sa tešiť slobode prejavu a presvedčenia, bolo vyhlásené za najvyšší cieľ ľudstva,

pretože je nevyhnutné, aby ľudské práva boli chránené zákonom, ak nemá byť človek donútený uchýľovať sa, keď už všetko ostatné zlyhalo, k odboju proti tyranii a útlaku,

pretože je nevyhnutné podporovať rozvoj priateľských vzťahov medzi národmi,

pretože národy Organizácie Spojených národov zdôraznili v charte znova svoju vieru v základné ľudské práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti, ako aj v rovnaké práva mužov a žien a rozhodli sa podporovať sociálny pokrok a vytvoriť lepšie životné podmienky vo väčšej slobode,

pretože členské štáty sa zaviazali usilovať v spolupráci s Organizáciou Spojených národov o zvýšenie všeobecného uznávania a zachovávania ľudských práv a základných slobôd,

pretože rovnaké chápanie týchto práv a slobôd má kľúčový význam pre dôsledné splnenie tohto záväzku

VALNÉ ZHROMAŽDENIE vyhlasuje túto VŠEOBECNÚ DEKLARÁCIU ĽUDSKÝCH PRÁV ako spoločný cieľ pre všetky národy a všetky štáty preto, aby sa každý jednotlivec a každý orgán spoločnosti, majúc túto deklaráciu stále na mysli, snažil vyučovaním a výchovou rozšíriť úctu k týmto právam a slobodám a zabezpečiť postupnými vnútroštátnymi aj medzinárodnými opatreniami ich všeobecné a účinné uznávanie a zachovávanie tak medzi ľuďmi členských štátov samotných, ako aj medzi ľuďmi území, ktoré sú pod ich právomocou.

Článok 1

Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní si v dôstojnosti aj v právach. Sú nadaní rozumom a svedomím a majú spolu vychádzať v duchu bratstva.

Článok 2

Každý je nositeľom všetkých práv a slobôd, ktoré zakotvuje táto deklarácia, bez ohľadu na odlišnosti akéhokoľvek druhu, ako sú rasa, farba pleti, pohlavie, jazyk, náboženstvo, politické a iné presvedčenie, národný alebo sociálny pôvod, majetok, rodové alebo iné postavenie. Ďalej sa nesmie robiť nijaký rozdiel na základe politického, právneho alebo medzinárodného postavenia krajiny alebo územia, ku ktorým osoba prináleží, či ide o krajinu alebo územie nezávislé, poručenské, nesamosprávne alebo podrobené inému obmedzeniu suverenity.

Článok 3

Každý má právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť.

Článok 4

Nikto nesmie byť držaný v otroctve alebo nevoľníctve, všetky formy otroctva a obchodu s otrokmi sú zakázané.

Článok 5

Nikto nesmie byť podrobovaný mučeniu alebo krutému neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.

Článok 6

Každý má právo, aby bol všade uznávaný jeho právny status.

Článok 7

Všetci sú si pred zákonom rovní a majú právo na rovnakú zákonnú ochranu bez akejkolvek diskriminácie. Všetci majú právo na rovnakú ochranu proti akejkolvek diskriminácii, ktorá porušuje túto deklaráciu, aj proti akémukoľvek podnecovaniu takejto diskriminácie.

Článok 8

Každý má právo na účinnú ochranu príslušnými vnútroštátnymi súdmi proti činom porušujúcim základné práva, ktoré mu priznáva ústava alebo zákon.

Článok 9

Nikto nesmie byť svojvoľne zatknutý, zadržaný alebo vyhostený.

Článok 10

Každý má rovnaké právo, aby bol riadne a verejne vypočutý nezávislým a nestranným súdom, pokiaľ ide o určenie jeho práv a povinností alebo o akékoľvek trestné obvinenie proti nemu.

Článok 11

1. Každý, kto je obvinený z trestného činu, má právo aby ho považovali za nevinného, kým nie je dokázaná jeho vina vo verejnom konaní, v ktorom sa mu poskytli všetky záruky nevyhnutné na jeho obhajobu.
2. Nikto nesmie byť uznaný vinným zo spáchania nejakého trestného činu spočívajúceho v konaní alebo opomenutí, ktorý v čase, keď bol spáchaný, nebol trestným činom podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva. Nesmie sa uložiť ťažší trest, než aký bolo možné uložiť v čase spáchania trestného činu.

Článok 12

Nikto nesmie byť vystavený svojvoľnému zasahovaniu do súkromného života, do rodiny, domova alebo korešpondencie, ani útokom na svoju česť a povesť. Každý má právo na zákonnú ochranu proti takým zásahom alebo útokom.

Článok 13

1. Každý má právo na slobodný pohyb a voľbu bydliska v hraniciach určitého štátu.
2. Každý má právo opustiť ktorúkoľvek krajinu, aj svoju vlastnú, a vrátiť sa do svojej krajiny.

Článok 14

1. Každý má právo vyhľadať si a získať v iných krajinách azyl pred prenasledovaním.
2. Tohto práva sa nemožno dovolávať v prípade stíhania, ktoré je v skutočnosti dôsledkom nepolitických trestných činov alebo konania, ktoré odporuje cieľom a zásadám Organizácie Spojených národov.

Článok 15

1. Každý má právo na štátnu príslušnosť.
2. Nikto nesmie byť svojvoľne zbavený štátnej príslušnosti ani práva zmeniť svoju štátnu príslušnosť.

Článok 16

1. Muži aj ženy, ktorí dosiahli plnoletosť, majú právo, bez akéhokoľvek obmedzenia z dôvodov rasových, národnostných alebo náboženských, uzavrieť manželstvo a založiť si rodinu. Pokiaľ ide o manželstvo, majú nárok na rovnaké práva počas jeho trvania i pri jeho zrušení.
2. Manželstvo môže byť uzatvorené iba na základe slobodného a plného súhlasu nastávajúcich manželov.
3. Rodina je prirodzenou a základnou jednotkou spoločnosti a má nárok na ochranu spoločnosti a štátu.

Článok 17

1. Každý má právo vlastniť majetok sám, ako aj spolu s inými.
2. Nikoho neslobodno svojvoľne zbaviť jeho majetku.

Článok 18

Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva, pričom toto právo zahŕňa aj slobodu zmeniť svoje náboženstvo alebo vieru, ako aj slobodu prejavovať svoje náboženstvo súkromne, vyučovaním, vykonávaním náboženských úkonov, bohoslužbou a zachovávaním obradov.

Článok 19

Každý má právo na slobodu presvedčenia a prejavu; toto právo nepripúšťa, aby niekto trpel ujmu za svoje presvedčenie, a zahrnuje právo vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie a myšlienky akýmikoľvek prostriedkami a bez ohľadu na hranice.

Článok 20

1. Každému sa zaručuje sloboda pokojného zhromažďovania a združovania.
2. Nikoho nie je možné nútiť, aby sa stal členom nejakého združenia.

Článok 21

1. Každý má právo zúčastňovať sa na správe svojej krajiny priamo alebo prostredníctvom slobodne volených zástupcov.
2. Každý má právo na rovnaký prístup k verejným službám vo svojej krajine.
3. Základom vládnej moci nech je vôľa ľudu. Táto vôľa má byť vyjadrená pravidelne konanými a riadne vykonávanými voľbami, na základe všeobecného a rovného hlasovacieho práva, tajným hlasovaním alebo iným rovnocenným postupom zabezpečujúcim slobodu hlasovania.

Článok 22

Každý človek má ako člen spoločnosti právo na sociálne zabezpečenie a nárok na to, aby mu boli národným úsilím aj medzinárodnou súčinnosťou a v súlade s organizáciou a s prostriedkami príslušného štátu zaručené hospodárske, sociálne a kultúrne práva nevyhnutné pre jeho dôstojnosť a slobodný rozvoj jeho osobnosti.

Článok 23

1. Každý má právo na prácu, na slobodnú voľbu zamestnania, na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky a na ochranu pred nezamestnanosťou.
2. Každý má bez akejkoľvek diskriminácie nárok na rovnaký plat za rovnakú prácu.
3. Každý, kto pracuje, má nárok na spravodlivú a uspokojivú odmenu, ktorá by zabezpečovala jemu samému a jeho rodine živobytie zodpovedajúce ľudskej dôstojnosti a ktorá by sa doplnila, ak by to bolo potrebné, inými prostriedkami sociálneho zabezpečenia.
4. Na ochranu svojich záujmov má každý právo zakladať odborové organizácie a vstupovať do nich.

Článok 24

Každý má právo na odpočinok a zotavenie, rozumné vymedzenie pracovného času a pravidelnej platenej dovolenky.

Článok 25

1. Každý má právo na takú životnú úroveň, ktorá by mohla zabezpečiť jeho zdravie a blahobyt, aj zdravie a blahobyt jeho rodiny, vrátane potravy, ošatenia, bývania, lekárskej starostlivosti a nevyhnutných sociálnych služieb a právo na zabezpečenie v nezamestnanosti, v chorobe, pri pracovnej nespôsobilosti, pri ovdovení, v starobe alebo v ostatných prípadoch straty zárobkových možností, ktoré nastali okolnosťami nezávislými od jeho vôle.
2. Materstvo a detstvo majú nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc. Všetkým deťom, či už sú zrodené v manželstve, alebo mimo neho, sa priznáva rovnaká sociálna ochrana.

Článok 26

1. Každý má právo na vzdelanie. Vzdelanie musí byť bezplatné, aspoň v začiatkových a základných stupňoch. Základné vzdelanie má byť povinné. Technické a odborné vzdelanie má byť všeobecne prístupné a aj vyššie vzdelanie má byť rovnako prístupné pre všetkých podľa schopností.
2. Vzdelanie má smerovať k plnému rozvoju ľudskej osobnosti a k posilneniu úcty k ľudským právam a základným slobodám. Má napomáhať vzájomnému porozumeniu, znášanlivosti a priateľstvu medzi všetkými národmi a skupinami rasovými aj náboženskými, ako aj rozvoju činnosti Organizácie Spojených národov pre zachovanie mieru.
3. Rodičia majú prednostné právo voliť druh vzdelania pre svoje deti.

Článok 27

1. Každý má právo slobodne sa zúčastňovať na kultúrnom živote v spoločnosti, užívať plody umenia a podieľať sa na vedeckom pokroku a jeho výdobytkoch.
2. Každý má právo na ochranu morálnych a materiálnych záujmov, ktoré vyplývajú z jeho vedeckej, literárnej alebo umeleckej činnosti.

Článok 28

Každý má právo na to, aby vládol taký spoločenský a medzinárodný poriadok, v ktorom by sa v plnom rozsahu uskutočňovali práva a slobody stanovené v tejto deklarácii.

Článok 29

1. Každý má povinnosť voči spoločnosti, lebo jedine v nej môže voľne a naplno rozvinúť svoju osobnosť.
2. Každý je pri výkone svojich práv a slobôd obmedzený len takým obmedzením, ktoré stanoví zákon výhradne preto, aby sa zaručilo uznanie a zachovanie práv a slobôd ostatných a vyhovelo spravodlivým požiadavkám morálky, verejného poriadku a všeobecného blaha v demokratickej spoločnosti.
3. Výkon týchto práv a slobôd nesmie byť v žiadnom prípade v rozpore s cieľmi a zásadami Spojených národov.

Článok 30

Nič v tejto deklarácii nemožno vykladať tak, aby to dávalo ktorémukoľvek štátu, ktorejkoľvek skupine alebo osobe akékoľvek práva vyvíjať činnosť alebo dopúšťať sa činov, ktoré by smerovali k potlačeniu niektorého z práv alebo niektorej zo slobôd uvedených v tejto deklarácii.

Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach (ICCPR, z anglického International Covenant on Civil and Political Rights)

(Neoficiálne zhrnutie)

- Dohovor prijalo Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov dňa 16. decembra 1966. Do platnosti vstúpil 23. marca 1976. Ku koncu roka 2001 dohovor ratifikovalo 147 štátov.
- Dohovor podrobnejšie rozpracúva občianske a politické práva a slobody uvedené vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv.
- V článku 1 tohto Dohovoru sa štáty zaväzujú podporovať právo na sebaurčenie a rešpektovať ho. Článok 1 súčasne uznáva právo národov slobodne vlastniť prírodné bohatstvo a zdroje, disponovať a obchodovať s nimi.

Dohovor zaručuje nasledujúce práva jednotlivca:

Článok 2

Právo na právnu pomoc v prípade porušenia práv, dokonca aj v prípade, ak sa porušenia práv dopustili osoby pri plnení úradných povinností.

Článok 3

Rovnaké práva mužov a žien na využívanie občianskych a politických práv.

Článok 6

Právo na život a zachovanie života.

Článok 7

Nikto nesmie byť vystavený neludskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.

Článok 8

Nikto nesmie byť držaný v otroctve a nevoľníctve.

Článok 9

Právo na slobodu a bezpečnosť. Nikto nesmie byť svojvoľne zatknutý alebo zadržaný.

Článok 11

Nikto nesmie byť uväznený z dôvodu dlhu.

Článok 12

Právo na slobodu pohybu a slobodu zmeniť miesto pobytu.

Článok 14

Právo na rovnoprávne postavenie pred súdom. Právo obvineného byť považovaný za nevinného, kým nie je preukázaná jeho vina a právo byť spravodlivo a verejne vypočutý nestranným súdom.

Článok 16

Právo byť uznaný ako právna osobnosť.

Článok 17

Právo na súkromný život a zákonnú ochranu súkromného života.

Článok 18

Právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva.

Článok 19

Právo zastávať a vyjadriť svoj názor.

Článok 20

Zákaz propagácie vojny alebo národnostnej, rasovej a náboženskej nenávisťi.

Článok 21

Právo na pokojné zhromažďovanie.

Článok 22

Právo slobodne sa združovať s inými.

Článok 23

Právo uzavrieť manželstvo a založiť rodinu.

Článok 24

Práva detí (postavenie maloletého, právo na štátnu príslušnosť, právo byť zaregistrovaný a dostať meno).

Článok 25

Právo zúčastňovať sa na vedení verejných záležitostí, voliť a byť volený a vstúpiť do verejných služieb.

Článok 26

Právo na rovnosť pred zákonom a rovnakú ochranu.

Článok 27

Právo náboženských, etnických alebo jazykových menšín užívať vlastnú kultúru, prejavovať vlastné náboženstvo a používať vlastný jazyk.

Medzinárodný dohovor o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach (ICESCR, z anglického International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)

(Neoficiálne zhrnutie)

Dokumenty Medzinárodný dohovor o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach (1966), Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948) a Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach (1966) spolu tvoria Medzinárodnú listinu ľudských práv. Všetky dokumenty uznávajú, že v súlade so Všeobecnou deklaráciou ľudských práv „... ideál slobodnej ľudskej bytosti oslobodenej od strachu a núdze možno dosiahnuť len vtedy, keď sa vytvoria také podmienky, v ktorých bude môcť každý využívať svoje občianske a politické práva, ako aj svoje ekonomické, sociálne a kultúrne práva“.

Článok 1

Všetky národy majú právo na sebaurčenie vrátane práva slobodne určovať svoj politický štatút a slobodne uskutočňovať svoj hospodársky, sociálny a kultúrny vývoj.

Článok 2

Každý štát, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzuje maximálne využiť svoje zdroje a podniknúť kroky zamerané na postupné dosiahnutie úplného presadenia práv uvedených v tejto zmluve. Každý má nárok na tie isté práva bez akejkoľvek diskriminácie.

Článok 3

Štáty sa zaväzujú zabezpečiť rovnaké práva mužov a žien pri využívaní všetkých práv uvedených v tejto zmluve.

Článok 4

Využívanie uvedených práv môže byť obmedzené iba spôsobom, ktorý je zlučiteľný s povahou týchto práv a výhradne za účelom podpory všeobecného blaha v demokratickej spoločnosti.

Článok 5

Žiadna osoba, skupina ani vláda nemá právo potláčať niektoré z uvedených práv.

Článok 6

Každý má právo na prácu vrátane práva zaraďovať si na živobytie prácou, ktorú si slobodne vyberie a prijme.

Článok 7

Každý má právo na spravodlivé pracovné podmienky, spravodlivú mzdu, ktorá zabezpečuje slušný život pre daného človeka a jeho rodinu, rovnakú odmenu za rovnakú prácu, bezpečné a zdravotne nezávadné pracovné podmienky, rovnakú príležitosť pre všetkých dosiahnuť povýšenie a právo na odpočinok a dovolenku.

Článok 8

Každý má právo zakladať odborové

organizácie a vstúpiť do nich a právo na štrajk.

Článok 9

Každý má právo na sociálne zabezpečenie vrátane práva na sociálne poistenie.

Článok 10

Rodine by mala byť poskytnutá ochrana a pomoc. Manželstvo musí byť uzavreté na základe slobodného súhlasu oboch partnerov. Matkám by sa mala poskytovať osobitná ochrana. Vo vzťahu ku deťom by mali byť prijaté osobitné opatrenia bez akejkoľvek diskriminácie. Deti a mládež by mali byť chránené pred hospodárskym vykorisťovaním. Je potrebné zakázať ich zamestnávanie prácou, ktorá je nebezpečná alebo škodlivá. Je potrebné určiť vekovú hranicu a zakázať zamestnávanie detí, ktoré nedosiahli stanovený vek.

Článok 11

Každý má právo na primeranú životnú úroveň pre seba i svoju rodinu vrátane dostatočnej výživy, šatstva a bývania. Nikto nesmie byť vystavený hladu.

Článok 12

Každý má právo na dosiahnutie najvyššej možnej úrovne fyzického a duševného zdravia.

Článok 13

Každý má právo na vzdelanie. Základné vzdelanie by malo byť povinné a pre všetkých bezplatné.

Článok 14

Štáty, v ktorých povinné a bezplatné základné vzdelanie nie je prístupné pre každého, by mali vypracovať plán na jeho zavedenie.

Článok 15

Každý má právo zúčastňovať sa na kultúrnom živote a využívať výdobytky vedeckého pokroku.

Dohovor je právne záväzný a jeho uplatňovanie monitoruje Výbor pre ľudské práva zriadený na základe Článku 28.

Zdroj: Minnesota Human Rights Resource Center zriadený pri Centre OSN pre ľudské práva, Medzinárodná listina ľudských práv, Základné informácie č. 2.

Dohovor o právach dieťaťa

(Neoficiálne zhrnutie)

- Dohovor o právach dieťaťa (CRC, z anglického Convention on the Rights of the Child) je najširšie uznávaným dokumentom v oblasti ľudských práv, ktorý okrem dvoch ratifikovali všetky krajiny sveta. Dohovor zhrňa celú škálu ľudských práv detí – občianske, politické, ekonomické, sociálne a kultúrne – do jedného dokumentu.
- Dohovor prijalo Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov 20. novembra 1989. Do platnosti vstúpil v septembri 1990.
- V 41 článkoch dohovoru sú zhrnuté ľudské práva, ktoré je potrebné rešpektovať a chrániť vo vzťahu ku každému dieťaťu mladšiemu ako osemnásť rokov.

Článok 1

Definícia dieťaťa ako „každý ľudskej bytosti mladšej ako 18 rokov“, ak podľa právneho poriadku príslušnej krajiny nie je dospelosť dosiahnutá skôr.

Článok 2

Práva stanovené v dohovore je potrebné zabezpečiť bez akejkoľvek diskriminácie.

Článok 3

Pri všetkých krokoch týkajúcich sa detí musí byť v prvom rade zohľadnený záujem dieťaťa.

Článok 5

Štáty budú rešpektovať zodpovednosť, práva a povinnosti rodičov alebo členov širšej rodiny.

Článok 6

Každé dieťa má prirodzené právo na život.

Článok 7

Každé dieťa má právo dostať meno, získať štátnu príslušnosť, právo poznať svojich rodičov a právo na ich starostlivosť.

Článok 8

Dieťa má právo na totožnosť a štátnu príslušnosť.

Článok 9

Dieťa nesmie byť oddelené od svojich rodičov, okrem oddelenia v záujme dieťaťa na základe súdneho konania.

Článok 12

Dieťa má právo vyjadrovať sa o všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom je potrebné venovať názorom dieťaťa primeranú pozornosť.

Článok 13

Dieťa má právo na slobodu prejavu vrátane práva vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie a myšlienky každého druhu.

Článok 14

Je potrebné rešpektovať právo dieťaťa na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva.

Článok 15

Dieťa má právo na slobodu združovania a slobodu pokojného zhromažďovania.

Článok 16

Žiadne dieťa nesmie byť vystavené svojvoľnému a protiprávnemu zasahovaniu do súkromného života, rodiny, domova alebo korešpondencie. Dieťa je potrebné chrániť proti protiprávnym útokom na jeho česť a povesť.

Článok 17

Štáty zabezpečia právo dieťaťa na prístup k informáciám a materiálom z rôznych národných a medzinárodných zdrojov.

Článok 18

Rodičia majú prvoradú zodpovednosť za výchovu a rozvoj dieťaťa.

Článok 19

Štáty prijímajú všetky zákonodarné, administratívne, sociálne a výchovné opatrenia v záujme ochrany detí pred všetkými formami telesného alebo duševného násillia, urážania, zneužívania, zanedbávania, nedbalého zaobchádzania alebo vykorisťovania.

Článok 24

Dieťa má právo na dosiahnutie najvyššej možnej úrovne zdravotného stavu, pričom dôraz sa kladie na základnú lekársku starostlivosť a rozvoj preventívnej zdravotnej starostlivosti.

Článok 26

Dieťa má právo na výhody plynúce zo sociálneho zabezpečenia.

Článok 27

Dieťa má právo na životnú úroveň osobne zo sociálneho, duševného, mravného a sociálneho rozvoja.

Článok 28

Dieťa má právo na vzdelanie. Štát musí zaviesť pre všetkých povinné, dostupné a bezplatné základné vzdelanie a podporovať rozvoj rôznych foriem stredného vzdelania a sprístupniť ho každému dieťaťu. Disciplínu na školách je potrebné zabezpečovať spôsobom zlučiteľným s ľudskou dôstojnosťou dieťaťa. Vzdelávanie by sa malo zamerať na rozvoj osobnosti dieťaťa, jeho talentu a schopností, rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd, zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu mieru, priateľstva, porozumenia, tolerancie a rovnosti pohlaví a posilňovanie úcty k prírodnému prostrediu.

Článok 30

Dieťa má právo používať vlastnú kultúru.

Článok 31

Dieťa má právo na oddych a voľný čas, na účasť v hrách a právo slobodne sa podieľať na kultúrnom živote a umeleckej činnosti.

Článok 32

Dieťa je potrebné chrániť pred hospodárskym vykorisťovaním a vykonávaním akejkoľvek práce, ktorá môže byť pre dieťa nebezpečná alebo ohroziť jeho rozvoj.

Článok 33

Dieťa je potrebné chrániť pred nezákonným užívaním narkotík.

Článok 34

Dieťa je potrebné chrániť pred všetkými formami sexuálneho vykorisťovania a sexuálneho zneužívania, zneužívaním detí na prostitúciu alebo iné nezákonné sexuálne praktiky, zneužívaním pre pornografiu a pornografické materiály.

Článok 38

Štát musí prijať všetky realizovateľné opatrenia na zabezpečenie ochrany detí, ktorých sa dotýka vojnový konflikt a starostlivosť o ne.

Článok 40

Je potrebné, aby každé dieťa obvinené zo spáchania priestupku alebo trestného činu bolo považované za nevinné, kým sa nepreukáže jeho vina, malo zabezpečenú právnu pomoc pri prejednávaní jeho prípadu, nebolo nútené vypovedať alebo priznať vinu, bolo plne uznané jeho súkromie, bolo s ním zaobchádzané primerane jeho veku, okolnostiam a duševnému zdraviu. V prípade trestných činov spáchaných osobami mladšími ako 18 rokov sa nesmie udeľovať trest smrti ani doživotné prepustenie.

Úplné znenie dohovoru a dodatkové protokoly je možné nájsť na viacerých internetových stránkach, napríklad na stránke organizácie UNICEF (www.unicef.org/crc)

Európsky dohovor o ľudských právach (ECHR, z anglického European Convention on Human Rights)

(Zhmutie)

V Dohovore, ktorý bol podpísaný v Ríme 4. novembra 1950 a do platnosti vstúpil v r. 1953, pristupujúce štáty zaručujú základné občianske a politické práva uplatňované v právnych štátoch nielen voči ich občanom, ale aj všetkým osobám spadajúcim do ich právomoci. Štáty alebo jednotlivci môžu podať sťažnosť na súd vytvorený na základe Dohovoru, pričom Dohovor nemusí byť nevyhnutne zapracovaný do právneho systému každého štátu. Týmto spôsobom sa uvádza do praxe teória medzinárodného práva, podľa ktorej sú ľudské práva všeobecným základom nadradeným nad právnym poriadkom a praxou suverénnych štátov.

Práva zaručené Dohovorom

Právo na život (článok 2)

Článok 2 chráni jednotlivca proti svojvoľnému usmrteniu zo strany štátu, ale nevylučuje použitie trestu smrti, ak bol vykonaný v súlade so zákonom. V roku 1985 bol prijatý protokol č. 6, ktorý ruší použitie trestu smrti v čase mieru. Pripravuje sa nový protokol o zrušení trestu smrti.

Právo na slobodu a bezpečnosť (článok 5)

Článok 5 zaručuje ľuďom fyzickú slobodu prostredníctvom ochrany proti svojvoľnému zadržaniu a uväzneniu a v súvislosti s nimi zaručuje určité základné práva v rámci procesného konania. Ustanovenia tohto článku rozširuje článok 1 protokolu č. 4, ktorý zakazuje uväznenie z dôvodu dlhu.

Právo na spravodlivé súdne konanie v občianskoprávných a trestnoprávných otázkach (článok 6)

Toto právo dopĺňa článok 13, ktorý zaručuje právo na účinnú nápravu pred orgánom daného štátu. V článku 6 je uvedená aj podmienka konania pred súdom v primeranej lehote. Najviac sťažností sa vzťahuje práve na porušenie tohto ustanovenia. Pojem spravodlivého súdneho konania dopĺňa princíp vylúčenia retroaktívneho uplatňovania trestného práva (článok 7), právo na odvolanie v trestných veciach, právo na odškodnenie v prípade justičného omylu a právo nebyť opakovane súdený alebo trestaný za ten istý trestný čin (články 2, 3 a 4 protokolu č. 7).

Rešpektovanie súkromného a rodinného života, obdobia a korešpondencie (článok 8), ktoré môže byť uvedené v spojení s právom uzavrieť manželstvo a založiť rodinu (článok 12).

Rovnosť práv a povinností partnerov počas manželstva (článok 5 protokolu č. 7).

Dohovor umožňuje Európskemu súdu pre ľudské práva prejednávať individuálne podania a medzištátne spory. Sudcovia sú plne nezávislí a volí ich Parlamentné zhromaždenie Rady Európy.

Na výkon rozsudku v prípadoch, v ktorých bolo uznané porušenie práv, dohliada Výbor ministrov Rady Európy, ktorý zabezpečí, aby štát zjednal potrebnú nápravu, napríklad prostredníctvom nových administratívnych postupov alebo legislatívy.

Zdroj: Generálne riaditeľstvo Rady Európy pre ľudské práva www.coe.int/T/E/Human_rights/.

Právo na slobodu prejavu (vrátane slobody tlače) (článok 10)

Stanovenie týchto základných práv logicky vyplýva z práv uvedených v článku 9 (sloboda myslenia, svedomia a náboženstva).

Sloboda pokojného zhromažďovania a združovania (článok 11).

Právo na pokojné užívanie majetku (článok 1 protokolu č.1).

Právo na vzdelanie (článok 2 protokolu č.1).

Právo na slobodné voľby (článok 3 protokolu č.1).

Rada Európy a ochrana ľudských práv

Sloboda pohybu a sloboda zvoliť si miesto pobytu (článok 2 protokolu č. 4).

Zakazuje sa

Mučenie a neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie a trestanie (článok 3).

Otrocko, nevoľníctvo a nútená práca (článok 4).

Diskriminácia pri užívaní práv a slobôd priznaných Dohovorom (článok 14).

Zákaz vyhodenia človeka z územia štátu alebo odmietnutie vstupu do štátu, ktorého je občanom a zákaz hromadného vyhodenia cudzincov (články 3 a 4 protokolu č. 4).

Procesné záruky, ktoré tiež chránia cudzincov pred vyhodením z krajiny (článok 1 protokolu č. 7).

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení Protokolu č. 11

Rím, 4. 12. 1950

Text Dohovoru bol upravený v súlade s ustanoveniami Protokolu č.3 (Súbor európskych zmlúv (ETS) č.45), ktorý nadobudol platnosť 21. septembra 1970, Protokolu č. 5 (ETS č. 55), ktorý nadobudol platnosť 20. decembra 1971 a Protokolu č.8 (ETS č.118), ktorý nadobudol platnosť 1. januára 1990. Dohovor súčasne zahŕňa text Protokolu č.2 (ETS č. 44) ktorý, v súlade s článkom 5, odsek 3, predstavuje od jeho nadobudnutia platnosti 21. septembra 1970 neoddeliteľnú súčasť Dohovoru. Všetky ustanovenia zmenené alebo doplnené prijatými protokolmi nahradil od 1. novembra 1998, dňa nadobudnutia jeho platnosti, Protokol č.11 (ETS č. 155). K tomuto dňu sa ruší Protokol č. 9 (ETS č. 140), ktorý vstúpil do platnosti 1. októbra 1994 a Protokol č.10 (ETS č. 146) stratil opodstatnenie.

- Podpísané vlády, členovia Rady Európy, majú na zreteli Všeobecnú deklaráciu ľudských práv vyhlásenú Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov 10. decembra 1948,
- majú na zreteli, že táto deklarácia smeruje k zabezpečeniu všeobecného a účinného uznávania a dodržiavania práv v nej vyhlásených,
- majú na zreteli, že cieľom Rady Európy je dosiahnutie väčšej jednoty medzi jej členmi, a že jedným zo spôsobov, ako sa má tento cieľ uskutočňovať, je ochrana a ďalší rozvoj ľudských práv a základných slobôd,
- znovu potvrdzujú svoju hlbokú vieru v tie základné slobody, ktoré sú základom spravodlivosti a mieru vo svete a ktoré sú najlepšie zachovávané na jednej strane účinnou politickou demokraciou a na druhej strane spoločným poňatím a
- dodržiavaním ľudských práv, od ktorého závisia,
- rozhodnuté, ako vlády európskych štátov, ktoré sú rovnakého zmysľania a majú spoločné dedičstvo politických tradícií, ideálov, slobody a právneho štátu, podniknúť prvé kroky ku kolektívnemu zaručeniu niektorých práv vyhlásených vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv,

dohodli sa na nasledujúcom:

Článok 1¹ – Závazok dodržiavať ľudské práva

Vysoké zmluvné strany priznávajú každému, kto podlieha ich jurisdikcii, práva a slobody uvedené v hlave I tohto Dohovoru.

Hlava I¹ – Práva a slobody

Článok 2¹ – Právo na život

1. Právo každého na život je chránené zákonom. Nikoho nemožno úmyselne zbaviť života okrem výkonu súdom uloženého trestu nasledujúceho po uznaní viny za spáchanie trestného činu, pre ktorý zákon ukladá tento trest.
2. Zbavenie života sa nebude považovať za spôsobené v rozpore s týmto článkom, ak bude vyplývať z použitia sily, ktoré nie je viac než úplne nevyhnutné, pri:
  - a) obrane každej osoby proti nezákonnému násiliu;
  - b) vykonávaní zákonného zatknutia alebo zabránení úteku osoby zákonne zadržanej;
  - c) zákonne uskutočnenej akcii za účelom potlačenia nepokojov alebo vzbury.

Článok 3² – Zákaz mučenia

Nikoho nemožno mučiť alebo podrobovať neludskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.

Článok 4¹ – Zákaz otroctva a nútenej práce

1. Nikoho nemožno držať v otroctve alebo nevoľníctve.
2. Od nikoho sa nebude vyžadovať, aby vykonával nútené alebo povinné práce.
3. Za nútenú alebo povinnú prácu sa na účely tohto článku nepovažujú:
  - a) práca bežne požadovaná pri výkone trestu uloženého podľa článku 5 tohto Dohovoru alebo v čase podmieneného prepustenia z tohto trestu;
  - b) služba vojenského charakteru alebo v prípade osôb, ktoré odmietajú vojenskú službu z dôvodov svedomia v krajinách, kde sa také odmietnutie vojenskej služby uznáva, iná služba vyžadovaná namiesto povinnej vojenskej služby;
  - c) služba vyžadovaná v prípade núdze alebo pohromy, ktorá ohrozuje život alebo blaho daného spoločenstva;
  - d) práca alebo služba, ktorá tvorí súčasť bežných občianskych povinností.

Článok 5¹ – Právo na slobodu a bezpečnosť

1. Každý má právo na slobodu a osobnú bezpečnosť. Nikoho nemožno pozbaviť slobody okrem nasledujúcich prípadov, pokiaľ sa tak stane v súlade s konaním ustanoveným zákonom:
  - a) zákonné uväznenie po odsúdení príslušným súdom;
  - b) zákonné zatknutie alebo pozbavenie slobody osoby iným spôsobom preto, že sa nepodrobila rozhodnutiu vydanému súdom podľa zákona alebo preto, aby sa zaručilo splnenie povinnosti ustanovenej zákonom;
  - c) zákonné zatknutie alebo iné pozbavenie slobody osoby za účelom predvedenia pred príslušný súdny orgán pre dôvodné podozrenie zo spáchania trestného činu alebo ak sú oprávnené dôvody domnievať sa, že je potrebné zabrániť jej v spáchaní trestného činu alebo v úteku po jeho spáchaní;
  - d) iné pozbavenie slobody maloletého na základe zákonného rozhodnutia na účely výchovného dohľadu alebo jeho zákonné pozbavenie slobody na účely jeho predvedenia pred príslušný orgán;
  - e) zákonné držanie osôb, aby sa zabránilo šíreniu nakažlivej choroby, alebo duševne chorých osôb, alkoholikov, narkomanov alebo tulákov;
  - f) zákonné zatknutie alebo iné pozbavenie slobody osoby, aby sa zabránilo jej nepovolenému vstupu na územie alebo osoby, proti ktorej prebieha konanie o vyhostenie alebo vydanie.
2. Každý, kto je zatknutý, musí byť oboznámený bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, s dôvodmi svojho zatknutia a s každým obvinením proti nemu.
3. Každý, kto je zatknutý alebo inak pozbavený slobody v súlade s ustanoveniami odseku 1 písm. c) tohto článku, musí byť ihneď predvedený

pred sudcu alebo inú úradnú osobu splnomocnenú zákonom na výkon súdnej právomoci a má právo byť súdený v primeranej lehote alebo prepustený počas konania. Prepustenie môže byť podmienené zárukou, že sa dotknutá osoba dostaví na pojednávanie.

4. Každý, kto bol pozbavený slobody zatknutím alebo iným spôsobom, má právo podať návrh na konanie, v ktorom by súd urýchlene rozhodol o zákonnosti jeho pozbavenia slobody a nariadil prepustenie, ak je pozbavenie slobody nezákonné.
5. Každý, kto bol obeťou zatknutia alebo zadržania v rozpore s ustanoveniami tohto článku, má nárok na odškodnenie.

Článok 6³ – Právo na spravodlivé súdne konanie

1. Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o oprávnenosti akéhokoľvek trestného obvinenia proti nemu. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť po dobu celého alebo časti procesu z konania vylúčené v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti alebo keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by, vzhľadom na osobitné okolnosti, verejnosť konania mohla byť na ujmu záujmom spravodlivosti.
2. Každý, kto je obvinený z trestného činu, sa považuje za nevinného, kým jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.
3. Každý, kto je obvinený z trestného činu má tieto minimálne práva:
  - a) byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia proti nemu;
  - b) mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby;
  - c) obhajovať sa osobne alebo s pomocou obhajcu podľa vlastného výberu alebo, pokiaľ nemá prostriedky na zaplatenie právnej pomoci, mať ju k dispozícii bezplatne, ak si to vyžadujú záujmy spravodlivosti;
  - d) vypočuť alebo nechať vypočuť svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie a výsluch svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako svedkov, ktorí svedčia proti nemu;
  - e) ak nerozumie jazyku používanému pred súdom alebo týmto jazykom nehovorí, mať bezplatne k dispozícii tlmočníka.

Článok 7^a – Uloženie trestu výlučne na základe zákona

1. Nikoho nemožno odsúdiť za konanie alebo opomenutie, ktoré v čase, keď bolo spáchané, nebolo podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva trestným činom. Takisto nesmie byť uložený trest prísnejší, než aký bolo možné uložiť v čase spáchania trestného činu.
2. Tento článok nebráni súdneniu a potrestaniu osoby za konanie alebo opomenutie, ktoré v čase, keď bolo spáchané, bolo trestné podľa všeobecných právnych zásad uznávaných civilizovanými národmi.

Článok 8¹ – Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života

1. Každý má právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie.
2. Štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať okrem prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných.

Článok 9¹ – Sloboda myslenia, svedomia a náboženstva

1. Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania. Toto právo zahŕňa aj slobodu zmeniť svoje náboženské vyznanie alebo presvedčenie a slobodu prejavovať svoje náboženské vyznanie alebo presvedčenie sám alebo spoločne s inými, či už verejne alebo súkromne, bohoslužbou, vyučovaním, vykonávaním náboženských úkonov a zachovávaním obradov.
2. Sloboda prejavovať náboženské vyznanie a presvedčenie môže podliehať len obmedzeniam, ktoré sú ustanovené zákonmi a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme verejnej bezpečnosti, ochrany verejného poriadku, zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných.

Článok 10¹ – Sloboda prejavu

1. Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie alebo myšlienky bez zasahovania štátnych orgánov a bez ohľadu na hranice. Tento článok nebráni štátom, aby vyžadovali udeľovanie povolení rozhlasovým, televíznym alebo filmovým spoločnostiam.
2. Výkon týchto slobôd, pretože zahŕňa povinnosti aj zodpovednosť, môže podliehať takým formalitám, podmienkam, obmedzeniam alebo sankciám, ktoré ustanovuje zákon a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, územnej celistvosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky, ochrany povesti alebo práv iných, zabráneniu úniku dôverných informácií alebo zachovania autority a nestrannosti súdnej moci.

Článok 11⁵ – Sloboda zhromažďovania a združovania

1. Každý má právo na slobodu pokojného zhromažďovania a slobodu združovať sa s inými vrátane práva zakladať na obranu svojich záujmov odbory alebo vstupovať do nich.
2. Na výkon týchto práv sa nemôžu uvaliť žiadne obmedzenia okrem tých, ktoré ustanovuje zákon a sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných. Tento článok nebráni uvaleniu zákonných obmedzení na výkon týchto práv príslušníkmi ozbrojených síl, polície a štátnej správy.

Článok 12¹ – Právo uzavrieť manželstvo

Muži a ženy spôsobilí vekom na uzavretie manželstva majú právo uzavrieť manželstvo a založiť si rodinu v súlade so zákonmi daného štátu, ktoré upravujú výkon tohto práva.

Článok 13¹ – Právo na účinný prostriedok nápravy

Každý, koho práva a slobody priznané týmto Dohovorom boli porušené, musí mať k dispozícii účinné právne prostriedky nápravy pred národným orgánom, aj keď by sa porušenia dopustili osoby pri plnení úradných povinností.

Článok 14¹ – Zákaz diskriminácie

Užívanie práv a slobôd priznaných týmto Dohovorom musí byť zabezpečené bez akejkoľvek diskriminácie, napríklad z dôvodu rodu, rasy, farby pleti, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodenia alebo iného postavenia.

Článok 15¹ – Odstúpenie vo výnimočných situáciách

1. V prípade vojny alebo akéhokoľvek iného verejného ohrozenia štátnej existencie môže každá vysoká zmluvná strana prijať opatrenia na odstúpenie od záväzkov ustanovených v tomto Dohovore v rozsahu prísne vyžadovanom naliehavosťou situácie, pokiaľ tieto opatrenia nebudú nezlučiteľné s ostatnými záväzkami podľa medzinárodného práva.
2. Podľa tohto ustanovenia nemožno odstúpiť od článku 2, okrem úmrtí vyplývajúcich z dovolených vojnových činov, a článkov 3, 4 (odsek 1) a 7.
3. Každá vysoká zmluvná strana, využívajúca svoje právo na odstúpenie, bude v plnom rozsahu informovať generálneho tajomníka Rady Európy o opatreniach, ktoré prijala, a o ich dôvodoch. Generálneho tajomníka Rady Európy bude takisto informovať o tom, kedy tieto opatrenia stratili platnosť a kedy sa budú ustanovenia Dohovoru znova vykonávať v plnom rozsahu.

Článok 16¹ – Obmedzenia politickej činnosti cudzincov

Nič v článkoch 10, 11 a 14 sa nemôže považovať za bránenie vysokým zmluvným stranám uvaliť obmedzenia na politickú činnosť cudzincov.

Článok 17⁶ – Zákaz zneužitia práv

Nič v tomto Dohovore sa nemôže vykladať tak, akoby dávalo štátu, skupine alebo jednotlivcovi akékoľvek právo vyvíjať činnosť alebo dopúšťať sa činov zameraných na zničenie ktoréhokoľvek z tu priznaných práv a slobôd alebo na obmedzovanie týchto práv a slobôd vo väčšom rozsahu, než to Dohovor ustanovuje.

Článok 18¹ – Hranice použitia obmedzení výkonu práv

Obmedzenia, ktoré tento Dohovor pripúšťa pre uvedené práva a slobody, sa nesmú využívať na iný účel než na ten, na ktorý boli určené.

Hlava II⁷ – Európsky súd pre ľudské práva

Článok 19 – Zriadenie súdu

Na zabezpečenie plnenia záväzkov prijatých vysokými zmluvnými stranami v tomto Dohovore a v jeho protokoloch sa zriaďuje Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len súd). Súd vykonáva svoju funkciu permanentne.

Článok 20 – Počet sudcov

Súd tvoria sudcovia, ktorých počet sa rovná počtu vysokých zmluvných strán.

Článok 21 – Predpoklady na výkon funkcie

1. Sudcovia musia mať vysoký morálny charakter a musia spĺňať podmienky na výkon vysokých súdnych funkcií alebo byť uznávanými právnikmi.
2. Sudcovia zasadať v súde ako súkromné osoby.
3. Sudcovia nemôžu počas svojho funkčného obdobia vykonávať činnosť nezlučiteľnú s ich nezávislosťou, nestrannosťou alebo s požiadavkami súvisiacimi so stálym výkonom ich funkcie. O všetkých otázkach týkajúcich sa použitia tohto odseku rozhodne súd.

Článok 22 – Voľba sudcov

1. Sudcov volí Parlamentné zhromaždenie Rady Európy za každú vysokú zmluvnú stranu väčšinou odovzdaných hlasov zo zoznamu troch kandidátov navrhnutých vysokou zmluvnou stranou.

2. Rovnaký postup sa použije pri dopĺňaní súdu v prípade prístupu nových vysokých zmluvných strán a pri obsadzovaní uprázdnených miest.

Článok 23 – Funkčné obdobie

1. Sudcovia sú volení na obdobie šiestich rokov. Môžu byť zvolení opätovne. Funkčné obdobie polovice sudcov zvolených pri prvých voľbách sa však skončí po uplynutí troch rokov.
2. Sudcov, ktorých funkčné obdobie sa skončí po uplynutí prvých troch rokov, určí žrebovaním generálny tajomník Rady Európy ihneď po ich zvolení.
3. Aby sa v rámci možností zabezpečilo obnovovanie mandátu polovice sudcov každé tri roky, Parlamentné zhromaždenie Rady Európy môže, skôr ako prikróčí k ďalšej voľbe, rozhodnúť, že funkčné obdobie jedného alebo viacerých sudcov, ktorí majú byť zvolení, nemusí trvať šesť rokov, nemôže však presiahnuť deväť rokov a nemôže trvať ani kratšie ako tri roky.
4. Ak ide o funkčné obdobie viacerých sudcov a ak Parlamentné zhromaždenie Rady Európy postupuje podľa predchádzajúceho odseku, dĺžka funkčného obdobia sudcov sa určí žrebovaním, ktoré vykoná generálny tajomník Rady Európy ihneď po uskutočnení volieb.
5. Sudca zvolený namiesto iného sudcu, ktorého funkčné obdobie sa neskončilo, vykonáva funkciu po zvyšok funkčného obdobia svojho predchodcu.
6. Funkčné obdobie sudcov sa skončí dovŕšením veku 70 rokov.
7. Sudcovia vykonávajú svoju funkciu až do ich nahradenia. Aj po ich nahradení však pokračujú v prejednávaní tých prípadov, ktoré už začali posudzovať.

Článok 24 – Odvolanie

Sudcu možno odvolať z funkcie, len ak ostatní sudcovia dvojtretinovou väčšinou rozhodnú, že prestal spĺňať podmienky kladené na jej výkon.

Článok 25 – Kancelária súdu a právni poradcovia

Súd má k dispozícii kanceláriu, ktorej úlohy a organizácia sú stanovené v rokovacom poriadku súdu. Súdu pomáhajú právni poradcovia.

Článok 26 – Plénum súdu

Plénum súdu

- a) volí na trojročné obdobie svojho predsedu a jedného alebo dvoch podpredsedov, ktorí môžu byť zvolení opätovne,
- b) vytvára komory na stanovené obdobie,
- c) volí predsedov komôr súdu s možnosťou ich opätovného zvolenia,
- d) schvaľuje rokovací poriadok súdu,
- e) volí tajomníka súdu a jedného alebo viacerých jeho zástupcov.

Článok 27 – Výbory, komory a veľká komora

1. Predložené prípady súd prejednáva vo výboroch troch sudcov, v komorách siedmich sudcov a vo veľkej komore zloženej zo sedemnástich sudcov. Komory súdu vytvorí výbory na stanovené obdobie.
2. Sudca zvolený za štát, ktorý je stranou v spore, sa automaticky stáva členom komory a veľkej komory. V prípade, že daný sudca nezasadá alebo nemôže zasadať, dotknutý štát určí inú osobu, ktorá bude zasadať ako sudca.
3. Členmi veľkej komory sú aj predseda súdu, jeho podpredsedovia, predsedovia komôr a ďalší sudcovia vybraní v súlade s rokovacím poriadkom súdu. Keď bol spor predložený veľkej komore podľa článku

43, nemôže v nej zasadať sudca z komory, ktorá vynesla v danej veci rozsudok, s výnimkou predsedu komory a sudcu, ktorý zasadal za dotknutý štát.

Článok 28 – Vyhlásenie sťažností výbormi za neprijateľné

Výbor môže jednomyselne vyhlásiť za neprijateľnú alebo vyčiarknúť zo zoznamu prípadov individuálnu sťažnosť podanú v súlade s článkom 34, ak sa také rozhodnutie môže prijať bez ďalšieho skúmania. Rozhodnutie je konečné.

Článok 29 – Rozhodnutia komôr o prijateľnosti a vo veci samej

1. Ak nebolo prijaté rozhodnutie podľa článku 28, o prijateľnosti a merite individuálnych sťažností podaných v súlade s článkom 34 rozhodne komora.
2. Komora rozhoduje o prijateľnosti a merite sťažností podaných štátni v súlade s článkom 33.
3. Ak vo výnimočných prípadoch súd nerozhodne inak, rozhodnutie o prijateľnosti sa prijme samostatne.

Článok 30 – Postúpenie právomoci veľkej komore

Ak prípad prejednávaný komorou vyvoláva závažnú otázku týkajúcu sa výkladu Dohovoru alebo jeho protokolov alebo ak by rozhodnutie komory o danej otázke mohlo byť v rozpore so skôr vynesenejším rozsudkom súdu, komora môže, skôr ako vynesie rozsudok, postúpiť právomoc veľkej komore za predpokladu, že ani jedna zo zúčastnených strán proti tomu nevzniesie námietku.

Článok 31 – Právomoci veľkej komory

Veľká komora

- a) rozhoduje o sťažnostiach podaných podľa článku 33 alebo článku 34, keď jej ich postúpila komora v súlade s článkom 30 alebo keď jej bola vec predložená v súlade s článkom 43,
- b) posudzuje žiadosti o vydanie posudkov predložené podľa článku 47.

Článok 32 – Právomoc súdu

1. Právomoc súdu zahŕňa všetky otázky týkajúce sa výkladu a aplikácie Dohovoru a jeho protokolov, ktoré sú mu predložené v súlade s ustanoveniami článkov 33, 34 a 47.
2. O sporných otázkach týkajúcich sa jeho právomoci rozhoduje súd.

Článok 33 – Medzištátne spory

Každá vysoká zmluvná strana môže predložiť súdu na preskúmanie každé porušenie ustanovení Dohovoru a jeho protokolov, za ktoré podľa jej názoru nesie zodpovednosť iná vysoká zmluvná strana.

Článok 34 – Individuálne sťažnosti

Súd môže prijímať sťažnosti od ktoréhokoľvek jednotlivca, mimovládnej organizácie alebo od skupiny osôb, ktoré sa považujú za poškodené v dôsledku porušenia práv priznaných Dohovorom alebo jeho protokolmi jednou z vysokých zmluvných strán. Vysoké zmluvné strany sa zaväzujú, že nebudú žiadnym spôsobom brániť účinnému výkonu tohto práva.

Článok 35 – Podmienky prijateľnosti

1. Súd môže prejednávať vec až po vyčerpaní všetkých vnútroštátnych prostriedkov nápravy, podľa všeobecne uznávaných pravidiel medzinárodného práva a v lehote šiestich mesiacov odo dňa, keď bolo prijaté konečné rozhodnutie.
2. Súd nebude posudzovať individuálnu sťažnosť predloženú podľa článku 34, ktorá je

a) anonymná alebo

b) v podstate rovnaká ako sťažnosť posudzovaná súdom už predtým alebo ktorá je už predmetom iného medzinárodného vyšetrovacieho alebo zmierovacieho konania a neobsahuje žiadne nové relevantné skutočnosti.

3. Súd vyhlási za neprijateľnú každú individuálnu sťažnosť predloženú podľa článku 34, ktorú pokladá za nezlučiteľnú s ustanoveniami tohto Dohovoru alebo jeho protokolov, zjavne nepodloženú alebo zneužívajúcu právo podať sťažnosť.

4. Súd odmietne každú sťažnosť, ktorú považuje za neprijateľnú podľa tohto článku. Môže tak rozhodnúť v ktoromkoľvek štádiu konania.

Článok 36 – Účasť tretej strany

1. Vysoká zmluvná strana, ktorej občanom je sťažovateľ, má právo predložiť písomné vyjadrenie a zúčastniť sa na pojednávaní vo všetkých prípadoch prejednávaných komorou alebo veľkou komorou.

2. Predseda súdu môže v záujme riadneho výkonu spravodlivosti vyzvať ktorúkoľvek vysokú zmluvnú stranu, ktorá nie je stranou v konaní, alebo ktorúkoľvek zainteresovanú osobu, inú ako sťažovateľ, aby predložili písomné vyjadrenie alebo sa zúčastnili na pojednávaníach.

Článok 37 – Vyčiarknutie sťažností

1. Súd môže v ktoromkoľvek štádiu konania rozhodnúť o vyčiarknutí sťažnosti zo zoznamu prípadov, ak okolnosti vedú k záveru, že

- a) sťažovateľ už nemieni trvať na svojej sťažnosti alebo
- b) vec už bola vyriešená alebo

c) pre akýkoľvek iný dôvod zistený súdom nie je potrebné pokračovať v posudzovaní sťažnosti. Súd však pokračuje v posudzovaní sťažnosti, akto vyžaduje dodržiavanie ľudských práv zaručených Dohovorom a jeho protokolmi.

2. Súd môže rozhodnúť o opätovnom zaradení sťažnosti do zoznamu prípadov, ak sa domnieva, že okolnosti odôvodňujú taký krok.

Článok 38 – Prejednanie sťažnosti a konanie o zmieri

1. Ak súd vyhlási sťažnosť za prijateľnú,

a) pokračuje v prejednávaní veci spolu so zástupcami strán a v prípade potreby pristúpi k vyšetrovaniu, pre ktorého efektívne vykonanie mu poskytnú potrebnú súčinnosť zainteresované štáty,

b) bude k dispozícii zúčastneným stranám s cieľom dosiahnuť urovanie sporu zmierom založeným na rešpektovaní ľudských práv zaručených Dohovorom a jeho protokolmi.

2. Konanie vedené podľa odseku 1 písm. b) je dôverné.

Článok 39 – Dosiahnutie zmieri

V prípade dosiahnutia zmieri súd vyčiarkne sťažnosť zo zoznamu prípadov rozhodnutí, ktoré obsahuje stručné zhrnutie skutkového stavu a dosiahnutého riešenia.

Článok 40 – Verejné pojednávanie a prístup k dokumentom

1. Pojednávania sú verejné, ak súd vo výnimočných prípadoch nerozhodne inak.

2. Spisy uložené u tajomníka súdu sú prístupné verejnosti, ak predseda súdu nerozhodne inak.

Článok 41 – Spravidlivé zadostučinenie

Ak súd dospeje k záveru, že bol porušený Dohovor alebo jeho protokoly, a ak vnútroštátne právo dotknutej vysokej zmluvnej strany umožňuje len čiastočnú nápravu, súd prizná v prípade potreby poškodenej strane spravodlivé zadostučinenie.

Článok 42 – Rozsudky vynesené komorami

Rozsudky vynesené komorami sa stanú konečnými v súlade s ustanoveniami článku 44 ods. 2.

Článok 43 – Predloženie veci veľkej komore

1. V lehote troch mesiacov odo dňa vynesenia rozsudku komorou môže vo výnimočných prípadoch každá zo zúčastnených strán požiadať o predloženie veci veľkej komore.
2. Porota piatich sudcov veľkej komory prijme takú žiadosť, ak prípad vyvoláva závažné otázky týkajúce sa výkladu, aplikácie Dohovoru alebo jeho protokolov alebo závažnú otázku všeobecného významu.
3. Ak porota žiadosť prijme, veľká komora rozhodne vo veci rozsudkom.

Článok 44 – Právoplatnosť rozsudkov

1. Rozsudok veľkej komory je konečný.
2. Rozsudok komory je konečný
  - a) vtedy, ak strany vyhlásia, že nepožiadajú o predloženie veci veľkej komore alebo;
  - b) po uplynutí trojmesačnej lehoty odo dňa vynesenia rozsudku, ak strany nepožiadali o predloženie veci veľkej komore alebo;
  - c) vtedy, ak porota sudcov veľkej komory odmietne žiadosť o predloženie veci veľkej komore podanú v súlade s článkom 43.
3. Právoplatný rozsudok sa zverejní.

Článok 45 – Odôvodnenie rozsudkov a rozhodnutí

1. Rozsudky, ako aj rozhodnutia, ktorými sa sťažnosti vyhlasujú za prijateľné alebo neprijateľné, musia obsahovať odôvodnenie.
2. Ak rozsudok alebo jeho časť nevyjadruje jednotný názor sudcov, každý sudca má právo pripojiť k nemu osobitné stanovisko.

Článok 46 – Závaznosť a vykonávanie rozsudkov

1. Vysoké zmluvné strany sa zaväzujú, že sa budú riadiť právoplatným rozsudkom súdu vo všetkých sporoch, v ktorých vystupujú ako strany sporu.
2. Právoplatný rozsudok súdu sa doručí Výboru ministrov, ktorý dohliada na jeho vykonanie.

Článok 47 – Posudky

1. Súd môže na žiadosť Výboru ministrov vydávať posudky o právnych otázkach týkajúcich sa výkladu Dohovoru a jeho protokolov.
2. Takéto posudky sa nemôžu týkať otázok súvisiacich s obsahom alebo s rozsahom práv alebo slobôd stanovených v hlave I Dohovoru a v jeho protokoloch alebo iných otázkach, ktorými by sa súd alebo Výbor ministrov mohol zaoberať v rámci konania začatého na základe ustanovení Dohovoru.
3. Rozhodnutie požiadať súd o posudok prijíma Výbor ministrov väčšinou hlasov zástupcov oprávnených v ňom zasadať.

Článok 48 – Poradná právomoc súdu

Súd rozhodne, či žiadosť o posudok podaná Výborom ministrov spadá do jeho právomoci vymedzenej v článku 47.

Článok 49 – Odôvodnenie posudkov

1. Posudok súdu musí obsahovať odôvodnenie.
2. Ak posudok nevyjadruje úplne alebo čiastočne jednotný názor sudcov, každý sudca má právo pripojiť k nemu osobitné stanovisko.
3. Posudky súdu sa doručia Výboru ministrov.

Článok 50 – Náklady na činnosť súdu

Náklady spojené s činnosťou súdu hradí Rada Európy.

Článok 51 – Výsady a imunita sudcov

Sudcovia požívajú počas výkonu svojej funkcie výsady a imunitu stanovené v článku 40 Štatútu Rady Európy a v dohodách uzatvorených na jeho základe.

Hlava III⁹⁹ – Rôzne ustanovenia

Článok 52¹ – Žiadosti generálneho tajomníka a podanie vysvetlenia

Každá vysoká zmluvná strana poskytne na žiadosť generálneho tajomníka Rady Európy požadované vysvetlenie o spôsobe, ako jej vnútroštátne právo zabezpečuje účinné vykonávanie všetkých ustanovení tohto Dohovoru.

Článok 53¹ – Ochrana uznaných ľudských práv

Nič v tomto Dohovore sa nebude vykladať tak, akoby obmedzovalo alebo rušilo ľudské práva a základné slobody, ktoré môžu uznať zákony každej vysokej zmluvnej strany alebo každý iný dohovor, ktorého je stranou.

Článok 54¹ – Právomoc Výboru ministrov

Nič v tomto Dohovore nebráni právomociam, ktoré priznal Výboru ministrov Štatút Rady Európy.

Článok 55¹ – Vylúčenie iných spôsobov riešenia sporu

S výhradou osobitného dojednanja vysoké zmluvné strany súhlasia, že medzi sebou nepoužijú zmluvy, dohovory alebo vyhlásenia, ktoré sú medzi nimi v platnosti, na to, aby predkladali formou žalôb spory vyplývajúce z výkladu alebo vykonávania tohto Dohovoru iným spôsobom urovnania, než sa ustanovuje v tomto Dohovore.

Článok 56¹⁰ – Územná pôsobnosť

- 1.¹¹ Každý štát môže pri ratifikácii alebo kedykoľvek neskôr vyhlásiť oznámením generálnemu tajomníkovi Rady Európy, že tento Dohovor sa bude vzťahovať na základe ustanovenia odseku 4 tohto článku na všetky alebo na ktorékoľvek z území, za ktorých medzinárodné styky je zodpovedný.
2. Dohovor sa bude vzťahovať na jedno alebo na viac území uvedených v oznámení začínajúc tridsiatym dňom nasledujúcim po prijatí tohto oznámenia generálnym tajomníkom Rady Európy.
3. Na uvedených územiach sa budú ustanovenia tohto Dohovoru vykonávať s prihliadnutím na miestne potreby.
- 4.² Každý štát, ktorý urobí vyhlásenie podľa prvého odseku tohto článku, môže kedykoľvek neskôr vyhlásiť v mene jedného alebo viacerých území, ktorých sa toto vyhlásenie týka, že uznáva právomoc Európskeho súdu pre ľudské práva na to, aby prijímal sťažnosti osôb, mimovládnych organizácií alebo skupín jednotlivcov podľa článku 34 Dohovoru.

Článok 57¹ – Výhrady

1. Každý štát môže pri podpise tohto Dohovoru alebo pri uložení svojej ratifikačnej listiny vzniesť výhradu ku ktorémukoľvek ustanoveniu Dohovoru, ak zákon, ktorý v tom čase platí na jeho území, nie je v súlade s týmto ustanovením. Výhrady všeobecnej povahy nie sú podľa tohto článku povolené.
2. Každá výhrada vznesená podľa tohto článku musí obsahovať stručný popis príslušného zákona.

Článok 58¹ – Výpoveď

1. Vysoká zmluvná strana môže vypovedať tento Dohovor až po uplynutí piatich rokov od dátumu, keď sa stala jeho stranou, a po šiestich mesiacoch od zaslania oznámenia generálnemu tajomníkovi Rady Európy, ktorý o ňom informuje ostatné vysoké zmluvné strany.
2. Táto výpoveď nemôže zbaviť vysokú zmluvnú stranu záväzkov z tohto Dohovoru, pokiaľ ide o akékoľvek konanie, ktoré by mohlo znamenať porušenie týchto záväzkov a ktoré by mohla táto zmluvná strana spôsobiť pred dátumom, ku ktorému výpoveď nadobúda účinnosť.
3. Každá vysoká zmluvná strana, ktorá prestane byť členom Rady Európy, prestane byť stranou tohto Dohovoru za rovnakých podmienok.
4. ¹² V prípade všetkých území, pre ktoré bol rozšírený podľa článku 56, je Dohovor možné vypovedať podľa ustanovení predchádzajúcich odsekov.

Článok 59¹³ – Podpis a ratifikácia

1. Tento Dohovor bol predložený na podpis členom Rady Európy. Bude ratifikovaný. Ratifikačné listiny budú uložené u generálneho tajomníka Rady Európy.
2. Tento Dohovor nadobudne platnosť po uložení desiatich ratifikačných listín.
3. Pre každý štát, ktorý Dohovor podpísal a ktorý ho bude ratifikovať neskôr, nadobudne Dohovor platnosť ihneď po uložení ratifikačnej listiny.
4. Generálny tajomník Rady Európy oznámi všetkým členom Rady Európy nadobudnutie platnosti Dohovoru, mená vysokých zmluvných strán, ktoré ho ratifikovali, ako aj uloženie každej ratifikačnej listiny, ku ktorému dôjde neskôr.

Vydané v Ríme 4. novembra 1950 vo francúzštine a angličtine, pričom obe znenia majú rovnakú platnosť, v jednom vyhotovení, ktoré sa uloží v archíve Rady Európy. Jeho overené kópie zašle generálny tajomník všetkým štátom, ktoré Dohovor podpísali.

Odkazy

1. Nadpis doplnený na základe ustanovení Protokolu č.11 (ETS č.155).
2. Nadpis doplnený na základe ustanovení Protokolu č.11 (ETS č.155).
3. Nadpis doplnený na základe ustanovení Protokolu č.11 (ETS č.155).
4. Nadpis doplnený na základe ustanovení Protokolu č.11 (ETS č.155).
5. Nadpis doplnený na základe ustanovení Protokolu č.11 (ETS č.155).
6. Nadpis doplnený na základe ustanovení Protokolu č.11 (ETS č.155).
7. Nová hlava II na základe ustanovení Protokolu č.11 (ETS č.155).
8. Nadpis doplnený na základe ustanovení Protokolu č.11 (ETS č.155).
9. Články v tejto hlave sú prečíslované v súlade s ustanoveniami Protokolu č.11 (ETS č.155).
10. Nadpis doplnený na základe ustanovení Protokolu č.11 (ETS č.155).
11. Text doplnený na základe ustanovení Protokolu č.11 (ETS č.155).
12. Text doplnený na základe ustanovení Protokolu č.11 (ETS č.155).
13. Nadpis doplnený na základe ustanovení Protokolu č.11 (ETS č.155).

Dohovor umožňuje Európskemu súdu pre ľudské práva prejednávať individuálne sťažnosti a medzištátne spory. Sudcovia sú plne nezávislí a volí ich Parlamentné zhromaždenie Rady Európy.

Na výkon rozsudku v prípadoch, v ktorých bolo uznané porušenie práv, dohliada Výbor ministrov Rady Európy, ktorý zabezpečí, aby štát urobil potrebnú nápravu, napríklad prostredníctvom nových administratívnych postupov alebo legislatív.

Zdroj: Generálne riaditeľstvo Rady Európy pre ľudské práva www.humanrights.coe.int.

Európska sociálna charta (ESC, z anglického European Social Charter) (skrátená verzia)

Zmluva Rady Európy, ktorá chráni ľudské práva

Európska sociálna charta (ďalej iba „Charta“) stanovuje práva a slobody a vytvára kontrolný mechanizmus zabezpečujúci jej dodržiavanie zo strany štátov, ktoré sú signatármi charty. Nedávno bola prepracovaná a pôvodnú zmluvu z roku 1961 postupne nahrádza revidovaná Európska sociálna charta z roku 1996, ktorá vstúpila do platnosti v roku 1999. Tabuľka uvedená v prílohách ukazuje, **ktoré štáty doteraz Chartu podpísali a schválili.**

Práva zaručené Chartou

Charta zaručuje práva týkajúce sa každého jednotlivca a jeho bežného života:

Bývanie:

- výstavba bývania podľa potrieb rodiny,
- zníženie počtu osôb bez domova,
- všeobecný prístup k slušnému a cenovo dostupnému bývaniu,
- rovnaký prístup cudzincov k bývaniu.

Zdravie:

- zariadenia poskytujúce dostupnú a účinnú zdravotnícku starostlivosť pre všetkých obyvateľov,
- politika zdravotnej prevencie, predovšetkým záruka zdravého životného prostredia,
- odstránenie rizík na pracovisku tak, aby bola bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci stanovená zákonom a zaručená v praxi.

Výchova:

- zákaz práce detí mladších ako 15 rokov,
- bezplatné základné a stredoškolské vzdelanie,
- bezplatné poradenstvo pri voľbe povolania,
- počítačové a rozširujúce odborné vzdelávanie,
- prístup k univerzitnému vzdelaniu a iným formám vysokoškolského vzdelania výlučne na základe individuálnych schopností.

Zamestnanie:

- sociálna a hospodárska politika zabezpečujúca plnú zamestnanosť,
- právo jednotlivca zarábať si na živobytie prácou, pre ktorú sa slobodne rozhodne,
- spravodlivé pracovné podmienky vo vzťahu k odmene za prácu a k dĺžke pracovného času,
- opatrenia zabraňujúce sexuálnemu a psychologickému obťažovaniu,
- zákaz nútenej práce,
- právo zakladať odborové a zamestnanecké organizácie na ochranu svojich hospodárskych a sociálnych záujmov, sloboda jednotlivca pri rozhodovaní o vstupe do nich,
- podpora spoločných konzultácií, kolektívneho vyjednávania, zmierovacích konaní a dobrovoľných rozhodcovských konaní pri riešení pracovných sporov,
- právo na štrajk.

Sociálna ochrana:

- právo na sociálne zabezpečenie, sociálny blahobyt a sociálne služby,
- právo na ochranu pred chudobou a sociálnym vylúčením,
- špecifické dávky pre rodiny a staršie osoby.

Pohyb osôb:

- zjednodušenie imigračných formalít pre pracovníkov z európskych krajín,
- právo na spojenie rodín,

- právo cudzincov bez trvalého pobytu na pomoc v núdzi až do návratu do vlasti,
- právna ochrana v prípade vyhostenia.

Zákaz diskriminácie:

- právo mužov a žien na rovnaké zaobchádzanie a rovnaké pracovné príležitosti,
- všetky práva stanovené v Charte platia pre všetkých občanov bez ohľadu na rasu, rod, vek, farbu, jazyk, vierovyznanie, názory, národnosť, zdravotný stav a príslušnosť k národnostnej menšine.

Európsky výbor pre sociálne práva

Európsky výbor pre sociálne práva (ďalej iba „výbor“) hodnotí plnenie záväzkov stanovených v Charte jednotlivými štátmi. Jeho dvanásť nezávislých a nestranných členov volí *Výbor ministrov* Rady Európy na šesť rokov s možnosťou zvolenia na dve funkčné obdobia. Výbor posudzuje súlad vnútroštátneho práva a praxe signatárskych krajín s Chartou (článok 24 Charty v zmysle *Turínskeho protokolu* z roku 1991).

Monitorovanie na základe správ jednotlivých krajín

Jednotlivé štáty predkladajú *každý rok správu* o uplatňovaní Charty v legislatíve a v praxi. Každá správa sa zameriava na niektoré z *prijatých ustanovení* Charty.

Výbor správy posúdi a rozhodne o súlade situácie v posudzovanej krajine s Chartou. Rozhodnutia výboru označované ako „závery“, sa každý rok zverejňujú.

Ak príslušná krajina neprijme v prípade rozhodnutia výboru o nesúlade s Chartou žiadne opatrenia, predloží Výbor ministrov danému štátu *odporúčania* so žiadosťou o zmenu situácie v legislatíve alebo praxi. Podklady k rozhodnutiu Výboru ministrov pripravuje *vládna komisia*, ktorá sa skladá z predstaviteľov vlád signatárskych štátov, v spolupráci s pozorovateľmi zastupujúcimi európske zamestnávateľské a odborové organizácie¹.

Procedúra kolektívnych sťažností

Podľa protokolu podpísaného v roku 1995, ktorý vstúpil do platnosti v roku 1998, je možné predkladať Európskemu výboru pre sociálne práva *sťažnosti* na porušenie Charty.

Organizácie oprávnené predkladať sťažnosti

V prípade všetkých krajín, ktoré prijali systém kolektívnych sťažností:

1. ETUC, UNICE a IOE¹.
2. *Mimovládne organizácie (MVO)*, ktoré majú *poradný štatút* v rámci Rady Európy a boli zaradené do *zoznamu* vytvoreného pre tento účel vládny výborom.
3. Zamestnávateľské a odborové organizácie v príslušnej krajine.
4. V prípade štátov, ktoré s tým súhlasili: Mimovládne organizácie v príslušnej krajine.

Sťažnosť musí obsahovať nasledovné informácie:

- a) názov a kontaktné informácie organizácie podávajúcej sťažnosť,
- b) dôkaz, že osoba, ktorá žiadosť podala a podpísala, je oprávnená zastupovať organizáciu, ktorá sťažnosť predkladá,
- c) štát, proti ktorému je sťažnosť podaná,
- d) určenie ustanovení Charty, ktoré sú údajne porušované,

- e) predmet sťažnosti, t. j. body, v ktorých príslušný štát údajne nekonal v súlade s Chartou spolu s príslušnými argumentmi a písomnými podkladmi.

Sťažnosť môže byť predložená v ľubovoľnej podobe na základe vyššie uvedených požiadaviek alebo v podobe formulára. V prípade organizácií uvedených vyššie v bode 1 a 2 musí byť vypracovaná v anglickom alebo francúzskom jazyku. V prípade ostatných subjektov (body 3 a 4), môže byť predložená v oficiálnom jazyku alebo jednom z oficiálnych jazykov daného štátu.

Výbor posúdi sťažnosť a v prípade súladu s formálnymi požiadavkami vyhlási sťažnosť za prijateľnú.

Označením sťažnosti za prijateľnú sa začína proces vzájomného predkladania písomných dokumentov medzi jednotlivými stranami. Výbor má právo rozhodnúť o verejnom vypočutí jednotlivých strán.

Výbor následne rozhodne o predmete sťažnosti a vypracuje správu, ktorú zašle zúčastneným stranám a Výboru ministrov. Správa sa zverejní najneskôr štyri mesiace po predložení Výboru ministrov.

Procedúra sa končí prijatím *rozhodnutia* Výborom ministrov. Výbor môže v prípade potreby *odporučiť* príslušnému štátu prijatie špecifických opatrení zameraných na dosiahnutie súladu s Chartou.

Výsledky uplatňovania Charty v jednotlivých štátoch

Štáty vďaka systému pravidelného hodnotenia realizujú množstvo zmien v legislatíve i praxi v snahe zosúladiť situáciu s Chartou. Podrobnosti o výsledkoch hodnotenia (i prebiehajúci vývoj) sú uvedené v prehľade, ktorý každoročne vydáva sekretariát Charty (pozri nižšie v texte).

Kde sa môžete dozvedieť viac o Charte

- *Databáza Charty* <http://hudoc.esc.coe.int> prístupná prostredníctvom internetu alebo vo forme disku CD, ktorá uľahčuje vyhľadávanie informácií o rozhodnutiach Európskeho výboru pre sociálne práva v jednotlivých prípadoch (tzv. *precedentné právo*),
- *internetová lokalita Charty* www.coe.int/T/F/Droits_de_l%27Homme/Cse/ obsahuje predovšetkým všetky správy jednotlivých krajín a informácie o nich,
- každoročne vydávaný prehľad, ktorý hodnotí, v akom rozsahu je každá krajina v súlade s Chartou,
- *súbor dokumentov* obsahujúci všetky základné dokumenty,
- pravidelne aktualizovaný *prehľad bibliografie*.

Sekretariát Európskej sociálnej charty
DG II – Generálne riaditeľstvo pre ľudské práva
Rada Európy
F – 67075 Strasbourg Cedex
social.charter@coe.int

¹ *Európska odborová konfederácia (ETUC), Únia priemyselných a zamestnávateľských konfederácií Európy (UNICE) a Medzinárodná organizácia zamestnávateľov (IOE).*

Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín

(Zhmutie)

Otvorený na podpis členskými štátmi Rady Európy v Štrasburgu 1. februára 1995. Do platnosti vstúpil 1. februára 1998.

Tento Dohovor je prvým právne záväzným nástrojom prijatým viacerými stranami, ktorý sa zaoberá ochranou národnostných menšín vo všeobecnosti. Jeho cieľom je chrániť existenciu národnostných menšín v rámci príslušných území krajín, ktoré sú signatármi Dohovoru. Dohovor presadzuje dosiahnutie úplnej a efektívnej rovnosti národnostných menšín prostredníctvom vytvorenia vhodných podmienok, ktoré by im umožnili zachovať a rozvíjať ich kultúru a udržať si vlastnú identitu.

Dohovor stanovuje zásady v oblasti verejného života vzťahujúce sa na osoby patriace k národnostným menšinám, napríklad:

- Zákaz diskriminácie;
- Podpora efektívnej rovnosti;
- Podpora a zachovanie kultúry, náboženstva, jazyka a tradícií;
- Sloboda pokojného zhromažďovania;
- Sloboda združovania;
- Sloboda prejavu;
- Sloboda myslenia, svedomia a vierovyznania;
- Právo na prístup k médiám a právo ich využívať;
- Slobody vzťahujúce sa k jazyku a vzdelávaniu;
- Cezhraničné kontakty a spolupráca;
- Účasť na hospodárskom, kultúrnom a sociálnom živote;
- Zákaz nútenej asimilácie.

Európska charta regionálnych a menšinových jazykov

Charta, vypracovaná na základe textu pripraveného Stálou konferenciou miestnych a regionálnych samospráv v Európe, bola prijatá v podobe dohovoru 25. júna 1992 Výborom ministrov Rady Európy a otvorená na podpis v Štrasburgu 5. novembra 1992. Do platnosti vstúpila 1. marca 1998.

1. Na čo slúži Charta?

Charta je dohovor, ktorého cieľom je ochrana a podpora regionálnych a menšinových jazykov ako ohrozeného aspektu európskeho kultúrneho dedičstva. Je zameraná predovšetkým na oblasť kultúry. Vzťahuje sa na regionálne a menšinové jazyky, rovnako ako jazyky bez územia a menej používané jazyky. Jej cieľom je zabezpečiť v primeranej miere čo najširšie používanie regionálnych a menšinových jazykov vo vzdelávaní a médiách, aby sa umožnilo a podnietilo ich využitie v právnom a administratívnom kontexte, v hospodárskom a sociálnom živote, pri kultúrnych aktivitách a cezhraničnej spolupráci.

Charta vychádza zo zachovania princípov národnej suverenity a územnej integrity. Nechápe vzťah medzi úradným a regionálnymi či menšinovými jazykmi ako konkurenčný či antagonistický. Rozvoj regionálnych a menšinových jazykov nemôže byť prekážkou znalosti alebo podpory úradného jazyka.

Definície

Charta definuje „regionálne a menšinové jazyky“ ako jazyky tradične používané na území daného štátu jeho príslušníkmi tvoriacimi menej početnú skupinu v porovnaní s ostatnými obyvateľmi štátu, ktoré sú odlišné od oficiálneho/-ych jazyka/-ov daného štátu, pričom sem nepatria dialekty oficiálneho/-ych jazyka/-ov štátu ani jazyky migrantov.

Výraz „jazyky bez územia“ znamená jazyky používané občanmi určitého štátu, ktoré sú odlišné od jazyka alebo jazykov ostatnej časti obyvateľstva daného štátu, pričom ich nemožno spájať s konkrétnou geografickou oblasťou napriek ich tradičnému používaniu na jeho území.

Osem základných zásad, ktoré sa vzťahujú na všetky jazyky (Časť II, článok 7)

- Uznanie regionálnych alebo menšinových jazykov ako prejavu kultúrneho bohatstva.
- Rešpektovanie geografickej oblasti každého regionálneho alebo menšinového jazyka.
- Podpora rozhodného postupu pri podpore týchto jazykov.
- Podpora, prípadne podnietenie používania slovného alebo písaného prejavu týchto jazykov vo verejnom a súkromnom živote.
- Poskytnutie primeraných foriem a prostriedkov na vyučovanie a štúdium týchto jazykov na všetkých vhodných stupňoch.
- Podpora vhodných foriem cezhraničnej spolupráce.
- Zákaz všetkých foriem nepodložených rozdielov, výnimiek, obmedzení alebo zvýhodnení pri používaní regionálneho alebo menšinového jazyka, ktorých cieľom je odradiť od jeho udržiavania alebo rozvoja alebo jeho udržiavanie a rozvoj ohroziť.
- Podpora vzájomného porozumenia medzi všetkými jazykovými skupinami v krajine zo strany štátu.

2. K akým povinnostiam sa štáty zaväzujú?

Charta je rozdelená na dve hlavné časti – všeobecnú časť, ktorá obsahuje zásady platné pre všetky signatárske krajiny Charty a všetky regionálne a menšinové jazyky (Časť II) a druhú časť ukladajúcu konkrétne praktické záväzky, ktoré sa môžu u jednotlivých štátov a jazykov líšiť (Časť III).

Časť II definuje hlavné princípy a ciele, z ktorých vychádza politika, legislatíva a činnosť štátu a predstavujú základný rámec pre zachovanie príslušných jazykov.

V časti III sa premietajú všeobecné princípy uvedené v Časti II do konkrétnych predpisov. Jej ustanovenia sa týkajú vzdelávania, súdnictva, správnych orgánov a verejných služieb, médií, kultúrnej činnosti a kultúrnych zriadení, hospodárskeho a sociálneho života a cezhraničnej spolupráce. Štáty sa zavä-

zujú uplatňovať tie ustanovenia z Časti III, ktoré podpíšu.

Štáty musia najprv určiť jazyky, v prípade ktorých súhlasia s uplatňovaním jednotlivých ustanovení, a potom si musia vo vzťahu ku každému z jazykov vybrať najmenej tridsaťpäť záväzkov. Veľa záväzkov obsahuje niekoľko možností s rôznou úrovňou nárokov, z ktorých si štáty musia vybrať jednu „podľa situácie každého z jazykov“. Signatárske krajiny sú následne podporované v úsilí prijímať v závislosti od rozvoja ich právnej situácie a finančných možností ďalšie záväzky.

3. Ako je možné garantovať dodržiavanie záväzkov?

Charta obsahuje ustanovenia, ktoré umožňujú signatárskym krajinám Charty, Rade Európy a verejnosti sledovať a kontrolovať jej dodržiavanie.

a) Správy predkladané štátom

Štáty musia každé tri roky predložiť generálnemu tajomníkovi Rady Európy správu charakterizujúcu politiku krajiny a opatrenia realizované v snahe splniť ustanovenia, ku ktorým sa zaviazala. Tieto správy sa zverejňujú a sú k dispozícii v príslušných krajinách a v Rade Európy.

b) Správa výboru nezávislých expertov

Charta stanovuje povinnosť zriadiť výbor nezávislých expertov, v ktorom bude mať každá strana jedného člena menovaného Výborom ministrov Rady Európy zo zoznamu plne bezúhonných jednotlivcov. Výbor expertov zodpovedá za preskúmanie pravidelných správ štátu, rovnako ako ďalších informácií od organizácií a iných zákonom stanovených orgánov daného štátu, ktoré sa zaoberajú otázkami jazykov. Výbor vypracuje a predloží Výboru ministrov Rady Európy vlastnú správu vrátane návrhov odporúčaní pre jednotlivé štáty.

c) Odporúčania Výboru ministrov vo vzťahu k jednotlivým štátom

Výbor ministrov po posúdení správy výboru expertov môže rozhodnúť o jej zverejnení. Súčasne rozhodne o odporúčaní vo vzťahu k jednotlivým štátom s ohľadom na potrebné opatrenia zamerané na zosúladenie politiky, legislatívy a činnosti daného štátu so záväzkami vyplývajúcimi z Charty.

d) Správy predkladané Parlamentnému zhromaždeniu

Generálny tajomník Rady Európy musí každé dva roky predložiť Parlamentnému zhromaždeniu podrobnú správu o uplatňovaní Charty. Týmto spôsobom sú členovia európskych parlamentov informovaní o uplatňovaní Charty, čo im v prípade potreby umožní vyvinúť politický tlak na národné parlamenty zameraný na prijatie primeraných opatrení.

e) Úloha mimovládnych organizácií

Štáty musia považovať mimovládne organizácie za svojich prvoradých partnerov v snahe dosiahnuť spoločný cieľ – podporu jazykovej rozmanitosti. Ich úloha je rozhodujúca pred ratifikáciou Charty i po nej. Pred jej ratifikáciou môžu pomôcť štátom vybrať ohrozené jazyky a záväzky z časti III, ktoré by mali byť uplatňované na ich území. V rámci sledovania plnenia záväzkov by mali upozorňovať výbor expertov a štátne orgány na všetky prípadné problémy pri uplatňovaní Charty v danom štáte.

Ďalšie informácie: Generálne riaditeľstvo pre právne záležitosti Rady Európy, miestnu a regionálnu demokraciu (www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Local_and_Regional_Democracy/)

Formulár na hodnotenie

Formulár môžete vyplniť aj elektronicky na <http://www.coe.int.hre>

Vaše pripomienky nám pomôžu pri ďalších vydaniach Kompasu a pri plánovaní budúcich seminárov. Kompas vznikol počas intenzívnej spolupráce, ktorá zahŕňala konzultácie, diskusie a testovanie materiálov. Radi by sme sa dozvedeli, do akej miery tento materiál spĺňa potreby pedagógov a pracovníkov s mládežou.

1. Manuál som používal ako (vhodné označte)

- učiteľ
- školiteľ
- pracovník s mládežou
- vedúci mládeže alebo skupiny
- iné (uvedte)

väčšinou v rámci

- formálneho vzdelávania
- neformálneho vzdelávania

na

- miestnej úrovni, uvedte konkrétne, prosím:
- celoštátnej úrovni, uvedte konkrétne, prosím:
- medzinárodnej úrovni

pri práci so skupinou, ktorej väčšina účastníkov bola vo vekovej kategórii:

- Do 15 rokov
- Od 15 do 18 rokov
- Od 18 do 25 rokov
- Od 25 do 30 rokov
- Staršia ako 30 rokov
- V rôznych vekových kategóriách

Som z organizácie/inštitúcie:

.....

2. O príručke som počul/získal som ju prostredníctvom:

.....

3. Používal som nasledujúce časti/aktivity:

.....

4. Najužitečnejšie časti/aktivity príručky boli:

.....

lebo

.....

5. Najmenej užitočné časti/aktivity príručky boli:

.....

lebo

.....

.....

.....

6. Hodnotenie celkovej štruktúry manuálu

neužitočná 1 2 3 4 5 veľmi užitočná

7. Hodnotenie grafickej úpravy manuálu

neprehľadná 1 2 3 4 5 veľmi prehľadná

8. Hodnotenie východiskových informácií

nedostatočné 1 2 3 4 5 vynikajúce

9. Hodnotenie aktivít

nedostatočné 1 2 3 4 5 vynikajúce

10. Uvedené zdroje pomohli účastníkom získať

základný prehľad o danej téme

nie 1 2 3 4 5 rozšírili vedomosti účastníkov

11. Uvedené zdroje ovplyvnili postoje účastníkov a podnietili v nich snahu o zmenu

nie 1 2 3 4 5 zmenili postoje účastníkov

12. V manuále sú faktografické nepresnosti/obrázky, proti ktorým mám výhrady/stanoviská, s ktorými nesúhlasím, napríklad:

.....

.....

.....

13. Moje všeobecné odporúčania na zmeny v manuále:

.....

.....

14. Moje konkrétne odporúčania na zmeny niektorých častí/aktivít:

.....

.....

15. Ďalšie zdroje, ktoré odporúčam zaradiť do manuálu (uvedte názov, autora, vydavateľa, jazyk):

.....

.....

.....

16. Ďalšie pripomienky:

.....

.....

.....

.....

Moje meno, adresa, telefónne číslo, e-mail (dobrovoľné):

.....

Formulár prosím pošlite na adresu:
 Ministerstvo školstva SR, Stromová 1, 813 30 Bratislava
 Email: inform@minedu.sk